

Samme.
1887 No.
Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Tidsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

**Dr. Will. Scharling, Aleksis Petersen-Studnitz
og Harald Westergaard.**

Redaktør:

Aleksis Petersen-Studnitz.

Ny Række: Fjerde Bind.

Den samlede Rækkes fire og tyvende Bind.

Kjøbenhavn.

Forretningsfører: Aleksis Petersen-Studnitz.

Trykt hos Nielsen & Lydiche,

1886.

AUG 14 21

Worle

Indhold.

Første Hefte.

	Side
Arbejderne og Tolden. Af Læge Th. Sørensen.....	1.
Omsætningsmidlerne og Varepriserne. Af Prof. Dr. W. Scharling	13.
Bankmetal. Af Konsul Tho. Joh. Heftye	26.
Nationaløkonomisk Forening. Foredrag af Grosserer O. B. Muus, Etatsraad Levy, Etatsraad Tietgen, Konferensraad Tesdorpf og Kapt. la Cour om Toldbeskyttelse for Landbruget.....	48.
Hvem skal understøtte Landmændene? Af Aleksis Petersen-Studnitz	68.
Forskellige Meddelelser. Overenskomst mellem de nordiske Banker. Nationalformuen.....	78.
»Kvindens Underkuelse«. Af Frøken Gina Krog.....	87.
Ny Literatur. (Brandes, Samfundsspørgsmaal; Handelsmødets og Industrimødets Beretninger; Rubin, Engls Magtstill.; Jenks, Carey; v. d. Borgh, Aktiengesellschaften; Sachs, l'Italie; Festenberg-Packisch, Bergbau; Reichelt, Weinbau; Quarck, Arb.schutzgesetzgeb.; Berghoff-Ising, Erb-recht; Wermert, socialpolitischen Ansch. d. Kathol.; Strindberg, Isbrud)	96.

Andet—Tredje Hefte.

Toldbeskyttelses-Spørgsmaalet paa den svenske Rigsdag 1886. Af Kammerherre, Gesandt F. Bille.....	113.
De senere Aars Prisfald og dets Aarsager. Svar til Prof. Falbe-Hansen. Af Prof., Dr. Will. Scharling.....	151.
Verdenspostforeningens tiaarige Virksomhed, særligt i Forhold til Danmark. Af Overpostmester Petersen	179.
Nationaløkonomisk Forening. Diskussion om Postvæsnet...	199.
»Daarlige Tider«. Af Grosserer Leopold Damm.....	202.
Ny Literatur: Anm. af Julius Lehmann om Lungesvindseten i Danmark. Royer de Dour, l'exposition universelle d'Anvers; Davidson, Evr. Centralbanker; m. fl. Bøger.....	236

Fjerde Hefte.

Esbjerg. Af Toldforvalter Hassing i Esbjerg.....	241.
Drankerødtsfald og Selvmord i de forskellige Samfundsklasser. Af Dr. Th. Sørensen i Hobro	262.
Prisfaldet og dets Aarsager. Af Professor Falbe-Hansen	279.
Forskellige Meddelelser: Arbejdernes Kaar nu og for 50 Aar siden. Frankrigs Nationalformue.....	296.

574862

Ny Literatur: Conrad, Universitätsstudium; Rodbertus, Nachlass III; Wagener, aus Rodbertus's Nachlass; Foville, le morcellement; S. v. Waltershausen, nordamer. Gewerkschaften; Cave Tait, Arbeiterschutzgesetzgebung; Carlsson, Dødeligheden paa Bornholm.....	Side 304.
---	--------------

Femte Hefte.

Sparekasserne og Rentefoden. Af Direktør i Østifternes Kreditforening, Overretssagfører P. G. C. Jensen	321.
Den svenske Bankreform. Af Banksekretær, Dr. jur. I. Heckscher.....	348.
Forholdstalsgrundsætningens Anvendelse ved Præmieuddelinger o. lign. Af Folkethingsmand F. Bajer.....	378.
Historisk Stad-Statistik. Af Kontorchef M. Rubin.....	384.
Ny Literatur. (Arb. Kl.s Boliger i England; Spannmålstullarne vid Riksdagen 1886; Laveleye, péninsule des Balkans; Huber, die Ausstellungen; Leiter, die Steuer der Presse; Soziale Zeitfragen, herausg. v. Lehnsmann).....	389.
Smaa Meddelelser: den svenske nationalekonomiske Forening	400.

Sjette Hefte.

Detailhandlen og Varepriserne. Af Prof. Dr. W. Scharling	401.
Fabrikinspektør-Beretninger. I. De østrigske. Af Aleksis Petersen-Studnitz.....	470.
Anm. af C. Christensen: Agrarhistoriske Studier. Ved S. Jørgensen (Kistrup).....	491.
Ny Literatur. (Nyrop, Roskilde Smedelav; Farr, Vital Statistics; Brandes, Smaa populære Arbejder; Scherzer, Wirthsch. Leben; Stöpel, Soziale Reform; Catal. of Statist. Soc.)	499.
Smaa Meddelelser. (Vort Valutaforraad).....	504.

Extra-Hefte.

Om Landbrugskredit. Af cand. polit. J. Schovelin.....	505.
Nationalekonomisk Forening: Generalforsamling; Forhandling om Landbrugskredit	530.
Fabrikinspektør-Beretninger. II. De engelske, tyske, schweiziske. Af Aleksis Petersen-Studnitz.....	537.
Anm. af Rubin og Westergaard: Landbefolkningens Dødelighed. Ved Dr. Th. Sørensen.....	557.
Ny dansk Literatur (A. L. Smith, Landbrugets Kreditforhold)	573.
Amerikansk Literatur (Labor Statist. Bureaus; Industr. Depres; Pol. Sc. Quarterly; Johns Hopkins Univ. Studies)	576.
Tysk Literatur (Meitzen, Th. d. Statist.; Schaefer, NO. u. die neuere d. Gesetzgeb.; Adler, socialpol. Arb.beweg.; Dietzel, Rodbertus; Garmö, Unterh. d. Elementarschulen; Wirminghaus, das Unternehmen; Roscher, Finanzwissensch.)	588.

Bidrager Arbejderklassen uforholdsmæssigt til Statens Indtægt gennem Tolden?

Af

Th. Sørensen.

I fjerde Bind af »Danmarks Statistik« har Prof. Falbe-Hansen undersøgt, hvorledes Toldafgifterne fordele sig over Befolkningen, om Fordelingen er retfærdig og hensigtsmæssig eller ikke. Der er her ikke Tale om den samlede Byrde, som Tolden paalægger Befolkningen, thi denne bestaar jo foruden af de Millioner, som Borgerne udrede til Statskassen i Form af Told, tillige af de Millioner, som de paa Grund af Toldbeskyttelsen maa udrede til den indenlandske Industri. Det er kun den Staten gennem Tolden tilflydende Indtægt, som er Genstand for Betragtning. Forfatteren gaar ud fra Finansaaret 1873—74. Han indleder sin Undersøgelse med at henlede Opmærksomheden paa, hvilke Toldsatser der have finansiell Betydning og hvilke ikke. Af det hele Antal toldpligtige Varer indbragte 18 i det nævnte Finansaar omtrent de $\frac{11}{12}$ af den hele Toldindtægt. Det er derfor til disse 18 Varer, at han holder sig. De kunne deles i to Klasser: Forbrugsgenstande og

Produktionsfornødenheder. Afgiften paa Produktionsfornødenheder, som han beregner tilnærmelsesvis at have udgjort ca. $2\frac{1}{2}$ Mill. Kr., forbigaar han, da det er umuligt at afgøre, hvem og hvorledes den rammer. Tilbage bliver da Tolden paa umiddelbare Forbrugsartikler, hvorigennem indkom 13 Mill. Kr. Af disse hidrørte igen c. 3 Mill. Kr. fra Varer, der maatte betegnes som egenlige Luxusartikler, om hvilke det altsaa tør antages, at de for den overvejende Del forbruges af de mere velhavende. Da disse i Antal ere saa overordenlig faatallige i Sammenligning med Befolkningens Masse, navnlig Arbejderbefolkningen og Tyendeklassen, bliver det Beløb, som tilfalder hver enkelt af de mere velhavende Familier, forholdsvis stort. Resten af Tolden paa umiddelbare Forbrugsartikler, c. 10 Mill. Kr., skyldtes fornemlig følgende Varer: Sukker, Kaffe, The, Tobak; Salt, Petroleum og Kul (o: kun som Forbrugsartikel). Det er da de nævnte Varer, Forf. gør til Genstand for en mere speciel Undersøgelse, idet han vil udfinde, om Tolden, der svares af dem, fordeler sig nogenlunde ligelig paa de forskellige Samfundsklasser, o: i et til deres respektive Indtægt nogenlunde passende Forhold. Af Hensyn til det følgende vil det være nødvendigt, i Korthed at gengive Fremgangsmaaden og Resultatet.

Som Grundlag benyttedes endel Husholdningsregnskaber, indsamlede fra 4 af de største Samfundsklasser, nemlig paa Landet: Husmandsklassen (Husmænd med liden eller ingen Jord) samt Gaardmandsklassen (navnlig de mindre Gaardmænd) — og i Byerne, fornemlig København: Arbejderklassen (deri indbefattet med Arbejdere lige stillede, f. Ex. Underofficerer) samt den

velstaaende Middelklasse (Handlende og Embedsmænd). Hvad angik Familiens Størrelse, da blev denne beregnet til 5 Personer, hvoraf 2 Børn, og det opgivne Forbrug i Forhold hertil formindsket eller forøget. Det fremgik nu, at der af en Familie af gennemsnitlig Størrelse betales i Told aarlig:

Tabel I

	Kaffe.	Cichorie.	The.	Sukker.	Petro- leum.	Kul.	Salt.	Tobak.	I Alt.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Af Middelklassen i Byerne (København)	4,12	0,24	2,53	23,08	7,74	3,88	0,60	2,53	44,72
Af Arbejderklassen i Byerne (København)	4,06	0,41	1,16	9,79	4,37	1,45	0,60	2,04	23,88
Af Gaardmandsklas- sen paa Landet ...	2,73	0,26	?	12,58	(4,37?)	?	0,60	1,69	22,28
Af Husmandsklassen paa Landet	2,50		?	2,34	1,75	?	0,60	0,85	8,04

Konklusionen, som Forf. uddrager heraf, kan med faa Ord gengives saaledes: »Betragter man det af disse Varer i alt betalte Toldbeløb, vil det ses, at i Byerne er dette i Middelklassen omtrent dobbelt saa stort som i Arbejderklassen, og paa Landet i Gaardmandsklassen 2 à 3 Gange saa stort som i Husmandsklassen. Svarer denne Fordeling til disse Klassers Indtægt? Spørgsmaalet maa vistnok besvares benægtende. Saavidt jeg (F.-H.) har kunnet skønne, have nemlig de Familier, der ere henregnede til Middelklassen i Byerne og til Gaardmandsklassen paa Landet, i Gennemsnit mere end dobbelt eller 3 Gange saa stor en Indtægt som de Familier, der ere henregnede til henholdsvis Arbejderklassen i Byerne og Husmandsklassen paa Landet, og disse sidst nævnte Klassers Toldafgift af de her omhandlede Varer maa derfor antages at have udgjort en noget større Procentandel af

deres Indkomst end for de to andre Samfundsklassers Vedkommende.« Prof. mener dog, at de 3 Mill. Kr., der indkom som Told af Luxusvarer, kunne omtrent opveje den Ulighed, der fremkommer, naar man betragter de i ovenstaaende Tabel anførte Varer. Yderligere fremhæver han, at hvis man tør gaa ud fra, at det er Husbonden og ikke Tyendet selv, der betaler Afgiften af Tyendets Kost — hvilken Anskuelse han er tilbøjelig til at antage for den rette, »skønt en theoretisk nationaløkonomisk Betragtning maaske vil give det modsatte Resultat« —, saa vil det nok vise sig, at Tolden helt opad gennem alle Samfundets Lag hviler nogenlunde ligelig i Forhold til Netto-Indkomsten.

Da jeg i Anledning af mine tidligere Undersøgelser af Arbejderforholdene i en mindre Provinsby samt i endel jyske Landsogne blandt andet havde tilvejebragt Husholdningsregnskaber fra Købstadarbejdere og Markarbejdere*), forelaa der herigennem en Mulighed for at kunne kontrollere det ovenfor anførte Resultat. Denne Mulighed har jeg i det Følgende benyttet, idet jeg gik ud fra, at ethvert Forsøg paa at kaste Lys over det vigtige Spørgsmaal om Toldens mere eller mindre retfærdige Fordeling maatte have sin Interesse. Forudsætningen turde være saa meget mere berettiget, som jeg er i Stand til at give Oplysningerne under en noget anden Form end den, hvorunder de hidtil ere fremkomne. Da jeg nemlig for hver Familie, der havde tilstillet mig sit Husholdningsregnskab, tillige havde den

*) Jrf. »Bidrag til Belysning af Købstadarbejderes Vilkaar« København 1880, samt »Markarbejderes Vilkaar i jyske Hedeamter«. København 1881.

samlede Aarsindtægt*) opgivet saa nøjagtigt som muligt, kunde jeg i hvert enkelt Tilfælde, i Stedet for at beregne Toldafgiftens absolute Størrelse, beregne dens relative Størrelse, α : i pCt. af Indtægten. Heraf følger den Fordel, at man strax ser, om Toldens Fordeling mellem Samfundsklasserne svarer til disses respektive Indtægt. Der kunde maaske spørges, om Netto-Indkomsten kan betragtes som det rigtige Udtryk for Skatteevnen og den rette Maalestok for Skatternes Fordeling? Det er vel tvivlsomt nok, hvad Falbe-Hansen ogsaa i Forbigaaende berører. Jeg skal saaledes blot erindre om det bekendte Faktum, at ved den Form af direkte Skat, der opkræves som Indkomstskat, lader man i Reglen et vist Minimum af Indtægt være ubeskattet, som repræsenterende det absolut nødvendige Forbrug. Men foreløbig ville vi dog blive staaende ved Benyttelsen af Indtægten som Maalestok.

Som nævnt, var det imidlertid kun fra Købstad- og Markarbejdere, at Husholdningsregnskaber stod til min Raadighed. I Anledning af denne Undersøgelse har jeg derfor tillige maattet skaffe mig saadanne fra Middelklassen, det vil i en mindre Provinsby**) sige, fra Familier med en Netto-Indkomst af mellem 1800 Kr. og 6000 Kr. Jeg holdt mig til de samme umiddelbare Forbrugsartikler som Falbe-Hansen, dog med Undtagelse af Tobak og Kul. Toldens forholdsvis Størrelse ved hver enkelt Vare ligesom ved dem alle tilsammen fremgaar af følgende Tal:

*) I denne er, hvad der i det følgende bedes erindret, indbefattet ikke alene Mandens, men ogsaa Konens og de i Hjemmet værende Børns Arbejdsfortjeneste.

**) Det er Hobro, her er Talen om.

Tabel II

	Kaffe.	Cichorie.	The.	Sukker.	Petroleum.	Salt.	I Alt.
Middelklassen i en mindre Provinsby (1800-6000 Krs Indtægt)	pCt. af Indt. 0,05-0,09 pCt. hyppigst c. 0,06 pCt.	pCt. af Indt. 0,03-0,05 pCt. hyppigst c. 0,04 pCt.	pCt. af Indt. 0,07-0,1 pCt. hyppigst c. 0,1 pCt.	pCt. af Indt. 0,7-0,8 pCt. hyppigst c. 0,7 pCt.	pCt. af Indt. 0,2-0,6 pCt. hyppigst c. 0,5 pCt.	pCt. af Indt. 0,02-0,05 pCt.	pCt. af Indt. 1,2-1,5 pCt. hyppigst c. 1,4 pCt.
Arbejderklassen i en mindre Provinsby (Haandværksvende og Arbejdsmænd)	0,1-0,4 pCt. hyppigst c. 0,2 pCt.	0,3-0,7 pCt. hyppigst c. 0,5 pCt.	*)	0,2-0,9 pCt. hyppigst c. 0,5 pCt.	0,3-0,7 pCt. hyppigst c. 0,5 pCt.	0,07-0,1 pCt.	1,5-2,3 pCt. hyppigst c. 1,8 pCt.
Markarbejdere i jydsk Landsgne, med og uden Jord.	0,1-0,6 pCt. hyppigst c. 0,2 pCt.	0,3-0,7 pCt. hyppigst c. 0,4 pCt.	*)	0,3-0,8 pCt. hyppigst c. 0,5 pCt.	0,2-0,4 pCt. hyppigst c. 0,3 pCt.	0,06-0,09 pCt.	1,3-1,7 pCt. hyppigst c. 1,5 pCt.

*) Denne Vare, der kun bragtes af enkelte Familier, syntes i de paagældende Samfundsklasser ikke at høre til de almindelige Forbrugsartikler.

Betragte vi hver Vare for sig, viser det sig, at den af Sukker saavel som af Petroleum betalte Afgift udgør i Middelklassen en mindst ligesaa stor Procentandel af Indtægten som i Arbejderklassen, hvad der for Sukkerets Vedkommende har saa meget mere Betydning, som det er den i finansiell Henseende vigtigste af alle Toldsatserne. Derimod udgør den af Kaffe, af Cichorie samt af Salt betalte Afgift i Middelklassen en langt mindre Procentandel af Indtægten end i Arbejderklassen. For Kaffens Vedkommende var Forholdet mellem Procentandelene respektivt som 1 : 2 à 3, for Cichoriens Vedkommende som 1 : 10, for Saltets Vedkommende som 1 : 2 à 3. Til Gengæld synes Afgiften af The for største Delen at hvile paa Middelklassen. I det væsentlige stemmer Resultatet med det af Falbe-Hansen fundne. Ogsaa efter hans Tabel synes Forbruget af Sukker og Petroleum at gradueres ret godt efter Indtægten, medens derimod Forbruget af Kaffe, Cichorie og Salt viser ingen eller langt mindre Gradation.

Inden vi gaa over til en Betragtning af Forholdet ved alle 6 Varer, tagne under et, ville vi først prøve, om de absolute Tal, der hos Falbe-Hansen angive Toldbeløbet af de nævnte Varer tilsammen, lade sig nogenlunde bringe i Overensstemmelse med mine dertil svarende procentvise Tal. Forsøget lader sig dog kun anstille for Købstadarbejderes og for Markarbejderes Vedkommende. Efter Falbe-Hansen skulde en Arbejderfamilie i København gennem Tolden paa de paagældende 6 Forbrugsartikler aarlig betale 20,3 Kr., hvilket Beløb, naar vi gaa ud fra den af mig for en Arbejderfamilie i en mindre Provinsby fundne højeste Indtægts-

procent (2,3 pCt.), vilde svare til en Aarsindtægt af c. 870 Kr., og naar vi gaa ud fra den af mig fundne mindste Indtægtsprocent (1,5 pCt.), vilde svare til en Aarsindtægt af c. 1300 Kr. Naar Prof. opstiller en enkelt bestemt Sum som Toldafgift for en hel Samfunds-klasse, er det jo ganske vist en Fiktion, hvilende paa en Reduktion af alle Familier til at være af gennemsnitlig Størrelse, men Resultatet har dog forsaavidt sin Interesse, som man nok paa det nærmeste kan gaa ud fra, at største Parten af de københavnske Arbejderes Aarsindtægt (Haandværks- og industrielle Arbejdere samt Daglejere) netop ligger mellem 870 Kr. og 1300 Kr. Der kan idetmindste da kun indvendes, at Minimum maaske nok blev noget for højt. Efter Rubin*) kunde saaledes i 1882 Maximum for en Svends Aarsfortjeneste ansættes i København til c. 1100 Kr., Minimum til 738 Kr. (for Mestersvende respektivt c. 1600 Kr. og c. 1100 Kr.); for en Arbejdsmand Maximum c. 800 Kr. og Minimum c. 650 Kr. — men i intet af Tilfældene er heri indbefattet Hustruens eller Børnenes eventuelle Arbejdsfortjeneste. Endvidere skulde en Familie af gennemsnitlig Størrelse, hørende til Husmandsklassen paa Landet (Husmænd med liden eller ingen Jord), efter Falbe-Hansen aarlig betale 6,5 Kr. i Told paa de samme 6 Varer. Dette Beløb vilde, naar vi gaa ud fra den af mig for en Markarbejderfamilie fundne højeste Indtægtsprocent (1,7 pCt.), svare til en Aarsindtægt af c. 380 Kr., og naar vi gaa ud fra den af mig fundne mindste Indtægtsprocent (1,3 pCt.), svare til en Aarsindtægt af 500 Kr. Men at vore jordløse Markarbejderes samlede Aarsind-

*) Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 7.

tægt (Naturalia*) og Penge) netop ligger for største Delen mellem 400 og 500 Kr., turde være en tilstrækkelig fastslaaet Kendsgerning.

Efter denne Digression vende vi os atter udelukkende til min Tabel for at se, om den samlede Toldafgift af de her omhandlede Varer udgør en forskellig Procentandel af Indtægten respektivt i Arbejderklassen og i Middelklassen. Ved at fæste Blikket paa sidste Kolonne viser sig da ganske vist nogen Forskel, idet Procentandelen er mindre i Middelklassen end i Arbejderklassen, men det kan dog næppe kaldes nogen væsenlig Forskel. Efter det foreliggende at dømme, skulde altsaa Tolden paa disse 6 Forbrugsartikler, betragtede under et, fordele sig nogenlunde ligelig efter Indtægten, saa længe vi kun have at gøre med Indtægter under c. 6000 Kr. Det er, vel at mærke, under Forudsætning af, at det er Husbonden og ikke Tyendet selv, der betaler Afgiften af Tyendets Kost. Anderledes turde Sagen stille sig, naar man kommer op til de meget høje Indtægter. Allerede ved en Netto-Indkomst paa c. 15.000 Kr. fandt jeg saaledes, at Tolden paa de samme Varer kun udgjorde 0,4 pCt. af Indkomsten, og det uagtet Familien var over Middelstørrelse med et stort Tyendehold. Men saa er det jo til Gengæld her, at Tolden paa Luxusartikler tør antages hovedsagelig at hvile.

Som allerede tidligere berørt, kunde der nu imidlertid indvendes, at Indtægten ikke er nogen fyldestgørende Maalestok for Skatteevnen. Med andre Ord, at et Beløb, der fordyrer Anskaffelsen af det strengt nødvendige, kan være generende ved de smaa Indtægter,

*) Heri indbefattet eventuelt Værdien af Mandens Kost hos Arbejdsgiveren.

selv om Beløbet er saa lille, at det bliver fuldstændig umærkeligt ved de højere Indtægter. Om man nu end i Principet er tilbøjelig til at anerkende Berettigelsen af denne Indvending — hvad jeg for mit Vedkommende er —, bliver det alligevel et stort Spørgsmaal, om det skulde være tilraadeligt, af den Grund at nedsætte Told-satserne paa de paagældende Varer, og give Statskassen Kompensation, hvis en saadan viser sig nødvendig, ved Hjælp af en Formue- og Indkomstskat eller paa anden Maade. Jeg agter dog ikke her at komme nærmere ind paa de vel kendte og tidt fremsatte Argumenter herimod, nemlig: at en mindre Nedsættelse af Tolden paa en Vare muligvis ikke vilde naa til Forbrugerne, men gaa i Mellemhandlernes Lomme; at en større Nedsættelse eller eventuelt Ophævelsen af Tolden paa en enkelt Vare, selv om dette, hvad der jo f. Ex. er Tilfælde med Kaffe, lod sig gøre uden at ødelægge nogen indenlandsk Industrigren, dog kun vilde lette en Arbejderfamilies Budget med et Par Kr. aarlig*); endelig

*) Under Behandlingen af Toldloven for nogle Aar siden (1882? fremhævede Prof. Matzen i Landstinget dette Argument specielt for Kaffens Vedkommende, idet han i saa Henseende støttede sig til de af mig offentliggjorte Husholdningsregnskaber fra Arbejdere. Landsthingsmand Termansen, derimod egik ham, søgte at svække Paalideligheden af disse Regnskaber ved i Almindelighed at henvise til Vanskeligheden ved at skaffe nøjagtige Oplysninger af den Art. Men naar nu Falbe-Hansens og mit Resultat i det væsenlige stemme overens, kan dette da ikke tjene som Bekræftelse? Falbe-Hansen fandt, at i København betalte en Arbejderfamilie af gennemsnitlig Størrelse aarlig 4 Kr. i Told af Kaffe. Gaa vi ud fra den af mig for en Arbejderfamilie i en mindre Provinsby hyppigst fundne Indtægtsprocent (0,2 pCt. ved Kaffe), samt fra en gennemsnitlig Aarsindtægt af 1000 Kr. for københavnske Arbejdere, vilde Tolden af Kaffe for disse aarlig udgøre 2 Kr. (med den højeste Indtægtsprocent blev den netop 4 Kr.).

at indirekte Skatter, og navnlig Tolden paa de almindelige Forbrugsartikler, afgive den letteste og simpleste Form, hvorunder man kan skaffe Staten en væsenlig Del af de for den nødvendige Indtægter, hvorfor betydelige Beskæringer paa dette Omraade vilde være vanskelige at erstatte. Alt dette lader jeg staa ved sit Værd, thi Hovedsagen er for mig følgende Raisonnement.

Man klager tidt over Arbejdernes Mangel paa Forsynlighed. Man bebrejder dem, at de ikke i Tide sikre sig mod det Indtægtstab, som følger med den dels ved Sygdom, dels ved Alderdomssvaghed fremkaldte, forbigaaende eller vedvarende, Formindskelse eller Tab af Arbejdsevnen. Nu vel! hvis der er noget sandt heri — og det er der, omend ganske vist deres Evne til Selvhjælp ikke sjældent overvurderes —, saa har man det jo i sin Haand at lade Statskassen være deres Sparekasse, idet man betragter en Del af den gennem dem indbetalte Told paa de almindelige Forbrugsartikler som deres Sparepenge, alt under Forudsætning af, at de virkelig betale for meget i Told, om ikke i Forhold til deres Indtægt, saa dog til deres Skatteevne. Der er Former nok, hvorunder det Opsparede kan betales dem

Ved samme Lejlighed skal jeg anføre, at for en Arbejderfamilie i en mindre Provinsby, med en forudsat gennemsnitlig Aarsindtægt af 600 Kr., vilde den hyppigst fundne Indtægtsprocent give 1,2 Kr. som den aarligt betalte Told af Kaffe (med den højeste Indtægtsprocent blev det 2,4 Kr.). Endelig vilde den for Markarbejdere hyppigst fundne Indtægtsprocent, med en for disse forudsat gennemsnitlig Aarsindtægt af 500 Kr., give 1 Kr. som den aarlige Told af Kaffe (med den højeste Indtægtsprocent blev det 3 Kr.). Jeg har her, for at faa de højst mulige Beløb frem, set bort fra den mindste Indtægtsprocent, og overalt forudsat Arbejdernes gennemsnitlige Aarsindtægt større, end den temmelig sikkert er i Virkeligheden.

tilbage. Lad Staten yde Arbejderne direkte Hjælp til deres Selvhjælp. Lad den støtte deres Sygekasser eller, da dette Formaals maaske nok ligger Kommunen nærmere, lad den yde Tilskud til deres Indskud i en Alderdomsforsørgelseskasse, saa er Saldoen kvitteret.

Fra det Synspunkt, der her er antydnet, vilde Konklusionen altsaa blive: ingen Nedsættelse af Tolden paa de almindelige Forbrugsartikler, men til Gengæld herfor Statshjælp til Arbejdernes Selvhjælp. Disse to Foranstaltninger maa være sammenknyttede, saa at der heller ikke bliver Tale om den sidste, uden at den første haves *in mente* i alt Fald som en stiltiende Overenskomst.

Omsætningsmidlerne og Varepriserne.

Supplerende Bemærkninger

til »Forretningsløsheden og Guldet«,

af

Dr. Will. Scharling.

I min i Maj 1885 udarbejdede Afhandling om »Forretningsløsheden og Guldet« er det, som det vil erindres, søgt paavist, at de siden 1881 jævnt og stadigt synkende Varepriser have deres Grund deri, at Omsætningsmidlerne ikke have holdt Skridt med den betydelige, jævne og stadige Forøgelse af Vareudbudet, der er en naturlig Følge af Befolkningens fortsatte Tiltagen og Benyttelsen af stedse bedre Produktionsmidler. Det blev særlig eftervist, at Guldproduktionen i de senere Aar snarest har været aftagende, medens Forbruget af Guld i kunstindustrielle Øjemed i hvert Fald har været mindst lige saa stort som tidligere og Amerika har lagt Beslag paa et stedse større Kvantum Guld til sin genoptagne Møntcirkulation. I Aarene 1879—81 blev der raadet Bod herpaa ved en betydelig Forøgelse af Bankernes udækkede Seddelmængde, idet denne i de fem Stormagtslande blev forøget med henved 1000 Mill. Kr., hvorfor der ogsaa i dette Tidsrum fandt en forbi-

gaaende Prisstigning Sted og dermed et stærkt Opsving i det hele Forretningsliv. Men i 1881 begyndte Italien ligeledes at absorbere en betydelig Mængde af det Mønt-metal, som tidligere havde været til Disposition for det øvrige Evropa, saa at, da Afgangen til Amerika derhos vedblev, den samlede Guldsmængde (Mønt og Bar-rer) i Evropa excl. Italien i 1883 ansloges til et ca. $5\frac{1}{2}$ pCt. mindre Beløb end i 1880; og herpaa blev der ikke raadet Bod ved en stærkere Benyttelse af Bank-sedler, idet den udækkede Seddelmængde i de vigtigste Lande i det første Par Aar i det Væsentlige forblev stationær og i 1883 udgjorde omtrent samme Beløb som i 1881. Ifølge Neumann-Spallart udgjorde Circulationen af udækkede Sedler i de fem Stormagts-Lande i 1881 ca. 4035, i 1883 ca. 4045 Mill. Rmk. Og fra Slutningen af 1883 indtil Maj 1885, da min Afhandling blev skreven, var dernæst den udækkede Seddelmængde aftagen, uagtet der efter Mønternes Beretninger var al Grund til at antage, at Møntcirculationen ikke modtog nogen Forøgelse, og den samlede Pengesmængde var saaledes afgjort i Aftagen, medens baade Befolkningens og Produktionens Tilvæxt gjorde Krav paa flere Omsætningsmidler.

Fra det her angivne Standpunkt vil det utvivlsomt have sin Interesse nu at betragte Udviklingen i 1885 i dens Helhed og se, om Begivenhederne paa de her angivne Omraader fremdeles staa i Samklang med den Grundbetragtning, jeg har gjort gældende i min Afhandling, eller have været i Strid hermed. Da der jo notorisk i 1885 har hersket en almindelig Stilhed i Forretningslivet og man i forskellige Retninger har stræbt at indskrænke Produktionen, — en Bestræbelse, som er

bleven fremhjulpen ved Striker paa forskellige Steder, — var det meget vel tænkeligt, at den hermed følgende Indskrænkning af Vareudbudet, selv om en Forøgelse af Omløbsmidlerne ikke fandt Sted, kunde føre til en Standsning af Prisfaldet eller endog en Opgang i Priserne — hvad der jo særlig er det Resultat, som de, der i den hele Bevægelse se et Udslag af en Overproduktion, have gjort Regning paa at se indtræde som Følge af Produktions - Indskrænkningen. Et saadant Resultat vilde ingenlunde være i absolut Strid med den Opfattelse, jeg har gjort gældende, idet ogsaa den kun hævder, at der er opkommen et Misforhold imellem Mængden af Omsætningsgenstande og Mængden af Varer, men det vilde ganske vist gaa ud over, hvad jeg har troet at kunne vente af saadanne Indskrænkninger i Produktionen.

Betragte vi nu først Banque de France, hvis udækkede Seddelmængde særlig har været store Forandringer undergivet i hele Aarrækken 1879—85 og derfor efter min Opfattelse har øvet en væsentlig Indflydelse paa den hele økonomiske Tilstand i dette Tidsrum, da har den i Løbet af 1885 paa Ny forøget sin Metalbeholdning og samtidig indskrænket sin Seddeleirkulation. Den 8. Jan. 1885 var dens Metalbeholdning 2023 Mill. frcs., hvoraf 998 Mill. i Guld, medens dens cirkulerende Seddelmængde udgjorde 2994 Mill. frcs.; dens udækkede Seddelmængde var saaledes 971 Mill. frcs. (den ikke med Guld dækkede Mængde 1996 Mill. frcs.). Den 31. Decbr. s. A. var derimod dens Metalbeholdning stegen til 2242 Mill. fr. (deraf i Guld 1157 Mill.), dens Seddelmængde indskrænket til 2918 Mill. fr.; den udækkede Seddelmængde var saaledes kun 676 Mill. fr. eller

henved 300 Mill. fr. mindre end ved Aarets Begyndelse (den ikke med Guld dækkede Mængde 1761 Mill. fr. eller 235 Mill. mindre end i Januar).

En lignende Bevægelse er imidlertid samtidig, om end i noget mindre Omfang, foregaaet ved de ledende Banker i andre Lande. Ifølge Economist var nemlig Metalbeholdningen

	Udg. af 1884.	Udg. af 1885.	Forandring.
i Bk. of England	20,695,000 £	20,115,000 £ ÷	580,000 £
i Deutsche Reichsbk. . .	26,900,000 -	31,690,000 - +	4,790,000 -
i Banque de France ...	81,193,000 -	89,714,000 - +	8,521,000 -
i Nederlandenes Bank..	10,042,000 -	11,985,000 - +	1,943,000 -
i Banque de Belgique..	3,809,000 -	3,582,000 - ÷	227,000 -
i New Yorks »Associated Banks«	17,640,000 -	18,200,000 - +	560,000 -
Tils.	160,279,000 £	175,286,000 - +	15,007,000 -

I disse Banker tilsammentagne er saaledes i Løbet af 1885 Metalbeholdningen bleven forøget med ikke mindre end ca. 270 Mill. Kr. (ca. 375 Mill. frs.), utvivlsomt for største Delen Guld. Samtidig forandrede deres circulerende Seddelmængde sig saaledes:

	Udg. af 1884.	Udg. af 1885.	Forandring.
Bk. of England	25,037,000 £	24,513,000 £ ÷	524,000 £
Deutsche Reichsbk. ...	38,099,000 -	37,535,000 - ÷	564,000 -
Banque de France	119,095,000 -	116,722,000 - ÷	2,373,000 -
Nederlandenes Bk.	16,125,000 -	16,036,000 - ÷	89,000 -
Banque de Belgique...	13,283,000 -	13,330,000 - +	47,000 -
New Yorks Assoc. Bks.	2,320,000 -	1,980,000 - ÷	340,000 -
Tils.	213,959,000 £	210,116,000 £ ÷	3,843,000 £

Belgiens er saaledes den eneste Bank, der har forøget sin Seddelmængde og formindsket sin Metalbeholdning; England har vel ogsaa formindsket sin Metalbeholdning, men tillige indskrænket sin Seddelcirculation omtrent i samme Forhold; i de andre Lande er

Metalbeholdningen forøget og Seddelcirculationen af-
tagen. Ialt er de nævnte Landes circulerende Seddel-
mængde i Løbet af 1885 bleven formindsket med
henved 70 Mill. Kroner (ca. 96 Mill. frcs.), og den
udækkede Seddelmængde er altsaa i 1885 bleven
formindsket med ca. 340 Mill. Kr., uden at der
er nogen Grund til at antage, at den circulerende
Møntmængde samtidig er bleven væsentlig forøget i
noget af de evropæiske Lande.

Hvorledes har nu Varepriserne stillet sig i Løbet
af 1885? Ogsaa herom giver Economist Oplysninger,
selvfølgelig kun for Englands Vedkommende; men der
er al Grund til at antage, at Prisbevægelsen ikke
har været væsentlig forskellig i det øvrige Vest-
evropa. Set bort fra de mere forbigaaende Svingninger
i Løbet af Aaret, vare Priserne *) for

	Decbr. 1884		Decbr. 1885		Forandring		gennem- snitlig
	£	sh. d.	£	sh. d.	£	sh. d.	
Skotsk » pig.							
iron.....	» 42	6	» 41	6	÷	» 1	» = ÷ 2 ₁₃ 0/0
» Cleveland							
Bars... 5	2	6	4	15	»	» 7	6 = ÷ 7 ₁₃ -
Staalskinner	» 95	»	» 95	»		—	÷
Stenkul....	» 17	6	» 17	3	÷	» 3	= ÷ 1 ₁₄ -
Salpeter ...	1	2	6	1	1	9	÷ » 9 = ÷ 3 ₁₃ -
Chili Kobber	48	5	» 40	13	9	÷ 7	6 3 = ÷ 15 ₁₂ -
Tin	75	3	9	92	16	6	+ 16 12 9 = + 22 ₁₁ -
Bly	11	10	» 12	7	6	+	» 17 6 = + 7 ₁₆ -
Hvede.....	1	11	5	1	10	2	÷ » 1 3 = ÷ 4 ₁₀ -
Byg	1	11	2	1	9	»	÷ » 2 2 = ÷ 6 ₁₉ -
Havre	» 19	5	» 18	3	÷	» 1	2 = ÷ 6 ₁₀ -

*) Disse Priser ere ikke de tilfældige Priser for to enkelte Tids-
punkter, men i det væsentlige et virkeligt Udtryk for Pris-
bevægelsens Retning og Styrke.

	Decbr. 1884			Decbr. 1885			Forandring			gennem- snitlig	
	£	sh.	d.	£	sh.	d.	£	sh.	d.		
Oxekød (rin- gere Kval.)	»	3	3	»	2	6	÷	»	»	9=	} ÷ 19,0 % 12,1 %
Oxekød (før- ste Kval.)	»	5	»	»	4	3	÷	»	»	9=	
Bedekød ...	»	4	9	»	4	6	÷	»	»	3 = ÷ 5,2 -	
Sukker											} + 11,0 %
(vestindisk)	»	11	»	»	14	6	+	»	3	6 = + 31,8 -	
Kaffe	2	17	6	2	16	6	÷	»	1	» = ÷ 1,7 -	
The (ordinær)	»	»	5½	»	»	7½	+	»	»	1¾ = } + 9,2 -	
do. (finere).	»	1	3	»	1	1	÷	»	»	2 = }	
Ris	»	6	8	»	7	»	+	»	»	4 = + 5,0 -	
Bomuld											} ÷ 6,5 %
(Middling)	»	»	6½	»	»	5	÷	»	»	1½ = ÷ 18,3 -	
Bomuldsgarn											
(40 muletwist)	»	»	9¾	»	»	9	÷	»	»	¾ = ÷ 7,7 -	
Uld (Sth.											
Down)...	»	»	10½	»	»	10½	÷	»	»	¼ = ÷ 2,3 -	
Hamp (Ma- nila)	37	10	»	31	10	»	÷	6	»	» = ÷ 16,0 -	} ÷ 15,2 %
Silke	»	10	3	»	10	9	+	»	»	6 = + 4,9 -	
Jute	13	»	»	12	»	»	÷	1	»	» = ÷ 7,7 -	
Hør	29	»	»	29	10	»	+	»	10	» = + 1,4 -	
Petroleum .	»	»	7½	»	»	7½	÷	»	»	½ = ÷ 1,7 -	
Talg	1	15	3	1	6	3	÷	»	9	» = ÷ 28,8 -	

Af de her nævnte 26 Varer, hvoraf 2 i 2 Kvaliteter, har kun en (Staalskinner) holdt sin Pris uforandret Aaret igennem (uden Svingninger); 7 ere stegne i Pris, efter arithmetisk Gennemsnit ca. 11,7 pCt., nemlig Tin og Bly, Sukker, The og Ris, Silke og Hør, dog saaledes, at af The er kun den ringere Kvalitet stegen i Pris, medens den bedre Kvalitet er falden; men 18 — hvoraf en i to Kvaliteter — ere faldne i Pris, efter arithmetisk Gennemsnit 8,6 pCt., og heriblandt adskillige af de Varer, som spille den største Rolle paa Varemarkedet. Samles de enkelte Varesorter i Grupper, da

er det særlig Kolonialvarer, som ere stegne i Pris; for de mineralske Produkters Vedkommende er den arithmetiske Gennemsnitspris omtrent uforandret; men det er de betydningsfulde Varer Jern og Kul, som ere dalede i Pris, medens der kun er Prisstigning for Tin og Bly. Fortæringsgenstande (Kød og Korn), Belysningsmaterialier (Talg og Petroleum) samt Raastoffer for Textilindustrien ere gennemgaaende sunkne i Pris; af den sidstnævnte Varegruppe er det kun de for Varemærket mindre vigtige Raastoffer Hør og Silke, der danne en Undtagelse.

Tages det arithmetiske Gennemsnit for alle Varer under Et, bliver der et gennemsnitligt Prisfald af 2,8 pCt.

Til de anførte Fortæringsgenstande kunne endnu føjes et Par vigtigere Varer, som notorisk ere faldne i Pris, nemlig Smør og Ost samt Flæsk. Hvad Smør angaar, var ifølge »Berl. Tid.« her i Landet Gennemsnitsprisen af højeste Notering for første Klasses Smør i Decbr. 1885 kun 104 imod 116 i Decbr. 1884, og hele Aarets Gennemsnitspris var 100 imod 109 for 1884 — altsaa et Prisfald af ca. 9 pCt.

Den tilbagegaaende Bevægelse i Priserne har saaledes atter i 1885 haft omtrent samme Omfang, som i de foregaaende Aar, og naar den i sin Helhed ikke er fremtraadt med endnu større Styrke, skyldes det den Omstændighed, at et Par enkelte Varer, Sukker og Tin, ere stegne forholdsvis betydeligt i Pris. At dette i alt Fald for Sukkerets Vedkommende skyldes en stærk Indskrænkning i Produktionen, er utvivlsomt. Hvorvidt noget lignende har været Tilfældet med de andre Varer, hvis Pris er steget, vides ikke; for Tinnets Ved-

kommende siges Stigningen (i Economist) at skyldes »speculative operations» i Aarets andet Kvartal, medens de da naaede Priser senere synes at have haft Vanskelighed ved at holde sig. Derom kan der jo imidlertid ikke være nogen Tvivl, at man ved en betydelig Indskrænkning af en Vares Produktion kan standse dens Prisfald og endog genvinde noget af det tabte Terræn. Men et andet Spørgsmaal bliver det, om denne Fremgangsmaade virkelig samtidig lader sig anvende paa samtlige Produktioner, eller om ikke Indskrænkningen paa et eller nogle Omraader fører til, at de ledigblevne Arbejdskræfter og Kapitaler søge at finde Beskæftigelse paa andre Omraader. At der i hvert Fald behøves en ganske overordentlig Indskrænkning af den hele, samlede Produktionsvirksomhed for at opnaa det tilsigtede Resultat, turde fremgaa deraf, at der jo utvivlsomt i flere Virksomheder har fundet en ret betydelig Formindskelse af den sædvanlige Virksomhed Sted — saaledes i Skibsbygnings- og Maskinindustrien —, uden at derfor en Prisstigning er indtraadt. Og Et maa man i alt Fald gøre sig klart, dersom man vil undgaa uheldbringende Skuffelser: at der vel ved en almindelig Indskrænkning af Produktionen kan tænkes tilvejebragt en saadan Balance imellem Vareudbudet og Konsumenternes Købemidler, at Prisfaldet standser; men at man da ogsaa vedblivende maa holde Produktionen indenfor den saaledes tilvejebragte Begrænsning for at kunne holde disse Priser eller endog naa til en Prisopgang, saa længe de Omsætningsmidler, der i deres Helhed, under fornøden Hensyntagen til deres Omløbshastighed, er et Udtryk for Konsumenternes Købeevne, ikke forøges. Enhver Tro paa, at den ved en stærk Indskrænkning af

Produktionen tilvejebragte Standsning af Prisnedgangen skulde tilstede et fornyet Opsving i Industrien, vil sikkert snart vise sig illusorisk. Det er kun ved at fastholde Industriens saaledes begrænsede Omfang, at man kan opnaa mere lønnende Priser; men Ulykken er den, at de Fleste strax ville betragte saadanne mere lønnende Priser som en Opfordring til atter at udvide deres Produktioner. Skulde derimod de ledende Banker beslutte sig til at lade noget af det i deres Beholdninger opsamlende Guld strømme ud igen uden strax deraf at tage Anledning til at indskrænke deres Seddelmængde i tilsvarende Omfang, og saaledes tilfredsstille det Krav paa forøgede Omsætningsmidler, som indeholdes i en tiltagende Efterspørgsel ved stigende Priser, — da vilde ganske vist Udsigterne stille sig en Del anderledes, og ligesaa, dersom en væsentligere Forøgelse af Guld mængden i Evropa turde imødeses. Men hertil synes der foreløbig ikke at vise sig Tegn; tværtimod tyde Forholdene i Amerika snarest paa, at det vil lægge Beslag paa endnu mere Guld end hidtil.

Bankmetal,

særligt om den tyske Rigsbanks Metaldækning og
Forhold siden dens Stiftelse 1875.

Af

Konsul **Tho. Joh. Heftye.**

I. Indledning.

Den tyske Banklov er af 14de Marts 1875. Dens Forløber, Møntloven, der forberedte Bankloven, er af 9de Juli 1873. Det er den første Lovs § 18, der i Forbindelse med det gennem Bankloven stærkt nedsatte, Bankerne tilladte udækkede Notebeløb, fuldstændigt forandrede — man kan sige revolutionerede — de hidtil bestaaende Bankforhold i Tyskland.

Møntlovens § 18 lyder saaledes:

»Inden 1ste Januar 1876 inddrages alle Bankers Noter, der ikke lyde i Rigsmark (Reichswährung). Fra denne Tid af maa kun saadanne Banknoter, som lyde i Rigsmark og ikke ere under 100 Rigsmark, blive i Omløb eller udgives.«

Paragrafens sidste Del bestemmer, at inden samme Termin skal alle Forbundsstaternes Statspapirsedler indtages, men erstattes ved nye Sedler efter nærmere Bestemmelse i ny Lov.

Den samlede Sum af de 33 tyske Bankers udeløbende Banknoter var pr. 31te December 1873 Rmk. 1,352,548,000, hvoraf dækket ved Metal Rmk. 925,740,000, altsaa udækket Rmk. 426,808,000.

Da Møntloven udkom, var efter Dr. Soetbeer — Deutsche Bankverfassung, Erlangen 1875 — mere end 140 forskellige Slags Papirpenge i Omløb. Medens samtlige i Omløb værende Banknoter i Femtiaarene ikke overskred 120 Millioner Mark (hvoraf kun 15 Millioner udækket), forøgedes samme i de følgende to Aartier ganske overordentlig, saaledes at Summen af

udækkede Banknoter beløb sig til

Ende 1874 Rmk. 480,000,000
(heri Bayern ikke medregnet)

Staternes Papirpenge overskred. . . . — 180,000,000

altsaa samlet Papirmasse af omkring Rmk. 660,000,000

Under 15. Januar 1875 bekendtgjorde Rigskansleren, at der den 31te December 1874 var i Omløb Rmk. 1,325,441,699*), hvoraf

19,4 pCt. i Beløb under 50 Mark,

21,2 pCt. i Beløb over 50 Mark, under 100 Mark,

59,4 pCt. i Beløb over 100 Mark.

Følgende Tal — efter Hirths Annalen, Aargang 1873 — viser Seddelstokkens uhyre Stigning:

*) Dr. Soetbeer siger i ovenfor nævnte Afhandling: »Der cirkulerer for 539 Millioner Sedler under 100 Mark. Kun en Del vil blive optaget af 100 Mark Noter. Rest maa dækkes med 300 Millioner Metal.«

	Omløb beregnet i Millioner Rmk.	Metalbeholdning Millioner Rmk.	Udækkede Noter Millioner Rmk.
1852.....	111	99	12
1862.....	519	327	192
1870.....	667 ¹ / ₂	343 ¹ / ₂	304
1872.....	1350	825	525

Samtidig naaede Staternes Papirpenge, for hvilke ingen Dækning var til Stede, et Beløb af 156,400,000 Reichsmark.

Tyskland bar saaledes paa en udækket Papirmasse af omkring 681 Millioner*) eller 17 Reichsmark pr. Individ af Befolkningen.

Dette var Forholdet, da Møntloven 9de Juli 1873, Loven om Rigskassesedler (Reichskassenscheine) 30te April 1874 og Bankloven 14de Marts 1875 udkom.

Den første berøvede, som foran berørt, alle Banker Retten til at udstede Sedler under 100 Mark. Den anden bestemte, at Staterne skulde udstede og fordele mellem sig efter Befolkningens Størrelse 120 Millioner Mark i Sedler paa 5, 20 og 50 Mark, og den sidste tildelede samtlige seddeludstedende Banker — Lovens § 9 — 385 Millioner Reichsmark (den saakaldte direkte Kontingentering.)

Ved disse Love fastsattes altsaa en samlet Sum af 505 Millioner som det største Beløb, der af Stater og Banker normalt kan sættes i Omløb af Noter og Papirpenge, som ikke ere dækkede af Metal.

*) Til Sammenligning kan anføres, at Beløbet af de i England, Skotland og Irland cirkulerende Noter udgjorde 28. Decbr. 1872 Lstrl. 43,888,000 med en Beholdning af Guld alene i Bank of England af Lstrl. 21,379,000, altsaa henholdsvis Rmk. 867,760,000 og Rmk. 427,580,000.

Af de 385 Millioner, der tildeltes Bankerne gennem den direkte Kontingentering, tilfaldt 250 Millioner den nystiftede tyske Rigsbank, der er en Privatbank under Statens Opsigt. De øvrige 135 Millioner kontingenteredes til de 32 Banker, der havde Udstedelsesret, da Bankloven udkom. Af disse 32 Banker havde de fire og ligeledes den preussiske Bank ubegrænset Seddelret.

Lovens § 9 bestemmer, at den kontingenterede Seddelret, som saaledes er tildelt andre Banker, skal gaa over paa Rigsbanken, naar disse Bankers Ret maatte ophøre. — Strax ved Lovens Ikrafttræden opgav 13 Banker med tilsammen Rmk. 22,561,000 sin Seddelret og senere 2 Banker med tilsammen Rmk. 1,314,000. Disse Beløb gik saaledes over paa Rigsbanken, hvis Seddelret i Henhold til den direkte Kontingentering er Rmk. 273,875,000. Der er saaledes nu i Tyskland foruden Rigsbanken 17 Seddelbanker, der have Ret til at udstede Rmk. 111,125,000 i udækkede Noter.

De ovenfor angivne Tal vise, at det Nedslag i Seddelmassen, som disse Love bestemme, var stort nok til at flere tvivlende Stemmer rejste sig. Udfaldet viste imidlertid, at de tyske Bankmænd magtede den store Opgave, der forelaa. De indsaa, at saa store Beløb Sedler ikke kunde inddrages uden Ulemper. De søgte Midler, ved hvilke Seddelbehovet kunde indskrænkes, og de fandt dem i en Udvikling af Girovæsenet.

Rigsbanken begyndte sin Virksomhed 1ste Januar 1876, og allerede dens første Aarsberetning indeholder interessante Meddelelser om Giroværkets Udvikling. Direktionen siger: »Bankdirektionen havde at kæmpe med særlige Vanskeligheder for i rette Tid at vinde de

nødvendige Midler til Forretningernes Drift, idet Bankens Virkekreds var bleven udvidet uagtet Noterettens Indskrænkning. Dette Øjemed kunde ikke naas blot ved Indførelse af Giro- og Check-System efter engelsk Mønster, da Brugen af Checks som Betalingsmiddel ikke kan indføres i kort Tid. Man har derimod efter faa Maaneder fundet en Erstatning deri, at Bankstyrelsen har tilstedt Konto-Indehavere uden Betaling at benytte Giro-Overførsler paa alle Tysklands Bankpladse. Hvor gennemgribende denne Forholdsregels Gennemførelse har virket, viser sig bedst deraf, at Omsætningerne i denne Forretningsgren allerede i de 9 første Maaneder beløb sig til 16 Milliarder og stedse er stigende. Saaledes som disse Overførsler nu ere ordnede, er det hele Tyskland bleven en eneste Giroplads, paa hvilken Rigsbankens Girokunder kunne uden Omkostninger eller Omstændigheder udjævne Betalinger ved simpel Overførsel.◄

Udviklingen af Girovæsenet fremgaar af følgende Oversigt over Omsætningen gennem Giro:

1876 19 Milliarder,	1879 36 Milliarder,	1882 42½ Milliarder,
1877 31 do.	1880 41½ do.	1883 50¾ do.
1878 32 do.	1881 44¼ do.	1884 60½ do.

II. Den engelske, preussiske og franske Banks Seddelsystem.

Den tyske Banklov af 14de Marts 1875 indførte et fuldstændig nyt Princip i Bankvæsenet. Den er der ved bleven af største Interesse for Udviklingen af det evropæiske Bankvæsen, da det har vist sig gennem Erfaring i de 9 Aar, Loven har været i Kraft, at det nye

Princip har virket til Fordel saavel for Bank og Stat som for den store Almenhed. Det er saaledes rimeligt, at andre Stater, naar de omskrive sine Banklove, ville benytte den gennem den tyske Rigsbank vundne Erfaring.

Det nye Princip var den saakaldte »indirekte Kontingentering« af Banknoterne, gennem hvilken Bankerne erholdt Ret til midlertidig at overskride sin direkte kontingenterede Noteret mod en bestemt Afgift til Staten.

Da den tyske Banklov udkom, existerede der fire store Systemer for Noteudstedelse:

- 1) De nordamerikanske Bankers,
- 2) Den engelske Banks,
- 3) Den preussiske Banks, og
- 4) Den franske Banks System.

Det nordamerikanske Banksystem ligger udenfor alle Omraader. Det er et udvidet Greenbacksystem. Et Aktieselskab paa 100,000 Dollars kan danne en Nationalbank, og af disse gives der flere Tusinder. De deponere hos Staten amerikanske Statspapirer og udstede derpaa $\frac{9}{10}$ af Beløbet i Noter. Disse trykkes af Staten, ere altsaa ensartede, men udstedes individuelt af den enkelte Nationalbank, og kan kun af denne fordrer betalt, eventuelt i Greenbacks.

Den engelske Banklov — Peels Bankakt af 19de Juli 1844 — bemyndigede Englands Bank til at udgive 14 Millioner Pund Sterl., nu 15,750,000 Pund Sterl., mod Værdipapirer, af hvilke engelske Statspapirer udgjorde den allervæsentligste Del, og forøvrigt kun mod Metal.

Den preussiske Bank afløste den 1ste Januar 1847, som Privatbank, den gamle preussiske Statsbank af 1765.

De private Aktieejere indskød 10 Millioner Thaler i Aktier paa 1000 Thaler, og Staten indskød 1,260,000 Thaler. Banken begyndte saaledes med en Kapital af 11,260,000 Thaler. Den erholdt Tilladelse til at udstede 21 Millioner Thaler Noter, af hvilket Beløb stadig mindst $\frac{2}{6}$ Dele skulde være tilstede i Kontanter eller Sølvbarrer, $\frac{3}{6}$ i Vexler, $\frac{1}{6}$ i Lombardfordringer, og hvilket Beløb, 21 Millioner, aldrig maatte overskrides.

Denne Regel forandredes væsentlig i 1856. Banken opnaaede da gennem Overenskomst med Finansministeriet, at det foran nævnte Maximum af 21 Millioner ophævedes. Den erholdt uindskrænket Ret til at udstede Sedler, alt eftersom Forholdene krævede det, kun med den Indskrænkning, at $\frac{1}{3}$ Del af Noternes Beløb skulde være tilstede i Metal, Resten i gode Vexler.

Den franske Bank endelig har uindskrænket Ret til at udstede Noter. For den existerer ingen anden Regel end at den, saalænge den indløser sine Noter og har Dækkelse for samme i korte Vexler og godt Underpant, kan udstede Noter uden Begrænsning.

Tyskland forkastede baade sit eget tidligere System og det franske. — Det vendte tilbage til de Regler, som i 1847 vare blevne vedtagne for den preussiske Bank, hvilke Regler i Principet knyttede sig til den engelske Bankakt af 1844 — dog med det ganske væsentlige Tillæg, at Maximum af udækkede Noter under visse Betingelser kunde overskrides (indirekte Kontingentering), og at Tredjedels-Dækning fastsættes.

Tysklands Statsmænd og Lovgivere tog Varsel af de Erfaringer, som England havde gjort med Hensyn til sin Bankakt, idet Regeringen siden sammes Ikrafttræden tre Gange, nemlig i 1847, 1857 og 1866 havde

set sig nødsaget til at suspendere Bankakten for at hindre en det hele Land omspændende Ruin. Der forelaa Beviser gennem de af Parlamentet igangsatte Enqueter, at den raadende Panik øjeblikkelig ophørte, efter at Tilladelse til øget Seddeludstedelse var given, og at samme kun var opstaaet gennem Frygten for Bankaktens Virkninger. Der forelaa Bevis for, at det skærpende Moment i Krisen, det, der ledede til Paniken, var Nedgangen i Bankens Seddelbeholdning, som ikke kunde erstattes uden gennem Lovbrud. Der forelaa Bevis for, at Paniken fremskyndtes derved, at Masser af Sedler bortgemtes af Private som Reserve — i 1847 ansloges dette Beløb til henimod 5 Millioner — hvorved Bankens Laaneevne næsten aldeles tilintetgjordes, og at dette var ligefrem Følge af Bankakten.

De tyske Banklovstiftere havde i de engelske Enqueter et storartet Materiale til sin Belærelse. De havde Udtalelser fra de forskellige Kriser af Englands største Autoriteter i Bankvæsenet.

Her skal kun anføres nogle enkelte Udtalelser for at vise, at det var magtpaaliggende at træffe Lovbestemmelser, der kunde forskaane Tyskland for at gennemgaa saadanne Prøvelser, som England maatte gennemgaa med Diskonto til 8, 9, 10, ja 12 pCt. — forinden Bankaktens Ophævelse skaffede Bedring.

Bankens Guvernør Mr. Morris svarede saaledes i Underhusets Enquete-Komite i 1848 til Spørgsmaal 3372: »Medførte den almindelige Tro, at Bankaktens Ophævelse vilde sætte Banken i Stand til at tilfredsstille Publikums Trang til Laan, at Paniken ophørte?«

Mr. Morris: »Ja«.

Spørgsmaal 3798: »Havde Regeringens Meddelelse

om Bankaktens Ophævelse Panikens øjeblikkelige Ophør til Følge?»

Mr. Morris: »Ja«.

Til Tomas Tooke, en af Bankaktens indflydelsesrigeste Modstandere rettedes Spørgsmaal 5336: »Jeg behøver ikke at spørge Dem, om De bifalder Regeringens Indskriden, da De er en Modstander af Bankakten?»

Mr. Tooke: »Jeg er saameget mod Bankakten, at man efter min Mening skulde have ophævet den længe før. De største Onder ere foraarsagede ved, at man tøvede forlænge. De Stød, ja den Ruin, som den merkantile Kredit udsattes for fra Enden af September og de 23 Dage af Oktober, maa hovedsagelig tilskrives Bankakten.«

Lord Overstone svarede for Overhusets Komite paa Spørgsmaal 1499: »De har sagt, at De fuldkommen billigede Ministrenes Handling, og at, hvis denne var udebleven, Landet vilde være blevet styrtet i den største Forvirring (Konfusion)?« Lord Overstone: »Det er min Mening.«

Som bekendt var Lord Overstone — den Gang Mr. Samuel Jones Lloyd — den, til hvem Sir Robert Peel især støttede sig ved Gennemførelsen af Bankakten.

Under Enqueten oplystes, at Konsols kun paa Rygtet om, at Bankloven vilde blive ophævet, steg fra $79\frac{5}{8}$ til $81\frac{3}{8}$. (Enqueten Nr. 3767).

Der er vel faa Love, om hvis Virkning der har været større Strid, end Peels Bankakt. Forsvarere og Modstandere gaa til Yderlighederne. De første mene, at det er en reddende, de sidste, at det er en ødelæggende Lov. De første have uden Tvivl Ret. Loven er vistnok, som ovenfor paavist, bleven brudt tre Gange, men det har dog vist sig, at Loven i det store og hele har været nyttig og god. De Kommissioner, der have været nedsatte hver Gang, Loven var bleven brudt, har udtalt sig for, at ingen Forandring bør foretages. Imidlertid har der selvfølgelig oftere været Forslag fremme om en Forandring af Loven, og i 1871 havde den daværende Finansminister, Mr. Lowe, udarbejdet et Forslag, som dog indeholdt Bestemmelser, t. Ex. at Diskontoen maatte have naaet 12 pCt., forinden Overskud af Noter udstedtes, der gjorde dets Antagelse umulig. Saameget er givet, at Bankakten var en velsignelsesrig Lov, der gjorde en Ende paa en utaalelig Tilstand, idet Enhver, Bank eller Privat, indtil 1844, da Loven traadte i Kraft, kunde udstede Papirpenge. De mange Kriser, som England havde gennemgaaet før 1844, havde vist, at saadanne Ulykker ejheller holdes borte gennem ubegrænset Seddelret.

Det er overhovedet en Misforstaaelse, naar man tror, at nogensomhelst Banknotetheori kan hindre Kriser. Alle disse Theorier skulle kun finde den nyttigste og bedste Methode for at erstatte Metalcirkulation, medens det maa være indlysende for enhver, at selv om der ikke fandtes Banknoter, men kun Metalvaluta — saaledes som indtil for kort Tid siden i Hamburgs Bank — vilde der desuagtet, saaledes som nu, snart være Overflod af Circulationsmiddel, snart Mangel med følg-

ende Krise. Ingen Bankstyrelse kan regulere Behovet for Byttemiddel, hvad enten det er Metal eller Noter. Forholdenes Natur, Foretagendernes Størrelse, Kornhøstens Udfald, Krig, Statslaan og en Mængde andre Faktorer virke med en Naturkrafts Magt. Følgerne kunne ikke hindres, men vel deres Kraft søges svækket.

Er nu den tyske Lovs indirekte Seddelkontingering en saadan Dæmper?

Vi tro Ja, og tillige, at de Lande, der ikke ville følge det franske Banksystem, ville, naar Anledning gives, optage det tyske Princip. Vi tro ogsaa, at den engelske Bankakt vil blive modificeret i denne Retning, — saafremt Forholdene endnu en Gang ville gøre Lovens midlertidige Ophævelse nødvendig.

Som Bevis for, hvad ovenfor er sagt, at Kriser heller ikke da kunne undgaas, naar Byttemidlet er udelukkende Metal, tjener den første store Pengekrise, som er kendt i den moderne Tid. Det er Krisen i Amsterdam og i Hamburg i 1763. Bankerne i disse Byer udstedte ikke Sedler; de havde kun Sølvaluta, og dog opstod der en overvældende Krise, der bragte Ruin over begge Byer. Krisen forplantede sig over hele Tyskland og til England, hvor Banken, efter Adam Smith, maatte yde Handelsstanden store Forskud, for at svække Krisens Virkning. Alle Forfattere ere enige i, at Krisen blev saa stærk, fordi Bankerne ikke kunde udstede Sedler. Under Krisen i Hamburg 1857 maatte Senatet træde til for at bøde paa denne Mangel ved

Bankloven, og udstedte Statsobligationer, med hvilke det kom Handelsstanden til Hjælp.

Om England med sin nuværende Banklov skal kunne undgaa en Gentagelse af Kriserne fra 1847; 1857 og 1866, derom ere de største Forfattere uenige. Wirth, Macleod og Tooke anse det bestaaende Restriktions-System for aldeles forkasteligt, medens andre Forfattere lægge hele Ansaret paa Bankbestyrelsen. Det kan vel heller ikke bestrides, at denne har haft meget at svare for ved de tidligere Kriser, thi dens Diskontosatser viste Stormsignalerne for sent.

Forøvrigt bør man erindre, at den engelske Banklov aldrig er bleven »brudt« i det, som er det væsentlige for en seddeludstedende Bank, nemlig Noterne Vexlingskraft. Det, som har været Fejlen, er, at Banken — som Bankier — har laant bort formeget af de den betroede Deposita.

Overhovedet benyttes her Ordet »Brud« i en ganske uegentlig Betydning. Ingen Forpligtelser ere brudte, ingen Løfter svegne. Lovbruddet har tværtimod hjemlet mere end før var lovet, idet Banken gennem samme erholdt Tilladelse til at udstede saamange Sedler, den vil, uden Metaldækning, for dermed at komme Almenheden til Hjælp. End rigtigere er det at sige, at Hjælpen kom Banken selv først og fremmest tilgode; thi den fik derved Midler, ved hvilke den i Tilfælde kunde afgøre sin Gæld til Foliohavere, til hvis Dækelse, som nedenfor paavist, før kun ringe Beholdning var tilstede.

Man vil erindre, at den engelske Bank ikke har nogen Magt over Seddeludstedelsen. Hverken Guverøren, Styrelsen eller nogen Bankembedsmand har Be-

fatning med eller Myndighed ligeoverfor Seddeludstedelsen. Udstedelsen foregaar avtomatisk og ligger uden for Bankens Styrelse. De af »issue Departement« udstedte Noter deponeres hovedsageligen i »banking Departement«, og med disse Noter og øvrige deponerede Midler driver saa Banken Diskonteringsforretninger, som enhver anden Bankier.

Hvad man med Rette har bebrejdet Banken er, at den til enkelte Tider har laant formeget ud af de hos den deponerede Midler, og ikke itide beskyttet sin Beholdning ved at forhøje Diskontoen.

Som Bevis for denne Paastands Rigtighed skal eksempelvis anføres, at det har hændt, at Banken ikke en Gang har haft saameget i Kasse, som den samlede Sum af hvad alene Londoner Bankiers og Privatbanker havde staaende paa Folio, ja til enkelte Tider har haft en stor Deficit i Forhold til disse.

Saaledes viste 20 Ugeopgør i 1866, at Banken ikke havde de af Londons Banker paa Folio indsatte Midler i Behold, men en Deficit alene paa denne Konto varierende fra 186,000 Lstrl. (6te Jan. 1866) til 7,021,000 Lstrl. (31te Maj 1866).

De fuldstændige Tal fra den sidste Dag — 31te Maj 1866 — ere *);

Londoner Bankers Deposita	Lstrl.	7,881,000
Andre Deposita	—	18,774,000

Lstrl. 26,655,000

mod hvilke Banken havde en Behold-

ning i Noter og Mønter af.	—	860,000
------------------------------------	---	---------

*) Efter Mr. Aichinsons Foredrag den 20de Maj 1885 i »Institute of Bankers«.

Den 11te November 1847 var Bankens Kassebeholdning
i London og ved alle Afdelinger Lstrl. 580,751
deraf i London — 384,144
medens Kvartalets Gennemsnitsdeposita vare

efter »Statistical Abstract« Lstrl. 15,574,000

Under saadanne Forhold er »Kriser« uundgaaelige.

Samtidig var Dækningen for Notecirkulationen i
den bedste Orden; thi i 2det Kvartal 1866 var

Notecirkulationen . . Lstrl. 24,588,000

Guldbeholdningen . . — 13,571,000

og i 4de Kvartal i 1847

Notecirkulationen . . — 20,185,000

Guldbeholdningen . -- 10,032,000

III. Den tyske Rigsbanks Seddeludstedelsesret.

Reglerne for de tyske Bankers Noteudstedelse indeholdes i Banklovens §§ 9, 10 & 44.

§ 9 bestemmer, at Bankerne, foruden den dem meddelte Ret til at have et i Loven bestemt Beløb udækkede Noter — Rigsbanken, som allerede ovenfor anført 250 Millioner — senere ved Inddragning af andre Bankers Noteret, forøget til Rmk. 273,875,000, tillodes at udstede Noter mod deres Beholdning af

1) i Omløb gyldige tyske Mønter,

2) Rigskassesedler,

3) andre tyske Bankers Noter,

4) Guld i Barrer eller i fremmede Mønter, 1 Pd.

fint Guld beregnet til 1392 Mark.

Hertil føjes i § 10 den Bestemmelse, at hvis den saaledes hjemlede Noteret overskrides, betaler Banken til den tyske Rigskasse en Afgift beregnet efter 5 pCt. pro anno.

Denne Afgift beregnes efter de hver 7de, 15de, 23de og sidste Dag i hver Maaned opgjorte Beregninger for Noteomløbet, og betales da hver Gang $\frac{5}{48}$ Procent til Staten af det overskredne Beløb.

Den tyske Rigsbank har siden Lovens Ikrafttræden fem Gange benyttet den Ret, som ovennævnte § 9 giver den, nemlig:

1881 Decbr. 31, ved Overskridelse M.	26,092,168
1882 Septb. 30, - - -	- 19,224,097
- Oktbr. 7, - - -	- 12,185,240
1884 Decbr. 31, - - -	- 32,678,704
1885 Jan. 7, - - -	- 2,613,000

Disse Overskridelser vare ganske forbigaaende, idet Notereserven var:

1882, Januar 7.....	Mark 13,845,
- Oktober 15.....	- 14,648,
1885, Januar 14.....	- 54,618.

Overskridelserne vare foranledigede ved det overordentlige Krav, som Berliner Fondsbørs's Ultimoregulering foranledigede, og øvede ingen Indflydelse paa Diskontosatsen, der i hele December 1881 og Januar 1882 var 5 pCt. for Vexler og ligeledes 5 pCt. i September og Oktober 1882. Fra Begyndelsen af Januar 1883 var Bankens Diskonto 4 pCt., og den foretog ingen Forandring deri ved Aarsslutningen 1884, uagtet den betydelige Noteoverskridelse.

§ 44, indeholdende Reglerne for den saakaldte Tredjedels-Dækning, bestemmer, at den seddeludgivende Bank er forpligtet til »at have til enhver Tid mindst en Tredjedel i sine Kasser af

- 1) i Omløb gyldige tyske Mønter,
- 2) Rigskassesedler,

3) Guld i Barrer eller fremmede Mønter, 1 Pd. fint Guld beregnet til 1392 Rigsmark, og Resten i diskonterede Vexler, som have en Forfaldstid af højst 3 Maaneder.

Det vil heraf ses, at Tredjedels-Dækningsregelen er noget strængere end den, der gælder for Noteudstedelsesretten, der, som i det foregaaende er paavist, tillige hjemler Ret til at udstede Sedler paa andre tyske Bankers i Behold værende Noter.

Da den tyske Rigsbank imidlertid siden dens Stiftelse aldrig har haft mindre end 62,4 pCt. i Behold (7de Jan. 1876 og 7de Jan. 1882), medens den gennemsnitlig har haft 77,54 pCt. metallisk Dækning, og til enkelte Tider t. Ex. 31te Marts 1879 havde 96,3 pCt., den 6te Juni 1885 95,14 pCt. i Behold, har denne Bestemmelse aldrig øvet nogen Indflydelse paa Bankens Forhold.

Det er indlysende, at det historiske og statistiske Materiale, som Bankregnskaberne afgive, er af største Interesse, og de Tabeller, der følger nedenfor, giver en klar Indsigt i dette Forhold. De ere udfærdigede efter Bankens Aarsregnskaber fra 1876—1884 og senere efter de offentliggjorte Ugeregnskaber. Metalvaluta er Summen af de i Aarsregnskaberne opførte Beholdninger af Metal, Rigskassesedler og andre Bankers Sedler. En Oversigt over Notereserven findes, som ovenfor berørt, ikke i Aarsregnskaberne, men fremkommer let ved Beregning.

Det i Tabellerne angivne gennemsnitlige Forholdstal mellem Noter og Metal samt Diskontosatserne er gengivet efter de officielle Aarsberetninger.

Endelig skal her bemærkes, at det oprindelige Lov-

forslag fastsatte 1 pCt. for alle direkte kontingenterede udækkede Noter og et Tillæg af 4 pCt. for de indirekte kontingenterede, men man blev med stor Majoritet staaende ved Beslutningen kun at skatlægge de indirekte kontingenterede Noter.

IV. Slutningsbemærkninger.

I samlet Sum fremgaar det af, hvad ovenfor er meddelt:

1. At den tyske Banklov har det tilfælles med den engelske,
 - a) at begge fastsætte en fast Sum af udstedte Sedler, som ikke behøver at være dækket med Metal,
 - b) at alle øvrige Sedler maa være dækkede ved Metal.
2. At de ere forskellige deri, at:
 - a) den tyske Bank ikke har nogen anden Dækkelse for Kontingenten end sine almindelige Fordringer og Aktiva, medens
 - b) den engelske Banks Kontingent skal være dækket med Fordringer paa Staten og med Statspapirer;
 - c) at den engelske Bank ikke har nogen Pligt til at holde en vis Del af de udeløbende Sedler i Metal, medens
 - d) den tyske Bank skal holde $\frac{1}{3}$ Del i Metal og Reichscassenscheine.

Den tyske Bank er saa ung, at den ikke har oplevet nogen almindelig Handelskrise. Dens Princip, $\frac{1}{3}$ Dels Dækning, har saaledes ikke været sat paa Prøve.

Paa den anden Side er det Tilfælde indtraadt, at Englands Bank, der i Almindelighed har omkring 90 pCt. af sine Noters Beløb i Guld, ofte endog større

Beløb i Guld end i Noter, til enkelt Tid ikke har haft mere end 26,9 pCt. Guld i Reserve mod sine omløbende Noter. Den 25de Juli 1857 havde Banken udstedt Lstrl. 22,555,000 i Noter og havde kun Lstrl. 6,080,000 i Guld.

Det Spørgsmaal opstaar da, hvad vilde have sket, hvis Englands Bank havde været pligtig til at have $\frac{1}{3}$ Dækning? I hvilken Stilling vil den tyske Rigsbank komme, om et saadant Tilfælde indtræder? Skulde Banken standse Noteindfrielsen, eller maatte Lovens Regel ophæves?

I England var der Ingen, der nærrede Tvivl om, at Noterne vare fuldt sikrede ved ovenstaaende Tilfælde. Det var under en Krise, men Mr. Aitchison siger uimodsagt i et Foredrag i Bankers Institute, ved et Møde af Londons første Bankmænd: »Der var tilstrækkeligt Guld forhaanden; det var Banknoter, der manglede.«

Det Spørgsmaal opstaar nu: Bør en ny Banklov for Norge indeholde Bestemmelsen om Tredjedels-Dækning?

Vi ere tilbøjelige til at svare Nej af følgende Grunde:
Mod Indtagelse af Bestemmelsen taler:

- 1) At der er en Sammenblanding af Principer, idet det hverken er Differenssystemet eller Forholdssystemet.

Det første System er i Princip det bedste, naar Maximumsgrænsen for udækkede Noter er grundet paa Erfaring og klogt forsvares gennem Bankens gode og let realisable Aktiver.

- 2) Ved Tredjedelsdækkelsen kommer Forholdssystemet til mulig Anvendelse netop paa en Tid, da det vil gøre størst Ulykke.

Hvis med 20 Millioner Fixum Norges Banks udløbende Sedler gaa ned i 30 Millioner, da vilde den forcerede dobbelte Seddelinddragning begynde.

10 Millioner Kroner Guld tilstede en Cirkulation af Kr. 30 Mill.									
$6\frac{2}{3}$	—	—	—	—	—	—	—	—	20 -
5	—	—	—	—	—	—	—	—	15 -

O. S. V.

Hvor dette fører hen, er indlysende. Det vilde medføre Ruin rundt det hele Land.

Omvendt maa der spørges, om Nogen tror, at naar Circulationen var gaaet ned i 30 Millioner med Beholdning af 10 Millioner, der da kunde tænkes, at videre 10 Millioner bleve udvexlede, og at Seddelstokken kunde gaa ned i 20 Millioner.

Intet af dette vilde ske, og i ethvert Fald vilde Bankens Styrelse gennem sin Portefeuille og paa andre Maader se sig istand til at forege sin Guldbeholdning.

Til Fordel for Tredjedelsdækningen kan kun anføres:

- 1) At det er en Advarsel, hvilken dog efter vor Mening maa anses overflødig, om at Bankstyrelsen stedse skal have dette Forhold for Øje;
- 2) At det skulde berolige Seddelindehaverne ved, at der efter Loven — der dog kan suspenderes og vistnok ogsaa vilde blive suspenderet — stedse maa være noget Guld tilbage.

Det maa vistnok indrømmes, at denne Regel er adskilligt bedre end t. Ex. den, der raader i Sveriges Riksbank, hvor mindst 10 Millioner Guld skal være i Behold, thi hvortil skal dette Guld tjene ligeoverfor Seddelomløbet, naar det ikke kan røres? Det skønnes ikke andet, end at ligeoverfor Vexlingen vilde dette

Guld ikke have mere Værdi end samme Vægt i Graasten.

Har Norges Banks Forhold nogensinde været saadanne, at en Regel om Tredjedels Dækning vilde være nødvendig? Dertil kan svares aabent Nej, og Begrundelsen fremgaar af følgende Kendsgerninger:

Norges Banks Seddelomløb har siden 1843 aldrig været under Kr. 18,830,000, hvilket fandt Sted i 1849.

Denne Cirkulation var dækket med Sølv til Beløb — 9,040,000, altsaa med 48 pCt.

Exempelvis sammenstilles følgende Tal for Seddelomløbet:

1819	Kr. 12,460,000
1822	- 14,086,000
1826	- 16,072,000
1828	- 17,669,000
1831	- 19,348,000

Fra dette Aar begyndte Omløbet at synke, skønt ganske ubetydeligt, og gik

1832 ned i . . . Kr. 18,966,000, det laveste Beløb, det har naaet siden 1831, med Undtagelse af 1849, i hvilket Aar det var Kr. c. 130,000 lavere.

Efter den nuværende Banklov beløb de funderede Sedler sig den 31te Avg. 1885 til . . . Kr. 49,068,171 og dette Beløb vilde med et fast Kontingent af 20 Millioner være forøget med Kr. 685,403 til - 49,753,574

Da Banken samtidig havde Kr. 11,224,118 i Kasse, vilde altsaa denne, hvis en Lovforandring fra samme

pr. 31. Decb.	Metal.	Udstedelsesret.	Forhold mellem Metal og Udstedelsesret.	Sedler i Omløb.	Sedler i Behold.	Udstedelsesret med 20 Mill.	Forøget Udstedelse med 20 Mill.	Formindsket Udstedelse med 20 Mill.	pCt. Forhold mellem Metal og Omløb.
1857	11,86	28,09	16,23	26,68	1,41	31,86	2,77		44,4
1858	16,84	35,55	18,71	26,32	9,23	36,84	1,29		64,0
1859	13,28	30,20	16,92	24,21	5,99	33,28	3,08		54,9
1860	14,46	31,97	17,51	25,85	6,12	34,46	2,49		55,8
1861	13,29	30,31	17,02	25,19	5,12	33,29	2,98		52,7
1862	14,38	31,84	17,46	26,95	4,89	34,38	2,46		53,26
1863	14,56	32,10	17,54	26,64	5,46	34,56	2,46		54,7
1864	15,31	33,23	17,92	25,60	7,63	35,31	2,08		59,8
1865	20,02	40,28	20,26	28,52	11,76	40,02		0,26	70,2
1866	15,39	33,33	17,94	27,94	5,39	35,39	2,06		55,2
1867	17,85	37,02	19,17	29,09	7,92	37,85	0,83		61,3
1868	13,49	30,46	16,97	26,44	4,03	33,49	3,03		51,1
1869	14,99	32,71	17,72	27,16	5,55	34,99	2,28		55,1
1870	16,61	35,12	18,51	28,39	6,73	36,61	1,49		58,5
1871	26,74	40,31	13,57	33,98	16,33	46,74		3,57	78,6
1872	30,24	55,56	25,32	38,52	17,04	50,24		5,32	78,5
1873*)	34,71	53,00	18,29	47,18	5,82	54,71	1,71		73,5
1874	35,00	53,46	17,46	45,87	7,59	56,00	2,54		78,4
1875	25,26	43,85	18,59	37,23	6,62	45,26	1,41		67,9
1876	32,59	51,26	18,67	39,67	11,59	52,59	1,33		82,1
1877	21,70	40,45	18,75	36,31	4,14	41,70	1,25		59,8
1878	19,22	38,03	18,81	30,97	7,06	39,22	1,19		62,0
1879	26,35	45,22	18,87	32,72	12,50	46,35	1,13		80,6
1880	33,72	52,67	18,95	38,71	13,96	53,72	1,05		88,5
1881	30,13	49,17	19,04	37,65	11,52	50,13	0,96		79,9
1882	33,07	52,20	19,13	40,58	11,62	53,07	0,87		81,5
1883	35,07	54,29	19,22	40,96	13,33	55,07	0,78		85,5
1884	34,49	53,79	19,30	38,98	14,81	54,49	0,70		88,4
1885, Jan.	32,34	51,65	19,31	36,76	14,89	52,34	0,69		87,9
Febr.	29,89	49,21	19,32	36,20	13,01	49,89	0,68		82,6
Marts	27,99	47,31	19,32	39,42	9,25	49,36	0,69		74,6
April	29,36	48,67	19,31	39,24	9,02	48,94	0,69		73,8
Maj	28,94	48,25	19,31	38,77	10,29	49,74	0,68		76,6
Juni	29,74	49,06	19,32	42,84	7,07	50,60	0,69		71,5
Juli	30,60	49,91	19,31	39,13	10,34	50,15	0,68		77,1
Avg.	30,15	49,47	19,32	37,84	11,22	49,75	0,68		78,7
Septbr.	29,75	49,07	19,32	38,54	8,77	47,99	0,69		72,7
Oktbr.	28,38	47,70	19,32	38,93	8,77	48,38	0,68		72,9
Novbr.	28,11	47,42	19,31	37,03	10,39	48,11	0,69		75,9
Decbr.	28,68	48,00	19,31	37,15	10,92	48,68	0,69		77,2

Foruden de tyske, engelske og franske Bank-rapporter er Materialet til denne Afhandling med dertil

*) med 1873 ophørte den siden 1857 gældende Ret til forøget Seddeludstedelse af 50 pCt. over Extrafondet.

hørende Tabeller samlet fra følgende Blade og Tidskrifter:

»The Economist«, »The Statist«, »The Bankers Magazine«, »Journal of the Institute of Bankers«, »Statistical abstract 1840—1884«, »Vierteljahresschrift für Volkswirtschaft«, »Dr. Soetbeers Bankverfassung«, »Hirths Annalen«, »Palgraves Bankrates«, »Bankers almanac« etc.

Vi lade som Anhang følge Tabeller over den tyske Rigsbanks Metal, Seddelomløb og indre Økonomi samt Tabeller over den franske og engelske Banks Forhold.

Tabel I. Den tyske Rigsbanks Metal.

	Mindste Sum.	Højeste Sum.	For- skellig.	Gennem- snit.
	Rigsm.	Rigsm.	Rigsm.	Rigsm.
1876, Januar 23de	487,271,000			
Juni 15de		563,787,000	126,516,000	510,593,000
1877, Decbr. 31te	452,173,000			
April 23de		571,084,000	118,911,000	523,104,000
1878, Oktbr. 31te	454,616,000			
Maj 23de		525,797,000	71,181,000	494,237,000
1879, Januar 7de	473,935,000			
Marts 23de		562,774,000	88,829,000	534,237,000
1880, Septbr. 7de	520,773,000			
Juni 15de		598,310,000	77,537,000	562,091,000
1881, Oktbr. 7de	501,531,000			
Juni 15de		596,824,000	95,293,000	556,749,000
1882, Oktbr. 7de	503,248,000			
Juni 15de		591,482,000	88,234,000	548,984,000
1883, Oktbr. 7de	536,538,000			
Maj 31te		644,328,000	107,790,000	601,865,000
1884, Decbr. 31te	517,828,000			
Juni 23de		636,985,000	119,157,000	591,725,000
1885, Januar 7de	521,225,000			
Decbr. 15de		642,047,000	120,822,000	573,146,000

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

Tab

187

187

187

187

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

188

Tabel II. Den tyske Banks Seddelomløb.

		Forhold mellem Noter og Metal.	Mindste Omløb.	Største Omløb.	Forskel.	Aarets Gennemsnit.
1876	Marts 15	80,0	621,089			
	Juni 30.	70,0		777,677	156,588	684,867
1877	Decbr. 7.	74,0	646,684			
	Jan. 7.	66,4		757,207	110,523	694,929
1878	Decbr. 9.	84,1	579,429			
	Jan. 7.	64,9		700,569	121,140	622,642
1879	Febr. 23.	96,2	556,027			
	Decbr. 31.	68,0		792,808	173,781	667,675
1880	Septbr. 15.	77,4	681,666			
	Juni 6.	71,5		814,303	132,637	735,013
1881	Febr. 23.	88,4	663,792			
	Decbr. 31.	59,9		859,388	195,596	739,727
1882	Marts 15.	84,4	668,999			
	Septbr. 30.	61,0		841,533	172,534	747,020
1883	Febr. 23.	93,5	678,071			
	Decbr. 31.	67,3		829,713	151,642	737,246
1884	Marts 15.	92,8	666,186			
	Decbr. 31.	60,3		854,137	187,951	732,906
1885	Febr. 23.	90,2	664,950			
	Decbr. 31.	74,4		858,925	193,975	727,593

83,98 Aarets Gennemsnit.

Tabel III. Den tyske Rigsbanks indre Økonomi.

	Forvaltnings-Omkostning.	Forfærdigelse af Banknoter.	Bruttogevinst.	Rigekassegevinst.*)	Aktionærer.**)
1876	5,399,360	610,788	20,002,312	1,954,093	6 1/2 pCt.
1877	5,648,997	259,441	19,915,932	2,148,091	6,29 —
1878	5,438,880	183,836	18,553,695	2,156,250	6,3 —
1879	5,328,259	105,412	15,973,526	609,647	5 —
1880	5,399,798	64,667	17,640,343	1,792,506	6 —
1881	5,437,167	254,892	19,480,944	2,598,590	6 3/4 —
1882	5,511,177	105,481	21,337,117	3,064,307	7,05 —
1883	5,796,146	59,179	18,153,265	2,104,199	6 1/4 —
1884	5,917,257	101,502	18,559,384	2,096,341	6 1/4 —

*) I Afdrag paa Bruttogevinsten gaar, foruden Forvaltningsomkostningerne og Omkostningerne ved Seddelforfærdigelsen, aarlig indtil 1ste Juli 1925 Rigsm. 1,665,730 til den preussiske Stat til Opfyldelse af de Forpligtelser, som den preussiske Bank havde paataget sig i Anledning af et Statslaan af 28de Jan. 1856 stort Thaler 16,598,000 (Kontrakt af 17de Maj 1875).

**) Af Bankens Udbytte erholde Aktiejerne forlods 4 1/2 pCt. (§ 48). Af Restgevinsten afsættes 20 pCt. til Reservefondet, indtil dette har naaet 30 Millioner. Resten deles lige mellem den tyske Rigskasse og Aktiejerne. — Reservefondet anvendes til at sikre Aktiejerne 4 1/2 pCt. Dividende. Staten har Ret til 1ste Januar 1891 og senere hvert 10de Aar med 1 Aars Varsel enten at opløse Rigsbanken eller til at overtage Bankens Aktier til deres paalydende Beløb. I begge Tilfælde deles Reservefondet lige mellem Riget og Aktiejerne (§ 41).

Tabel IV. Den engelske og franske Banks
Seddelomløb og Metal fra 1861 til Oktbr. 1885.

Aar.	Englands Bank. (1000 udeladt, altsaa 21,180 = 21,180,000).		Franske Bank. (000,000 udeladt, saaledes 715 = 715,000,000).	
	Omløb.	Metal.	Omløb.	Metal.
	Lstrl.	Lstrl.	francs.	francs.
1861.....	21,180*)	14,653*)	715†)	322†)
1862.....	21,129	15,351	782	319
1863.....	21,730	13,934	755	213
1864.....	20,771	13,636	742	328
1865.....	21,819	13,601	865	490
1866.....	23,728	17,478	958	680
1867.....	24,706	22,561	1143	987
1868.....	24,336	18,981	1292	1168
1869.....	23,910	18,827	1373	1133
1870.....	24,539	22,311	1730	844
1871.....	25,625	22,952	2296	638
1872.....	25,983	21,379	2780	791
1873.....	26,219	20,869	2808	767
1874.....	26,877	21,028	2645	1306
1875.....	28,356	23,579	2400	1610
1876.....	28,565	31,272	2541	2175
1877.....	27,762	23,128	2438	2137
1878.....	30,282	25,501	2241	2169
1879.....	28,296	30,041	2255	1977
1880.....	26,829	26,406	2416	1768
1881.....	26,237	20,876	2723	1817
1882.....	26,351	20,751	2791	2114
1883.....	25,683	22,355	2943	1969
1884.....	25,222	20,360	2-80	2064
1885.....	24,637	20,115	2918	2243

Altsaa i 24 Aar:

a. Englands Bank:

Højeste Seddelomløb	1878.....	Lstrl. 30,282,000
Mindste do.	1862.....	— 21,129,000
		<u>Forskel Lstrl. 9,153,000</u>

Højeste Beløb Metal	1876.....	Lstrl. 31,272,000
Mindste do. do.	1865.....	— 13,601,000
		<u>Forskel Lstrl. 7,671,000</u>

b. Frankrigs Bank:

Højeste Seddelomløb	1883.....	Frcs. 2,943,000,000
Mindste do.	1861.....	— 715,000,000
		<u>Forskel Frcs. 2,228,000,000</u>

Højeste Beløb Metal	1876.....	Frcs. 2,175,000,000
Mindste do. do.	1863.....	— 213,000,000
		<u>Forskel Frcs. 1,962,000,000</u>

*) Disse Tal give Gennemsnitsbeløb for Aarets sidste Kvartal.

†) Disse Tal give Beløbene for Aarets sidste Uge.

Tabel V, visende Procent-Forholdet mellem
den engelske Banks Metal-Beholdning og
Seddelomløb. 000 er udeladt.

	Seddelomløb.	Metal.	Forhold mellem Metal og Omløb i Procenter.
	Lstrl.	Lstrl.	pCt.
1784, Febr. 28de	6,202	658	10,6
1825, Novbr. 28ge	20,753	8,779	42,3
1826, Febr. 28de	25,467	2,460	9,7
1832, Febr. 28de	18,052	5,293	29,3
1837, Febr. 28de	18,233	4,089	22,4
1840.....	16,446	3,511	21,3
1844—1878.....	22,163	17,512	76,1
1879.....	29,212	32,452	111,9
1880.....	26,915	27,636	102,7
1881.....	26,321	24,580	93,4
1882.....	25,985	21,992	84,0
1883.....	25,568	22,227	87,0
1884.....	25,358	22,907	90,3
1879—1884.....	26,560	25,230	95,0
1844—1884.....	22,806	18,652	78,8

gennemsnitlig.

De første 6 Oversigter ere givne for Perioden før
Peels Bankakt af 1884 for enkelte Dage, der vise en
yderlig gaaende Stilling. Fra 1840 til 1884 er Aarets
Gennemsnit givet.

Nationaløkonomisk Forening.

Møde d. 28. Januar 1886. — Forhandling om
Landbruget og Toldbeskyttelse.

Grosserer O. B. Muus: De Vanskeligheder, hvorunder vort Landbrug for Tiden vaander sig, er ingenlunde særegne for Danmark. De vanskelige Forhold ere vel komne noget senere til os og med deres særlige Præg, men det er i Virkeligheden den samme Misere, hvorunder Landmændene i England, Tyskland, Frankrig, ja selv Amerika, have lidt i de senere Aar. Ligesom man i de nævnte Lande paa forskellig Maade har stillet Krav om Støtte for det betrængte Agerbrug, saaledes have vi ogsaa her hjemme hørt Røster, som med stigende Kraft have paakaldt Regeringens Intervention, og Situationen er i Virkeligheden ogsaa saa kritisk, at man kun kan være Regeringen taknemlig for, at den har bragt Sagen frem, hvad man end forøvrigt maatte mene om Regeringens Forslag om en Toldbeskyttelse for Landbruget. Lad det end være, at vi maaske netop her i denne Forsamling paa Forhaand vil være særligt tilbøjelige til at se skævt til ethvert Skridt i protektionistisk Retning, saa maa det dog indrømmes, at den Bevægelse, som i de senere Aar har været fremherskende i næsten alle vore Nabolande, vilde gøre det i høj Grad farligt for os at holde os aldeles passive.

Naarsomhelst der fra Landmændenes Side har været Tale om Toldbeskyttelse, har man næsten altid i første Række nævnt en Indførselstold paa Majs, og denne findes jo ogsaa optaget i Regeringsforslaget med

75 Øre pr. 100 Pd. for uformalet og 2 Kr. pr. 100 Pd. for formalet Majs. Man maa imidlertid ikke se bort fra, at Majsen hos os har en dobbelt Anvendelse, dels til Brænderierne, dels til Foderkorn, og dette sidste Forbrugs Betydning synes man i Almindelighed tilbøjelig til at undervurdere. Det er naturligvis yderst vanskeligt, særlig for en Enkeltmand, at konstatere, hvorledes Forbruget fordeler sig, men takket være imødekommande Oplysninger fra vore største Majs-importører, kan jeg dog med nogenlunde Paalidelighed meddele, at Forbruget i 1885 har været ca. 300 à 350,000 Tdr. til Brænderibrug og ca. 200 à 250,000 Tdr. til Foderbrug, medens ca. 100,000 Tdr. ere gaaede gennem danske Hænder ved Salg til andre Lande uden at berøre vort Toldvæsen, saa at altsaa Omsætningen i det Hele har været 650,000 Tdr. Nu er det imidlertid utvivlsomt, at de usædvanligt lave Kornpriser i dette Efteraar i høj Grad have modvirket Brugen af Majs som Foderkorn. Der kan heller ingen Tvivl være om, at der i tidligere Aar er blevet opfodret langt mere Majs, ja i enkelte Aar har Forbruget hertil vist endog været henimod 400,000 Tdr., og det er umuligt at forudse, om ikke kommende Aar maaske atter ville stille sig gunstigere for en Forøgelse af Majsforbruget til Foderkorn.

Enhver Majstold vil nu selvfølgelig først og fremmest umuliggøre Majsens Anvendelse til Foder, og altsaa berøve Landbruget et værdifuldt Foderemne, men overfor Brænderierne stiller Sagen sig anderledes. Her giver Majsen ved sit store Indhold af Stivelse et saavæsenlig højere Udbytte, at man maatte gaa til en meget betydelig Toldforhøjelse for at standse Brugen deraf. Samtidig dermed yder den desuden i andre Retninger Brænderierne betydelige Fordele, navnlig ved sin rolige Maade at virke paa, samt derved, at Foderværdien af Affaldet (Spølen) er betydeligt større ved Majs end ved de fleste andre Artikler.

Som Resultat af en Række Forsøg er det fra særlig sagkyndig Side blevet mig opgivet, at naar Majs f. Ex. koster 5 Øre pr. Pd., vil Brænderiværdien for Byg være ca. 3,23 Øre, for Rug 3,70 à 3,80, og for Hvede omtrent 4 Øre, alt uden at der er taget Hensyn til de fornævnte indirekte Fordele, som Majsen yder. Man vil heraf se, at der vilde kræves en meget betydelig

Told, for at hindre Majsens Anvendelse i Brænderierne, samt at Forbruget i saa Tilfælde ikke vil kaste sig over Byg, men nærmest over billig russisk Hvede, saa at man, for at tvinge Brænderierne til at bruge indenlandsk Korn, vilde være nødt til yderligere at lægge Indførselstold baade paa Hvede og Rug.

Anderledes vilde Sagen rimeligvis stille sig, om man samtidigt vilde og kunde gaa over til Udbytte-Beskatning i Brænderierne, idet man derved utvivlsomt vilde komme ind paa at anvende Sukkerroer til Brænderierne, og der synes her at være Udsigter for en Reform, som vilde være i allerhøjeste Grad i Agerbrugets Interesse, da det jo alt igjennem Sukkerindustrien er konstateret, hvilket overordenligt Opsving Agerbrugets Produktionsevne har taget i de Egne, hvor Roekulturen allerede har vundet Plads.

I Regeringens Toldlovforslag var der endvidere optaget en Told paa Byg. Ganske vist er vor Bygindførsel i de senere Aar tiltaget betydeligt, men med Undtagelse af Sæsonen 1883—84, hvor vort Byg ved den megen Regn under Høsten var blevet næsten ubrugeligt som Maltbyg, maa det dog siges at være en ren Undtagelse, at vi indføre Maltbyg. Vil man nærmere undersøge vor Bygindførsel, maa man først undersøge Indførselen fra Sverige, som i væsenlig Grad er en Transitforretning i skaansk Byg, der udføres via København.

Holde vi os til den øvrige Import, kan man med Bestemthed sige, at alt Byg, som er kommet fra Rusland, Afrika og Spanien, har udelukkende bestaaet af Foderkorn. Indførselen fra disse Lande var i 1882 17,200 Ctnr., 1883 147,560 Ctnr., 1884 228,350 Ctnr., og i de 3 første Kvartaler af 1885 121,369 Ctnr. Vor øvrige Bygimport stammer hovedsagelig fra Tyskland, samt aldeles undtagelsesvis fra England og Frankrig. Importen fra de to sidstnævnte Lande (ca. 20,000 Ctnr. i 1883 fra Frankrig og ca. 42,000 Ctnr. i 1884 fra England) har vist udelukkende været Maltbyg, derimod har den langt større Import fra Tyskland bestaaet baade af Maltbyg og Foderbyg, uden at det dog er muligt at anslaa hvormeget af hver; — kun kan det siges, at en meget væsenlig Del af denne Import ligeledes har været Foderbyg. Den samlede Import fra disse 3 Lande var i 1882 56,390 Ctnr., i 1883 94,530

Ctnr., i 1884 102,740 Ctnr. og i de 3 første Kvartaler af 1885 38,960 Centner. Man vil af disse Tal bedst se, hvilken absolut overvejende Del af vor Bygimport Foderkornet indtager, og dog maa det erindres, at netop Høsten 1883 var saa uheldig, at vort Byg det Aar næsten var uanvendeligt som Maltbyg. Endvidere synes der at kunne paavises en bestemt Fremgang i Indførselen af Foderbyg, og det maa ogsaa betragtes som en fuldkommen sund Forretning at vi udføre vort fine Maltbyg og erstatte det med billigere Foderbyg, der til sit Brug er Landmanden lige saa værdifuldt. Jeg maa benytte Lejligheden til at nedlægge en Indsigelse mod den fra anden Side fremkomne Udtalelse, at vort danske Maltbyg ikke skulde kunne optage Konkurrencen med andre Bygsorter som første Klasse Varer. Vi have ganske vist haft et Par Aar, hvor vort Byg paa Grund af Vejrforholdene viste en mindre god Kvalitet, men dette kan derfor ingenlunde betragtes som Reglen. Tværtimod er vort danske Byg atter i Aar en meget søgt Vare paa det engelske Marked og opnaar som saadan forholdsvis høje Priser.

Virkningen af en Bygtold vil saaledes kun være at hindre Indførselen af Foderkorn og altsaa fordyre Kødproduktionen og den vil samtidig dermed formindske Prisforskellen mellem det simple og fine Byg og altsaa modarbejde den Bevægelse, der i de senere Aar har været saa stærkt fremherskende i Landbruget, nemlig Kampen for at skaffe en fin Bygkvalitet, der egner sig til Export og derved kan betinge højere Priser.

I langt højere Grad end en Bygtold vilde en Indførselstold paa Hvede og Rug kunne gavne Landbruget, medens man samtidig ved en passende Udførselsgodtgørelse paa Mel kunde bevare Exportindustrien, men det lader sig jo ikke nægte, at særlig en Rugtold vilde komme til at tynde paa den fattigere Del af Befolkningen, saa at næppe nogen Regering vilde vove at foreslaa den.

Den af Regeringen foreslaaede Moderation for dansk Roesukker maa absolut kaldes tilfredsstillende, navnlig hvis den forventede Forandring i den tyske Toldlov bliver realiseret paa den Maade, at Tysklands Exportpræmie formindskes. Der burde imidlertid, særligt af Hensyn til saadanne Fabriker, som nærmest maatte komme til at arbejde for Export, indrømmes en Exportpræmie, der

nogenlunde svarede til den Told, disse Fabriker indirekte maa betale paa andre Omraader, hvilket omtrent kan anslaaes til 5 pCt. af Sukkertolden.

Der er efter min Overbevisning intet, som i de senere Aar har fremmet Landbruget saa meget som Fællesmejerierne og Sukkerroekulturen, og det er derfor af yderste Vigtighed at fremme denne efter bedste Evne ved at støtte Sukkerindustrien og om muligt, som før berørt, ved en Reform i Brænderiafgiften.

Naar vort Agerbrug hidtil dog saa nogenlunde har kunnet modstaa de daarlige Tider, skyldes det nærmest den Udvikling, vort Agerbrug i de senere Aar har taget i Retning af Overgang til en intensivere Drift med Smør- og Kødproduktion i Stedet for Kornudførsel, men denne Overgang har ogsaa stillet særlige Krav til Landbruget, dels større Dygtighed og Flid, dels Indskrænkninger i Udgifterne, og endelig større Kapitalkraft. Særligt paa de to første Omraader vilde Regeringen kunne yde Landbruget en meget væsenlig Støtte.

Vor Landbohøjskole trænger til en Reform; Landbrugskonsulenter rundt om i Landet; Dyrskuer og Landbrugspræmier efter langt større Maalestok end hidtil. Den af Regeringen foreslaaede Ophævelse af Kultolden vilde i flere Retninger formindske Udgifterne, saavel direkte som indirekte, og er jo i det Hele en fra alle Sider anerkendt Reform. Regeringen kan og bør imidlertid i endnu langt højere Grad støtte Landbruget ved Lettelser i Samfærdselsmidlerne, ved billigere Jernbanefragter og Fremme af vore Dampskibsforbindelser med de vigtigste Markeder. Med Hensyn til større Kapitaltilskud ligger den Fare, at fremme usunde Tilstande ved for let Adgang til Laan kun altfor nær; men det er dog ikke usandsynligt, at der ved en virkelig saglig Forhandling ogsaa her lod sig finde nogen Hjælp.

Etatsraad **Levy** vilde fremhæve, at det ikke blot er det danske Landbrug, der er vanskeligt stillet; det samme gælder helt igennem: baade Industri, Handel og Skibsfart. Paa den anden Side maatte det ikke overses, at Landbruget spillede en særlig stor Rolle herhjemme. Derfor var det ogsaa rimeligt, at der tænktes paa at støtte det. Med særlig Forkærlighed krævede Landmændene en Beskyttelsestold for deres Produkter,

og som Argument nævnede de bl. a., at andre Landbrug bleve beskyttede ad den Vej; men man burde ikke sige, at fordi andre lagde Told paa nogle Artikler, som vi producerede, maatte ogsaa vi have en saadan Told; det gjaldt at prøve, om Beskyttelsen virkelig kom til gode paa de Steder, hvor man ønskede, at den skulde hjælpe, og om Samfundet overhovedet var tjent med slige Foranstaltninger. Naar man fra den rent frie Bevægelse gik over til en kunstig Understøttelse, saa maatte den frem for alt ikke være interimistisk; man maatte kunne stole paa denne for en længere Aarrække, for at Forholdene kunde have Tid til at konsolidere sig. Ved en højere Told paa udenlandsk end indenlandsk Sukker støttede Samfundet aabenbart — med en Udgift for sig selv — den hjemlige Sukker-Industri; men i Betragtning af dennes store Betydning for Landbruget kunde man ogsaa gaa med hertil. I dette Tilfælde lod Ofret, vi bragte, d. v. s. det Offer, det hele Samfund bragte til Fordel for Sukkerindustrien, sig forud nøje beregne; det vilde udgøre 300,000 eller 400,000 Kr., som vilde komme Fabrikkerne og Landmændene i Forening tilgode, forudsat at Sukkerproduktionen holdt sig indenfor Grænserne af Landets eget Forbrug. Vilde der trages efter større Produktion, vilde denne Industri danne en Konkurrence med sig selv. En anden Beskyttelsesform var Indførelsen af Udførselspræmie, den uheldigste af alle, da man derved ligefrem skabte Overproduktion, hvis fordærlige Følger var noksom bekendte. Endelig paalagde man Indførselstold som Beskyttelse paa saadanne Varer, Landet selv frembragte; det var dette, man nu tilstræbte ved at lægge Told paa Byg og indirekte ved at beskatte Majs.

Naar der lagdes saa overordenlig Vægt paa en Majstold, saa var det jo paavist, hvor lille et Kvantum her i Virkeligheden var Tale om. 350,000 Tdr. Majs spillede kun ringe Rolle i Forhold til vor Høst af andre Kornsorter, der i Brænderierne kunde konkurrere med denne Kornsort, nemlig Hvede, Rug og Byg, som jo beløb sig til 11 Millioner Tdr.; sammenholdt med disse udgjorde de 350,000 Tdr. Majs i Virkeligheden kun 3 pCt. Majs var jo ogsaa Foderstof, og det var vel da næppe raadeligt at beskatte den. Men vilde man absolut have Majsen fordrevet fra Brænderierne, saa kunde det jo ske ganske simpelt ved at sætte

mindre Karrumsafgift for indenlandske Kornsorter end for Majs, saa kom man i alt Fald ikke i Kollision med Forbruget af Majs som Foderstof. Kun i de to sidste Aar havde der været Tale om Nedgang i Bygexporten; i Aar ventede man endog en betydelig Export af Maltbyg, vistnok 1 Million Tønder eller mere; ventede man derfor et Aarstid, vilde nok Fordringen om Told paa Byg forsvinde. Vilde en Bygtold da under normale Forhold nytte Landmændene? Taleren troede det ikke. Saalænge vi exporterede, evnede vi ikke at bestemme Prisen, og der var vel ingen Landmand, der vilde tilraade at gaa ned med Bygproduktionen, men dette var dog Betingelsen for, at en Bygtold kunde komme til at skaffe Landmanden bedre Bygpriser. Som vor Toldlovgivning var, vilde en Bygtold maaske nærmest kunne komme til at gavne Købmændene; disse vilde gennem deres Kreditoplags-Ret kunne skaffe sig en Indtægt ved at sælge fortoldet fremmed Foderbyg og fra Kreditoplaget udføre dansk Byg. I dette Tilfælde fik Statskassen ingen Told. Skulde Byg beskattes, maatte den i hvert Fald ikke kunne tages paa Kreditoplag til Udførsel eller ikkun kunne tages paa Transitoplag, hvad Kornvarer maaske dog ikke ret vare egnede til. Ogsaa med Hensyn til Kapitelstaxten fik en Bygtold Betydning, Kirke-, Præste- og Kongetiende af Byg udgjorde alene 380,000 Tdr., og hvormange andre Afgifter, saasom af Forpagtninger, af solgt Bøndergods osv. betaltes ikke efter Kapitelstaxt for Byg. Saadanne Afgifter vilde, naar de steg som en Følge af Bygtolden, haardt komme til at føles, særligt af de mindre Jordbrugere. Vist var det imidlertid, at der burde gøres, hvad der kunde frugte, for at støtte Landbruget. Men kunde man ikke paa mere varig og dog læmpeligere Maade, end nu foreslaaet, komme det til Hjælp? Jo! Hvad vi først og fremmest trængte til, var en Reform i Beskatning paa Brændevin og Bajersk Øl. Danmark vilde snart have Æren af at være det Land, hvor det var billigst at drikke Brændevin, og for bajersk Øl betalte vi slet ingen Skat. I Tyskland, hvor Brændevinsafgiften var omtrent som hos os, var man i Færd med at tænke paa Brændevinsmonopol, hvorved Afgiften vilde blive forhøjet 5 Gange. Vi maatte ind paa noget nyt i den Retning, og i Forbindelse dermed maatte vi saa ind paa, at enhver for sig — ikke mindst Landbrugerne — indskrænkede alle luxuøse Ud-

gifter, der var dernæst de staaende Udgifter: Prioritetsrenter og Skatter og Afgifter. Renten havde i det hele Tendens til at blive lavere i Landene med Guldsmøntfod; naar det ikke skete her, var det maaske, fordi de enkelte Faktorer i Omsætningen ikke arbejdede nok sammen. Sparekasserenten var for høj herhjemme. Rentens Størrelse var i Virkeligheden ikke Hovedsagen for Sparerne; den kom i anden Række. Det Vigtigste var Sikkerheden. Ved for høje Indlaansrenter bleve ogsaa Udlaansrenterne for høje; men Taleren stoledes sikkert paa, at Sparekasserne vilde blive tvungne til at nedsætte Indlaansrenten og derved blive i Stand til at nøjes med en lavere Rente paa Prioriteter. Kommuneafgifterne klagedes der højt over, og gennemgaaende vare de virkelig stegne overmaade stærkt. Gennem Beskatning af Øl og Brændevin maatte man kunne komme til Hjælp i denne Retning. Statskassen vilde ved en moderat Brændevinsafgift paa 25 Øre (nu faktisk 8) og ved en Afgift paa 2 Øre af hver Bajer faa store Indtægter. Taleren anslog disse til 8 à 9 Millioner, og naar disse Indtægter brugtes til Lettelse af Kommuneskatterne for Land og By, var han overbevist om, at en Reform i denne Retning ikke vilde støde paa uoverkommelige Vanskeligheder at faa gennemført. Disse Penge kunde bruges til, at Statskassen overtog store Dele af Kommuneafgifterne, eller de kunde refunderes til Kommunerne. Dette var ikke farlige Experimente, saaledes som en Beskyttelsestold, om hvilken ikke et Menneske vidste, hvordan den vilde virke. Ved Beskyttelsestold var der altid den Ulempe, at de Beskyttede aldrig bleve tilfredsstillede og stadig fordrede dennes Udvidelse og Forhøjelse, ikke mindst fordi den i saa mange Tilfælde beroede paa en Illusion eller ikke kom de rette Vedkommende til gode.

Etatsraad Tietgen mente, at Etatsraad Levys Forslag om Brændevinsafgiftens Forhøjelse og dens Anvendelse til Lettelse af de kommunale Skatter kun gik ud paa en Omlægning af Afgifter. Det var dog meget tvivlsomt, om der virkelig i social Henseende vilde vindes noget ad den Vej; at Brændevinsdrikken vilde modvirkes ved en Forhøjelse af Brændevinsafgiften, var meget usikkert; det viste sig, at enhver Forhøjelse af den indiske Udførselstold paa Opium og af den kinesiske Indførselstold kun ledsagedes af et

større Forbrug af Opium. Det, vi her skulde have frem, var jo imidlertid, hvilken Betydning en Toldbeskyttelse kunde faa for vort Landbrug. Indlederen havde vistnok slaaet dødt Barn ihjel, da han kritiserede Regeringens Lovforslag i denne Retning; det var dræbt ved Folkethingets Diskussion eller rettere: det havde strax fra Begyndelsen været dødfødt. Der var en anden Vej, hvor Hjælp sikkert kunde findes: Sverig, Norge og Danmark producerede saa nogenlunde det Korn, de spiste; vi kunde maaske se at blive enige med disse Lande om at lægge Told paa Korn andensteds fra; derved vilde vi i Sverig-Norge faa en begunstiget Stilling for vort Korn og vor Mølle-Industri, og maatte kunne give de to Lande en begunstiget Stilling overfor os paa andre Omraader. En Toldunion med Sverig-Norge vilde være at anbefale.

Konferensraad **Tesdorpf** vilde takke »Nationaløkonomisk Forening« for, at den havde bestemt denne Aften til at drøfte det af Finansministeren fremsatte Lovforslag, hvis Opgave det skulde være at støtte Landbruget i den nuværende vanskelige Periode. — At Forholdene vare kritiske for Landmændene i Almindelighed, kunde umuligt nægtes. Stillingen var fremkaldt ved den overordenlige Stigning af Værdien paa Jord; dette gav sig tilkende ved Jordens Pris baade til Eje og til Leje. Taleren havde oplevet at se Prisen paa Jord stige fra 100 til 1000 Kr. pr. Td. Land af almindelig god Jord samt tilsvarende Forpagtningsafgifter. Dette maatte tidligt eller sildigt medføre en Reaktion. I de sidste 10 til 15 Aar var Arbejdskraften bleven fordyret mindst med 15 à 20 pCt., og samtidigt hermed vare Klagerne blevene almindeligere over, at Arbejdernes Præstationer snarere vare ned- end opadgaaende. Denne Fordyrelse af Arbejdskraften har gjort sig fuldt saa stærkt gældende hos den mindre som hos den større Jordbruger. Gaardmanden tog tidligere Landet over stærkere Del i Arbejdet end han gør for Tiden; den lette Adgang til Kredit og til Penge har hvilet som en tung Byrde paa Landbostanden, og endelig har de forbedrede, lettere Kommunikationer fordelt Verdenshøsten paa en Maade, som man før ikke havde drømt om. Det kan aldeles ikke være anderledes; disse Grunde sammenlagte vilde under normale Forhold føre, om ikke til en Krise, saa dog til meget følelige Vanskeligheder. Naar nu disse

Vanskeligheder falde sammen med en Nedgang i Produkternes Værdier som den, vi opleve for Tiden, ville mere end besværlige Forhold ej kunne undgaas. Spørgsmaalet ligger da nær: have vi at gøre med en Konjunktur eller med en Periode af længere Varighed? Taleren for sit Vedkommende kan ej dølge den Frygt, at den nuværende Periode vil faa en længere Varighed, og at vi gøre klogt i at indrette os derefter. Vi komme til at regne med Tal, der ere forskellige fra de, hvorefter vi hidtil have opgjort vor Formue og beregnet vore Indtægter, hvoraf imidlertid følger, at hvad der indvirker farligt for Fremtiden, bør søges undgaaet. Vi tør paa ingen Maade indskrænke det hidtil paa Gaardens Drift nyttige Arbejde; Husdyrholdet bør mere end nogen Sinde bevare sin Stilling, og Anvendelse af den paa-tænkte kunstige Gødning maa ej opgives, thi Jordens Kræfter maa konserveres, om end under megen Besvær, thi bevares ikke dette Hovedfundament for vore daglige økonomiske Bestræbelser, ville vi uomtvistelig tidligere eller sildigere blive førte ind i Forhold, som have ikke lidet tilfælles med Irlands, hvor en af Naturen saare rig Jord med et udmærket Klima Tid efter anden er bleven saa forarmet, at den ikke mere kan give et nogenlunde ordenligt Udbytte til sine Brugere, særligt takket være Øens ulykkelige politiske Forhold. Taleren havde haft Lejlighed til at gøre aldeles fremragende irlandske Patriots nærmere Bekendtskab og med dem at drøfte det tunge Spørgsmaal: hvad bør der gøres for Irland? De kom altid tilbage til at fordre Fred og Enighed i Landet; først da vilde man kunne imødesee en lykkelig Fremtid. Vi, de danske Landboere, ytrede Taleren ved at henvende sig til den talrige Forsamling, forlange heller ikke Andet: skaf os Fred og Enighed i Landet!

Danmark er uomtvisteligt langt fra særligt uheldigt stillet i de europæiske Staters Række; trods de ugunstige Forhold ere vi hidtil egenlig ikke gaaede tilbage. De særlige vanskelige Forhold ere først i den senere Tid blevene tilspidsede og true med at tage en Retning, der er farlig for vort materielle Velvære, idet de falde sammen med de mere besværlige landøkonomiske Forhold, som de saa stærkt nedadgaaende Værdier paa alle Jordens Frembringelser truer Jordens Brugere med.

Vi have, som sagt, hidtil ikke staaet stille. Regeringen ligesaavel som Rigsdagen har — og jeg frem-

hæver dette med en særlig varm Tak til denne Del af Statens styrende Afdeling. Repræsentationen her har været rundhaandet ligeoverfor Agerbruget. Sammenligne vi den danske Stats Bidrag til Landvæsenets Fremme med det Bidrag og den Støtte, den paa dette Omraade saa højt priste preussiske Stat yder Landvæsenet og fordele disse Bidrag paa hver Stats Indbyggerantal, ville vi komme til at se et forunderligt Regnestykke i Favour af Danmark. Jeg mindes saa godt som ingen Fordring, motiveret og forlangt af det fremskridende Jordbrug, som ikke er bleven bevilget; det skal dog ikke dermed være sagt, at vore Lovgivere altid paa det store agrariske Omraade har haft det Syn paa Fremtiden, som kunde have været ønskeligt.

Stat og Landbruger have imidlertid hidtil arbejdet sammen, og Frugten har været synlig ved betydelig Fremgang. Skulde vi da nu, da en Krisis synes at true, lade andre Hensyn raade end Samfundets uomtvistelige Vel paa dette Gebet?

Regeringen forelægger et omhyggeligt udarbejdet Lovforslag, hvorigennem den søger at række det betrængte Jordbrug en hjælpende Haand. Lovforslaget er udarbejdet med saa stor Omhu og Motivering er saa grundig, at jeg som dansk Jordbruger sandelig ikkun kan sige Tak til den Minister, fra hvis Haand den kom. Jeg lod tage 3700 Aftryk af Lovforslaget og spredte dem blandt Landboerne det bedste, jeg kunde, overbevist om, at den sagkyndige Landmand, der uildet læser dette Arbejde, vil komme til den Overbevisning, at her foreligger et Fundament, hvorpaa der kan bygges videre.

Hvad der under Forhold som vore kan gøres fra Statens Side, er det vanskeligt at paapege. Selvhjælpen vil her, som saa godt som altid, blive det Principale. Mange finde paa Raad, og de Fleste ville mene, at deres egne Besværligheders Afhjælpning staa i første Række. Under saadanne Forhold skønner jeg ikke rettere, end at det omhandlede Forslag har Krav paa at blive paaskønnet.

Hvad er det, der for Tiden især trykker os Landmænd? Afset fra det store Fald i Værdierne kunne vi tillige end ikke finde Købere til disse Priser. Det nærmeste Udland mod Syd lukker sig næsten hermetisk for os; den store Producent i Østen spejder efter de faa Mark-

ed
der
cer
saa
Sm
He
till
erf
Ty
da
sto
At
ene
Int
det
for
Pes
til
til
nen
gift
Un
diss
kun
Ger
fore
For
vi l

kor
end
Fre
83
Lan
Lan
med
Ver
Diss
told
ere
Tviv
lang
stor

eder, der endnu holdes aabne, og tilbyder sit Overskud den ene Dag billigere end den anden; den store Producent i Vesten generes stærkt af sine store Oplag og er saare rede til at forsyne os baade i det Store og i det Smaa; men naar vi saare beskedent spørge: kunne de Herrer paa den anden Side af Atlanterhavet ikke være tilbøjelige til at gøre os Gengæld, da, Gud hjælpe os, erfare vi, at deres Havne ere ligesaa lukkede for os som Tysklands og Frankrigs. Hvad i al Verden skulle vi da gøre? Jeg henvender dette Spørgsmaal til den store Skarer af mine Kolleger ved Jordens Dyrkning. At komme til Købmanden kan ikke hjælpe; Købmændene have deres berettigede særlige, som oftest vanskelige Interesser at fremme; til vore theoretiske Mænd kan det i dette Tilfælde endnu mindre hjælpe at komme; for dem er alt, hvad der har Skin af Beskyttelse, en Pestilens. De, der maa henregnes til de mest uhildede, til de mindst kortsynede, som med Rette henregne sig til vore Nationaløkonomer, ville hjælpe Landmanden igennem væsenlig med en forhøjet Skat paa Brændevin og en Afgift paa bajersk Øl, andre give os Anvisning paa en Told-Union med Sverig-Norge. Vi sige en alvorlig Tak for disse gode Raad, vi undervurdere dem ikke. Men naar kunne de sættes i Værk? Hvilke Udsigter har deres Gennemførelse? Jeg tør ikke svare derpaa; kun dette forekommer mig at være klart, at Finansministerens Forslag foreløbig er mere praktisk; paa hans Forslag kunne vi Landmænd tage og føle, og de Industridrivende med.

Vi befinde os i den mærkelige Overgang fra et korn-exporterende at blive til et snarere korn-importerende Land. Hvorledes denne Bevægelse vil gestalte sig i Fremtiden, er ikke godt at vide. Man siger os, at 1881, 82, 83 og 84 have været under Middel i store Egne af Landet, og at det væsenlig har bidraget til det paa Landbruget for Tiden hvilende Tryk, navnlig i Forening med den for vore Forhold saa uheldige Fordeling af Verdenshøsten gennem de forandrede Kommunikationer. Disse have foranlediget Frankrigs og Tysklands Korn-told; at vi ville komme til at gøre det samme, tidligere eller sildigere, derom kan der aldeles ikke være Tvivl. Vi Landmænd ville blive tvungne til at forlange Beskyttelse; thi Sæd vil vedblive at være vor største Salgsværdi, om vi end intet udføre.

Da jeg fornylig læste Prof. Scharlings meget inter-

essante Udtalelse ved Landbrugsmødet i Horsens angaaende Guld møntfoden og Sølv møntfoden, var Begyndelsen af hans Bevisførelse mig mindre overbevisende; men da han kom til den Sætning: »England har Guld møntfoden, Tyskland, Norge og Sverig have akcepteret den, vi kunne ej gøre andet«, da svandt enhver Tvivl; vi have handlet fuldstændig korrekt. Vi befinde os med Hensyn til Korntolden i et aldeles analogt Tilfælde. Vi ville ej kunne undgaa den; jo længere vi kunne holde Rugtolden borte, desto bedre; men hvorvidt vore Rugjorder, der her i Landet udgør den langt overvejende Del, vil kunne bære Ruslands Oversvømmelser, staar for mig tvivlsomt.

Tolden paa Majs er saa utvivlsomt rigtig, at Alt, hvad der er sagt imod den, er uden Værdi. Jeg har kun imod Regeringens Forslag, at Toldansættelsen paa Majs er for lav; denne Told maa være effektiv; den maa nødvendigvis fordobles fra Begyndelsen af; til denne Erkendelse kom man i Tyskland vel sent. Majstolden vil særligt virke meget heldigt paa de svage Jorders Produktion af Hvede, Rug og Byg. 450,000 Tdr. Majs er for et Land som Danmark et meget betydeligt Objekt.

Tolden paa Byg er fuldstændig i sin Orden og vil sandelig ikke virke skadelig i nogensomhelst Retning, men kun gavne. Vi ere jo efter de Herrer Dommeres Udtalelse i Bygudvalget ikke gaaede frem med Hensyn til Byggets Kvalitet i de senere Aar. Vejrliget har vistnok gjort meget, men andre Aarsager ere komne til. Jo stærkere vi sortere vort Byg, jo omhyggeligere vi ere med Hensyn til Sædekornet, desto bedre. Vi maa dog kunne forsyne vore Bryggerier, hvor fordringsfulde de med Rette end kunne være, med tilfredsstillende Byg. At importere fremmed Byg som Foderkorn er der sandelig ingen gyldig Grund til, saalænge vi selv her i Landet avle 5 à 6 Mill. Tønder aarligt.

Afgiften af Sukkeret foreslaas nedsat til 8 Øre pr. Pd. Med Hensyn til denne Afgift lader Ministeren den nedsatte Kommission tale, og nøjes selv med at henvise til, at Forslaget er overensstemmende med fuldstændig Billighed, samt i Overensstemmelse med de Principer, man gik ud fra i 1873.

Paa Sukkerproduktionens Omraade have vi afgjort taget fejl. Havde de tidligere Anstrengelser, som blev

gj
fø
og
ful
for
bri
60
eg
da
ma
he
Op
sla
føj
tid
For
lige
til
For
den
helt
at
mæ
Lar
Kol
ede
ann
Har
saa
Fre
fore
Fre
Jeg
gan
skul
jeg
den
til
at
trot
det

gjorte her i Landet og som begyndte faa Aar efter den første for Danmark saa heldige Krigs Tilendebringelse og fortsattes saa energisk lige indtil 1873 og derover, fundne et velvilligt Øre hos Regeringen, vi vilde da for' længere Tid tilbage have været naat til at tilvejebringe i Danmark en fuldstændig Produktion af Sukker af 60 Mill. Pd. aarlig, for ikke at sige mere, for Landets egen Befolkning. Thi heldigere Forhold end paa de danske Øer findes for dette Produkt ej noget Sted. Nu maa vi kravle frem, og til at hjælpe os bedre frem, hertil yder det foreliggende Forslag et godt Bidrag.

Behøver jeg at sige Noget angaaende Kultoldens Ophævelse? Jeg tror det ikke og tier derfor.

Jeg ytrede før, at jeg havde foranlediget Lovforslagets Trykning i 3700 Exemplarer. Jeg kan kun tilføje, at jeg kunde ønske at lade den Del af Rigsdagstidenden, der indeholder et Referat af de to Dages Forhandling i Folkethinget angaaende dette Lovforslag, ligeledes trykke og fordele. Man vilde derved komme til mere alsidig Kundskab om, hvorledes et saa vigtigt Forslag destoværre er blevet forhandlet. Jeg overværede den sidste Dags Forhandlinger og læste den foregaaendes helt igennem i Rigsdagstidenden. Jeg holder ikke af at opkaste mig til Kritiker over de enkelte Rigsdagsmænds Udtalelser, disse betragtede og bedømte fra en Landmands Standpunkt. Jeg vil kun henlede mine Kollegers Opmærksomhed paa Finansministerens udmærkede Udtalelser under Forhandlingerne begge Dage. Jeg anmoder bønlig om at læse dem og derefter at dømme. Har vi Landmænd Lov til ligegyldigt at se paa, at et saadant Arbejde bliver kastet ned i Visnesækken? Hvad Fremtiden vil bringe os, kan Ingen forudse, men her foreligger efter mit Syn som Landmand en utilgivelig Fremgangsmaade ligeoverfor vore alvorligste Interesser. Jeg ved det saare vel, at mine Udtalelser i Dag kun ganske enkelte Steder falder paa god Jord, men jeg skulde tage forunderlig fejl, mere end jeg plejer, naar jeg forudsiger, at en Gang vil Fortrydelsen komme over den danske Landmand, fordi han ikke i Tide har lyttet til de advarende Røster, ikke med Troskab og uhildet at have forvaltet det Pund, et kærligt Forsyn har betrot denne hidtil saa begunstigede Stand.

Kaptajn J. C. la Cour: Til en rigtig Vurdering af det meget stærke Tryk, der for Tiden hviler paa Land-

bruget — et Tryk, der iøvrigt sikkert er lige saa stort paa de andre Næringsveje — bør man holde sig for Øje, at de sidste 4 Aar forud for 1885 have givet en tarvelig, i sine Egne endog slet Høst. Det begyndte med 1881, som kun bragte Landet en meget ringe Høst; Høsten 1882 var omtrent en god Middel- eller endog lidt derover, men dog ikke saa meget, at den kunde dække Deficitet fra 1881; saa kom der i 1883 eller 84 atter to simple Aar, — var der end Egne, der paa Grund af heldig Tordenregn o. lign. havde en ret god Høst i disse to Aar, saa var der andre, der havde den i høj Grad tarvelig, og som Helhed var Høsten begge Aar en Del under Middel. Det var denne Omstændighed, der i Begyndelsen af 1885 fortrinsvis trykkede Landmanden, om end selvfølgelig de allerede da faldne Priser ogsaa medvirkede hertil, men de smaa Beholdninger, han den Gang havde i Lader og paa Stænge, øgede væsentlig Trykket. Da derfor Sommeren i de fleste Egne bragte en god Høst, — om der end ogsaa i Aaret 1885 er flere og ikke smaa Egne af Landet, som enten paa Grund af Vejrforhold eller af Oldenborreangreb have en tarvelig, en simpel, ja lige ned til en ussel Høst —, saa følte Landmanden i Almindelighed Trykket en Del lettet, de fulde Lader, mange Stakke og lange Roebatterier gav ham mere Frimodighed og et lysere Haab. Men saa kom Efteraaret med de stadig stærkt faldende Priser, der endog i Aarets sidste Maaneder sank saa lavt, at Korn og Landbrugsprodukter ofte vare næsten helt usælgelige, og i hvert Fald kun sælgelige til Priser, som vi skulle gaa langt tilbage i Tiden for at finde, — og den frejdigere Tillid, Landmanden havde følt ved Midsommerdag, maatte vige for de overmaade trykkende Forhold ved Aarets Slutning. Det gaar paa Grund af de nævnte Omstændigheder ikke an at maale Landbrugets Bæreevne efter de nuværende Forhold. Tør vi end ikke paa Grund af Konkurrence og Kommunikationens stærke Udvikling atter vente de høje Priser, vi have kendt for nogle Aar siden, saa er der paa den anden Side næppe heller skellig Grund til at vente, at det Lavmaal, hvorpaa Priserne i Øjeblikket befinde sig, og som kun de Gamle blandt os tidligere have oplevet, skulle blive staaende, vi maa, uden at kunne kaldes sangvinske, have Ret til baade at haabe og vente en Bedring, selv om den ikke bliver saa stor, som mange

ville begære, og hvad vi med absolut Sikkerhed have Lov at drage ind i vore Beregninger og Forventninger om Fremtiden, det er, at der efter daarlige Høstaar kommer gode Høstaar. Men seende hen hertil tror jeg, at man maa sige, at er det danske Landbrug end trykket som andre Næringsveje og som Landbruget i andre Lande — ja vel ikke en Gang saa stærkt som dette — saa vil det dog i sin store Almindelighed kunne bære ud over Tidens Vanskeligheder og ogsaa i Fremtiden magte de Byrder, man har lagt paa det, eller det selv har draget paa sig, og som ganske vist ofte ere større, end de burde være, idet man i de færreste Tilfælde har været tilbørlig forsigtig i saa Henseende. Hermed være ingenlunde sagt, at baade Nutidens og Fremtidens Tryk ikke vil kunne fælde Denne eller Hin, thi i den opadgaaende Tid er der ofte betalt altfor meget for Jorden, da denne ikke — saaledes som vi i Fjor drøftede her i Foreningen — er bleven vurderet med den rette Ædruelighed og Hensyntagen til, om den er i Kraft, Kultur og Orden eller ikke, men man altfor ofte ved Køb væsentligst har set hen til Antal Tdr. Land eller Antal Tdr. Hartkorn og først dyrekøbt har gjort Erfaringen om, hvor overordentlig kostbart det er at bringe en udpint eller forsømt Gaard i Orden igen.

At der altsaa vil være Undtagelser og ske Fald, skal indrømmes, — hvilken Virksomhedsgren eller Næringsvej kan i dette Øjeblik vide sig tryk derimod? — hvorledes ser det ud med Skibsfarten og i Industri- og Handelsverdenen? — men i sin store Almindelighed maa det fastholdes, at det danske Landbrug har en stor og solid Bæreevne; og det skylder denne dels til vor frugtbare Jord og dels til den Omstændighed, at vi i Danmark have et større Husdyrhold i Forhold til det dyrkede Areal end i noget andet Land, at vi ere komne ind paa at søge vor Hovedindtægt gennem dette, at dette mere og mere har ført os ind paa en kraftig Fodring og at den derved producerede rigeligere og kraftigere Gødning er Bæreren og Opretholderen af vor Jords Frugtbarhed. Men min gode Fortrøstning til vort Landbrugs Fremtid knytter jeg dog først og fremmest til Menneskene, thi det er dog i første Rummet dem, det kommer an paa, hvorvidt en Forretning skal være rentabel eller ikke. Ganske vist skal det indrømmes, at vi ogsaa paa Landet have været inde paa svage og ødsle

Veje, at vi have haft altfor megen Luxus i vort Hus, i vor Levemaade som i vor Bedrift, og lidet nytter det os, at vi med en vis Berettigelse kunne rette og ogsaa rette Bebrejdelseerne derfor imod de ærede Købstadborgere, der i saa Henseende have givet Tonen an og fristet og forledt Landbostanden ind paa en lignende uforstandig Levemaade, som slet ikke svarede til den virkelige Indtægt, en Bebrejdelse, som jeg ønsker at fremføre i denne Forsamling af Købstadborgere og Forretningsmænd, om Fejlen end naturligvis altid bliver vor egen, eftersom vi have vist vor Svaghed ved at lade os friste. Men jeg tror, vi indse det, baade paa Herregaarden og i Bondegaarden, jeg tror, man har besluttet en Forandring; den danske Bonde har et fortjent Ry for under ugunstige Forhold at kunne trække sig tilbage, indskrænke sine Fornødenheder og ride en Storm af, der har været ganske anderledes truende end den nærværende, — han har vist, at han kan vende, og jeg er forvisset om, at han vil vende. Han vil sikkert ogsaa fremtidig i forøget Maal sætte sit personlige Arbejde i og atter samle sin Energi og Interesse om sin Bedrift, der desværre i de senere Aar altfor ofte har maattet savne disse Støtter i den daglige Virksomhed i Marken og Gaarden. Og hvad Fremtidens Bærere af vort Landbrug, den nuværende Ungdom, angaar, saa skal det i denne Forbindelse ikke glemmes, at trods alle Manglerne og Fejlene, man kan pege paa, er der dog faa Lande, hvor der af Mellemklassen og deriblandt den danske Bonde gøres saa meget for at faa baade Sønnerne og Døtrene oplyste, udviklede og dygtiggjorte til Livets Gerning, og det baade ved at sende dem til Landboskoler og Højskoler og ved at sende dem til andre Gaarde og fjernere Egne for at lære disses Landbrug og Drift at kende.

Men trods dette, at jeg altsaa ikke kan se ængstelig, om end alvorligt, paa vort Landbrugs nuværende Tilstand, vel maa betragte denne som mørk, men ikke som haabløs, saa er det dog ligefuldt sikkert, at man med Glæde og Tak bør hilse den modtagne Tilkendegivelse om, at Regeringen ved særlige Foranstaltninger vil støtte Landbruget. Men derimod tror jeg ikke den Vej, man har antydnet ved Forslaget om Indførselstold paa Korn og Landbrugsprodukter er heldig. Det forekommer mig ikke, at Henvisningen til andre Lande

nytter i saa Henseende; thi Erfaringerne derfra ere ikke opmuntrende; jeg vil ikke opholde mig ved, at den indførte Beskyttelsestold ikke dersteds har kunnet forebygge Ulykkerne — det tyske og franske Landbrug er f. Ex. i Øjeblikket værre stillet end vort —, men den synes end ikke at have dæmpet dem i nogen kendelig Grad, thi skønt Indførselstolden oprindelig var langt mere omfattende end den her i Landet foreslaaede, saa har man dog efter faa Aars Forløb været nødsaget til at gaa endnu videre, for om muligt at mærke nogen Virkning — i Tyskland blev f. Ex. i Fjor Indførselstolden for Hvede og Rug sat op til 3 Rmk. pr. 100 Kilo, for Mel og Gryn til 7,5 Rmk., for en Hest til 20 og for en Stud til 30 Rmk., og i Frankrig er den endnu højere, nemlig for Hvede 3 til 6 fr., for Hvedemel 6 til 9,6 fr. pr. 100 Kilo osv. —, og trods dette skriver »Landwirthschaftliche Presse« i et af sine sidste Numere i Fjor, »at det tyske Landbrug ikke i dette Aarhundrede har befundet sig i en saa alvorlig Krise som i Øjeblikket«. Men iøvrigt, det er mig vanskeligt at forstaa, hvorledes Indførselstold paa en Vare som Byg, hvorefter vi i Gennemsnit have en Overskudsudførsel af henimod 1 Million Tønder, skal kunne være os til Nytte, naar det Byg, vi indføre, fortrinsvis er tarveligt Foderbyg, hvis Pris altsaa løftes ved Indførselstolden, medens det Byg, vi udføre, er en kendelig bedre Vare, der imidlertid maa nøjes med Prisen paa vort aabne Marked i England; herved udviskes derfor Prisforskellen mellem det simple og det gode, og altsaa den Præmie, der er sat paa Produktionen af fine Varer, den Retning, hvori vi netop søge at udvikle vort Landbrug, erkendende, at det væsentlig er gennem prima Varer, at vi skulle kunne styrke vort af andre Landes Masseproduktion trykkede Jordbrug. Derfor vilde det rimeligvis ogsaa være urigtigt, om vi satte Indførselstold paa Smør, da det ogsaa er daarligt Smør, vi indføre, hvorfor Tolden vilde være til Gunst for Tilvirkningen af simpelt Smør og derved mere eller mindre dæmpe Bestræbelserne efter at producere godt Smør; imidlertid vilde dog muligvis en Told paa Indførslen af Smør forsvares dermed, at en Del af det indførte Smør atter i »forbedret« Tilstand udførtes af Landet som dansk Smør og skader vort Marked i England. Selv med dette Hensyn formoder jeg dog, at en Indførselstold

paa Smør i Længden vilde være mere til Skade end Gavn. Den eneste af vort Landbrugs Frembringelser, der muligvis burde beskyttes ved en Indførselstold, er, som andet Steds foreslaaet, Heste, og det endog kun af den Grund, om man derved kunde hindre Indførslen af de smaa russiske Heste, der, ved her i Landet at bruges til Avl, i høj Grad skade den især for Jylland overordenlig vigtige nationale Hesteavl.

Etatsraad Tietgens Forslag om en Toldunion med Sverig-Norge, hvilket Forslag allerede fremkom paa Handelsmødet sidste Sommer, forekommer det mig, at Landbruget for sit Vedkommende maa modtage med Tak, selv om det maaske ved Ophævelsen af Tømmer-tolden vil afficere de ofte til Landbruget knyttede Plantninger, thi et absolut Gode vil det være, at vi for en Del af vore Landbrugsprodukter derved vilde bevare et aabent og sikkert Marked i Sverig og Norge, og den toldfrie Adgang til det fortrinlige svenske Jern og navnlig til de svenske Maskinværksteders forskellige Redskaber og Maskiner vil være en væsenlig Støtte for vort Jordbrug, der nu maa betale en høj Told for det indførte Redskab, hvormed vi skulle dyrke vor Jord, meje vor Sæd eller tærskes den. Hvorvidt Industrien ogsaa vil føle sig tilfreds med en saadan Toldunion, tilkommer det ikke mig at afgøre, men Meningerne herom ere saa vidt mig bekendt noget ulige.

Etatsraad Levys Forslag om en Skat paa Brændevin og bajersk Øl forekommer mig afgjort heldigt, og efter hvad jeg har hørt udtale paa Landet, vil det sikkert med Tak blive modtaget af alle veltænkende Landmænd. Det er jo, som før blev nævnet, umuligt at yde den ene Næringsvej en Lettelse, uden at det vil medføre en forøget Byrde et eller andet Sted; det gælder om, at denne lægges paa et Sted eller paa en Vare, saa at der ikke derved rejses nogen begrundet Uvilje eller at berettigede Hensyn krænkes; det vil ikke være Tilfældet, naar den lægges paa Brændevin og bajersk Øl, der vil ikke derved afficerer nogen sund eller human Medfølelse. Tværtimod, vor Folkefølelse krænkes ved se hen til, hvor store Masser af disse Varer, der konsumeres her i Danmark, og at vi fremfor de fleste andre Lande ligesom holde en beskyttende Haand over deres Produktion og Forbrug ved kun i forholdsvis meget ringe Maal at beskatte dem. I en

Beretning, som Fyns Stifts patriotiske Selskab for nylig har offentliggjort om Tyendeforholdene, et udmærket Arbejde saa vel ved de Oplysninger, det bringer, som ved den Aand, der har dikteret det, er paavist, hvilken umaadelig Sum af Ulykke paa alle Stadier, det store Forbrug af Brændevin og bajersk Øl her i Landet foranlediger, og ogsaa dette Skrift, der er udarbejdet af 5 Landmænd, bestyrker min Forvisning om, at den gode Del af disse vil modtage en saadan Skat med Tak og Paaskønnelse. Anvendelsen af det indkomne Beløb bliver dernæst et Spørgsmaal af stor Interesse. Jeg skal ikke kritisere det af Etatsraad Levy fremsatte Forslag om, at det umiddelbart skal komme Kommunerne til Gode, eftersom dette rimeligvis betydelig vil lette dets Gennemførelse, men kan dog ikke undlade i denne Forbindelse at gøre opmærksom paa, at i Sverige tilfalder $\frac{3}{5}$ af Brændevinsafgiften og Salgsafgiften af Brændevin Stæderne og Landkommunerne, $\frac{1}{5}$ Landstingene, der nærmest svare til vore Amtsraad, og $\frac{1}{5}$ Landboforeningerne, der derved erholde saa betydelige Bidrag — saaledes f. Ex. Landboforeningen eller Husholdningsselskabet i Malmøhus Len henimod 100,000 Kr. aarlig og i Göteborg og Bohus Len endog 150,000 Kr. aarlig —, at de derved blive i Stand til at iværksætte en stor Række Foranstaltninger til Landbrugets Fremme ligesom ogsaa til Udvikling af Lenets øvrige Næringsveje; — de smukke Havneanlæg ved de mange Fiskerlejer langs Skaanes Kyst have saaledes modtaget et væsentligt Tilskud fra Lenets Husholdningsselskab. Kunde en lignende Ordning gennemføres her i Landet, vilde Landbruget sikkert modtage en saadan Lov med en endnu større Tilfredsstillelse.

Men overses maa det ikke, at intet af de her foreslaaede Midler vil kunne virke saa hurtigt, at det materielt vilde kunde ophæve det Tryk, der hviler paa Landbruget, men at det nærmest vil udøve en moralsk Virkning ved at styrke Landmandens Haab til Fremtiden. Skulde der paavises noget Middel, der øjeblikkelig skulde kunne medføre en Lettelse, vilde det nærmest være at udvikle vore Kommunikationsmidler og navnlig at forbedre Trafikforholdene paa vore Jernbaner, saa at disse mere bragtes i Overensstemmelse med det moderne Landbrugs Krav; de Lettelser, Jernbanetaxterne yde Landbruget, komme nærmest Kornforsendelserne til

Gode, men da vor Hovedproduktion nu gaar i Retning af Husdyr og disses Produkter, maa vi ønske, at det ogsaa bliver disse Grene af vort Landbrug, som Jernbanernes Taxt- og Trafikbestemmelser nærmest komme til at støtte. Da Landhusholdningsselskabet for et Par Aar siden har rettet en udførlig motiveret Indstilling herom til Regeringen og offentliggjort denne Indstilling, og da der forleden Dag af Kammerherre Skeel i Landstinget rettedes en Opfordring til Regeringen i samme Retning, skal jeg ikke videre udtale mig derom, men nøjes med at henvise dertil.

Hvem skal understøtte Landmændene?

En Note til Forhandlingen i »Nationaløkonomisk Forening«.

»Dødfødt!« Saaledes stemplede Etatsraad Tietgen det berømte Lovforslag. Det var ikke blevet slaaet ihjel af Grosserer Muus, — thi Folkethinget havde allerede taget Livet af det. Nej, — rettede Taleren sig — heller ikke Folkethinget havde taget Livet af det, — thi det havde aldrig haft noget Liv, — det var kommet dødt til Verden. Dødfødt!

»Udmærket godt!« En ringere Karakter kunde Konferensraad Tesdorpf ikke give det.

I den Grad stod Meningerne imod hverandre!

Der er vistnok ikke mange Mennesker i Danmark, som tror, at Lovforslaget eller rettere et nyt Lovforslag af samme Beskaffenhed ad forfatningsmæssig Vej skulde kunne blive Lov i Danmark. I den Forstand vil Alle erkende, at det var, hvad Etatsr. Tietgen kaldte det, dødfødt. Men at den Tanke, der ligger til Grund for det, at dets Princip skulde være absolut dødfødt, aldrig skulde kunne lade sig gennemføre — ved den ene eller ved den anden Art Love — det tør man ikke paastaa. Vel tror jeg ikke, at Tanken, Principet er meget levedygtigt; sundt er det i ethvert Fald ikke;

men noget Liv er der nok i det, og ved tilbørlig Pleje kan Barnet nok bringes videre. Og det vil ikke komme til at skorte paa Pleje. Naar bare Plejen ikke bliver altfor — robust! Thi det kalder jeg lidt stærkt, naar en Proprietær paa de sjællandske Landboforeninger i disse Dage afholdte Delegeretmøde, fortalte, at næsten fire Femtedele (fire Femtedele!) af Befolkningen driver Landbrug«. Og det synes jeg er lidt udiplomatisk, naar samme Proprietær ved samme Lejlighed siger, at »det gør ikke noget«, om Statens Jernbaner forrenter sig godt eller daarligt, naar bare han og hans Medproprietærer faar Lov til at køre billigt (— hvorfor ikke: gratis? —) paa dem. Og det kalder jeg lidt haardt, naar en Godsejer paa samme Møde rent ud forlanger, at det skal forbydes danske Mænd at spise amerikansk Smør, at det skal forbydes baade at indføre og selv at tilvirke Kunstsmør, — de skal skam spise det Smør, Hr. Godsejeren og hans Medgodsejere behager at sætte paa deres Bord. Ved en saa grov Pleje er jeg bange for, at man bare kvæler Barnet. Men der vil ogsaa være blødere Hænder til at tage sig af det, saa at det godt kan have Udsigter til ad den ene eller den anden Vej at komme frem i Verden, og derfor er der, trods Folkethingets Dødsdom, meget god Mening i at tage dets Beskaffenhed lidt nærmere i Øjesyn. Det var det, man gjorde i Nationaløkonomisk Forening.

Hvilken Forskel i Karakteriseringen af vort Landbrugs Stilling, — den sortmalende Præsident i Landhusholdningsselskabet paa den ene, den tillidsfulde Sekretær i Landhusholdningsselskabet paa den anden Side! Hvilken Forskel i de foreslaaede Midler: Konferensraad Tesdorpf's Korntold, Kapt. la Cours og Grosserer Muus's Forbedringer paa Kommunikationsvæsenets Omraade, Etatsr. Levys Skatteomlægning og Etatsr. Tietgens skandinaviske Toldunion. Smaa Midler og store Midler, Købmandssynspunkter og Landmandssynspunkter, den allerstørste Forskel i Synsmaader.

Monoton og ensidig kan man sandelig ikke kalde Forhandlingen deroppe. Men alsidig eller udtømmende var den rigtignok heller ikke. En ikke uvigtig Side fik man ikke med, eller strejfede den dog blot; — man næsten glemte det lille Spørgsmaal: hvem skal understøtte Landmændene? forudsat at de skal understøttes.

Lad os forudsætte det givet, at Landmændene skal

have Understøttelse! Lad os endvidere forudsætte, at Understøttelsen sker under Form af en Told paa Majs og Byg. (En Told paa Rug eller Hvede misbilliger Finansministeren jo.) Lad os endvidere forudsætte, at denne Told kommer til at virke saaledes som det finansministerielle Lovforslags Stiller og Forsvarere tænker sig det, d. v. s. virkeligt geraader Landmændene til »Beskyttelse«, virkelig skaffer dem højere Kornpriser.

Denne Forudsætning er rigtignok mindre rimelig. Men Landmændene, eller i alt Fald mange af dem, tror nu, at den er rimelig, og lad os et Øjeblik lade, som om vi ogsaa tror det.

Altsaa: Landmændene skal have Understøttelse, og Understøttelsen kommer ikke til at bestaa i Lettelse af Byrder (— thi Landbrugets Udgiftsside bliver ikke formindsket; den bliver tværtimod forøget ved større Udgifter til Foderstoffer; jfr. Grosserer Muus's Foredrag.) Følgelig maa den bestaa i Pengetilskud. Hvem skal ud med Pengene? De falder ikke ned fra Himlen, og hverken Finansministeren eller Konferensraad Tesdorpf vil tro, at vi ved en Indførselstold paa Majs og Byg kan tvinge Udlandet til at give os højere Priser for vore Varer. Altsaa er der nogle Ikke-Landmænd blandt de danske Statsborgere, der maa præstere Tilskudet. Hvem da? Finansministeren siger, at det er »Brændevinsbrænderierne og Ølbryggerierne«, der skal ud med Pengene. Mener han dermed, at det er Brøndum og Kapt. Jacobsen, og hvad de andre Brændevinsbrændere og Bryggere nu hedder, der af deres Lommer skal udbetale Landmændene Understøttelsen? Kunde det ikke tænkes, at de nævnte Næringsdrivende var mindre godmodige og sagde: »Nej, vi indser ikke, hvorfor vi fremfor andre Folk skal forære Hartkornsejerne noget; — vi vil i alt Fald se, om vi ikke kan faa Erstatning hos vore Kunder.« Lykkes dette dem, og det er jo ikke saa utænkeligt, at det kunde lykkes dem, saa bliver det Brændevins- og Øldrikkerne, det kommer til at gaa ud over. Af deres Lommer skal de Penge tages, som Landmændene skal have. Uheldigvis er Brændevins- og Ølkonsumerterne for Størstedelen ikke Landets Store. Uheldigvis er de overvejende netop de Smaa, — de Smaa, for hvis Skyld Finansministeren ikke vilde indføre nogen Rugtold.

Ved sin Plan om Majs- og Bygtold kommer Fi-

nansministeren paa den Maade i Strid med sig selv. Han har erkendt, at Staten bør gøre noget for Arbejderne, — og nu kommer han og forlanger, at Arbejderne hjælper Landmændene.

Men man vil indvende: »dette Øl- og Brændevinsdrikkeri er altfor galt i Danmark; vi modvirker det ved at fordyre Øllet og Brændevinet; vi beviser altsaa netop Arbejderne en Velgerning ved at gøre dem det vanskeligere at forskaffe sig Øl og Brændevin.«

Naturligvis er Øl- og Brændevinsdrikningen altfor gal i Danmark; naturligvis vilde det være ønskeligt, om man kunde faa den indskrænket; — men meget rigtigt bemærkede Etatsr. Tietgen, at det i alt Fald er tvivlsomt, om en Prisforhøjelse væsenlig vil indskrænke Forbrugen af den Slags Forbrugsartikler, især Brændevin, og gør den det ikke, betyder den jo kun en Plyndring af de Mindrevelstillede til Fordel for de Merevelstillede. Men endnu mere: At Tolden ved at fordyre Øl og Brændevin faar Forbruget heraf til at tage af i en tilsvarende Grad; — det strider jo ligefrem imod Majs- og Bygtoldvennernes Forudsætning; Profitten vilde jo gaa i Lyset, om Sligt skete.

Dog ikke nok med, at man forlanger, at Arbejderne i By og paa Land skal udrede Understøttelse til Ejendomsbesidderne; — man forlanger ogsaa, at visse Kategorier i selve Landmændenes Kreds skal yde Tilskud til visse andre Kategorier af Landmænd eller rettere, Landejendomsbesiddere. Ogsaa her er Principet: de Smaa skal betale til de Store! Paa dette Forhold blev der gjort opmærksom under Diskussionen: Etatsraad Levy frembævede, hvorledes den højere Bygpris — hvis Tolden virkelig skulde kunne drive Prisen i Vejret! — som sin nødvendige Konsekvens vilde bringe med sig, at ogsaa alle de Afgifter, Landmændene maa erlægge i Byg efter Kapitelstaxt, vilde stige — til Skade for mange smaa Landmænd, til Fordel for nogle store. Selvfølgelig gik Etatsraad Levy ud fra, at de Store ved deres Toldforlangender handler *bona fide*, og det samme antager begribeligvis ogsaa jeg —, kun har man atter her et Exempel paa, hvorledes Selvinteressen kan skærpe Synet for noget og svække det for noget andet hos Folk, der forresten baade i Intelligens og i Karakter staar højt.

Etatsr. Levys Anke med Bygtolden, at den, hvis

den influerer paa Bygprisen, ogsaa medfører, at Landmændene maa erlægge mere i Tiende og Forpagtningsafgifter m. m., nemlig forsaavidt disse Afgifter erlægges i Byg efter Kapitelstaxt, — denne Anke er ogsaa fremkommen andetsteds. Først fremkom den i et Venstreblad, — og et Højreblad erklærede saa naturligvis strax, at den var dum. Saa fremkom den i Rigsdagen, — og der søgtes den gendreven med den Bemærkning, at hvis den var rigtig, saa maatte Landmændene jo overhovedet være Modstandere af høje Bygpriser, og tværtimod ønske de lavest mulige Bygpriser for at slippe med de lavest mulige Afgifter, — men det Ønske havde man dog aldrig hørt noget til. Denne Gendrivelse er dog ikke ganske afgørende, af følgende to Grunde: For det første er det saa, at der indenfor Landmændenes Kreds findes forskellige Kategorier af Landmænd, — nogle for hvem høje Bygpriser utvivlsomt er meget behagelige, andre for hvem de er det modsatte; blandt hine findes diverse store Bønder, der har at modtage Afgifter, blandt disse diverse smaa Bønder, der har at erlægge Tiende og Afgifter efter Byg-Kapitelstaxt, men selv ikke sælger en eneste Tønde Byg. For det andet maa det tages i Betragtning, at den Prisforhøjelse, Tolden maatte kunne forskaffe Bygget — hvis den overhovedet kunde influere paa Prisen! — i ethvert Fald kun kommer det Byg tilgode, der sælges i Indlandet. At en dansk Bygtold ikke kan paavirke Bygpriserne paa Verdensmarkedet —, det indrømmer dog selv de mest begejstrede Bygtoldvenner. Deraf følger da, at det er ganske rimeligt, at man hører Klager over lave Bygpriser, nemlig naar disse lave Bygpriser skyldes Konjunkturerne paa Verdensmarkedet og medfører, at Klageren kun faar faa Penge ind for det Byg, han sælger baade i Ind- og Udland; — men der kan ogsaa være god Mening i, om der klages over en ved Told kunstigt fremkaldt høj Bygpris i Indlandet alene, — en Prisstigning, der ogsaa medfører forøgede Udgifter for visse Landmænd, men ikke skaffer dem en Øre mere for det Byg, de sender til Udlandet, der tværtimod bliver ved med at give dem usle Priser.

Det er det interessante ved Finansministerens Majs- og Bygtold-Forslag, at det — gaar ud paa at beskatte de Smaa og beskytte de Store; — men Inter-

essen for det vil rigtignok slaa over i en anden Retning, naar man, hvis det bliver Lov, faar at se, at det faar ganske andre Virkninger end de paaregnede. Men saa er der Etatsraad Levys Forslag.

Jeg synes, at dette Forslag maatte falde i Landmændenes Smag. Ja naturligvis synes de ikke om det, forsaavidt de selv er Brændevinskonsumenter. Forsaavidt den Lettelse af kommunale Skatter, der loves dem, skyldes deres egne Mer-Bidrag i Brændevinsafgift, — for saa vidt har deres ene Lomme samme Anledning til at være bedrøvet, som den anden til at glæde sig. For saa vidt er det kun et Gøglebillede, — og den samme Betragtning kan man selvølgelig, men dog med mindre Vægt, gøre gældende ligeoverfor Finansministerens Forslag. Den proponerede Forhøjelse af Brændevinsafgiften kommer altsaa for en Del til at gaa ud over selve de Landmænd, man vil hjælpe; men for en anden Del, og det er den større Del, kommer den til at gaa ud over Smaafolk i By og paa Land, og den foreslaaede Ølskat kommer næsten helt til at hvile paa Byerne, særligt Arbejderne i Byerne. De »8 à 9 Millioner«, som Etatsr. Levy frister med, kommer derfor for Størstedelen til at betyde en Forøgelse af det Tryk, der allerede hviler paa Samfundets mest trykkede Klasser. Jo flere halve Bajere og jo mere Brændevin, Arbejderen konsumerer, desto mere vil han herefter betale Skatter for Hartkornsejerne. Tanken derom kan vel være en ideel Nydelse, men jeg tror dog ikke, at de Paagældende tilstrækkeligt vil vide at skønne derpaa. Ja kunde de ved at drikke Øl og Brændevin ikke blot betale Hartkornsskatterne, men tilsidst drikke sig Hartkornet til, saa blev Sagen en anden. Men det maa de dog ikke gøre Regning paa.

Forresten har Etats. Ls Forslag utvivlsomme Fortrin fremfor Finansministerens, — ikke blot det, at det byder Landmændene noget klækkeligt. Det er det store Fortrin ved Etatsr. Ls Forslag, at det ikke udelukkende er afpasset efter de store Bønders Interesser; den foreslaaede Fritagelse for Kommuneskatter kommer ogsaa det lille Hartkorn tilgode. Endvidere vil Etatsraad L. naturligvis for sit Forslag vindicere den gode Side, at dets Gennemførelse vilde være et Angreb paa Drikkelasten. Uheldigvis har dog den ærede Forslagsstiller ved at lade Forslaget ogsaa omfatte en Ølskat til en

vis Grad vækket Chancerne for dets Virkning som en Modvægt mod Drukkenskabene. Det er i allerhøjeste Grad usandsynligt, at man i større Omfang kan faa den arbejdende Befolkning, saalænge den er saa slet ernæret og overhovedet lever saa slet, som den nu faktisk gør det, bort fra Spiritusnydelse overhovedet. Man maa foreløbig være tilfreds, om man kunde faa den noget bort fra Spiritusnydelsen under den skadeligste Form (Brændevin) derved, at den noget mindre skadelige Form (bajersk Øl) traadte i Stedet som Afløser. Men denne Svingning fra det mere Skadelige til det mindre Skadelige begunstiges ved at udvide Prisdifferencen mellem Brændevin og bajersk Øl. Derfor er det bedst, at lade Øllet være i Fred; — en høj Brændevinsskat kan det være rimeligt at indføre, — notabene, naar man anvender Udbyttet af den til Arbejdernes Fordel, og ikke til Bestridelse af de besiddende Klassers Skatter.

Som sagt, Etatsr. Levys Forslag har Fortrin fremfor Finansministerens. Men i den Retning, som vi her særligt har for Øje, er det unægteligt endnu misligere. Virkningerne af Finansministerens Forslag vilde maaske ikke blive store; — men Etatsraad Ls Forslag gaar, hverken mer eller mindre, ud paa, at Øl- og Brændevinsdrikkerne, af hvilke de fleste er besiddelsesløse, skal hjælpe de Besiddende vel ikke med de fulde »8 à 9 Millioner«, men dog med en klækkelig Del deraf.

Af hvad Grund skal overhovedet Landmændene understøttes? Jeg beder bemærket: her er kun Tale om Understøttelse til Landmændene; Landmændene er »paa Knæerne«; Landbruget er ikke i Forfald i Danmark, hvad ogsaa Finansministeren har erkendt. En Understøttelse til Landbruget kunde man, hvis Landbruget truede med at komme i Forfald i Danmark, lettere forstaa; — men hvilken Pligt til at understøtte Landmændene har Ikke-Landmændene? Jo, siger Landmændene, disse afskyelige Amerikanere har trykket Priserne paa vore Varer. Ja, ja — svarer Skibsrederne (og diverse Producenter i forskellige Fag) — saa skal vi nok understøtte Jer, men — paa en Betingelse: Skibsfragterne (og Priserne paa vore Produkter) er ogsaa enormt trykkede; I er — thi vi siger »Lige for Lige!« — naturligvis ogsaa saa venlige at erstatte os vore Tab; med andre Ord: af den ene Lomme skal vi

nok give Jer Understøttelse, hvis I til Gengæld udbetaler os en Understøttelse, som vi kan stikke i den anden Lomme. Ja, men — indvender Landmændene — vi har betalt vore Gaarde altfor dyrt; Prisen pr. Td. Land er stegen fra 100 Kr. til 1000 Kr.; vore Gaarde kan umuligt forrente saa store Købesummer, som vi har givet for dem; vi maa have Hjælp. Godt — svarer Apothekerne og diverse andre Spekulanter, der ogsaa har været for sangvinske — vi hjælper Jer; men, Lige for Lige, vi har aabenbart betalt vore Apotheker og købt vore Aktier i saa dyre Domme, at en passende Forrentning er umulig; I hjælper os altsaa, Landmænd! Jo, paa den Maade kommer Pengene unægtelig »i Cirkulation«; de gaar fra den ene Lomme over i den anden, og fra den anden tilbage til den ene. »Was dem Einen Recht ist, ist dem Anderen billig«. Hvem profiterer egentlig ved denne Legen-Flyttedag?

Skal Landmændene profitere derved, maa de bevise, at de har en større Ret, en Ret til større Tilskud, end de fortrykte Skibsredere, Fabrikanter, Aktionærer, Arbejdere osv. Kan Landmanden citere Tysk eller Fransk, mener han sagtens at have ført »Beviset« for sin Egenskab af privilegeret Fordringshaver, naar han siger »hat der Bauer Geld, hat es die ganze Welt« eller det fysiokratiske »pauvres paysans, pauvre royaume«. Ja, for hundrede Aar siden var der ret god Mening i dette fysiokratiske Ord. Det betød blot saa meget som, at slog Høsten i et Land fejl og døde Kreaturerne af Kvægpest, saa sultede ikke blot Bonden, men Alle i Landet sultede. Ja, det passede dengang, da Landene var henviste til at brødføde sig selv, da der i den internationale Kornhandel højest gik en 11 Millioner Hektoliter Korn, og da den internationale Kreatur- og Kødhandel var saa overordenlig lidet udviklet; men Ordet passer ikke i vor Tid, da der mellem Landene aarligt omsættes henved 600 Millioner Hektoliter uformalet Korn og 5 Milliarder Pund Mel, repræsenterende en Værdi af syv Milliarder Kroner, medens den internationale Kreatur- og Kødhannels Værdi er et Par Milliarder Kroner. Nu er Forholdet det, at det Land, hvor Bonden er allerlængst fra at kunne levere det nødvendige Korn og Kød og Fedevarer, det Land, der af Korn og Føde-

varer maa indføre allermest, — er Verdens rigeste Land.

Og paa hvilken Maade er det, at man foreslaar Landmanden hjulpen? Ved at tage Penge fra den ene Samfundsklasse og give den til den anden! Ved en Ompostering af Landets Kapitaler! Men en Ompostering kan ikke gøre Landet rigt. Hverken for hundrede Aar siden eller nu kunde en Ompostering som den, vi her har at gøre med, gøre »Riget« rigt.

Ja, men — indvender man — i Danmark spiller Landmanden dog en særligt vigtig Rolle. Tilladende sig en *licentia poetica*, sagde hin Proprietær jo, at »fire Femtedele af Befolkningen driver Landbrug«. Naa, lad os nøje os med den beskednere, men sandere Brøk: Halvdelen. Omtrent Halvdelen, ikke »driver Landbrug«, men hører under »Landbrugets Klasse.« Det er jo altid en stor Brøk. Men se, det er nu netop det, der taler imod en Understøttelse, — d. v. s. en Understøttelse, der bestaar i Pengetilskud. Var Brøken kun lille, var Tallet paa de Understøttelseforlangende kun lille, saa blev de Ofre, der maatte præsteres, jo at fordele over en forholdsvis stor Masse Mennesker, blev derfor mindre trykkende. Jo større Tallet er paa dem, der skal have Understøttelse, desto færre bliver der til at understøtte, desto mere uoverkommeligt bliver det altsaa for dem at præstere Pengetilskudet. Netop det særligt store Tal paa Landmænd i Danmark, gør det nødvendigt, at de maa klare sig selv.

Men kan der da slet ikke gøres noget for Landmændene? Jo, vist kan der det. Kun maa de ikke forlange Penge af os; selv om vi havde den bedste Vilje til at understøtte dem med Penge, saa kunde vi dog ikke gøre det; det overskrider vor Evne. Men de kan med Rette forlange noget andet. De kan forlange alle saadanne Reformer, som kommer hele Samfundet tilgode.

Er der saadanne? Der er en Masse! Konferensraad Tesdorpf gik ikke i Detailler, men han nævnte den principale.

Konferensraaden talte om Irland og de sørgelige irske politiske Tilstande, og kom derved ganske naturligt til at tænke paa vore hjemlige Tilstande.

»Vi danske Landboere«, ytrede Præsidenten i

det
A n

Fred
en s
gøre
man
Lov
skat
hids

Tes
raab

det kgl. Landhusholdningsselskab, »forlanger ikke Andet: skaf os Fred og Enighed i Landet.«

Ja: skaf os Fred i Landet. Men en virkelig Fred, ikke blot en overfladisk. Og hvorledes skaffes en saadan Fred? Det bliver Politikernes Sag at afgøre det. Men i den sociale Videnskabs Navn tør man vel nok sige, at i det nittende Aarhundrede vil en Lov, der gaar ud paa at beskytte de Store ved at beskatte de Smaa, ikke være det bedste Middel til at hidskaffe en virkelig Fred.

Skaf os Fred i Landet, forlanger Konferensraad Tesdorpf i Landboernes Navn. Og alle Ikke-Landboere raaber det samme: skaf os Fred i Landet!

Aleksis Petersen-Studnitz.

Forskellige Meddelelser.

Overenskomst mellem de nordiske Hovedbanker.

Af »Summarisk Kvartals-Beretning fra Nationalbankens Direktion«, dat. d. 3. Decbr. 1885, hidsætter vi følgende:

Den betydelige Pengeomsætning, der stadig finder Sted mellem de 3 skandinaviske Lande, fremkaldt saavel ved Vareomsætning og Vexeltransaktioner som ved Laaneoperationer i større og mindre Udstrækning, likvideres vel for en væsenlig Del ved Transaktioner mellem de private Banker; men det følger dog af sig selv, at den endelige Likvidation, hvor det drejer sig om større Summer, maa besørges af de 3 Hovedbanker, Norges Bank, Sveriges Riksbank og Nationalbanken. Medens denne Likvidation som oftest foregaar ved Vexler paa Udlandet, kan det dog ikke undgaas, at der til forskellige Tider maa forsendes ikke ubetydelige Beløb af nordisk Guldmønt fra det ene Land til det andet, hvilke Beløb med kortere eller længere Mellemrum atter vende tilbage.

For nogenlunde at kunne bedømme Omfanget, hvori Forsendelsen af nordisk Guldmønt finder Sted mellem Norge og Sverig paa den ene og Danmark paa den anden Side, skulle vi anføre Tilgangen og Afgangen af denne Møntsort ved Nationalbanken fra og til de nævnte Lande i Aarene 1879—84 og 1ste Halvaar 1885:

1ste

Por
med
stør
til
gær
extr
raad
Gul

raad
af a
Fre
ved
sten
Lik

opn
fun
Till
sig
ern
Kur
vise
hos
hav
kræ
uds
kun
end
omt
elle

	Indgaaet	Udgaet
1879	Kr. 8,340,000	Kr. 13,790,000
1880	8,820,000	9,080,000
1881	8,400,000	8,050,000
1882	4,330,000	7,460,000
1883	7,400,000	6,390,000
1884	5,680,000	3,750,000
1ste Halvaar 1885	4,600,000	1,700,000
ialt	<u>47,570,000</u>	<u>50,220,000</u>

Foruden at disse Forsendelser bevirke Tab ved Slid, Porto og Assuranceudgifter, Pakningsomkostninger etc., medføre de ogsaa andre Ulemper, idet Bankerne, naar større Beløb paa denne Maade udtages til Forsendelse til de andre Lande paa en Tid, da der maaske er Begær efter Penge i Indlandet, foranlediges til at træffe ekstraordinære Dispositioner for at sikre deres Møntforraad, medens i mange Tilfælde den Bank, der modtager Guldforførselen, ikke i Øjeblikket har Brug for den.

Direktionen har derfor troet, at der paa dette Omraade forelaa de tre Hovedbanker en Opgave i Retning af at lette Pengeomsætningen ved at undgaa de hyppige Frem- og Tilbagesendelser af Guldmonter og tillige derved erholde en friere Raadighed med Hensyn til Bestemmelsen af de Tidspunkter, paa hvilke de endelige Likvidationer mellem Landene skulle finde Sted.

Med Hensyn til Maaden, hvorpaa Formaalet skulde opnaas, skal man bemærke, at de 3 Banker ere saaledes funderede, at de til enhver Tid maa kunne have fuld Tillid til hverandres Soliditet. Man har derfor tænkt sig en Ordning, der i Hovedsagen gaar ud paa, at Bankerne aabne hverandre en ikke rentebærende Konto-Kurant, paa hvilken der kan anvises, selv om den anvisende Bank ikke i Øjeblikket har noget Tilgodehavende hos den Bank, paa hvilken der anvises. Sit Tilgodehavende maatte hver af Bankerne paa Anfordring kunne kræve betalt i nordisk Guldmonter, og under denne Forudsætning har man forment, at hver af Bankerne maatte kunne søge Tilladelse til at henregne sit Tilgodehavende hos de andre til sin Metalfond, hvorved de ovenfor omtalte Foranstaltninger til Supplering af Metalfonden eller Møntforraadet i mange Tilfælde kunde undgaaes.

I Henhold hertil tilsendte Nationalbankens Direktion Sveriges Riksbank og Norges Bank en Skrivelse med en Plan til Ordning af Forholdet og indbød til, i Fald Planen i det Hele vandt deres Bifald, at sende Delegerede til København for sammen med en Delegeret fra Nationalbanken at udarbejde de nærmere Detailler. Da saavel Norges Bank som Sveriges Riksbank billigede Tanken, sammentraadte den 12te Oktober d. A. Delegerede fra de 3 Banker, nemlig fra Norges Bank Konsul K. Lundgreen, for Sveriges Riksbank Dr. J. W. Arnberg, og fra Nationalbanken Etatsraad Levy, til et Møde, i hvilket der vedtoges Forslag til en Overenskomst. Forslaget vedtoges derefter med nogle mindre Ændringer af de tre Bankers Direktioner, og den saaledes vedtagne Overenskomst med en af de Delegerede vedtagen Protokol tillader man sig herved at fremlægge.

Medens det efter Overenskomstens Indhold forudsættes, at hver af Bankerne kan betragte sit Tilgodehavende hos de tvende andre som en Del af sin Metalfond, er det et aabent Spørgsmaal, om og hvorvidt den Bankerne i Mellemregning med hverandre paahvilende Gæld skal føres til Afgang paa deres Metalfond. Dette Spørgsmaal maa hver Bank afgøre for sit eget Vedkommende. Direktionen maa for Nationalbankens Vedkommende, for ikke at forrykke de hidtil gældende Regler for Metalfonden, anse det for rettest, at den Gæld, Banken ved Overenskomsten fra Tid til anden kan komme i til de andre Banker, fradrages Metalfondens Beløb. Metalfonden tjener nu saa at sige udelukkende til Sikkerhed for Bankens Seddelemmission og bør ej behæftes med nogen anden særlig Forpligtelse. Ved at føre Nationalbankens Gæld til de andre Banker til Afgang paa dens Metalfond, vilde saaledes deres Tilgodehavende her blive betragtet som et disse tilhørende Depositum.

Som det fremgaar af Overenskomsten, er der fra Bankernes Side truffet fornødent Forbehold om Tilslutning fra de respektive Bestyrelsers samt eventuelt fra Statsmagternes Side, og da der for Nationalbankens Vedkommende til Sagens Gennemførelse vil udfordres et Tillæg til de gældende Bestemmelser for Funderingen af Bankens Sedler, for at Bankens paa Anfordring betalbare Tilgodehavende hos Norges Bank og Sveriges Riksbank kan henregnes til Bankens Metalfond, tillader

man sig herved at forelægge Sagen for den forenede Bankbestyrelse og i Henhold til ovenstaaende at indstille:

at Overenskomsten stadfæstes af den forenede Bankbestyrelse, og at Direktionen bemyndiges til at indgaa med allerunderdanigst Forestilling om, at Nationalbankens ikke rentebærende, paa Anfordring betalbare Tilgodehavende hos Norges Bank og Sveriges Riksbank maa henregnes til Bankens Metalfond, mod at den Nationalbanken paa samme Vilkaar paahvilende Gæld til de 2 nævnte Banker fradrages Metalfonden.

Overenskomsten lyder saaledes:

1. Hver af de 3 Banker aabner de 2 andre Banker en Konto, hvorpaa disse kunne udstede Anvisninger betalbare paa Anfordring, selv uden at de have noget Tilgodehavende hos den paatrukne Bank; paa samme Konto kan der indsættes Beløb til vedkommende Banks Kredit.

2. Af Beløb, indestaaende eller skyldige paa denne Konto svares ingen Rente, ej heller beregne Bankerne hverandre nogen Kommission af Omsætningerne paa Kontoen.

3. Anvisninger paa disse Konti kunne udstedes paa de 3 Bankers Hovedsæder samt paa Norges Banks Afdelinger i Kristiania og Bergen. Hvorvidt disse Anvisninger ville blive indløste ved andre Afdelinger, afgør hver Banks Bestyrelse for sig.

4. Ingen af Bankerne er berettiget til alene i sin egen Interesse at anvise ud over sit Tilgodehavende paa de andre Banker.

5. Anvisningerne maa ikke lyde paa mindre end 10,000 Kroner.

6. For Udstedelse og Indløsning af Anvisningerne beregnes intet Gebyr.

7. Om Udstedelsen af Anvisninger bliver der stedse at meddele den paatrukne Bank Advis.

8. Bankernes Gæld til hverandre er betalbar paa Anfordring.

9. Ved Inddragningen af Tilgodehavende bæres de med Forsendelsen forbundne Udgifter og den dermed forbundne Risiko af Kreditor.

10. Har den Bank, hvis Gæld fordres betalt, et tilsvarende Tilgodehavende hos den 3dje Bank, har den Ret til at dække Gælden ved Anvisning paa denne.

11. I øvrigt erlægges Betalingen imellem Bankerne, for saa vidt ingen anden Aftale træffes i særskilte Tilfælde, altid i 20- og 10-Kronestykker.

12. Ved Udgangen af hvert Kvartal sender Nationalbanken i København til Norges Bank og Sveriges Riksbank et Uddrag af deres Konti hos den. Ligeledes sender Sveriges Riksbank til Norges Bank et Uddrag af disse to Bankers indbyrdes Mellemværende.

13. Overenskomsten er fra hver af Siderne opsigelig med 3 Maaneders Varsel og afsluttes under Forbehold af de respektive Bankers overordnede Bestyrelsers og, hvor det er fornødent, de respektive Regeringers Samtykke, og saasnart dette Samtykke erholdes, træder Overenskomsten i Kraft.

14. For saa vidt imod Forventning en af Parterne skulde være forhindret i at tiltræde Overenskomsten, træder den dog i Kraft for de andre Bankers Vedkommende.

I November 1885.

For Norges Bank
K. Lundgreen.

For Nationalbanken i København
M. Levy.

For Sveriges Riksbank
J. W. Arnberg.

Nationalformuen.

Statistikere og Nationaløkonomer, der beskæftiger sig med Beregninger af »Nationalformuens« Størrelse, synes med Nytte at kunne gøre sig bekendt med Maffeo Pantaleoni, dell' ammontare probabile della ricchezza privata in Italia (Roma, 1884, 231 S.), — hvilket Værk vi dog kun kender paa anden Haand, nemlig gennem en Anmeldelse af J. Kaizl i Conrads Jahrbücher, 1886, 1ste Hefte. Af Kaizls Anmeldelse hidsætter vi følgende:

Af Pantaleonis Værk optages de 203 Sider af en Forundersøgelse vedrørende Nationalformueberegninger, og kun de sidste 26 Sider helliger han den konkrete Opgave at beregne den italienske Nationalformue. I Forundersøgelsen findes optaget en Vurdering af den Betydning for Bedømmelsen af Folkets økonomiske Vel-

befindende, som Kendskab til Nationalformuen har. Som udmærket betegner Kaizl et Afsnit, der befatter sig med Løsningen af Spørgsmaalet, om hvad der er hensigtsmæssig og mest nyttebringende: en Bestemmelse af Kapitalformuen eller en Bestemmelse af Indkomsten, eller maaske en Kombination af begge Methoder (Nationalindkomstens Kapitalisering). Pantaleoni forklarer og vurderer de hidtil fulgte Methoder og de vundne Resultaters Paalidelighed; særligt beskæftiger han sig med den amerikanske Census og de Arbejder, som Massalski, Neumann-Spallart, Block, Amé, Vacher, Dudley-Baxter, Soetbeer og Giffen har leveret paa det omspurgte Omraade. Endelig kommer han til Foville, der har beregnet Nationalformuebesiddelsens Størrelse paa Grundlag af Oplysninger om de Formuebeløb, der i Aarets Løb overdrages fra en Person til en anden, dels ved Arv, dels *inter vivos*; — Summen af hele Nationalformuen faas da ved at multiplicere denne Aarsrate med det Tal, der betegner en Generations Længde (jvfr. Rümelin). Denne Methode er det, at ogsaa Pantaleoni benytter for Italiens Vedkommende, og ved Hjælp af den kommer han til det Resultat, at der i Italien aarligt arves og bortgives 1336 Millioner Lire. Sættes en Generation til 36 Aar, bliver »la probabile ricchezza privata complessiva degli Italiani« 48 Milliarder Lira. Pr Hoved af Befolkning udgør det 1660 Lira.

Det er nu Pantaleonis Resultat! Hvad der giver hans Bog Værdi, er dog egenlig næppe saa meget Løsningen af den konkrete Opgave, Beregningen af den italienske Nationalformue, men derimod det, efter hvad Kaizl siger, meget fortræffelige Bidrag til Statistikens Theori og Historie, som den indeholder.

*

*

*

I de fleste tyske Stater har man endnu ikke indladt sig paa Beregninger af Nationalformuens Størrelse. I Würtemberg har man dog oftere forsøgt det; — sidst har Finansraad Dr. Schall gjort det i det af det statistisk-topografiske Bureau udgivne Værk »Das Königreich Würtemberg«. Schall beregner:

1. Landejendomme, Skove og Mineralproduktion 3174 Millioner Mark. Tallet synes (vi anfører Tallene efter et Referat i »Volkswohl«) at være beregnet paa den

Maade, at Forf. har antaget et vist Gennemsnitsnetto-udbytte og derefter kapitaliseret dette.

2. Bygninger 2419 Millioner M. Tallet er fremkommet ved at forhøje Bygningernes Brandassurance-summer med $\frac{1}{3}$.

3. Kommunikationsmidler (bortset fra Landeveje) 421 Mill. Mk.

4. Den rørlige Formue 2432 Mill. M. Tallet fremkommet ved at forhøje Assurancesummerne med $\frac{1}{4}$. I Tallet er indbefattet: Mobiliar 1014 Mill., Stats- og Kommuneejendom 136, Kreaturstyrke og Redskaber 240, Aarshøst i Forraad 108, kontante Penge 105, Driftsmidler 542 Mill. Mk.

5. Fordringer paa Udlandet 700 Mill. *minus* Udlandets Fordringer paa Württemberg 140 Mill., Rest 560 Mill. M.

Totalsummen bliver saaledes 9006 Millioner Mark.

Der lever 2 Millioner Mennesker i Württemberg, som i Danmark. Altsaa falder der pr. Hoved af Befolkningen 4500 Mark, — hvis man vil foretage den Division.

*

*

*

Paa et Sted, hvor man vel næppe vilde søge det — nemlig i »Svensk Trävaru-Tidning«, 1885, 10. Decbr., Nr. 15 — finder man en Beregning af den svenske Nationalformue ved Udgangen af 1880, foretagen af K. D. Bollfras. Han beregner følgende:

Guld og Sølv i Riget 99 Millioner Kr. (nemlig Guld og Sølv i Bankernes Kasse resp. 21 og $4\frac{1}{2}$ Mill., — cirkulerende Guld- og Sølv mønt resp. 6 og 11 Mill., — kontrollerede Luxus- og Husholdningsartikler efter deres Metalværdi, Guld og Sølv resp. $16\frac{1}{2}$ og 40 Mill.) — Udenlandske Obligationer og svenske Obligationer i fremmed Mønt $20\frac{1}{2}$ Mill. — Fordringer paa Udlandet 53 Mill. — Landbrugsejendomme 2137 Mill. Dette er Taxeringsværdien. Egenlig burde den, mener Forf., være forhøjet med Grundskatternes kapitaliserede Værdi, men Forf. har dog undladt at foretage denne Forhøjelse. — Anden »bevillnings-skyldig« fast Ejendom 926 Mill. — »Bevillningsfri« fast Ejendom 270 Mill. — Miner, især Jernminer, 30 Mill. — Statens Skove 39 Mill. — Husgeraad 450 Mill. Beløbet er udfundet ved i Stockholm, i Købstæderne og paa Landet

at beregne Posten henholdsvis som $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ af Bygningernes Værdi paa de respektive Steder, idet han støtter sig paa, hvad Assuranceselskaberne oplyser om dette Forhold. — Døde Inventarier ved Jordbruget 250 Mill. — Forraad af Sæd og Foder samt Varelagre 420 Mill. — Statens Skibe og Forraad 50 Mill. — Kreaturstyrken 465 Mill. (nemlig pr. Hest 400 Kr., pr. Hest under 3 Aar 175, pr. Stud 187, pr. Tyr 200, pr. Ko 112, pr. Ungkvæg 75, pr. Faar 15, pr. Ged 5, pr. Svin 30, pr. Rensdyr 15 Kr.). — Handelsflaaden 90 Mill., nemlig for Sejlflaaden næsten 60 Mill., og for Dampflaaden c. 30 Mill. Summen er udkommen derved, at Forf. har beregnet et Sejlskibs Værdi til 130 Kr. pr. Registerton, hvis det gaar i udenrigsk Fart, og til 65 Kr. pr. Registerton, hvis det gaar i indenrigsk Fart. Et Dampskibs Værdi har han beregnet til 350 Kr. pr. Ton eller 1200 Kr. pr. Hestekraft, naar det gaar i uden- og indenrigsk Fart, og til 1000 Kr. pr. Hestekraft, hvis det kun gaar i indenrigsk Fart. Disse Priser pr. Ton og pr. Hestekraft skyldes Oplysninger om Nybygninger og om Salgssummerne for Skibe. — Fiskerbaade og -redskaber 6 Mill. — Jernbanerne 300 Mill. (d. e. den tyvedobbelte Nettoindkomst; Bygningsomkostningerne udgjorde 419 Mill.) — Kanaler og Telegrafer 9 Mill. (o: den kapitaliserede Indkomst).

Summa: c. 5600 Mill. Høi fragaar: Udenlandsk Gæld (\div 6 Mill. Kr. svenske Kapitaler anbragte i Udlandet): 500 Kr., — hvorefter den svenske Nationalformue kommer til at udgøre ved Udgangen af 1880 5100 Mill. Kr.

Vil man ogsaa her regne Formuen pr. Individ ud, faar man kun c. 1100 Kr.

Ved Udgangen af 1876 havde Bollfras beregnet en Nationalformue af $4\frac{1}{2}$ Milliard. Fire Aar senere 600 Millioner Kr. mere, eller en aarlig Stigning paa 150 Mill. Kr., o: $3\frac{1}{3}$ pCt. aarlig, — hvad han betegner som »ikke noget smigrende Resultat.«

*

*

*

Dette er de nyere Nationalformueberegninger, der er komne os for Øje. De øvrige, tidligere bekendte fra England, Frankrig, Preussen, Belgien og de Forenede

Stater, har Neumann-Spallart som bekendt samlet i sine Uebersichten. Prof. Falbe-Hansens kender Tidsskriftets Læsere fra Referatet i Nationaløk. Tidsskrift 1885, 1ste Hefte — jfr. nu den detaillerede Fremstilling i »Danmarks Statistik«, hvortil endelig kommer den historiske Skitse af Formuens Fremvæxt i Danmark i indeværende Aarhundrede, som Falbe-Hansen har offentliggjort i Letterstedts »Nordisk Tidsskrift« 1885.

Pantaleoni har benyttet en helt anden Methode end Schall, Bollfras og Falbe-Hansen, og det synes jo unægteligt, som om Resultatet allerede af den Grund er blevet saa forskelligt fra det, som f. Ex. Falbe-Hansen udfinder for Danmark: c. 3500 Kr. pr. Individ (ialt 6 à 7000 Millioner Kroner). Men ogsaa mellem de württembergske, svenske og danske Beregninger er der paafaldende Forskelligheder. Naar man betænker, at Württemberg vel har den samme Befolkning som Danmark, men kun det halve Areal (hvoraf tilmed endog 30 pCt. er optaget af Skov!), medens paa den anden Side Sverigs Befolkning er to Gange større og dets Areal mange, mange Gange større, saa falder den overordenligt forskellige Værdi af Jorden i de tre Lande stærkt i Øjnene. Ligeledes er Værdien af Kommunikationsmidlerne i Württemberg (der dog har langt færre Kilometer Jernvej end Danmark) beregnet paafaldende højt: fire Gange højere end Danmarks. Til Gengæld er Bollfras desto beskednere. Men en Betragtning af de forskellige Beregningers Enkeltheder vil snart overbevise En om, at den internationale, komparative Statistik her, som paa saa mange andre Omraader, ikke er saadan lige at løbe til.

„Kvindernes Underkuelse“.

John Stuart Mill, Kvindernes Underkuelse. Paa Dansk ved Georg Brandes. Anden Udgave. København. Gyldendalske Boghandels Forlag. 1885. (200 S.)

Da Mills Bog: »The subjection of women« saa Lyset i England, var det ingenlunde nogen ny og uhørt Lære, som deri blev forkyndt for den civiliserede Verden. I en Tale, som Stuart Mill holdt i Greenwich i 1870, møder han selv en foregaaende Talers Ytringer om, at han (Stuart Mill) havde været den første til at kræve Kvindernes Frigørelse med disse Ord: »Flere af de mest fremragende Filosofer og mange af de ædleste Kvinder har gennem Aarhundreder krævet det samme.«

Og ikke nok med, at Tankerne længe i Forvejen var forkyndt, og mange Talsmænd for Kvindernes Rettigheder var traadt frem i Literaturen, Theorierne havde ogsaa formet sig til praktiske Krav fra Kvinderne selv. Allerede da Mrs. Taylor (senere Mrs. Mill) skrev sin opsigtvækkende Artikel: »Enfranchisement of women« i Westminster Review, Juli 1851, kan hun henvise til det praktiske Arbejde, som de amerikanske Kvinder har sat i gang.

Og dog vil enhver, som kender noget til Kvindesagens Historie, kunne bekræfte Rigtigheden af de Ord, hvormed Fortalen til den danske Oversættelses anden Udgave begynder, et »Mills Bog har vist sig at være et epokegør-

ende Skrift«. For Evropas Vedkommende idetmindste har den været Bogen, som de paa denne Sag troende har tyet hen til. Lad os et Øjeblik tænke os den uskreven, — og vi maa med det samme tænke os, at det vilde se anderledes ud i Landes Lovgivning, i nulevende Menneskers Tanker og Følelser og i fremtidige Menneskers Instinkter.

Havde ikke paa det Stadium af Udviklingen en Hoveding som Mill grebet mægtig orienterende og organiserende ind, vilde Sagen ikke kunne have faaet saa sejrrig Fremgang i vor Verdensdel.

I Mills Fædreland staar man vistnok nu Sejren nærmere end i Amerika. Jævnt sikkert og uimodstaaeligt, i større og større Følge, arbejder de engelske Kvinder sig fremover, overvinder Vane og Fordom og erobrer sig en stedse større Plads i sine Hjem, i sit Lands Styrelse og i det almindelige Omdømme. Men alle de senere Ledere erkender, at det er ingen enkelt Person, hvem Sagens lykkelige Fremgang skyldes saa meget som Mill. Ikke blot gennem sit Skrift: *The subjection of women*, og andre af sine Skrifter, ogsaa gennem Handling blev han Hovedanføreren. Det var Mill, som i Maj 1867 vakte Debatten i det engelske Parlament om Kvinders politiske Stemmeret. At Kampen for politiske Rettigheder er sat saaledes i Forgrunden, er det vistnok Kvindesags-Agitationen i England skylder sin Magt og Bredde og sit aabne og lyse Præg.

Ogsaa i Norden havde Kvinder tidlig kæmpet for sit Køns Frigørelse: Frederikka Bremer, Camilla Colett, Mathilde Fibiger og flere, og paa Lovgivningens Omraade arbejdedes der jævnt og stilfærdigt paa at skaffe Kvinderne taaleligere Vilkaar. Men før Georg Brandes bragte det nordiske Publikum Stuart Mills Bog havde, saavidt jeg ved, i Norden ingen Mand, i den moderne Tid, stillet sig helt og ubetinget frem til Kamp for Kvindernes Sag. Ved denne noble Handling har Georg Brandes kraftig medvirket til at udvikle Erkendelsen og til at forberede de senere praktiske Reformere, ikke blot i sit eget Fædreland, men ogsaa i Sverig og Norge. Da saa senere vor Digtning bar Spørgs-

maalet frem, og Diskussionen først kom op, var det med en ejendommelig Inderlighed, man i Norden greb og behandlede Emnet. Det var den direkte moralske Side af Kvindesagen, og det var det dybe Spørgsmaal om Forholdet mellem Mand og Kvinde, som her alvorligst interesserede; man stredes, drøftede og dømte, som om Opgøret for alle Tider var kommet. Denne Kamp er ikke sluttet endnu, og den kan vanskelig komme til Afslutning gennem noget Slags Kompromis, den maa fortsættes; men man holder paa at faa Øjnene op for, at det tager Aarhunderer og ikke Aar at udkæmpe den. At Kvindesagen nu breder sig i Epigonlitteraturen, knoklet, professionsmæssigt og trivielt, og at det oftest er Sagens Modstandere, som nu taler i en nervøs, irriteret og bitter Tone, kan vistnok være Kendetegnet paa, at enkelte Punkter er vundet — ikke paa at det hele dybt humane Spørgsmaal skal ophøre at beskæftige vore største Aander. Vi ser da ogsaa, at Høvdingerne blandt vore Digtere fremdeles paavirker Sindene i samme Retning, men diskret, dybt og fint gennem sine Menneskeskildringer, og paa samme Tid begynder det at slaa kraftigere ud i Handling.

I Norden, hvor Universiteterne allerede er aabnede for Kvinderne, er man nu ivrig i at gøre godt igen Statens tidligere Pligtforsømmelse med Hensyn til den kvindelige Opdragelse, det ser ogsaa ud, som om man mere og mere faar Forstaaelse af den økonomiske Frigørelses store Betydning, men med de politiske Reformere har det hidindtil gaaet smaat.

Dr. Brandes siger i sit Forord til anden Udgave af den foreliggende Bog, at med Hensyn til den økonomiske Frigørelse, som er Hovedpunktet, intet Betimelighedshensyn gælder, medens det med Hensyn til Kvindernes politiske Frigørelse kunde være nyttigt at tage saadanne Hensyn. Jeg kan vistnok være enig med Dr. Brandes i, at den økonomiske Frigørelse er Hovedpunktet, forsaavidt som det kan referere sig til, at det økonomiske Existensspørgsmaal er det egentlig underliggende og mest afgørende, baade for Individerne

og Samfundene. Men med at Udespærring af Kvinderne fra forskellige Omraader ophører, ophører ikke under de nuværende sociale Tilstande hendes økonomiske Misère. Heltlere kan man sige, at den for mange Kvinder netop begynder, idet de skal optage Konkurrencen, førend deres Opdragelse staar i Højde med Mændenes, og medens de endnu er politiske Nuller. Nærmest hvad Kvindens politiske Stemmeret angaar vilde det, siger Dr. Brandes, »være nyttigt, skønt vistnok ikke retfærdigt, om et saadant Hensyn toges, som ikke berøres af Mill. Der kan næppe herske Tvivl om, at Kvindens Udrustning med almindelig Stemmeret i dette Øjeblik i de romanske Lande vilde give den religiøst-politiske Reaktion et Rygstød, som det vilde kræve et Aarhundrede at bryde.«

Mill har ikke taget en saadan Reservation, men det vilde være urimeligt at tro, at dette skriver sig fra, at han ikke skulde have overvejet Spørgsmaalet tilbørligt. Allerede gennem den foreliggende Bog faar man Indtryk af, at han ikke har gaaet Overvejelsen om Kvindens Stilling inden de katholske og romanske Lande forbi. Et Sted bemærker han saaledes: Med den Naivetet, som sædvanligt findes hos Magthaverne, der ikke er vante til at høre Indsigelser, angribes Præsternes Indflydelse paa Kvinderne af protestantiske og liberale Skribenter, mindre fordi den i sig selv er slet, end fordi den er en ny Ufejlbarlighed, som stilles mod Mandens ufejlbare Myndighed og ægger Hustruen til Oprør imod denne.« (Anden Udgave. S. 181). Men der foreligger nu, siden Emile de Laveleye har offentliggjort endel Breve fra Stuart Mill i *Revue de Belgique* (se dette Tidsskrift 1885, S. 343 fg.) direkte Vidnesbyrd om, at han ogsaa med specielt Hensyn til Kvindens Valgret i de katholske og romanske Lande har vejet Betimelighedshensynene og fundet dem for lette. Paa Laveleyes Udtalelser om, at der er Fare ved at give Kvinderne Valgret, da den klerikale Indflydelse derigennem vil blive for overmægtig, svarer Mill, at denne sikkert dog kun er af forbigaaende Natur: naar Kvinderne nu staar under Præsternes Indflydelse er en

Hovedgrund maaske netop den, at Mændene holder dem ude fra det hele offentlige Liv.

Efter min Mening har Mill her vist sig at have en rigtigere Opfatning af Aarsags- og Virkningsforholdet end de liberale Skribenter, som ud fra den Erfaring, at Kvindene nu mere end Mændene støtter Klerikalismen og Reaktionen, foreslaar at udskyde Arbejdet for Kvindestemmeret til en ubestemt Fremtid. Intet er, forekommer det mig, lettere forstaaeligt, end at Kvinderne, saa længe de ikke kommer i sund og organisk Sammenhæng med de almindelige Interesser og i direkte Forbindelse med Reformbestræbelserne, bliver det Skær, hvorpaa Fremskridtsbevægelsen strander, og der gives næppe et bedre Middel til at udvide Kvindernes Syn og bringe deres Interesser bort fra det tomt autoritære, den ydre Pomp og det sygnende og udlevende, end at give dem lovlig Ret til aabent og ærligt at befatte sig med de almindelige Samfundsanliggender og sit Fædrelands Vel; ingen Reform vil kunne blive mere niveauløftende end denne. Vistnok er det, som Laveleye udtaler, vanskeligt for udenforstaaende at dømme om Forholdene i de katholske Lande. Maaske er det for os ligesaa vanskeligt at afgøre, om de Forføjninger, som i disse Lande fra Fritænkernes Side tages mod de Klerikale, virkelig er til Religionsfrihedens Fremme — som at bedømme, hvilke Betæneligheder, der kan være ved at give Kvinder politisk Stemmeret i Lande, hvor Skriftefader-Institutionen er i Hævd. Nægtes kan det ikke, at det for os ser ud, som om den katholske Kirke øver en trolddomsagtig døvende Indflydelse over en Mængde Kvinders Sind.

Men enhver Betænelighed, enhver Strid mellem Retfærdigheds- og Hensigtsmæssighedshensyn falder bort, naar man gaar til de protestantiske Lande, særlig til Norden. Den lutherske Kirke ejer ingen Trolddom, den har ikke den absolute Lydigheds Fred at give, thi Kritik og Oprør har blandet sig i dens Blod. Dens Præster har ogsaa ganske vist en altfor stor, en uretmæssig og skadelig Indflydelse over Kvinderne, men denne Indflydelse ejer de kun i Kraft

og Samfundene. Men med at Udespærring af Kvinderne fra forskellige Omraader ophører, ophører ikke under de nuværende sociale Tilstande hendes økonomiske Misère. Helt lere kan man sige, at den for mange Kvinder netop begynder, idet de skal optage Konkurrencen, førend deres Opdragelse staar i Højde med Mændenes, og medens de endnu er politiske Nuller. Nærmest hvad Kvindens politiske Stemmeret angaar vilde det, siger Dr. Brandes, »være nyttigt, skønt vistnok ikke retfærdigt, om et saadant Hensyn toges, som ikke berøres af Mill. Der kan næppe herske Tvivl om, at Kvindens Udrustning med almindelig Stemmeret i dette Øjeblik i de romanske Lande vilde give den religiøst-politiske Reaktion et Rygstød, som det vilde kræve et Aarhundrede at bryde.«

Mill har ikke taget en saadan Reservation, men det vilde være urimeligt at tro, at dette skriver sig fra, at han ikke skulde have overvejet Spørgsmaalet tilbørligt. Allerede gennem den foreliggende Bog faar man Indtryk af, at han ikke har gaaet Overvejelsen om Kvindens Stilling inden de katholske og romanske Lande forbi. Et Sted bemærker han saaledes: Med den Naivetet, som sædvanligt findes hos Magthaverne, der ikke er vante til at høre Indsigelser, angribes Præsternes Indflydelse paa Kvinderne af protestantiske og liberale Skribenter, mindre fordi den i sig selv er slet, end fordi den er en ny Ufejlbarlighed, som stilles mod Mandens ufejlbare Myndighed og ægger Hustruen til Oprør imod denne.« (Anden Udgave. S. 181). Men der foreligger nu, siden Emile de Laveleye har offentliggjort endel Breve fra Stuart Mill i *Revue de Belgique* (se dette Tidsskrift 1885, S. 343 fg.) direkte Vidnesbyrd om, at han ogsaa med specielt Hensyn til Kvindens Valgret i de katholske og romanske Lande har vejet Betimelighedshensynene og fundet dem for lette. Paa Laveleyes Udtalelser om, at der er Fare ved at give Kvinderne Valgret, da den klerikale Indflydelse derigennem vil blive for overmægtig, svarer Mill, at denne sikkert dog kun er af forbigaaende Natur: naar Kvinderne nu staar under Præsternes Indflydelse er en

Hovedgrund maaske netop den, at Mændene holder dem ude fra det hele offentlige Liv.

Efter min Mening har Mill her vist sig at have en rigtigere Opfatning af Aarsags- og Virkningsforholdet end de liberale Skribenter, som ud fra den Erfaring, at Kvindene nu mere end Mændene støtter Klerikalismen og Reaktionen, foreslaar at udskyde Arbejdet for Kvindestemmeret til en ubestemt Fremtid. Intet er, forekommer det mig, lettere forstaaeligt, end at Kvinderne, saa længe de ikke kommer i sund og organisk Sammenhæng med de almindelige Interesser og i direkte Forbindelse med Reformbestræbelserne, bliver det Skær, hvorpaa Fremskridtsbevægelsen strander, og der gives næppe et bedre Middel til at udvide Kvindernes Syn og bringe deres Interesser bort fra det tomt autoritære, den ydre Pomp og det sygnende og udlevede, end at give dem lovlig Ret til aabent og ærligt at befatte sig med de almindelige Samfundsanliggender og sit Fædrelands Vel; ingen Reform vil kunne blive mere niveau-løftende end denne. Vistnok er det, som Laveleye udtaler, vanskeligt for udenforstaaende at dømme om Forholdene i de katholske Lande. Maaske er det for os ligesaa vanskeligt at afgøre, om de Forføjninger, som i disse Lande fra Fritænkernes Side tages mod de Klerikale, virkelig er til Religionsfrihedens Fremme — som at bedømme, hvilke Betæneligheder, der kan være ved at give Kvinder politisk Stemmeret i Lande, hvor Skriftefader-Institutionen er i Hævd. Nægtes kan det ikke, at det for os ser ud, som om den katholske Kirke øver en trolddomsagtig døvende Indflydelse over en Mængde Kvinders Sind.

Men enhver Betænelighed, enhver Strid mellem Retfærdigheds- og Hensigtsmæssighedshensyn falder bort, naar man gaar til de protestantiske Lande, særlig til Norden. Den lutherske Kirke ejer ingen Trolddom, den har ikke den absolute Lydigheds Fred at give, thi Kritik og Oprør har blandet sig i dens Blod. Dens Præster har ogsaa ganske vist en altfor stor, en uretmæssig og skadelig Indflydelse over Kvinderne, men denne Indflydelse ejer de kun i Kraft

af, at Kvinderne er holdt i større Uvidenhed end Mændene, fører et aandsfattigere Liv og ikke faar sund Næring for sine Følelser. Der er næppe Tvivl om, at man ved at borttage de Skranker, som hindrer Kvinderne fra at øve direkte politisk Indflydelse ogsaa ophæver den vigtigste Aarsag til deres Athængighed af Præsterne og deres Apathi ligeoverfor Fremskridtet, og det vil vistnok tyde paa Kortsynethed, om Staten nu vil give store Pengesummer ud for Kvindernes Undervisning og samtidig holde dem borte fra den politiske Stemmerets opdragende Indvirkning.

Der er fra enkelte Hold blevet rettet den Beskyldning mod Kvindeemancipationens Forkæmpere i Norden, at de har ledet Sagen i altfor literær-aristokratisk Retning. Er der noget i denne Beskyldning, da vil der ikke findes noget bedre Middel til at rette paa Ensidigheden end en kraftig Agitation for Kvindens politiske Rettigheder. Maaske er der Sandsynlighed for, at denne Agitation vil faa større Bredde i Norge end i Danmark og Sverrig. Man har i Norge færre Hindringer, naar man gaar i Retning af at realisere de demokratiske Idealer, end i Sverrig, og det politiserende har i Norge i et længere Tidsrum indtaget den samme Plads i Forgrunden, som det æsthetiserende i Danmark.

Oversætteren fremhæver i Forordet til anden Udgave, at Mills Resultater i Reglen er slaaende, derimod kritiseres Mills historiske Grundsyn og bestemmes som en af de af ham selv (Mill) forhadte aprioriske Konstruktioner. Dr. Brandes mener, at Mills Theori om, at Kvinden overalt oprindelig er Mandens Slavinde, er slaaet ihjel af den nyere Forskning og finder, at nyere Forskere som Bachofen, Morgan og Engels har godtgjort, at den historiske Udvikling af Forholdet mellem Mand og Kvinde er foregaaet anderledes. Vi faar derpaa en i de store Træk givet Oversigt over Kønsforholdets historiske Udvikling, væsentlig støttet paa Friedrich Engels: Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats. Dr. Brandes synes ogsaa at mene, at ud fra dette historiske Udgangspunkt

tager Fremtidsbilledet sig anderledes ud end fra det Millske. Rimeligvis vil Samfundene i Fremtiden beskæftige sig mindre med at regulere Forbindelserne mellem Mand og Kvinde og mere med at opdrage de nye Generationer.

Jeg indser dog ikke, at dette Glimt af et Fremtidsperspektiv lader det Billede, som Mill stiller frem for os som Idealet for Samlivet mellem Mand og Kvinde blive mindre gyldigt eller mere fjernt, og jeg mener at gøre mig til Tolk for dem af Bogens Læsere, der interesserer sig specielt for dette Emne, naar jeg beklager, at Dr. Brandes ikke hellere har villet give os en nærmere Fremstilling af, i hvilke Punkter hans Opfatning adskiller sig fra Stuart Mills end denne Gengivelse af Hovedpunkterne af et Værk, hvis videnskabelige Værd blot lærde Specialister er i Stand til at bedømme. Det er ganske anderledes interessant og orienterende at faa sig stillet for Øje det Fremtidsperspektiv, som en genial, af alle kendt, Forfatter ud fra Videnskab, personlig Iagttagelse og selvstændig Spekulation vil forme det, end dette objektive Fortidsbillede. Et saadant kan vistnok have det allerstørste Værd, men skal det være vor eneste Vejledning, saa stiller vi ogsaa ganske overordentlige Fordringer til dets Paalidelighed og Videnskabelighed. Hvis en eneste Faktor mangler, hvis en eneste Forskyvning finder Sted, kan det hele forvirres. Hvad nu Bachofens Værk: *Das Mutterrecht* (1861), og Morgans Værker angaar, saa er adskillige af de deri forfægtede Theorier af berømte Forskere blevet kritiserede og henstillede i de aprioriske Konstruktioners Række, og Friedrich Engels Værk: *Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats* (1884) røber ikke megen selvstændig præhistorisk Viden hos sin Forfatter og er i alt Fald for nylig udkommet til, at det allerede lykkelig skulde kunne have gennemgaaet den videnskabelige Kritiks Skærsild. For dristigt bliver det i alt Fald ikke at betegne enkelte af

de videnskabelige Theorier, som Dr. Brandes støtter sin Fremstilling af den forhistoriske Udviklingsproces paa, som omstridte, men saadanne er ikke skikkede til helt at omstøde tidligere rimelige Antagelser.

Som det var at vente, naar en Kunstner og Kritiker af Georg Brandes's Rang har besørget Oversættelsen, fremtræder Mills Skrift her for os i en særdeles skøn og ædel Skikkelse. Nærværende Udgave er en gennemført Omarbejdelse af den første; efter hvad jeg kan forstaa, er dog ingen Forandring foretaget, som hos nogen Læser kan forandre det Hovedindtryk, man tidligere har faaet. Oversætterens Anmærkning (under S. 94 første Udgave) angaaende de Misligheder, der kan følge af, at der blot findes mandlige Læger, er udeladt i nærværende Udgave, rimeligvis fordi den nu, da det er tilladt Kvinder at underkaste sig Lægeexamen ved de nordiske Universiteter, anses for overflødig. Flere Steder har jeg bemærket, at Udtrykkene ligger nærmere den engelske Originals Text end i første Udgave, gennemgaaende er fremmede Ord ombyttede med danske.

»Kvindernes Underkuelse« er ikke af de Værker, som hurtigt ældes eller glemmes. Det er Bogens Karakteregenskaber, som frelser den fra at dele Skæbne med saa meget andet af den Literatur, som har samlet sig om Kvindespørgsmaalet. Enkelte af de Antagelser, som den holder frem, kan muligvis falde for den nyere Forskning, men dens Visdom, dens geniale Redelighed, dens ejendommelige rolige Begejstring vil nu, som før, erobre og vække Glæde.

Som det vil være de Fleste bekendt, er »Kvindernes Underkuelse« ikke forfattet af Mill alene, men af Mill i Forening med en Hustru, som — efter Mills Skildring af hende at dømme — stod lige saa højt over den almindelige Flade og Fladhed som han selv.

»At øjne Slægtens Fremtid« — siges etsteds i nærværende Bog — »har altid været en Forret for Tankens

Kaar
endnu
tror,
til A
dette
mode

Kaarne, men at føle som Fremtidens Slægter, har udgjort endnu færre Udkaarnes Udmærkelse og Martyrium«. Jeg tror, at den Mand og den Kvinde, som vi her føres Ansigt til Ansigt med, hører til disse sjeldne og udkaarne, og at dette Skrift derfor, ret beset, er modernere end de mest moderne Skrifter.

Gina Krog.

Ny Literatur.

Ernst Brandes: Samfundsspørgsmaal. Kbh. 1885. P.
(G. Philipsens Forlag. 431 Sider.

Dette Skrift har mange gode Egenskaber. Det vidner om megen Læsning, Sproget er smukt og Fremstillingen er livlig og god, om det end maa indvendes, at Forfatteren jævnlig gør Sidespring, undertiden ved længere Betragtninger, undertiden ved indskudte Bemærkninger, der maa støde mange Læsere, bl. a. Anmelderen, ligesom en Del Bemærkninger af politisk Natur uden Skade kunde skæres bort.

Bogen falder i to Afsnit: Befolkningslæren (Malthus) og Værdilæren (Den jærnhaarde Lønningslov). I det første Afsnit optræder han skarpt imod Malthus og hans Theori, i det andet mod Adam Smiths, Ricardos og Stuart Mills Værdilære, idet han navnlig tager sit Udgangspunkt i Jevons' geniale Værdilære, ved hvilken man, ogsaa uden Anvendelse af Matematikens Tegnssprog, kan komme til klar Forstaaelse af Omsætningens Mekanik. Af disse Afhandlinger er den første mindst betydelig, og navnlig kan man indvende imod den, at Forfatteren optræder altfor strengt mod Malthus uden at tage tilstrækkeligt Hensyn til den Betydning, han har haft i Videnskabens Historie, og til de faktiske Forhold, saaledes som de have udviklet sig i de sidste hundrede Aar. Dette bevirker, at Afhandlingen

ikke ret kommer til Bunds i Befolknings-Spørgsmaalet, som bliver saa at sige en formel Undersøgelse af Malthus' Lære, og saaledes frembyder langt mindre Interesse, end den vilde have gjort, hvis den f. Ex. havde paavist, hvorledes Malthus paa sin Tid billigvis maatte bedømme de faktiske Forhold, og hvorledes han nu til Dags, udrustet med alle Befolkningsstatistikens Kendsgerninger, maatte være komne til at se Sagen, og det er da et Spørgsmaal, om Resultatet ikke var blevet, at de mærkelige Fænomener i Befolkningens Bevægelser, som vi kunne iagttage nu til Dags, maatte paatvinge en Malthus en lige saa stærk Følelse af store Farer, som for hundrede Aar siden. Noget egentlig Nyt findes ikke i Afhandlingen, hvis Hovedtanker alle ville findes adskillige Steder i den vidtløftige Literatur om Malthus.

Den anden og større Afdeling af Skriftet forekommer mig langt betydeligere. Vel finder man heller ikke i denne noget Nyt, idet Forfatteren ikke tager Hensyn til National-økonomiens Udvikling i den senere Tid, hvorved den er kommet langt ud over Ricardo og Stuart Mill (jeg behøver blot at minde om den engelske Nationalekonom Cairnes), saa at der ofte fremsættes Indvendinger, der forlængst er gjorte, men ved den livlige Fremstilling og den hyppige Anvendelse af Exempler øver denne Afhandling en ikke ringe Tiltrækning.

Under Udviklingen af sin Opfattelse af Værdilæren kommer Forfatteren ind paa en Belysning af hele den økonomiske Tilstand for Øjeblikket, og navnlig kommer han ofte ind paa Arbejderforholdene. Det er et mørkt Billede, han tegner af disse, og i mangt og meget har han Ret. Men det forekommer mig, at han ogsaa her overser den historiske Udvikling, at han undervurderer de Fremskridt, der ere komne Arbejderklassen tilgode, og den gode Vilje, som de bedre stillede Klasser har lagt for Dagen. Der er ingen Tvivl om, at en Sammenligning mellem før og nu i mange Retninger vilde falde i høj Grad ud til Fordel for Nutiden.

H. W.

Beretning om Handelsmødet i København 1885. Udgivet af Forretningsudvalget. Kbhvn. 1885. (92 og 27 S.)

Beretning om det femte danske Industrimøde i Odense. Kbhvn. 1885. (228 S.)

Strax efter Industri- og Handelsmødernes Afholdelse ifjor har Tidsskriftet gjort dem til Genstand for en kortere, almindelig Omtale (Nationalekonomisk Tidsskrift 1885); de officielle Beretninger foreligger nu, — Handelsmødets i en elegant, Industrimødets i en noget tarvelig Udstyrelse. Staar sidstnævnte Beretning i rent ydre Henseende noget tilbage, er dens Indhold til Gengæld desto fyldigere. Paa Handelsmødet mente ikke blot Talerne i Diskussionen, men ogsaa Diskussionens Indledere (eller i det mindste de allerfleste af dem) at kunne nøje sig med korte Meningstilkendegivelser uden synderlig Dokumentation, — ogsaa i Sager, hvor en saadan vilde have været højst ønskelig; — paa Industrimødet, derimod, holdtes flere virkeligt indgaaende Foredrag. Paa Handelsmødet indlededes alle Diskussionerne af Handelsmænd; — Industrimødet havde — ikke til Skade for Sagernes grundige Behandling — i høj Grad søgt Assistance udenfor de Industridrivendes Kreds: over Halvdelen af Diskussionsindlederne var Ikke-Industrimænd. Af Foredragene paa Industrimødet har vi set i Særtryk de tre fortræffelige Foredrag: Kontorchef Rubins om »Frihandel og Beskyttelse med særligt Hensyn til den tyske Toldreform«, Kand. Schovelins om »Industriens og Landbrugets Solidaritet« og Kand. Nyrops om »Forholdet mellem Mestre og Svende i Lavstiden.« Blandt de andre Foredrag nævner vi Stiftsfysikus Trautners over Sygekasserne, Fabrikant Hempels om Forholdsregler mod Ulykkestilfælde ved Maskiner samt Fabrikant Har. Bings og R. Mejborgs kunstindustrielle Foredrag. — Af Handelsmødets Forhandlings-sager var af mest almindelig Interesse Spørgsmaalet om en nordisk Toldunion og om den danske Handels og Skibsfarts Stilling ligeoverfor den paatænkte Nordsø-Østersø-Kanal (begge Spørgsmaal indledede af Etatsr. Tietgen), om Kursnoteringen paa Københavns Børs, om Begrænsning af den

løse Kredit og om Nedsættelse af Administrationsudvalg eller Akkordkommissioner (indledede henholdsvis af Vexelmægler Henriques og Købmand Kaalund).

M. Rubin: Englands økonomiske Magtstilling (Studentersamfundets Smaaskrifter Nr. 21—22). Kblvn. Studentersamfundets Forlag. 1885. (32 S.)

Forf. siger, at det, der har foranlediget Fremkomsten af hans lille Skrift, er den Ensidighed, hvormed man hos os plejer haanligt at tale om, at England — og det i en ikke fjern Fremtid — vil ende som »de andre Kræmmerstater.« Han søger da først i al Korthed at vise, at vor Tids britiske Rige indtager en ganske anderledes fast Stilling end Fortidens store Handelsstater. Han omtaler derefter Betydningen for det britiske Moderland af dets umaadelige Kolonialbesiddelser, og hævder, at selv uafhængigt af den egenlige Overhøjhed over forskellige af Kolonialbesiddelserne, vil de dog være en stadig Kilde til Rigdom for Storbritannien. Han omtaler den Udviklingshastighed, hvormed det engelske Sprog breder sig, og fastslår, at »den særligt angelsachsiske Civilisation Dag for Dag omfatter stedse større Dele af Verden, stedse flere af Jordens Beboere, — og det af de dygtigste og mest fremskredne.« Han anfører nogle Data til Belysning af den engelske Produktion, Industri, Handel og Skibsfart, — og Resultatet bliver det utvivlsomt rigtige, at er det end sandsynligt, at England — paa Grund af andre, europæiske og amerikanske, Magters fremvoxende Konkurrence — ikke i Fremtiden vil kunne hævde et saa ubetinget merkantilt Supremati, som det hidtil har øvet, saa er Forholdet dog det, at »faa Riger kan sammenlignes i Udviklingsmuligheder med det britiske, og at nu for Tiden intet Rige kan stilles jævnsides det, — endsige overgaar det. Endnu vil man ved Betragtningen af Staternes økonomiske Magtstilling finde Tyngdepunktet i det britiske Verdensrige.«

Ved Bedømmelsen af Skriftet maa det jo tages i Betragtning, at det som et af »Studentersamfundets Smaaskrifter« er beregnet paa det store Publikum. Derfor er den store statistiske Detail undgaaet; Forfatteren har vogtet sig for den Fare, der maatte true ham som Statistiker: at fortabe sig i det overordentligt righoldige statistiske Materiale, der foreligger. Men er Skriftet end affattet efter det store Publikums Tarv, saa vil dog ogsaa den snævrere nationalekonomisk dannede Læserkreds have megen Fornøjelse af at læse Hr. Rubins klare, overskuelige Fremstilling.

Dr. J. W. Jenks. Henry C. Carey als Nationaløkonom. Jena, Verl. v. G. Fischer. 1885. (167 S.) (3 M).

Carey (født 1793 i Filadelfia) var over 40 Aar, da han (i 1835, efter samme Aar at have opgivet den betydelige Boghandlerforretning, han havde arvet efter sin Fader, og hvormed han havde været beskæftiget siden sit 13. Aar) slog ind paa Forfatterbanen; men da han kunde fortsætte sin literære Virksomhed til hen i sin høje Alderdom (han døde 1879, 86 Aar gammel), og da han i de sidste 44 Aar af sit Liv var i Stand til udelukkende at hellige sig den, lykkedes det den flittige og hurtigt arbejdende Mand at bringe Tallet paa sine Bøger og Brochurer (for ikke at tale om den Masse af Bladartikler, han skrev) betydeligt op, — en Fortegnelse over dem leverer Dr. Jenks. Dr. Jenks giver en, selvfølgelig sammentrængt, men dog temmelig fuldstændig halvt refererende, halvt kritisk Oversigt over den careyske Forfattervirksomhed. Da denne Virksomhed baade har et saa stort Omfang og er af en saa ejendommelig Beskaffenhed, vil alle de, der ikke har Tid til selv at fordybe sig i de careyske Værker, men dog ønsker at have et vist Kendskab til Amerikas store, geniale, epokegørende Nationaløkonom, med Glæde modtage Dr. Jenks's Vejledning, men ogsaa de, der er mere fortrolige med Carey, vil erkende, at Jenks's i Professor Conrads be-

kendte Seminarium udarbejdede Afhandling er et meget for-
tjenstligt og nyttigt Arbejde.

R. van der Borch, statistische Studien über die Bewähr-
ung der Actiengesellschaften. Jena, Verl. v. G. Fischer. 1883.
(328 S.)

Efter nogle korte almindelige Bemærkninger om Aktie-
selskabernes Fordele og Mangler i Sammenligning med
Enkeltmands Foretagender giver Forf. fyldig statistisk Op-
lysning om, hvorledes det i den sidste Snes Aar er gaaet
de tyske Aktieselskaber paa Industriens, Forsikringsvæsenets,
Bankvæsenets og Jernbanevæsenets Omraader. Særligt de
industrielle Aktieselskaber behandles udførligt, — fordelte i
sytten forskellige Grupper (Bjergværk, Sten- og Jord-Indu-
stri, Maskiner, Gas- og Vand-Selskaber, kemisk Industri,
Textilindustri, Papirindustri, Gummiindustri, Træindustri,
Sukkerindustri m. m.). Den store Fordel ved Forf.s Ar-
bejde er netop, at han behandler Aktieselskaberne gruppe-
vis, at han altsaa ikke indlader sig paa at beregne Aktie-
selskabernes Rentabilitet under ét: det er dog sikkert,
at det Gennemsnitstal, man faar ved f. Ex. at angive samt-
lige, ifølge deres Væsen saa uensartede Aktieselskabers
samlede Udbytte som en Brøk af deres samlede Kapital,
ikke er af stort Værd, forsaavidt man ønsker at belyse Spørgs-
maalet om Aktieselskabsdriftens Rentabilitet i Sammenligning
med Privatdriftens. Distinguendum est! Forf. skelner, og
det er det, der i saa høj Grad anbefaler hans med en saa
sjelden Flid udarbejdede Værk.

Isidore Sachs, L'Italie, ses finances et son développement
économique depuis l'unification du royaume. Prix 20 francs.
Berlin. Walther & Apolant. 1885. (1184 S.)

En historisk-statistisk Fremstilling af Italiens finans-
ielle og økonomiske Udvikling i de 25 Aar 1859—84,

støttet paa officielle Kilder. Om Italiens Finans-, Mønt- og Kreditvæsen, Agerbrug, Industri og Handel, Jernbanevæsen, Værdipapirer, Befolkningsforhold, — om alt dette og adskilligt mere giver denne særdeles nyttige Haandbog nøjagtig Oplysning.

H. von Festenberg-Packisch, Der deutsche Bergbau. Ein Gesamtbild seiner Entstehung, Entwicklung, volkswirthschaftlichen Bedeutung und Zukunft mit Benutzung bester Quellenwerke zusammengestellt. Verlag von Walther & Apolant in Berlin. 1886. (186 S.) (6 M.).

Forf. har i sin Bogs første Afsnit samlet endel historiske Notitser om den tyske Bjergværksdrift i ældre Tid. Derefter følger en, væsenlig statistisk, Oversigt over Bjergværksdriftens nuværende Forhold. De særlige Arbejderforhold, der bestaar i Bjergværket, behandles i et Afsnit for sig. Om den tyske Bjergværksdrift i dens Forhold til »Verdensøkonomien« handler et derefter følgende Afsnit. I Slutningsafsnittet, »et Blik ind i Fremtiden«, kommer Forf. ind paa Møntspørgsmaalet. Forf. har i det Hele samlet et ret betydeligt Stof paa en begrænset Plads.

K. Reichelt, Beiträge zur Geschichte des ältesten Weinbaues in Deutschland und dessen Nachbarländern bis zum Jahren 1000 n. Chr. Reutlingen 1886. Verl. v. J. Kocher. (91 S.) (1 M. 20).

I Modsætning til den af flere Forfattere udtalte Formening, at Vinavlen begyndte i Tyskland under Romertiden, hævder Reichelt, at den først begyndte efter at Romerne var drevne ud af Germanien. I kronologisk Orden opramser han de Steder, hvor Vinavlen dukkede op fra Midten af det første Aartusinde til dets Udgang. I det 10. Aarhundrede var Vinavlen naaet frem til at strække sig fra Rhinen til den tyske Østgrænse: saalangt Karolingernes Magt naaede, dyrkede man Vin. Ved Aar 1000 strakte Vinavlen i Tyskland sig over et betydeligere Landomraade end nutildags:

den tidligere Vinavl i det Brandenburgske er ikke mere; tildels i Nedrebayern, Thüringen og paa flere Steder, hvor den tidligere florerede, er den nu forsvunden. Grünebergervinen sang i 1885 sin Svanesang. Kommunikationsmidlernes Udvikling fører med sig, at Vinavlen efterhaanden trænges bort fra de Steder, hvor de naturlige Betingelser for dens Trivsel ikke er særligt gunstige. Aar 1000 synes Reichelt at betragte som den tyske Vinavls Kulminationsaar, — forsaavidt Talen er om Vinavlens Udstrækning i Rum. Ved dette Aar standser hans Skrift.

Dr. M. Quarek, die Arbeiterschutzgesetzgebung im Deutschen Reiche. Eine socialpolitische Studie für die weitesten Kreise. Stuttgart. Verl. v. J. H. W. Dietz. 1886. (88 S.) (1 M.).

Dette i arbejdsvenlig Aand skrevne, særdeles nyttige lille Skrift begynder med at referere den bestaaende tyske Lovgivnings Bestemmelser vedrørende Arbejdernes Beskyttelse (Bestemmelser om Søndagsarbejde, Trucksystem, Børns og unge Menneskers Arbejde, Fabrikbestemmelser osv.). Derefter vises det, at disse Bestemmelser ere aldeles utilstrækkelige. I den tyske Rigsdag er der da ogsaa fra de forskellige Partier stillet Forslag om Udvidelse og Skærpeelse af de paagældende Bestemmelser. Disse Forslag refereres og det af Socialdemokraterne paa Rigsdagen stillede meddeles endog in extenso. Det paavises derefter, hvorledes den offentlige Mening og de forskellige Partier har ydet Forslagene Anerkendelse, — uheldigvis dog kun en Anerkendelse i Ord! Endelig søger Forf. at levere en Motivering af det socialdemokratiske Forslag. — Forf.s Anskuelser kan man dele eller ikke dele; — i ethvert Fald orienterer hans Skrift fortræffeligt.

Dr. F. Berghoff-Ising, das staatliche Erbrecht und die Erbschaftssteuer. Leipzig, C. F. Winter'sche Verlagshandlung. 1885. (36 S.)

Forf. søger at vise, at det ikke gaar an at motivere

de Arveskatter, som Staten opkræver eller burde opkræve, ved en Henvisning til en »Medarveret«, som Staten skulde have. Har Staten en Medarveret, maa den ogsaa have en Medejendomsret; — meget rigtigt, men det er netop ogsaa det, den har. At »experimentere ved Arveretten er ikke uden stor Fare«, mener han; men hans Bevisførelse herfor er næppe afgørende. Det »farlige« bestaar deri, at Indrømmelsen af en Medarveret for Staten let kunde bringe de paa Besiddelsen misundelige Klasser til at tro, at de Formuende, der dog for Størstedelen har arvet deres Formue, besidder den med Urette. Paa den anden Side ser Forf. gerne, at de bestaaende Arveskatter betydeligt forøges. Kun maa de ikke motiveres ved nogen »Medarveret« for Staten; men Arveskatten skal opfattes som en Skat paa »ein einmaliges Einkommen«. Udgaende fra en saadan Opfattelse vil en stærk Forøgelse af Skatten ikke være »farlig«; tværtimod: den vilde i socialpolitisk Henseende »virke beroligende paa de store besiddelsesløse Masser.« Forf.s praktiske Resultat bliver altsaa dog, at Arveskatten skal udnyttes efter et stort Omfang; om dette Resultat naas ad den ene eller den anden Vej kan være af stor theoretisk Betydning, — men »de store besiddelsesløse Masser« vil dog vistnok mindre foruroliges eller beroliges af det theoretiske Udgangspunkt, naar blot Maalet naas. Os forekommer nu det Udgangspunkt, Forf. forkaster, at være mere plausibelt end det, han benytter, men den lille Afhandling er forøvrigt velskrevet og interessant.

G. Wermert, neuere socialpolitische Anschauungen im Katholicismus innerhalb Deutschlands. Jena. Verlag von Gustav Fischer. 1885. (114 S.) (2 M.)

Forf. er opfyldt af ungdommelig Iver og ungdommelig Selvsikkerhed, og derfor er det ganske naturligt, at hans Bestræbelser for at »holde sine egne Anskuelser saa meget som muligt tilbage« og for at referere rent objektivt ikke altid lykkes. Trods al formentlig »Objektivitet« kan hans

Skrift betegnes som et temmelig lidenskabeligt Udfald i mod de katholsk-socialske Bestræbelser. Det er imidlertid lykkedes ham at samle et ikke ubetydeligt Stof til Belysning af disse Bestræbelser. Disse Bestræbelsers Udgangspunkt i den nyere Tid ser han i Biskop v. Kettelers Skrift af 1864 om Arbejderspørgsmaalet og Kristendommen. Han giver et Omrids af disse Bestræbelsers »Theori«, opregner »den katholske Socialismes praktiske Midler« og gennemgaar »det katholsk-socialske Foreningsvæsen i Tyskland«. I et Slutningsafsnit, hvor den »objektive Fremstilling« særligt stærkt træder i Skygge, hævder han, at Pavedømmet vel ved mange Lejligheder har udtalt sin Fordømmelee af Socialismen, — men at Pavedømmet, naar det taler haardt om Socialismen, kun mener den ikke-katholske. Det er de mere objektivt holdte Afsnit om den katholske Socialismes Theori og Midler^{*)} og om Foreningsvæsnet, der giver Bogen dens Værd. Men en Prøve skal dog her anføres, af hvilken man kan danne sig en Forestilling om Fremstillingsmaaden, om den Aand, der gaar gennem Bogen, og om Forfatterens uimodstaaelige Trang til flot at fremsætte sine individuelle Anskuelse og til at udslynge nærgaaende Beskyldninger, som han lader forblive ubeviste.

I Afsnittet om Foreningsvæsnet omtaler han en Snese forskellige Foreninger, deriblandt »Görresselskabet«, og dette affærdiges ved følgende Paastande, hvis Rigtighed Forf. ikke dokumenterer:

»Görresselskabet konstituerede sig i Koblenz den 25. Januar 1876*), altsaa paa en Tid, da Kulturkampen var hæftigst, imod hvilken der herved skulde skabes et kraftigt Modmiddel. Som Æresmedlemmer optages i Foreningen Videnskabsmænd, der har gjort sig fortjente af Katholicismen, saavel som Mænd, der betaler et stort Pengebidrag og en Gang for alle indbetaler 300 M. i Foreningens Kasse. Desforuden gives der to kvalitativt forskellige Arter af

*) Görres, efter hvem Selskabet er opkaldt, fødtes i Koblenz d. 25. Jan. 1776.

Medlemmer: Medlemmer, der betaler et Aarsbidrag af 10 M., og Medlemmer, der kun betaler 3 M. Medlemmernes Værd maales her, som det synes, efter Bidragets Størrelse. Foreningen forfølger egenlig kun videnskabelige Tendenser. Den søger at paalægge den fri Forskning Lænker og bestræber sig for at tvinge Videnskaben ind i de katholske Dogmers Cadres for i sidste Instans fuldstændigt at katholisere den. Og da Foreningen raader over betydelige Penge midler, og da Penge er en Magt, der ikke maa undervurderes, en Magt, hvormed forbavsende Ting lader sig fuldbringe, saa kan det ventes, at adskilligt vil lykkes for den, og at den ofte vil kunne kaste en Sten i Vejen for nogle videnskabelige Discipliners rolige og stadige Udvikling. Skönt den ikke derved vil kunne holde Videnskaben tilbage i dens Sejrsløb, er det alligevel ikke umuligt, at Videnskabens Fremadskriden vil kunne forhales ved allehaande problematiske og dunkle Makinationer. Aarsindtægten varierer mellem 20 og 30,000 M. — Görreselskabet, der har erholdt Pavens Billigelse, vil, efter Domkapitular Haffner, være et Samlingspunkt for de katholske Lærde »unter Hut und Schutz des Pabstes.« Det bestræber sig endvidere for at understøtte Studerende, der vil drive højere Studier og habilitere sig som Privatdocenter ved Universiteterne, med Pengemidler, indtil de rykker op i et Professorat. Det vil fremdeles støtte videnskabelige Foretagender, besørge Trykningen af større Værker, udgive et omfangsrigt katolsk Statslexikon og paavirke Folket ved populære Skrifter i romersk Aand. For bedre at naa sine Formaal har det delt sig i 4 Sektioner, en for Filosofi, en for Historie, en for Kunst og Literatur, en for Rets- og Socialvidenskab. — Paa Katholikforsamlingen i Amberg støttedes Selskabet ved Vedtagelsen af følgende Resolution: »Den 31. Generalforsamling af Tysklands Katholiker anbefaler Tilslutning til Görresselskabet til Pleje af Videnskaben i det katolske Tyskland«. — Foreningen vil altsaa presse »troende« Katholiker i stort Antal ind paa den akademiske Løbebane, og det er ogsaa allerede i flere Tilfælde lykkedes den at

faa saadanne Personer, uden meget Hensyn til deres Præstationer, op i de ordenlige Professorers Rækker. Thi efterat den paagældende Docent har doceret gennem en statelig Række af Semestre, under hvilken Tid han har faat sine Existensmidler gennem Görresselskabet eller fra anden Side, virkes der gennem den offentlige Mening, som Kapellanpressen har bearbejdet, eller endog gennem parlamentariske Operationer fra Centrumpartiets Side ind paa de paagældende Myndigheder paa en saadan Maade, at den paagældende Videnskabsmand endelig sejler ind i Professoratets Havn, hvorved man mener at faa den fri Videnskab tvungen ind i den romerske Dogmetros Lænker. Lykkes dette, tør den kun bevæge sig under en pavelig Ufejlbarheds Tryk, saa vil den ganske vist blive fuldstændig kneblet.«

A. Strindberg, Isbrud, fire Fortællinger. Dansk, af Forfatteren avtoriseret Udgave. Kbhvn. P. G. Philipsens Forlag. 1885. (301 S.)

I denne Bog (hvis svenske Titel er »Utopier i virkeligheden«) fremfører Forf. de samme Ideer, som vore Læsere kender fra vor lille Artikel »August Strindberg som Socialfilosof«, i Nationalekonomisk Tidsskrift 1885, 2. Hefte. Overfladiskhed i Tanken, men Kraft, Energi og Farve i Udtrykket.

Forf. siger, at »denne Bog handler om Arbejdet for Samfundets Forbedring og om de allerede udførte Reformforsøg, som har haft et heldigt Udfald«. Disse »Reformforsøg« ere Godins Familistère i Guise, Verdenspostforeningen og Alabama-Voldgiftsretten. Disse Reformere — eller Forsøg, forsaavidt Talen er om det Godin'ske Foretagende, om hvilket vi forøvrigt henviser til Docent Westergaards Artikel i Nationalekonomisk Tidsskrift Bd. XIX — disse Reformere har vor Sympathi, — men det er ubegribeligt, at de ogsaa har Strindbergs. Disse Reformere har alle det tilfælles, at de er det modsatte af det sociale »Nedbrydningsarbejde«, Strindberg ønsker, — at de knytter

Enkeltexistenserne stedse mere sammen, — at de forøger den indbyrdes Afhængighed. Og Strindberg sværmer netop for den individuelle Uafhængighed! Strindberg vil skrive en »Bog, der handler om Arbejdet for Samfundets Forbedring«, — men »Samfundets Forbedring« er, set fra Strindbergs Standpunkt — dets Opløsning. Strindberg tror, at han er Socialist (og navnlig i den første af de fire Fortællinger giver han en Slags Udvikling af, hvad man kan kalde det socialistiske Program), — men han er Anarkist, Ultra-Individualist, — det modsatte af Socialist! Han ender sit Forord med den Bemærkning, at de Reformforsøg, Bogen omhandler, »naturligvis (!) alle foregaar i Udlandet, thi i Sverige gaar Udviklingen Sneglens Gang til Østersen«, og dette siges som en Bitterhed, en Bebrejdelse til Strindbergs Fædreland, — og alligevel er netop Østersen Strindbergs Ideal. Rigtignok siger han, at han ikke angriber »Kulturen«, men »Overkulturen«; — han siger det, men det er uheldigt, at saadant Noget maa siges Læserne. Han siger — og deri har han begribeligvis Ret! —, at »Udviklingen ikke altid gaar fremad mod det Bedre«, men han burde have sagt, at efter hans Mening er den sociale Udvikling for Størstedelen gaaet fremad mod det Værre. Thi hvad betyder det, at være »højere og mere udviklet«? Strindberg svarer: »det skulde vel betyde at være bedre udrustet til Tilværelseskampen.« Men er Mennesket bedre udrustet til denne Kamp end Dyret? Strindberg henviser til, at »Østersen er personlig beskyttet mod Fjender i langt højere Grad end Mennesket (sic!), og da den forener begge Køn i sig, behøver den ikke at vove sit Liv i Kampen om Hunnen.« Og er særlig Kulturmennesket »udviklet« eller »udartet«? Strindberg svarer: »Mennesket, som dør af Kulde, naar det ikke har Kredit hos sin Skrædder, er sikkerlig udartet fra den Tid, da det gik med naturlig Pels, og det var sikkerlig mere hensigtsmæssigt at løbe i Skoven, som ingen ejede, paa Alverdens Mark, hvor der var Mulighed for at faa Mad, selv om man maatte slaas om den, end som nu at bruge sin Intelligens til at trælle

for andre eller skaffe sig Endossenter paa en Vexel.« Den Vilde har efter Strindbergs Opfattelse en rigere Adgang til »at faa Mad« end Kulturmennesket. Hvorfor? Fordi Kulturen har ødelagt de naturlige Evner. Mennesket »gik Omveje og ledte efter det U hensigtsmæssige.« Men her møder en Gaade, som Strindberg ikke løser: Da vore Forfædre stod paa samme Trin som Hottentotterne eller, endnu bedre, paa et endnu mere primitivt Standpunkt, havde de ikke blot, hvad vi ikke har, udmærkede Sanser og et godt Helbred, men tillige »en Masse fine Sjøleevner (sic!), som vi har tabt«, og disse i legemlig og aandelig Henseende saa rigt udstyrede Individuer benyttede deres Evner til at — »lede efter det U hensigtsmæssige«. Men af Nutidens Mennesker, der er Svæklunge og Idioter i Sammenligning med Fortidens, arbejder en stor Mængde paa at genfinde, hvad Strindberg kalder — »det Hensigtsmæssige«, og de arbejder ikke i det Smaa, nej de arbejder, siger Strindberg, »med Stormskridt.« Se, at Vismændene leder efter det U hensigtsmæssige og gaar Omveje, medens Idioterne arbejder for det Hensigtsmæssige, det er virkeligt gaadefuldt! Men maaske giver Strindberg Løsningen i sin næste Bog, der sagtens kommer snart. Og med det Samme vil han maaske forklare, hvorfor Naturmennesket, der siges at være saa langt bedre udrustet til Tilværelseskampen end Kulturmennesket, dog, efter hvad Statistiken oplyser, lever kortere end dette, og, efter hvad Historien oplyser, egenlig ikke som Regel gaar af med Sejren, naar det støder sammen med det saa ukampdygtige Kulturmenneske.

Bogen handler om Socialisme, om Militarisme etc. etc. »Samfundsløgnen«, der gør os til Dobbeltgængere«, drages ofte frem, men den har Max Nordau (under hvis Indflydelse Strindberg i høj Grad staar) dog belyst langt fuldstændigere i sin Bog. — »Økonomiske Spekulationer« over Bestemmelsen af Arbejdslønnen har ledt Strindberg til følgende Opdagelse: »Se nu dem dør [nogle Gasværksarbejdere]; de har 30 Centimer for Timen, ti Gange mindre end hun [en Sproglærerinde], som sidder i Stolen i det

varme Værelse og taler om Vejret og Theatret. Det lader til, at Arbejdslønnen i denne bagvendte Verden staar i et omvendt Forhold til Arbejdets Anstrængelse! Det er ganske oplysende, men endnu har ingen Nationaløkonom vovet at belyse det; han vilde i saa Fald strax være bleven erklæret ikke at være Nationaløkonom.« Imidlertid turde det være en ikke ubekendt Kendsgerning, at for Exempel Stuart Mill har sagt, at Anstrængelse og Fortjenesten i Almindelighed i denne bagvendte Verden staar i omvendt Forhold til hinanden og »vovet at belyse det.« Det vides dog ikke, at Stuart Mill »er bleven erklæret ikke at være Nationaløkonom.«

Om Optragelsen, der i Strindbergs Øjne kun bestaar i »Indskærpelse af de sociale Fordomme«, føres følgende Samtale i en af Fortællingerne: »»Gaa og hent en Stol til Fader«, sagde Moderen til den ældste af Pigebørnene, Vera, som vel var fem Aar. — »Nej, Annischka«, sagde Paul [Faderen], »Vera skal ikke gøres til Slavinde.« — »Jeg vil ikke«, havde Vera allerede svaret. — »Maa man svare paa den Maade?«, sagde Moderen. — »Ja«, sagde sagde Paul, »saadan skal man just svare. Den, som ikke lærer at ville og tale ud af sin fri Vilje, mens han er ung, bliver en viljeløs Stakkel eller Løgner, naar han bliver stor! Hvorfor skal vi opdrage vore Børn til at være Slaver? Om otte Aar skal Vera ud i Livet. Saa har vi ikke mere nogen Slave i hende, og vor Mening er vel ikke at opdrage hende til at sætte Stole til Andre. Hvis Vera vil sætte en Stol til mig, saa takker jeg hende, men hun skylder mig intet.« — »Du har Ret«, sagde Moderen, »men jeg kan ikke altid se Sagen fra de ny Synspunkter.« — »Nej, det kan jeg heller ikke altid, men vi maa vænne os til det.«

Og om hvad der læres af Bøger: »Hun [en ung Dame, der lige havde bestaaet Studentereksamen] havde ikke læst et frigørende Ord i alle disse Bøger, der var anordnede og garanterede af Staten. De handlede jo kun om Uvirkeligheder, om det, som havde været, om det, som aldrig mere

kunde komme; men om det Liv, som nu levedes, om Fremtiden stod der ikke et Ord. Det var blot en Forherligelse af den menneskelige Daarskab. Der stod den store Reformator Calvin, der næppe selv var sluppen fra Baalet, fordi han ikke troede paa Nadverens Mysterium, før han lod Michael Servet brænde, fordi denne troede, at Treenigheden var en Selvmodsigelse. Her pristest Menederen og Anarkisten Wilhelm Tell, som strængt taget ikke var en hæderlig Mand, da han brød sin Ed og ophidsede Folket. Hun spekulerede over, hvordan hun vel kunde komme en Skovspurv saa nær, at hun skulde kunne tælle dens Vinge-fjær, for ikke at forvexle den med en Graaspurv. Hun var aldeles vis paa, at hun ikke kunde tage en Torbist for en Sandløber, om hun end ikke regnede Ledene i Fodroden efter, og paa Torvet vilde hun nok kunne kende en Skalle fra en Aborre uden at vide, hvor mange Skæl den ene eller den anden havde paa Sidelinjen. Hun havde intet Haab om nogensinde i Livet at træffe paa en retvinklet Triangel og at faa den Fornøjelse at overbevise en Tivler om, at Hypothenusens Kvadrat var lig Summen af begge Kateternes Kvadrater. Hun vidste ikke, hvad hun skulde bruge Logarithmer til, da hun ikke havde i Sinde at blive Søkaptajn og Christoffer Columbus jo desuden opdagede Amerika uden Logarithmer, som Leibnitz først et Par Hundrede Aar senere morede sig med at opstille. Hun forstod ikke, hvad hun skulde med Astronomiens nyere Gisninger, siden Ægypterne allerede havde lavet Almanakken uden Herschels Teleskop. Hun begreb ikke, hvad hun skulde med Archimedes's Sætninger og Mariottes Love, da Eddison havde opfundet Telefonen uden det. Hvori laa da Bøgernes Frigørelse?»

Som Socialfilosof er, som man vil se, Strindberg i denne Bog akkurat lige saa skarpsindig som i de af os tidligere omtalte Afhandlinger. Hele Forskellen er, at han i denne Bog har iført sin Socialfilosofi et novellistisk Klædebon. Derved opnaar han at faa et større Publikum i Tale.

Det vil han maaske faa til at tænke over store Spørgsmaal, som det ellers ikke skænker nogen Tanke. Saa meget desto bedre! Nogen Skade af den Strindbergske Filosofi vil det næppe tage.

Fra et æsthetisk Standpunkt vil Dommen over Bogen maaske lyde særdeles gunstig; derom tilkommer det ikke os at udtale nogen Mening.

A. P.-St.

T

D

de

sti

bl

Vi

ty

pa

so

ho

de

sk

sla

tal

ge

Mi

An

fre

Ia

Toldbeskyttelses-Spørgsmaalet paa den svenske
Rigsdag 1886.

Af

F. Bille.

Det forekommer mig, at det maatte kunne interessere dette Tidsskrifts Læsere at se en noget udførligere Fremstilling af dette Anliggende, end de have fundet i Dagbladenes Meddelelser derom. Spørgsmaalets materielle Vigtighed og dets Bærevidde give det en særegen Betydning for Danmark, som næppe behøver nærmere at paapeges; den Styrkeprøve mellem modsatte Anskuelser, som her har fundet Sted, bør derfor ikke blive ubekendt hos os.

Jeg foresætter mig at meddele Hovedtrækkene i denne Debat; forfølgende den gennem »Bevillings-Utskottets« Betænkning over det i Rigsdagen vakte Forslag om en Told paa Korn, Mel etc., samt Mindretallets motiverede Modforslag i samme Udvalg; dernæst gennem begge Kamres flere Dage varende Diskussioner. Mit Formaal er at give en objektiv Fremstilling af Argumenterne paa begge Sider, saaledes som de ere fremførte støttende sig til statistiske Data, praktisk Iagttagelse, personlig Overbevisning. Vanskelighederne

derved er især Materialets overordentlige Vidtløftighed i Forhold til den Plads, der her kan indrømmes dette Anliggende.

Den protektionistiske Retning i Sverig, som allerede paa Rigsdagen 1885 havde givet kraftige Livstegn fra sig, fremtraadte under Efteraaret som en Bevægelse i den jordbrugende Del af Befolkningen af ikke ringe Omfang og Styrke. Den udbredte sig over hele Mellem-sverig, vandt Tilslutning i de sydlige Provinser, hvor slige Tendenser hidtil havde været ukendte, og manifesterede sig sluttelig i en Mængde Petitioner til Regeringen om at forelægge den kommende Rigsdag Forslag til Beskyttelsestold, først og fremmest for Landbrugs-Produkter, men dernæst, som en retfærdig Indrømmelse til Industrien, ogsaa paa dennes Frembringelser, forsaavidt de bestaaende Traktater tillode det og vedkommende Industris Vilkaar krævede det. Det behøver her næppe at bemærkes, at den svenske Tarif jo allerede giver Beskyttelse — og ofte en ganske høj Beskyttelse — for den indenlandske Tilvirkning, medens derimod al Slags Korntold har været afskaffet siden 1857 med Undtagelse af nogle forbigaaende Tilløb, som toges i 1880—82 med Afgifter paa Indførsel af Hvedemel og Majs. Beskyttelsestold-Agitationen koncentrerede sig nu om Korntoldens Genindførelse, først som den paatrængende nødvendige Foranstaltning, dernæst som Indledning til et Systemskifte i den svenske Toldpolitik, involverende Opsigelse af de bestaaende Handelstraktater og Antagelsen af et principielt Beskyttelses-Standpunkt.

Regeringen modtog disse Petitioner, der i Alt havde 20—30,000 Underskrifter, uden at erklære sig om deres Indhold, men med Løfte om at lade dette prøve af de kompetente Myndigheder (Generaltoldstyrelsen, Kommercekollegiet, Landbrugs-Institutet og den tekniske Højskole) og stille det hele Materiale til Disposition for Rigsdagens »Bevillings-Utskott«, til hvis Adresse Andragenderne egentlig vare rettede, om de end grundlovmæssig maatte tilstilles Regeringen. Det var nemlig forud givet, at, da Regeringens Chef, Statsminister Themptander, paa forrige Rigsdag havde udtalt sig imod de Beskyttelses-Toldforslag, som da forelaa, vilde han ikke i Aar selv indbringe og forsvare saadanne i Repræsentationen. Og da det er Rigsdagens nu ubestridte Ret i Sverig at forordne om Toldbeskatningen, var det til Rigsdagens Afgørelse Protektionisterne maatte sætte deres Haab. Imidlertid var der ogsaa begyndt at agiteres mod Korntolden, og navnlig i Byerne Stockholm, Gøteborg, Malmø, Gefle tog denne Agitation stærkere Fart, efterhaanden som Spørgsmaalet paa Rigsdagen nærmede sig sin Afgørelse. Et Arbejderparti anmeldte sine Krav paa »billigt Brød«. Den offentlige Mening var delt, Spændingen mellem de modsatte Anskuelser i Sagen betydelig.

Rigsdagen aabnedes den 19de Januar uden at Trontalen hentydede til dette Anliggende, som dog Alle vidste vilde blive Sessionens mest brændende Spørgsmaal.

De protektionistiske Tendenser antoges i Almindelighed at have vundet saa stærk Fremgang, at de kunde regne paa Majoritet i Rigsdagen, idetmindste i Andet Kammer, hvor de allerede i 1885 var naaet til at re-

præsenteres af 95 mod 114 Stemmer ved den afgørende Votering. Men Usikkerheden i en Beregning af Fler-tallet forøgedes ved Erfaringen om, hvor vanskeligt det er at undgaa Splittelse under de Brydninger mellem Partigrupperne, som andre Forhandlinger under en lang-varig Samlings Forløb kunde fremkalde; saameget mere som Landmannapartiets faste og disciplinerede Majoritet bestemte sig for at hæve Partibaandet i denne Sag og lade hver Repræsentant stemme efter sin individuelle Anskuelse. Protektionisternes Taktik maatte derfor være at paaskynde deres Plans Gennemførelse før Jernbane-, Budget- eller Banklovgivnings-Spørgsmaal, som man forudsaa kunde komme til at splitte Sammenholdet mellem dem, havde øvet deres Virkning.

Den første Stykkeprøve gav dem Haab. Ved Sammensætningen af Bevillings-Utskottet med 10 Medlemmer fra hvert Kammer blev der indsat 11 Protektionister mod 9 Frihandelsmænd, af hvilke endog nogle betingelsesvis kunde ventes at gøre Indrømmelser til tidligere Modstandere. — Saaledes var Situationen, da Udvalget konstituerede sig.

Blandt ca. 30 forskellige private Forslag til Ændringer i den bestaaende Tarif, de fleste i protektionistisk Retning, forelaa der 5 mer eller mindre afvigende Forslag om Korntold, underskrevne af et stort Antal Medlemmer i begge Kamre. Hovedforslaget, som Forhandlingerne navnlig maatte dreje sig om, bar de protektionistiske Lederes Navne, d'Hrr. Reutersvård og Dahl i Første Kammer, Grev E. Sparre og Hr. Bostrom i Andet Kammer. Udvalgets Majoritet bestemte sig nu for at bryde dette Spørgsmaal om Korntold ud af det større Spørgsmaal om Tarifens almindelige Revision i

protektionistisk Retning, og snarest muligt bringe Korntolden under særlig Behandling i Kamrene. Denne Beslutning motiveredes hovedsagelig ved Hensynet til, at kun ved en saa hurtig Afgørelse kunde Korntoldens Virkninger komme Landbruget tilgode under indeværende Aar, da der ellers vilde være Tid for Spekulationen til at benytte sig af Søfartens Aabning til at paralisere den nye Afgifts Virkninger. Men foruden at dette Motiv praktisk talt var berøvet dets Betydning ved en allerede paa dette Tidspunkt tilvejebragt betydelig Import, saa havde Beslutningen den mislige Side at vække Oppositionen fra det Hold, hvor man forlangte en alsidig Overvejelse af Beskyttelsen som et nyt System, med alle dens økonomiske og finansielle Virkninger og i alle dens Forgreninger til Manufaktur- og Fabrikvæsenet, Malmindustrien osv. Udvalget undgik nu ikke den Mistanke, at Tilsagnet om Beskyttelse for andre Næringsveje end Jordbruget var en Vexel paa lang Sigt, som man ikke kunde være sikker paa at faa honoreret. — Fra et fuldblods protektionistisk Synspunkt var der ogsaa noget vilkaarligt i dette isolerede Krav paa Korntoldens skyndsomme Vedtagelse, ligesom der syntes noget vilkaarligt i de Ansættelser af dens Beløb (2 Kroner pr. 100 Kilo for alle Sorter undtagen Havre og Vikker, Kr. 3,50 pr. 100 Kilo for Mel og Gryn af alle Slags), som Hoved-Forslaget opstillede og Udvalgets Flertal med en temmelig summarisk Motivering tiltraadte. Den Maade, hvorpaa Bevillings-Utskottet gik til sit Arbejde, røbede i det Hele den Tanke, at der maatte smedes, mens Jernet var varmt; naar man havde Majoriteten, burde man bruge den, det maatte nu briste eller bære.

Den 20de Februar blev Udvalgets Betænkning afgivet, ledsaget af Minoritets-Vota (»Reservationer«) fra alle Modstanderne af dens Indstilling, og den 3dje Marts kom Spørgsmaalet under Forhandling i begge Kamre.

Vi skulle nu se, hvorledes Argumentet paa begge Sider var lagt til Rette for Diskussionen, idet Udvalgets Betænkning hovedsagelig lægges til Grund for Fremstillingen, medens denne dog ogsaa lejlighedsvis medtager Momenter, der ere blevne gjort gældende andetsteds.

I det Hele kan man karakterisere denne Diskussion som overvejende af praktisk Natur. Der citeres ingen andre Avtoriteter end statistiske Data og personlig Erfaring. Det er ikke Doktriner, der stilles op mod hverandre, men reale Forhold. Det er ingen akademisk Forhandling, men en virkelig Meningskamp, hvis Udfald Ingen tør forudsige. — Om et er man enig: der er Nød paa Færde. Landbruget, Sverigs »Modernæring«, gennemgaar en Krisis; Tegnene derpaa ere aabenbare og mangfoldige. Konkursernes Antal stiger, faste Ejendomme sælges ved Tvangs-Avktion under Prioriteternes Beløb, eller de finde ingen Købere til deres Taxerings-Værdi, Bankerne blive vanskeligere ved at give Laan, Forbedringer, der volde Udgift, maa udsættes osv. Ved Slutningen af 1884 angaves de faste Ejendommers Prioritets-Gæld i hele Riget til over 1,337 Millioner Kroner og var i de sidste 4 Aar stegen med 4 pCt. af

Taxeringsværdien (fra 35,5 pCt. af denne i 1880 til 39,5 pCt. i 1884), uagtet denne Taxeringsværdi var sat højere i Vejret. Disse ere nogle af de Symptomer, Udvalgsbetænkningen paapeger; den henleder ogsaa Opmærksomheden paa den stærke Stigning i Fattigforsørgelsen (1883 henimod 9 Millioner Kroner mod 2 $\frac{1}{4}$ Millioner 1860), paa Udvandringens og Befolkningens Tilstrømning til Byerne, og endnu flere andre Forhold, der indgive Frygt for Landets økonomiske Fremtid. Der kan være Grader i Opfattelsen af denne Situations Alvor, men i det Hele møder det ingen Modsigelse, at der er Grund til Bekymring.

Om Aarsagerne til Ondet ere Meningerne mere delte, om Midlerne komme de i aaben Kamp mod hverandre.

Protektionisterne i Udvalget tage her deres Stilling: de anbefale at opgive den Grundvold, hvorpaa den nuværende svenske Toldlovgivning hviler.

»Toldens Hovedopgave, siger Betænkningen, er at sikre det indenlandske Marked for de indenlandske Erhvervsgrene, at skaffe disse Lejlighed til Afsætning for deres Produkter til en saadan Pris, at en fortsat Produktion bliver mulig. Til Opnaaelsen af dette Maal er, med Hensyn til Jordbrugets Produkter, en moderat Beskyttelsestold tilstrækkelig virksom. De mest haandgribelige Omstændigheder gøre Nødvendigheden af en saadan Foranstaltning uafviselig, thi for nærværende Tid er det paa mange Steder umuligt for de svenske Jordbrugere at finde Afsætning for deres Produkter, saafremt de ikke bortslumpes til en Pris, der knap giver Midler til at betale Arbejdskraften og Skatterne, men ikke nogen Rente paa den i Jorden nedlagte Kapital.«

Betænkningen fremhæver dernæst som Aarsager til disse Forhold, de bekendte Omstændigheder: den overvældende Konkurrence med Lande, hvor Produktionsvilkaarene ere gunstigere, og den stærke Nedgang i Fragten fra disse Lande, hvorved den Beskyttelse, som tidligere fandtes i selve Afstandene, er bleven ophævet, Omstændigheder, som langt fra at være forbigaaende kunne ventes yderligere forværrede, naar Panamakanalens Aabning en Gang bringer Kaliforniens og Avstraliens Produkter under endnu gunstigere Vilkaar. Den anfører Exempler fra de fleste andre europæiske Stater, der have indført Korntold, blandt hvilke ogsaa Danmark vilde kunne anføres, hvis ikke politiske Forhold havde forhindret, at Regeringens Forslag denne Gang vedtoges af Rigsdagen. Hvad særligt Tyskland angaar, skal det ikke kunne betvivles, at Modstanden mod Beskyttelsessystemet er vegen for en temmelig almindelig Tillid til dets velgørende Virkninger. Udvalget vil ikke, siger Betænkningen, overvurdere Virkningerne for Jordbruget af Korntold; dog har det den Overbevisning, at den vil tilvejebringe en væsentlig Forbedring i den nærværende Tilstand og derved middelbart bidrage til at hæve hele Landets øvrige Næringsliv.

Hvad det Raad angaar, at opgive Konkurrencen med Udlandet i en nu ikke længere lønnende Produktion og gaa over til mere intensive Produktionsmaader (Kvægfodring og Mejeri) mener Udvalget, at det allerede er fulgt i Sverig i det Omfang, der er praktisk muligt og fordelagtigt, og at i hvert Fald en almindeligere Overgang til et saadant System medfører Omkostninger, som de fleste Jordbrugere nu ikke er kapitalstærke nok til at vove. Udvalgets Betænkning vender

sig derpaa mod de Indvendinger, der gøres mod dets Forslag, for at gendrive, at det kun skulde være de de store Jordejere, som have Fordel af Korntold, eller overhovedet, at Jordbrugernes Interesse ved Beskyttelsen skulde fremmes paa Bekostning af Samfundets andre Klasser. Argumentationen er dog i disse Punkter saa lidet dybtgaaende, at det ikke er af tilstrækkelig Interesse at referere den. Endelig omtaler Udvalgsbetænkningen den Vanskelighed, som skulde hidrøre fra Mellemrigsloven, forsaavidt som den lave norske Korntold (22 Øre pr. 100 Kilo) skulde føre til en Spekulation i toldfri Melindførsel fra Norge til Sverig. Dette maatte selvfølgelig forhindres ved en Ændring af samme Mellemrigslovs Bestemmelser.

Betænkningen gaar dernæst over til en mere speciel Begrundelse af sit Forslag, og støtter denne væsentlig paa en Oversigt over Forholdet mellem Indførsel og Udførsel af de forskellige Landbrugs-Artikler i de senere Aar. Af denne Oversigt meddeler hosføjede Tabel nogle Data.

Værdien af Sverigs Ind- og Udførsel af
Landbrugsprodukter.

(Angivne i Tusinde Kroner).

Indførsel.

	Levende Dyr.	Kød.	Fleisk.	Ost.	Smør.	Æg.	Korn og Kornvarer.	Til- sammen.
1879...	756	693	6,760	282	2,529	66	27,157	38,261
1880...	1,137	829	11,284	320	5,206	23	34,295	53,094
1881...	860	951	10,320	387	3,526	57	38,236	54,337
1882...	1,166	998	5,511	762	3,333	60	39,456	51,287
1883...	1,702	1,035	8,655	346	4,097	66	45,132	61,035
1884...	1,753	842	5,093	390	4,861	34	40,646	53,619

Udførsel.

	Levende Dyr.	Kød.	Fleesk.	Ost.	Smør.	Æg.	Korn og Kornvarer.	Til- sammen.
1879...	5,251	89	44	198	8,742	105	41,764	56,193
1880...	6,987	70	118	287	10,522	144	41,483	59,610
1881...	4,813	64	314	137	10,213	103	27,531	43,176
1882...	8,107	130	252	165	11,645	122	32,827	53,249
1883...	10,997	75	122	242	16,327	142	33,210	61,116
1884...	11,730	125	259	183	17,212	160	23,520	53,189

Overskudsudførsel (+) resp.
-indførsel (÷) af samtlige
Landbrugsprodukter
(i Tusinde Kroner).

1879 + 17,932

1880 + 6,516

1881 ÷ 11,162

1882 + 1,962

1883 + 81

1884 ÷ 430

Overskudsudførsel (+) resp.
-indførsel (÷) af Korn og
Kornvarer
(i Tusinde Kroner).

+ 14,608

+ 7,188

÷ 10,705

÷ 6,228

÷ 11,922

÷ 17,127

Det ses deraf, at den egentlige Kornproduktion er den væsentligste Faktor i den Bevægelse, hvorved Overskudet af Udførsel er bleven til Overskud af Indførsel, idet nemlig $14\frac{1}{2}$ Millioners Overskud af Udførsel 1879 er forsvunden og 1884 viser et Overskud af Indførsel til over 17 Millioners Værdi. Denne Nedgang paa ca. $31\frac{1}{2}$ Million Kroner fra 1879—84 opvejes kun til en vis Grad ved at Udførselsværdien paa levende Dyr er stegen med $6\frac{1}{2}$ Mill. og Smør-Udførslen med $8\frac{1}{2}$ Mill., thi tager man alle Landbrugsprodukter til- sammen, saa viser det sig, at en Overskudsudførsel i 1879 af henimod 18 Millioners Værdi er i 1884 forvandlet til et Indførsels-Overskud af henimod $\frac{1}{2}$ Mill. Kroner. Om dette Resultat ytrer Udvalgsbetænkningen, at Indførsels-Overskuddet af Korn og Kornprodukter maa siges at have naaet en højst foruroligende Højde; vedblivende at tillade en fri Indførsel af disse Varer kan under saa- danne Omstændigheder umulig være vel betænkt.

Middelstal.	Rug.		Hvede.		Havre.		Rugmel.		Hvedemel.		Byg og Malt.		Bygmel.	
	Overakud af Indførsel + Tusinder Kubikmeter	Værdi Millioner Kr.	Overakud af Indførsel + Tusinder Kubikm.	Værdi Millioner Kroner.	Overakud af Indførsel + Tusinder Kubikm.	Værdi Millioner Kroner.	Overakud af Indførsel + Kilogr. Millioner	Værdi Millioner Kroner.	Overakud af Indførsel + Kilogr. Mill.	Værdi Millioner Kroner.	Overakud af Indførsel + Kubikm. Tusinder.	Værdi Millioner Kroner.	Overakud af Indførsel + Kilogr. Tusinder.	Værdi Millioner Kroner.
1873	— 116	— 11,6	— 7,2	+ 1,1	+ 442,9	+ 29,4	— 42,7	— 6,3	— 21,0	— 6,5	+ 29,4	+ 2,8	— 371,5	— 0,052
1878	— 164	— 15,1	÷ 18,5	— 3,9	+ 533,1	+ 29	— 18,1	— 2,5	— 23,8	— 7	+ 35,6	+ 3,3	— 332,1	— 0,047
1883	— 234	— 20,6	÷ 60,3	— 8,7	+ 554,1	+ 26,4	— 21,0	— 2,9	— 27,0	— 6,8	+ 21,5	+ 1,7	— 557,6	— 0,078
1884	— 208	— 17,1	÷ 57,5	— 6,4	+ 353,3	+ 17,2	— 16,6	— 2,2	— 31,9	— 7,0	+ 10,0	+ 0,7	— 918,7	— 0,128
1885	— 258	?	÷ 56,6	?	+ 473,9	?	— 28,8	?	— 32,1	?	÷ 2,1	?	—	—

Vedføjede Tabel over Forholdet mellem Ud- og Indførsel af de vigtigste Kornarter (afrundede til Tusinder af Kubikmeter, Værdierne angivne i Millioner Kroner) og af disse formalede (angivne i Millioner Kilogram og Værdierne i Millioner Kroner) viser nu, at medens Havre som overvejende Export-Artikkel ikke læmper sig til en Indførselstold, er det fornemmelig Rug og Hvede, der fra det betegnede Synspunkt paa kalde en saadan, idet deres Indførsels-Overskud er i stadig stærk Stigen. Som en simpel Følge deraf maa de ogsaa i formalet Tilstand beskattes, for ej at tale om, at Mølle-Industrien ogsaa selvstændigt kunde have berettiget Krav paa Beskyttelse. Byg, Malt, Ærter og Bønner medtages i Forbigaaende, hvorimod Tolden paa Majs bliver særligt motiveret som en Beskyttelse for Kartoffeldyrkningen, der lider under Konkurrencen med Majsen til Brændevinsproduktion. Indførslen af Majs er i de senere Aar stegen overordentlig. Fra at have været aldeles ubetydelig beløb den sig allerede i Aarene 1876—79 til gennemsnitlig henimod 5 Millioner Kilogram aarlig; der blev da 1880 foreslaaet en Indførselstold af 1 Kr. pr. 100 Kilo, men Rigsdagen forkastede Forslaget; imidlertid steg Indførslen, formodentlig paa Grund af Udsigten til Tolden, i 1880 til 40 Millioner Kilo, men gennemsnitlig blev den i de fire Aar 1880—83 over 14 Millioner Kilo aarlig, og i 1884 var den 11½ Kilog. — Den store Betydning, Majsimporten har for Landbruget foruden dens Anvendelse i Brænderierne, forbigaas saagodtsom aldeles af Udvalget.

Slutteligen motiverer dette en saa vidt mulig gennemført Ensformighed i Tarifen for de forskellige Slags Korn og Mel, og, afvejende sit Forslag mod de i Frank-

rig og Tyskland gældende Satser, til hvilke Østrig-Ungarns ventes snart at ville slutte sig, og fra hvilke de svenske ikke bør fjærne sig formeget, indstiller Udvalget endelig 2 Kr. pr. 100 Kilo som den for alle uformalede Kornsorter, med Undtagelse af Havre, Viker, passende Afgift; men 3,50 Kr. pr. 100 Kilo for Mel og Gryn, 2,50 for Malt og 0,30 Kr. for Klid, alt pr. 100 Kilo. — Disse Afgifter foresloges det, hvis Rigsdagen bifaldt dem, at lade træde i Kraft strax, uden Undtagelse for allerede tidligere tegnede Konossementer (saaledes som det var bleven begæret af visse Handelshuse i Gøteborg). Da Tarifen (tull bevilling) fastsættes af hver Rigsdag for det følgende Aar — ikke ved en Lov, der fordrer Regeringens Samtykke, men som en Indtægts-Bevilling, skulde Korntolden indgaa som en Tillægsafgift tilføjet Tarifen for Resten af Aaret 1886.

Saaledes lode altsaa Protektionisternes Grunde og Fordringer. De trængte sig ind paa Rigsdagen gennem en skyndsom Behandling i Udvalget, der, om man vil, harmonerede med det Raab om hastig Hjælp fra Jordbrugets Side, som havde lydt over en stor Del af Landet under Efteraaret, da Høstens maadelige Udfald havde forøget Bekymringerne. Men Hastværket røbede tillige den Bihensigt at erobre Nøglen til Stillingen og lade Beskyttelses-Systemet beholde Valpladsen, forinden det i ordnet Slag over hele Linjen havde tvunget Modstanderne til at overgive sig. Protektionisterne i Udvalget stolede paa, at Øjeblikket syntes gunstigt, at Frihandelsmændene tvivlede om at holde Stand og at en dristig Fremrykken kunde rive de usikre Tropper med sig. — Men denne Beregning havde en svag Side, som uden

Tvivl bidrog meget til det Udfald, Sammenstødet pludselig fik. Udvalgets Flertal havde udtalt sig for at forlade den Grundvold, hvorpaa den svenske Toldlovgivning hviler, og i Almindelighed betegnet sit Maal som det: at skaffe den nødvendige Beskyttelse for Landets Næringer. Men derpaa havde det løsrevet et Brudstykke af denne saa omfattende Reform og uden at gennemarbejde et Forslag dertil, ladet Spørgsmaalet staa aabent om Systemets Virkninger i finansiell Henseende for Staten og i økonomisk Henseende for Befolkningens andre Erhvervsgrene. Dette var vistnok en Blottelse, som ikke alene de principielle Modstandere kunde benytte sig af, men som ogsaa berøvede Protektionisterne i Udvalget den Understøttelse, de havde paaregnet fra de halvt Overbevistes Side. Baade i Udvalget og i Kamrene vakte Korntold som en Foranstaltning ad hoc en maaske endnu større Modstand, end et til alle Sider afvejet Forslag om en systematisk Beskyttelses-Tarif vilde have mødt.

Imidlertid gjaldt det nu først og fremmest om at møde Protektionisternes Forslag i den valgte Stilling. Saasnart dette Forslag var bleven bestemt formuleret, udfoldede derfor Modstanden sig derimod; medens Opinionen, navnlig i Byernes Arbejder-Befolkning, blev paavirket ved Stikordet »Fordyring af den Fattiges Brød«, fremførtes der fra forskellige Sider i Pressen en overvældende Mængde Bidrag til Belysning af Korntold-Spørgsmaalet fra frihandelsvenlig Side, og sluttelig fremkom »Bevillings-Utskottets« Mindretals-Betænkninger, af hvilke især et, Præsidenten Wærns udførlige Udtalelse, maa anføres som et Hoved-Indlæg fra Defensionens Side i den store Proces paa Rigsdagen.

Et af de interessanteste af hine Bidrag var en officiel Erklæring, afgiven af det svenske Landbrugs-Akademi i Anledning af Petitionerne til Regeringen om at tage Initiativet til Beskyttelsestold for Landbruget. Denne Erklæring er interessant derved, at den søger at bevise, at »det i Virkeligheden haarde Tryk, som hviler paa Landbruget, ikke kan betragtes som udelukkende fremkaldt af de nærværende uheldige Forhold paa Verdensmarkedet, men er en, af disse forværret, kronisk Lidelse, der har udviklet sig i Løbet af en længere Tid og efterhaanden har undergravet Organismens Kræfter, saaledes at denne, som i fuldkommen sund Tilstand uden Vanskelighed vilde kunne modstaa Stødet af en tilfældig Forstyrrelse, nu giver efter derfor«.

Blandt de Aarsager, som navnlig have bevirket dette ulykkelige Resultat, nævner Betænkningen:

1) Jordværdiens uophørlige Stigen, ikke sjælden udover den Grænse, som bestemmes af denne Kapitals nuværende rentebærende Evne.

2) Jordejendommenes Belastning med tung Gæld — ofte saa meget sværere at bære, som de laante Midler ikke altid anvendes til virkelige Grundforbedringer eller dog ikke med tilbørligt Hensyn til disses sandsynlige Rentabilitet.

3) Mangel paa tilstrækkelig Driftskapital, saa meget mere følelig som Trangen til en saadan er større, hvis Landhusholdningen skal udvikles i Retning af intensiv Drift, af Industri.

4) Savnet af tilstrækkelig videnskabelig-tekniske Indsigter, uden hvilke Jordbrugeren ikke med Held kan rette sin Virksomhed efter forskellige Forhold.

5) Den — i ikke ringe Grad, just paa Grund af

den økonomiske Svækkelse, som er bleven Følge af de nævnte Aarsager — altfor langvarige Fastholden ved en extensiv Kornavl som Landhusholdningssystem, hvilket tidligere var naturligt og nødvendigt, men ikke er foreneligt med de radikalt forandrede Forhold, som Nutidens højt udviklede Samfærselesmidler have skabt. Det er dette System, som har forstyrret det rette Forhold mellem Korn- og Foder-Produktionen, og medens en tilbørlig Dyrkning af det bestandigt voxende Areal under Brug har krævet større og større Arbejdskraft, er der sluttelig opstaaet et stadigt Misforhold mellem Kornproduktions- og Salgs-Priserne, som, tungt under normale Tider, bliver uudholdeligt under saa slette Konjunkturer som de nærværende. — Det godtgøres, at i Middeltal for hele Sverige kan Høsten af Efteraarssæd i de 12 Aar 1872—83 ikke sættes højere end 5 Tønder pr. Tønde Land (eller nøjagtigere, højt ansat, 10,98 Hektoliter pr. Hektar), hvilket selv ved sædvanlige Kornpriser ikke giver tilstrækkeligt Udbytte under den nærværende Jordværdi og Driftsomkostning. Hertil kommer, at paa Grund af mindre omhyggelig Dyrkning Kvaliteten af Høsten ofte ikke opfylder Fordringerne paa Markedet med Hensyn til Renhed, Tørhed og Farve og i saa Fald ikke kan betinge samme Pris som Udlandets Varer.

Det er da ikke uforklarligt, mener Landbrugs-Akademiet, at en Fastholden ved det fremherskende Landbrugssystem kan synes i Længden ruinerende, men det er umuligt at indse, hvorledes Misforhold som de antydede kunne afhjælpes ved Korntold; tværtimod, om den end ved at sættes højt, kunde give en forøget Indkomst til de Jordbrugere, som bringe en betydelig-

ere Høst til Forsælgning, medens Fordelen for Flertallet af smaa Jordbrugere vilde være ubetydelig — saa vilde man, ved at slaa ind paa denne Vej, nære den Forestilling, at noget Andet end en grundig Reform af det Landbrug, hvis Resultat foreligger, kan bringe virkelig Hjælp. En saadan Reform er imidlertid i Gang paa mange Steder — og derfor passer den ovenfor givne Beskrivelse af Tilstanden heller ikke lige godt over hele Landet. Men den foreslaaede Told, som i en aldeles overvejende Grad vilde komme Rug- og Hvededyrkningen tilgode, vilde derved blive til en Slags Præmie for Dyrkningen af disse Kornsorter i Modsætning til de Landbrugsprodukter, navnlig Havre og Smør, som fortrinsvis danne Sverigs Udførsel for Øjeblikket; og hvis den forhøjede Pris paa den arbejdende Befolknings vigtigste Næringsmiddel skulde bevirke forhøjede Arbejdspriser, saa vilde dette atter reagere til Skade for den for Landbruget saa vigtige Mejeridrift, hvor denne er optaget uden Forbindelse med eget Jordbrug, og ingen Toldbeskyttelse kunde give den Kompensation for, hvad den herved maatte tabe.

Saaledes vilde altsaa Korntolden formentlig modvirke den langsomt fremskridende Reform, medens det er ønskeligt, at denne kunde paaskyndes.

Videre overskuende Landbrugets Stilling i de vidtstrakte nordlige Provinser, hvor Kornavlens nødvendigt er en Bisag, medens Kvægopfodringen dør burde kunne faa en storartet Udvikling, fremhæver Betænkningen, at jo billigere de til Menneskenes og Dyrenes Ernæring bestemte Produkter kan tilføres dem, desto mere kan Befolkningen frigøre sig fra Omsorgen for den altid

usikre Kornavl og hengive sig til den af Naturen anviste Kvægavl.

Hvad angaar den Fordel for Landbruget, som skulde følge af den ved højere Salgspriser opstaaende større Kapitaldannelse, mener Landbrugs-Akademiet, at for det første vil den for det store Flertal af smaa Jordejere ikke faa nogen Betydning; for det andet synes Erfaringen fra den Tid, da der fandtes Indførselstold paa Korn i Sverig, at vise, at i gode Aar kan den ikke forhindre lave Priser, men i slette Aar kan den befordre en saadan Stigning af Priserne, at man tvinges til at borttage Tolden for at undgaa virkelig Nød. Saadanne Svingninger indvirke imidlertid forstyrrende paa Kornhandelen, som er Landbrugets uundværlige Medhjælper til en regelbunden Afsætning af dets Produkter. Endelig, men ikke mindst kraftigt, betoner Betænkningen, at et almindeligt gennemført Beskyttelsessystem, der synes at maatte blive en uundgaaelig Følge af Told paa Livsfornødenheder, som en Erstatning til Industrien for de forhøjede Produktionsomkostninger, en saadan Told vil medføre, — ikke kan undlade at virke skadeligt paa Landbruget ved at fordyre Anskaffelsen af dets Redskaber, dets kunstige Gødnings- og Foderstoffer som Oljekager o. desl.

Denne Udtalelse fra Landbrugs-Akademiet er gengivet saa udførligt, fordi den belyser hele den ene Side af Spørgsmaalet, den landbrugs-økonomiske, som sagtens af Hensyn til netop denne Udtalelse, er mindre fuldstændigt fremstillet af Bevillings-Utskottets Mindretal. Af Landbrugs-Akademiets Medlemmer dissenterede enkelte, men hvad de indvende, indeholder dog ikke noget nyt Moment. — Uagtet Protektionisterne ere til-

bøjelige til nedsættende at betegne den Slags Erklæringer som »theoretiske Deduktioner«, der ikke have nogen Betydning for praktiske Landbrugere, kan det dog ikke betvivles, at de anførte Udtalelser om det svenske Landbrugs Vilkaar og Fornødenheder have vejlet med en kompetent Myndigheds Vægt i en stor Del af den offentlige Mening.

En anden Hovedside af Spørgsmaalet er Korntolden betragtet som Beskatning. Det er naturligt, at den i en politisk Repræsentation har spillet en stor Rolle. I nær Forbindelse med den træder den sociale Side af Sagen. Hvor stor en Del af Landet, af Befolkningen, drager Fordel af denne Foranstaltning? hvor stor en Del og hvilke Samfundsklasser bære Byrden deraf? — det er de Spørgsmaal, som det frihandelsvenlige Mindretal i Udvalget, og navnlig Præsident Wærn, optager til Besvarelse, og som senere i Kamrenes Debatter gav det rigeste Stof til Diskussionen.

I Modsætning til Protektionisternes Fremstilling af Korntolden som et nationalt Ønske, der næres af det aldeles overvejende Flertal, er der da først blevet gjort opmærksom paa, at naar man holder sig til de to Kornsorter Rug og Hvede, som den økonomiske Interesse i Kontroversen ene er fæstet ved, saa findes der blandt Sverigs 24 Len 8, hvor Middelhøsten i de sidste 5 Aar ikke har levnet noget Overskud til Forsælgning, og 3, hvor Overskudet har været for ringe til at have nogen Betydning som Indkomst for Driften. De 13 Len, hvor højere Salgspriser kunne medføre nogen nogen Forbedring i Jordbrugets økonomiske Vilkaar, have en jordbrugende Befolkning af 587,000 Personer, hvilket er ca. 13 pCt. af hele Rigets Folkemængde.

Dette Procenttal kan reduceres endnu mere, naar Hensyn tages til, at man kan beregne det Areal, der ifølge Middelproduktionen pr. Td. Land fordres for at der skal blive Overskud til Forsælgning, naar et Middel- forbrug for Familien fradrages, og da finder, at Ejendomme under 10 Tdr. Land vanskeligt kunne regne paa noget Overskud, altsaa heller ikke kunne vente nogen synderlig Fordel af højere Priser. Der kan strides om Værdien af saadanne statistiske Middeltals-Beregninger ligeoverfor praktiske Erfaringer; men de anses i hvert Fald at have tilstrækkelig Realitet til at bevise, at det langtfra er den hele Jordbrugs Befolkning i Sverige, som direkte kan vente Hjælp eller Frelse af Korn- tolden.

Præsident Wærn paaviser i sin Betænkning ved Sammenstilling af Høstresultaterne i 5 Aar (1879--83), at mere end $\frac{2}{5}$ af Sverigs Behov af Hvede og næsten $\frac{1}{4}$ af dets Behov af Rug hentes fra Udlandet, hvorimod der omtrent kan afstaas $\frac{1}{16}$ af det i Landet høstede Byg til Udførsel. Deraf følger, at Korntolden ikke kan opfylde den Forventning at bevare det indenlandske Marked for den indenlandske Produktion. Selv om den skulde bevirke, at al Udførsel af de nævnte Kornarter ophørte og Trangen til Indførsel saaledes formindskedes med hele Udførselens Beløb, vilde man, ved at lægge Forholdene 1882 til Grund som nogenlunde normale, komme til det Resultat, at de af Udvalget foreslaaede Toldsatser paa Landbrugsprodukter vilde medføre en Toldbeskatning af 4,700,000 Kr. Et mindre godt Aar kunde bringe den op til $6\frac{1}{2}$ à 7 Mill.

Denne Skattebyrde vilde blive endnu tungere ved en ujævn Fordeling paa forskellige Provinser og for-

skellige Befolkningsklasser. De 5 norrlandske Len vilde, paa Grund af deres Naturforhold og Beliggenhed, føle Trykket haardest. Prisforhøjningen kunde i de andre Provinser nærme sig mere eller mindre til Toldens Beløb eftersom Kvantiteterne vare mindre eller mere lokalt tilstede, efter Kommunikationernes Tilstrækkelighed og Spekulationsaandens Virksomhed. I Stæderne vilde Befolkningen gennem Detailhandelen utvivlsomt i en eller anden Form komme til at betale det Toldbeløb, med Tillæg af Rente og Handelsgevinst, som Købmanden har maattet udlægge.

Endelig undersøges i samme Minoritets-Betænkning, hvormeget Livsopholdet omtrent vilde komme til at fordyres for de fattige Klasser ved den foreslaaede Told. Spørgsmaalet besvares paa Grundlag af en Beregning, Prof. Almén har gjort over en Persons aarlige Behov af Gryn, Mel eller Brød; dette anslaaes til 238,8 Kilo (34,8 Kilogr. Gryn + 204 Kilogr. Mel); med 3,50 Kr. Told pr. 100 Kilo bliver Beskatningen da Kr. 8,35 pr. voxen Person, og for en Familie med 3 mindre-aarige Børn 36,73 Kr. aarlig. Fordeler man imidlertid den Toldafgift, der vilde svares af det hele til Befolkningens Ernæring fornødne Kvantum Hvede-, Rug- og Bygmel (c. 718½ Mill. Kilogr.), nemlig c. 25 Millioner Kroner paa Sverigs Folkemængde (4,572,245), saa falder der kun 5,59 Kr. paa hver Person, eller ikke fuldt $\frac{2}{3}$ af den Beskatning (Kr. 8,35), der hviler paa de fattige Klasser, pr. Individ. Det er muligt, at disse Beregninger ikke fremstille det absolut rigtige Forhold; men deres Resultat fortjene dog Opmærksomhed som et aproksimativt arithmetisk Udtryk for den i og for sig indlysende Sandhed, at de fattige Klasser konsumere

forholdsvis mere af disse Varer end de rigere og altsaa bære en større Del end disse af den Toldskat, som betinger Prisforhøjelsen.

Under Diskussionen af Korntold som Beskatning og om denne Beskatnings forskellige Virkning paa forskellige Sandfundsklasser er der andetsteds, udenfor Bevillings-Utskottet, blevet opstillet en Beregning, som ogsaa har Interesse. Den gaar ud paa at finde Korn-toldens »Debet og Kredit«. Der spørges: hvor stor er den størst tænkelige Gevinst for Jordbruget ved en Prisstigning lig Indførselstoldens Beløb? og hvor stor er den aarlige Tillægs-Udgift paa Grund af samme Prisstigning for den Befolkning, som maa købe sit Brød?

Det første Spørgsmaal besvares ved at tage Middel-høsten af Rug og Hvede for Femaaret 1879—83, fra-
drage Udsæd samt det Kvantum Korn, der modtages in natura af c. 2 Millioner Personer af Landbefolkningen; da finde det til Forsælgning disponible Overskud og anbringe Korntolden derpaa; man faar da

117,607	Tdr. Hvede	à	Kr. 2,56	=	Kr. 301,073,92
1,288,171	— Rug	à	— 2,80	=	— 2,962,793,30

Summa Kr. 3,263,867,22

Det andet Spørgsmaal besvares ved at tage Middel-forbruget pr. Person for hele Riget (1 Td. Rug + 0,22 Tdr. Hvede) multipliceret med Befolkningstallet — de ovennævnte to Millioner, der faa deres Sæd in natura; man faar da det Kvantum af 550,660 Tdr. Hvede og 2,503,000 Tdr. Rug, som de resterende c. 2½ Mill. af Befolkningen maa købe til den samme forhøjede Pris, der giver Jordbruget dets Gevinst; anbringes Korntolden derpaa, saa kommer man til 7,166,589 Kr.

Altsaa — hedder det — for at Jordbruget kunde erholde en forøget aarlig Indtægt af højst c. $3\frac{1}{4}$ Mill. Kr., maatte Landets øvrige Befolkning finde sig i en forøget aarlig Udgift af over 7 Mill. Det er den paa-tænkte Korntolds »Debet og Kredit«*).

Til Undersøgelserne om Korntoldens Virkninger som Beskatning slutter sig nær Betragtningen af dens fiskale Resultat og de finansielle Følger af dens Vedtagelse. Udvalgets Flertal indlod sig imidlertid ikke paa Drøftelsen af dette Spørgsmaal, fordi det ikke lader sig overse i dets Helhed, før man kender Omfanget af det Beskyttelses-System, hvorefter Korntolden er et Led.

Imidlertid er Angrebet imod dette Punkt af Stillingen idetmindste bleven markeret, saavel i Udvalget som i Pressen, og det er med stort Eftertryk blevet fremhævet, at naar den allerede vel fyldte Statskasse med en Beholdning af c. 15 Millioner Kr. nu skulde modtage et Tilskud, hvilket paa Grundlag af 10 Aars (1875—84) Middelindførsel af vedkommende Landbrugsprodukter og med en Nedsættelse for eventuel formindsket Import af ca. 20 pCt., — kan beregnes til $6\frac{1}{4}$ Million — foruden hvad Industribeskyttelsen i Tolden maatte indbringe — saa vilde dette medføre saadanne Anomalier i det finansielle Grundlag, at det blev nødvendigt at skride til en Revision af det hele Beskatningssystem, som man dog var aldeles uforberedt paa at foretage.

*) Disse og enkelte andre Beregninger ere tagne fra Artikler i »Stockholms Dagblad« under Spørgsmaalets Forhandling i Rigsdagen.

Disse ere de Hovedsynspunkter, fra hvilke Forslaget om Indførselstold paa Landbrugs-Artikler er bleven forsvaret og angrebet under det Afsnit af dets Behandling, der gik forud for Debatterne i Kamrene og gav disse deres faste Grundlag.

Under Forhandlingerne i Kamrene var det Replikskiftet forbeholdt at bringe Argumenterne paa begge Sider nærmere paa Livet af hverandre, og, idet Debatten ikke holdt sig strengt til Udvalgets Indstillinger, men omfattede Beskyttelsessystemet i Almindelighed, at føje adskilligt til, som hører med til nærværende Fremstilling, saaledes f. Ex. de handelspolitiske Virkninger af en Overgang til Protektionisternes Program. — Hvad der gav Forhandlingerne den største Interesse var den parlamentariske Stilling, o: de politiske Grupper og Regeringens Holdning, og den Indflydelse paa Spørgsmaalets Afgørelse, som derved nu gjorde sig gældende.

Usikkerheden med Hensyn til Udfaldet, som herskede indtil den sidste Dag, hidrørte, som alt antydet, netop i væsentlig Grad derfra, at det dominerende Parti paa Rigsdagen, Landtmannapartiet, havde opløst Parti-
baandet for Toldspørgsmaalets Vedkommende, og at man ikke vidste, hvorledes Regeringen vilde optræde under Forhandlingerne. Man vidste, at den principielt var frihandelsvenlig sindet, og særlig paa forrige Aars Rigsdag havde Statsminister Themptander med Styrke erklæret sig imod Korntolden. Men man vidste ikke, hvorvidt de nu raadende Forhold, Landbrugets kritiske Tilstand og den voxende Stemning i Landet, kunde have modificeret Ministeriets Anskuelse og bragt det til at bestemme sig for en streng Neutralitet. Til Støtte herfor kunde anføres, at ved en Foranstaltning, som Rigs-

dagen havde grundlovmæssig Ret til ene at beslutte, behøvede Ministeriet ikke at føle sig ansvarlig for dens Gennemførelse; at Opportunitetshensyn ligeoverfor en i alt Fald meget stærk Opinion kunde tale for en Eftergivenhed, hvorved maaske Rigsdagsarbejdet i det Hele kunde vinde; endelig, at man vidste, at Kong Oskar personlig havde erklæret sig beredt til under den fremræskende Nødstilstand at adoptere Rigsdagens Anskuelse om, hvad Forholdene krævede. Man troede derfor at turde haabe, at Ministeriet vilde tie og renoncere paa den Indflydelse, som det ikke med Uret kunde antage at have gjort sig fortjent til hos Andet Kammers Majoritet den Gang dets Chef betegnede Grundskattesystemet i Sverig som en Levning af »sekelgammel Uretfærdighed«.

— Dette var i Korthed den parlamentariske Situation, under hvilken Forhandlingerne begyndte, i begge Kamre samtidig, Onsdagen d. 3. Marts. Det er selvfølgelig ikke muligt at give et sammenhængende Udtog af disse Forhandlinger, som i det stenografiske Referat fyldte 4—500 Sider. Man kan imidlertid lade sig nøje med at udtage enkelte Hovedpunkter, og stille dem i det Lys, som Ytringer fra ledende Mænd paa begge Sider kastede over dem.

Hvorledes virker Tolden paa Levnetsmidlernes Pris? Kunne de fattige Klasser vente Erstatning for Brødets Dyrhed i forhøjet Arbejds løn? Vil i bekræftende Fald et saadant Forhold være økonomisk heldigt for Landet? — Dette var f. Ex. et Hovedpunkt, som Diskussionen idelig drejede sig om.

Utvivlsomt var det den almindelige, populære ligefremme Opfattelse i Landet, at Korntolden skulde bewirke Stigning i Kornpriserne.

Hr. Danielson, en af Landtmannapartiets mest fremstaaende Ledere, som havde modtaget Petitioner med 3—4000 Underskrifter fra sin Provins (Gotland), sagde: »Nødvendigheden byder, at Rigsdagen vedtager Forholdsregler for til en vis Grad at standse den store udenlandske Korntilførsel, som mer end tilbørligt trykker vore Kornpriser ned«. Til ham sluttede sig strax ikke mindre end 16 »Hemmansegare« i Andet Kammer. Hvorledes skal Jordbruget kunne hjælpes ved Tolden, spørger Hr. Carl Ifvarson, Landtmannapartiets gamle Chef, hvis Kornpriserne ikke stige?

Men saa optræde Protektionismens fornemste Talsmænd, f. Ex. Grev Erik Sparre i Andet Kammer og Rektor Dahl i Første Kammer, med en vidtløftig Bevisførelse for, at Korntold ikke bevirker nogen Forhøjelse i Kornpriserne; at i Tyskland ere disse stadigt gaaet ned, siden Beskyttelsen indførtes (1880); at det dør er bleven bevist, at Prisen paa Sæd kan variere med indtil 3 Rmk. uden at Brødpriserne paavirkes deraf; at det derfor nu maa anses hævet over al Tvivl, at, hvis man blot ikke vil drive Fordringen om Korntolden altfor højt i Vejret, saa er der ingen Fare: en moderat Korntold kan umuligt udøve en saadan Indflydelse paa Brødprisen, som man fra den modstaaende Lejr har villet paastaa. Hvad det gælder om for Jordbruget, siger Rektor Dahl, idet han citerer den tyske Regerings Motivering for Beskyttelsestold 1879, er, at skaffe Af sætning for den i Landet frembragte Sæd til saadanne Priser, at Produktionen betaler sig; — det er »Kompensationstold« for at stille den svenske Producent i lige Vilkaar med den udenlandske Konkurrence, som er den svenske Protektionismes Devise.

Til alt dette manglede der ikke Svar. — Naturligvis, sige Modstanderne (f. Ex. Generaltolldirektør Ben-
nich i Første Kammer, Dr. Herslow i Andet), maa
Kornprisen stige med Toldens Beløb, fordi den Rug og
Hvede, vi indføre, er hvad vi behøve. Kunde vi und-
være den, vilde det staa os frit for som Konsumenter
at nægte at betale Prisforhøjelsen; men vi maa indføre
Kvantiteter, der ere for store til at afses; derfor kan
Producenten deraf bestemme Prisen, og den indenlandske
Produktion vil følge efter og udtage sin Fordel. Og
hvortil ellers den hele Foranstaltning? Naar Forsæl-
ningspriserne dale i Tyskland trods Indførselstold, be-
viser det kun en stærkere Nedgang i Kornpriserne paa
Verdensmarkedet, end Tolden var beregnet paa at
dække. Det forædlede Produkts, Melets og Brødets,
Pris har flere variable; men baade Handelen og Indu-
strien maa gaa ud fra Raaproduktets Pris og i en eller
anden Form søge sit Udlæg tilbagebetalt. — Et højt
anset Medlem, første Kammers Viceformand og en Fører
i det konservative Parti, Hr. Ehrenheim, til hvem sen-
ere Baron Louis de Geer sluttede sig, vendte sig mod
Rektor Dahls Udviklinger om en moderat Beskyttelse,
netop stor nok til at Produktionen lønnede sig. Hvor
er denne Grænse? beror det ikke paa Jordens Kapital-
værdi, paa Driftskapitalen og den personlige Dygtighed,
hvormed Jordbruget udøves, om dette skal blive »løn-
nende«? Ville Beskyttelsesmændene gaa ind paa, at
Tolden ophæves ved en vis indtrædende Stigning i
Kornpriserne, saaledes som det var foreslaaet i Ud-
valget? Hvorfor har dette da forkastet Tanken derom?
Sagen er, at man ikke kan standse. Ifølge selve Pro-
tektionisternes Argument bør Arbejdslønnen jo stige;

altsaa stige Produktionsomkostningerne, saavel for Jordbrugets Fornødenheder som for Export-Industrien; saa forlange de andre Næringer, at der sikres dem forhøjet Pris paa deres Produkter; og Kapløbet begynder, som nu foregaar i Tyskland og Frankrig uden dog at fremkalde Tilfredshed. Derfor er selv det lille Experiment farligt (Dr. Herslow). — Kunne endelig Protektionisterne indfri det Løfte, at Arbejdslønnen vil stige med stigende Priser paa Sæd? spurgte Hr. Bennich i Første Kammer og henviste derved til den Kendsgerning, at f. Ex. just den stærkest beskyttede Industri i Sverige, Bomuldsgarnspinderierne, betaler sine mandlige Arbejdere gennemsnitlig lavere (indtil 50 pCt. lavere) end de mekaniske Værksteder, som ingen Beskyttelse nyde, betale selv deres simple Arbejdere uden særlig Kunstfærdighed.

Ved dette Spørgsmaal om Forholdet mellem Kornpriserne og Arbejdslønnen føres man til et andet Hovedpunkt i Debatterne, som gav disse en særegen Interesse, nemlig den social-politiske Side af Sagen.

Fra begge Lejre fremførtes der Betragtninger paa dette Gebet. De, som skildre Landbrugets Nødstilstand, dvæle særligt ved den stærke Indvandring fra Landet til Byerne som et foruroligende Tegn for Fremtiden. Modstanderne af Beskyttelsen derimod udtale deres Frygt for, at Fordyrelsen af Livsopholdet gennem en saadan uretfærdig Beskatning efter Formlen: jo svagere Skatteevne des højere Skat — »en nedåt progressiv Skat« — (Hr. Hedlund), — navnlig under de nærværende Tidsforhold, da en stor anarkistisk Omvæltning arbejder i Dybderne af mange Samfund, skulde blive en Udfordring til Farer, som endnu ikke umiddelbart true

Sverig. Navnlig Dr. Herslow fremholdt dette meget stærkt i Andet Kammer. Han henviste til, at den danske Regering, idet den erklærede, at Jordbruget behøvede at støttes og hjælpes, havde vægret sig ved at beskatte Rug, for ej at fordyre Nationens vigtigste Næringsmiddel. Han advarede mod at kaste et saadant Brandstof ind i et Samfund, hvor den røde Fane ikke endnu var bleven udfoldet, fordi der Intet var at skrive paa den; »men antage I en Told af den Beskaffenhed, at det kan almindelig tros, at Indehaverne af Landets faste og løse Kapital, Jordejere og Industridrivende, de, der eje Magten, have gjort det for deres Fordels Skyld og lagt hele Tyngden deraf paa Arbejderen og hans Børn, indføre I »Udsultnings Told« her i Landet — dette giftige Ord er allerede fundet —, saa er Indskriften til den røde Fane givet, og den kan ogsaa hos os bæres i Spidsen for samfunds fjendtlige Hærskarer«. Kammerets Majoritet (Bonderepræsentationen) mindede han om, hvorledes de i sin Tid ikke havde formaaet at væge sig imod, at de privilegerede Stænder væltede Statsbyrdens største Tryk paa Sverigs Almue. Nu var det denne, som havde Broderparten af politisk Magt. »Begaa da ikke samme Synd, som man har begaaet mod Eder. Gaa ikke hen og læg et endnu ubilligere Tryk paa dem, som nu ere politisk magtløse!« En lignende Tankegang fik Udtryk i Første Kammer, navnlig i Præsidenten Hans Forssells Tale. Han fremhævede, at i denne Sag kunde man ikke give visse Dele af Befolkningen en Opmuntring, uden paa samme Tid at vække Had og Bitterhed hos andre. Men Første Kammers Opgave var det særligt at hindre heftige Angreb paa det bestaaende, hindre Særinteresser i at trænge sig

frem paa andres Bekostning. Dobbelt tungt var derfor Ansaret her ved at nedbryde Troen paa Første Kammers værnende Kraft mod den stærkeres Overgreb. — »Det gælder her ikke blot et økonomisk Spørgsmaal, det gælder vort Folks sociale Samdrægtighed«. Med større Tilbageholdenhed, men med ikke mindre Vægt sluttede Første Kammers Viceformand (Ehrenheim) sin Tale med disse Ord: »Min Overbevisning er, at dette Kammer skal hævde sin Plads i Repræsentationen paa en værdig og heldig Maade ved at forhindre Tilbagegangen til et for 30 Aar siden forladt System, som aldrig kan anvendes uden at fornærme den talrige Klasse, der i højeste Grad trænger til at vide, at Repræsentationen med Hensyn til den udøver Retfærdighed.«

Paa et temmelig tidligt Punkt af Debatterne, i Slutningen af Forhandlingens andet Møde, fandt Regeringen, at det »psykologiske Moment« for dens Indgriben i den var kommet, og Statsminister Themptander holdt sin store Tale i Andet Kammer for at opfylde den Pligt at gøre Regeringens Opfattelse i dette vigtige Anliggende klar. Efter principielt, fra Toldlovgivningens Standpunkt, at have betegnet Beskyttelsestold som en betænkelig Anomali, forsaavidt den er »en Skatteform, der gør det ene Samfundsmedlem skatteskyldig til det andet«, indrømmede han, at en saadan theoretisk Anskuelse kun med største Varsomhed kunde bringes i Anvendelse ved gammel Beskyttelses Ophævelse; men anderledes forholdt sig ved Indførelsen af en ny. Han rekapitulerede de fremførte Argumenter, afviste Klagerne over Statens og Kommunernes stigende Gæld som et Sagen fuldkommen uvedkommende Moment, bestred, at de store Staters af finansielle og politiske Omstænd-

igheder fremkaldte eller paavirkede Protektionisme opfordrede til Efterligning i Sverig, og anbragte endelig en skarp Kritik paa Korntolden betragtet som — den slettest tænkelige — Form for en Kaptationsskat; langt hellere maatte man lade Jordbrugeren for hver Tønde Sæd, han solgte, hæve et vist Pengebeløb af Statskassen. Statsministeren berørte ogsaa de Spirer til Tvedragt i Landet, som Korntolden vilde lægge imellem store Provinser med modstridende Interesser, navnlig Norrland, og betonedede endelig Sammenhængen mellem Kornspørgsmaalet og Arbejderspørgsmaalet, idet han udtalte, at de vanskelige Problemer, dette sidste stillede, muligt kunne løses paa en lykkeligere Maade i Sverig end andetsteds, hvis man undgik uforholdsmæssig Ophidselse mellem Samfundsklasserne.

Der var et Sted i Statsministerens Tale, som fortjener særskilt Opmærksomhed, fordi han paa dette nærmede sig et Hovedpunkt i Protektionisternes Program. Sverig, sagde han, har Tarifraktater med et Par Lande, men med de øvrige derimod Traktater, der, baserede paa Grundsætningen om Behandlingen som mest begunstiget Nation, tilsikre andre Lande Fordele, for hvilke Sverig maaske ikke faar tilstrækkelig Vederlag. Differentialtoldsystemet er et Middel herimod, vist ikke uden praktiske Vanskeligheder, men dog undertiden et virksomt Middel til at opnaa bedre Vilkaar for Afsetningen til Udlandet. Regeringen vilde, hvis Rigsdagen anmodede derom, med stor Interesse undersøge Spørgsmaalet om at bringe dette System i Anvendelse. Fra protektionistisk Side slog man strax denne Indrømmelse fast, ja Grev Erik Sparre gik endog saa vidt, at han betragtede Differential-Toldsystemet som defini-

tivt antaget af Regeringen. Men Statsministeren gjorde dog opmærksom paa, at saa hurtigt og let lod Sagen sig ikke afgøre; det fordrede megen Overvejelse og megen Tid at opstille to alternative Toldtariffer, at finde, hvilke Artikler, der skulde optages i dem, og i hvilket Forhold Tarifsatserne burde staa til hinanden. At denne Protektionisternes Yndlingstanke, at have Beskyttelsestold som et Vaaben mod andre Magter med høj Told paa Sverigs Export-Artikler, ikke vil vise sig som en særdeles frugtbar Tanke, naar den praktisk skal gennemføres, blev fra anden Side (Hr. Cöster i Andet Kammer) paavist derved, at den nu gældende svenske Tarif i det Hele kun er liberal i Sammenligning med to europæiske Landes Tarif, nemlig Spaniens og Ruslands; at Halvdelen af Sverigs Export, 128 Millioner Kr. af 256, gaar til England uden Told, og 4 Tiendele mere af Exporten afsættes med moderat Told; at endelig Frankrig og Spanien afsætte meget mindre til Sverig end Sverig til dem.

Statsministerens Tale gjorde uden Tvivl sin Virkning. I Første Kammer ytrede et andet af Regeringens Medlemmer (Friherre Tamm) sig i samme Retning. Med rigtig Takt havde Regeringen saaledes givet et vægtigt Bidrag til Diskussionen, medens Spørgsmaalet endnu kunde betragtes som aabent og Afstemningens Chancer laa skjulte i en vis Afstand; den forsøgte ikke at paavirke disse med et Kabinetsspørgsmaals forstyrrende Indflydelse. Debatterne fortsattes endnu i to følgende Dage, indtil Afstemningen omsider, den 6te Marts, gav det Resultat, at Korntolden i Første Kammer var forkastet med 75 Stemmer mod 57, medens den i Andet Kammer var bleven vedtagen med 105 Stemmer

mod 99; man kunde heraf slutte til en Majoritet af 12 Stemmer mod Tolden ved den Fællesvotering, som Forslaget ifølge dets Beskaffenhed som et Bevillings-spørgsmaal skulde underkastes, efterat Kamrene hver for sig havde fattet forskellig Beslutning. Ugedagen efter, den 13de Marts, foretoges denne Fællesvotering med det Udfald, at nu 77 Stemmer i Første Kammer forenede sig med 104 i Andet imod Forslaget, medens 60 i Første og 104 i Andet Kammer stemte for det; det var altsaa definitivt forkastet med en Rigsdags-Majoritet af 17 Stemmer.

Som en Afslutning af denne Fremstilling lønner det sig at medtage den Undersøgelse, som er bleven foretaget af, hvad disse Forhandlinger have oplyst om den geografiske Udbredelse af Protektionismen i Sverige og dens Indtrængen i Befolkningens forskellige Dele.

I det hele og store har det da vist sig, at i visse Dele af Landet er Ønsket om Korntold almindeligt, i andre er det delt, i atter andre er Stemningen absolut imod den. Men i alle Samfundsstillinger og i alle Erhvervsgrene findes der Talsmænd saavel paa den ene som paa den anden Side.

I Første Kammer optraadte 16 Medlemmer for Beskyttelse, men 24 imod. I Andet Kammer 89 for, men 85 imod.

I Andet Kammer talte af 64 Repræsentanter for Byerne 62, og af dem 44 imod Korntold og 17 for. Af 143 Repræsentanter fra Landet ytrede sig 113,

blandt hvilke 72 for og 40 imod Tolden. Saagodtsom alle Repræsentanter for de store Stæder, undtagen Norrkøping, talte imod. Hvad Landet angaar, fandtes Protectionisternes Kjænetropper i Målar-Provinserne, medens Meningerne vare mere delte i de skaanske Provinser, i Vermland og Dalarne og i visse Dele af Ørebro- og Vestmanlands-Len; fra det udstrakte Norrland var Modstanden kompakt. Denne Fordeling følger Rugdyrkningens Udbredelse og Betydning i Sverig. Den hele Undersøgelse synes at give Bevis for, at Kravet paa Jordbrugets Beskyttelse betinges mere af lokale eller provinsielle Forhold end af en national Interesse.

Af en Oversigt over Fordelingen af Talerne mellem Repræsentanter for forskellige Livsstillinger hidsættes endnu følgende:

	Talerne for Kornhold. imod Kornhold.	
1. Godsejere	11	5
2. Jordbrugere, Gaardmænd (hemmans egare)	60	32
3. Jernbrugsejere, Fabrikanter, Haandværkere	9	20
4. Ingeniører	1	2
5. Købmænd	3	6
6. Civile Embedsmænd	8	24
7. Præster	5	3
8. Videnskabsmænd, Skolelærere	4	14
9. Literatører, Journalister	3	10

Da nogle store Godsejere paa Frihandelssiden ere optagne i Grupperne af Embedsmænd og af Industrielle, viser Oppositionen i den jordbrugende Klasse imod Kornholden sig endnu stærkere end her angivet (ca. 40 pCt.).

Spørges der nu om Indtrykket i Landet af Strid-

ens Udfald, da ligger det i Sagens Natur, at de store Interesser, som her bleve forsvarede eller angrebne, maatte føle et Nederlag saa meget stærkere, som der til Smerten føjede sig Skuffelse, — fordi man havde haabet paa Sejr. — Alle de, som havde stemt for Korn-tolden, havde uden Tvivl en Overbevisning om dens Nødvendighed, som ingen Bevisførelse kunde røkke. — Omvendt tør man maaske ikke paastaa, at deres Modstandere alle vare lige urokkelige. I Forhandlingerne findes der Støttepunkter for den Antagelse, at hvis der havde foreligget et til alle Sider afvejet og overskueligt Forslag om en protektionistisk Tarif, vilde ikke saa faa have stillet sig anderledes dertil. Der fremkom fra indflydelsesrige Personer i Landtmannapartiet Antydninger i den Retning, og navnlig erklærede en af Partiets Ledere, Hr. Carl Ifvarson, i en Tale fuld af sundt Omdømme og omfattende Blik, at Sagen fra Almenhedens Synspunkt set, viste sig saa indgribende i Samfundets Anliggender, at man ikke kunde gøre sig et klart Begreb om, hvorhen den kunde lede uden en dybtgaaende og nøjagtig Redegørelse, som tilsidst kun Regeringen kunde tilvejebringe. Man burde derfor ikke i et forhastet Øjeblik bryde med det bestaaende System. Formaalet maatte altid være, at Samfunds-klasserne bleve ligestillede, den ene ikke begunstiget paa den andens Bekostning. Men han vilde være med til at foranledige en saadan Undersøgelse af Spørgs-maalet.

Fra andre Hold kom den Opfattelse til Orde, at man vel kunde vove et Forsøg for at se, om de forventede eller de frygtede Virkninger af Tolden skulde

indtræde, og da paa en følgende Rigsdag tage Hensyn til en saadan Erfaring.

Paa saadanne Tilbøjeligheder til at lytte til og betingelsesvis give efter for Protektionismens Fordringer, kunne dens Tilhængere vel støtte et Haab om, at Rigsdagsmajoritetens 17 Stemmer paa »Ulykkesdagen den 13de Marts« ikke vil være en uovervindelig Hindring for deres Planer. Endnu mere befæstet vil deres Haab blive, hvis de slette Konjunkturer og en daarlig Høst vedblivende udøve deres Virkninger indtil næste Aars Rigsdag træder sammen. Og til disse Trøstegrunde kommer sluttelig en Betragtning, som vel har paa-trængt sig stærkere efter Nederlaget end før, men som dog har megen reel Betydning, nemlig den, at det vilde have været en prekær politisk Situation med et alvorligt Ansvar for det protektionistiske Parti, uden andet Baand til indbyrdes Sammenhold, end Afstemningen om Korntold, at gennemføre en hel økonomisk og toldpolitisk Systemforandring, understøttet af en svag Majoritet i Andet Kammer, men bekæmpet i Første Kammer af en større. Thi i bedste Fald kunde Protektionisterne ikke have opnaaet et andet Udfald ved Afstemningen.

Som Sagen nu staar er den ikke udkæmpet. Regeringen har aabenbart heller ikke fra sit under Forhandlingerne udtalte Standpunkt troet at kunne slaa sig til Ro ved en saadan Antagelse, men bragt Spørgsmaalet under alvorlig Overvejelse, om de Midler, der, udenfor Toldlovgivningens Omraade, men navnlig med Hensyn til Kreditvæsenet, maatte findes til at lette det økonomiske Tryk, som hviler saa haardt paa

Landbruget. Den har derpaa nedsat en stor Kommission under Grev Arvid Posses Forsæde med et omfattende Program af det antydede Indhold. Et sarkastisk Folkelune har givet denne talrige Kommission Navne som: »Velfærdskomiteen« og »Frelsningshæren«; det er dog ikke umuligt, at der fra den vil komme Forslag af uventet Vigtighed for økonomiske Forhold i Sverige. —

— Efterat Rigsdagen havde forkastet Korntolden, paahvilede det endnu Bevillings-Utskottet at afgive sin Betænkning om den hele Række foreliggende Forslag i Retning af Beskyttelse, af hvilken Korntolden var bleven udtagen til skyndsom Behandling som »a test question«. — Denne Betænkning blev et meget vidtløftigt Aktstykke, idet den enkeltvis omtaler over 50 Tarifpositioner; men dens Hovedindhold er, at ved Korntoldens Forkastelse er den Forudsætning bortfalden, paa hvilken den paatænkte Tarifrevision hvilede; og hvor ønskelig en saadan Revision end er for at komme til en generel Tarif ved Siden af den, væsentlig ved den franske Traktat givne og altsaa til 1892 gældende, konventionelle Tarif, saa maa dette nu dog bero, indtil en kommende Rigsdag har indset Nødvendigheden af den hele Beskyttelses-Told-Politik.

Kun i et Punkt gøres dog et Forsøg paa at redde noget under det protektionistiske Skibbrud: i Henhold til en i den franske Traktat (§ 18) forbeholden Ret til at foreslaa Forandringer, anmoder Regeringen om at udvirke, at Frankrig renoncerer paa den Toldfrihed, der er stipuleret for Jernbaneskiner, Dampmaskiner, Dampkedler, Redskaber osv., hvoraf Frankrig

drager ringe Fordel, men som forhindrer Sverig i at beskytte sine mekaniske Værksteder mod andre Landes Industri. — Kamrene have bifaldet, at en saadan Anmodning henvendes til Regeringen; men der blev, vist med Rette, ytret stor Tvivl om, at det forønskede Resultat lod sig opnaa paa denne Maade.

De senere Aars Prisfald og dets Aarsager.

Nogle Bemærkninger overfor Prof. Falbe-Hansens
Undersøgelser om »Den økonomiske Situation«.

Af

Dr. Will. Scharling.

I.

Professor Falbe-Hansen har for nylig offentliggjort en Afhandling om »Den økonomiske Situation« i »Tilskueren« for Januar og Marts d. A. Det skulde ikke undre mig, om mindre sagkyndige Læsere, der ikke have gjort noget særligt Studium af disse Spørgsmaal, opfatte denne Del af Afhandlingen som rettet imod min Artikel »Forretningsløsheden og Guldet«, og om de kom til det Resultat, at vore Opfattelser af den foreliggende økonomiske Situation og dens Aarsager staa i bestemt Modstrid med hinanden. Skulde dette blive Tilfældet — og den alt fremkomne offentlige Omtale af den tyder derpaa —, kan jeg ikke ganske frikende min ærede Ven og Kollega for nogen Skyld heri; thi han har ikke været tilstrækkelig betænkt paa at forebygge en saadan Misforstaaelse ved udtrykkelig at fremhæve, at den af ham bekæmpede Doktrin om »Guld-mangel« som Aarsag til det stedfundne Prisfald paa ingen Maade er identisk med den af mig fremsatte

Forklaring af dettes Grund og Aarsager, og han har i det Hele! brugt Ordene »Guldmangel« og »Overproduktion« paa en fra den gængse Benyttelse af disse Ord noget afvigende Maade og i alt Fald tillagt dem en væsentlig forskellig Betydning fra den, hvori jeg har brugt dem. Da jeg nu ikke skønner rettere, end at det er lidet heldigt, om det læsende Publikum faar den Forestilling, at der om saa vigtige Forhold som den nærværende Tids hele økonomiske Tilstand hersker fuldstændig modsatte Anskuelser hos Nationaløkonomiens to officielle Repræsentanter hertillands, medens Forholdet i Virkeligheden er det, at der i Realiteten — jeg kunde maaske sige: i Praxis — er en temmelig nær Overensstemmelse i vor Hovedbetragtning, medens det nærmest er i Opfattelsen af Enkeltheder saavel som af Udsigterne for den nærmeste Fremtid, at der er Divergens imellem os, anser jeg det for rettest bestemt at paapege, i hvilke Retninger vor Opfattelse i det Væsentlige falder sammen og paa hvilke Punkter vi have indbyrdes afvigende Anskuelser om de Fænomener, det her gælder om at iagttage og forklare.

Først vil jeg da konstatere, at vor Opfattelse af selve Prisbevægelsen og dens Omfang ganske samstemmer. Jeg har ikke anstillet selvstændige Undersøgelser herover, men kun benyttet de i Udlandet opstillede Tabeller, og Prof. Falbe-Hansens Undersøgelser om Forholdene her i Danmark bekræfte i alt Væsentligt disses Rigtighed. Ogsaa han konstaterer en opadgaaende Prisbevægelse indtil 1874, derefter en stadig Prisnedgang, der kun i Aarene 1880—81 afbrydes af en kortvarig Reaktion — ganske saaledes som fremhævet i min Afhandling, der iøvrigt ikke havde sat sig til Opgave,

nøjere at bestemme Prisfaldets Omfang, men nærmest kun at paapege Bevægelsens Retning og større eller mindre Intensitet i de enkelte Perioder. Kun én Bemærkning skal jeg knytte til den af min Kollega givne Fremstilling, nemlig, at det næppe gaar an at tage et Gennemsnitstal for Aarene 1881—84, naar det er notorisk, at der i disse Aar har fundet en stadig Prisnedgang Sted fra Aar til Aar; thi denne Bevægelse, som netop er det karakteristiske, bliver ikke oplyst, men tværtimod tilsløret ved et enkelt Gennemsnitstal, hvad en umiddelbar Sammenstilling af dette med Pristallet for 1885 klart vilde vise.

Dernæst er min Kollega — selvfølgelig — enig med mig i, at dette Prisfald er enstydigt med, at Guldets er steget i Værdi i samme Forhold, som Priserne ere faldne; thi dette er kun forskellige Udtryk for det Samme. Men han erkender endvidere, ikke blot, hvad der jo er notorisk, at den aarlige Produktion af Guld i den her omhandlede Periode har været stedse aftagende (og Nedgangen oplyses at være ret betydelig: fra 172,800 Kil. i 1876—80 til 143,400 Kil. i 1884, altsaa en Formindskelse med omtr. $\frac{1}{6}$), og at paa den anden Side Efterspørgslen efter Guld er forøget, men tillige, at, naar der »trods de store Krav stadig har været Guld nok«, er det fordi »Varepriserne ere sunkne . . . og dette Prisfald bidrog til, at der behøvedes mindre Guld i Omsætningen, end ellers vilde have været Tilfældet«. Men dette, at, som det andetsteds hedder, »Varemarkedet efter 1874 har behøvet mindre Guld end før til sine Omsætninger, fordi Priserne ere lavere end før«, at altsaa der kun har været Guld nok til Omsætningens Krav ved disse lavere Priser, vil jo i

i Virkeligheden netop sige, at der ikke var Guld nok til, at Omsætningen kunde have foregaaet til de højere Varepriser fra tidligere Aar. Thi om man siger: Varepriserne ere sunkne, og derfor har der været Guld nok, medens der ikke vilde have været Guld nok, dersom Varepriserne vare forblevne paa den samme Højde, — eller man siger: Guldsmængden har ikke været tilstrækkelig til, at Varepriserne kunde holde sig paa den tidligere Højde — det kommer jo i Virkeligheden ud paa Et. Og det er, som det vil erindres, netop dette, jeg har gjort gældende, idet jeg har fremhævet som Hovedpunkt, at »Aarsagen til de nedadgaaende Priser og dermed til det stærke Tryk paa hele Forretningslivet maa søges i et indtraadt Misforhold imellem Udbudet af Omsætningsgenstande paa den ene Side og Udbudet af Omsætningsmidler paa den anden Side*), idet Udbudet af det vigtigste og alle andre regulerende Omsætningsmiddel, Guld, ikke har holdt Skridt med den stærke Forøgelse af Vareudbudet**), hvis Aarsager saa rigtig ere paapegede i de foranstaaende Citater (af Etatsraaderne Levy og Tietgen). Dette Misforhold lægger sig for Dagen i det ubestridelige Faktum, at Guldet er steget i Værdi«, hvilket Faktum jo, som foran anført, ogsaa min Kollega erkender. Jeg ser altsaa ikke rettere, end at vi begge i alt Væsentligt samstemmer i at opfatte den foreliggende økonomiske Situation saaledes, at der har fundet en betydelig Forøgelse af Produktionen og dermed af

*) Udhævet i selve Afhandlingen.

**) Udhævet her.

Vareudbudet Sted, og at der til under saadanne Forhold at opretholde Priserne paa det samme Niveau som tidligere vilde have behøvedes mere Guld, end der har været disponibelt for Omsætningens Brug, og at med den virkelig for Haanden værende Guldsmængde har kun lavere Priser kunnet bestaa, altsaa en Prisnedgang maattet finde Sted og vedblive.

Og endelig skønner jeg ikke rettere, end at vi ligeledes samstemme i vor Opfattelse af den Karakter, som den saaledes stedfundne Forøgelse af Vareudbudet har; thi naar jeg betegnede den som »en almindelig Udvidelse af Produktionen, der har sin Grund i forbedrede Produktionsmidler og lettere Transportforhold«, medens han siger, at »det er de tekniske og økonomiske Fremskridt, der har forøget Produktionen«, maa utvivlsomt han ligesom jeg gaa ud fra, at »der her ikke er Tale om noget Abnormt og Forbigaaende i Produktionsforholdene, men tværtimod om noget Varigt og Blivende«. Naar da desuagtet jeg bekæmper den Anskuelse, at det er »Overproduktion«, der er Aarsag i den stedfundne Prisnedgang, medens derimod Prof. Falbe-Hansen blandt de forskellige »prisnedtrykkende Aarsager« nævner, hvad man med et populært Udtryk kalder »Overproduktion« og tilføjer, at det er vitterligt, »at der er og i en Aarrække har været en saadan »Overproduktion« tilstede«, saa er Forklaringen af denne tilsyneladende saa bestemte Modstrid i vor Opfattelse simpelt hen den, at vi have brugt Ordet »Overproduktion« i en helt forskellig Betydning, og jeg tror at turde tilføje, at den Betydning, hvori han har brugt Ordet, næppe er den almindelige og »populære«. Thi ogsaa han anerkender, at Overproduktion i Betydning af en

almindelig Udvidelse af Produktionen, der gaar ud over, hvad der kan forbruges, er umulig. Men hvad jeg har bekæmpet, er dels denne Forestilling om en almindelig Overproduktion (hvorimod jeg fuldt ud indrømmer Muligheden af en relativ Overproduktion, en i Forhold til Efterspørgslen uligelig Udvidelse af de enkelte Produktionsgrene), dels den Formening, at den stedfundne almindelige Udvidelse af Produktionen og den dermed følgende stærke Forøgelse af Vareudbudet skulde være noget Abnormt, noget Forbigaaende, hvorpaa der kan og skal raades Bod ved en Indskrænkning af Produktionen — det Hovedmiddel, hvoraf f. Ex. the Economist stadig venter sig en Bedring af Forholdene. Den Forstaaelse af Ordet »Overproduktion«, som Prof. Falbe-Hansen gør gældende, er derimod en hel anden, og i Adskilligt af, hvad han derom anfører, kan jeg give ham Ret, i Andet derimod ikke ganske.

Jeg er hermed kommen til et af de Punkter, paa hvilke der, til trods for en vistnok temmelig nær samstemmende Opfattelse af det Væsentlige i Spørgsmaalet, gør sig en afvigende Opfattelse gældende hos os. Jeg tror, at det vil kunne bidrage til at bringe større Klarhed over Forholdene af de her omhandlede Fænomener, naar jeg gaar lidt nærmere ind paa at gøre Rede for den Divergens, der saaledes er tilstede i vor Opfattelse af visse Enkeltheder, og paavise, hvilket Omfang denne Divergens har.

II.

Det Formaal, Prof. Falbe-Hansen har stillet sig ved sin Undersøgelse, er tildels et andet, end jeg har haft for Øje, og allerede dette forklarer for en Del, at vore

Standpunkter blive noget forskellige. Idet nemlig F.-H. først har søgt at bestemme selve Prisfaldets Omfang saa nøjagtigt som muligt, vender han sig dernæst til det Spørgsmaal, hvilken Andel i den saaledes stedfundne Bevægelse hver af de paagældende Faktorer har haft, hvorvidt og hvor meget en Forandring i Guldudbudet paa den ene Side og hvor meget den notoriske Forøgelse af Vareudbudet paa den anden Side har virket til det fremkomne Prisfald, og det er fra dette Udgangspunkt, at han kommer til det Resultat, at den fra Guldet som selvstændig Faktor, primus motor, udgaaede Virkning er tvivlsom og i alt Fald forholdsvis ringe, og fra dette Synspunkt hævder han da, at den egentlige Aarsag til Prisfaldet ikke er en Formindskelse af Guldudbudet, men en Forøgelse af Vareudbudet (i Forbindelse med andre Momenter), at der altsaa absolut taget ikke har været eller er nogen Guldangel. Jeg derimod er bleven staaende ved det Faktum, at Forholdet imellem Vareudbudet og Pengemængden har forandret sig, idet den sidste ikke er bleven forøget i et til Vareudbudets Forøgelse passende Forhold, at der altsaa er indtraadt en relativ Guldangel. Hvorvidt derimod en Prisnedgang vilde være indtraadt, dersom der ingen Forøgelse af den almindelige Produktion og Vareudbudet havde fundet Sted, er en Undersøgelse, jeg slet ikke har indladt mig paa. Hvad det for mig har været magtpaaliggende at paavise, det er, med Hensyn til Fortiden (Aarene 1874—84), at en Prisnedgang ikke vilde være indtraadt, dersom der samtidig havde fundet en passende Forøgelse af Guld-mængden Sted, og med Hensyn til Fremtiden, at der ingen Grund er til at vente en Nedgang i den almind-

elige Produktion og det herved bestemte Vareudbud, og at der derfor kun kan være Udsigt til at faa det fremkomne Misforhold, den relative Guld-mangel, hævet og dermed Prisfaldet standset eller endog afløst af en Prisopgang, ved en Forøgelse af de andre, Guldet supplerende, Omløbsmidler, samt at der ingen Sandsynlighed er for, at dette vil kunne ske ved en Forøgelse af de almindelige Kreditmidler, hvorfor det maa ske ved en stærkere Benyttelse af Sølv og Banksedler. Hele Prof. Falbe-Hansens Undersøgelse af Spørgsmaalet om »Guld-mangel« er saaledes aldeles ikke rettet imod mig og de af mig fremsatte Paastande; den er rettet imod dem, der maatte mene, at Prisnedgangen skyldes en absolut Guld-mangel og altsaa er fremkommen, uagtet Omsætningsforholdene iøvrigt ikke have forandret sig, d. v. altsaa sige: uagtet Produktionen og Vareudbudet ikke er bleven forøget — Noget, som jeg aldrig har paa-staaet, men som tværtimod er i bestemt Strid med mine Forudsætninger.

Men medens jeg saaledes kan give min Kollega Ret i, at det ikke egentlig er fra selve Guldet, men derimod fra Varerne, at Bevægelsen er udgaaet, er der i hans Fremstilling af Spørgsmaalet om Guld-mangelen — eller rettere Pengemangelen — forskellige Enkeltheder, som jeg ikke kan tiltræde, og jeg skal ikke tilbageholde mine Indvendinger i saa Henseende, da det jo er af Vigtighed at faa disse Forhold saa al-sidigt belyste som muligt.

Først skal jeg da bemærke, at Forf. efter min Formening noget overvurderer Pengemængdens Forø-gelse i det omspurgte Tidsrum, eller maaske snarere undervurderer Betydningen af den ekstraordinære Efter-

spørgsel efter samme. Forf. fremhæver, under Henvisning til Soetbeers Tabeller, at i 1870 var »de civiliserede Landes Beholdning af Guldpenge eller af Guld, der henligger i Beholdningerne, 10,700 Mill. Rmk., men i 1884 var den voxet til 13,091 Mill. Rmk., altsaa en Tilvæxt i dette Tidsrum af 2291 Mill. Rmk.« Hertil kan nu først bemærkes, at det jo ikke er med 1870, at Aaret 1884 maa sammenstilles, men med 1874, da Prisopgangen naaede sit Maximum og hvorefter Prisnedgangen først er begyndt; derved vil Tilvæksten formindskes med godt og vel 800 Mill. Rmk. og svinder altsaa ind til omtr. 1500 Mill. Rmk. (Vil man tage til Udgangspunkt Tysklands Overgang til Guld-Møntfoden for at se, hvor stor en Del af den samlede Tilvæxt Tyskland har absorberet, bliver det med et rundt Tal en Tilvæxt af 2100 Mill. Rmk., hvoraf Tyskland og Skandinavien alene have absorberet 1687 Mill. Rmk.). Men Hovedsagen er dog, at »de civiliserede Lande«, som havde Guldbeholdninger, ikke vare det Samme i 1874 som i 1884. Thi i 1874 havde baade Frankrig, Nordamerika og Italien Papircirkulation — i 1884 derimod Guldcirkulation. Der kan derfor ingen Tvivl være om, at Pengemængden i de andre »civiliserede Lande« er positivt formindsket i det omspurgte Tidsrum, og det selv om man tager Sølv med i Betragtning. Thi »det »præsuntive« Forraad af Guld og Sølv til Omsætningens Tjeneste« i »Kulturlandene« er ifølge Soetbeer i Aarene 1871—84 kun bleven forøget med

2,375 Mill. Rmk. i Guld,

561 — — i Sølv,

tils. 2,936 Mill. Rmk.,

og alene Nordamerika har i dette Tidsrum forøget sin Metalbeholdning fra 108 til 916 Mill. Dollars, d. v. s. forøget den med over 3000 Mill. Rmk. Og dog har i samme Tidsrum Frankrig paa Ny trukket baade Guld og Sølv til sig saaledes, at alene Banque de France's Metal-Beholdning er voxet med ca. 1400 Mill. frcs. (ca. 1120 Mill. Rmk.), og Italien har trukket over 600 Mill. frcs. (ca. 500 Mill. Rmk.) til sig. Hvorledes har dette kunnet ske, uden at Metalbeholdningen i de andre Lande er bleven formindsket?

Og naar vi holde os til Guldet alene og tage Begyndelsen af 1872 — det Tidspunkt, da Tyskland begyndte Udmøntningen af sine nye Guldmonter — til Udgangspunkt, da vil Regningen omtrent stille sig saaledes: Forøgelsen af Guld til »Omsætningens Disposition« har i Aarene 1872—84 udgjort ca. 2150 Mill. Rmk.

Der er efter Fradrag af de indsmeltede og om-møntede ældre Guldmonter medgaaet til Indførelsen af Guldmonter

i Tyskland ca.....	1480	Mill.	Rmk.
i Skandinavien ca.	85	-	-
i Italien ca.	500	-	-
Nordamerikas Guldbeholdning er forøget med...	1600	-	-
Banque de France's Guldbeholdning med.....	400	-	-
	4065 Mill. Rmk.		

At forklare disse Tal og bringe nogenlunde Harmoni i dem, er visseelig ikke let. Hvad der synes sikkert, er, at af hine 2150 Mill. Rmk., hvormed den til Omsætningens Tjeneste disponible Guldmenge er bleven forøget i 1872—84, har Nordamerika taget omtr. de 1600 Mill. og altsaa kun ladet 5 à 600 Mill. blive til Disposition for de andre Lande. Men Regnestykket

kan ogsaa stilles op paa en lidt anden Maade, som maaske bedre forklarer, hvad der er sket. Tysklands og Skandinavien's Udmøntning af de nye Guldmonter var i det Væsentlige tilendebragt i Aarene 1872—77; i disse 6 Aar udmøntedes der — med Fradrag af Tysklands egne Guldmonter, som ommøntedes — tils. ca. 1530 Mill. Rmk. Da den til Udmøntning disponible Forøgelse af Guldsmængden i disse Aar kun kan anslaaes til ca. 12 à 1300 Mill. Rmk., hvoraf ogsaa andre Lande have taget deres Del, saaledes alene Storbritannien 25 Mill. Pd. Sterl. eller 500 Mill. Rmk., er det klart, at en Del af hint Beløb er taget fra andre Landes Guldbeholdninger, vel navnlig Frankrigs; og det er da ogsaa notorisk, at et betydeligt Beløb af Napoleond'ors er blevet ommøntet til tyske Guldmonter (blot inden Marts 1873 over 400 Mill. frcs.). Men allerede fra 1875 begyndte Frankrig at trække Guld til sig igen, og alene i 1875—77 udmøntede det 665 Mill. frcs. (ca. 530 Mill. Rmk.). Alene de her nævnte Lande have saaledes i disse Aar udmøntet omtrent det Dobbelte af, hvad den virkelige Forøgelse udgør, og det er da klart, at dette kun kan være sket ved Ommøntningen af hinandens Mønt, ved gensidig at tage fra hinanden. Det Samme gælder utvivlsomt om Udmøntningen efter 1877. Alene hvad Frankrig, Nordamerika og Italien have trukket til sig af Guld, dels til Udmøntning, dels til Bankbeholdninger, overstiger utvivlsomt den hele Forøgelse af Guldsmængden i denne Tid, og der kan derfor ikke være Tvivl om, at de have taget Guld fra de andre Lande og at disses Guldsmængde saaledes er formindsket. Det er da ogsaa positivt oplyst, at Italien ved sit Guldlaan 1881—83 trak ca. 467 Mill. frcs. i fremmede

Guldmønter til sig, — at Frankrig til Trods for, at de 338 Mill. heraf vare i francs, altsaa vel for største Delen franske Mønter, i samme Tid kun har udmøntet 6 Mill. fres., — at Englands Udmøntninger i disse Aar ikke engang har svaret til det Beløb af slidte og undervægtige Mønter, der af Banken er indkaldt til Om-møntning, saa at 700,000 Pd. St. af disse (o. 14 Mill. Rmk.) ikke ere blevne erstattede, medens samtidig Italien har ommøntet 400,000 Pd. (8 Mill. Rmk.) til italienske Lire osv. Prof. Lexis, der nøjere har belyst disse Forhold*) udtaler da ogsaa med Bestemthed, at, selv om man tager Tyskland med, saa har disse tre Landes (Englands, Frankrigs og Tysklands) Udmøntninger i de sidste 5 Aar (1880—84) været abnormt ringe og at deres Forraad af Kurantmønt i de sidste 70 Aar aldrig i nogen Femaars-Periode er bleven forøget med et saa ringe Beløb. »En Bedring er ikke at vente i den nærmeste Fremtid . . . Staterne kunne maaske gensidig indsmelte hinandens Mønter og derved for en Tid igen naa til høje Prægningscifre, men dermed er der naturligvis Intet vundet for Guldomløbet i det Hele.«

Betragter man saaledes alle de foreliggende Data, kan der efter min Formening ingen Tvivl være om, at Frankrigs, Italiens og Nordamerikas Genoptagelse af Møntcirkulation ikke blot har lagt Beslag paa alt det i Aarene 1874—85 producerede Guld, men tillige formindsket Guldmaengden i de andre »Kulturlande«, medens der derhos er al Grund til at antage, at ogsaa i hine tre Lande den nuværende Møntcirkulation næppe

*) Schmoller's Jahrbuch 1886, 1. H.

er forholdsvis større end den tidligere rene Papirscirkulation. At Prof. F.-H. egentlig heller ikke benægter dette, fremgaar deraf, at han forklarer, at den foregaaende Bevægelse har kunnet finde Sted, uden at derved er opstaaet et Tryk paa Guldmarkedet, en Mangel paa Guld, derved, at Varemarkedet paa Grund af de dalende Priser efter 1884 har behøvet mindre Guld til sine Omsætninger.

Jeg tror derfor ogsaa, at Forf.'s Paavisning af, at Guldangel ikke kan have trykket Varepriserne ned, uden at dette maatte have vist sig i Diskontoen, trænger til et Korrektiv, en nøjere Begrænsning. Fra hans Udgangspunkt kan denne Paastand i og for sig være rigtig; thi hans Bemærkninger gælde den Tilstand, hvor Produktion og Omsætning ere forblevne i det Væsentlige uforandrede og den eneste Forandring, der er indtraadt, maa søges i en Formindskelse af Guldsmængden. Hans Paavisning af, at noget Saadant ikke kan antages at have været Tilfældet, er jeg, som sagt, fuldt enig i. Men betragter man derimod den Tilstand, som efter min Formening har været den faktisk indtraadte, at der er fremkommet et betydelig forøget Vareudbud, uden at Pengesmængden er bleven forøget, hvorfor Priserne ere begyndte at falde — saaledes som det jo er notorisk, at Prisen paa Korn eller Bomuld falder i de Aar, da Høsten er rig —, saa bliver det et Spørgsmaal, om ikke selve Pengesmængdens Knaphed, uden at være den egentlige primus motor, den Faktor, fra hvilken Bevægelsen er udgaaet, dog øver en væsentlig Indflydelse til at fortsætte og forstærke denne. Og dette fortsatte og forstærkede Tryk paa Varepriserne kan sikkerlig meget vel ske, uden at det behøver at vise sig

i en Forhøjelse af Diskontoen og uden at virke igennem den. Hvad det gælder om, er jo, som ogsaa fremhævet af Forf., at Publikums Købeevne, dets i Penge udtrykte Efterspørgsel, formindskes derved, at den i dette købende Publikums Hænder værende Pengemængde trækkes bort til andre Lande — in casu til Amerika og Italien fra de andre »Kulturlande«. En saadan Bortstrømmen vil nu ordentligvis ske igennem Bankerne, hvis Beholdninger altsaa formindskes, og kun menes at kunne fyldes igen derved, at Bankerne ved at forhøje Diskontoen trække Penge til sig igen, bort fra Circulationen. Naar nu imidlertid disse Bankbeholdninger vedblivende synes at have holdt sig paa samme Punkt, mulig endog ere forøgede, medens det er notorisk, at der ikke har fundet en almindelig Diskontoforhøjelse Sted, synes der heri at ligge et Bevis for, at den cirkulerende Pengemængde, som i det Væsentlige bestemmer Publikums Købeevne, ikke kan være synderlig formindsket. Men herved overses det, at der under Forhold som de her berørte kan foregaa en tilsvarende Bevægelse uden Diskontoforhøjelse. De nedadgaende Priser ville nemlig standse eller dog formindske den ellers normale Tendens til en Udvidelse af Virksomheden saa vel som til at paabegynde nye Foretagender, og samtidig med at Pengene drages bort fra Bankerne ud af Landet, ville selv uden nogen Diskontoforhøjelse nye Beløb strømme til dem og paa ny fylde deres Beholdninger paa Circulationens Bekostning. Dersom altsaa hin Bortstrømmen af Guld til Amerika m. v. ikke havde fundet Sted, vilde Bankbeholdningerne hurtigt være voxede saaledes, at Diskontoen — og derved efterhaanden Rentefoden i sin Helhed — maatte være bleven

yderligere nedsat, indtil den derved ansporede Foretagelseslyst paa ny havde bragt en Del af Pengene ud i Omløb og dermed atter standset Prisfaldet, — og dette vilde selvfølgelig endnu mere være bleven Tilfældet, dersom der i Steden for en Bortstrømmen af Guld tværtimod var indtruffen nye Tilførsler af Guld. Det kan altsaa paa en Maade siges, at der indirekte og saa at sige negativt, har fundet en Diskontoforhøjelse Sted, for saa vidt som Guldets Bortstrømmen til Amerika og Italien har forhindret Diskontoen fra at gaa ned, som den ellers vilde have gjort paa et Tidspunkt, da Begæret efter Diskontering aftager og Mængden af Deposita tiltager*). Thi til Trods for den sidstnævnte

*) Der er iøvrigt Grund til at bemærke, at det mere er Manglen paa Begær efter Diskontering end den positive Forøgelse af Deposita, der frembringer den Forestilling, at Pengemarkedet i Løbet af de sidste Aar er bleven rigelig forsynet. For Danmarks Vedkommende er Forholdet dette, at det samlede Beløb paa Folio og Kontokurant, Indlaan og Sparekassekonto i de sex større københavnske Banker samt Deposita i Københavns Sparekasse og Bikuben udgjorde

Juli 1881.....	191,07	Mill. Kr.
Jan. 1882.....	184,97	- -
Jan. 1883.....	171,29	- -
Jan. 1884.....	175,36	- -
Jan. 1885.....	185,90	- -
Jan. 1886.....	188,11	- -

Trods Opgangen i 1883—86 er Beløbet dog nu mindre, end i Juli 1881 og kun lidet større end i Jan. 1882. Og det maa herved endda have i Erindring, at det er notorisk, at der i det sidste Par Aar er solgt store Mængder af Værdipapirer til Udlandet. For England, Banque de France og Deutsche Reichsbank stiller Forholdet sig saaledes:

Bevægelse er Bankernes Metalbeholdning faktisk ikke voxet. Forf. fremhæver vel, at ifølge Soetbeer er »Bankernes og Skatkamrenes Beholdning af Guld« voxet fra 3500 Mill. Rmk. i 1876 til 4850 Mill. i 1884, og at der altsaa har været »en voxende Mængde af Guld tilovers fra Omsætningen«. Men hele den nævnte Forsøgelse af 1350 Mill. Rmk. — der netop svarer til det Beløb, som Guldproduktionen har stillet »til Omsætningens Tjeneste« i disse Aar — falder tilligemed de ca. 450 Mill. Rmk., som ere komne til i Sølv, paa Amerika og Italien, som det vil ses af følgende, med Soetbeer i det Væsentlige stemmende, Tal efter Neumann-Spallart: Metalbeholdningen (Guld og Sølv) i henholdsvis dels de fem Hovedlandes Banker (Bk. of England, Banque de France, Tysklands Banker, Øst-rig-Ungarns og den russiske Rigsbank), dels sex mindre Landes, og paa den anden Side de Forenede Staters

Storbritannien (samlede Deposita).				Banque de France (Privat-Deposita).			
Jan. 1880	ca. 525	Mill. £		Decbr. 1880	ca. 384	Mill. fr.	
— 1881	- 505	-	-	— 1881	- 549	-	-
— 1882	- 535	-	-	— 1882	- 404	-	-
— 1883	- 560	-	-	— 1883	- 499	-	-
— 1884	- 565	-	-	— 1884	- 353	-	-
— 1885	- 565	-	-	— 1885	- 362	-	-

Deutsche Reichsbank
(Gennemsnit f. Febr., Maj,
Avg., Novbr.).

1881 ca. 176 Mill. Rmk.

1882 - 162 - - -

1883 - 218 - - -

1884 - 222 - - -

1885 - 224 - - -

dels Banker, dels Statskasse, samt endelig Italiens Banker og Statskasse, udgjorde i Mill. Rmk.:

	1876	1883		Tilvæxt
de fem Hovedlandes Banker.....	3649	3598	÷	51 Mill. Rmk.
Belgien, Holland, Schweiz, Sverig-				
Norge, Danmark.....	439	420	÷	19 - -
Nordamerikas { Banker	90	446	}	+ 1436 - -
Statskasse.....	288	1368		
Italiens Banker og Statskasse ...	245	639	+	394 - -
	4711	6471	+	1760 Mill. Rmk.

I hele Evropa Nord for Alperne taget som Helhed var altsaa Bankernes Metalbeholdning i 1883 ca. 70 Mill. Rmk. mindre end i 1876, og da Amerika og Italien havde taget hele den Forøgelse af Guld og Sølv, som i dette Tidsrum (det vil bemærkes, at Neumann-Spallarts Opgørelse kun gaar til 1883, Soetbeers til 1884) er bleven stillet til Omsætningens Tjeneste, vil den cirkulerende Møntmængde i Nordevropa heller ingen Forøgelse have kunnet modtage*).

*) Dette er ikke i Strid med min Paavisning af, at Nordevropas Banker i de senere Aar have trukket Guld til sig; thi indenfor de her berørte Perioder er der gaaet en Bevægelse, hvorved disse Banker i 1879—81 have ladet Guld gaa fra sig ud i Cirkulationen og derefter i 1881—85 atter have trukket det til sig. Da, som ovenfor vist, Amerika og Italien have taget hele den fremkomne Guld- og Sølvsmængde til sig, maa denne Bevægelse være foregaaet udelukkende i Forholdet imellem Bankbeholdningerne og Cirkulationen i Evropa Nord for Alperne. Bankernes Metalbeholdninger (Guld og Sølv) vare nemlig i disse Lande (exclus. Sverige og Schweiz, for hvilke Oplysninger ikke foreligge mig netop for 1881 og 1884) ved Udgangen af

1876 ca. 4035 Mill. Rmk.

1881 - 3796 - -

1884 - 4053 - -

Hvad særligt selve Bank-Diskontoen angaar, da har den ganske vist i de senere Aar ikke været høj, men dog ingenlunde saa lav, som man skulde tro efter den hyppige Paaberaabelse af den lave Diskonto — navnlig ikke, naar man sammenligner den med tidligere Aar. Aars-Gennemsnittet af laveste Bank-Diskonto var nemlig:

	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885
i Bk. of England	2 $\frac{3}{8}$ %	2 $\frac{1}{2}$ %	3 $\frac{1}{8}$ %	4 $\frac{1}{8}$ %	3 $\frac{1}{8}$ %	2 $\frac{1}{2}$ %	2 $\frac{3}{8}$ %
i Deutsche Reichs-							
bank.....	3 $\frac{1}{8}$ -	4 $\frac{1}{4}$ -	4 $\frac{1}{8}$ -	4 $\frac{5}{8}$ -	4 $\frac{1}{4}$ -	4 $\frac{1}{8}$ -	4 $\frac{1}{4}$ -
i Bq. de France.	2 $\frac{5}{8}$ -	2 $\frac{1}{2}$ -	3 $\frac{1}{8}$ -	3 $\frac{1}{8}$ -	3 $\frac{1}{8}$ -	3 $\frac{1}{8}$ -	?
i Danmark	3 $\frac{5}{8}$ -	3 $\frac{1}{4}$ -	3 $\frac{1}{4}$ -	4 $\frac{1}{8}$ -	4 $\frac{1}{4}$ -	4 $\frac{1}{8}$ -	3 $\frac{5}{8}$ -

Det vil heraf ses, at det egentlig først er i 1884, at Diskontoen er begyndt at blive lav, og at den dog selv i 1884—85 ikke har været saa lav som i 1879—80, da et Beløb af ca. 1000 Mill. Rmk. i udækkede Sedler blev bragt ud i Cirkulation i Evropa og bragte Priserne til at stige.

Denne Seddelbevægelse spiller i det Hele en meget stor Rolle, naar man vil bedømme den Indflydelse, som Pengemængden har øvet paa Prisforholdene. Thi »Penge-
mængden« er den samlede Cirkulation af Mønt, udækkede Banksedler og Stats-Papirpenge. De foran anførte Tal godtgøre nu tilstrækkelig, at Møntmængden i

Denne Bevægelse er dog næppe noget Bevis for, at der fra 1881—84 har været »en voxende Mængde af Guld til-
overs fra Omsætningen«, men viser kun, at nogle af Bank-
erne i disse Aar have fundet det rigtigt at styrke »deres
Position« ved at fundere deres Sedler stærkere, og det kan i
saa Henseende bemærkes, at Forøgelsen fra 1881—84 ude-
lukkende falder paa Østrig-Ungarn og Rusland samt Frankrig.

Evropa Nord for Alperne fra 1876—83 har været omtrent uforandret, idet Amerika og Italien have absorberet den hele Forøgelse af Guld- og Sølvsmængden, saa at den cirkulerende Del af Møntsmængden fra 1881—84 er blevet formindsket derved, at ca. 250 Mill. Rmk. ere blevne hængemte i Bankerne i Frankrig, Rusland og Østrig-Ungarn. Og den hele Brutto-Cirkulation af Papirspenge og Banksedler — altsaa bortset fra den metalliske Dækning — var ifølge Neumann-Spallart i Europas fem Hovedlande (England — 3: Bk. of E. —, Frankrig, Tyskland, Østrig-Ungarn og Rusland)

i 1870 ca. 6,200 Mill. Rmk.	deraf udækket:
i 1874 - 7,800 - -	ca. 4,350 Mill. Rmk.
i 1878 - 6,950 - -	- 3,310 - -
i 1879 - 6,900 - -	- 2,980 - -
i 1881 - 7,475 - -	- 4,035 - -
i 1883 - 7,685 - -	- 4,045 - -

Særlig Opmærksomhed fortjener herved Banque de France, hvis Seddelemmission særlig har øvet Indflydelse paa de ovenstaaende Tal og den deri udtrykte Bevægelse. Bankens Seddelemmission og dennes Dækning var i Mill. frcs.:

	Sedler	Metal	Udækket	
Juni 1870	1410	1303	107	+ 1883
Jan. 1872	2454	637	1817	
Jan. 1874	2832	840	1990	
Decbr. 1874	2540	1330	1210	÷ 1951
Febr. 1876	2480	1754	726	
Decbr. 1878	2240	2084	156	
Oktb. 1879	2137	2098	39	+ 912
Decbr. 1880	2419	1724	645	
Decbr. 1881	2752	1801	951	
Decbr. 1884	2878	2063	815	÷ 362
Decbr. 1885	2818	2243	675	
Febr. 1886	2855	2266	589	

Naar man kombinerer disse forskellige Fakta, saa bliver Resultatet følgende:

- 1871—74 — Forøgelse af Pengemængden — lav Diskonto — Prisstigning.
- 1875—78 — Indskrænkning af Pengemængden — stigende Diskonto — Prisnedgang.
- 1879—81 — Forøgelse af Pengemængden — lav Diskonto — Prisstigning.
- 1882—85 — Indskrænkning af Pengemængden — højere Diskonto — Prisnedgang.

Jeg tror, at der herved er ført saa afgørende Bevis, som der overhovedet kan føres, for, at Pengemængdens Størrelse i disse 15 Aar har øvet en meget væsentlig Indflydelse paa Varepriserne —, hvormed ingenlunde er sagt, at Prisnedgangen er udgaaet fra og udelukkende skyldes Forandringerne i Pengemængden, hvilket vilde forudsætte, at Produktionsforholdene og Vareudbudet vare forblevne uforandrede, medens det notoriske Faktum er, at de særlig i Perioden 1879—85 ere blevne betydelig udvidede, men at Pengemængden kun i Aarene 1879—81 har fulgt med — og endogsaa oversteget — de Krav, som den almindelige Produktions opadgaaende Bevægelse har stillet til den, i Aarene 1882—85 derimod er forbleven omtrent stationær, tildels endog aftagende.

Naar nu Prof. Falbe-Hansen endvidere henviser til, at »Betalingerne indbyrdes Likvidation gennem forskellige Kreditmidler er tiltaget i en saa overordentlig Grad, at den i stor Udstrækning har maattet kunne erstatte Afgangen af Guld og hindre en Mangel paa Guld, som ellers vilde være opstaaet«, da kan jeg ganske tiltræde selve Paavisningen af, hvad der paa dette Omraade er foregaaet i det sidste Tiaar; men jeg kan al-

deles ikke erkende, at denne Udvikling af Kreditmidlerne har nogen virkelig Betydning for det her foreliggende Spørgsmaal eller har kunnet forhindre, at der opkom et føleligt Savn af virkelige Penge. Jeg skal imidlertid i saa Henseende indskrænke mig til at henvise til min tidligere Paavisning af Nødvendigheden af at sondre imellem to forskellige Omsætningssfærer: den ene, den foreløbige Handelsomsætning imellem Producenten og Handlende og disse indbyrdes, der for en meget væsentlig Del besørges ved Hjælp af Kreditmidler og i hvilken derfor en Prisopgang kan fremkaldes blot ved en forøget Anvendelse af disse, — og den anden, den definitive Afsætning til Konsumenterne, der for den langt overvejende Del betale kontant med virkelige Penge (Mønt eller Sedler) og kun undtagelsesvis bruge Vexler og Anvisninger. Saafremt Brugen af disse sidste Betalingsmidler ikke paa dette Omraade er bleven betydeligt almindeligere i det sidste Tiaar, hvad jeg ikke tror, og selve Pengeomløbet ikke er blevet væsentlig raskere, hvad der heller ingen Grund er til at antage, saa er denne Konsumenternes Betale-Evne bleven forringet i samme Forhold, som den uforandrede Penge-mængde er bleven fordelt paa flere Hænder, og selvfølgelig end yderligere, saafremt den endog har været aftagende. Men forøvrigt er der saa meget mindre Grund til at komme dybere ind herpaa, som det jo i alt Fald er et fra alle Sider anerkendt Faktum, at selv med den Hjælp, som Kreditmidlerne maatte have ydet, har det ikke været muligt at forhindre en stadig Pris-nedgang.

Naar man endelig fremhæver »den højst ulige Maade, hvorpaa Prisfaldet er foregaaet hos de enkelte

Varer« og deri har villet se et Bevis paa, at »det ikke er en for alle fælles Aarsag, der har virket«, saa har Prof. Falbe-Hansen gjort opmærksom paa, at Guldangel »meget godt kunde virke forskellig paa de enkelte Varer, idet den kunde frembringe Forstyrrelse i Efterspørgselsforholdene, hvorved de enkelte Varers indbyrdes Værdiforhold forrykkedes«; men han mener alligevel, at »helt uden Betydning er dette Argument dog ikke«. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke kan tillægge det nogensomhelst Betydning; thi er der Noget, der er sikkert, saa er det netop, at en Forøgelse af Penge-mængden, der fører til en Forøgelse af hver Enkelts Købeevne, netop ikke vil bringe Priserne til at stige i samme Forhold. Enhver vil kunne sige sig selv, at han, saafremt hans Indtægt pludselig steg med 10 eller 20 pCt., ikke vilde forøge sin Efterspørgsel efter enhver af de Genstande, han nu køber, netop med 10 eller 20 pCt. Nej, nogle Grene af sit Konsum vilde han slet ikke udvide, andre i forskellig Grad, og derhos vilde han sandsynligvis efterspørge forskellige Genstande, som tidligere har ligget ganske udenfor hans Rækkeevne. Og omvendt vil den, hvis Indtægter formindskes med 10 eller 20 pCt., lige saa lidt reducere alle sine Udgifter netop med dette Beløb; men nogle Nydelser, han hidtil har tilladt sig, vil han helt opgive, andre vil han indskrænke noget, og en stor Del af sit Forbrug vil han derved kunne bevare uforandret. En forandret Købeevne hos en stor Mængde eller hos samtlige Konsumenter vil derfor have en højst forskellig Indflydelse paa de forskellige Retninger, hvori deres Efterspørgsel gaar; nogle Genstande ville stige eller synke stærkt i Pris, andre svagt, nogle maaske slet ikke. Og denne umiddel-

bare Virkning af den forandrede Efterspørgsel vil forstærkes derved, at det ikke vil være muligt at læmpe Udbudet nøjagtigt herefter ved at forandre Produktionens Omfang i nøje Overensstemmelse med den forandrede Efterspørgsel; af nogle Varer vil man hurtigere, af andre kun langsommere kunne udvide Produktionen. Falder da den forøgede Efterspørgsel i særlig stærk Grad paa Genstande af sidstnævnte Art, ville disse stige højt i Pris, medens andre kun i ringe Grad ville forandre Pris, fordi det hurtigt lykkes at forøge eller indskrænke Produktionen og afpasse den efter den forandrede Efterspørgsel. Det er da ogsaa notorisk, at i de Perioder, i hvilke en almindelig Prisstigning er fremkaldt særlig ved en stærk Forøgelse af Pengemængden, saaledes i 1850—56 og 1870—74, har Prisstigningen i meget forskelligt Omfang ramt de enkelte Varer, og jeg skal særlig henviser til den Tabel over de vigtigere Varers forholdsvise Prisbevægelse i Aarene 1871, 1872 og 1873 (Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1874, S. 206—7), som ledsager Prof. Falbe-Hansens Undersøgelse over Prisbevægelsen i de nævnte Aar, og hvoraf det fremgaar, at under den særlig ved Banque de France's Udstedelse af 1800 Mill. frcs. i udækkede Sedler (faktisk Papirspenge) i de nævnte Aar fremkaldte almindelige Prisstigning bevarede nogle enkelte Varer deres Værdi uforandret, medens en betydelig Mængde Varer udviste en hel Række af Prisstigninger fra 0,26 lige til 124 pCt. og Priserne paa en Del Artikler endog vare faldne, ligeledes i meget forskellig Grad, indtil 76 pCt. af den tidligere Pris.)*

*) I en Artikel i *Economiste français*, hvoraf nogle Uddrag ere gengivne i Berl. Tid. for 30te Marts d. A., har Leroy Beaulieu

Selv om derfor Prisnedgangen helt og holdent var fremkaldt ved en Nedgang i Guld­mængden, ved Guld­mangel, vilde Priserne være faldne i højst forskelligt Omfang for de forskellige Varer.

Efter disse Bemærkninger om den ene Side af Sagen, den faktisk stedfundne Forandring i Penge­mængden og dennes Betydning for og Indvirkning paa den fra først af ved selve den almindelige Produktions Fremskridt og Udvikling fremkaldte Prisforandring, skal jeg ganske kort berøre den af Prof. Falbe-Hansen givne Skildring af »Overproduktionen«, ved hvilket Ord han ikke, saaledes som det almindeligt sker, forstaar en Forøgelse af Produktionen, der gaar ud over, hvad Kon-

søgt at paavise, at Guldet ikke kunde være Aarsag til Prisfaldet, fordi der endog for flere Artiklers Vedkommende (Kød, Smør, Æg), har fundet en Prisstigning Sted, hvorfor det »sikkerlig ikke er nogen enkelt og ydre Aarsag, der har tilvejebragt denne Svingning i Varepriserne«. Forsaauidt denne sidste Sætning kun skal udsige, at Forandringen ikke udelukkende kan søges hos Guldet, medens alt andet er forblevet uforandret, er den utvivlsomt rigtig. Men dersom det er Meningen at ville paastaa, at den skete Forandring ingen Grund har i en Forminskelse af Pengemængden, fordi der i saa Fald maatte være Prisfald for alle Varer, er den afgjort urigtig. Naar der, som ovenfor paavist, under en, notorisk ved en Forøgelse af Pengemængden fremkaldt, almindelig Prisstigning kan finde et Prisfald Sted for en Del Varer, kan det Omvendte selvfølgelig ogsaa finde Sted under et ved en Forminskelse af Pengemængden fremkaldt almindeligt Prisfald. Hvad der er det Afgørende, det er, om der, naar Alt tages under Et, i sin Helhed er en Prisstigning eller et Prisfald; er det Sidste Tilfældet, saa er det ubestrideligt, at Pengene — Guldet — ere stagne i Værdi, fordi der ikke har været nok deraf til at besørge Omsætningen ved Bibeholdelsen af de tidligere Priser, og at det tidligere Prisniveau trods Vareudbudets Forøgelse vilde have holdt sig, dersom der samtidig havde fundet en forholds­svarende Forøgelse af Pengemængden Sted.

sumenterne mægte at forbruge, men derimod den Tilstand, som under en pludselig stærk Udvidelse af Produktionen paa de fleste Omraader skabes af Vanskeligheden ved strax at faa Sælgerens Udbud og Køberens Efterspørgsel til at falde sammen: »en for stærk Fart fører næsten altid med sig en Disharmoni, der medfører en Hæmmen af Omsætningen, man kommer kun med Vanskelighed fra det første Trin, Udbudet, til det næste Trin, Salget; alle vil sælge, færre kan købe, fordi Salget ikke kommer hurtig nok i Stand.« Hele denne Skildring kan jeg i og for sig ganske slutte mig til; men jeg kan kun ikke gaa ind paa, at denne Tilstand, denne Disharmoni, skulde kunne vedblive saalænge, som Tilfældet har været, i det Væsentlige hele 12 Aar, naar det ikke var, fordi en anden Omstændighed er traadt til og stadig har forhindret Disharmonien fra at forsvinde og Balance fra atter at indtræde. Hvad der har manglet, er den fornødne Formidling mellem Køber og Sælger, det fornødne Middel til hurtig og let at forvandle Udbyderen af egne Frembringelser til Køber af de Andres Frembringelser. Og denne savnede Formidling, det er: den hertil nødvendige Forøgelse af Pengemængden. Var denne bleven forøget i hele Tidsrummet, saaledes som den blev i 1879—81, saa vilde den forstyrrede Balance atter hurtig være kommen tilstede, Ja, havde den blot holdt sig uforandret pr. Individ, saa vilde Balance ogsaa være kommen tilstede, blot paa et noget lavere Prisniveau end det tidligere. Men den stadige relative Formindskelse af Pengemængden har gjort det umuligt at komme til Ro; intet Prisniveau har været længe nok, til at »Harmonien imellem Produktionens og Forbrugets mang-

foldige Former og Retninger« har kunnet komme tilstede paa dette Niveau. Det er gaaet ganske som ved en Forhandling imellem to Mænd, af hvilke den ene ønsker at sælge, den anden at købe en Ejendom, men hvor den sidste byder lidt mindre, end Ejeren vil sælge for, og derefter, hver Gang denne efter lidt Betænkning bekvemmer sig til at gaa ind paa det fremkomne Tilbud, deraf tager Anledning til at nedsætte sit Tilbud. Hver Gang man har troet, at man nu var naaet til det Punkt, hvor Priserne vilde falde til Ro og Harmoni mellem Udbud og Efterspørgsel komme tilstede, har det vist sig, at der nu ikke længer var Penge nok til at gennemføre den gensidige Udvexling af Frembringelser i dens fulde Omfang paa dette Prisniveau — og Priserne have fortsat deres Dalen og forhindret den eftertragtede Harmoni imellem Udbud og Efterspørgsel.

Vende vi os endelig efter disse mere theoretiske Drøftelser til det egentlig brændende praktiske Spørgsmaal: hvilke Udsigter er der til en Forandring, særlig en Bedring, af den nærværende Situation? da ser jeg ganske vist lidt mindre optimistisk herpaa end min Kollega. Det staar nemlig for mig saaledes, at dersom der ingen Forandringer sker i Pengemængden enten ved nye Guldfund eller ved forøget Seddelemmission eller endelig ved en stærkere, mere effektiv Anvendelse af Sølv ved at lade det træde i de mindre Guldmønters Sted eller tjene til Seddelfundering inden visse Grænser, er det Højeste, der kan ventes, at den »forbigaaende Disharmoni imellem de producerende Kræfter«, som nu har varet i en Aarrække, hæves derved, at Balance tilvejebringes paa det nuværende lave

Prisniveau, at altsaa Prisfaldet standser. Herved vil ganske vist allerede meget være vundet; der vil komme større Ro og Fasthed i Forholdene, man vil atter kunne lægge fornuftige Planer for Fremtiden og projekttere nye Foretagender uden Fare for at se Forudsætningerne for disse helt forandrede, inden Værket kommer i Gang. Men for alle de bestaaende, i dyrere Tider grundlagte eller erhvervede, Foretagender i Industri og Landbrug vil det nuværende Misforhold imellem Produktets Pris og de faste Produktionsomkostninger i saa Fald vedblive, og Bedringen vil saaledes nærmest kun komme nye Foretagender eller nye Erhververe af de gamle fuldt til Gode. En varig Indskrænkning af Produktionen anser jeg ikke for mulig, saa lidt som en Standsning af Befolkningens stadige Tilvæxt, og højere Priser kunne da kun fremkomme enten ved en forøget Pengemængde eller ved en Indskrænkning af Antallet paa dem, der bruge konstante Penge til Betaling af deres Konsum, altsaa en Forandring i den store Befolknings Sædvaner, hvorved denne vænner sig til at betale sit daglige Forbrug med Bankanvisninger og lignende Kreditmidler. Men en saadan Forandring foregaar ikke hurtigt — og her tale vi jo kun om den nærmere Fremtid. Hermed er ganske vist Muligheden af et hurtigt Omslag ikke udelukket; vi saa jo et saadant indtræde i den sidste Halvdel af 1879 og holde sig i Aarene 1880—81 — som Følge af Bankernes, særlig Banque de Frances, betydelige Forøgelse af Seddelemmissionen, der alene for sidstnævnte Banks Vedkommende steg fra 2137 Mill. frcs. i Oktbr. 1879 til 2752 Mill. frcs. i Decbr. 1881, altsaa en Forøgelse af 615 Mill. frcs. i $2\frac{1}{4}$ Aar, samtidig med, at

Banken lod sit Metal strømme ud, saa at dens udækkede Seddelmængde i dette Tidsrum forøgedes med 912 Mill. frcs., hvortil kom en yderligere Forøgelse paa lignende Maade ved andre ledende Banker i Evropa, saa at dettes udækkede Seddelmængde forøgedes med i Alt 1000 Mill. Rmk. i omtrent 2 Aar. Man tør naturligvis umuligt paastaa, at noget Saadant ikke skulde kunne gentage sig; man maa tværtimod haabe, at Bankerne nu efter at have forøget deres Metalbeholdning ville — og da særlig Banque de France — være mindre betænkelige ved at forøge deres Seddelemmission igjen; men man maa dog sige, at der i Øjeblikket ikke findes Noget, som tyder paa, at dette vil ske efter en større Maalestok, ligesom det i sig selv heller ikke er ønskeligt, at det sker i større Omfang, end det tør ske uden at fremkalde en ny Reaktion. Endelig vil naturligvis en pludselig Indskrænkning af Udbudet af nogle vigtige Artikler, saasom Korn, Bomuld, Kaffe osv., grundet i et eller flere Aars daarlig Høst, kunne fremkalde en partiel Prisstigning af større eller mindre Omfang; men om en saadan for de Paagældende vilde blive en Forbedring af den økonomiske Tilstand, turde dog vel være et Spørgsmaal.

Verdenspostforeningens 10-aarige Virksomhed,
betragtet i Almindelighed og særlig i Forhold til Danmark.

Indledningsforedrag til Diskussion i Nationaløkonomisk Forenings
Møde den 7. April 1886.

AF

Overpostmester H. G. Petersen.

Ved den den 9de Oktober 1874 i Bern afsluttede Postkonvention stiftedes en almindelig Postforening (Union générale des postes) til gensidig Udvexling af Postfor­sendelser mellem Posthusene i Evropa og de enkelte ikkeevropæiske Stater, der strax meldte sig ind i Foreningen, hvilken Forening traadte i Virksomhed den 1. Juli 1875. Efterat være undergaaet nogle Forandringer og Udvidelser ved den den 1. Juli 1877 i Paris afsluttede Konvention — ved hvilken Foreningens Navn for­andredes til Verdenspostforeningen (Union postale uni­verselle) — og ved den dertil sig sluttende Konvention af 3. Novbr. 1880 har Foreningen saaledes bestaaet i over 10 Aar. Da disse Konventioner atter have været Genstand for en Revision, der afholdtes i Lissabon i Begyndelsen af forrige Aar og ved hvilken vedtoges nogle rigtignok kun mindre væsentlige Ændringer, der ere gjorte gældende i disse Dage, turde det være et

passende Tidspunkt at dvæle lidt ved Foreningens ti-aarige Virksomhed og undersøge, hvilken Betydning den har haft i Almindelighed og særlig for de Korresponderende i det danske Postomraade.

For at komme til Klarhed derom vil det være nødvendigt at bringe i Erindring, hvorledes Tilstanden var, da Konventionen af 1874 traadte i Kraft. For ethvert Postterritorium, det være nok saa lille (f. Ex. Storhertugdømmet Luxemborg) bestod der særlige Regler for Postbesørgelsen, saavel med Hensyn til Taxten for Brevene, Vægten for det enkelte Brev (der varieredes mellem $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ og 1 Lod eller 15 Gram), Stigningsforholdet for Portosatserne (Vægtprogressionen), som med Hensyn til Detailbestemmelserne for Brevforsendelsen. De enkelte Stater vare fuldstændigt prisgivne Postbestyrelserne i de Lande, over hvilke Brevene skulde transitere, med Hensyn til hvilken Porto der skulde erlægges for Transiten, og dette kunde navnlig for de smaa Stater fremkalde store Vanskeligheder. Alt dette forandrede ved Oprettelsen af den fælles almindelige Postforening. Dennes enkelte Medlemmer bleve ved denne forpligtede til at yde Transit for andre Foreningsmedlemmer for en fast moderat Godtgørelse, nemlig 2 francs pr. Kilogram, hvilken i større eller mindre Grad var lavere end den Transitporto, der forinden var erlagt for Brevenes Befordring gennem et Land. Denne lave Transitporto kan anslaaes til at udgøre 2 Øre pr. Brevsats for hvert Land, Brevet passerer. Herved vandtes der særdeles meget, thi Forhandlingen om, hvad der skulde erlægges i Transit for Postforsendelser, gav ofte Anledning til ubehagelige Rivninger.

Det andet Punkt af Betydning, der vandtes ved

den
sæt
(der
mel
for
(ove
hve
sats
lun
han
Mel
fald
der
det
Por
Kur
find

nen
des
hvil
blev
Sta
Pos
Spø
bin
ved

*)

den nye Forening, var, at man blev enig om at fastsætte en ensartet, forholdsvis lav Porto af 25 centimes (der i Danmark er afrundet opefter til 20 Øre) for Breve mellem alle Foreningens Lande, dog saaledes, at der for Breve, som have en lang Vej at passere til Søs (over 300 Sømil) maa opkræves en højere Porto.*) For hver 15 Gram (3 Kvint) skal der erlægges en Portosats. Endelig bestræbte man sig for at faa nogenlunde ensartede Bestemmelser indførte for Brevenes Behandling, ligesom en indtil da stedfunden yderst minutøs Mellemsgning mellem de forskellige Postterritorier faldt bort eller dog indskrænkedes i en betydelig Grad derved, at ethvert Postvæsen nu beholder den Franko, det har opkrævet for afsendte frigjorte Breve, og den Porto, der er blevet erlagt for indgaaede ufrankerede. Kun med Hensyn til, hvad der skal erlægges i Transit, finder der en Opgørelse Sted i en kort Tid af Aaret.

21 Stater traadte i 1874 ind i denne Forening, nemlig alle de evropæiske (undtagen Montenegro) samt desuden Ægypten og de forenede Stater i Nordamerika, hvilke oprindelig havde givet Stødet til, at Sagen var blevet taget under Overvejelse, idet der efter disse Staters Indbydelse havde i 1863 fundet en almindelig Postkonference Sted i Paris, paa hvilken forskellige Spørgsmaal vedrørende en lettere international Postforbindelse vare Genstand for Drøftelse. Om der end ikke ved denne Lejlighed blev sluttet nogen formelig Traktat,

*) Naar undtages de forenede nordamerikanske Stater, der ikke har gjort Krav paa den højere Porto, de vare berettigede til at forlange, erlægges der nu 50 pCt. mere for Breve til alle oversøiske Stater eller til de Lande i Asien og Afrika, hvortil Befordringen sker til Søs over 300 Sømile.

saa blev der dog truffet visse Aftaler, navnlig i Retning af Beregning af en billigere Transit for Breve, som ligefrem maatte lede hen til det Maal, som naaedes i Bern i 1874. Forøvrigt var Tanken om en ensartet international Porto allerede paa et tidligere Stadium bragt frem af en dansk Postembedsmand, hvorefter jeg forøvrigt har udtalt mig, da jeg i Decbr. 1874 holdt et Foredrag om Postkonventionen i Bern*).

Jeg kan ikke forlade dette Emne uden at omtale den mærkelige Stilling alle evropæiske Stater forinden havde indtaget til den internationale Postforbindelse, thi medens alle Staterne efterhaanden i Løbet af nogle og tyve Aar vare fulgte i Englands Spor ved for Breve i Indlandet at indføre en lav, tildels ensartet Porto, saa fastholdt de alle i en lang Aarrække, ogsaa England, en højere Portoandel end den indenlandske for Breve til Udlandet**).

Imidlertid var Danmark en af de første Stater, der bragte den indenlandske Porto i Anvendelse ligeoverfor Udlandet og det var den første Stat ligeoverfor hvilken England kun beregnede intern Porto for de med dette udvexlede Breve.

Ved Konventionen i Bern blev Taxten for Tryksager, Vareprøver og Mønstre, der udvexledes

*) vide Nationaløkonomisk Tidsskrift, 6te Bind.

**) Til Exempel skal anføres, at medens den indenlandske Porto i Danmark var 4 Skilling og i England 1 penny, saa beregnedes der indtil Aaret 1865 for Breve mellem Danmark og England i dansk Portoandel 9 Skilling og i engelsk Portoandel $2\frac{1}{2}$ pence, hvortil kom Transit-Portoen. Denne var saa høj, om ogsaa Brevene transiterede i lukket Sæk gennem et Land og saaledes kun foranledigede ringe Arbejde og ringe Udgift, at det grænsede til Oprækkeri, og Danmark stod i saa Henseende indtil 1864 ikke tilbage for andre Stater.

mellem Foreningsstaterne, fastsat til 7 Centimer pr. 50 Gram* (10 Kvint), Transitgodtgørelsen for Tryksager fastsattes til 25 Centimer pr. Kilog., hvilket kan anslaaes til 1 Øre pr. Korsbaandsats for hvert Land, Forsendelsen passerer.

For Brevkort mellem Foreningslandene fastsattes Portoen til det Halve af Portoen for almindelige Breve og for ufrankererede Breve til det Dobbelte af Portoen for frankerede.

For Eftersendelse af Breve fra et Land til et andet i Foreningen, det vil sige, naar Adressaten var rejst til et andet Land end det, hvortil det var adresseret, beregnes ingen Tillægs-Porto, medens der tidligere beregnedes ny Porto for hvert Land, det passerede. Dette var altsaa en stor Lettelse. Desuden blev det fastslaaet, at der ikke maatte opkræves Bærepenge for Breve fra et Foreningsland til et andet. I Danmark hævedes Bærepengene ligesom i England med den lave, ensformige Portos Indførelse (den 1. April 1851), men der var mange Lande, i hvilke de vare bibeholdte. Naar der saaledes opkrævedes Bærepenge i det ene af tvende Lande, men ikke i det andet, blev Betalingen for Brevene i Virkeligheden ikke ensartet mellem tvende Lande.

Tages det i Betænkning, at der var adskillige Stater, i hvilke den interne Brevporto paa den Tid udgjorde 15—16 Centimer og Betalingen for andre Postydelse stod i Forhold dertil, samt at der i Transit erlagdes en Godtgørelse, der i det mindste var det Dobbelte af den, der nu blev fastsat, og i flere Lande udgjorde indtil det Femdobbelte deraf, maa det erkendes, at det var store Resultater, der opnaaedes ved denne Konvention, og som afgiver et Bevis paa den Mands Dygtighed, der

var Sjælen i Forhandlingerne, den tyske Generalpostmester, Dr. v. Stephan.

Ved den i 1878 i Paris stedfundne Revision af Konventionen deltog 31 Stater i Forhandlingerne. Her nedsattes Portoen for Tryksager, Vareprøver og Mønstre samt Forretningspapirer til 5 Centimer pr. 50 Gram, med et Minimum af Betalingen for de sidstnævnte af 25 Centimer, og for Vareprøver og Mønstre af 10 Centimer. Det bestemtes, at Tryksager og Forretningspapirer kunde modtages indtil en Vægt af 2 Kilogram. For utilstrækkeligt frankerede Breve blev det bestemt kun at opkræve det Dobbelte af den Del af Forsendelsen, der ikke var frigjort, medens der tidligere beregnedes det Dobbelte af hele Forsendelsens Vægt, kun med Fradrag af Værdien af de derpaa anbragte Frimærker. Gebyret for anbefalede Breve maatte i Evropa ikke overstige 25 Centimer (uden for Evropa 50 Centimer), og for Mogtagelsesbeviser, som erhvervedes hos Adressaten, fastsattes Betalingen til det samme som for et enkelt Brev (25 Cent.). Der indrømmedes Staterne en Ret til at fastsætte en lavere Porto end den almindelige for Breve, der udvexledes i Grænsedistrikterne indenfor et Omraade af 30 Kilometer.

Ved disse Forhandlinger blev 14 Stater enige om en Udveksling af Postanvisninger paa Beløb indtil 500 fr. mod et Gebyr af 25 Cent. pr. 25 fr., med en Minimal-sats af 50 Cent., saaledes at Udfærdigelsen fandt Sted i det Lands Mønt, hvor Udbetalingen skulde foregaa, men i Afsendelseslandets Sprog.

Denne Overenskomst var efter min Formening af ikke ringe Betydning, dels for Rejsende, dels for ringere stillede Folk, der skulde have mindre Beløb tilstil-

lede, idet det er forholdsvis kostbart at trække Vexler paa Smaasummer og det i en mindre By eller et langt bortliggende Land er vanskeligt og forbundet med Tab at faa fremmede Sedler vexlede, medens man ved Postanvisningerne paa en billig og bekvem Maade kan faa Smaabeløb besørgede.

Forinden var det kun forholdsvis faa Stater (7), med hvilke Danmark kunde udvexle Postanvisninger. Ligeledes sluttedes der mellem 16 Stater Overenskomst om Udvexling af Pengebreve indtil et Beløb af 500 francs imod et Assurancegebyr af 5 Cent. pr. 200 fros. for hvert Land, Værdibrevet passerer eller er Genstand for Behandling med et Tillæg af 10 Cent. for længere Søbefordring.

Forinden denne Overenskomst sluttedes, var der, saavidt erindres, kun 8 Stater, i hvilke Postvæsenet paatog sig at befordre Pengebreve og overtog Garanti for den opgivne Værdi. Det var derfor et ikke ringe Fremskridt, der gjordes ved denne Overenskomst.

Den 3. Novbr. 1880 afsluttede Delegerede for 22 Stater en Overenskomst om Besørgelsen af Postpakker. Det vil sige Pakker af Vægt indtil 3 Kilogram, men uden angiven Værdi, og med et begrænset Omfang. I kun meget faa Lande, saavidt vides 7, befattede Postvæsenet sig med at befordre egentlige Pakker. Vel kunde man ved Postvæsenet i de til Verdens-Postforeningen hørende Stater faa sendt Bøger og andre Tryksager indtil en Vægt af 1 Kilogram (2 Pd.) og Vareprøver indtil en Vægt af 250 Gram ($\frac{1}{2}$ Pd.), men dette var en saa stærk Begrænsning, at der ofte udtaltes Beklagelse over, at ikke Postvæsenet i alle Stater besørgede Pakker. Portoen blev derhos fastsat forholdsvis lav og ensartet,

nemlig til 50 Centimer (36 Øre) for Indleverings- og Udleveringslandet og for hvert Land, Pakken passerede, med et Tillæg for længere Søbefordring og undtagelsesvis for Sverig af Hensyn til Landets store Udstrækning. For Udbringning og Toldbehandling er det derhos tilladt af Adressaten at opkræve indtil 25 Cent. (18 Øre) pr. Pakke. Erstatning for Tabet af en Pakke ydes med en Sum af indtil 15 frcs. efter nærmere Opgivende af Pakkens Indhold og Værdi.

Det er ikke ringe Vanskelighed, der har været forbunden med at faa Enighed bragt tilveje om de herhen hørende Forhold, og det gør derfor de Mænd Ære, der forstod at rydde disse Vanskeligheder til Side. Publikum i Almindelighed har sat megen Pris paa denne Overenskomst, og man hører endnu ofte fremført Tilfredshed med, at der paa denne Maade billigt, hurtigt og sikkert kan befordres alle Slags mindre Pakker.

Den 1. Februar 1885 samledes Delegerede fra Postvæsenet i 48 Stater i Lissabon for at revidere de omtalte Konventioner. Større Forandringer foretoges vel ikke, men de vedtagne Bestemmelser præciseredes nærmere og Antallet af Undtagelser fra de almindelige Regler, der vare indrømmede enkelte Stater, bleve noget indskrænkede. Adskillige om end mindre vigtige Forbedringer ere dog ogsaa blevne vedtagne, iblandt hvilke skal nævnes Ret til at forsende Brevkort med betalt Svar til alle Foreningslande og Adgang til at forlange en Forsendelse tilbage eller forandre Adressen indtil det Øjeblik, den er kommen Adressaten ihænde. Dette Punkt spiller en ikke ringe Rolle i Handelsverdenen, idet det af og til forekommer, efterat et Brev er af-

sendt, at der indtræder Begivenheder eller modtages Oplysninger, som gør det ønskeligt at forandre de i et Brev tagne Dispositioner og saaledes erholde det tilbage. Der er nu truffet Bestemmelse om, hvorledes dette skal effektueres; imidlertid er der visse Lande, i hvilke Lovgivningen hjemler Adressaten (eller hans Bo) Ret til et Brev eller en Forsendelse, naar den er afgivet til Befordring til ham, og i disse Lande er altsaa Tilbagekaldelsesretten uden Betydning.

Man er ogsaa blevet enig om Betingelserne for at kunne faa Breve bragte ud ved Expresbud — forsaavidt vedkommende Stat overhovedet har indladt sig paa den Slags Besørgelse.

I det Hele taget har en liberal Aand gjort sig mere gældende end tidligere, saaledes at det nu er tilladt at benytte Brevkort, forfærdigede ved privat Industri, paa Betingelse af, at de i Formen og med Hensyn til Papirets Konsistens ere fuldstændig overensstemmende med de officielle. Ligeledes er der givet Begrebet »trykte Sager« en liberal Fortolkning.

Antallet af Stater, mellem hvilke der kan udvexles Postanvisninger, er voxet til 27, og er man tillige blevet enig om mellem disse at expedere Beløb, anviste pr. Telegraf.

Værdibreve kan nu forsendes mellem 22 Stater og indtil et Beløb i ét Brev af 10,000 frcs.

Postpakker kan nu befordres til og fra 31 Stater, men desværre er England ikke blandt disse. Omendskønt den engelske Postbestyrelse ved et betydeligt Arbejde og ved den tidligere Generalpostmester Fanecetts Energi overvandt de Vanskeligheder, der fra Jernbanernes Side lagdes i Vejen for at imødekomme det af

Publikum ved Interpellationer i Parlamentet rejste Ønske om, at Postvæsenet vilde overtage at besørge Smaapakker befordrede, saaledes at der nu i Storbritanien og Irland af Postvæsenet modtages Pakker til Befordring indtil en Vægt af 7 Pd. og imod en efter engelske Forhold nogenlunde moderat Betaling, saa har den ikke troet at kunne gaa ind paa Udvexling af Smaapakker med Udlandet for en saa billig Betaling som den, hvorom de 31 Stater ere blevne enige. Indtil videre kan der derfor ikke sendes Postpakker til England.*)

Vægtgrænsen for Postpakkerne er nu udvidet til 5 Kilogram, og man er blevet enig om — dog ikke i alle de 31 Stater — at lade trække Postopkrævning indtil et Beløb af 500 fres. paa Postpakker og at akceptere til Garanti en Værdi af indtil 500 francs pr. Pakke.

For lette, i Forhold til Vægten voluminøse Pakker opkræves 50 pCt. højere Porto end den almindelige.

Af de paa den sidst afholdte Kongres under Forhandling fremsatte forskellige Forslag, der ikke bleve vedtagne, skal jeg omtale de væsentligste, nemlig dels en Ophævelse eller dog en større Nedsættelse af Transitporten for Breve og dels Indførelse af Abonnement paa Aviser og disses Forsendelse for en endnu lavere Porto end Korsbaandstaxten. Hvad det førstomtalte Forslag angaar, da er det ikke saa underligt, at det kunde finde Modstand, thi ved de efterhaanden indførte lave Taxter, særlig for Tryksager, Vareprøver osv., er Vægten af de transiterende Brevforsendelser voxet meget

*) Ved et senere truffet Arrangement kan der dog fra 1. Maj udvexles Pakker uden angiven Værdi af Vægt indtil 6 Pund med Storbritanien og Irland i alt Væsentligt efter Reglerne for Postpakker, men med en noget højere Betaling.

betydeligt og deres Transport maa saaledes ligefrem medføre en ikke ubetydelig Udgift for den Stat, der yder Transiten, uden at denne altid vilde være i Stand til at faa Ækvivalent derfor ved den Transit, den til Gengæld kunde paakalde ydet af andre Stater. En lille Stat vil derhos ofte af Hensyn til Transiten være nødsaget til at tilvejebringe og vedligeholde mere kostbare Befordringsydelser end dens indre Trafik gjorde nødvendig, og disse Ydelser turde den dog have et berettiget Krav paa at faa erstattet, i alt Fald delvis.

Med Hensyn til Betydningen af Transiten skal jeg oplyse, at Brevsækkene, der transitere Danmark, veje i Retningen til Sverig og Norge gennemsnitlig c. 1000 Pd., i Retningen fra Sverig og Norge c. 800 Pd. eller med andre Ord: det er et pænt lille Vognmandslæs af Brevpostsager, der daglig befordres gennem Landet i begge Retninger. Indtægten af denne Transit er omtrent efterhaanden voxet op til at blive den samme som forinden Postforeningens Dannelse, medens den af Danmark til fremmede Stater ydede Transitgodtgørelse er noget lavere end forinden Foreningen traadte i Virksomhed. At Sverig-Norges Transit gennem Danmark er voxet stærkere end Danmarks gennem andre Lande, har sin naturlige Grund i, at disse Stater opnaaede en langt betydeligere Nedsættelse i Porto'en til fremmede Lande end Danmark, hvorved deres udenrigske Korrespondance maatte stige stærkere end Danmarks.

Der er ikke mange Stater, i hvilke Postvæsenet har indladt sig paa at modtage Abonnement paa Aviser og indkassere Abonnementspengene; saavidt vides foruden Danmark kun Norge, Sverig, Tyskland, Rusland, Schweiz og delvis Østerrig-Ungarn og Belgien, og der er næppe nogen anden Stats Postvæsen, der besørger

Aviser befordrede og omdelte for en saa lav Betaling som det danske, nemlig for $\frac{1}{2}$ Øre pr. Expl. Mængden af Aviser er derfor her, ligesom i andre Stater, hvor de besørgeres for en forholdsvis for lav Betaling, voxet i den Grad, at de navnlig, naar Hensyn tillige tages til deres Volumen og Vægt, saa at sige kvæle Brevene, eller i alt Fald lægge et betydeligt Baand paa den hurtige Besørgelse af disse. Det forvolder nemlig en større Ujævnhed at besørge Aviserne end Brevene, saavel paa Afgangs- som paa Ankomststedet, paa det førstnævnte fordi Postvæsenet har indladt sig paa at lægge dem sammen og tælle dem samt pakke dem ind til ethvert Bestemmelsessted efter det Antal, hvorpaa der abonneres paa ethvert Sted. Derefter samles de mange og svære Pakker. Paa Ankomststedet skulle Aviserne eftertælles og udsorteres efter opgivet Tal af hver Avis til enhver Brevbærer, samt derefter af denne foldes sammen, som han bedst véd og kan, for at de kunne bindes sammen med Brevene, efterat de forinden ere blevne ordnede og paaskrevne Abonnentens Navn efter en foreliggende Liste. Denne Manipulation er saa vidtløftig, at den altid forsinker Brevexpeditionen, og Vægten samt Omfanget af Aviserne er som oftest saa stor — langt større end Brevenes —, at den hindrer Budet i at bevæge sig med Lethed og gør ham træt, førend han er kommet til Ende med Omdelingen. Til Oplysning om Forholdet mellem Brevenes og Avisernes Vægt skal jeg saaledes meddele, at medens Antallet af afsendte Aviser og Breve med Aftentoget ad Vestbanen omtrent er ens, er Vægten af Brevene i Gennemsnit kun 5 à 600 Pd., men af Aviserne derimod 12 à 1300 Pd. Med Morgentoget ad Vestbanen er Misforholdet endnu større, idet Brevenes Vægt kun udgør c. 300 Pd., Avisernes derimod c. 2000

Pd. De fleste Breve, navnlig Forretningsbreve, skrives nemlig i Tiden mellem 11 $\frac{1}{2}$ Fm. og 6 $\frac{1}{2}$ Em.; det er væsentlig kun private eller Familjebreve, der skrives efter den Tid. Der kan saaledes ikke længere, som forhen, tales om at befordre »Brevsækken« eller at betegne Brevposten som »den ridende Post«, i Modsætning til Pakkeposten, som kaldtes »den agende Post«, og som en Illustration til Postens Betydning i 1844, da Altona-Kiel Jernbane nærmede sig sin Fuldførelse, kan jeg anføre, at Jernbaneselskabet blev forpligtet til gratis at befordre Brevposten og 600 Pd. Pakkepostgods daglig i hver Retning. Det fremgaar af det ovenfor Meddelte, at nu vejer Brevposten langt mere end Pakkeposten dengang.

Man vil saaledes ikke kunne forundres over, at Postvæsenet i de Stater, som hidtil ikke have befattet sig med at modtage Abonnement paa Aviser og befordre dem for en billigere Betaling end Korsbaandsforsendelser, have næret Betænkelighed ved at gaa ind paa det derom gjorte Forslag. Den nuværende Taxt for internationale Korsbaandsforsendelser, 5 Centimer pr. 50 Gram, turde noget nær være Minimum af den Taxt, hvorfor Postvæsenet er i Stand til at befordre Forsendelserne, ved Siden af Breve, uden at udsættes for Tab derved.

Betragtet fra et almindeligt Standpunkt er det betydelige Resultater, der ere opnaaede ved Verdenspost-Foreningen, nemlig i store Træk for Postbestyrelserne: en Ret til Transit paa billige Vilkaar, i Stedet for den tidligere møjsommelige og ofte smaalige Forhandling om Vilkaarene for Transiten og Ophøret af den minutløse og besværlige Afregning over skyldig Franko eller tilgodehavende Porto m. v., og for Publikum: en ens-

artet moderat Porto for Brevpostsager, samt en for de fleste Staters Vedkommende ensartet Behandling af Postforsendelserne, saa at de Korresponderende nu ikke længere, som forhen, behøve at erkyndige sig om, hvad et Brev til Udlandet koster, hvor meget et Brev maa veje for at kunne befordres for enkelt Porto, om anbefalede Breve kun kunne forsendes i Spidskouvert og om de skulle forsynes med Laksegl samt i bekræftende Fald med hvor mange, osv. Den vedtagne Udvexling af Postanvisninger efter ensartet Taxt og ensartede Former, samt Forsendelsen af Penge i Breve paa Postvæsenets Ansvar og Befordringen af Smaapakker for en lav, let fattelig Taxt og forholdsvis hurtigt ere Fordele, der, om end de herom afsluttede Overenskomster endnu ikke gælde for alle Foreningslandene, dog ere af en saadan Betydning, at der med Føje maa skønnes paa det, der alt nu efter Foreningens tiaarige Bestaaen, er opnaaet.

Imidlertid er der ogsaa opstaaet nogle Ulemper ved de nye Bestemmelser, af hvilke jeg skal fremhæve den, at den betydelige Vægt, det er tilladt at befordre sammen med Breve for modereret Porto som Tryksager — indtil 2 Kilog. — har til Følge, at Expeditionen (Sorteringen) og Ombæringen af Brevene besværliggøres og forsinkes i ikke ringe Grad, ligesom ogsaa mange mindre Breve forstikke sig i disse større Forsendelser og forsvinde eller dog først komme Adressaten i Hænde efter at have gjort en Afstikker af undertiden indtil Hundreder af Mile. Der er overhovedet nogen Modsigelse mellem paa den ene Side at gøre store Anstrengelser og anvende betydelige Bekostninger for at faa Posten hurtigt fremført, ikke alene med Iltog, men

ogsaa med Exprestog, og saa paa den anden Side samtidigt belemre Brevposten med saa tunge Forsendelser, at Expeditionen paa Ankomststedet derved medtager en i Forhold til den hurtige Befordring altfor lang Tid. At Vareprøver kunne under alle Slags Former befordres sammen med Brevene har til Følge, at disse, især naar Brevkuverterne ere af skørt Papir, lide Molest og sprænges i Kanterne. Overhovedet er det en Kendsgærning, at alle uhaandterlige Forsendelser, der befordres sammen med Brevene — hvilke altid maa være Hovedgenstanden for Postvæsenets Virksomhed, — er til Skade for disse saavel med Hensyn til Behandlingen paa Afgangsstedet som under Transporten og paa Ankomststedet.

Den ringe Udstrækning af Grænserayonen — 30 Kilometer —, indenfor hvilken det er tilladt Foreningslandene at lade opkræve en lavere Porto end den almindelige, synes at være en vel stræng Hævdelse af den ensartede Porto, især saa længe den andrager 25 Centimer.

Den største Ulæmpe ved Foreningsbestemmelserne er dog den, at ikke alle Foreningsstaterne have villet eller kunnet bøje sig for Majoritetens Beslutninger i alle Punkter og at man saaledes har været nødsaget til at maatte indrømme visse Stater en Særstilling, f. Ex. med Hensyn til Undladelse af at yde Erstatning for anbefalede Breve, som gaa tabt, Nægtelse af Retten til at forlange Forsendelser tilbageholdte, saa længe de ikke ere komne i Adressatens Hænder, Undladelse af at besørge Breve udbragte ved Expressebud osv.

Det tør dog antages, at jo længere Foreningen bestaar, desto flere af dens Medlemmer ville da føle

Ulæmperne ved at indtage en Særstilling i denne for enkelte Punkters Vedkommende og efterhaanden ogsaa for disse slutte sig til de andre Stater.

Hvad særlig angaar Foreningens Indflydelse paa Danmarks postale Forhold, da er det ganske vist, at den hverken har været af gennemgribende eller stor Betydning. Vi havde, som ovenfor anført, været saa heldige forinden dens Oprettelse at faa afsluttet meget fordelagtige Traktater om Brevforsendelsen til og fra de Lande, med hvilke vi udvexlede den største Korrespondance. Vort Forhold til Sverig og Norge forblev i det Væsentlige uberørt af Foreningsbestemmelserne, hvad angik den mellemrigske Forbindelse. Til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg samt til Hamburg og Lübeck kostede et enkelt Brev 12 Øre, til det øvrige Tyskland og Østerrig-Ungarn 16 Øre; Betalingen for disse Breve blev forhøjet til 20 Øre, for de førstnævnte Vedkommende ved Bestemmelserne i Konventionen af 1878. Til Storbritanien og Irland samt til Holland kostede et Brev det samme som efter Foreningens Dannelse, nemlig 20 Øre. Det var kun Porto for Breve til og over Belgien, Frankrig, Grækenland, Italien, Portugal, Rusland, Schweiz, Spanien og de forenede Stater i Nordamerika, som blev lavere efter Foreningstaxten, men til disse Stater er Korrespondancen langt fra saa stor som til de førstnævnte, til hvilke Porto enten blev forhøjet eller uforandret.

Se vi hen til, hvilken Indflydelse Foreningen har haft paa Korrespondancen til og fra Udlandet, viser det sig ogsaa, at uagtet den er voxet, saa har dens Væxt dog ikke været saa stærk som Indlandets. Medens saaledes den indenlandske Korrespondance i Finans-

aaret 1873—74 udgjorde i runde Tal 13,900,000, og Tallet af Breve fra Udlandet 2,600,000, eller ca. 19 pCt., udgjorde den indenlandske Korrespondance i 1884—85 31,600,000, og Tallet af Breve fra Udlandet 5,050,000, eller ca. 16 pCt.

Naar vi nærmere undersøge, hvorledes disse Tal fordele sig, viser det sig, at der befordredes:

	1873—74	1884—85]
i Indlandet, mellem Steder, hvor der findes Postkontor eller Postexpedition	11,300,000	23,800,000
Brevsamlings- og Låndpostdistriktbreve	1,200,000	3,600,000
Lokale Postforsendelser	1,400,000	4,200,000
	<u>13,900,000</u>	<u>31,600,000</u>

Fra andre Postterritorier:

fra Sverig	400,000	900,000
- Norge	160,000	270,000
- Tyskland og flere Lande	1,440,000	2,800,000
- Frankrig	80,000	90,000
- Storbritanien og Irland	320,000	800,000
- Rusland	30,000	60,000
- de forenede Stater i Nordamerika ..	150,000	310,000
- Island, dansk Vestindien m. fl.	20,000	20,000
	<u>2,600,000</u>	<u>5,050,000</u>

Det viser sig saaledes, at uagtet Portoen er forbleven uforandret for de engelske Breve, er det dog Antallet af disse, der er voxet stærkest af alle udenlandske Breve, og uagtet Portoen for tyske Breve er blevet højere, er dog Antallet af disse Breve ogsaa voxet ikke saa lidt. Portoen for Breve til og fra Sverig og Norge er ikke undergaaet nogen Forandring i de 11 Aar, og desuagtet er de svenske Breves Antal voxet til mere end det Dobbelte, de norskes derimod kun ca. 70 pCt. Antallet af Breve fra Nordamerika

er ogsaa steget til over det Dobbelte. Det er altsaa andre Faktorer end den lavere Taxt, der influerer paa den udenrigske Korrespondance, og medens vi i Postvæsenet betragte den livligere Handelstrafik som et af de væsentligste Momenter, der har gjort sig gældende med Hensyn til Korrespondancens Forøgelse paa England, Tyskland og Sverig, saa antage vi, at den store Udvandring til de forenede Stater har skabt en større Korrespondance paa disse.

Det fremtræder som noget paafaldende, at den dansk-norske Korrespondance ikke er voxet saa meget i denne Periode, som den øvrige udenlandske. Den overflyves nu af den nordamerikanske. Muligt er det ogsaa, at en hurtigere Fremførelse af Posten kan have nogen Indflydelse paa Korrespondancens Stigning, thi medens der ikke er sket nogen synderlig stor Fremskyndelse af den dansk-norske Posts Befordring i de 11 Aar, er derimod Postens Fremførelse til og fra England samt en Del af Tyskland og tildels Nordamerika nu ikke lidet hurtigere end tidligere. Mellem London og København befordres Aftenposten saaledes nu i $1\frac{1}{2}$ Døgn imod tidligere 2 Døgn, hvilket faktisk er det samme som en Gevinst af ét Døgn.

Det viser sig stadigt, at der fra de større Handels-Centrer, saasom London, Hamburg, med flere, indgaar flere Breve hertil, end der omvendt sendes herfra dertil. Vi formode i Postvæsenet, at dette hidrører fra, at der gøres flere Tilbud fra de større Handlende hertil, som forblive ubesvarede.

Siden jeg er kommet ind paa Statistiken, vil jeg benytte Lejligheden til at oplyse, at i Budgettet for indeværende Finansaar er Indtægten af indenlandske

Breve anslaaet til 2,400,000 Kroner og af udenlandske Breve til 721,000 Kroner eller ca. 30 pCt., uagtet de sidste, som tidligere oplyst, kun udgør 16 pCt. i Forhold til de første. Det maa imidlertid erindres, at omtrent en Femtedel af de indenlandske Breve ere Landpostdistriktbreve og lokale Breve, af hvilke der kun svares en Porto af 4 Øre, og at den for de udenlandske Breve fastsatte Porto erlægges for hver 15 Gram og for de udenlandske Tryksager og Vareprøver m. v. for hver 50 Gram, tildels med en Minimalporto, medens for de indenlandske Brevpostsager Porto'en er ensartet uden Hensyn til Vægten.

Uagtet Antallet af Aviser, der besørges her i Landet, er ligesaa stort som Antallet af Breve, idet det udgør:

mellem Postkontorer og Postexpeditioner	27,500,000
i Brevsamlinga- og Landdistriker.....	9,100,000
som lokale	900,000
	<hr/>
tilsammen	37,500,000
og fra Tyskland	700,000
fra Sverig.....	80,000
- Norge	40,000
	<hr/>
fra Udlandet	820,000

og uagtet Arbejdet, der er forbundet med at ombære Aviserne, er det samme, og med at expedere næsten det samme som med Brevene, ligesom Avisernes Transport koster Postvæsenet fuldt saa meget som Brevenes, er Postvæsenets Indtægt af Aviser kun ca. 300,000 Kroner aarlig eller næppe 10 pCt. af dets Indtægt af Brevene — et Misforhold, der kan give Anledning til mange Betragtninger, af hvilke én er uomstødelig, og

det er den, at det er et betydeligt Tab, Postvæsenet har af Avisbesørgelsen.

Den lettere Udvexling af Postanvisninger med Udlandet, som var en Følge af Konventionen af 1878, har vel forøget deres Tal i en ikke ringe Grad, nemlig fra 29,000 i 1873—74 til 53,000 i 1884—85, eller med 83 pCt.; men den indenlandske Omsætning af Postanvisninger er dog voxet i det samme Tidsrum i en langt stærkere Grad, nemlig fra 254,000 til 876,000, altsaa har det i det sidste Aar været $3\frac{1}{2}$ Gang større end i det første. Postvæsenets Indtægt af saavel inden- som udenlandske Postanvisninger anslaaes paa Budgettet for indeværende Finansaar til 150,000 Kr. I det sidste Finansaar er det 25 Millioner Kroner, der ere udvexlede pr. Postanvisning, og som saaledes har bidraget til at formindske Kravet paa Mønt.

Udvexlingen af Pengebreve med de Stater, der i 1879 optog denne Udvexling, er saa ringe, at den ikke fortjener særlig Omtale, og hvad Pakkesager angaar, ere de statistiske Oplysninger, der staa til min Raadighed, for ufuldkomne til, at jeg paa Grundlag deraf kan meddele saadanne Oplysninger, som give et virkeligt Billede af, hvilken Indflydelse Overenskomsten af 1879 har haft med Hensyn til Pakkebefordringen. Kun saameget kan jeg oplyse, at de hertil fra og over Tyskland indgaaede Pakkers Antal har i Finansaaret 1884—85 udgjort over 300,000 og deres Vægt 1,600,000 Pd., altsaa i Gennemsnit lidt over 5 Pd. pr. Stk.; deres Tal er i de sidste 10 Aar voxet til over det Dobbelte, men hvor mange deraf, der hidrøre fra Tyskland, — med hvilket Land vi forinden 1879 have haft den samme Taxt som nu for Smaapakker — og hvor mange fra Stater hin-

sides Tyskland, derom ser jeg mig ikke i Stand til at give paalidelig Oplysning, ligesaa lidt som jeg kan udtale mig om Tallets Forøgelse er nogenlunde ens for de forskellige Lande. Det er vist, at der i Almindelighed saavel her som i vedkommende fremmede Lande udtales Tilfredshed med, at Postvæsenet har overtaget at besørge Smaapakker, og at der i de Stater, som hidtil har befattet sig med at befordre Pakker, voxer en Stemning op hos Postpersonalet for til Jernbanevæsenet at afgive Befordringen af de større Pakker, men derimod fremdeles at beholde Besørgelsen af de mindre, som liggende den almindelige Posttrafik nærmere.

Til det foran staaende Indledningsforedrag knyttedes der følgende Bemærkninger:

Overkrigskommissær **C. L. Madsen** mente, at man af det, der var oplyst af Foredragsholderen, maatte faa det Indtryk, at det i den internationale Trafik ikke saa meget som i den indenlandske kom an paa at have lave, som let forstaaelige Taxter, og at den hurtige Fremførelse af Posten spillede en større Rolle for de Korresponderende og derved for Posttrafikens Udvikling i Forholdet til Udlandet, end de lave Taxter. Han anmodede derfor Indlederen af Diskussionen om at udtale sig om den sandsynlige Indflydelse, som den nær forestaaende Aabning af Postforbindelsen med Tyskland over Gjedser vilde have paa Postens hurtigere Fremførelse til og fra Norden og hvad der vel vilde vindes i Tid ved Besvarelsen af et Brev. Han antog, at der maatte kunne vindes 24 Timer, nemlig 12 Timer paa Hen- og 12 Timer paa Tilbageturen, endog paa Vejen vestefter.

Grosserer **A. C. Levysøhn** udtalte sig om det Urimelige i, at et Brevkort i Indlandet kostede 8, men til Sverig kun 5 Øre og ønskede oplyst, hvad Grunden var til, at

et Brev til Tyskland kostede 20 Øre, men fra Tyskland kun 20 Pfennig; han mente, Taxten burde være ens til og fra et Land, og 18 Øre stemmede bedre overens med Verdens-Postforeningens 25 cents, end 20 Øre.

Overpostmester **Petersen** oplyste, at Forbindelsen mellem Gjedsers og Warnemünde vilde fra Begyndelsen kun finde Sted om Dagen; saalænge der ikke kommer en Natforbindelse i Stand, vil den nye Rute ikke faa nogen stor postal Betydning, thi de fleste Breve blive skrevne om Dagen og afgaa om Aftenen. Var denne nye Rute blevet etableret, da der første Gang forhandlede om den — i 1878 — vilde der ganske vist være vundet i Tid ved Befordringen ad den for Breve til og fra England; men siden den Tid er der kommet en hurtigere Forbindelse i Stand mellem Hamburg og London over Vliessingen—Queenstown, saa at Breve nu ikke ville kunne komme hurtigere til England over Gjedsers—Warnemünde end over Korsør—Kiel. Til det sydlige Evropa vil der derimod kunne vindes ad den nye Vej 12 Timer og til det østlige endnu mere. Den hurtigere Forbindelse med Berlin var dog for den nye Kurs' Vedkommende det vigtigste, efterat denne By er bleven en Verdensstad og havde faaet ikke alene en langt større politisk, men ogsaa kommerciel og industriel Betydning end tidligere. Med Hensyn til det andet Spørgsmaal bemærkede han, at Taxten for Brevkort i Indlandet kunde ikke forandres uden ved Lov og de politiske Forhold have foranlediget, at et Udkast til Ændringer i vor Postlov, hvori ogsaa var optaget en nedsat Betaling for Brevkort, ikke blev ført til Ende. Da den nugældende Postlov af 7. Januar 1871 udarbejdedes, var Brevkortinstitutionen temmelig ny; et Brevkort forårsager Postvæsenet samme Ulempe som et Brev, og det turde derfor i Principet være ganske korrekt, at Betalingen for Brevkort dengang blev sat lig Taxten for et Brev. Alle andre Stater i Evropa have siden sat Taxten ned til det Halve og saa maa vi vel følge efter. Brevkortene ere her i Landet kun benyttet i forholdsvis ringe Grad, han troede 5 pCt.*) af Brevmængden, medens deres Tal i Udlandet udgør i Gennemsnit 20 pCt. af Brevmængden. (I Holland og Tyskland c. 20 pCt.,

*) Ved nærmere Undersøgelse har det vist sig kun at være 1 pCt. af Brevmængden.

i Belgien, Østerrig og Ungarn c. 25 pCt., i Italien og Schweiz c. 16 pCt., i England c. 12 pCt., i Rusland og Sverig c. 8 pCt., i Norge og Frankrig c. 5 pCt., osv.). I Verdens-Postforeningskonventionen er det vedtaget, at de Stater, hvis Mønter deles med Decimaler, kunne afrunde den internationale Portosats til en Decimal, og det er saaledes fuldkommen berettiget, at der i Danmark opkræves 20 Øre for et Brev til Postforeningsstaterne; i Sverig og Norge har man gjort det samme.

Etatsraad **Tietgen** maatte dog værne den danske Handelsstand mod Antydningen af, at den ikke besvarede de fra Udlandet indgaaede Breve. Naar der fra de større Handelsbyer og vigtigere Stæder for Afsætning af vore Produkter indgik flere Breve til København og de mindre Byer i Danmark end omvendt, da havde dette sin Grund i, at der altid var mere at meddele fra de førstnævnte end fra de sidstnævnte. Det interesserede altid mere i den mindre By at erfare Markedets Tilstand i den større end omvendt. — Han sympathiserede ikke med Brevkortene og fandt det var en daarlig Invention, næsten lige saa slet som »Memorandumer«. De medførte Ulejlighed og Uorden paa Handelskontorerne; for Opdragelse af Ungdommen vilde det ogsaa være heldigt, om Brevene toge til og Brevkortene toge af. Han var derfor ikke stemt for en Nedsættelse af Porto for dem.

Etatsraad **Levy** antog, at en af Grundene til, at Antallet af Smaapakker var taget saa stærkt til, var den, at Mellemandhandelen indskrænkedes og at Producenten henvendte sig direkte til Forbrugeren. Der forekom derved flere Smaapakker. Han skulde ønske at erfare, om de saaledes med Posten forsendte Pakker undersøgtes af Toldvæsenet undervejs; hvis ikke, vilde han anse det for heldigt, at de Rejsendes Gods, som passerede gennem et Land, ogsaa kunde paa lignende Maade blive fri for det nu ofte generende Toldeftersyn.

Overpostmester **Petersen** oplyste, at gennem et Land transiterende Postpakker befordredes under Toldlaas og var saaledes fri for Eftersyn.

Professor **Scharling**, der havde ledet Mødet, afsluttede dermed Forhandlingen.

„Daarlige Tider“.

Af

Grosserer **Leopold Damm.**

Overalt, saa langt Civilisationen er naaet hen, har der nu i en Række af Aar hersket ugunstige Forhold paa de fleste økonomiske Omraader; i den store Verdenshandel have en gros Priserne paa saa godt som alle Produkter stadigt været nedadgaaende, Spekulationen er træt, hvad der købes tilsyneladende billigt i Dag, viser sig at være dyrt i Morgen, og næsten al Omsætning indskrænker sig snart til det daglige Forbrug: »fra Haand til Mund«.

Vi have tilvisse tidligere haft Kriser i Handelsverdenen; næsten med bestemte Mellemrum har en Stormbølge væltet sig frem og fejlet bort, hvad der var skrøbeligt; saa har man atter taget sig sammen og er sejlet videre i gunstigt Vejr og Strøm. — Men medens alle tidligere Kriser have været forholdsvis kortvarige og akute, og medens man kan henføre deres Oprindelse til bestemte Aarsager, saa befinde vi os her i en Krisis, der nu med en kort Afbrydelse i 1879—81 har været siden 1873, der synes at ville blive raadende endnu en Stund, hvis væsenlige Særkende er en fortsat jævn Dalen i næsten alle Priser, og om hvis sande Aarsag man endnu den Dag i Dag er meget uenig.

Overalt beskæftiger man sig med Løsningen af Spørgsmaalene: Grunden til den almindelige Stagnation i Forretningsverdenen, og Midlet til at redressere og atter bringe Flugt i Tingene. Overalt i de forskellige Lande er der nedsat en Mængde Kommissioner til at undersøge Sagen.

Medens saaledes saavel Enkeltmænd som Handels- og Industriamre og Regeringer staa tvivlrådige overfor Spørgsmaalet om Aarsagen til de daarlige Tider, formaste vi os ikke til at tro at være i Besiddelse af den Fakkell, hvormed den sande Grund kan opledes, endsige af Tryllestaven, hvormed den kan fjærnes. Vort Ønske er kun yderligere her i vor Kreds at kunne henlede Opmærksomheden paa Spørgsmaalet ved at fremsætte Summen af de Indtryk, vi for vort Vedkommende have faaet ved omhyggeligt og med Interesse at følge de mange udenlandske skriftlige og mundtlige Debatter, der navnlig i de senere Aar ere bleven hyppigere og hyppigere, alt eftersom det knugende Baand, der omspænder og lammer al Handel og Virken, er bleven trukket strammere.

Om Grunden til de ugunstige Forhold hersker der højst forskellige Anskuelser, men, bortset fra mindre væsenlige Differencer, have hidtil navnlig to Opfattelser gjort sig gældende: Nogle finde Hovedaarsagen i en almindelig Overproduktion af Varer, Andre i en Mangel paa Guld som Omsætningsmiddel, idet der henpeges paa, at Guldet er steget i Værdi.

Vi undervurdere ingenlunde Betydningen af den store Indflydelse, som den i de senere Aar aftagne Guldproduktion har udøvet, vi indrømme villigt, at den paa mange Omraader har medført Misforhold af indgribende Natur, hvorom vi senere nærmere skulle udtale os, men vi kunne ikke være enige i, at denne aftagne Guldproduktion alene skulde være Grunden til de daarlige Tider.

Det var forøvrigt heldigere, om man, for at undgaa Begrebsforvirring, i Stedet for at sige, at »Guld er steget i Værdi« i den her omhandlede Periode, o: den lange Krisis siden 1873, vilde sige, at Guldet nu paa de fleste Omraader har en større Købeevne end for 10 à 12 Aar siden.

Lad os nu se, hvorledes den hele Guldstatus staar. Ifølge Beregninger*) ejede Verden ved Udgangen af Aaret 1830 ca. 81,600 Centner til en Værdi af ca. Kr. 10,062 Millioner, fra 1831—50 produceredes 15,320 Centner til en Værdi af ca. Kr. 1,890 Millioner, fra

*) Efter Jamieson, tildels efter Mulhall.

1851—80 produceredes 114,362 Centner til en Værdi af Kr. 14,148 Millioner, nemlig:

Centner Guld.

	Produktion.	Udmøntet.	Benyttet til kunst-industrielle Øjemed.	Afgang til Orienten.	Total.
1831—40	4140	1020	3672	204	4896
1841—50	11180	7140	4080	571	11791
	15320	8160	7752	775	16687
1851—60	41167	33313	5712	2040	41065
1861—70	38454	20583	11628	6120	38311
1871—80	34741	17320	17186	2448	36904
	114362	71196	34476	10608	116280
1881	2795				
1882	2754				

i Millioner Kroner.

	Produktion.	Udmøntet.	Benyttet til kunst-industrielle Øjemed.	Afgang til Orienten.	Total.
1831—40	504	126	450	18	594
1841—50	1386	882	504	72	1458
	1890	1008	954	90	2052
1851—60	5076	4104	702	252	5058
1861—70	4752	2556	1440	756	4752
1871—80	4320	2142	2124	306	4572
	14148	8802	4266	1314	14382
1881	352				
1882	347				

En anden Beregning*), der forøvrigt almindeligt benyttes i Striden imellem Mono- og Bimetallisterne, angiver Produktionen

1851—60 til Kr. 4,746 Mill.
 1861—70 - - 4,032 -
 1871—80 - - 3,522 -

Kr. 12,300 Mill.

*) Tildels efter Ernest Seyd.

Det er umuligt at faa aldeles paalidelige Opgaver, men, hvilken Beregning end lægges til Grund, vor Guldbeholdning fra 1850 blev mere end fordoblet i de paafølgende 30 Aar; fra 1851—80 strømmede ind over Evropa et Væld af Guld, rigere end Aartusinders indtil da ophobede Skatte!

Før Opdagelsen af de kaliforniske og avstralske Guldminer havde man været vant til en aarlig Guldtilførsel af Kr. 50—90 Millioner; i 1852 naaede Produktionen op til Kr. 658 Mill., og i de 5 Aar 1852—56 til gennemsnitlig Kr. 540 Mill. pr. Aar.

Intet Under, om man forbavsedes og spaaede store Omvæltninger af indgribende Betydning i alle Forhold. Michel Chevalier hævdede, at alle Værdier fremtidigt vilde blive underkastede en sørgelig Usikkerhed, t. Ex. Folk med visse aarlige Indtægter, hvoraf de netop kunde leve, vilde skarevis se sig forarmede, idet deres Penge herefter kun vilde kunne forskaffe dem Halvdelen af deres Fornødenheder. Richard Cobden samstemmede hermed og mente, at Guldets Købeevne vilde blive reduceret saa betydeligt, at han raadede Folk til i alle Assurancepolicer at stipulere Betaling, ikke i Guld, men i Sølv, og navnlig Livspolicer burde kun afsluttes paa Basis af Sølv. Der blev faktisk i flere Kontrakter stipuleret Betaling i Sølv. Engelske Godsejere forsøgte i Parlamentet at faa udstedt en Lov, der paabød Betaling af alle Fæstefgifter i Sølv. Holland besluttede at afskaffe Guld og at holde sig udelukkende til Sølvfoden. Endnu i 1859—60 var Striden varm med Mono-Metallisterne, som — det er ret kuriøst at tænke sig — dengang forlangte »Sølvfod«. Nu er Løsnet »Guldfod«.

Imidlertid fandt Guldstrømmen snart Afløb, idet den selv pustede nyt Liv og ny Virksomhed frem alle vegne. De store Opfindelsers Tid med dens Damp og Elektricitet blomstrede frem og absorberede enorme Kapitaler til Jernbaner, Dampskibe, Fabriker etc., medens Telegrafens spandt sine tætte Næt overalt og omkring hele Jorden. Resultatet blev et mægtigt Opsving i al Handel og Industri, og samtidigt leveredes et eklatant Bevis for, at Verden med Lethed og uden Gene kan tage imod et hvilket som helst Kvantum Guld eller Sølv, naar kun de forskellige Lande ere enige om at paatrykke Metallet Stemplet som gangbar Mønt overalt.

Det vil ses, at Kvantumet af det til kunstindustrielle Øjemed benyttede Guld er steget betydeligt:

i 20 Aar 1831—50	brugtes Kr. 954 Mill.	=	ca. Kr. 47 Mill.	pr. Aar.
i 10 - 1851—60	- - 702 -	=	- - 70 -	- -
i 10 - 1861—70	- - 1440 -	=	- - 144 -	- -
i 10 - 1871—80	- - 2124 -	=	- - 212 -	- -

Endvidere maa det stadige Slid og det til Orienten sendte og der stedse tilbageholdte Guld fradrages. Her have vi foreløbig navnlig kun at gøre med det udmøntede Guld.

i 20 Aar 1831—50	udmøntedes Kr. 1008 Mill.	=	ca. Kr. 50 Mill.	pr. Aar.
- 20 - 1851—70	- - 6660 -	=	- - 333 -	- -
- 10 - 1871—80	- - 2142 -	=	- - 214 -	- -

Ialtfald i 1873 var der Guld nok.

Indtil da havde England været det eneste Land, der udelukkende havde Guldfoed; de andre Stater havde dels Sølv og Guld, dels Sølv alene som Møntfoed.

I 1871—73 besluttede Tyskland at efterligne England og adoptere Guldfoed, og dette skæbnesvangre Skridt drog efter sig en saadan Række Forandringer i andre Landes Møntsystemer, at i Løbet af de paafølgende 10 Aar havde bl. a. Tyskland taget Kr. 1512 Mill. Guld, Italien Kr. 288 Mill., Amerika Kr. 1800 Mill., foruden andre Lande som Holland, Danmark, Norge og Sverige mindre Beløb. Vi skulle nærmere komme tilbage paa disse Ting, foreløbig notere vi kun det Faktum, at i Løbet af 10 Aar lededes ca. Kr. 3600 Mill. bort fra deres vante Leje igennem nye Kanaler for at finde en helt anden Virkekreds.

Det er heri, i Forbindelse med den aftagende Guldproduktion, at Mange begrunde Paastanden om Mangel paa Guld som Omsætningsmiddel.

Ved nøje Prøvelse forekommer denne Paastand os uholdbar.

Der kan fornuftigvis kun være Tale om Mangel paa Guld, forsaavidt som der i de kommercielle eller daglige Omsætninger kan paapeges længere Perioder, hvor et Behov for Guld som Omsætningsmiddel enten slet ikke, eller kun vanskeligt har kunnet tilfredsstilles,

men saadanne kunne ikke paavises. Temporære Vanskeligheder, opstaaede ved større Finansoperationer, t. Ex. Tysklands Overgang til Guldfoed eller det italienske Guldlaan, kunne ikke her komme i Betragtning.

En Knaphed paa Omsætningsmidler — det være sig i et enkelt Distrikt eller i et helt Land — vil i Praxis strax blive følt og med Nutidens lette Omsætningsmaade øjeblikkelig blive forsøgt afhjulpen. Enhver, som følger Bevægelserne paa det engelske — det vigtigste af alle Pengemarkeder — vil Aar ud og Aar ind have set, hvorledes Skotlands, Irlands, Bomuldsdistrikternes, Landbostandens, Lystrejsendes etc. Trang til Omsætningsmidler gør sig gældende til visse bestemte Tider, og hvor let denne Trang som oftest tilfredsstilles.

En Knaphed paa Guld maa bevirke, enten at de seddeludstedende Bankers Guldbeholdning forringes, eller at deres Seddelmængde forøges, samt i begge Tilfælde en Diskontoforhøjelse. Nu ere Bankernes Guldbeholdninger større og Seddelmængden mindre end tidligere, samtidigt med at Diskontoen overalt i 1874—1883 gennemsnitligt har været lavere end i 1864—1873. Alt taler saaledes stik imod Theorien om Guld-mangel.

Naar henses til, at før 1850 var den aarlige Produktion ikke stort over Kr. 90 Mill., maa det ogsaa indrømmes, at de næste 30 Aar bragte os en enorm Tilvæxt af Guld, der som Cirkulationsmiddel, Fundering for den endelige Regulering af Guldfoedslanenes Omsætninger hidtil maa siges nogenlunde at have holdt Skridt med de nu — i Sammenligning med tidligere Tider — langt større og talrigere Transaktioner. Har end den aarlige Guldproduktion i de senere Aar været i Aftagende, maa det paa den anden Side erindres, at samtidigt er der ved forbedret Bank- og Postvæsen indført store Besparelser i Brug af Guld som Omsætningsmiddel. — Tysklands og Frankrigs Hovedbanker med deres Hundreder af Filialer besørge nu daglig Til- og Fraskrivninger af enorme Beløb. En Uendelighed af store og smaa Transaktioner reguleres nu ved Anvisninger, »cheques«, og hvad der derved spares paa Omsætningsmidler danner man sig bedst et Begreb om, naar man t. Ex. ser, at der alene igennem Londons »clearing-house« daglig gaa cheques til et Beløb af gennemsnitlig over Kr. 325 Mill., og at den endelige

Regulering af alle disse Fordringer og Kontrafordringer undertiden sker ved en Anvisning paa Bank of England paa nogle faa Tusind Pd. Sterl.*) — Efter en Beregning i 1881 var Forholdet cheques til Sedler og Mønter som 97 til 3, og af London Bankernes samtlige Udbetalinger i 1883 bestod kun 1 pCt. af Guld. Navnlig i England er det nu ikke ualmindeligt, at selv Husmødre have deres Cheque-bøger og betale de væsentligste Husholdningsudgifter, ja endog ganske smaa Beløb med Anvisninger.

I Frankrig saa man efter Krigen, hvor, rodfæstet Tilbøjeligheden til at gemme kontante Penge »paa Kiste-bunden« var hos Landets Befolkning. Selvfølgelig hersker den samme Skik endnu, og vil fremdeles herske i alle Lande, men alt eftersom Civilisationen skrider frem og de forbedrede Kommunikationsmidler lette Samkvem imellem By og Land, vil Nødvendigheden og dermed Tilbøjeligheden til at ophobe Kontanter aftage, og det fejler næppe, at der allerede paa dette Omraade er »sat mange Penge fri«, o: Behovet for Cirkulationsmidler er ogsaa her blevet betydeligt mindre.

Jo mere der kan økonomiseres med Guld, desto bedre, og aftager Guldproduktionen, vil man efterhaanden af Nødvendighed lære at økonomisere mere og mere. Vi ere endnu, hvad Guldbenyttelsen angaar, i Barnealderen, mere og mere vil den Bevidsthed trænge sig dybere ned, at Guld i sig selv ikke afgiver nogen Nydelse, men kun er et Symbol paa opsparet Kapital, ved Hjælp af hvilken man formaar at tiltuske sig en virkelig Nydelse, et Gode, et Behov. Mere og mere vil man overlade Bankerne at opbevare paa Anfordring det Metal, hvis Besiddelse dog i Grunden kun foraarsager Ulemper i mere end én Retning, og da vil den største Økonomi med Guldet være opnaaet, da ville endnu mange flere Omsætninger kunne finde Sted og alle til Slutning blive regulerede gennem det da i Hovedbankerne samlede større Kvantum Guld, der paa denne

*) Ønskeligt var det, om »clearing-house« med »crossed cheques« kunde introduceres hos os; naar man betænker, hvad der vindes i Tid, Renter, Omsætningsmidler, Sikkerhed imod Fejltællinger og Svig, er det mærkeligt, at Systemet ikke alt længe har været indført.

Maade vilde komme til at danne et endnu sikrere Grundfond for den endelige Afvikling af alle Transaktioner.

Umuligt er det ikke, at der mellem de forskellige Landes, Englands, Frankrigs, Tysklands Hovedbanker engang med Tiden kan arrangeres en Slags Mellemregning, hvorved Forstyrrelser i Pengemarkederne kunne formindskes og Forsendelsesomkostninger af Metallet spares.

Samtidig med at indrømme Hensigtsmæssigheden af en almindelig gennemført Økonomiseringen med Guld maa man betegne det paa Møntkonferencen i Paris 1881 fremsatte Forslag*) om, at hvert af Guldodslandene kun skulde have én Hovedmønt — det Tyvedobbelte af Møntenheden, 20 Kroner, 20 francs, shillings og Mark — som det ene rigtige. Prægningen af de mindre Guldmonter, 10 Kroner, 10 Mark etc., endsigse 5 franc- og 5 Kronestykker, maa, som ligefrem Opfordring til Publikum om at benytte Guldets som Skillemønt mellem Mand og Mand, absolut forkastes.

Og det drejer sig her om ikke ganske smaa Summer. Ved Overgangen til Guldod udmøntede Tyskland ca. 500 Millioner Mark i Guldstykker under 20 Mark. England har omtrent Pd. Sterl. 20 Millioner i 10 shilling-Stykker, Frankrig ligeledes et betydeligt Beløb i 10 og 5 francs, Alt i Alt menes der fortiden at cirkulere mindst Kr. 1800 Mill. i Guldstykker af ikke over 10 Kroners Værdi, med andre Ord: henimod $\frac{1}{7}$ af Jordens samlede Guld-cirkulation har man tvunget til at gjøre Tjeneste som Skillemønt, i Stedet for at overlade dette til Sølv.

Guldets naturlige Funktion burde i hvert Fald kun være at afgøre større Betalinger, og, navnlig nu, hvilken dobbelt gavnlig Virkning vilde det ikke have, om Guld-Skillemønten i videste Omfang kunde inddrages til dens rette Brug, og den ledige Plads udfyldes med et lignende Beløb i Sølv? Man tænke sig ikkun Halvdelen af de Kr. 1800 Mill. liggende i Barrer fordelte i de forskellige Guldlandes Banker, og samtidigt det tilsvarende Beløb i Sølv anvendt som Skillemønt.

*) af Etatsraad Levy.

Nej, Grunden til de trykkede økonomiske Forhold maa sikkert søges, ikke i nogen »Guldangel«, men for det første i Demonetiseringen af Sølv og den deraf følgende større Købeevne hos Gullet, og dernæst i den nu i en Række af Aar i næsten alle Hovedartikler stedfindende Overproduktion, der atter har medført en stærkt udviklet Tendens hos Producenten og Fabrikanten til, hvor muligt, at springe Mellemandlere forbi og sælge direkte til Detaillisten, om ikke til selve Konsumenten, hvilket er bleven mulig gjort ved det store Net af billige og hurtige Kommunikationsmidler.

Som almindeligt Overblik er det rettest her at sige, at den samlede Produktion*) har været

i Millioner Kroner:

	Guld.	Sølv.	Total.	Sølvprisen i London.
1851—60	4746	1461	6207	Fra 1827—72 gennemsnitlig 60½ pence pr. ounce, svarende til 15½ Sølv = 1 Guld.
1861—70	4032	1776	5808	
1871	385	220	605	57½—59½ 57½—59½ 55½—57½ 46½—58½ 53½—58½ 49½—55½
72	358	236	594	
73	346	322	668	
74	328	257	585	
75	351	290	641	
76	342	266	608	
77	349	292	641	
78	311	265	576	
79	374	335	709	
80	378	328	706	
1871—80	3522	2811	6333	idag 47
1881	358	338	696	
82	347	369	716	
83	329	385	714	
84	322	385	707**)	

og i store Træk kan endvidere nævnes, at omtrent

*) Tildels efter Ernest Seyd.

**) Da Sølvprisen er dalet, er Forøgelsen i Kvantum, sammenlignet med tidligere, større end Tallene vise.

Halvdelen af Totalproduktionen, baade af Guld og Sølv, har været benyttet i kunstindustrielle Øjemed, samt at Jordens samlede cirkulerende Mønter anslaaes til en Værdi af ca. Kr. 27,000 Mill., hvoraf atter her Halvdelen Guld og Halvdelen Sølv. Naturen synes at have villet det saa, at de to Metaller skulde gaa Haand i Haand.

I umindelige Tider har Sølv og Guld cirkuleret Side om Side som Omsætningsmidler i Verden. Her behøve vi kun at befatte os med Tidsrummet fra dette Aarhundredes Begyndelse.

I 1804 adopterede Frankrig den fri Udmøntning af Sølv og Guld efter Calonnes tidligere Edikt af 1780 i Forholdet $15\frac{1}{2}$ Sølv til 1 Guld*), og i samfulde 69 Aar vedblev dette Forhold uforandret, tiltrods for de største Svingninger i Kvantummet af den aarlige Sølv- og Guldproduktion. I Begyndelsen af Aarhundredet var Forholdet i Produktionen efter Vægt som 50 Sølv til 1 Guld, fra 1850—60 blev det som $4\frac{1}{3}$ Sølv til 1 Guld. Der var Perioder, hvor der efter Værdi produceredes 3 Gange saameget Sølv som Guld, medens efter Opdagelsen af Guldlejerne i Avstralien og Californien Forholdet vendtes om, idet der da produceredes 3 Gange saameget Guld som Sølv. Den aarlige Guldproduktion svingede fra Kr. 50 Mill. til Kr. 660 Mill. og Sølvproduktionen fra Kr. 100 Mill. til Kr. 235 Mill., men stedse bibeholdtes Ratio $15\frac{1}{2}$ —1 uforandret, Prisen paa Sølv varierede kun en Ubetydelighed, fra 1827—1872 var den i Gennemsnit netop $60\frac{7}{8}$ pence pr. onz, eller $15\frac{1}{2}$ Sølv til 1 Guld. — Der eksisterede ingen international bi-metallisk Møntfod, men desuagtet gik hele Verdenshandelen sin uforstyrrede rolige Gang, Guldodsland solgte til eller købte fra Sølvodsland med største Lethed og uden Frygt for større Svingninger i den relative Værdi af de to ædle Metaller. Dengang, som nu, var der selvfølgelig Forandringer i Kurserne mellem de forskellige Lande, alt eftersom Handelsbalancen var for eller imod et Land, men der herskede Stabilitet i Guld- og Sølv-Møntforholdet — det første

*) I de Forenede Stater er Forholdet 16—1, taget efter den spanske Møntlov af 1680.

Desideratum, den vigtigste Betingelse for en sund og naturlig Udvikling af international Handel.

I 1865 dannedes den »Latinske Møntunion«, bestaaende af Frankrig, Belgien, Schweiz og Italien, hvortil i 1868 Grækenland sluttede sig. Formaålet var, at under visse Betingelser skulde Guld og Sølv, udmøntet i hvert af de forskellige Lande, cirkulere som lovligt Betalingsmiddel overalt i Unionslandene. Uheldigvis maatte Aanden i Overenskomsten meget kort derefter modificeres, Italien og Grækenland saa sig nødsagede til at ty til »Papirspenge«, hvorved næsten alle Mønter fra disse to Stater hurtigt cirkulerede over i de tre andre Unionslande. — Principet var den »dobbelte Møntfod«, med ubegrænset fri Udmøntning af Sølv og Guld, stadigt i Forholdet $15\frac{1}{2}-1$, der derved yderligere befestedes over hele Verden.

Møntfoden i Indien, Kina, Japan og andre Østerlande, i Sydamerika, kort sagt i $\frac{2}{3}$ af Verden var Sølv, men England — dengang det eneste Guldodsland — kunde overalt trygt anbringe store opsparede Kapitaler i Jernbaner, i industrielle Foretagender eller som Laan med Rentekupons i Sølv, hvis Pris yar slaaet fast.

Da kom det skæbnesvangre Aar 1873.

Efterat det tyske Rige var blevet samlet, besluttede det — i Lighed med England i 1816 — at adoptere »Guldfod«, og i den herom under 9. Juli 1873 udstedte Lov se vi Begyndelsen til, og for en meget væsentlig Del Aarsagen i, den hele senere økonomiske Misère.

Tyskland begyndte altsaa at sælge Sølv for Guld, en stor Mængde af de cirkulerende Thalere inddroges, fra 1873—1879 kastede Tyskland et Beløb af ca. Mk. 1680 Mill. Sølv paa Markedet og købte Guld istedet. Sammenlignende de aarlige Salgslistes med den oprindelige Sølvpris i London $60\frac{13}{16}$ d per onz (Guld Standard) er det udregnet, at Tysklands Nettotab ved denne Transaktion maa have været ca. 84 Mill. Mk.

Paa Tysklands Beslutning om Overgang til Guldfod saa den »Latinske Union« i Selvforsvar sig nødsaget til øjeblikkelig at svare med Ophævelsen af den fri Udmøntning af Sølv*) i Forholdet $15\frac{1}{2}-1$, og fra nu af var al Ro og Stabilitet i Møntfodsforholdet borte.

*) Endnu i 1874—75—76 udmøntede Staterne efter fælles Over-

Sølv sank ved et Lovbud ned til at blive en Handelsvare i Occidenten, ligesom Guld er det i Orienten. Der blev en almindelig sauve qui peut, overalt søgte man at blive af med Sølv. Prisen dalede og svingede stærkt, medens der samtidigt imellem alle Lande blev en Kamp om Guld, hvis Købeevne steg, eftersom Guldproduktionen var i Aftagende og den cirkulerende Guldmaengde nu maatte gøre Tjeneste paa hidtil uvante Felter.

Danmark, Norge og Sverige vare, med Tysklands Planer for Øje, hurtigt gaaede over til Guldfod. Lige overfor Verdens samlede Sølv og Guld drejede det sig imidlertid her kun om Ombytning af forholdsvis mindre Summer, og den hele Transaktion mærkedes næppe synderligt. I Danmark findes fortiden ca. Kr. 55 Mill. i Guld, i Norge og Sverige lidt mindre, i de tre Lande tilsammen altsaa kun Kr. 100 Mill. Det meste ligger i Hovedbankerne, det store Publikum foretrækker Sedler.

Da Italien genoptog Betaling i Mønt, tvang Regeringen de seddeludstedende Banker til som Metalreserve at holde $\frac{2}{3}$ Guld og $\frac{1}{3}$ Sølv, istedetfor som tidligere efter frit Valg. Den belgiske Bank fik Paa-bud om, at hele Metalreserven skulde være Guld. I Schweiz viste Guldfeberen sig ogsaa, idet alle Bankerne paa Foranledning af Ferr-Herzog gjorde deres Yderste for kun at have Guldreserver. Med Undtagelse af Frankrig søgte de forskellige Unionslande hvert især at trække saameget Guld til sig som vel muligt — paa hverandres Bekostning, men det stred ikke imod Konventionens Ordlyd og Ingen kunde eller turde sige Noget derimod. Sølv blev til Tider saa knapt, baade i Italien og Belgien, at man maatte henvende sig til Frankrigs Bank for at faa Sølv Femfrancstykker for Guld. I Holland, hvor man under den stærke Guldstrøm i 50erne havde villet antage udelukkende Sølvfod, begyndte man ligeledes at skrabbe Guld sammen, og er senere vedbleven dermed. Handelsbalancen har imidlertid i disse Aar været ugunstig for Holland, Guldet gaar efterhaanden atter ud af Landet, men stadigt søger man paany at samle mere; endnu i For-

enskomst mindre Beløb efter Behov, men siden 1876 har den Latinske Union ikke præget flere Sølvmønter.

aaret 1884 avtoriseredes Statsbanken til at smelte 25 Mill. fl i Sølv for at købe Guld, hvilken Bemyndigelse dog endnu ikke er bleven benyttet.

I de Forenede Stater i Nordamerika vare Pengeforholdene noget abnorme. Da Borgerkrigen udbrød 1861, maatte Regeringen — ligesom England i 1797—1821 — for at bestride de store Udgifter tage sin Tilflugt til Udstedelsen af uindløselige Papirspenge. Guld steg til en Præmie og forsvandt efterhaanden ganske fra Cirkulationen, saa at en Guldmønt tilsidst betragtedes mere som en Kuriositet end som Penge. Fra 1861—79 reguleredes omtrent den samtlige indenlandske Omsætning med Papirspenge, med dem stillede 1 Million Soldater paa Benene og bestredes Krigsudgifter til et Beløb af over 6000 Millioner Dollars. Imidlertid havde der lige siden Grundlæggelsen af de Forenede Stater været fri og ubegrænset Udmøntning af Sølv og Guld i Forholdet 16—1; men saa kom i 1873 Tysklands Beslutning om Overgang til Guldfoed, og, ligesom den Latinske Union, svarede de Forenede Stater med at ophæve den fri Udmøntning af Sølv. Aaret derefter, 1874, blev det tilmed vedtaget, at Betaling i Sølv kun skulde være lovlig indtil et Beløb af ikke over 5 Doll., den dobbelte Møntfoed var altsaa fra den Dag forladt og Sølv faktisk demonetiseret i Landet.

Som Jordens største Sølvproducenter søgte de Forenede Stater senere at finde et Afløb, og i 1878 vedtoges den bekendte »Bland bill«, hvorefter der maanedlig skal udmøntes mindst 2 og højst 4 Mill. Dollars i Sølv. Indtil iaar er der saaledes udmøntet ca. 185 Mill. Doll., hvoraf kun omtrent 45 Mill. cirkulerer, medens Resten, Doll. 140 Mill., ligge opstablede i Regeringskælderne. Imod disse sidste Doll. 140 Mill. er imidlertid udstedt og cirkulerer Papirspenge for Doll. 100 Mill. Det er dobbelt Arbejde: først præges en ubenyttet Sølv mønt og funderet paa denne udstedes derefter Papirmønten. Saavidt angaaende Sølv. Om Guld have vi allerede sagt, at de Forenede Stater have taget over Kr. 1800 Mill. siden 1873.

Det vil ses, at saavel i Evropa som i Nord-Amerika opstod fra 1873 en almindelig Kamp om at blive af med Sølv og komme i Besiddelse af Guld. Tysklands Guldfoedsprojekt gav Signalet hertil, og den »Latinske Unions« Ophævelse af fri og ubegrænset Udmøntning

af Sølv blev dette Metals coup de grace i disse Verdensdele. Det foragtede Sølv vandrede i større Mængder til Østerlandene, og da navnlig til Indien.

Indien, Kina, Japan og andre asiatiske Lande have Sølv møntfod. Med Sølvet dalede selvfølgelig Sølv-rupeen og -dollaren ogsaa i Værdi som Omsætningsmiddel med Guld-fodslandene. Sølv er fra $60\frac{7}{8}$ pence gaaet ned til ca. 47 pence, og Kursen t. Ex. paa rupees fra ca. 24 til 18 pence, men i selve Indien, i den indenlandske Omsætning, har en rupee endnu den Dag idag omtrent den samme Købeevne som før 1873, hvad netop er blevet yderligere konstateret i en af den indiske Regering fornylig offentliggjort Beretning. Set fra det indiske Standpunkt har Sølvprisen Fald kun officeret den udenlandske Værdi af en rupee, og foraaarsaget, at alle fra Guld-fodslande indførte Artikler ere blevne dyrere.

Ligesaa i selve Kina, Japan etc. har Sølvdollaren endnu omtrent samme Købeevne som tidligere, men ligeoverfor Guld-fodslande er Kursen dalet ca. 20 pCt., o: Kina, Japan etc. maa nu betale 20 pCt. mere end forhen for Varer fra Guld-fodslande, selv om i disse Værners Pris er forbleven uforandret.

Imellem Indien og Japan etc. — begge Sølv-fodslande — er det indbyrdes Forhold selvfølgelig uforandret som det altid har været, og, hvor Sølv-fodslande kunne forsyne sig selv eller hverandre indbyrdes, foretrække de dette fremfor at søge til Guld-fodslande.

Tag nogle Exempler: En indisk Købmand skal have noget Bomuldstøj, der plejede at koste 100 rupees. Han kan faa det fra England eller Bombay. Kursen falder 3 pCt., han maa nu i England give 103, i Bombay 100, Bombay faar hans Ordre. — En Japaneser vil købe Varer, enten fra England eller Indien, hvor de nu ere billigst. Lad os sige Prisen er ens, men pludselig falder Sølv 3 pCt. I England bliver Prisen 103 dollars, fra Indien kan han fremdeles faa Varen for 100, Ordren gaar til Indien. — Resultatet er det samme, som om der i Japan og Indien var en gensidig Handelsbegunstigelse, en Differentialtold imod England. Al Import fra Guld-fods- til Sølv-fodslande er bleven hæmmet. — Hvadenten han sælger i Indien eller exporterer til Japan, Kina etc., har den indiske Købmand tilmed den Fordel, at hans Priser ikke ere

undergivne store Kurssvingninger, idet Basis overalt er Sølv. England derimod maa regne ikke alene med Vexel-Kursen mellem England og Indien etc., men maa ogsaa tage Sølvprisens Svingninger i Forhold til Guld med i Betragtning. Eller rettere sagt: Ingen kan nu udregne, hvad det endelige Resultat af en Exportforretning fra Evropa til Indien, Kina etc. vil blive, hvad-enten Varerne konsignerer eller sælges paa 3 og — hvad meget hyppigt var Tilfældet — paa 6 Maaneders Kredit, kan Sølv i Mellemtiden være dalet langt mere end de smaa Procenter, med hvilke Forretningsmanden nutildags som Følge af den store Konkurrence maa lade sig nøje. Al Handel fra Guldlands- til Sølvlands-land er bleven slet og ret Hazardspil. Der kan købes fra, men ikke sælges til dem, og at saadanne Forhold ere ødelæggende for Verdenshandelen, er indlysende. Af Englands samlede Omsætning med Udlandet er over $\frac{1}{3}$ med Sølvlandslande; lider England, lider hele Verden.

Det ligger i Sagens Natur, at jo mere et Lands Mønt depreciere som Betalingsmiddel lige overfor Udlandet, desto mere vil Landet anstrænge sig for at udvikle sine egne Ressourcer for at gøre sig saa uafhængigt som vel muligt, eftersom al Indførsel fra Udlandet jo vil fordyres. Og navnlig naar samtidigt Møntens i den landske Købeevne holder sig nogenlunde uforandret, vil Udførsel af Landets Produkter kunne betale sig endnu bedre end forhen. Tidligere maatte t. Ex. den indiske Exportør sælge i England for ca. 24 pence eller i Frankrig for ca. fr. 2,50 for at udbringe en rupee, nu behøver han kun at sælge for 18 pence eller fres. 1,90 for at faa en rupee hjem. Kort sagt, Landets Udvikling vil gaa i Retning af formindsket Import og forøget Export, og saaledes er det gaaet i Indien, hvor Procentfaldet i Sølvprisen og dermed i rupee-Kursen faktisk har virket som ligesaa mange pCt. Told paa al Indførsel og som tilsvarende Præmie paa al Udførsel.

De Forenede Stater frembøde under Borgerkrigen et noget lignende Exempel. I selve Landet klyngede Dollarens traditionelle Værdi sig længe til Papirspengene, men ligeoverfor Udlandet var Resultatet faktisk det samme som den høje Beskyttelsestold, der senere indførtes som en Nødvendighed for vedblivende

at
Mel
Vir

ogs
mæ
gam
og
indi

til K

til K

fra

fra

ugu
ulds
lige

Arn
alle
ver
i U
Exp

tale
Lan
find
maa
og
ikk
Pro

gaa
Exp
arte

*)

at beskytte de mange forskellige Industrier, som i Mellemtiden havde udfoldet sig i Ly af Papirspengenes Virkninger.

Holde vi os foreløbig til Indien, da finde vi ogsaa, at flere Industriegrene derude have taget et mægtigt Opsving, t. Ex. Bomuldsspinderierne, hvis urgamle Hjem Indien netop var, forsyne nu Indien, Kina og Japan etc. efter stedse stigende Maalestok. Den indiske Statistik viser, at Exporten

til Kina og Japan af yarn var i 1876—77 8,000,000 Pd., i 1882—83 45,000,000 Pd.

til Kina og Japan af piece-goods var i 1876—77 15,500,000 Pd., i 1882—83 41,500,000 Pd.

fra Bombay til Hongkong af 16—24 yarn var i 1875 3000 bales, i 1882 75,000 bales.

fra England til Hongkong af 16—24 yarn var i 1875 16,000 bales, i 1882 11,000 bales.

Den store Krise i Lancashire i 1876—79 og de ugunstige Vilkaar, hvorunder de vigtige engelske Bomuldsdistrikter nu i en Aarrække har arbejdet, bleve de ligefremme Følger af Sølvets Demonetisering.

I Cawnpore tilberedes nu alt Fodtøj til den indiske Armé, og saaledes kan der nævnes flere Industrier, der alle bidrage til at gøre Landet uafhængigt af Yderverdenen og som tilsammentagne gøre et mægtigt Skaar i Udviklingen af Evropas og da fornemlig Englands Exportforretning.

I Indien som saa mange andre Steder søger Kapitalen villigere til Industriforetagender end til Agerbruget. Landet er stort og frugtbart, Arbejdere i alle Brancher findes i Hundredetusinder, ja i Millionvis*). Vi staa maaske ved Begyndelsen til Indiens Udviklingsperiode, og først senere vil det kunne spørges, hvad Landet ikke formaar at frembringe, og hvor Grænsen for dets Produktionsevne egentlig er.

Vi sagde nys, at Kapitalen var mindre villig til at gaa til Landbruget, men ikke desto mindre er Indiens Export af Hvede i de senere Aar tiltagen efter storartet Maalestok.

I 1879—80 var den 109,000 Tons, i 1883—84

*) Census i 1883 viser bl. a. over 51,000,000 mandlige og 18,800,000 kvindelige Arbejdere i Agerbrugets Tjeneste.

var den 1,047,000 Tons, og vil for Aaret 1884—85 rimeligvis blive 1,584,000 Tons eller ca. 15,000,000 Tønder.

For faa Aar siden dikterede Amerika Hvedeprisen i Evropa, nu synker selv den mægtigste Hvede-»Ring« i Amerika værgeløs sammen lige overfor Indiens bølgende Kornmarker; snart, om ikke allerede nu, kan det siges, at Indien bestemmer Verdensprisen for Hvede.

Allerede under Trykket af de store Tilførsler fra Kalifornien, Oregon, Nordamerika og Avstralien ramtes Evropeas vigtigste Erhverv — Agerbruget — paa følelig Maade. Man kunde kun vanskelig konkurrere med den Hvede, der i mange af de vestlige Stater i Nordamerika af Landmanden solgtes for en Pris af 60, 50, ja ned til 25*) cents pr. Bushel, derefter kørtes et å totusind eng. Mile pr. Jærnbane for 4 pCt. af almindelig Fragtgodstaxt, og endelig pr. Dampskib overførtes til Evropa ofte for 3 å 2 pence pr. Bushel, stundom billigere end Fragten fra København til Malmø. Om den amerikanske Majs gjaldt det samme. Landmanden i Evropa maatte stride haardt for at kunne følge med de lave amerikanske Priser, og mange Steder har han maattet gøre Frontforandring ved suksessivt og delvis Haand i Haand med Kornavl at gaa over til Kvæg- og Mejeridrift.

I England viser Statistiken, at fra 1874 til 1884 er det samlede Hvedeareal fra 3,630,000 Acres blevet reduceret til 2,677,000 Acres. Arealet af permanente og Rotations-Græsmarker er i samme Tidsrum blevet forøget fra 17,518,000 til 19,672,000 Acres.

Men vare Forholdene vanskelige, saa bleve de end mere trykkende for det europæiske Agerbrug, da Indien kom til med sin Konkurrence, der endog har ramt Amerika. Ligesom i England ser man allerede nu Landmænd i de østlige nordamerikanske Stater delvis gaa over fra Korn- til Kvæg- og Mejeridrift, da de ikke kunne tage det op med Vestens billige Kornpriser —, billige kun, fordi Indiens Konkurrence har tvunget dem ned.

*) Efter en Beretning fra Agerdyrknings-Departementet af Januar 1885 blev Hvede i Buffalo og Furnas, Nebraska, solgt til 30 cents, i Kansas var Gennemsnitsprisen 45 cents, varierende fra 25 cents i Ellis til Doll. 1 i Ferd.

Det er vitterligt, at Landmanden overalt sidder haardt i det, og da Agerbruget i mange Lande er den vigtigste Erhvervskilde, ofte ernærende henimod eller over Halvdelen af Befolkningen, er det indlysende, at gennemgaaende maa Forbrugsevnen iblandt denne store og vigtige Klasse være bleven reduceret. Maaske mere end man tror, er det Sandhed, at foreløbig afhænger Verdensprisen for Hvede af Indiens rupee-Kurs.

Billig Hvede, billigt Brød for Hvermand bør være Maalet, men naar, som ovenfor paapeget, Resultatet bliver ødelæggende for en vigtig Erhvervsgren, kan selv Billigheden købes for dyrt, og Resultatet vil blive det samme trods al Beskyttelsestold. Tyskland og Frankrig forsøge at væge deres Agerbrug ved stigende Kornetold; vil det lykkes? Overalt rustet man sig, hvert Land cernerer sig snart med Beskyttelsestold og retaliatoriske Tariffer; hvor vil det ende? »Fair trade«- (unfair?) Principet fortrænger »free-trade«-Ideerne. Men Alt dette er først traadt tydeligere frem i det sidste Tiaar — siden 73 — og ligesom Frankrigs og Tysklands Kornetolds-Forhøjelser bleve dekreterede som Værn imod Følgerne af Indiens store Kornexport, saaledes kan maaske den egentlige Grund til anden — formentlig eller virkelig — nødtvungen Beskyttelsestold ved nøje Prøvelse findes at have flydt fra samme fælles Kilde: Sølvets Demonetisering.

Vi have set, at denne medførte en gennemgribende Omvæltning i mange Forhold:

Fra Guldfodslande er al Handel til Sølvfodslande bleven uberegnelig. Overflødig Kapital kan ikke længere som tidligere anbringes i Sølvfodslande, thi disse tør ikke laane mod Tilbagebetaling af Kapital og Renter i Guld, og Guldfodslande tør ikke bortlaane mod Tilbagebetaling i Sølv, hvis Pris jo med Lethed kan dale endnu 20 pCt.; hvor er Grænsen? Indiens tidligere Gulddaan tynger allerede haardt nok, ca. Kr. 350 Mill. maa aarlig udredes til England i Guld. Daler rupee-Kursen ned til 12 pence, maa Indien betale dobbelt saa mange rupees som det ved Laanets Afslutning af begge Parter var paatænkt.

Sølvlandene ere blevne nødsagede til at anspænde al Kraft for at gøre sig uafhængige af Guldlandene; flere af disses Industrier lide stærkt under Følgerne, et

enkelt betydeligt Erhverv — Agerbruget — endog i dybt følelig og i stæde voxende Grad. Overalt er Beskyttelsestold og Exportpræmie bleven Løsenet, og der holdes kunstigt Liv i ellers dødsdømte Industrier. Men er alt dette sund livskraftig Udvikling?

Naar der staar saa meget paa Debet-Siden, hvad finde vi saa paa Kredit-Siden? Endnu intet, absolut intet.

Tyskland har ikke formaaet at gennemføre sin Plan om Guldfoed fuldt ud, og naar det næppe nogensinde. Det kunde ikke sælge alt sit Sølv: Prisen var dalet for stærkt, og siden Foraaret 1879 har man maattet ophøre med at udbyde de resterende 400 à 500 Mill. Mark, som Landet endnu formenes at have til Salg. Det siges, at baade i Regering og Rigsdag er Stemningen afgjort imod Genoptagelsen af Sølvsalg, og sikkert er det ogsaa, at saadanne kun vilde kunne iværksættes til endnu lavere Priser og altsaa med endnu større Tab for Landet. Tyskland har kun opnaaet fra Sølvfoed at gaa over til en »haltende« Guldfoed.

I den Latinske Union kan Sølvmonnten ikke afskaffes. Frankrig har efter Beregninger over 3 Milliarder francs i Sølv. Alene i Banque de France ligger over 1 Milliard. Selv om $\frac{1}{3}$ kunde beholdes som Skillemonnt, maatte Landet altsaa sælge 2 Milliarder, hvad der vilde være komplet umuligt. Italien er ogsaa uheldig situeret. Belgien har udmøntet 500 Mill. i Femfranc-Stykker, hvoraf ca. 200 Mill. cirkulere i Frankrig.

De Forenede Stater i Nordamerika viste ved »Bland-bill« en deres afgjorte Sympathi for Bimetallismen, og Talen om Ophævelsen af nævnte »bill« er vel nærmest at betragte som en Trusel. Iblandt Sydens Plantere. Vestens Landbefolkning og Mellemstaternes Industridrivende findes nu saa vægtige Stemmer for Sølv, at det næppe nogensinde vil blive demonetiseret; snarere vil det blive mere benyttet.

Til Dato er altsaa intet opnaaet. I alle de nævnte Lande cirkulere endnu Sølv-Thalere, francs, dollars etc. for fuld Værdi, alene i Kraft af Staternes paatrykte Præg, thi i grunden ere de nu 20 pCt. mindre værd end før 1873.

Hvorfor ønskede man at gøre en Forandring, hvor-

for have »Guldfod«? Nogen plavsibel Grund have vi aldrig hørt, og der findes næppe nogen.

Men der staar endnu mere paa Debet-Siden:

Ved Sølvets Demonetisering begyndte Kampen om Guldets, og, hvadenten man nu vil sige, at Guldets Købeevne er stegen, eller at Priserne i al Almindelighed ere dalede, saameget er sikkert, at mange Forhold i Guldfodslandene ere blevne betydeligt forrykkede. Byrden af al tidligere stiftet Gæld og Prioritet er bleven tungere. Debitor maa sælge mere for at kunne betale, medens Kreditor kan købe mere for de Penge han faar.

Som det nu gaar, tro vi aldrig, der kommer noget paa Kredit Siden, og, naar undtages England, ere vist ogsaa alle andre Stater villige til snarest muligt at afskrive de allerede lidte Tab, afbalancere Kontoen og aabne en ny paa Basis af almindelig gennemført Bi-Metallisme. Hvorlænge England endnu vil vente, i Bevidstheden om at det har Raad til at afskrive endnu større Tab, maa Tiden vise.

Medens Guldproduktionen er tagen stærkt af og Sølvproduktionen stærkt til, vil man, naar man regner Guld og Sølv sammen, mærkeligt nok finde, at Totalproduktionen i de sidste 30 Aar har været i regelmæssig og jævn Stigning, netop som man kunde ønske den for at tilfredsstille et antageligt stigende Verdensbegær. Fra 1851—70 var den gennemsnitlige aarlige Produktion omtrent Kr. 600 Mill., fra 1871—80 Kr. 630 Mill., fra 1881—84 ca. Kr. 700 Mill.

Guldfod alene kan ikke gennemføres, selv om der fandtes nye rige Miner, tilstrækkeligt for alle de nu eksisterende haltende Guldfodslande og for Østrig-Ungarn og Rusland med, vilde den Bom, som Sølvets Demonetisering satte for Verdenshandelen, ikke dermed falde, men snarere spærre endnu mere. Ja, kunde man indføre Guldfod overalt paa Jorden, var det en anden Sag, men $\frac{2}{3}$ af Beboerne have i Aarhundreder foretrukket Sølv som Cirkulation og til Opbevaring; man kunde ligesaa godt bede Kineseren og Hinduen om at antage Kristendommen som Guldfoden.

Fri Udvexling af alle Jordens Produkter er kun mulig, naar samtlige Nationer forstaa hverandres Møt-fod, og det har man altid kunnet indtil nu, da et Mindretal, en Del af Okcidenten, pludselig sætter sig det som et ønskeligt Maal at kunne sige til Resten af

Verden: »vi ville ikke kende Eders Møntfod.« Men naar Vesten siger: »vi ville ikke have Eders Sølv for vore Varer«, kan Østen kun svare: »Ja, saa maa vi se saavidt muligt at hjælpe os foruden Eders Varer. For vore Produkter tage vi imidlertid med Glæde, hvad Sølv I endnu have, navnlig naar vi for hver 18 pence, eller endnu hellere for hver 12 pence, faa en rupee hjem.«

Endnu har Evropa og Amerika Sølv i Cirkulation, endnu er der en Pris paa Metallet, men kunde man tænke sig den højtpriste Guld fod fuldstændig gennemført efter Guld-Monometallistens Drøm, saa at Sølv kun benyttedes i Kunstindustriens Tjeneste, kun brugtes til Vaser, Sker og Gaffler etc., da vilde selvfølgelig Prisen dale endnu langt betydeligere, rupee-Kursen maaske til 12 eller 6 pence, det er umuligt at vide Grænsen. Vi have set Følgerne af Kursen 18 pence og kunne vel vagt forestille os, hvad Faldet til 12 pence vilde bevirke: t. Ex. for Agerbrugets Vedkommende 1 Tønde Hvede maaske 8 Kroner.

Man vil gerne række hinanden Haanden, men kan ikke.

For 12 Aar siden begyndte man at kalde Sølv for daarlige Penge, og for 12 Aar siden begyndte den lange økonomiske Krise, hvorunder vi lide. Ondet berører næsten Alt og Alle, maa derfor formodes at have sin Rod i en universel Omvæltning af et bestaaende Forhold. Forholdet mellem Guld og Sølv, de to Bases for al Verdenshandel, blev netop dengang forrykket. Ligger det ikke nær at søge Roden der?

Vi have fra England et noget analogt Tilfælde fra 1816. Da England med et Tab af et Par Millioner Pd. Sterl. adopterede Guld fod og i 1821 genoptog Betaling i Guld, paafulgte nogle Aar efter en lignende langvarig Krise, hvorom der endnu i 1827 skrives*): »For fem Aar siden begyndte Lidelserne, og, saa langt fra at blive bedre, synes det at blive værre.« En anden Udtalelse dengang**): »En Klasse florerer, den med de faste aarlige Indtægter. Kapitalisten glæder sig over Pengenes forøgede Købeevne, men produktiv Industri ofres til Fordel for uproduktiv Rigdom«, skulde man tro skrevet idag. Dengang var der imidlertid Afløb for

*) Sismondi.

**) Sir James Graham.

Sølv til Kontinentet, men nu er den Udvej lukket. Kan man ikke vente en endnu langvarigere og mere ødelæggende Krise end den fra 1816? Der findes store Auctoriteter, som mene, at Sølvets Demonetisering endnu langt fra har vist sine værste Følger.

Naar Krisen fra 1816 først egentlig tog fat fem Aar efter, da stemmer det ogsaa nogenlunde med Gangen i Krisen fra 1873, idet Virkningerne af Sølvets Fald paa Kurserne i Orienten først viste sig tydeligt i 1875 —76.

Med international Bimetallisme, med fri ubegrænset Udmøntning af Guld og Sølv af fuld Værdi og i bestemt Forhold kan Verden tage imod et hvilket som helst Beløb og med største Sindsro se de yderligste Svingninger, saavel i Totalproduktionen af som i Forholdet imellem de to Metaller, imøde. Kr. 27,000 Millioner Guld- og Sølvmonter vilde da danne Basis for Verdenshandelen og det vilde være aldeles ligegyldigt, om Produktionen et Aar blev Nul eller Kr. 700 Mill., om det blev Kr. 700 Mill. Guld eller Kr. 700 Mill. Sølv, begge Metaller vilde være lige gode, Forskellen blev kun i Farven, om gul eller hvid.

Fra længst svundne Tider har Guld og Sølv som Betalingsmiddel over hele Jorden flydt som én Strøm, men for 12 Aar siden tvedeltes denne med Vilje. Den ene Gren har vist sig utilstrækkelig til at overrisle de Egne, der bleve udsete til at frugtbares af den, den udtørres mere og mere. Imedens løber den anden Gren upaaagtet ved Siden af, man vægrer sig endnu ved at blande de to, skønt de begge have samme frugtbringende Elementer i sig, tiltrods for, at man derved for Fremtiden Aar efter Aar vilde være sikret en nogenlunde ens Tilstrømning og tiltrods for, at man netop derved vilde opnaa at kunne overrisle hele Jorden efter hver enkelt Egn's Behov.

Ved Lovbud blev Sølv forskudt, ved Lovbud kan det atter knæsesættes naarsomhelst.

Idet vi nu gaa over til Spørgsmaalet om »Overproduktion«, maa det først staa os klart, at der vel af ganske enkelte Artikler kan fremstilles større Kvanta, end der faktisk kan forbruges, men i al Almindelighed er og kan der her kun være Tale om Overproduktion i Forhold til Købeevne, ikke derimod til den samlede fysiske Forbrugsevne. For Prisernes Vedkommende bliver Resultatet imidlertid det samme; hvadenten Købe- eller Forbrugsevne mangler, maa de gaa ned, thi Prisen paa enhver Ting reguleres stedse af Tilbud og Forbrug. Pengenes større eller mindre Købeevne spiller ganske vist en Rolle, ved lavere Priser vil Forbruget voxe og omvendt aftage ved højere Priser, Konsumenten er meget elastisk, men til begge Sider er der Grænser. Den Overproduktion, der paa nogle Omraader sikkert har fundet Sted, er hidført, dels ved Inddragelsen under Kultur af hidtil uopdyrkede Arealer, dels ved, at man ved Viden- skabens Hjælp har formaaet at gøre de alt opdyrkede Jorder mere frugtbringende, dels ved overalt hvor muligt paa ny og gamle Omraader i Stedet for Haandkraft at anvende den mangfoldiggørende mekaniske Kraft stadigt med ny Forbedringer, og endelig bærer maaske den store Overproduktion af uheldige Aktieselskaber en væsenlig Skyld. Medens mange af disse Selskabers Formaal kun synes at have været et Boldspil med de lettroende Aktionærers Penge, lignede de fleste hverandre deri, at de for Konkurrencens Skyld følte sig nødsagede til at arbejde »full speed«, for paa Regnskabens Dag at kunne fremtræde med den Beretning til deres Aktionærer: »vi have i det forløbne Aar arbejdet godt, vi have produceret saa og saa meget mere end det foregaaende Aar, vor Produktionspris er ved Indskrænkninger paa alle Omraader (uheldigvis undtagen paa selve Produktionsmængdens) nu bleven reduceret til et Minimum, billigere end nogensinde.« Undskyldningen er, »naar Resultatet desuagtet ikke er gunstigt, ligger Aarsagen i den øjeblikkelige store Overproduktion«, men det Hele viser kun den moralske Svaghed, man ofte finder hos Aktieselskaber. Den private Arbejdsherre vil se Sagen i Øjnene, han vil ikke ved Overproduktion i sin Branche tænke paa ved forøget forceret Arbejde at reducere sin cost-pris, han vil selv strax indskrænke sin Virksomhed, men det kunne og gøre Aktieselskaber kun sjældent, en falsk Følelse, en urigtig Argumentation gør

sig ofte gældende, trods nok saamegen Overproduktion i deres Branche arbejde de ofte vedblivende med fuld Kraft, altid i Haab om de »bedre Tider«, som hver især troligen bidrager sit til at skyde ud i en fjærnere Fremtid.

I Udviklingen af enhver Industrigren, i Kommunikationsmidlerne, Jernbaner, Dampskibe etc., sporer man Resultatet af disse Aktieselskabers rastløse Virksomhed. Til Anlægget af enorme Strækninger Jernbaner, navnlig i Amerika, samt til Bygningen af en Mængde Dampskibe benyttedes store Kvanta Jern og megen Arbejdskraft, der herskede en livlig Aktivitet, Forbrugsevn steg og Tiderne kaldtes gode, — indtil det opdagedes, at man var gaaet for vidt. Store opsparedes Kapitaler vare paa sine Steder blevne anbragte i parallelt løbende Jernbaner, der for en rum Tid umuligt alle kunde vente fuld Beskæftigelse fra de paagældende Distrikter. Byggeriet af Damp- og Sejlskibe var ud over fornuftige Grænser, Tilbudet blev større end Forbruget og selvfølgelig dalede Alt, Fragter, Arbejdsløn og dermed Forbrugsevnen i mangfoldige Kredse.

I 1874—1876 kostede 1ste Klasses Jern-Sejlskibe Pd. Sterl. 17 à 20 pr. Reg. Tons at bygge, Pd. Sterl. 20 var den højeste Pris, der nogensinde blev naaet, og fuldt 25 pCt. mere end hvad den havde været faa Aar forinden. Lignende Skibe kunne idag bygges for Pd. Sterl. 10 pr. Reg. Tons, maaske endog derunder. Dampskibe, som i den førstnævnte Periode kostede Pd. Sterl. 25 pr. Reg. Tons at bygge, kunne nu faas for Pd. Sterl. 14—15, maaske billigere. Arbejdslønnen er fra det højeste Punkt dalet maaske 30 pCt., i nogle Tilfælde 20 pCt., i andre 40--50 pCt., Jern fra 120 til 40 sh. og Bygværfternes Fortjeneste fra 20—10 pCt. til 10—5 pCt., fordetmeste kun tilstrækkeligt til at holde Forretningen gaaende, imedens man paa flere Steder helt har maattet ophøre.

En Brøkdal af Befolkningen — den med de faste aarlige Indtægter — lades uberørt af disse Forhold eller høster vel endog en Fordel. Men gennemgaaende maa hele den produktive Klasse fortiden arbejde med ringe Fortjeneste, og det er derfor let forklarligt, at Forbrugsevnen hos Alle, hos Landmænd, Fabrikanter, Aktionærer etc., men navnlig hos det store Flertal, Arbejdsklassen, ikke har kunnet holde Skridt med den for-

øgede Produktion. Haandkraft erstattes mere og mere af Maskiner, og den naturlige Følge er ligefrem, at der, naar undtages enkelte Specialfag, paa mange Omraader er Overflod paa Arbejdskraft, atter her større Tilbud end Behov.

Det vilde føre os for vidt her at komme nærmere ind paa det store Arbejderspørgsmaal, vistnok det vigtigste og mest brændende paa Dagsordenen i alle Lande. Kun i al Korthed ville vi sige, at under den stærke Konkurrence til ødelæggende lave Priser har Fabrikanten brudt sin Hjerne for paa alle optænkelige Maader at udfinde Midler til at producere billigere, »Besparelser i Udgifterne« have næsten overalt været hans eneste Maal og Redning for at holde det gaaende, indtil Tiderne atter bedre sig, og, imedens han virkelig paa mange Maader har opnaaet en langt bedre og billigere Drift, har han selvfølgelig ogsaa maattet tage sin Tilflugt til en Reduktion i Arbejdsløn. I Sammenligning med Prisfaldet i de fleste større Artikler er Arbejdsløn imidlertid endnu kun dalet lidt; dels er der en Minimumsgrænse for, hvad der kan bydes Arbejderen at leve for, dels har denne i de gode Tider sikkert ikke faaet en fair Andel i Fortjenesten. Det er værd at lægge Mærke til, at Prisfaldet i forarbejdede Artikler har været større end Prisfaldet i Raamaterialet. »Pigiron« er fra 1882—84 dalet 19 pCt., Staalskinner 23 pCt., Bomuld er fra 1882—84 dalet 6,6 pCt., Cotton twist 9,3 pCt.

I opadgaaende Perioder ere Alle tilfredse, fra 1850—80 er Arbejdsløn paa sine Steder stegen 30—40—50 pCt. I England regner man, at Stigningen i Landarbejdernes Løn har været fra 93 til 143, eller ca. 50 pCt., og da det er fra Landarbejderne — der udgøre over Halvparten af samtlige Arbejdere — at alle andre almindelige Arbejdere rekruteres, ville deres Lønninger altsaa nogenlunde rette sig efter Efterspørgslen for Arbejdere i andre Industrier og paa en Maade regulere disses Lønninger.

Nu har Overproduktionen medført en Reduktion i Arbejdsløn. Vi tvivle ikke om, at den har været nødvendig, ja mangan Arbejdsgiver staar maaske foran Alternativet til en yderligere Lønnings-Nedsættelse eller Standsning. Imidlertid ere Arbejdernes Fordringer til Livet stegne i den tidligere opadgaaende Periode, det er

let
alt
has
til
bej
nø
Mi

de
sæt
me
Ar
Ma
lig
um
Det
dog
der
Sor
vil

Ind
kun
give
give
dus
saad
om
nyt
han
ved
Poli
ere,

Stri
strie
Lan
tive
Stri
Over
telse

tione
skab

let at udvide sig, vanskeligere at indskrænke sig, det er altid den sidste Krone, der skaffer Arbejderen en Behagelighed udover netop de allernødvendigste, ofte knapt tilmaalte Livsfor nødenheder, og enhver Reduktion i Arbejdslønnen — den være nok saa retfærdig og bydende nødvendig — berører ham altid føleligt, fremkalder Misnøje og ofte »Strikes«.

Ved Talen om »Strikes« synes mange, navnlig af de bedre stillede Klasser, at forbinde Tanken om Opsætsighed og urigtig Handlen fra Arbejderens Side, medens der fornuftigvis ikke burde kunne disputeres om Arbejderens Berettigelse til paa enhver hæderlig Maade at søge at sælge sit Arbejde saa dyrt som muligt, ligesaa godt som Kapitalen paa sin Side stedse vil umage sig for at købe Arbejdet paa billigste Maade. Det er den gamle Fejde imellem de to Faktorer, der dog kun i Forening kunne udrette noget. Om hvem der i hvert enkelt Tilfælde har Ret, spørger man ikke. Som i andre Krige: Den, der henter Sejren hjem, vil føre det slaaende Bevis for sin Sags Retfærdighed.

Heldet er afvejlende. Jo færre Arbejdere i en Industri, jo lettere samles og enes de, og jo hurtigere kunne de selvfølgelig opnaa Overenskomst med Arbejdsgiverne. I Berlin maatte nys den talrige Murerklasse give tabt, i Danmark med vor mindre, begyndende Industri kan paaregnes større Sammenhold. At udfægte saadanne Kampe under »politiske« Opsange er absurd; om det laa i Tidsaanden, kunde man ligesaa godt benytte »religiøse«. Arbejderens Forlangende er kun, hvad han tror at være »fair pay for a fair day's work«, og ved Opnaaelsen heraf vil hans paaduttede Smag for Politik falde væk. Alle kunne heller ikke være Politikere, lige saa lidt som Alle kunne være Præster.

Om Et er Enhver enig, at imedens disse større Strikes vare og endnu længe efter, ramme de saavel de stridende Parter som mange Andre i vide Kredse haardt. Landet gøres fattigere ved den saaledes spildte »produktive Arbejdskraft«, og det er kun en daarlig Trøst, at Striken maaske kan have bidraget til at indskrænke den Overproduktion, der bydende dikterede Lønningsnedsættelsen — Grunden til Striden.

Arbejderen er ihvertfald uden Skyld i Overproduktionen; denne er Kapitalens, hyppigt umulige Aktieselskabers Værk.

Der burde ikke kunne være Tale om »Overproduktion«. Gennemgaaende kunde Arbejdernes Livskaar trænge til en betydelig Forbedring, den fysiske Forbrugs-
 evne mangler sandelig ikke, kun Købeevnen, men —
 der er Overflod paa Arbejdskraft, og, forinden vi se en
 Bedring, er det meget muligt, at Arbejdsløn vil dale
 endnu mere, eller Arbejdet udføres i kortere Arbejds-
 timer eller ved færre Hænder — men, hvilken Form
 end vælges, vil Arbejderklassen da lide derunder.

Efter at Producenten eller Fabrikanten har opbudt
 alle Midler for at fremstille sit Fabrikat saa billigt som
 muligt uden desuagtet at finde sin Virksomhed lønnende,
 har han paa den anden Side forsøgt at opnaa bedre
 Priser for sine Varer ved at forbigaa Mellemand-
 lere og træde i muligt nær direkte Forbindelse med
 Konsumenten eller dog med den mindre Handlende.
 Det faldt ikke vanskeligt. De hurtige og billige Kom-
 munikationsmidler satte Fabrikanten istand til personligt
 at besøge og forhandle med Kunderne i endog fjærnt-
 liggende Egne, han kunde paa selve Stedet skaffe sig
 Underretning om deres Soliditet og Stilling, og Kund-
 erne modtage ham med aabne Arme, glade over at
 kunne købe fra »første Haand« med Omgaaen af Mel-
 lemhandlerne, som dog kun fordyrede Varen, og som i
 Virkeligheden vare overflødige nu, da Fabrikanten —
 takket være Jærnbannerne og Dampskibene — kunde
 garantere Kunden Levering af Varen omtrent paa ønsket
 Klokkeslet og i hvilket som helst Kvantum, efterhaanden
 som Kunden maatte behøve det. Telegrafene kunde
 desuden hver Dag bringe Priserne fra alle Verdens
 Hjørner; den mindre Købmand var i saa Henseende
 ligesaa heldig stillet som det store Handelshus.

Tidligere var det anderledes. Sejlskibenes usikre
 Leveringstider, uregelmæssig langsom Post, ingen Tele-
 graf, Alt nødvendiggjorde de store Mellemandlere, som
 ofte maatte holde enorme Lagre, for, beredte paa en-
 hver Eventualitet, altid at kunne forsyne deres faste

»ge
ikk
Ver
at

Bra
læn
der
end
Nat
dist
tag
Lad
Inte

for
ende
este
anin
for
aller
have
10 A
grad
hen.
et F
at o
han
inds

lighe
Detai
gaaer
der f
indtra
bruge
tikler
ligesa
skelle
mind
ved, a
nøden
Konsu
Priser

»gamle Kundekreds.« En saadan Mellemandler solgte ikke til Alle og Enhver, han havde sine bestemte større Venner, gik ikke ind i deres Næring, men overlod dem at sælge videre til andre mindre Handlende osv.

Nu er Systemet brudt, forældet. I enkelte Brancher ville de store Mellemandlere maaske endnu længe være nødvendige, men i al Almindelighed maa deres Dage siges at være talte. Den Fabrikant, som endnu vil holde paa det Gammeldags, finder, at hans Nabo sælger direkte, og han maa følge Trop eller bliver distanceret. I nogle Artikler er Afsætningen ogsaa tiltaget saa stærkt, at Købmanden selv kan købe direkte Ladninger, og altsaa slet ikke behøver Mellemandlerens Intervention.

Dels paa Grund af disse Producentens Bestræbelser for at sælge direkte, dels fordi de lave og stedse faldende Priser hverken levnede et Spillerum for Fortjeneste paa Varens Omsætning gennem flere Hænder, eller animerede til Spekulation, fordi Detaillisten af Frygt for endnu lavere Priser stedse kun forsynede sig med allernødvendigste Lager, der altid hurtigt kunde suppleres, have altsaa en stor Mængde Mellemandlere i de sidste 10 Aar maattet se deres tidligere lønnende Virksomhed gradvis synke sammen og i mange Tilfælde aldeles visne hen. Det er haardt for hvem det træffer, men det er et Fremskridt, som Tiden fører med sig. Et staar fast, at ogsaa hos den fordums vigtige Klasse Mellemandlere er Forbrugsevnen bleven betydelig indskrænket.

Vi skulle her endnu kun henpege paa den Mærkelighed, at endskønt Producenten saaledes ofte sælger til Detaillisten, og skønt Producentens Priser gennemgaaende ere langt lavere nu end for 10 Aar siden, er der for mange væsentlige Artiklers Vedkommende ikke indtraadt en tilsvarende Prisreduktion lige overfor Forbrugeren. F. Ex. Husmødre ville vel finde enkelte Artikler billigere, men gennemgaaende er det dem omtrent ligesaa dyrt at »holde Hus« nu som tidligere, og Forskellen skulde derefter synes at maatte vandre i de mindre Handlendes Lommer. For en Del løses Gaaden ved, at man ubevidst har vænnet sig til større Livsnødenheder; dels vil det altid tage nogen Tid, inden Konsumenten faar den fulde Fordel af de lavere en gros Priser, og jo længere borte fra Hovedmarkederne, jo

længere Tid vil der medgaa; ofte er det Forbrugerens egen Skyld, at han ikke tidligere haster Fordelen ved Prisfaldet: Skødesløshed, Uvidenhed, falsk Undseelse etc., og endelig bliver Detaillistens Fortjeneste endel reduceret ved de større Fordringer, der stilles i Henseende til Udsalgssteder, Frankolevering og Kredit med deraf følgende stigende Udgifter til Husleje, Folkehold og Befordringsmidler, samt den større Risiko.

Saafermt Fordelen ved Prisfaldet hurtigere naaede Forbrugeren, vilde Afsætningen sikkert blive større for mange Artiklers Vedkommende og Overproduktionen i disse aftage.

En Forandring heri maa sikkert indtræde, efterhaanden vil man gaa videre paa den rigtige af de engelske »Stores« (Civil-Service Stores, Army & Navy Stores etc.) og den parisiske »Au bon Marché« og flere andre betraadte Bane. Store Etablissements, der raade over betydelige Midler, med et Minimum af Udgifter, ledes af driftige, dygtige Folk, der forstaa deres Forretning og gøre deres Indkøb fra første Haand imod kontant Betaling, ville lidt efter lidt i mange Brancher fortrænge de mindre Handlende ved at sælge deres Varer til det store Publikum til billigere Priser pr. kontant. Saadanne Etablissements have selvfølgelig nærmest hjemme i de større Byer, men man ser dem ogsaa trives godt i Provinsbyer. Efterhaanden som dette System udvikler sig, ville Folk lære, at det er billigere at betale strax, at Kredit paa deres daglige Livsfornødenheder er en Uting, at den i mange Tilfælde med Letthed vil kunne undværes, og at man, naar man engang med lidt Selvovervindelse har indrettet sig herpaa, lige saa godt kan og bør betale strax som t. Ex. hver Uge eller Maanedsdag.

I forskellige Brancher vil da manges Detaillist se sig nødsaget til at søge andet Erhverv. For disse vil Overgangen være ubehagelig, men for Samfundet et Fremskridt, der vil medføre større Forbrugsevne, forøget Velvære hos den store Masse af Befolkningen.

Maa man end overlade Tiden og den naturlige Udvikling at hidføre den længe ønskede gennemgaaende Bedring i alle økonomiske Forhold, saa er der selvfølgelig intet til Hinder for, at et enkelt Land, som enkelt Medlem af den store Familie, ved Energi, Flid og Sparsommelighed kan gøre meget for at forbedre sine Kaar, og det var maaske ikke urigtigt, om Enhver herhjemme ransagede Nyre og Hjerte og gav et ærligt Svar paa Spørgsmaalet, om der i disse Henseender bliver gjort, hvad man formaar.

Ethvert Land maa sørge for sig selv, det faar Intet som Gave fra andre, ialtfald kun sjældent. Det henter i Almindelighed sin Velstand i første Række fra sin egen Jordbund.

Fra Udlandet henter et Land Fortjenesten paa

- 1) importerede Artikler, der, efter undertiden at være bearbejdede videre i Landet, atter exporteres.
- 2) sin Handel mellem de udenrigske Lande indbyrdes.

- 3) Fragter af sine egne Skibe i udenrigsk Fart etc.

Danmark mere end klæder og brødbroder sig, trods 10 Aars slette økonomiske Forhold er den almindelige Velstand, Nationalformuen forøget, og dog tro vi ikke det kan siges, at særlig Energi har besjælet Nationen som Helhed for at bringe bedst mulige Resultat ud af Alt.

Under de trange Tider har man ikke sporet nogen udpræget Sparsommelighedslyst. Tværtimod, Luxus og Livsfornødenheder ere tiltagne, Tidsaanden fører det med sig. Hovedstaden ligger aaben paa Alfارvej, let tilgængelig for »Civilisation«. Gaar man t. Ex. ned i mindre befærdede Egne i Tyskland, vil man blandt de velstaaende Klasser, trods nok saa megen Rigdom, finde en langt mindre udviklet Luxus- og Fornøjelsessyge end hos os: endnu ere Civilisationens Skyggesider ikke naaede derhen.

Forbrugsevnen herhjemme voxede, men blev overfløjet af Forbrugslysten. I alle Samfundsklasser stilles nu langt større Fordringer til Livet end tidligere; som smaa Exempler nævnes kun den stærkt udviklede Higen efter Adspredelser og Fornøjelser af enhver Art, eller de stedse vekslede Moder med derhen hørende Pyntelyst, ofte langt ud over Stilling eller Evne, eller det stigende Forbrug af bayersk Øl, der ikke kan kaldes en

Nødvendigheds-Artikel, vore Forfædre drak det ikke og vare dog vistnok fuldt saa kraftige; vi anse tværtimod det herhjemme tiltagende Øl-Forbrug som absolut forkasteligt, som en Kræftskade, der i mange Kredse vil degenerere Befolkningen. Man har fortalt Arbejderen, at Drikken stimulerer; ja vist som Ildvandet Indianeren, men hans ofte svære fysiske Arbejde leder derefter Mangen til ud af sin tidt knappe Løn at søge formegen Stimulus, fremkaldende strax Utilfredshed med sin Stilling og i sit Hjem, der kunde have været hyggeligere med de nu bortkastede Penge, og efterladende senere en nedbrudt Helbred. Maadehold og Sparsommelighed have, kort sagt, ikke været de udprægede Dyder hos os i de daarlige Tider. Der har været en gennemgaaende Tilbøjelighed til »at slaa for stort paa«.

Vende vi os nu til Spørgsmaalet, om man da paa den anden Side har opbudt al Kraft for at forøge Landets Indtægter, om man fra alle Sider energisk har arbejdet hen til at bringe det mest mulige ud af vore Erhvervskilder, Agerdyrkning og Kvægavl, Fiskeri, Handel, Industri etc., da tro vi, at der for de Flestes Vedkommende maa svares et Nej.

Paa forskellige Omraader er der enkelte kraftige utrættelige Ledere, men en Svale gør ingen Sommer. Gennemgaaende maa vi herhjemme vistnok siges formeget at hyldes laissez-aller Principet; vi komme med, men for langsomt; godmodig-rolige og sorgløse holde vi mere af at se tilbage til Fortiden »saadan som det altid har været«, hellere end at følge med Nutiden, vi glemme, at denne med sin Damp og Elektricitet paa-byder yderste Anspændelse af alle Kræfter for paa bedste og fyldigste Maade at udnytte vore Erhvervskilder. Og endnu sjældnere skues ud i Fremtiden.

Den store Masse er for tilbøjelig til kun at lytte til de enkelte Ledere, overlade dem at raade og handle, medens man selv helst forbliver passiv. Man glemmer, at Enkeltmand kun sjældent formaar mere end at an-vise Vejen, og at kun hvor Alle hver for sig lade Handling følge paa Ord og tage energisk fat, kun der naas Maalet. Man glemmer formeget, at selvhjulpen er vel-hjulpen, og man luller sig ligeledes hyppigt til Ro ved Tanken om, at det dog ikke nytter noget fortiden at bringe den eller den Sag frem, da den dog næppe vil

kunne gennemføres. Der er ingen Tvivl om, at vore ulykkelige politiske Forhold kue og døde Energi og Foretagelsesaand.

Enhver, der overværede Forhandlingerne paa det sidste Handelsmøde, vil have faaet et slaaende Bevis paa Handelsstandens fuldstændige Magtesløshed til at føre noget Godt og Nyttigt igennem. Her møde Delegerede fra København og Landets forskellige Egne, antageligt altsaa de Ypperste hver i sin Kreds, Mænd, hvis Mening dog burde tillægges nogen Vægt, men hvad udrette de? hvilke Resultater kunne opvises?

De fleste af de paa Handelsmødet 1884 enstemmig vedtagne Henstillinger til Ministeriet, Andragender, Ønsker, Forespørgsler, ere enten blevne foreløbig lagte ad acta, afviste eller slet ikke endnu besvarede.

Det er dog Danmarks Handels Velfærdskomite, der her traadte sammen for at drøfte og beslutte, hvad der baader Landet bedst, hvilke Forandringer bør foretages og hvad Nyt bør indføres for hurtigt, nej strax, at kunne møde Tidernes stedse vexlende Krav. Frugten af de mange rige Erfaringer er vel den, at man enes om hvad der er det rette, men man formaar ikke at virkeliggøre de tagne Beslutninger.

I Anerkendelse af det Ørkesløse i for Nærværende at drøfte vel forberedte Sager, der for at føres ud i Livet kræve Lovgivningsmagtens Stempel, indskrænkede Handelsmødet i 1885 sig til Diskussion af mere eller mindre underordnede saglige Spørgsmaal, til et Par interessante Foredrag. Forhandlingerne vare matte, Tilhørerpladsen sparsomt besat, Enhver vidste, at der for Øjeblikket dog ikke kunde gennemføres noget af Vigtighed, og det fejler næppe, at enhver af de Delegerede, nu da Mødet er forbi, ved at spørge: »hvad er der saa udrettet?« maa ligesom den hele danske Handelsstand med bittert Sind svare: »saare lidet«. Denne »Marsch paa Stedet« er trættende, men ikke desto mindre vil Enhver uden Undtagelse tilraabe dem sin Opmuntring og sit Ønske om ikke at svigte de dem betroede Tillidshværv, men fremdeles uførtødent give Møde, saa at Alle ere paa Pladsen, naar der engang kan kommanderes: »fremad«.

Og den Tid kan og skal komme, ja komme snart, om Enhver vil hvad han vil og hvad der er ret.

Man har talt om og som Kompromis villet lade

sig nøje med et »Handelsdirektorat«. Det er forkert. Agerdyrkning trænger lige saa meget som Handel og Industri til et »Direktorat«, om ikke mere, men fremfor Alt ville Landets samtlige Erhvervsgrenes Interesser aldrig kunne ske Fyldest, saalænge deres Talsmænd med Hat i Haand maa forebringe de forskellige Ønsker om Reform eller Fremskridt paa en uendelig Mængde Omraader for en Minister, under hvem der allerede sorterer de mest forskelligartede Sager, og hvem det derfor vil være umuligt nøje at prøve Alt og tage Beslutning med den ofte højst fornødne Hurtighed.

Nej, hvorfor ikke ligesaa sige det strax rent ud: »Vi vil have et Handels- og Agerdyrknings-Ministerium«, og det skal være et Handle-Ministerium.

Vi have Kultus-, Justits-, Krigs-, Finans- og andre Ministerier, hvis Pligt det er paa rette Maade at værne om det Bestaaende, men hvad nytter det at skærme Skallen, naar Kærnen sygner hen, hvad nytter det at frede om Haven, naar Gartneren mangler, som kan paase, at Ukrudt bortluges og at der plantes smukke nyttige Væxter istedet. Der er meget for den Gartner at tage Vare paa, og det kan betale sig at aflægge ham og hans Medhjælpere godt.

Hvor er der dog mange vigtige Ting at forhandle, beslutte og rask føre ud i Livet! Fremfor Alt Agerbruget lider under et stærkt Tryk, Handelen ligesaa. Den Krise, vi i denne Tid gennemgaa herhjemme, vil, forsaavidt den tildels er Følgen af en for udstrakt Kredit, rette sig og Forholdene da komme ind i et sundere Spor, men en livskraftig Udvikling naas ikke, medmindre gennemgribende Reformers indføres, t. Ex. ny Toldlov, Afskaffelse eller Reduktion af Skibs- og Havneafgifter, Oprettelse af Frihavn, der kan gøre København til en virkelig Transit- og Oplagsplads, Anlæg af Ringbane, Dampfærge etc., Kapitaler maa ledes ind i nyttige produktive Kanaler; der er mangt og meget, der kan gøres for at skabe Trafik, og man maa ikke indskrænke sig til at »tage imod« eller skaffe Plads til den Handel, der kommer af sig selv. Hvad Beliggenheden angaar, burde København ved energisk Stræben kunne udvikles til en Handelsplads, der kunde taale Sammenligning baade med Tyrus og Venedig.

Andre Nationer handle, vi maa ikke ligge stille. Nu kommer snart den tyske Kanal, der maaske og

maaske ikke vil skade Danmark. Vi behøve ikke at afvente Resultatet. Parret med Maadehold og Spar-sommelighed maa vi energisk se at udvikle vort Agerbrug, vor Handel, vor Industri, enhver af vore Erhvervs-kilder, og faa fast Fodfæste, før det er for sent. Vi maa gøre det, medmindre vi ønske at blive et lille fattigt Land!

Maatte det snart staa klart for Enhver, Landmand, Fisker, Handelsmand, Arbejder saavel som Arbejdsgiver, at vel fremfor noget andet Land kræver Danmark Oprettelsen af et Handels- og Agerdyrknings-ministerium til kraftigt at beskytte og udvikle samtlige Livskilder, saa at Alle som En i sluttet Falanx træde frem med dette bestemte uafviselige Forlangende.

Her er ikke Tale om Højre eller Venstre, her gaar Vejen lige ud imod et bestemt Maal: Danmarks Vel.

November 1885.

Ny Literatur.

Dr. Julius Lehmann: Bidrag til Kundskab om Lungesvindens Forekomst i Danmark, særligt i Byerne. Lehmann & Stages Forlag. Kbh. 1886. (103 Sider 8vo).

Fremstillingen i nærværende Arbejde viser de samme gode Egenskaber som Forfatterens tidligere Skrift: »Lungesvindens Aarsager, Udbredelse og hygiejniske Behandling« (1880), saa at en Usagkyndig vil kunne læse det med Interesse, navnlig Uddragene af Medicinalberetningerne til Sundhedskollegiet fra Læger i forskellige Egne af Landet, med Hensyn til klimatiske, sociale og hygiejniske Forhold og deres Indvirkning paa Sundhedstilstanden. I videnskabelig Henseende lader dette Arbejde derimod ikke saa lidet tilbage at ønske, idet de statistiske Undersøgelser ere meget dilettantmæssigt udførte og derfor paa flere Punkter ere mere vildledende end vejledende. Dette gælder saaledes ikke mindst Tabellen Side 20—21, der angiver den gennemsnitlige aarlige Dødelighed af Lungesvindens blandt 100 Levende i hver enkelt By eller Handelsplads i Aarene 1876—83, hvorpaa hele den følgende Fremstilling af Dødeligheden i Byerne i det væsentlige er bygget. Det er allerede en Mangel, at man ikke kan jævnføre Kvotienterne med de absolute Tal, hvorved man vilde have faaet Midler i Hænde til at bedømme, for hvilke Byer Materialet er tilstrækkeligt stort, til at man kan drage Slutninger derfra. At en By som Mariager, der kun kan give en Snes Døds-

fald
til S
andr
til c
meg
eller
Stati
ikke
vel
for
ud
Et,
for s
naar
sage
Det
havn
sum
selv
klass
vil e
af A
20—
Alde
stærk
syne
ikke
ratur
mærk
og F
almin
Havd
vilde
syn
i Ma
ingen

fald af Lungesvindst, ikke kan give noget statistisk Bidrag til Spørgsmaalets Løsning, er en Selvfølge, men for mange andre Byer vil man ved en nærmere Undersøgelse komme til det samme Resultat, og Forfatteren kunde have sparet megen Plads i sin Afhandling ved at udskyde disse Byer, eller sammenarbejde Tallene, hvor man ved Anvendelse af Statistikens Theori maatte komme til det Resultat, at man ikke kunde bruge Kvotienterne enkeltvis. Forfatteren har vel haft en Følelse af, at Tallene paa mange Punkter vare for smaa, og har derfor søgt at bøde derpaa, ved at gaa ud fra Dødelighedskvotienterne for alle Aldersklasser under Et, i Stedet for at betragte de enkelte Aldersklasser hver for sig, men denne Methode er som bekendt, ganske ubrugelig, naar man ikke stadig tager Hensyn til de forskellige Aarsager, som kunne paavirke disse summariske Kvotienter. Det er saaledes bekendt, at Aldersfordelingen i København er meget forskellig fra den i Købstæderne, og den summariske Dødelighed kan derfor afvige meget betydelig, selv om Dødelighedsforholdene indenfor de enkelte Aldersklasser ere ganske ens i København og i Købstæderne. Man vil endogsaa som oftest ikke kunne nøjes med den Tredeling af Aldersklasserne, som Forfatteren anvender (0—20 Aar, 20—55 Aar, 55 og derover). Et Middel til at udskille Alderens Indflydelse uden dog at reducere Tallene altfor stærkt, ligger i »de beregnede Dødes Methode«, men denne synes at være Forfatteren ubekendt, ligesom han overhovedet ikke synes at være synderlig hjemme i den statistiske Litteratur, hvorom forskellige Ytringer vidne (jfr. saaledes Bemærkningen om Forskellen mellem Dødeligheden hos Drengene og Piger, Side 18, hvormed f. Ex. kan sammenlignes den almindelig kendte og benyttede engelske Dødsaaarsagsstatistik). Havde Forfatteren syslet mere med statistiske Opgaver, vilde han maaske ogsaa paa andre Punkter end med Hensyn til Alderens Indflydelse kunne have fordybet sig mere i Materialet, saaledes ved at benytte de foreliggende Erfaringer om Erhvervets Indflydelse paa Dødeligheden.

H. W.

Baron H. de Royer de Dour: L'exposition universelle d'Anvers de 1885. Rapport. Bruxelles 1886. (129 S.)

Baron de Royer, den ægyptiske Regerings General-kommissær, men indfødt Belgier, har brugt den beskedne Titel »Rapport« til et Arbejde af blivende Værd ogsaa for Nationalekonomer. En Meddelelse om dets Indhold vil vække Lysten til at gøre nærmere Bekendtskab med det. Vel har det formelt nærmest været Forf.ens Formaal at henlede den ægyptiske Regerings Opmærksomhed paa de belgiske Frembringelser, som især maa antages at egne sig til at indføres i Ægypten. Men det ligger i Sagens Natur, at Størstedelen af hans Bemærkninger har Interesse for alle Landes Handel, Agerdyrkning og Industri.

En særlig Interesse maa det have for os, som paatænker en større Udstilling i København 1888, at se, hvorledes den store Udstilling i Antwerpen var ordnet, — en Udstilling, hvori ikke mindre end 24 Lande tog Del. Baade Organisationen af Personalet og af Materiellet beskrives i let overskuelige store Træk.

Blandt de »almindelige Betragtninger« over de »udstillede Frembringelser« hidsættes følgende: »De fleste Lande søger nu at udvikle sin Udførsel. Vi har ogsaa haft Lejlighed til at iagttage en almindelig Stræben efter at frembringe ikke Udstillings-Genstande, men sædvanlige Brugs-Artikler. Ethvert Land har søgt at gøre bekendt, hvilke Frembringelser af sit Agerbrug eller sin Industri, der mest egner sig for Handelsomsætningen og bedst kan udholde Konkurrencen paa Markedet«.

»Antwerpens Havn« er Overskriften paa et særligt Afsnit, og næppe det mindst interessante. I faa Linjer faar selv den, der ikke har set den, et Indtryk af, hvor storartet den er.

Et andet meget interessant Afsnit handler om Elektriciteten og dens Anvendelse til Belysning, til Blegning af vævede Stoffer, som Drivkraft, i Telegrafiens og Telefoniens Tjeneste m. m. De forskellige Systemer nævnes. Men — lige som ovenfor ved Havnen — frygter Forf. ikke at

gaa udenfor selve Udstillingen, naar det gælder at yde nyttig, praktisk Vejledning. Saaledes beskriver han den elektriske Sporvej imellem Udstillingen og Østbanegaarden i Antwerpen.

Vi nævner endvidere Afsnittene om Maskinerne (bl. a. Elevatorer og flyttelige Broer), Jernvejene og deres Materiel, Kulværkernes Frembringelser, de udstillede Vaaben (bl. a. Uddrag af en officiel Rapport over Krupps Forsøg med Cockerill-Kanoner 1883, ny opfundne avtomatiske Skydeskivers Indretning). Forf. er, som tidligere Officer, sagkyndig paa dette Omraade.

I Tillæg findes en Fortegnelse over de udstillende Landes Repræsentanter (for Danmark Generalkonsul Brockdorff i Antwerpen), Kommissærer, Afdelinger o. s. v.; — Reglementer for den indre Orden, Juryerne m. m.; — Oplysninger om de internationale Forsøgskomiteer (en meget nyttig Indretning, som det synes); — Præsidentens Tale ved Udstillingens Aabning d. 2. Maj 1885; — en Beskrivelse af Kajernes Indvielse d. 26. Juli; — Minister Moreaus Tale ved Prisuddelingen d. 14. September (med statistiske Oplysninger om Udstillernes Antal, Belønningerne m. m.).

Endelig er dette smukt udstyrede Værk ledsaget af en Plan med oplysende Tegninger af en Del af det udstillede Materiel.

Fredrik Bajer.

A. N. Kiær, Skibsfartens Udvikling i de senere Aar. Kristiania, Forlagt af H. Aschehoug & Co. 1886 (24 S.).

Et interessant lille Foredrag, holdt i den norske statsøkonomiske Forening.

Kort Oversigt over Statsøkonomien. Efter E. Levasseur: Précis d'économie politique. Ved Thorvald Helleesen, cand. jur. Kristiania. Forlagt af H. Aschehoug & Co. 1886.

Kun i ringe Grad forandret og bearbejdet er den franske Forfatters populære lille Bog bleven i denne norske Udgave.

Bogen menes »at skulle afgive en passende Lærebog for de juridiske Studerende og Handelsgymnasiets Elever«. For de førstnævnte vil den dog næppe forslaa. Den skal udkomme i 4 Hefter, hvert paa antagelig 5 Ark, til en Pris af 15 Øre pr. Ark.

D. Davidson, Europas Centralbanker. Hufvuddragen af deras organisation och verksamhet. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell. (117 S.) (Kr. 1,25).

En meget nyttig lille Bog. I al Korthed anfører Forf., Docent Davidson ved Upsala Universitet, Hovedpunkterne i Bankforfatningerne for Bank of England, Banque de France, Deutsche Reichsbank, den belgiske Nationalbank, Nationalbanken i København, Norges Bank og Centralbankerne i Holland, Østrig-Ungarn, Finland, Italien og Spanien. Ogsaa Bankerne i Schweiz og i Nordamerikas Forenede Stater og de private Seddelbanker i Tyskland nævnes. Til Redegørelsen for de europæiske Centralbanker har Forf. knyttet nogle korte Bemærkninger — med den paatænkte svenske Bankreform for Øje. Den lille Bog, der fremtræder uden alle Pretensioner, vil ikke blot i Sverig, men ogsaa i Danmark og Norge være mangan En kærkommen paa Grund af den bekvemme Maade, hvorpaa den giver Oplysning om de nævnte Banker.

L
paar
flest
fren
staa
Enk
de
have
Es b
Han
Skø
min
Bye
Indv
er C
de f
mær

*)
N

Esbjergs

nutidige og fremtidige Betydning for Trafiken samt
Byens Næringsforhold.*)

Af

Toldforvalter **V. V. Hassing** i Esbjerg.

Landets Smaabyer ville i Almindelighed ikke kunne paaregne at være Genstand for Almen-Interesse; de fleste af dem føre en rolig Tilværelse med en jævn fremadskridende Udvikling, nogle ere dog næsten stillestaaende, ja en og anden synes endog snarere at gaa tilbage. Enkelte Pladser danne dog Undtagelser fra Reglen, idet de paa Grund af heldig Beliggenhed synes at maatte have en Fremtid for sig. Blandt disse maa formentlig Esbjerg fremhæves. Esbjerg er den yngste By eller Handelsplads i Landet. Som Ungdommen, der i sit Skød bærer Muligheden af en stor Fremtid, i Almindelighed fængsler vor Interesse, saaledes ogsaa Byerne. Skønt Esbjerg endnu kun tæller ca. 2000 Indvaanere og saaledes kun er en af de mindre Byer, er Opmærksomheden dog meget henvendt paa den fra de forskellige Sider, baade fra Regeringens, fra Landmændenes, fra Handelsstandens og Skibsrederiernes

*) I Hovedsagen et i Esbjerg holdt Foredrag.

Side, og maaske ikke mindst fra de større Handelsbyers Side, saasom Aarhus, Aalborg, ja selv København.

Det har forekommet mig, som paa forskellig Maade i Følge min Stilling er beskæftiget med Trafikforholdene her og Aar efter Aar ser deres virkelige Omfang, nøjagtigt angivne med Tal, at det vilde have en ikke ringe Interesse lidt nøjere at undersøge disse Spørgsmaal: a) hvilken Betydning for Landets Trafik har Esbjerg, b) hvilken Fremtid antages Byen at gaa i Møde, og endelig c) hvorledes stille Næringsforholdene sig her.

Forinden jeg kommer ind paa at omtale disse Forhold, vil det dog være rettest kortelig at erindre sig, hvilke de Interesser vare, der fremkaldte Havneanlægget, og hvilke Forhaabninger man knyttede dertil. Indtil Esbjerg blev anlagt savnede Vestjylland fuldstændig Havneanlæg, som kunde træde i den større Skibsfarts Tjeneste; kun mindre Fartøjer kunde løbe op i Aaerne til Ribe, Varde, Ringkøbing samt til Fanø. Saagodtsom alle Landprodukter, der agtedes udførte til England, maatte først føres til Østkystens Havne, hvilket var tidsspildende og kostbart. Kreaturerne blev tildels drevne i ufedet Stand til Marsken, en Del dog ogsaa fedede hjemme og derpaa drevne til Markedet eller Hamborg eller over Tønning udførte til England. Man ønskede nu at komme over til en almindeligere Hjemmefedning, der har en saa stor Betydning for Landbruget, samt at skabe sig en saa kort og farefri Sejlads til England som mulig fra et Punkt, der laa inden vor egen Grænse. Opmærksomheden henledtes snart paa Kysten mellem Fanø og Fastlandet, der laa vel beskyttet mod det

uroelige Vesterhav, med temmelig dybt Vand. Tanken faldt saameget naturligere paa denne Kyst, som der allerede ved Hjerting i Slutningen af Treserne var foretaget Forsøg med Udskibning af Kreaturer pr. Dampskib til England, en Trafik, som dog ingen videre Betydning fik, vel nærmest fordi der da manglede Jernbaneforbindelser; man havde anlagt en Anløbsbro, men da Isen en Gang borttog den, ophørte med det samme Trafiken, og der udførtes i Alt fra Hjerting kun nogle faa Hundrede Kreaturer. Efter mange Overvejelser valgte man omsider Kysten her nedenfor Esbjerg, hvor der den Gang ikke fandtes et Hus*). I Slutningen af Treserne begyndte Arbejderne og den 1ste Juli 1874 aabnedes Havnen for den almindelige Trafik.

Det var vel særlig Landmændene i det vestlige og sydlige Jylland, der havde knyttet Forhaabninger til Aabningen af Vest- og Sydthværbanen i Forbindelse med en Dampskibsrute Esbjerg—London og Esbjerg—Newcastle, maaske flere Steder. De kunde lige fra Thy til Kolding-Eggen — begge meget frugtbare og kvæg-avlende Egne — vinde henad et Døgn i den Tid, der medgik til Forsendelse til England, hvilket var af væsentlig Betydning. Foruden at Omkostningerne ved Transport og Føde til levende Kreaturer derved formindskedes og at disse tabte mindre i Huld, saa opnaaedes tillige dette, at Produkter, der lide særlig under en længere Transport, saasom Smør, fersk Flæsk o. fl.,

*) Som en varm Forkæmper for hele Esbjerg-Projektet bør her nævnes Konsul Borch paa Fang, der havde et aabent Øje for Stedets Betydning.

kunde udbydes paa Markedet i friskere Varer og derved opnaa højere Priser.

Det var altsaa navnlig disse Forhaabninger, der bleve knyttede til Anlægget af Esbjerg Havn. Nu er det vel muligt, at der tillige fra visse andre Sider gjorde sig andre Forventninger gældende om den Trafik, som her vilde udvikle sig og give Fortjeneste for et stort Antal Mennesker; man drømte om daglig Postforbindelse med England, Konkurrence mellem forskellige inden- og udenlandske Selskaber, der vilde bringe Fragterne ned til lavest mulige Beløb osv. Disse Forventninger ere imidlertid hidtil forblevne uopfyldte; Export-Farten har hovedsagelig været i det foren. Dampskibsselskabs Hænder og i Reglen været indskrænket til et Par Ture egentlig resp. til London og Newcastle. Skønt Esbjerg nu ikke har taget et mægtigt Opsving strax, saa er det en uimodsigelig Kendsgerning, at Havnen har haft sin store Betydning for Landets, særlig Jyllands Udførsel af vore Hovedprodukter. At dette ikke er nogen løs Paastand, skal jeg godtgøre ved efterfølgende Talstørrelser, som jeg har uddraget dels af Toldstedets egen Statistik, dels af »Statistisk Tabelværk«, der aarlig udarbejdes efter samtlige danske Toldsteders Statistik, altsaa saa nøjagtige, som statistiske Oplysninger i det Hele kunne være.

I Tiaaret 1875—84 udførtes fra Esbjerg:

211,821 Stkr. Hornkvæg af Værdi ca.	46 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.
265,262 — Faar og Geder af Værdi ca.	9 $\frac{1}{4}$ — —
10,830,044 Pd. Flæsk og Skinker } af Værdi ca. .	4 $\frac{1}{10}$ — —
206,748 Pd. Kød og Pølser	
75,851 Tdr. Smør af Værdi ca.	25 $\frac{1}{2}$ — —
2,053,205 Snese Æg af Værdi ca.	2 — —

I Alt ca. 87 Mill. Kr.

og til
Tidsr
Kron
Esbje

20,9
17,3
2,032,9
78,0
14,9
199,9

F
Betyd
Overs
ets 5
inkl.
nævnt
værk
for de

Hornkv
Stkr.
Faar og
er, S
Kød og
Pd.
Smør,
—, I
Æg, S

D
Hoved
det f
Aarhu
S
gaaen
Hensy
—84

og tillægges Værdien af andre udførte Varer i samme Tidsrum vil Beløbet vistnok naa op til 100 Millioner Kroner. I Aaret 1885 udførtes derhos endvidere fra Esbjerg af nysnævnte Artikler:

20,968 Stkr. Hornkvæg af Værdi ca.	2 $\frac{1}{4}$ Mill. Kr.	
17,372 — Faar og Geder af Værdi ca.	$\frac{1}{2}$ — —	
2,032,932 Pd. Flæsk og Skinker } af Værdi ca....	$\frac{7}{8}$ — —	
78,052 Pd. Kød og Pølser }		
14,978 Tdr. Smør af Værdi ca.	4 $\frac{1}{2}$ — —	
199,902 Snese Æg af Værdi ca.	$\frac{1}{5}$ — —	

For deslettere at kunne vurdere denne Udførsels Betydning skal jeg dernæst give til Sammenligning en Oversigt over Udførslen af de samme Artikler fra Landets 5 største Exporthavne i Tidsrummet 1877—84 begge inkl. Naar dette Tidsrum er valgt i Stedet for fornævnte Tiaar, er Grunden denne, at Statistisk Tabelværk ikke meddeler Oplysningerne længere tilbage for de her i Betragtning kommende Toldsteder:

	København.	Aarhus.	Aalborg.	Frederiksh.	Esbjerg.
Hornkvæg, Stkr.	115,639	52,095	79,501	65,875	175,502
Faar og Geder, Stkr. ...	113,303	38,102	53,485	40,428	221,829
Kød og Flæsk, Pd.	78,379,313	12,775,121	741,246	3,388,304	10,253,726
Smør, Tdr. .	342,069	47,364	11,344	41,460	48,749
—, Pd. ..	59,628,123	5,872,160	2,806,272	5,534,144	8,712,256
Æg, Snese..	7,269,137	736,326	459,014	1,172,722	1,841,289

Det ses heraf, at for følgende Artikler er Esbjerg Hovedexportstedet: Hornkvæg, Faar og Geder, medens det for Kød og Flæsk kommer næst København og Aarhus, for Smør og Æg næst København.

Ses nu hen til Skibsfartens Omfang for Udgaaende til Udlandet, viser det sig, naar man af samme Hensyn som ovenfor fremhævet, lægger Femaaret 1880—84 til Grund, at Esbjerg efter Bestuvningen, 3: Var-

ernes Rumfang i Skibene og Vægt er næst København det vigtigste Udførselstoldsted.

	Antal Skibe.	Tons-Bestuvning.
København	58,811	1,208,203
Aarhus	3,693	113,744
Aalborg	2,949	89,479
Frederikshavn	4,679	126,880
Esbjerg	984	173,365

Disse Tal godtgøre bedre end lang Tale, hvilken Betydning Esbjerg har haft for Udførselen i dens korte Fortid. Esbjerg er altsaa den næststørste Udførselsplads i Danmark og overgaar navnlig Aarhus, Aalborg og Frederikshavn. Det kan saaledes ikke med Rette siges, at Esbjerg ikke er blevet til Noget eller fornuftigvis, at Nogen er bleven skuffet. Esbjerg er just blevet til det, der tilsigtedes ved dens Anlæg, en betydelig Udførselsplads. Og dog har den næppe naaet sin Højde endnu; men derom nærmere i et senere Afsnit. Ganske vist er der ogsaa her for Tiden en Standsning i Udførselen; men den er ikke ejendommelig for Esbjerg, den gør sig gældende over hele Danmark og er en Følge af den ved de andre Verdensdeles Overproduktion — og deraf følgende Udførsel til det engelske Marked — fremkomne Prisnedgang, der for nærværende Tid trykker vort Agerbrug i en saa følelig Grad. Imidlertid maa en Fremgang jo atter kunne imødeses; thi endog med vedvarende lave Priser kunne vore Landmænd næppe vedblive at holde deres Kreaturer og øvrige Produkter tilbage, de maa efterhaanden ved en billigere Drift, maaske ogsaa Levemaade, kunne genoptage Konkurrencen, og dermed vil Trafiken herover atter tage Opsving. At det forenede Dampskibsselskab er beredt

paa en saadan Mulighed fremgaar bedst af den Omstændighed, at det just nu har ladet opføre nye, vel indrettede Staldbygninger paa herværende Jernbanestationsgrund, hvor der herefter vil være Staldrum til 500 Kreaturer og hvor en omhyggelig Behandling af disse vil falde des lettere.

At Esbjerg dog ogsaa som Importhavn har nogen Betydning skal jeg, inden jeg gaar videre, minde om ved at meddele nogle statistiske Notitser.

a) Transitering af engelsk Gods androg til andre danske Toldsteder:

	Jylland.		Fyn.		Sjælland.	
	Stkr.	Pd.	Stkr.	Pd.	Stkr.	Pd.
1882	2,870	638,286	417	58,367	7	425
1883	4,309	724,100	291	10,663	26	2,716
1884	7,545	626,099	3	330	40	2,036
1885	2,779	413,403	7	174	30	23,459

b) Indførsel og Klarering af visse Artikler:

	1882.	1883.	1884.	1885.
Kul, Kmlstr.	535	696	551	1,743
—, Tønder	39,648	39,543	51,270	24,030
Manufakturvarer:				
1) af veget. Stoffer, Pd.	19,238	9,097	26,998	50,539
2) af anim. do., —	2,299	2,950	3,400	4,601
Metaller: 1) Jernst $\frac{1}{2}$., Pd.	39,948	76,166	50,463	604,526
2) andre, —	48,961	71,333	37,842	50,034
Olier (Petroleum)	299,196	548,843	508,664	506,981
Tømmer og Træ af Fyr og Gran				
Kmlstr.	962	1,022	852	992
Kbfd.	15,722	7,591	10,823	5,084
	1882.	1883.	1884.	1885.

c) Indførselstold. 37,112 Kr. 48,005 Kr. 50,158 Kr. 55,335 Kr.

Esbjerg har saaledes sin Hovedbetydning som Skibningssted for hele Landet, medens den som Centralpunkt i Oplandet er uvæsentlig, hvilket sidste hidrører fra, at dette er meget lille.

Der gives dog én Næringsvej, som har lokal Betydning, nemlig Havfiskeriet. Da dette kan blive Byen en væsentlig Indtægtskilde, skal jeg skænke den en nærmere Omtale.

Fiskeriet er jo, som al anden Bedrift herpaa Stedet, ny, men indtager dog alt et ganske respektabelt Standpunkt. I hele Tolddistriktet (heri altsaa Hjerting med Sjelborg indbefattet) er nu ialt hjemmehørende 34 Fiskerfartøjer med en Besætning af ca. 110 Mennesker, men en Del af disse have dog ikke fast Bopæl i Distriktet, idet flere udenfor Fisketiderne drive Landbrug i deres Hjemstavn højere op ad Kysten, navnlig i Ringkøbing Tolddistrikt. Omtrent en Tredjedel af det nævnte Antal Fartøjer indbringer sin Fangst til Esbjerg; dennes Udbytte i Forbindelse med Mellemlandernes Fortjeneste kan ansættes til omtrent 50,000 Kr. for Aaret 1884. Denne Sum er jo ikke saa helt ubetydelig; men vort Havfiskeri maa dog endnu anses for at være i sin Barndom. Det er de fremmede Nordsønationer, der tage Broderparten af Havets Rigdom lige udenfor vore Kyster; store engelske og tyske Fiskeflaader drive her især i Foraars- og Sommermaanederne et betydeligt Fiskeri med Trawl, medens vore saagodt-som udelukkende benytte Liner, de saakaldte »Bakker«. Hvor forholdsvis ringe vor Deltagelse her fra Kysten er i denne Næringsvej, vil staa klart, naar jeg anfører, at der alene af engelske og skotske Fiskere fiskes med ca. 1900 større Fartøjer, for Størstedelen hjemmehørende i Hull og Grimsby, og at Udbyttet af det hele Nordsøfiskeri anslaaes til 4 à 500 Millioner Kroner om Aaret, tilstrækkeligt til at underholde hele det danske Folk. Der er altsaa et mægtigt Terræn for os at vinde

paa dette Nærings-Omraade, og selv en nok saa rask Udvikling af vort Fiskeri vil være af en paa Fiske-markedets Priser aldeles umærkelig Indflydelse. For at vort Fiskeri kan vinde Fremgang, maa dog først et Par Betingelser skaffes tilveje, først og fremmest Penge til Bygning af gode Fartøjer og Køb af Redskaber; dernæst dygtige, raske, unge og ædruelige Fiskere, som ere oplærte ved Fiskeriet, fortrolige med Havet og Kysten og hele det uregelmæssige Liv, Fiskeriet medfører, og endelig dygtige Fiskehandlere med gode, udstrakte Forbindelser. Af vore sydlige Naboer (Blankeneserne) kunne vore egne Fiskere sikkerlig lære en Del; de ere, naar Alt kommer til Alt, baade dygtige, uforfærdede og derhos nøjsomme, og i det Mindste til daglig Brug ædruelige Folk. Vore Fiskere ville have betydelige Fordele fremfor disse: de kunne fiske i Nærheden af deres Hjem, under Beskyttelse af danske Myndigheder, de behøve ikke store Proviant-beholdninger, og de kunne tilbringe de mange ufrivillige Smaapavser, som Fiskeriet af Hensyn til Vejrforholdene medføre, i deres Hjem, hvor Tiden kan anvendes til deres eget og Familjens Tarv ved Husflid, f. Ex. Kurvefletning, medens de fremmede Fiskere maa tilbringe Tiden ørkesløse paa Havet.

Vi bør derfor tilstræbe at drage Kapital til Fiskeriet; Regeringens Tilskud til Køb af Fartøjer har gjort sin Nytte; men der maa flere Penge til. Mandskab vil nok indfinde sig her, hvor saa mange gode Betingelser for Fiskeriet allerede ere til Stede, idet Esbjerg har en Havn, gode Jernbaneforbindelser med Tyskland og mindst 2 Gange ugentlig Dampskibsforbindelse med England.

Hvoraf lever Esbjerg?

Vi have nu set, hvilken Betydning Esbjerg har udadtil og i en enkelt Retning indadtil; vi skulle nu anstille en Undersøgelse af dens Næringskilder, om disse flyde saa rigeligt, at en Befolkning paa mere end 2000 Mennesker, kan leve deraf. Man hører meget ofte det Spørgsmaal fremsat: men hvoraf leve dog alle de Mennesker i Esbjerg? Thi man kommer meget snart paa det Rene med, at de Indtægtskilder, der ere de væsentligste for andre Byer (Oplandet, Handel, Fabrikvirksomhed o. l.), ere mindre væsentlige her. Da Spørgsmaalet har en ikke ringe Interesse, har jeg gjort mig Umage for at komme saavidt mulig til rigtig Kundskab i denne Retning, og naar dette er lykkedes mig nogenlunde, skyldes dette Imødekommenhed af forskellige Mænd, der staa i Spidsen for visse Institutioner eller som ved særlig nøje Kendskab til visse Næringsveje have set sig i Stand til at give mig forskellige Meddelelser, som jeg benytter Lejligheden til at takke de Paa-gældende for. Disse Meddelelser have iøvrigt overrasket mig og givet et langt gunstigere Resultat, end jeg havde ventet, og jeg tvivler herefter ikke om, at et Par Tusind Mennesker kunne finde deres Udkomme her, om end kun med beskedne Fordringer.

I Følge den i Juni Maaned 1885 foretagne Folketælling lever her 388 Familjer; men da her desuden findes en Del Ugifte, som ikke kunne henregnes til Familjerne, vil jeg sætte den hele Befolkning lig 400 Familjer, hvilken Opstilling ogsaa giver det almindelige Gennemsnitsantal af 5 Personer pr. Familie, Tyendet altsaa her indbefattet. Gaar man nu ud fra, at en Familie gennemsnitlig bør have en aarlig Indtægt af

mindst 1200 Kr. — jeg ved meget vel, at en Del have mere, nogle endog meget mere, men det er sikkert nok, at Størstedelen her ikke har saameget, og ligelig kan Indtægten jo ikke i Virkeligheden fordeles, — men en Familie med smaa Fordringer udover de nødvendige kan upaatvivlelig leve af 1200 Kr. —, saa kræve 400 Familjer altsaa en samlet, ren Indtægt af 480,000 Kr.

Vi skulle nu se, hvorledes et saadant Beløb lader sig finde:

1) Statens Institutioner:	
Lønninger m. m. til Toldvæsenet, Postvæsenet, Telegrafvæsenet, Jernbanevæsenet, Havne-, Lods- og Fyrvæsen saaog til offentlige Arbejder m. m.	126,000 Kr.
2) Det foren. Dampskibsselskab:	
Lønninger til Funktionærer, Arbejdsfolk, Kreaturdrivere, Tantième, Kapla o. l.	174,000 —
3) Fabrikvirksomhed:	
et Maskinværksted og Jernstøberi, 3 Teglværker m. fl.	60,000 —
4) Fiskeri	50,000 —
5) Handel med Oplandet	20,000 —
6) Rejsende	15,000 —
7) Skibsprovisionering	2,200 —
8) Arbejdsløn ved Lossen og Laden (foruden hvad det forenede Dampskibsselskab udreder)	3,000 —
9) Avlsbrug og Kreaturhold	6,800 —
10) Rente af Formue*) samt Pension	39,200 —
11) Forskellige Indtægter, saasom ved Havarier osv.	4,300 —
	Tils. 500,000 Kr.

Skønt jeg selvfølgelig kun tilnærmelsesvis tør ga-

*) I Formue er indbefattet de i faste Bygninger indsatte Kapitaler. Bygningernes Assurancesum udgjorde af 222 beboede Huse i 1885 ca. $1\frac{1}{3}$ Million Kroner. Til Sammenligning anføres, at den tilsvarende Sum androg

i Ribe i 1879 4,156,880 Kr.

i Varde i 1876 2,106,680 —

i Lemvig i 1876 1,326,163 —

rantere for disse Tals Rigtighed, er jeg dog overbevist om, at de i det Hele og Væsentlige ere rigtige; jeg har, som bemærket, saa vidt muligt Oplysningerne fra Mænd, som maatte vide Besked med de omhandlede Forhold.

Esbjergs Førstehaands-Indtægter kunne altsaa ansættes til ca. $\frac{1}{2}$ Million Kroner eller ca. 1,250 Kr. pr. Familje aarlig. Dette Resultat er, som forud bemærket, en hel Del bedre, end jeg antog, forinden jeg begyndte Undersøgelsen; thi ved en almindelig — om jeg saa maa sige — overfladisk Bedømmelse af Formuestilstanden eller Næringstilstanden her paa Stedet faar man det Indtryk, at Esbjerg i det Hele er noget trykket i økonomisk Henseende, og man søger forgæves efter et forholdsmæssigt stort Antal vel fonderede Forretninger i Sammenligning med, hvad man finder i andre Byer af lignende Størrelse, ihvorvel Byen øjensynlig er gaaet fremad i de senere Aar, og ikke mere er Sædet for »Svindelen«.

Naar det altsaa nu er givet, at der gennem de nævnte Kilder tilflyder Byen en Indtægt af ca. $\frac{1}{2}$ Mill. saa er selvfølgelig ikke Byens hele aarlige Fortjeneste eller dens Subsistensmidler dermed fuldt angivet. Forholdet stiller sig i Virkeligheden noget bedre, men burde stillet sig meget bedre. Der maa nemlig lægges nøje Mærke til, at de nævnte 500,000 Kr. ere Byens — som jeg udtrykte mig — Førstehaands-Indtægt; men denne bør ordentligvis frugtbargøres paa forskellige Maader.

Byens Fremtid.

Inden jeg gaar over til at omtale de Forhold, som efter mit Skøn ville betinge Byens Udvikling og Fremadskriden, skal jeg med nogle Ord berøre en Plan eller

et Ønske, som i en noget uklar Form ligger og gærer hos Mange. Det er Tanken om at faa Esbjerg omdannet til en Frihavn eller Fridok, en Indretning, der menes ubetinget at ville kunne fremkalde Liv og give Byen et betydeligt Opsving. Da jeg har god Grund til at antage, at Mange misforstaa Betydningen af Ordet »Frihavn«, skal jeg, forinden jeg imødegaar selve Frihavnstanken, nærmere oplyse, hvad der forstaaes ved en Frihavn (eller Fridok). En Frihavn er ikke — som der undertiden menes — en Havn, hvori Skibe og Varer ere fri for Afgifter til Havnen (Havneafgifter); en saadan Frihed eksisterer næppe i nogen Havn og vilde formentlig ogsaa være umotiveret, idet ethvert saadant Anlæg i Skibsfartens og Handelens Interesse synes at burde i det Mindste kunne bære sig selv, o: forrente og amortisere Anlægskapitalen samt indbringe de nødvendige Beløb til Vedligeholdelse og Tilsyn. Nej, ved en Frihavn eller Fridok forstaaes et Sted, som fra Toldvæsenets Side behandles, som om det laa udenfor Toldterritoriet (eller i Udlandet lige op til Toldgrænsen), altsaa en Havn, hvori Skibe og Varer ere fritagne for den nærmere og direkte Toldkontrol og for Erlæggelse af Told- og Skibsafgifter til Statskassen; den giver altsaa Frihed til Lossen, Laden og Omladen fra Skib til Skib, til Vareoplæggelse i de Pakhuse eller paa de Pladser, som indrettes paa selve det Frihavnen indrømmede Territorium. Et saadant Etablissement, bestaaende af Havn, forskellige Bygninger til Pakhuse, Kontorer, eventuelt endog Værksteder o. l., er fuldstændig afsondret fra det omliggende Territorium ved Mure eller uigennemtrængelige Jerngitterværker e. l. og Adgangene besatte med Toldvagt, saa at Intet kan passere ud fra Etablissementet

til Lands uden at blive undergivet de almindelige Kontrolregler og Afgifter som Varer, der indkomme over Landets Toldgrænse fra det Fremmede. Saadan Frihavn findes ikke her i Landet for Øjeblikket, men agtes indrettet ved den nye Havn ved Kalkbrænderiet nord for København i Forbindelse med Frilagere efter en meget større Maalestok end de nuværende paa Toldboden. Saadanne Frihavnes eller Fridokkers Anlæg ere tilladte ved Lov af 4. December 1863.

Skulde Esbjerg Havn med Tilliggende omdannes til en Frihavn, vilde den altsaa blive afsondret fra sit frie Samkvem med Byen, og Handelsforretninger, Vareoplæg o. s. v. forlægges til selve det frigivne Territorium. En saadan Frihavn vil dog næppe blive indrømmet Esbjerg, i alt Fald før der maatte opstaa en virkelig Trang dertil i selve Handelsverdenen. Thi det maa erindres, at en Frihavn er en meget kostbar Indretning, baade at anlægge og at administrere, og at det jo fortrinsvis har været Meningen med Anlægget af Esbjerg Havn at skabe et bekvemt Udførselssted for Landets Produkter, men ikke ved særlige Foranstaltninger at opelske et Forretningsliv, hvortil der ikke da saa lidt som nu var følt nogen virkelig Trang. Altsaa et saadant Etablissement bør man ikke sætte Forhaabninger til, det oprettes næppe i en overskuelig Fremtid. Iøvrigt har den danske Toldlovgivning ypperlige Surrogater for Frihavne i sine liberale Kreditoplags- og Transitoplags-Institutioner samt gennem omfattende Toldgodtgørelser, og der skal derfor en helt anden Trang til Frihed paa dette Omraade, end den, der her føles, før Esbjerg vil være berettiget til at tillægges en Frihavns sjældne Privilegium. Derimod er det noget

ganske Andet at ønske sig moderate Havneafgifter, thi Havneafgifterne, der ere fastsatte særskilt for hver enkelt Havn og altsaa forskellige i Landets forskellige Byer, øve en ikke ringe Indflydelse paa en Havns Benyttelse, omendskønt de i hvert enkelt Tilfælde kunne synes ubetydelige. Afgifterne til Esbjerg have Ord for at være uforholdsmæssig høje; der er dog heri nogen Overdrivelse; Afgiften af Skibe er saaledes nedsat med en Tredjedel og Vareafgiften nedsat for flere Hovedartikler, navnlig Hornkvæg, og Bropengene for levende Dyr og Metalvarer (Jern-, Staal-, Kobbervarer osv.) ere endog gennemgaaende lavere end i Landets større Byer. Men desuagtet ere Bropengene i det Hele noget højere end i disse. At en tilsvarende Nedsættelse kunne animere Forretningsmænd til at dirigere deres Varer over Esbjerg i Stedet for over en Østkyst- eller Øhavn, er vist sikkert nok, og fra dette Synspunkt er Ønsket om en Nedsættelse jo ganske naturligt og vil vel ogsaa kunne ventes imødekommet.

Hvortil skal Esbjerg da støtte sine Fremtids-Forhaabninger? Efter mit Skøn til de Virksomheder, som allerede have fundet Vej hertil, men som langtfra have naaet det Omfang, som det formentligt er muligt at bringe dem til. Disse Virksomheder ere: 1) Udførsel af Landets Produkter, 2) Fiskeri, og 3) Gros- og Kommissions-Handel med Vesten samt Industri paa selve Pladsen.

1) Udførselen af Landets Produkter vil næppe finde en mere bekvem Udskibningsplads end Esbjerg, Fordelene ere her saa øjensynlige, at de ikke behøve nogen nærmere Paavisning end alt sket. Naar Udførselen, navnlig af levende Kreaturer og ferske Varer

(især Flæsk, Fisk og Vildt) samt Smør og Havesager, ikke er endnu større, maa vistnok Grunden alene søges deri, at der er etableret en stor Del Ruter fra Øernes og Østkystens Byer med direkte Dampskibsforbindelse paa England (Newcastle), Forbindelser, der vistnok have megen Værd for de paagældende Byer, men som ikke kunne siges at være særlig hensigtsmæssige, end sige nødvendige for Exporten. Naar de desuagtet benyttes i temmelig stort Omfang, maa dette altsaa hidrøre fra mindre heldige Jernbaneforbindelser og Fragttaxter.

Det er dog højst sandsynligt, at Udførselen fra de øvrige Pladser efterhaanden vil drages herover. En Støtte i denne Henseende vil en livlig og regelmæssig Dampfærgeforbindelse over Øresundet og Belterne blive, idet mulig en Del af Sydsverigs Export til Sydengland derved kunde drages herover.

2) Fiskeri. Her have vi et Næringsomraade, hvis Udnyttelse den stedlige Befolkning kan udvide efter en næsten uendelig Maalestok. Havets Rigdom er en Gave, der bydes Enhver, som vil modtage den; det koster vel nogen Besvær og medfører til sine Tider Livsfare; men dette har dog ingensinde skræmmet de andre Nordsøstater fra at udsende Fiskere i Tusindvis for at bringe den hjem. Fiskeriet bør og vil blive en sikker og altid voxende Indtægtskilde for Esbjerg. Idet jeg iøvrigt henholder mig til, hvad jeg allerede har udtalt om denne Næringsvej, skal jeg nu kun erindre om, at for Øjeblikket savnes Kapital til Anbringelse i Fiskeriet.

Med forøget Fiskeri maa imidlertid følge Opsving i Fiskehandelen; Afsætningsstederne maa stadig forøges, vel helst i England og Tyskland, men formentlig tillige

i
nin
Fis
ma
ved
For
Sk

for
Fre
end
For
Om
Par
Exe
fare
have
Fred
de s
er n
ledes
stæd
Forst
imod
belig
ved
Det
her
Artik
Kend
Nat

i vort eget Land og særlig paa Landet. Landbefolkningen er i Størstedelen af Jylland kun i ringe Grad Fiskekonsument, men en velordnet og nogenlunde regelmæssig Levering omkring i de større Landsbyer eller ved Jernbanestationerne vilde sikkerlig fremkalde en Forandring heri. Med Fiskeriet vil følge Opsving i Skibsbyggeriet.

3) Handel og Industri.

Da Byens nærmere Opland er baade snevert og for Størstedelen magert, kan Esbjerg ikke bygge nogen Fremtid paa dette; skal den blive noget Andet og Mere end blot en passiv Transiteringsplads, maa der etableres Forretninger, som kunne drage Næring fra et større Omraade end Byens nærmeste Opland. Vi have i et Par andre af Landets Havne, Frederikshavn og Korsør, Exempler paa, hvor forholdsvis lidt den blot gennemfarende Trafik kommer en By til Gode; disse to Byer have deres store Betydning for den almindelige Trafik, Frederikshavn jo tillige som Nødhavn, men selv hæve de sig kun langsomt. Imidlertid synes mig, at Esbjerg er noget heldigere situeret. Frederikshavn ligger saaledes vel nær ved Limfjorden med sine mange Sø-Købstæder, særlig Aalborg, og Korsørs Opland i vidtløftigere Forstand er jo selve Hovedstadens Opland; Esbjerg derimod har som Vestkystens eneste Havneplads og som beliggende fjernt fra større Handelsstæder langt lettere ved at skabe sig selvstændigt Handelsliv i det Større. Det staar for mig som den naturligste Ordning, om her bestod større Handelsforretninger med saadanne Artikler, som tilføres Landet vestfra. Det er jo en Kendsgærning og kan godtgøres ved Hjælp af Stati-

stiken, at Befolkningen i hele Landet forbruger en stor Del Varer, baade af de store Konsumtionsartikler — saasom Kaffe, Ris, Salt, Petroleum, Korn — o. fl. andre, der tilføres Landet vestfra enten direkte fra Produktionsstederne eller over England og Holland. Disse Varer føres nu for Størstedelen til København, hvorfra de atter distribueres til hele Landet pr. Dampskib og Jernbane. Hvad var nu naturligere for i det Mindste Jylland, ja selv Fyn, om saadanne Varer førtes til den Vestevropa og Amerika nærmestliggende Havn for derfra videre at forsendes til Konsumtionsstederne, i Stedet for at gaa nord om Skagen, gennem Kattegat og Øresund til København, for som sagt atter tilbage over Kattegat og Bælter til Jylland og Fyn. Naar man ret betænker, hvilken Rolle Omkostningerne ved Transport, Omladning og dermed følgende Spild, Arbejdspenge, Havnepenge, Speditionsgebyr osv. spille, indses det let, hvormeget der spares ved at føre Varerne saa direkte som mulig til Forbrugsstederne, hvorved jo ogsaa megen Tid kan indvindes. Og at den korteste Vej fra Vesten gaar over Esbjerg, er uomtvistelig. En saadan Trafik er Esbjerg ikke aldeles fremmed for, den finder allerede Sted med nogle Artikler, saasom Petroleum, Kul, Tømmer, Gødning, Klid, Cement, og betaler sig vistnok godt ogsaa for Konsumenterne. Hertil er dog at bemærke, at disse Artikler endnu ikke føres i det Omfang, som de formentlig burde. Men — foruden disse gives der, som sagt, en hel Del andre Artikler, som ere Genstand for en gros Indførsel fra Vesten, og disse maatte med Fordel enten blot losses eller midlertidigt oplægges for københavnske eller andre større Byers Handelshuses Regning eller, hvad der selvfølgelig vilde være heldigst

for
for
im
ud
ku
sor
det
Ko

G
Kli
Olj
Fed
Ka

Hve
Rug
Maj
Star
P

Stø
la
Plac
Sør
Olje
Rise
P

Ste
And
Pud
2

Van
di
Sod
Klor
189

20

for Byen, gøres til Genstand for selvstændig Handelsforretning af Handlende herpaa Stedet. Dertil hører imidlertid Penge eller dog gode Forbindelser; men uden disse Faktorer vil intet Forretningsliv noget Steds kunne trives. Jeg skal nævne nogle af de Artikler, som ere Genstand for Indførsel vestfra og Forbrug i det Store. De vedføjede Kvanta angive Importen til Kongeriget i Aaret 1884:

	England.	Belgien og Holland	Fra Frankrig.	Amerika.
Gødning, kunstig, Pd.	15,882,000	677,000	—	1,028,000
Klid, Pd.	7,195,000	27,834,000	731,000	126,000
Oljekager, Pd.	9,889,000	460,000	15,857,000	1,859,000
Fedt og Ister, Pd.	263,000	48,000	5,000	4,817,000
Kaffe, Pd.	1,088,000	4,168,000	1,500,000	—
(desuden fra Tyskland 7,720,000 Pd.)				
Hvede, Pd.	1,681,000	2,482,000	—	28,319,000
Rug, Pd.	—	—	—	1,171,000
Majs, Pd.	—	40,000	—	78,618,000
Stang- og Blandjern, Pd.	6,332,000	7,978,000	—	—
Støbe Gas- og Vand- ledningerør, Pd.	10,418,000	1,033,000	—	25,000
Plader og Blik, Pd.	11,984,000	3,534,000	22,000	6,000
Søm, Pd.	147,000	3,004,000	—	—
Oljer (Petroleum), Pd.	—	—	—	33,000,000
Risengryn og Rismel, Pd.	458,000	535,000	1,000	—
(desuden fra Ostindien 15,058,000).				
Stensalt, Pd.	19,000,000	—	—	—
Andet Salt, Pd.	10,805,000	(fra Portugal desuden 5,741,000).		
Puddersukker (Pos. 228), Pd.	22,481,000	(desuden fra oversøiske Pladser 12,795,000).		
Vandledningsrør, Vær- di, Kr.	174,000	—	—	—
Soda, Pd.	14,094,000	1,173,000	—	—
Klorkalk, Pd.	1,201,000	—	—	—

Der gives ligeledes nogle, men ikke mange Ud-

førselsartikler foruden dem, der alt komme herover, som synes at egne sig for Udslibning i Esbjerg enten som blot transiterende eller som Genstand for selvstændig Mellemandel paa Stedet. Saaledes udførtes i 1884 fra Danmark til:

	England.	Belgien og Holland.	Frankrig.	Amerika.
Klid, Pd.	395,000	—	—	—
Klude, Pd.	296,000	—	—	675,000
Ben, Pd.	904,000	120,000	—	—
Skind og Huder, Pd.	859,000	157,000	883,000	728,000
Uld, Pd.	2,402,000	142,000	—	39,000
Træmasse, Pd.	1,165,000	88,000	205,000	9,000
Havevæxter, Pd.	34,000	—	—	4,886,000
Fisk, tørret og tør- saltet, Pd.	2,840,000	141,000	(desuden til Spanien 444,000).	

Det er efter det Udviklede for mig udenfor al Tvivl — mulig ikke Alle kunne være tilfredse med denne Spaadom — at Esbjerg har en betydelig Fremtid for sig. Der kan gaa kortere eller længere Tid inden den store Handelsaare ret kommer til »Gennembrud« her, men dette vil sikkerligt ikke udeblive. En Betingelse for Udviklingen vil selvfølgelig være Havneanlæggets fornødne Udvidelse og hensigtsmæssige Indretning efterhaanden som Fordringerne til baade Vand- og Landareal stige saaog at Sejladsen herindtil lettes og sikres ved alle de Midler, som et af Naturen ikke særlig begunstiget Farvand kræve, saasom god Belysning, Afmærkning samt Lodsvæsen. En særdeles god Egenskab har dette Farvand dog, og det er den, at det aldrig, selv i de strengeste Vintre, lukkes af Is. En særlig heldig Chance synes derhos den projekterede Kanal gennem Holsten, hvormed Tyskland agter at forbinde Nord- og

Østersøen, at maatte frembyde for Esbjerg og som mulig kan blive af uvurderlig Betydning for Byens Fremtid. Sagen har længe været forberedt og der er megen Stemning i Tyskland for dens Virkeliggørelse. Denne nye Søvej mellem de to Have vil sandsynligvis blive foretrukket af en stor Mængde Skibe fremfor den gamle, mere farefulde og længere omkring Skagen, en Forandring, der vil unddrage flere af vore Havnestæder, særlig vistnok Hovedstaden, den Fordel, de nu have ved Skibsprovantering og billige Fragter. Esbjerg vil derimod kunne vente at erholde billige Fragter med Skibe, som komme vestfra for at hente Ladninger i Østersøen, idet Sejladsen til Esbjerg ikke vil medføre nogen mærkelig Afvigelse fra Rejsens ordinære Vej, og at disse for Byen heldige Omstændigheder ikke skulde blive benyttede, er lidet sandsynligt. Paa Grund af disse for Stedet heldige Forhold vil Esbjerg formentlig kunne imødesee en betydningsfuld Fremtid.

Drankerødtsfalds og Selvmords Betydning for Dødeligheden i de forskellige Samfundslag.

Af

Th. Sørensen.

I det mørke Billede, som Talsmændene for den sociale Revolution udkaste af den nuværende Samfundsordning og dens Følger, indtager Fremstillingen af det store Antal Menneskeliv, som fjerde Stand maa ofre paa denne Samfundsordnings Altar, næsten altid en fremtrædende Plads. Med stærke og levende Farver skildres, hvorledes usundt eller overanstrengende Arbejde, Mangelen paa de nødvendige Subsistensmidler med deraf følgende utilstrækkelig Føde eller i alt Fald uhensigtsmæssigt blandet Føde, snævre, maaske mørke og fugtige Boliger o. s. v., skaffe Døden en rig Høst i alle Aldere af denne Stand. Som Modsætning fremtræder da de i økonomisk Henseende bedre eller vel stillede Samfundslag, hvor Livets Varighed udstrækkes indtil de af Naturen afstukne Grænser, eller idetmindste vilde gøre det, hvis ikke Vedkommende ved en overdaadig eller overinciteret Levemaade selv forspildte de gunstige Chancer.

Da jeg med disse Ord indledede i sin Tid det første Led i min Undersøgelse af Dødeligheden i for-

skellige Samfundslag — nemlig »Børnedødeligheden» — gjorde jeg samtidigt opmærksom paa, at der dengang ikke forelaa noget stort statistisk Materiale, ved hvis Hjælp det lod sig kontrolere, om Lys og Skygge var rigtigt fordelt i dette Billede. Navnlig for de Voxnes Vedkommende gjaldt det, at der kun fandtes faa Oplysninger om Dødeligheden under de forskellige Kaar. Værre endnu var det, at de, der fandtes, var af højst problematisk Værd, idet de paagældende Forfattere paa et Par Undtagelser nær var gaaet fuldstændigt uvidenskabeligt frem i deres Undersøgelse. Ved det Bidrag til Spørgsmaalets Besvarelse, som jeg derefter har leveret*), kan jeg dog i alt Fald betragte som givet, at den benyttede Methode hører blandt de korrekte, hvilke uundgaaelige Mangler — jeg har selv gjort opmærksom paa flere saadanne —, der end kunne klæbe ved Resultaterne. Om end disse derfor paa forskellige Punkter kunne trænge til nærmere at prøves af fremtidige Forskere, vil det forhaabenlig nok vise sig, at i det Store og Hele ere de ikke misvisende.

Skønt jeg næppe tør forudsætte, at de nævnte Resultater ere synderligt kendte udenfor Fagmændenes snævre Kreds, er det dog ikke af den Grund, at jeg paa dette Sted agter at vende tilbage til dem. Nej! Motivet dertil er, at jeg paa en lettere overskuelig Maade, end jeg andetsteds har gjort, kunde ønske at paavise, hvilken Betydning Drankerdødsfald og Selvmord have for Forskellen paa Dødeligheden i Samfundslagene. Men det var da nødvendigt først at give

*) De økonomiske Forholds og Beskæftigelsens Indflydelse paa Dødeligheden. 1ste Afdeling 1884, 2den Afdeling 1885.

et Indblik i denne Forskel. Dette vil dog ikke blive en ligefrem Gentagelse, idet jeg her har beregnet Dødelighedskvotienterne for færre men rummeligere Aldersklasser, end det tidligere skete, af Hensyn til, at den mindre paalidelige Del af Resultatet paa den Maade skiller sig skarper ud fra den mere paalidelige Del.

Det vilde føre for vidt, paa dette Sted at gøre udførlig Rede for den citerede Undersøgelses Plan, for den derved benyttede Fremgangsmaade samt for de Vanskeligheder, der stillede sig i Vejen. Vedrørende alt dette maa henvises til Bogen selv. Kun skal til nærmere Forstaaelse af de følgende Tabeller anføres Hovedbestanddelene af hver af de tre Grupper, hvori Befolkningen blev delt. Delingen foretoges paa Grundlag af de originale Folketællingslister, og for de døde Vedkommende paa Grundlag af Dødsattesterne; baade Listerne og Attesterne fik jeg ved det statistiske Bureaus Velvilje Adgang til personlig at gennemgaa.

Gruppe I. Haandværkssvende, Fabrikarbejdere, Daglejere, Tjenestetyende og de dermed i økonomisk Henseende lige stillede. Menige af Hæren, der vilde have været at henføre under denne Gruppe, har jeg set helt bort fra, ligesom ogsaa fra Tugthusfanger og Patienter paa Sindssygeanstalter. Grunden hertil var for de to sidste Kategoriers Vedkommende, at Folketællingslisterne ikke gav Oplysning om, hvorvidt de paagældende Individer stammede fra Bybefolkningen eller fra Landbefolkningen.

Gruppe II. Haandværksmestre, underordnede Embeds- og Bestillingsmænd (civile og militære), Værts-husholdere, Smaahandlere (Høkere), Kontorister o. s. v.

Gruppe III. Købmænd (Grosserere og Detaillister),

højere Embedsmænd, Kapitalister, Læger, Sagførere, Studerende o. s. v.

Medens jeg tidligere holdt Gruppe II ude fra Gruppe III, har jeg her slaaet dem sammen, eftersom der ikke fremtraadte nogen synderlig Forskel mellem dem, omend der nok var Antydning af større Dødelighed i den første (mellemste Samfundslag) end i den sidste (højere Samfundslag). Det er altsaa Voxne hørende til Arbejderklassen (Gruppe I), der stilles overfor Voxne hørende til de øvrige Samfundslag (Gruppe II og III), hvert Køn for sig. Af 10,000 levende i hver Aldersklasse døde aarligt af alle Dødsaaarsager tilsammen:

Tabel I.

Provinsbyerne (1876—83).

	Mandkøn.			Kvindekøn.		
	Gruppe I.	II og III.	Arbejderklassens Overvægt i Dødelighedsstyrke, udtrykt procentvis af Kvotienterne i de øvrige Samfundslag.	Gruppe I.	II og III.	Arbejderklassens Overvægt i Dødelighedsstyrke osv.
20—35 Aar.	74	63	17 pCt.	67	77	÷ 13 pCt.
35—55 —	181	111	63 —	114	88	30 —
55 og dero.	590	498	18 —	482	406	19 —

København (1865—74).

20—35 Aar.	90	65	38 pCt.	75	65	15 pCt.
35—55 —	253	132	92 —	163	90	81 —
55 og dero.	838	548	53 —	689	358	92 —

Forskellen mellem Kvotienterne i Arbejderklassen og de øvrige Samfundslag er i yngste Aldersklasse overalt mindst 2 Gange saa stor som Summen af Middel-

fejlene paa Kvotienterne, i de to andre Aldersklasser overalt mange Gange saa stor. Især for de sidstes Vedkommende kunne vi følgelig med saa godt som Sikkerhed gaa ud fra, at det ikke er Tilfældigheder, der ligge til Grund for Forskellen. En anden Sag er det, om Tallene, hvoraf Kvotienterne ere beregnede, ere paalidelige. I saa Henseende kan nu bemærkes, at for yngste Aldersklassens Vedkommende turde den i Arbejderklassen fundne Dødelighed være for lille, hvilket vistnok mest gælder om Kvindekønnet. Jeg slutter dette deraf, at den specielt for Tjenestetyende fundne Dødelighed, — især Tjenestepigernes, der netop i denne Aldersklasse udgør en væsentlig Del af Gruppe I — var saa abnorm lille*), at man maatte tænke sig Muligheden af, at et ikke ringe Antal af Tjenestefolk, naar de angribes af kroniske Sygdomme, flytte ud til Slægt eller Venner paa Landet, for dér at dø. De vilde altsaa ikke blive opførte blandt de døde paa det Sted, hvor de ved Folketællingen i sin Tid vare opførte blandt de levende. For ældste Aldersklassens Vedkommende stoler jeg heller ikke ret paa Forskellen mellem de respektive Kvotienter, navnlig i København. Min Tvivl refererer sig til, at Grupperingen af Individuer i den ældre Alder jævnlig var vanskelig, idet man især paa de københavnske Folketællingslister fandt et ikke ringe Antal af hine — flest kvindelige — opførte, uden nærmere Angivelse af den sociale Stilling. Det var da i disse Tilfælde nødvendigt at slutte sig til Stillingen efter ydre Kriterier som: Folkehold (om der fandtes saadant eller ikke), Bolig (Forhus eller Baghus, Sal eller Kvist) o. s. v. Den Mulighed

*) Jvf. De økonomiske Forholds o. s. v.

kan derfor ikke afvises, at f. Ex. den for København i denne Aldersklasse fundne Forskel mellem Kvotienterne kunde være ikke lidt forskellig fra den virkelige, vel snarest for stor. Hvad derimod mellemste Aldersklasse angaar, saa anser jeg Resultatet her for langt mere paa-
 lideligt. Ikke dog saaledes at forstaa, som om Gruppe I's Overvægt i Dødelighedsstyrke skulde i Alderen 35—55 Aar nøjagtigt kunne udtrykkes ved de anførte Procenter. En saadan Præcision af Resultatet vilde ved enhver Fremgangsmaade, selv den mest fuldkomne, være altfor vovelig. Jeg vilde endog foretrække at give et stort Spillerum, for under alle Omstændigheder at vide sig paa den sikre Side. Man kunde maaske udtrykke det saaledes, at i det undersøgte Tidsrum viste for denne Aldersklassens Vedkommende lavere Samfundslag (Arbejderklassen) i København mellem 50 pCt. og 100 pCt. større Dødelighed end de øvrige Samfundslag, og i Provinsbyerne mellem 25 pCt. og 50 pCt. større Dødelighed.

Om vi ogsaa se helt bort fra de yngre og ældre Aldersklasser, og alene holde os til den kraftige Alder, maa disse Tal lede til alvorlige Betragtninger. Det er ganske vist kun Købstadbefolkningen, Talen her er om, og muligvis ere Forholdene anderledes paa Landet; der vil i saa Henseende snart fremkomme Oplysninger fra anden Side. Men om ogsaa dette skulde findes at være Tilfældet, — allerede mine Oplysninger om Børnedødeligheden i forskellige Samfundslag i By og paa Land kunde tyde paa Sandsynligheden heraf —, saa synes der dog i det her foreliggende at være tilstrækkelig Anledning til et »Memento«. Hører man til dem, der anse tabula rasa for nødvendig, vil man maaske

strax indrangere Resultatet i sin Motivering af Dødsdommen over den nuværende Samfundsordning, særlig som denne former sig i Byernes industrielle Liv. Holder man derimod paa en kontinuerlig jevn Fremadskriden, vil man vel lade sig nøje med at fremhæve, at der er mange og vigtige Opgaver at tage fat paa, for blot tilnærmelsesvis at udjævne en saadan Forskel i Dødelighed. Imidlertid, hvad enten man staar paa den radikale Omvæltnings eller paa den moderate Reforms Side, har det under alle Omstændigheder sin Interesse at faa det Spørgsmaal klaret, som staar over denne lille Afhandling. Vi gaa altsaa over til at undersøge, om Drankerdødsfald og Selvmord spiller en lige stor Rolle i de forskellige Samfundslag.

Af 10,000 levende i hver Aldersklasse døde aarligt af Drankersygdomme:

Tabel II.
Provinsbyerne (1876—83).

	Mandkøn.		Kvindekøn.	
	Gruppe I.	II og III.	Gruppe I.	II og III.
20—35 Aar.	2	1	0,2	0,2
35—55 —	24	8	2	0,3
55 og derover	38	11	7	0,9

København (1865—74).

20—35 Aar.	2	0,8 .	0,06	0,0
35—55 —	17	3	1	0,09
55 og derover	20	3	2	0,6

De for Drankersygdomme ovenfor anførte Kvotienter kunne kun opfattes som et Minimumsudtryk for den

Indvirkning, som Misbrugen af Alkohol har udøvet paa Dødeligheden i det undersøgte Tidsrum respektivt i Provinsbyerne og i København. Selv om jeg nemlig har medtaget alle Tilfælde af Drankergalskab (Delirium tremens), hvad enten denne var kompliceret med en anden Sygdomsform eller ikke, har jeg til Gengæld set bort fra de Dødsattester, der til Diagnose havde kronisk Alkoholisme i Forbindelse med en anden Sygdom, og kun beholdt dem, hvor kronisk Alkoholisme stod ene som Dødsårsag. Mit Motiv til at udskyde hine var, at det alligevel ikke vilde være lykkedes at faa et blot nogenlunde korrekt Udtryk for Alkoholens mere snigende Indvirkning frem, da det langt fra altid er Reglen, at Lægerne anføre »kronisk Alkoholisme« som Bijaarsag paa Dødsattesterne, selv om de have en stærkt begrundet Formodning om, at den har haft sin Del i at fremkalde Døden.

Som det synes, skulde Dødeligheden ved Drankersygdomme være mindre i København end i Provinsbyerne. I saa Henseende maa dog erindres den Mulighed, at Lægerne kunne benytte »kronisk Alkoholisme« ogsaa som enestaaende Diagnose i forskellig Grad paa de forskellige Steder. Men da dette ikke er Tilfældet med Diagnosen »Drankergalskab«, og da det benyttede Materiale aldeles overvejende hviler paa denne, kan det paagældende Moment dog næppe have haft meget at sige.

Mellem de forskellige Samfundslag stiller Forholdet sig begge Steder saaledes, at baade for Mandkønnets og for Kvindekønnets Vedkommende er i mellemste og ældste Aldersklasse Dødelighedskvotienterne, sammenholdt med Middelfejlene, udtalt større i Gruppe I end

i Gruppe II og III, medens det i yngste Aldersklasse er tvivlsomt, om der er nogen Forskel tilstede*).

Skønt det næppe kan influere væsentligt paa den store Overvægt i Dødelighed ved Drankersygdomme, som lavere Samfundslag frembyder i de nævnte to Aldersklasser, maa dog bemærkes Tilstedeværelsen af en ikke usandsynlig Fejkilde. Hensynet til den efterlevende Familje kan nemlig bevirke, at Attesterne for disse Dødsaaarsagers Vedkommende maaske ikke ere fuldt saa paalidelige i højere Samfundslag (Gruppe III), som i de øvrige.

Man vil allerede have kunnet faa et Indtryk af, at denne Forskel paa Dødeligheden ved Drankersygdomme maa have ikke saa helt ringe en Betydning for den fundne Forskel paa Totaldødeligheden i Samfundslagene. Jeg haaber at kunne gøre dette klarere ved den følgende Tabel, til hvis Forstaaelse jeg skal forudskikke et Par Bemærkninger. Som man vil se, refererer den sig alene til Mandkønnet, til hvilket Hovedinteressen i det foreliggende Tilfælde er knyttet. Den i Kolonne a. og b. fundne Forskel angiver i alle Aldersklasser en Overvægt i Dødelighedsstyrke for Gruppe I. Kolonne c. viser, hvor mange pCt. af Gruppe I's (Arbejderklassens) Overvægt i Dødelighedsstyrke, der skyldes den større relative Hyppighed af Dranker dødsfald hos denne Gruppe.

Forskellen mellem Antallet af de paa 10,000

*) Her, som i det følgende, er jeg gaaet ud fra, at en Forskel mellem to Kvotienter kun er til at stole paa, naar den er mindst 2 Gange saa stor som Summen af Middelfejlene paa Kvotienterne.

levende respektivt i Gruppe I og i Gruppe II og III indtrufne Dødsfald var i hver Aldersklasse hos Mandkønnet:

Tabel III.

Provinsbyerne.

	Ved alle Dødsaar- sager tilsammen.	Ved alle Dødsaar- sager undtagen Drankersygdomme.	Differencen mellem Tallene (Kvotient- erne) i Kolonne a. og b., beregnet pro- centvis af dem i a.
	a	b	c
20—35 Aar.	11	10	9 pCt.
35—55 —	70	54	23 —
55 og derover.	92	65	29 —

København.

20—35 Aar.	25	24	4 pCt.
35—55 —	121	107	12 —
55 og derover.	290	273	6 —

Det er idetmindste i Provinsbyerne en ikke uvæsentlig Del af den for den mandlige Del af Arbejderklassen i Sammenligning med de øvrige Samfundslag konstaterede større Dødelighed, der er hidført ved Misbrug af Alkohol. Endda ere Procenterne i Kolonne c. efter al Sandsynlighed gennemgaaende for smaa. Man kan nemlig, som tidligere berørt, ganske sikkert gaa ud fra, at det er umuligt gennem Dødsattesterne at faa Alkoholmisbrugens fulde Indvirkning paa Dødeligheden frem. Det er kun dens eklatante, men ikke dens snigende Følger, der paa denne Maade aabenbare sig. Men ligesom de udtalte Former af Dødsfald ved Alkoholmisbrug falde overvejende paa Gruppe I, saaledes tør vel dette antages ogsaa at gælde om de snigende Former. Hvor-

ledes det end forholder sig hermed, er det klart nok, at det sørgelige Resultat — Arbejderklassens Dødelighedsoverskud — under ingen Omstændigheder kan tilskrives Samfundstilstandene alene. Med fuld Berettigelse kan der da, naar Samfundet sættes i Bevægelse for ad de givne mulige Veje at søge Forskellen udjævnet, samtidig stilles det Krav til Arbejderne, at disse selv gøre noget i denne Retning.

Jeg behøver næppe at gøre opmærksom paa, at man ikke tør slutte, at Alkoholmisbrugen forholdsvis — o: sammenlignet med den hos de øvrige Samfundslag — skulde være større hos Provinsbyernes Arbejdere end hos de københavnske, fordi Procenttallene hist vise sig at være større end her. Det beror jo nemlig for største Delen paa, at Forskellen mellem Totaldødeligheden i Samfundslagene er langt mindre i Provinsbyerne end i København.

Vi vende os dernæst til Selvmordene. I Lande som Danmark, hvor de fleste pludselige Dødsfald, naar de indtræde uden forudgaaende Sygdom, ifølge Ligsynsloven ville blive gjorte til Genstand for retslig Undersøgelse, hviler Statistiken over Selvmord selvfølgelig paa et ganske anderledes sikkert Grundlag, end hvor dette ikke er Tilfældet. Man vil derfor kunne faa Antallet af de paa denne Maade døde nogenlunde frem, naar man som jeg har haft de medico-legale Attester at holde sig til (Provinsbyerne) eller dog Attester, der støtte sig til den retslige Undersøgelse (København). Jeg fremhævede Ordet »nogenlunde«, thi selv i saa Tilfælde kan der jo blive staaende Tvivlsspørgsmaal, f. Ex. om der ved Drukning foreligger Selvmord eller

Uly
fren

ved

20—
35—
55 o

20—
35—
55 o

paa

Kø

II

fren

ern

Mic

er

hyl

ber

ber

An

der

Ulykkestilfælde. Imidlertid vil der ikke heraf kunne fremkomme Fejl af synderlig Betydning.

Af 10,000 levende i hver Aldersklasse døde aarligt ved Selvmord:

Tabel IV.

Provinsbyerne (1876—83).

	Mandkøn.		Kvindekøn.	
	Gruppe I.	II og III.	Gruppe I.	II og III.
20—35 Aar.	4	2	2	0,4
35—55 —	16	5	2	1
55 og derover	23	9	4	2

København (1865—74).

20—35 Aar.	5	3	2	0,1
35—55 —	17	7	2	0,5
55 og derover	25	9	3	0,9

Der viser sig ikke at være nogen tydelig Forskel paa Hyppigheden af Selvmord i Provinsbyerne og i København — det gælder saavel Gruppe I som Gruppe II og III. Kun hos Kvindekønnet i Gruppe II og III fremtræder der en større Difference mellem Kvotienterne de to Steder, men selv denne er paa Grund af Middelfejlens Størrelse ikke til at stole paa. Resultatet er mærkeligt, forsaavidt som Selvmord antages at være hyppigere i store end i smaa Byer. Herved maa dog bemærkes, at de fleste Forfattere lade sig nøje med at beregne, hvor mange Selvmord der kommer paa et givet Antal Mennesker, f. Ex. 100,000 af begge Køn. Men denne Methode udsætter for Skuffelse, thi selv om For-

holdet mellem Kønnene var omtrent det samme, er dog de forskellige Aldersklasser som Regel forskelligt repræsenterede i store og i smaa Byer. Mod mit Resultat kan ganske vist indvendes, at jeg ligesom ved Dranker-dødsfald ikke har haft det samme Tidsrum for mig til Undersøgelse begge Steder, men de ligge i alt Fald saa nær ved hinanden, at denne Omstændighed næppe kan have udøvet nogen Indflydelse af Betydning.

Med Hensyn til Forholdet mellem de forskellige Samfundslag oplyser min Statistik, at i Provinsbyerne er Selvmord gennem alle tre Aldersklasser udtalt hyppigere i Gruppe I end i Gruppe II og III for Mandkønnets Vedkommende; det samme er Tilfældet i Kvindekønnets yngste Aldersklasse, medens det i de to andre er tvivlsomt, om der er nogen Forskel tilstede. I København fandtes Forholdet tilsvarende for begge Køns Vedkommende, naar undtages, at der i Mandkønnets yngste Aldersklasse ikke var nogen tydelig Forskel mellem Grupperne.

Af de mulige Fejlkilder maa dog et Par omtales. Ligesom ved Dranker-dødsfald, saaledes foreligger ogsaa ved denne Dødsarsag en Mulighed for, at Attesterne ikke ere fuldt saa paalidelige i højere Samfundslag (Gruppe III), som i de øvrige, idet det staar i Lægens Magt at maskere f. Ex. en Forgiftning ved Diagnosen »pludselig Død«. I de fleste Aldersklasser er dog Forskellen meget for stor til, at dette kan antages at paa-virke Resultatet. Endvidere maa erindres, at Selvmord optræde forholdsvis hyppigere hos ugifte samt Enkemænd og Enker end hos gifte. Men det er ikke sandsynligt, at der hos de forskellige Samfundslag skulde være en saadan Forskel i Henseende til Civilstand, at den kunde

have synderlig Betydning for den fundne Afvigelse i Hyppigheden af denne Dødsarsag.

Vi kunne altsaa nok, uden at befrygte nogen væsentlig Forrykkelse af Resultatet ved disse Fejlkilder, gaa over til at undersøge, hvilken Betydning denne Forskel paa Dødeligheden ved Selvmord har for den fundne Forskel paa Totaldødeligheden i Samfundslagene. Ogsaa her holde vi os til Mandkønnet alene. Jeg gør gentagende opmærksom paa, at den i Kolonne a. og b. fundne Forskel angiver i alle Aldersklasser en Overvægt i Dødelighedsstyrke for Gruppe I, samt at Kolonne c. viser, hvor mange pCt. af Gruppe I's (Arbejderklassens) Overvægt i Dødelighedsstyrke, der skyldes den større relative Hyppighed af Selvmord i denne Gruppe.

Forskellen mellem Antallet af de paa 10,000 levende respektivt i Gruppe I og i Gruppe II og III indtrufne Dødsfald var i hver Aldersklasse hos Mandkønnet:

Tabel V.
Provinsbyerne.

	Ved alle Dødsarsager tilsammen.	Ved alle Dødsarsager undtagen Selvmord.	Differencen mellem Tallene (Kvotienterne) i Kolonne a. og b., beregnet procentvis af dem i a.
	a	b	c
20—35 Aar.	11	9	18pCt.
35—55 —	70	59	16 —
55 og derover	92	79	13 —

København.

20—35 Aar.	25	23	8pCt.
35—55 —	121	111	8 —
55 og derover	290	274	6 —

I den af det statistiske Bureau til Finansministeren afgivne »Beretning om Drikfældigheds-Forholdene i Danmark« oplyses, at i Perioden 1871—75 skulde, efter Forhørene at dømme, henimod Halvdelen af de mandlige Selvmordere i Danmark have været mere eller mindre drikfældige. Selvfølgelig maa Oplysninger af den Natur modtages med et vist Forbehold, men det fremgaar dog deraf, at Alkoholmisbrug spiller en ikke ringe Rolle som Motiv til Selvmord, en Erfaring, som enhver Læge vil kunne bekræfte ved Exempler fra sin Praxis. Men aldeles bortset fra Motiverne til Selvmordet, er saa meget da vist, at ved denne Døds-aarsag bliver Livets Afslutning paa en haandgribelig Maade paaskyndet. Man kan derfor ikke lade Selvmordenes forskellige relative Hyppighed helt ude af Betragtning, naar man vil se Forskellen paa Dødeligheden i Samfundslagene i sit rette Lys.

Til Slutning kunde det maaske have sin Interesse at paavise, til Sammenligning med Tabel III og V, hvilken Betydning Tuberkulosen har for den mellem Samfundslagene fundne Forskel i Dødelighedsstyrke. Det er nemlig en Sygdomsform, som især i tidligere Tid blev anset for at paavirkes særlig af, om Individet levede under daarlige eller gode fysiske og aandelige Vilkaar. Fremgangsmaaden er den samme som ved de ovenfor nævnte Tabeller, og jeg henviser derfor til de der anførte forklarende Bemærkninger. Kun skal her tilføjes, at jeg har set bort fra Aldersklassen 20—35 Aar, fordi der ved den fundne Dødelighed af Tuberkulose i Gruppe I turde være en væsentlig Fejl for denne Aldersklassens Vedkommende, hidrørende

fra Tjenestefolk. Man vil nemlig erindre min tidligere udtalte Formodning om, at et ikke ringe Antal Tjenestefolk, naar de angribes af kroniske Sygdomme, flytte til Slægt eller Venner paa Landet, for dér at dø.

Forskellen mellem Antallet af de paa 10,000 levende respektivt i Gruppe I og i Gruppe II og III indtrufne Dødsfald var i hver Aldersklasse hos Mandkønnet:

Tabel VI.

Provinsbyerne.

	Ved alle Dødsaar- sager tilsammen.	Ved alle Dødsaar- sager undtagen Tuberkulose.	Differencen mellem Tallene (Kvotient- erne) i Kolonne a og b., beregnet pro- centvis af dem i a.
	a	b	c
20—35 Aar.	11	„	„
35—55 —	70	55	21 pCt.
55 og derover	92	65	30 —

København.

20—35 Aar.	25	„	„
35—55 —	121	83	31 pCt.
55 og derover	290	204	30 —

I Henseende til at fremkalde den mandlige Del af Arbejderklassens Overvægt i Dødelighedsstyrke, spiller i Provinsbyerne den hos dette Samfundslag fundne større relative Hyppighed af Tuberkulose ikke nogen mere fremtrædende Rolle for de to ældste Aldersklassers Vedkommende end den større relative Hyppighed af Drankerdødsfald (Minimumsudtryk).

Ville vi til den sidst nævnte Dødsårsag føje Selvmord, betinge disse to tilsammen en hel Del flere Procent af den nævnte Overvægt end Tuberkulose. I København derimod har Tuberkulosen langt større Betydning for denne Overvægt end Drankerdødsfald, ja endog end Drankerdødsfald og Selvmord tilsammen.

I
Ti
me
so
i
jeg
(H

mi
lin
jeg
hve
kor
har
min
har
ma
for
ens
for

Prisfaldet og dets Aarsager.

Af

V. Falbe-Hansen.

I en Artikel i forrige Hæfte af »Nationaløkonomisk Tidsskrift« har Prof. Scharling undersøgt Forskellen mellem den Opfattelse af Prisfaldet og dets Aarsager, som han har gjort gældende i en Række Artikler her i Tidsskriftet, og den noget afvigende Anskuelse, som jeg har fremsat i en Artikel i Tidsskriftet »Tilskueren« (Hæfterne for Januar og Marts 1886).

Jeg ønsker ikke mere end nødvendigt at indlade mig i en Polemik med min Kollega og Ven Prof. Scharling, med hvis hele nationaløkonomiske Standpunkt jeg ellers i det Væsentlige samstemmer; jeg vil derfor hverken i det enkelte kritisere hans Afhandling eller komme med en Modkritik mod de Bemærkninger, han har gjort om min Afhandling. Jeg vil kun i al Almindelighed erklære, at jeg ikke kan godkende de af ham gjorte Indvendinger mod min Behandling af Spørgsmaalet og navnlig maa jeg hævde, at jeg har taget al fornødent Hensyn til Produktionens og Vareomsætningens Tilvæxt i de senere Aar. Jeg vil imidlertid ikke fordybe mig i disse og andre Enkeltheder, der kun har

liden almindelig Interesse, men strax gaa over til at omtale selve Stridsspørgsmaalet.

Jeg vil da strax henlede Opmærksomheden paa, at Prof. Scharling erklærer (Pag. 158), at han »kan give mig Ret i, at det ikke egentlig er fra selve Guldets, men derimod fra Varerne, at Bevægelsen er udgaaet«. Jeg tror, at denne Udtalelse har Betydning; thi om end Prof. Scharlings tidligere Udtalelser om dette Punkt ikke berettigede dertil, saa er det i alt Fald sikkert, at det store Publikum har opfattet hans Ord, som om han forsvarede den Anskuelse, at det var Guldangel, der positivt havde trykket Varepriserne ned. Og de fleste af de Argumenter, som i den offentlige Diskussion ere blevne rettede mod Scharlings Afhandling, bestride ogsaa kun den Antagelse, at Prisfaldet skulde være udgaaet fra Guldets, men røre aldeles ikke ved den Antagelse, som han bl. a. kommer ind paa i sin sidste Afhandling, at Guldets kun har haft en eventuel og subsidær Indflydelse paa Varepriserne.

Naar Guldangel saaledes ikke har været Aarsagen til Prisfaldet, hvad har da været Aarsagen? hvad skyldes den nedadgaaende Bevægelse i Varepriserne? I min Afhandling i »Tilskueren« har jeg nærmere udviklet dette. Aarsagen har for en Del været den, som gentagne Gange har været fremsat i forskellige Blade og Tidsskrifter, at tekniske Fremskridt, særlig Kommunikationsmidlernes Udvikling, har bevirket en »Overproduktion«. Men det har ikke været Hovedaarsagen; det har Reaktionen efter Svindelperioden i 1870—74 været. Priserne gik den Gang for højt op, og de maatte derefter af sig selv falde tilbage til et naturligere Niveau.

Faldet i Varepriserne har i Virkeligheden været

langt mindre, end man i Almindelighed forestiller sig. Grunden til, at Prisfaldet ofte forekommer Betragteren saa stort, er, at han ikke overskuer et tilstrækkelig langt Tidsrum, men kun ser tilbage til Priserne, da de var paa deres Toppunkt i Aaret 1874. Ser man længere tilbage, til Tiden efter den store Handelskrisis i 1857, og beregner man Prisniveauets Bevægelser fra Aar til Aar, fra 1857 til 1885, saaledes som det f. Ex. er beregnet for Hamborgs Vedkommende af Soetbeer, for Københavns Vedkommende af mig, saa viser det sig, at i Tidsrummet fra 1857 til 1870 var Priserne kommen i forholdsvis Ro; det synes som det rette Niveau da var fundet efter de stærke Bevægelser i Begyndelsen af 50erne. I 1871 begyndte der, med Milliardbevægelsen og den hele derefter følgende Svindel, en stærk Opgang, som i Løbet af 3 à 4 Aar drev Prisniveauet ca. 20 pCt. op. Derefter maatte der nødvendigvis komme en Standsning og et Tilbageslag. Da de Aarsager, der havde fremkaldt Stigningen, holdt op at virke, maatte Priserne vende tilbage til det gamle Niveau, og i Faldet nedefters vilde de rimeligvis i Farten for en kort Tid endogsaa gaa ned under dette, derpaa atter gaa lidt op, og saaledes først efter flere mindre Svingninger komme til forholdsvis Ro i det gamle Niveau fra Tiden 1857—1870. Og i det Væsentlige er det netop en saadan Bevægelse, der har fundet Sted i Priserne siden 1871. Prisniveauet steg, som alt anført, 20 pCt. i de 4 Aar fra 1871 til 1874, i de næste 4 Aar, 1875—1878, drev Reaktionen den atter lidt over 20 pCt. ned, saa kom der paany en Opgang, der dog kun var lille, nogle faa Procent, og saa atter en noget større Nedgang; men i Gennemsnit har Prisniveauet i den hele Periode efter

1878 ikke været lavere, eller dog kun lidt lavere end det gamle Prisniveau fra 1857 til 1870. De sidste 8 Aars Priser ere altsaa i Gennemsnit kun lidet lavere end det normale, de ere paa lidt nær ligesaa høje som de gamle ordinære Priser, og at de synes saa lave, er kun fordi man sammenligner dem med Svindelpriserne først i 70erne. Derimod maa det indrømmes, at der indenfor dette sidste Tidsrum, de 8 Aar 1878—85, i det Hele taget har været en, om end ikke stærk, nedadgaaende Tendens, og at navnlig de sidste 3 Aar, 1884—86, har haft Priser, der ere noget lavere end i Tiden før 1870. Denne sidste, nyeste Bevægelse — det lille Prisfald indenfor Tidsrummet 1878—86 — kan næppe forklares alene af Reaktionsbevægelsen, det maa forklares som en Følge af den »Overproduktion«, som jo fra alle Sider indrømmes at være tilstede.

I det her udviklede har man en ganske naturlig og nærliggende Forklaring af de sidste 12 Aars Prisfald, og man behøver derfor ikke at søge efter saa fjernt liggende Aarsager som Guldangel eller Pengeangel. Jeg har ogsaa Indtrykket af, at Anskuelserne i Udlandet baade hos Nationaløkonomer og hos praktiske Forretningsmænd i den senere Tid gaa i Retning af at forkaste den Antagelse, at Prisfaldet skulde skyldes Guldangel. Særlig henvises til Udtalelserne fra de tyske Handelskamre.

Her kommer jeg imidlertid til et Punkt, hvor jeg ikke ret forstaar Prof. Scharlings Standpunkt; thi uagtet han, som foran anført, erklærer sig enig med mig i, at det ikke er fra Guldet, at Varernes Prisfald er udgaaet, saa synes han dog i sin senere Udvikling alligevel til en vis Grad at hylde dette Standpunkt og søger gen-

tagne Gange at bevise, at Guld mangelen og dens Indvirkning paa Priserne ikke blot har været eventuel, men faktisk har gjort sig gældende. Jeg skal ikke komme tilbage til de mangfoldige Argumenter, Betragtninger og statistiske Data, som kunne anføres for og imod denne Antagelse; de ere jo nu gentagne indtil Trivialitet, jeg skal i al Almindelighed henvise til min Afhandling i »Tilskueren«. Jeg skal kun omtale en Gruppering af Data, som Prof. Scharling opstiller i sin sidste Afhandling, og som skulde bevise, at Guld det har indvirket paa Priserne. Prof. Scharling opstiller sine Data saaledes:

- i 4-Aaret 1871—74: Forøgelse af Pengemængden — lav Diskonto — Prisstigning.
- i 4-Aaret 1875—78: Indskrænkning af Pengemængden — stigende Diskonto — Prisnedgang.
- i 3-Aaret 1879—81: Forøgelse af Pengemængden — lav Diskonto — Prisstigning.
- i 4-Aaret 1882—85: Indskrænkning af Pengemængden — højere Diskonto — Prisnedgang.

Og han mener »hermed at have ført et saa afgørende Bevis, som der overhovedet kan føres for at Pengemængdens Størrelse i disse 15 Aar har øvet en meget væsentlig Indflydelse paa Varepriserne«. Men det Mellemled, hvorigennem denne Paavirkning paa Priserne skulde være foregaaet, Diskontoen nemlig, har ikke bevæget sig saaledes som han anfører, og jeg er overbevist om, at han ved et nærmere Gennemsyn vil give mig Ret heri. Diskontoen har nemlig efter de Kilder, der har staaet til min Raadighed — jeg har benyttet Soetbeers Tabeller, da de anses for særlig paalidelige — været følgende (Aarets Gennemsnit):

	Bank of England.	Deutsche Reichsbank (og preussiske Bank).	Banque de France.	Hamburg.
1871	2,87	4,16	5,71	3,06
1872	4,12	4,29	5,15	3,44
1873	4,75	4,95	5,15	4,80
1874	3,75	4,38	4,30	3,53
1875	3,25	4,71	4,00	4,03
1876	2,62	4,16	3,40	3,25
1877	2,87	4,42	2,28	3,47
1878	3,75	4,34	2,18	3,49
1879	2,37	3,70	2,58	2,83
1880	2,75	4,24	2,81	3,18
1881	3,50	4,42	3,84	3,81
1882	4,12	4,54	3,80	3,98
1883	3,56	4,05	3,07	3,22
1884	2,95	4,00	3,00	2,97
1885	2,83	4,12	?	?

Tage vi Gennemsnittet for de af Scharling benyttede Tidsrum, bliver dette:

	i England.	i Frankrig.	i Tyskland.	Hamburg.
1871—74	3,87	4,47	5,08	3,71
1875—78	3,12	4,41	2,97	3,56
1879—81	2,87	4,12	3,08	3,27
1882—85	3,37	4,18	3,29	3,39

Det vil heraf ses, at Diskontoen var højest i den første Periode 1871—74, at den var synkende i de to næste Perioder 1875—78 og 1879—81, og at den i den sidste Periode 1882—85 vel var højere end i 1879 81, men at dette kun skyldes Aaret 1882, og indenfor Perioden 1882—85 ligesom ogsaa naar 1886 medtages, har Diskontoen været synkende. Diskontoen har altsaa ikke bevæget sig omvendt af Prisbevægelsen, saaledes som den anførte Gruppering antyder, men snarere i samme Retning som denne.

Heller ikke hvad det første Led i Beviset angaar, Pengemængdens Bevægelser, kan jeg ganske slutte mig

til Scharling; thi vel er jeg enig med ham i, at Mængden af Penge, Banksedler og Papirspenge har bevæget sig paa den anførte Maade, men det forekommer mig, at han ikke lægger tilstrækkelig Vægt paa en Faktor, som dog har den allerstørste Betydning, nemlig Omsætningskrediten, især Bankanvisninger og Vexler. Og dette har saa meget mere Betydning, som alle Data, der foreligge, tyde paa, at Brugen af disse to Omsætningsmidler er tiltaget meget i de sidste 10 à 12 Aar, især i Frankrig og Tyskland. For Frankrigs Vedkommende henviser jeg til Leroy-Beaulieus Udtalelser derom, for Tysklands Vedkommende henviser jeg til det Faktum, at den tyske Rigsbanks Giroomsætning er voxet fra 306 Mill. Rmk. i 1876 til 26,335 Mill. Rmk. i 1884.

Scharling støtter sin Argumentation paa Bevægelsen i Metalpenge, Banksedler og uindløselige Papirspenge, men, som Forsell med Rette siger i sin i disse Dage fremkomne Artikel (»Guldbristen og de låga Vareprisen«): »Hvad betyder al Verdens Guld, Sølv, Papirspenge og Sedler mod Kreditomsætningen? Den engelske Verdenshandel omsætter gennem Overflytning af Vexler aarlig 600 Mill. Lstr. og England indfører og udfører dog kun Guld for 10—20 Mill. Pd. Sterl. Englands Bank styrer hele den internationale Omsætningsmekanisme med et Guldforraad af 20—30 Mill. Pd. Sterl. Af Omsætningen i New Yorks og Londons Clearing-houses likvideres kun 2 til 5 pCt. ved Kontanter eller Sedler.« Denne Faktor, Omsætningskrediten, som spiller en saa overordentlig vigtig Rolle, har Scharling efter min Mening ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til, idet han forudsætter, at dens Betydning nu er den samme som før; men det er, som alt anført, næppe Tilfældet.

Medens jeg altsaa maa fastholde, at der i det hele Tidsrum efter 1874 har været Guld nok til Omsætningens Krav, at der hverken absolut eller relativt i Forhold til Efterspørgslens Krav har været Guldangel, og at Faldet i Varepriserne er udgaaet fra og udelukkende skyldes helt andre, hos Varerne og Produktionen liggende, Aarsager, saaledes som ovenfor er udviklet, — saa skal jeg dog indrømme — hvad jeg ogsaa i Forbigaaende har omtalt i min Artikel i »Tilskueren« — at sandsynligvis var en af Grundene til, at der ikke indtraf Angel paa Guld efter 1874, den, at Varepriserne faldt, og at der som Følge deraf behøvedes mindre Penge til Omsætningen end ellers vilde have været nødvendig. Men dels var Prisfaldet dog kun en af Grundene til, at der ikke kom Guldangel, der var ogsaa flere andre og vistnok mere betydningsfulde Grunde dertil, og dels kan man ikke af denne Sætning drage den Slutning, at hvis Priserne ikke vare faldne af andre Grunde, at saa vilde de være faldne paa Grund af en i saa Tilfælde indtraadt Guldangel, thi det var jo muligt, at Priserne kunde være blevne holdt oppe paa anden Maade, f. Ex. ved Hjælp af en udvidet Anvendelse af Kreditmidler. Men det hele Spørgsmaal om en saadan eventuel Guldangels mulige Indflydelse forekommer mig at have liden Interesse. Det var jo en Selvfølge, saa at sige en psykologisk Nødvendighed, at der efter den voldsomme Svindel fra 1871—74 maatte komme en Slaphed og med den en Nedgang i de saa højt opdrevne Varepriser, og hvorfor skal man diskutere, hvad der mulig vilde være sket, hvis denne Slaphed ikke var indtraadt? hvad Interesse har det at undersøge den mulige Virkning af en Guldangel, som maaske vilde

være indtraadt, hvis der ikke var indtraadt visse andre Begivenheder, naar disse Begivenheder dog ere indtraadte og i Følge Sagens Natur nødvendigvis maatte indtræde.

Noget mere Interesse har et andet lignende Spørgsmaal, nemlig dette: Hvorledes vilde Priserne have stillet sig, hvis Møntreformerne og Overgangen til Guld møntfoden ikke havde fundet Sted? vilde i saa Fald Prisfaldet efter 1874 ikke være undgaaet?

Det er selvfølgelig yderst vanskeligt at sige, hvorledes Priserne i saa Tilfælde vilde have stillet sig. Jeg tror, at Prisfaldet vilde være kommet alligevel, thi de samme Aarsager, som nu have fremkaldt det, vilde ogsaa have været virksomme, selv om man overalt havde beholdt Sølv møntfoden, men derimod skal jeg indrømme, at det nok er muligt, at Prisfaldet vilde have været lidt mindre, end det nu har været, thi Bankernes Sølvbeholdninger vilde have været mere effektive, en mere kurant Vare, end de nu have været, og det er derfor sandsynligt, at Bankerne vilde have sat Diskontoen endnu lavere, og at der derigennem var ydet en Opmuntring til Spekulationen, og altsaa en Modvirkning mod Prisfaldet. Men hvor stærk denne Modvirkning vilde have været, og om den i nogen kendelig Grad havde kunnet holde Prisnedgangen tilbage, derom tror jeg ikke, at man kan have nogen begrundet Mening.

Betragter man derimod denne Sag særlig fra Danmarks Standpunkt, ja saa er det jo utvivlsomt, at hvis vi havde beholdt Sølv møntfoden, medens Forholdene i den øvrige Verden ellers havde udviklet sig saaledes som de have, saa vilde Priserne i Danmark udtrykt i Sølvs ikke

være sunkne synderligt. Det er et ligefrem Regnestykke og kan fornuftigvis ikke bestrides.

I Diskussionen om Guldets og Priserne har man altsaa sammenblandet forskellige Ting. Man maa adskille følgende Sætninger:

1) Guldets Værdi er stegen siden 1874, thi ved Guldets Værdi forstaar man dets Købeevne overfor Varerne, og naar man siger, at denne er stegen, er det kun et andet Udtryk for, at Varernes Pris er sunken, og at dette er Tilfældet, derom er jo alle enige.

2) Denne Guldets stigende Værdi, eller om man vil, dette Fald i Varepriserne er efter Nogles Mening udgaaet fra Guldets og skyldes en absolut eller relativ Guldangel. Efter Andres Mening er det ikke Guldets, der er gaaet op, men Varerne, der er gaaet ned, Bevægelsen er udgaaet fra Varerne og skyldes Aarsager, der ligge hos dem. Denne sidste Mening har jeg forfægtet og nærmere begrundet i min flere Gange citerede Afhandling. Endelig kunde man ogsaa antage, at Forandringen i Guldets Købeevne skyldtes en dobbelt Bevægelse, en Opgang fra Guldets Side, en Nedgang fra Varernes Side.

3) Selv om man er af den Mening, at der i hele Perioden har været rigeligt af Guld til at tilfredsstille alle Omsætningens Krav, og at det er fra Varerne selv, at Prisfaldet er udgaaet, saa kunde det tænkes, at hvis dette Prisfald ikke havde fundet Sted, saa vilde der være indtruffet en Guldangel, som vilde have trykket Priserne mere eller mindre ned. Jeg indrømmer Muligheden, ikke Nødvendigheden heraf; thi det kunde jo tænkes, at en Udvidelse af Kreditten havde suppleret

den eventuelle Mangel paa Guld. Spørgsmaalet har iøvrigt kun ringe Interesse.

4) Hvis Produktionen af Guld ikke var gaaet tilbage i de senere Aar, og hvis Møntforholdene i Evropa og Amerika var forblevne uforandret, vilde saa Varepriserne være sunkne? Scharling mener nej — jeg mener jo, men jeg indrømmer Muligheden af, at Prisfaldet ikke vilde have været fuldt saa stort, som det nu har været.

5) Særlig for Danmarks Vedkommende er det udenfor al Tvivl, at hvis vi havde beholdt Sølvmøntfoden, vilde vore Varepriser udtrykt i Rigsdaler have været noget over 20 pCt. højere end de nu ere udtrykt i Kronemønt, og at der altsaa næsten intet Prisfald vilde have fundet Sted, men det vilde kun have været aldeles nominelt, og kun skyldes den Omstændighed, at det Maal, hvori vi udtrykke vore Priser, Sølvdaleren, selv var falden i Værdi. Overfor Udlandet vilde vore Priser derfor være faldne aldeles som nu.

Der kunde opstilles endnu flere end disse 5 Sætninger, men jeg tror, at det er dem, der have spillet den vigtigste Rolle i Debatten herhjemme, og jeg tror, at mange af de Angreb, der ere rettede mod Prof. Scharling, skyldes, at man har sammenblandet dem. Særlig gælder det ogsaa om den forskellige Stilling, som Prof. Scharling og jeg indtage. Vi ere ingenlunde enige i den foreliggende Sag, men Uenigheden er ikke saa stor, som det ved første Øjekast kan synes, naar man ikke holder disse Sætninger ude fra hinanden; jeg er derfor Prof. Scharling Tak skyldig, fordi han i sin Artikel har foretaget dette Udredningsarbejde.

Jeg skal derefter gaa over til at omtale »Frem-

tidsudsigterne« og vor forskellige Opfattelse af dem. Prof. Scharling udtaler om dem, »at der kun kan være Udsigt til at faa det fremkomne Misforhold, den relative Guldangel, hævet og dermed Prisfaldet standset eller endog afløst af en Prisopgang, ved en Forøgelse af de andre, Gullet supplerende, Omløbsmidler, samt at der ingen Sandsynlighed er for, at dette vil kunne ske ved en Forøgelse af de almindelige Kreditmidler, hvorfor det maa ske ved en stærkere Benyttelse af Sølv og Banksedler.« Og Pag. 177 udtaler han den samme Tanke paa en lidt afvigende Maade.

Hvis jeg forstaar Prof. Scharling rigtig, saa er hans Mening altsaa den, at hvis der af en eller anden Grund fra Varerne selv, fra »Stemninger« paa Varemarkedet eller Lignende, skulde i en nærmere Fremtid udgaa en Tendens til at lade Varepriserne gaa op, saa vilde denne opadgaaende Tendens blive modvirket og slaaet ned paa Grund af manglende Omsætningsmidler. Heri er jeg ikke enig med ham. Om der i en nær Fremtid vil komme en saadan opadgaaende Tendens paa Varemarkedet, en ny Stigning af Varepriserne, derom tør jeg ikke udtale mig; men hvis den kommer, saa er det min Overbevisning, at den ikke vil blive modvirket af Mangel paa Omsætningsmidler, medmindre den da skulde være meget stor. Thi foreløbig har jo Bankerne større Beholdninger af ædelt Metal, end der behøves, og de kunne meget vel taale, at en Del af disse Beholdninger strømme ud i Omsætningen, saasnart denne kræver det. Dertil vilde komme, at selve den Omstændighed, at Værdierne og Omsætningen voxede, og Tilliden til Fremtiden fæstnedes, vilde bevirke, at Kreditomsætningen tiltog. En voxende Omsætning til stig-

ende Priser skaber nemlig for en Del selv sit Omsætningsmiddel; thi den forøger af sig selv Antallet af solide Vexler og Bankanvisninger. Selvfølgelig er der en Grænse herfor, og gaar man ud over den, kommer der Usoliditet og Svindel; men jeg er overbevist om, at Evropas og Amerikas Pengeinstituter uden at anvende usolide Fremgangsmaader meget vel kunde skaffe de nødvendige Omsætningsmidler til Veje for en adskilligt større Omsætning end den, vi nu for Tiden have.

Man kunde indvende herimod, at det i alt Fald kun var i den større Handel, i Omsætningen mellem Producenterne og de Handlende, at Kreditmidlerne saaledes kunde træde supplerende til og skaffe Omsætningsmidler, naar Handelsomsætningen voxede; men at dette derimod ikke kunde ske i den daglige Afsætning til Forbrugerne; thi her kommer det ikke an paa Mængden af Vexler og Anvisninger, men kun paa Mønt og Sedler. I denne Retning udtaler ogsaa Prof. Sch. sig (Pag. 177). Jeg kan dog ikke tillægge denne Indvending nogen større Betydning. Thi for det Første svinger Detail-Omsætningen langt fra saa meget som den store Omsætning. Denne kan faa et stort Opsving uden at dog Detailomsætningen paa langt nær tiltager i samme Grad; og selv om den store Omsætning mellem Producent og Handlende, saaledes som nu for Tiden, er yderst ringe og mat, saa er Detail-Forretningen til Konsumenterne, om end ganske vist mindre end i den gode Tid, dog langt fra aftaget i samme Grad som en gros Forretningen. Og dertil kommer, at det gaar i Detail-Forretningen som i den større Forretningsverden, at en voxende Omsætning til en vis Grad af sig selv tilvejebringer

de nødvendige Omsætningsmidler; thi i Tider, hvor Detail-Forretningen gaar godt, løbe Pengene hurtigere om mellem Folk end i daarlige Tider, og den samme Pengemængde kan derfor godt besørge den større Omsætning. Lad os f. Ex. tage to Tidspunkter, April Maaned 1881 og April Maaned 1886. I April 1881 var Forholdene gunstige, Varepriserne var forholdsvis høie, der var Liv i al Forretning, og Arbejdsfortjenesten var god. Det var et Maximumspunkt for Detail-Omsætningen.

Hvorledes Forholdene i Modsætning dertil var i April Maaned 1886, vide vi alle.

Lad os nu se. Hvilken Forskel var der i Pengeomløbets Størrelse i April 1881 og i April 1886? Det er kun Sølvmonnt og 10-Kronesedler, der her kan være Tale om, thi saavel de store Sedler som Guldmonnt gaa som bekendt kun i ringe Antal i den mindre daglige Omsætning til Forbrugerne, og Broncemonnten er saa lav i Værdi, at den ingen Betydning har i denne Sammenhæng.

Af den efter Møntreformen udmøntede Sølvmonnt var der i April Maaned 1886 for 424,000 Kr. mindre i Omløb end i April Maaned 1881.

Af Ti-Kronesedler var der i April Maaned 1886 for 150,000 Kr. mere i Omløb end i April Maaned 1881.

Den samlede Cirkulationsmasse af Sølv og Ti-Kronesedler er ialt ca. 44 Mill. Kroner, og det, som denne Cirkulation er aftaget fra den gode Tid i 1881 til den daarlige Tid i 1886, er altsaa kun 274,000 Kr. Disse 274,000 Kr. vilde altsaa være den hele Penge-

mængden, der behøvedes for at bære Omsætningen op fra dens Minimum i 1886 til et Maximum som i 1881 — naar man ser bort fra den Indflydelse, som Befolkningens Tilvæxt i det mellemliggende Tidsrum vilde udøve. Det forekommer mig da, at den anførte saa ubetydelige Formindskelse, der har fundet Sted i Pengeomløbet fra 1881 til 1886 er et Bevis for baade at Detail-Omsætningen ikke svinger saameget som en gros Omsætningen, og at naar Omsætningen voxer, kan den for en stor Del selv skaffe sig de nødvendige Omsætningsmidler ved en hurtigere Cirkulation af disse. Endelig maa det erindres, at en Del af Detail-Omsætningen besørges ved Hjælp af Sølv, og Sølv er der som bekendt nok af.

Jeg kan derfor ikke anerkende, at i alt Fald en mindre Stigen af Omsætningen og Varepriserne vilde møde en uovervindelig Hindring i Mangelen paa Omsætningsmidler, paa Penge. Om der vil komme en Prisstigen, tør jeg som sagt ikke udtale mig om, men hvis den kommer, saa vil sikkert baade Bankerne og Publikum nok kunne skaffe de Penge til Veje, der er nødvendige til at besørge Omsætningen. —

Prof. Scharlings hele Udvikling om, at en Prisstigen ikke er nogen nødvendig Betingelse for en Genopliven af Forretningerne, kan jeg ganske slutte mig til, og forsaavidt se vi begge lidt optimistisk paa Forholdene. Jeg skal for mit Vedkommende tilføje, at min Tillid til Fremtiden for en væsentlig Del støtter sig derpaa, at det ikke er lokale for os særlige Aarsager, der bærer Skylden for Tilbagegangen. Hvis det var saa, at Danmark var bleven trængt bort fra et vigtigt Marked eller Lignende, hvis Handelen og Skibsfarten havde taget en

for os ugunstig Retning, hvis vore Produkter ikke længere faldt i Publikums Smag, saa at Efterspørgslen var gaaet andetsteds hen, ja saa kunde der næres Grund til Frygt for Fremtiden. Men intet af dette er jo Tilfældet. Det er ikke Danmark alene, der lider, det er hele Verden. Det er ikke andre Nationer, der har taget Forretningerne bort fra os, Forretningerne ligge nede overalt. Det er altsaa ikke en lokal Tilbagegang, saaledes som vi havde den for 60 à 70 Aar siden efter Krigen med England 1807—14. Det er en almindelig Verdensbevægelse. Og det er saa langt fra, at Konjunkturerne paa Verdensmarkedet have været særlig haarde mod os, at de tvertimod snarest maa siges at have været forholdsvis lemfældige overfor os i Sammenligning med andre Lande. Og betragter vi dernæst Forholdene omkring i den civiliserede Verden, saa er der ikke en eneste af de Aarsager, der kan tænkes at have fremkaldt den nærværende trykkede Tilstand, der kan ventes i Længden at ville holde Menneskehedens økonomiske Fremskridt, Produktionen og Omsætningen, tilbage. Tekniske Fremskridt, Lettelser i Produktionen og Omsætningen kan, og det samme gælder om et Fald i Varepriserne, for en Tid frembringe en Disharmoni mellem Produktion og Forbrug, men ikke i Længden holde Menneskeheden tilbage; thi hvorledes skulde det, der i Virkeligheden er Fremskridt, vedvarende kunne virke som Tilbagegang. Den hele Situation er efter al Sandsynlighed kun fremkommen ved en af de sædvanlige Bølgebevægelser i Udviklingen, Ebben efter en foregaaende Flodbølge, kun en større Bølge end sædvanligt. Naar Opgangen vil komme, kan ikke siges, ej heller hvorledes den

vil komme, om igennem stigende Varepriser eller paa anden Maade, men at der paany vil komme ligesaa kraftig Fremgang i Produktion og Omsætning her i Landet som i tidligere gode Aar, derom forekommer der mig ikke at kunne være Tvivl. Flodbølgen vil rimeligvis komme ude fra de store Verdensmarkeder, der vil Forretningslivet først mærke Opsvinget, men fra dem af vil det naa ind til os. Naar Englands Industri atter kommer i fuld Virksomhed, naar de engelske Fabrikarbejdere atter har rigeligt Arbejde og fuld Løn, saa vil Efterspørgselen stige efter danske Produkter og dermed gode Tider komme ogsaa for os.

Forskellige Meddelelser.

Arbejdernes Kaar nu og for 50 Aar siden.

For et Par Aar siden holdt Robert Giffen i det londonske Statistiske Selskab et Foredrag over Fremgangen i de arbejdende Klassers Kaar i det sidste halve Aarhundrede. Foredraget vakte overordentlig Opmærksomhed, men mødte ogsaa endel Modsigelse. Han havde i sit Foredrag gjort gældende: at Arbejderne i Storbritannien nu faar en Pengeløn, der er 50—100 pCt. større end den, de fik for 50 Aar siden; at deres Arbejdstid samtidigt er blevet formindsket med 20 pCt.; at de vigtigste af deres Forbrugsartikler (med Undtagelse af Kød og Husleje) nu er billigere (eller i alt Fald ikke dyrere) end dengang; at Dødelighedens Aftagen, det forøgede Forbrug pr. Hoved af Artikler som The, Sukker osv., Fremgangen i Undervisningsvæsenet, Aftagningen af Forbrydelser og Fattigdom, Forøgelsen af Sparekasseindskud o. lign. tyder paa, at de store Massers Kaar nu er langt bedre end da; og at Kapitalen og Kapitaludbyttet ikke er voxet nær saa stærkt som Arbejdernes Indtægt. Disse overordentligt smukt udseende Resultater blev Genstand for endel Modsigelse, og den berømte Statistiker har da anset det for heldigt endnu en Gang at prøve dem. I Marts-Heftet af »Journal of the Statistical Society«, 1886, findes hans fornyede, meget interessante Undersøgelser angaaende de arbejdende Klassers økonomiske Fremgang i det sidste halve Aarhundrede.

Han mener ved sine Undersøgelser at have slaaet fast:

Det er ikke overdrevent, tværtimod det er for knapt beregnet, naar man anslaaer den gennemsnitlige Stigning af Arbejdslønnen i det sidste halve Aarhundrede til 50—100 pCt. — De slettest stillede Arbejderes Pengeløn er gennemgaaende bleven forbedret med 60, 70, 100 (eller endnu flere) pCt. — Det lader sig godtgøre, at Fremgangen i Arbejdernes Kaar ikke er noget for Storbritannien Ejendommeligt, men ogsaa ses i andre Lande (Frankrig, Tyskland m. fl. Lande). — For 50 Aar siden kunde man antage, at de arbejdende Masser i Storbritannien, ialt 9 Millioner, tilsammen tjente 171 Millioner Pd. Sterl. aarlig, eller 19 Pd. Sterl. pr. Hoved; — nu derimod, da deres Tal er voxet til 13 Millioner, tjener de 550 Mill. Pd. Sterl., eller 42 Pd. Sterl. pr. Hoved, en Fremgang paa adskilligt mere end 100 pCt. — Kapitalens Udbytte er støget fra 190 til 400 Mill. Pd. Sterl. (omtrent 100 pCt.); Udbyttet af Arbejde i de højere Klasser og i Middelklassen fra 154 til 320 Mill. (omtrent 100 pCt.); men den Indkomst, som de Arbejdere, der arbejder med Haanden, opkræver, er stegen fra 171 til 550 Mill., eller mere end 200 pCt.

»Hvad der i de sidste 50 Aar er vederfaredes de arbejdende Klasser, er i det Hele ikke saa meget, hvad passende kan kaldes en Forbedring, men snarere en Revolution af den mærkeligste Art. De ny Muligheder, der ligger i de Forandringer, som i 50 Aar i Stedet for Millioner af Mennesker, som bestandigt var paa Hungersdødens Rand, og som led usigelige Savn, har sat ny Millioner af Haandværkere og godt betalte Arbejdere, — burde vække Menneskevenners og Statsmænds Forhaabninger. Fra at have været en haab- og fremtidsløs Klasse, er Arbejderne naaede ind i en Stilling, hvorfra de kan rykke frem næsten til hvilken-somhelst Grad af Civilisation. De har deres Skæbne i deres egne Hænder.«

Under den Diskussion, der i det londonske Statistiske Selskab udspandt sig om Mr. Giffens Foredrag, anførtes

bl. a., at af særlig Interesse vilde det være at se Bevægelserne i Arbejdslønnen, f. Ex. fra Femaar til Femaar. Rigtigheden i den Bemærkning kunde Mr. G. naturligvis ikke bestride; men han, svarede han, havde ikke Tid til at optage saa detaillerede Undersøgelser; han havde maattet indskrænke sine Undersøgelser til kun at gælde det halve Aarhundredes første og sidste Aar, trods det Misvisende, der kunde komme frem ved blot at holde sig til to (maaske ikke normale) Aar og springe alle de mellemliggende over. — Forøvrigt gik de fleste Indvendinger ud paa, at Mr. Giffen havde malet med altfor straalende Farver; man benægtede ikke, at der havde fundet Fremgang Sted, men man betvivlede, at dens Omfang var saa stort som hævdet af Mr. G. Man henpegede bl. a. til, at Mr. G. havde undladt at medregne visse Fordele (Naturalydelser), som Arbejderne for 50 Aar siden almindeligt havde, nu derimod ikke. Omvendt havde Mr. G. ikke taget i Betragtning, at der for Nutidens Arbejdere er voxet en Mængde Udgifter frem, som Fortidens Arbejdere havde været fri for. Balancen vilde saaledes, retteligt opgjort, ikke stille sig nær saa gunstig for Nutiden, som forment af Mr. G. Imidlertid kan Mr. G. altid henvise til det store Stof, han har bearbejdet, medens Opponenterne naturligvis ikke havde noget lignende parat.

Lad os imidlertid gaa ud fra, at Mr. Giffens Resultater, — som Diskussionen i alt Fald kun har rokket noget ved, ikke omstyrtet — i Hovedsagen og nogenlunde stemmer med Virkeligheden. Saa opstaar Spørgsmaalet: hvorledes er denne Fremgang for Arbejderne kommen i Stand? Dette Spørgsmaal, som dog har sin Interesse, lod Diskussionen ligge.

Man kan sige: Dette Aarhundredes store Fremskridt paa Teknikens Omraade og i Gennemførelsen af en forstandig Nationalekonomi (den fri Konkurrence!) har haft en ganske overordenlig Stigning af Produktionen til Følge. Vel er Befolkningen voxet stærkt; men Produktionen er voxet efter et endnu langt stærkere Forhold, og der

er forsaavidt Mulighed for, at hvert enkelt Individ nu kan faa mere end tidligere. Mulighed, tilvisse; men Virkeligheden afhænger ikke blot af Produktionen, men ogsaa af Fordelingen. Nu siger Mr. Giffen os imidlertid, at Virkeligheden netop er, saaledes som vi kunde ønske den. Han gør gældende, at den store Fremgang ikke udelukkende er paa Kapitalisternes Side; at den tværtimod for Størstedelen er paa Arbejdernes Side: Arbejderne har ikke blot ligesom Kapitalisterne haft Fremgang, men de har endog haft mere Fremgang. Hvis vi akcepterer dette Resultat, saa maa vi spørge om, hvorledes det er kommet frem. Naar de rige Kapitalister og Driftsherrer for 50 Aar siden aflagde deres Arbejdere saa elendigt, at Millioner af disse »bestandigt befandt sig paa Hungersdødens Rand«, hvorfor er de da nu blevne saa rundhaandede? At Haardhjertethed og raa Egoisme for 50 Aar siden skulde have været mere udbredt end nu i Kapitalistklassen, er i og for sig en urimelig Antagelse. Og selv om vi antager, at Almen- aand og Interessen for de Laverestillede var taget til, saa er det jo dog en bekendt Sag, at netop Nutidens skarpe Konkurrenceforhold ofte gør det umuligt for Driftsherrerne i Lønningsspørgsmaalet at følge de filantropiske Tilbej- ligheder, de maatte have. Nej, Forbedringen af Arbejd- ernes Kaar skyldes noget andet end Kapitalisternes Filan- thropi. R. Giffen siger med Hensyn til Fremtiden: »the working men have the game in their own hands.« Men denne Bemærkning holder ogsaa Stik for Fortidens Vedkom- mende. Arbejderne ikke blot er, men ogsaa har været »deres egen Lykkes Smed.« De har sig selv at takke for, hvad de har opnaaet. Først i de sidste 50 Aar har deres Associationer opnaaet nogen Betydning; tidligere stod Arbejderne isolerede, alene hver for sig, og var derfor ofte redningsløst prisgivne for Kapitalisterne. Uden de Asso- ciationer, der nu samler Arbejderne, vilde den uhyre Stig- ning af Produktionen, der skyldes tekniske og økonomiske Forbedringer, være gaaet Arbejdernes Næse forbi. Arbejder- Associationerne har, naturligvis indenfor visse Grænser,

Æren af, at en stor Del af Produktionsstigningen er kommen Arbejderne til Gode. Vil man ikke indrømme dette, maa man paavise en anden Grund til, at Arbejderne har vundet »mere end Kapitalisterne«. En saadan anden Grund er endnu ikke bleven paavist. Mod Arbejderassociationerne kan man naturligvis indvende, at de i mange enkelte Tilfælde har paaført deres Medlemmer store Tab. »Det er det, man ser.« Man ser, at de har arrangeret Striker, som, uden at føre til Sejr for Arbejderne, har kostet Hundredetusinder af Kroner og givet Tusinder af tidligere velstillede Arbejderfamiljer et økonomisk Knæk. Man ser, at de har arrangeret andre Striker, der vel er blevne sejrrigt gennemkæmpede, men som har kostet saa meget, at de Arbejdere, der deltog i dem, i Virkeligheden, naar Tab og Vinding retteligt opgøres, intet har vundet ved dem. Man ser, at de ogsaa udenfor Strikerne paalægger deres Medlemmer meget generende Baand, »tyraniserer« dem, som man kalder det. Alt Sligt ser man, fordi det fremtræder i bestemt paaviselige Tilfælde og umiddelbart, lige ved Haanden. Men der er ogsaa noget, »som man ikke ser«. Det er alle de Virkninger, som ligger lidt længere borte, alt det, der bestaar i en Forandring af den almindelige Tilstand, en Forbedring af Tilstanden for andre Arbejdere end dem, der i Øjeblikket bidrager til Associationerne, en Forbedring af Betingelserne for de kommende Arbejdere, en Forbedring af Konjunkturerne for Arbejderne i Almindelighed. »Man ser det ikke«, undertiden fordi man ikke kan se, hvad man ikke netop selv har lige ved Haanden, og undertiden ogsaa, fordi man — ikke holder af at se det; for det uskønne Syn lukker Øjet sig gerne. Nu kommer R. Giffen og fortæller os, omend vel med nogen Overdrivelse, hvor store Forandringerne i et halvt Aarhundrede i Almindelighed har været. Robert Giffen! Englands berømteste Statistiker og den højtstaaende Embedsmand har her, naturligvis uden at tilsigte det, givet Arbejderassociationerne et Testimonium af en Vægt og en Værdi, som de ikke kunde ønske sig solidere. Og hvilke

Arbejdersociationer? Vel at mærke: af de fæle! De, der paa Dansk kaldes Fagforeninger. Ikke de pæne »Arbejdersforeninger«, der hedder »Arbejder«-Foreninger i Følge Reglen »lucus a non lucendo«.

Der har igennem vort Aarhundrede gaaet baade en individualistisk og en socialistisk Bevægelse. Den første skaffede den fri Konkurrences Princip op i Højsædet. Og vi skylder den fri Konkurrence umaadeligt: i Forening med de tekniske Opfindelser har den, som anført, fremskaffet tidligere ukendte Rigdomme. Men saa rejste Socialismen sig, pegede paa Individualismens Ensidighed, og formaaede ved mange Lejligheder at give Lovgivningen og Ledelsen af de offentlige Anliggender sit Præg. Den, der nægter det, den, der paastaar, at Socialismen intet har gennemført, at den kun har præsteret en gold Kritik, kun har vakt Misfornøjelse, Utilfredshed, uopfyldte og uopfyldelige Forhaabninger, er enten en Ignorant eller skriver mod bedre Vidende. Men paa et andet Omraade ryddede Individualismen Grunden for Socialismen: de individualistisk-sindede Lovgivere fjernede tidligere bestaaende Forbud mod Arbejder-Koalitioner. Og socialistisk-sindede Arbejdere benyttede sig i rigt Omfang af den Frihed, individualistisk-sindede Mænd havde skaffet dem. En Masse af Arbejderassociationer voxede op, først i England, saa i andre Lande, først smaa og tilbageholdende, siden store og respektindgydende. Saa respektindgydende, at alene Associationens Existens i mange Tilfælde forslog til at blødgøre Driftsherrens Sind. Man komme nu ikke mere og sige, at Socialismen og de af de slemme Socialister ledede Foreninger ikke har udrettet noget for Arbejderne. Robert Giffen vil med al den Avtoritet, han raader over, raabe: af den 100 pCts Lønningsforhøjelse, af den 20 pCts Forkortelse af Arbejdstiden falder i alt Fald en Broderpart paa Arbejderassociationerne. »The workingmen have the game in their own hands.«

A. P.-St.

Frankrigs Nationalformue.

Som Supplement til, hvad Tidsskriftet tidligere har bragt vedrørende Nationalformueberegninger i forskellige Lande, henviser vi yderligere til, at i »Journal de la Société de Statistique de Paris«, December 1885, har E. Fournier de Flaix offentliggjort en Undersøgelse om den franske Nationalformue. Grundlaget for Beregningerne afgiver den franske Arveafgift. Hvad denne Afgift i et Aar indbringer, viser, hvor store Formuer, der i det Aar er faldne i Arv. I Tidernes Løb, i det Spand af Aar, hvorover en Generation rækker, maa al Formue 1 Gang falde i Arv. Sættes en Generations Længde til 36 Aar, falder gennemsnitligt hvert Aar $\frac{1}{36}$ af den samlede Formue i Arv. Fournier de Flaix har da nu, ligesom tidligere Foville, villet beregne Frankrigs Nationalformue ved, benyttende sig af Arveafgiften, at se, hvor stor en Formuemasse, der i 1 Aar er faldet i Arv, og saa multiplicere denne Masse med 36. Om dette Tal 36 netop er det rigtige, derom kan der vel strides. Endvidere kan man mene, at der af og til sker Arveafgifts-Defraudationer, og at det beregnede Beløb af den Grund bliver for lille. Yderligere kan der indvendes, at Dødeligheden fluktuerer. Der er de Aar, hvor der dør usædvanligt mange rige Folk og hvor usædvanligt store Ejendomme og Formuer falde i Arv. Holder man sig til et saadant Aar, kommer man til et for højt Resultat; holder man sig til et Aar, hvor usædvanligt faa Formuer falder i Arv, bliver Fejlen den modsatte. Man maa derfor kontrollere og supplere Beregningerne efter Evne. Og Forf. henviser til, at Frankrig har andre Skatter (»impôt foncier« og »impôt sur les revenus des valeurs mobilières«), der netop kan benyttes som Kontrolmidler.

Ved Hjælp af Arveafgifterne kan den franske Nationalformue beregnes en lang Række af Aar tilbage i Tiden: i 1826 maa den, efter dette Beregningsgrundlag, have været ca. 65 Milliarder, i 1882 derimod 226 Milliarder Francs.

Men rigtignok maa det her bemærkes, at den franske

Arveafgift svares af Brutto-, ikke af Netto-Værdien. Forf. søger at trøste os med, at svares der saaledes Afgift af den Gæld, der hviler paa Ejendomme, saa er der paa den anden Side store Værdier (Obligationer, Varer, Møbler, Mønt etc.), der unddrager sig Afgiften. Han mener, at det ene kan gaa op mod det andet.

Det stemmer godt med det ovenfor anførte Resultat, at en i 1879 nedsat Kommission i nævnte Aar beregnede Værdien af de franske Landejendomme (uden Bygninger) til næsten 100 Milliarder Francs og Værdien af de bebyggede Arealer til 45 Milliarder. I 1882 anslog man endvidere al rørlig Ejendom til en Værdi af 106 Milliarder, — tilsammen omtrent 250 Milliarder.

Afhandlingen indeholder ogsaa nogle Sammenligninger med Beregningerne i nogle andre Lande.

Ny Literatur.

J. Conrad, das Universitätsstudium in Deutschland während der letzten 50 Jahre. Statistische Untersuchungen unter besonderer Berücksichtigung Preussens. Jena, Verlag von Gustav Fischer. 1884. (248 S.)

Dette med megen Flid, Dygtighed og Omsigt udarbejdede statistiske Værk skyldes et Fællesarbejde mellem Professor Conrad og flere Medlemmer af det af ham ledede statistisk-videnskabelige Seminarium i Halle. Udgangspunktet er taget i den stærke Tilgang til Universiteterne, som de senere Aar har at opvise. Overvurderes bør Tilgangen dog ikke: ogsaa i tidligere Tider har man set stærke Tilløb, der imidlertid kun holdt sig gennem nogle Aar, og efterfulgtes af stærk Tilbagegang: paa de tyske Universiteter havde saaledes Besøget i Aarhundredets Begyndelse været yderst svagt, men i Tyverne tog det stærkt til, kulminerede i 1830—31 med ca. 15,750 Studenter, gik derefter i de følgende tredive Aar jævnt nedad, begyndte efter 1861 atter at stige, men naaede dog endnu i Treserne ikke 14,000, ikke engang samme absolute Tal som 30—40 Aar tidligere, steg nu stadigt og efter 1871 endog meget stærkt: i 1871—76 overskredes 16,000; i 1876—81 naaedes 20,000, og i 1882—83 overskredes Tallet 24,000. (De anførte Tal omfatter dog ikke udelukkende egenlige Studenter; men saadanne Farmaceuter, Land- og Forstmænd og Kirurger, der vare immatrikulerede ved

de tyske Universiteter, ere medregnede). Paa 100,000 Indbyggere kom der Universitets-Studerende:

1830—31	52, ₆
1831—36	42, ₄
1836—41	35, ₄
1841—46	34, ₀
1846—51	34, ₁
1851—56	34, ₂
1856—61	32, ₀
1861—66	33, ₈
1866—71	33, ₅
1871—76	38, ₀
1876—81	43, ₇
1881—82	51, ₀
1882—83	52, ₆

Man ser, at var end den absolute Fremgang fra 1830 til 1882 saa stor som fra 15,750 til over 24,000, saa naaedes det samme Forholdstal som i 1830 (o: Tallet af Studerende pr. Indbygger) dog først i 1882; — men efter dette Aar har der rigtignok været en yderligere Tilvæxt, som det foreliggende Værk ikke har faaet med.

Efter nogle interessante Bemærkninger om Aarsagerne til Svingningen i Universitets-Frekvensen angives det, hvorledes de Studerende fordeler sig mellem de 21 Universiteter. De tre største er Universiteterne i Berlin, Leipzig og München med henholdsvis ca. 4700, ca. 3300 og 2200 Studerende i 1882—83. Navnlig til Berliner-Universitetet har Tilgangen siden 1871 været overordentlig. Efter München følger Universiteterne i Breslau, Halle, Tübingen, Göttingen og Würzburg med mellem 1500 og 1000 Studerende i anførte Aar. Mellem 1000 og 500 Studerende har Universiteterne i Bonn, Strassburg, Königsberg, Marburg, Heidelberg, Greifswalde, Erlangen, Freiburg og Jena. Under 500 har Universiteterne i Giessen, Kiel (ca 350), Münster (der dog kun har to Fakulteter), og Rostock (ca. 240). — Hvad der i den besværlige Konkurrencekamp med de store, en saa stærk Attraktion udøvende Universiteter

endnu i en væsentlig Grad støtter adskillige af de smaa, er den Omstændighed, at de praktiske Øvelser (»Seminarie-Øvelserne«) i Almindelighed bedre trives paa de Universiteter, hvis mindre Dimensioner gør det lettere for Universitetslærerne at træde i personligt Forhold til Studenterne. De smaa Universiteter har i det Hele ogsaa yngre Lærere, og erfaringsmæssigt egner de yngre, men dog fuldt modne Lærere, der bedre forstaa Studenterne, sig bedre end de ældre for den Slags Øvelser, der i vor Tid i Tyskland er bleven erkendt at være det fortræffeligste Middel til Udvikling af videnskabelig Sans. Netop disse Seminarieøvelser gør det fremdeles muligt for de smaa Universiteter at hævde deres Plads med Ære.

Studietiden paa ét Universitet varierer mellem 2 Semestre som gennemsnitligt Minimum (Heidelberg) og 4 à 5 Semestre som Maximum (Königsberg, Breslau og Tübingen). Men de fleste Studenter frekventerer to Universiteter og tilbringer lige lang Tid ved hvert.

Af Studenterne ved de tyske Universiteter er over 5 pCt. (absolut Tal: over 1100) Udlændinge, især Schweizere, Russere, Østrigere og Amerikanere, men forøvrigt Repræsentanter fra alle Lande og alle Verdensdele. Udlændingene gaar især til Berlin og Leipzig (mellem 200 og 300), Heidelberg, München (over 100), Würzburg, Halle, Göttingen (50 à 60), Tübingen (c. 40), Freiburg, Jena og Erlangen (20 à 30). De fleste af dem søger det filosofiske Fakultet, derefter det medicinske og det retsvidenskabelige; færrest det theologiske. — Omvendt studerer nogle Tyskere i Wien og Innsbruck, i Zürich, Basel og Bern, i Dorpat osv.

I 1881 og 1881—82 udgjorde de tyske Studenter ved de tyske Universiteter ca. 47 paa 100,000 Indbyggere. Württemberg, Sachsen og Preussen leverede mellem 51 og 48 Studenter for hvert 100,000 Indbyggere, Bayern leverede 41 og Baden kun 36 pr. 100,000 Indb. Elsass-Lothringen endog kun 13! (men muligt er det jo, at forholdsvis ikke faa Elsass-Lothringer studerede

ved ikke-tyske Universiteter). Indenfor den preussiske Stats Grænser leverede Rhinlandet og Slesvig-Holsten kun 34 à 35, Pommern og Sachsen derimod 59 paa 100,000 Indb.; de andre Provinser stod mellem disse Grænser. — Af de 47 Studenter pr. 100,000 Indb. var 7 Theologer, 12 Jurister, 10 Medicinere og 18 under det filosofiske Fakultet. Forholdsvis flest Theologer kommer fra Württemberg.

Efter et Afsnit om de tyske Studenter Vandringer fra et Universitet til et andet følger et Afsnit om Studenter-Fædrenes Livsstilling. Indgaaende, paalidelige Oplysninger herom vilde, især naar de havdes fra forskellige Tider, være af stor kulturhistorisk Interesse, — uheldigvis mangler der tilstrækkeligt Materiale. Værket indskrænker sig i den her omspurgte Retning i Hovedsagen til at give Oplysninger om Forholdene ved Universitetet i Halle, — ret udførlige Oplysninger, der række tilbage indtil 1768; men det nævnte Universitet — der i ældre Tid ganske overvejende besøgte af Theologer, næsten slet ikke af Medicinere og Filosofer, medens Forholdet nu er et ganske andet — kan ikke betragtes som typisk. Imidlertid har dog ogsaa Oplysningerne fra dette Universitet betydelig Interesse. I 1877—81 var 6 pCt. af Studenterne i Halle Sønner af Embedsmænd med akademisk Dannelse, og de søger især til det retsvidenskabelige Fakultet, kun i meget ringe Grad til det theologiske; — Sønnerne af Lærere med akademisk Dannelse udgjorde 5 pCt., især Jurister og Filosofer; — Sønnerne af Gejstlige udgjorde 16 pCt., især Theologer; — Sønnerne af Læger udgjorde 5 pCt., især Medicinere; — Købmandssønnerne (11 pCt.) foretrak Jura, Medicin, Filosofi; — Sønnerne af større Landmænd og Landejendomsbesiddere (6 pCt.) Jura og Medicin; — Haandværkernes Sønner (11 pCt.) især Filosofi og Theologi; — Bondesønnerne (7 pCt) ligesaa; — Sønnerne af Embeds- og Bestillingsmænd uden akademisk Dannelse (13 pCt.) især Filosofi og Jura, dog ogsaa mange Theologi; — Sønnerne af Lærere uden akademisk Dannelse (10 pCt.) især Theologi. Saa var der Sønner af nogle

mindre Kategorier, Fabrikanter, Rentiers, Apothekere, Officerer, smaa Bestillingsmænd osv. Endelig Arbejdssønner, kun 0,3 pCt. — I det Hele viser der sig større Tendens end tidligere til, at Embedsstanden rekruteres af Kredse uden akademisk Dannelse, eller vel endog af ligefrem fattige Kredse.

Værket gaar derefter over til en udførlig Omtale af de enkelte Fakulteter.

I 1881—82 udgjorde ved de tyske Universiteter Juristerne 23, Medicinerne 22, de evang. Theologer 12, de katholske do. 3 og Filosoferne 40 pCt. af samtlige Studerende. Et halvt Aarhundrede før (i 1830—31) var Forholdstallene for Juristerne 28, Medicinerne 16, ev. Theologer 27, kath. Theologer 11 og Filosoferne 18 pCt. I det halve Aarhundredes Forløb svingede Forholdstallene for Medicinere og Juristerne op og ned; for Theologernes og Filosofernes Vedkommende var der en meget karakteristisk henholdsvis Nedgang og Fremgang.

I 1831 studerede der ved de tyske Universiteter det, i Forhold til Tallet paa theologiske Pladser, urimeligt høje Tal af 4147 evang. Theologer. Reaktionsbølgen slog over Studiet i de følgende Aar, især i Halvfjerdserne — og i 1876—77 var der endog kun 1359 ev. Theologer! En sand »Theologmangel« hjemsøgte Tyskland. Yderst behagelig naturligvis for hvem, der havde taget sin theologiske Examen; man behøvede knap at fløjte efter Kald for at faa det. Men naturligvis maatte saadanne Forhold friste, — og blot sex Aar senere, i 1882—83, havde Fristelsen faat Tallet til at fordoble sig: 3168 ev. theologiske Studenter. Deraf studerede 600 i Leipzig, c. 450 i Berlin, c. 450 i Halle, c. 300 i Tübingen, c. 260 i Erlangen (Halvdelen af Studenterne i Erlangen er Theologer); intet andet Universitet naaede et Tal af 200 Theologer, nærmest kom Göttingen. Regner man ud, hvormange theologiske Studenter der falder paa 100,000 Protestanter i Tyskland, viser det sig, at i 1881—82 var Forholdstallet $10\frac{1}{3}$. Dette Tal var jo højt i Sammenligning med Tallene

fra de nærmest foregaaende Aar; men i de 50 Aar 1831—1881 var Tilbagegangen saa kolossal, at medens der i Begyndelsen af Trediverne kom henved 16, i Slutningen af Trediverne 11, i Begyndelsen af Fyrrerne henved 10 theologiske Studenter paa 100,000 Protestanter, var Forholdstallet i Slutningen af Tredserne kun lidt over 8, og i Halvfjerdserne ikke engang 7.

I de senere Decennier (f. Ex. i Halvfjerdserne) kan det nok være, at den her konstaterede Nedgang tildels skyldes en stigende Afsmag for Theologien og den præstelige Embedsvirksomhed. Forsaaavdt Sammenligningen sker med længere tilbageliggende Tidsrum, er der dog et andet Moment, der maa tages med i Betragtning. Det er den forandrede Stilling, det theologiske Fakultet nu indtager ved Universitetet. I ældre Tider var det theologiske Fakultet ikke blot formelt, efter sin Rang, Universitetets fornemste; det var det tillige realiter; det var ofte udrustet med et særligt stort Tal af Professorer; dissers Lønninger var særligt store; det betragtedes som en Ære at høre under det; mange Personer, i hvis Tanke det aldrig havde ligget at søge theologiske Embeder, men som vilde hellige sig Fag, der hørte under det filosofiske Fakultet, meldte sig dog ind i det mere ansete theologiske; derfra udgik, f. Ex., saa godt som alle Lærere. I Tidernes Løb forandrede dette sig, men kun ganske gradvis, og det ene Sted hurtigere eller langsommere end det andet Sted. Nu melder ingen Student sig ind i det theologiske Fakultet, blot fordi det formelt har første Plads. Vil man lægge sig efter filosofiske Fag, gaar man til det filosofiske, ikke til det theologiske Fakultet, saaledes at hints Studentertal naturligt maatte stige, dettes tage af — uden at der derfra kan sluttes til nogen tilsvarende Forandring i deres filosofiske, resp. theologiske Tilbøjeligheder.

I det katholsk-theologiske Fakultet har Tilbagegangen været endnu større. I det halve Aarhundrede 1831—80 var 1831 det Aar, der havde det største Tal af katholske Theologer at opvise, 1801, — Minimumstallet falder

paa 1879—80; nemlig kun 619. Paa 100,000 Katholiker kom der i Begyndelsen af Trediverne over 11, i Begyndelsen af Treserne endnu dog 8, i Begyndelsen af Halvfjerdserne derimod kun 5,3, og i Begyndelsen af Firserne kun noget over 4 katholske Theologer. Katholsk Theologi kan i Tyskland studeres ved 7 Universiteter (incl. Münster). Mest søgt er Würzburg og Tübingen (c. 150 kath. theol. Studenter ved hvert), dernæst München, Breslau og Münster (noget over 100), mindst Bonn og Freiburg (c. 50).

Juristerne søger især Berlin (i 1882—83 endog over 1400 juridiske Studenter eller næsten en Tredjedel af Berlineruniversitetets samlede Studentertal), Leipzig (c. 800, en Fjerdedel af samtlige Studenter) og München (700); derefter følger Breslau, Bonn, Heidelberg, Strassburg og Göttingen (2 à 300 ved hvert af disse Universiteter). Ved intet andet Fakultet er Studentervandringerne saa fremtrædende som ved dette, bl. a. fordi de juridiske Studenter gennemgaaende er de mest velhavende. Den samme Grund, Velhavenheden, medfører ogsaa, at Juristernes Studietid bliver forholdsvis lang: ved intet Fakultet besøges Forelæsningerne saa uregelmæssigt som ved det juridiske; en uforholdsmæssig Tid bliver »verbummelt« og optages af »Korps«-Idrætter.

Medicinerne foretrækker ligeledes de tre store Universiteter, Berlin, Leipzig og München (6 à 800), men tæt efter følger Würzburg (i 1882—83 var af ca. 1000 Studenter her over 500 Medicinere); derefter kommer Greifswalde (c. 350 eller Halvdelen af samtlige Studenter), Breslau, Freiburg, Königsberg, Halle og Strassburg (over 200). De medicinske Studenter klumper sig ikke saaledes som de juridiske sammen, men er i det Hele langt mere fordelte, til Held for Studiet.

For det filosofiske Fakultets Vedkommende spiller Berlin en aldeles dominerende Rolle; de to andre store Universiteter, Leipzig og München, følger derefter, men meget længere nede; dernæst følger Halle, Breslau og Göttingen; endnu længere nede i Rækken Königsberg, Bonn,

Marburg, Tübingen og Strassburg. Den stærke Tilgang til det filosofiske Fakultet skyldes vel for nogen Del den oven for under det theologiske Fakultet berørte Omstændighed, men den skyldes ogsaa, og for en Hoveddels Vedkommende, den Tiltrækningskraft, som de naturvidenskabelige Fag og de levende Sprog i vor Tid øver i Modsætning til tidligere Tid.

Bogen indeholder derefter forskellige Afsnit om Farmaceuterne, Land- og Skovbrugsstuderende samt om Docenterne. Til Slutning findes et udførligt Afsnit om Skolerne i deres Forhold til Universitetet.

Det foreliggende Værks Opgave er, som dets Udgiver bemærker, »ved en omsorgsfuld Samlen og en passende Bearbejdelse af det vedkommende hidtil spredte statistiske Materiale at skaffe de ledende Statsmænd, de praktiske Nationaløkonomer og Historikerne et Hjælpemiddel til rigtigere Bedømmelse af de paagældende Spørgsmaal og vore samtlige Kulturforhold.« Imidlertid indskrænker Værket sig ingenlunde til at samle og bearbejde det statistiske Materiale, — der forøvrigt jo kun er i Stand til at belyse enkelte Sider af Undervisning -, særligt Universitetsforholdene; men det indeholder ogsaa vidererækkende Betragtninger.

Som alt fremhævet konstaterer Værket først og fremmest den jo forøvrigt almindeligt bekendte Kendsgerning, at Universitetsfrekvensen i Slutningen af Halvfjerdserne og Begyndelsen af Firserne er stegen enormt; men den ovenfor citerede Tabel udviser, at man ogsaa tidligere har kendt lignende stærke Tilstrømninger, — der saa er blevne efterfulgte af en ikke mindre stærk Ebbe. Saa kan det jo denne Gang gaa paa samme Maade; og det haaber Forf., at det vil. Han haaber det, — for han betragter ikke den stærke Universitetsstrømning som noget ubetinget Gode. En berømt Statistiker, der ogsaa har behandlet Universitetsstatistiken (i et Arbejde, der offentliggjordes for akkurat 50 Aar siden), og som ofte citeres i det foreliggende Værk, Dieterici, udbrød begejstret: »Held den Stat, der under alle

Livsforhold, i By og paa Land, besidder ret mange, der har studeret og har videnskabelig Dannelse! ... I denne Ordets Betydning kan det ikke noksom ønskes, at Universitetet besøges af saa mange unge Mænd som muligt. Dannelsens gyldne Træ bærer kostelige Frugter i alle Stænder!« Forf. afkøler denne Begejstring med en lille prosaisk Bemærkning om, at kun meget Faa søger Universitetet alene for Dannelsens Skyld; de Allerfleste driver Studiet slet og ret som Brødstudium. Og derfor er det af afgørende Betydning, om Universitetsfrekvensen staar i det rette Forhold til Efterspørgslen efter Jurister, Theologer, Læger, Lærere osv. Er Tilstømningen for stærk, bliver Følgen let, at Examensfordringerne stiger, hvorved et stort Antal Kandidater maa falde, og de Aar, de til ingen Nytte har ofret paa Studier, betragtes da som spildte, eller Tiden for Opnaaelse af Ansættelse forhales, Lønnen trykkes ned eller Avancement udebliver længere end paaregnet; — ved alt Sligt avles Misfornøjelse og en Mængde Kræfter, der kunde have været heldigt anvendte, gaa til Spilde. Men ikke nok dermed: Befolkningens store Masse, der bortset fra Undtagelser, nøjer sig med Almueundervisningen, omfatter allermindest 90 pCt. af Befolkningen. Da det nu tør antages, at de lavere Klasser formerer sig stærkere end de højere (fordi de gifter sig tidligere, og, trods den store Børnedødelighed, vistnok har større Familjer), saa skulde jo, naar Udviklingen forøvrigt gik videre i samme Spor, de Dannedes Brøk endog tage af. Forandrer Forholdet sig alligevel ikke, ja saa beviser det vel, at de store Masser med Held stræber op ad i Dannelse. Paa den anden Side vil, naar Befolkningen bliver tættere, et forholdsvis mindre Antal Personer være i Stand til at dække Efterspørgslen: d. v. s. under forøvrigt uforandrede Forhold vil for hver 100 Indb. færre Retsbetjente, administrative Embedsmænd, Præster, Apothekere osv. finde Anvendelse, fordi en Embedsmand, naar Befolkningen lever tættere sammen, i mange Tilfælde kan bestride Forretningerne for et større Antal Personer, end naar Befolkningen lever spredt. Man vil derfor se, at

naar Befolkningen tager til, er det rimeligt, om mange Embeder ikke tager til i samme Grad (altsaa forholdsvis tager af); og alligevel kan der være rigeligt nok med de paagældende Embeder. Bogen indeholder interessante statistiske Data til Belysning heraf. Et Par Exempler: I 1815 kom der i Preussen af evangeliske Gejstlige 87 paa 100,000 Indb.; i 1840 65, i 1881 48; — af katholske Gejstlige var Forholdstallene i 1828, 1840 og 1881 henholdsvis 110, 98, 84; — af Jurister i 1831, 1851 og 1881 henholdsvis 44, 35 og 31. For Lægernes Vedkommende har Forholdet været et andet: de ordenligt uddannede Lægers Tal er taget betydeligt til (ogsaa relativt), men om Fremgangen i de kommende Aar vil være saa stærk, er tvivlsomt, ihvorvel Publikum med den stigende Velstand nu mere end tidligere bruger Lægehjælp. Ogsaa de akademisk uddannede Læreres Tal er steget stærkt: fra 10 pr. 100,000 Indb. i 1816, til $12\frac{1}{2}$ i 1846, $13\frac{1}{2}$ i 1863 og næsten 19 i 1881, og Forf. antager, at ogsaa i den nærmere Fremtid vil Efterspørgslen efter Skolemænd tage til. Men med Hensyn til mange Embeder og Bestillinger gælder det, at det ingenlunde uden Videre kan betragtes som et ugunstigt Tegn, at Tallet paa Aspiranter til de paagældende Embeder og Bestillinger ikke holder Skridt med Befolkningstilvæksten; ja, det kan ofte være, at det at Tallet paa de Studerende voxer relativt ligesaa stærkt, ligefrem involverer et Misforhold. Forf. af det foreliggende Skrift mener nu, at det i dette samlede og bearbejdede statistiske Materiale leverer Bevis for, at et saadant Misforhold i vor Tid hurtigt og paa de fleste Omraader er trængt frem. Aarsagerne hertil er, efter Forf. Mening, dels at man i Tyskland begunstiger de lærde Skoler paa de lavere Skolers Bekostning, og derved forleder Mange til at lade deres Børn faa en videnskabelig Fordannelse i Stedet for en Realdannelse, som de maaske i og for sig egnede sig bedre for, — dels at Købmænd og Industridrivende i Tyskland ikke indtager den sociale Stilling, der tilkommer dem og som de i Almindelighed har i Udlandet, men skubbes til Side for Folk med akademisk Dan-

nelse, medmindre de da har præsteret noget ganske Usædvanligt eller er i Besiddelse af en særdeles stor Formue.

De sidst citerede Tal leder Tanken hen paa et Sted i Ernst Brandes's interessante Afhandling om Befolkningslæren, hvor den ærede Forfatter argumenterer paa en Maade, der minder om de abstrakte Nationalekonomer. En Sagfører beklager sig ligeoverfor Hr. Brandes over »Overbefolkningen«; der er, siger Forfatteren, »for mange Hunde om hvert Ben«; »vi er nærved at æde hinanden op«; »hver Familje har sin juridiske Kandidat, der skal fødes op med Familjepraxis«; der er ogsaa for mange Vexellerere, Købmænd osv. osv. »Slaa Halvdelen af dem ihjel«. Hr. Brandes svarer, at han ikke vil anbefale et saadant Blodbad, — og deri har han naturligvis Ret; men han har ikke Ret i, at Blodbadet kun vilde formindske Befolkningens absolute Tal, ikke de relative, d. v. s. Tallene af Kunder pr. Sagfører, pr. Vexellerer, pr. Købmand osv. (Jfr. Ernst Brandes, Samfundsspørgsmaal, p. 66 flg.). Sagen er den: et almindeligt pludseligt Blodbad, der formindskede Befolkningen til det Halve, vilde ganske vist reducere Tallet af »Hunde« i Øjeblikket til det Halve, men hvilken Indflydelse en Forandring af Befolkningens Størrelse vilde have paa »Benene«, lader sig ikke paa Forhaand sige. For Sagførernes Vedkommende kunde det godt være, at en betydelig Formindskelse af Befolkningen vilde bringe ganske andre Resultater med sig, end hin Sagfører troede; det kunde godt være, at de ikke blot ikke vilde vinde noget ved at Halvdelen af Menneskene sleges ihjel, men at de rent ud vilde tabe derved. Det er sandsynligt, at i en tæt Befolkning, hvor man ideligt støder til hverandre, indtræder der forholdsvis hyppigere Tilfælde, hvor en Sagførers Hjælp er nødvendig, end i en tynd. Paa samme Maade forholder det sig med Læger: ikke blot er Velstanden større i en tæt end i en tynd Befolkning, ikke blot af denne Grund benytter den tætte Befolkning mere Lægehjælp end den tynde, men det er ogsaa rimeligt, at der i den tætte Befolkning forekommer forholdsvis flere Sygdomstilfælde end i

den tynde. Der kan nævnes flere Exempler i den Retning. Men der kan ogsaa nævnes mange Exempler i den modsatte, og ovenfor er der jo nævnet nogle; men i den Conrad'ske Bog findes der endnu mere om den Sag. Saa meget er sikkert, at naar Befolkningen bliver tættere eller tyndere, paavirkes Trangen til de forskellige Professioner, snart stærkere, snart svagere, snart paa den ene, snart paa den anden Maade.

Rodbertus-Jagetzow, aus dem literarischen Nachlass von — III. Berlin, 1885, Puttkammer & Mühlbrecht (LXIV og 284 S.) (8 M.)

Den anden Del af »Zur Beleuchtung der socialen Frage«, der her endelig — ti Aar efter sin Forf.s Død — er kommen til Udgivelse, er kun et Fragment. Og dette Fragment indeholder endog for Størstedelen kun Gentagelser, ikke blot Gentagelser i den Forstand, at Rodbertus tidligere har udviklet de samme Anskuelse som her, men endog i den Forstand, at det her offentliggjorte Fragment for Størstedelen er en Reproduktion af tidligere trykte Sager. Den sidste (»større«) Halvdel af, hvad der her fremtræder som »Zur Beleuchtung der socialen Frage, Theil II« (hvilket dog kun er »første Hefte« af de tre Hefter, som efter Rodbertus's Plan i Forening skulde have udgjort »anden Del« af »Zur Beleuchtung etc.«) er nemlig ikke Andet end et kun lidet ændret Optryk af Rodbertus's i 1850 offentliggjorte første »sociale Brev« til von Kirchmann. Det Ny i »Zur Beleuchtung etc. II« skulde være de statistiske Argumenter, Rodbertus fremfører, støttende sig til Colquhouns og Baxters »Indkomst-Pyramider« (illustrerede ved tre grafiske Fremstillinger); men ingen Statistiker vil tillægge Rodbertus's statistiske Ræsonnementer nogen Vægt. Men sine tidligere udviklede Synsmaader fremfører Rodbertus her med en Varme, at selv den, der er fortrolig med Rodb.s tidligere Værker, føler sig greben ved Læsningen af »Zur Beleuchtung II«. Med levende Farver udkaster han et Billede af Arbejdernes Kaar. »I

Virkeligheden kan der ikke gives noget Menneske, der, naar han har tilstrækkelig Forstand og vil være ærlig, ikke maa anerkende denne frygtelige Kumulation af social Uret [imod Arbejderne]. Han behøver kun opmærksomt at se herpaa for at rystes op af den sløve Vane, der alene gjorde det muligt, at han hidtil sorgløst har kunnet gaa forbi saadanne sociale Misdannelser, der nu, da han socialt er vaagnet op, vækker endnu mere Forfærdelse end Medlidenhed hos ham.« (S. 36.)

Foruden »Zur Beleuchtung II« indeholder det foreliggende Bind den Skrivelse, Rodbertus sendte den under Industri-Udstillingen i London 1862 forsamlede Arbejderkongres, og den Afhandling om den arbejdende Klassers Fordringer, som han i 1837 sendte til Optagelse i Augsb. Allgem. Zeitung, — men ikke fik optaget. Af denne sidste Afhandling ser man, at Rodbertus allerede ved sin Forfatterbanes Begyndelse var naaet til omtrent de samme Hovedresultater som ved dens Slutning: i de ca. 40 Aar, over hvilke den strækker, var han som Nationalekonom ikke megen videnskabelig Udvikling underkastet.

Bindet aabnes med en i visse Henseender ganske ejendommelig Indledning og »Berichterstattung« af Ad. Wagner. Den giver Oplysning om, hvorledes det staar til med Rodbertus's literære Efterladenskaber, — og den giver et mildest talt lidet hyggeligt Indtryk af forskellige Forhold, vedrørende Udgivelsen af de nævnte Efterladenskaber. Adolf Wagners første Medudgiver, Schumacher-Zarchlin, forsvandt hurtigt som Udgiver paa en mystisk eller i alt Fald uopklaret Maade. Og efter at Udgivelsen nu i 8 Aar har gaat sin langsomme Gang, erklærer Ad. Wagner, at han nu betragter sin Udgivervirksomhed for endt. Uden Angreb har denne langt fra været, og imod disse Angreb værger Wagner sig i sin Indledning med vanlig Arrogance og Brøsigthed. Den ene af Angriberne, Dr. Rudolf Meyer, er jo af en saa notorisk Upaalidelighed, at Wagner ligeoverfor ham har let ved at komme til at staa som Sejrrherre. En anden af Angriberne er Moritz Wirth. Denne

Forfatters Bog, »Bismarck, Wagner und Rodbertus«, er, som tidligere anført i »Nationaløkonomisk Tidsskrift«, et maadeligt, tildels barnagtigt Værk. Men deraf følger ikke, at Wirths Kritik af Wagners Udgivervirksomhed i Broschuren »Der drohende Untergang des Nachlasses von Rodbertus-Jagetzow« (1884) fortjener en saadan haanlig Affærdigelse som den, Wagner gør den til Genstand for. Heller ikke faar man Indtrykket af, at Wagners Optræden lige overfor andre Modstandere er berettiget, navnlig ikke lige overfor Dr. Quark (»das Problem des Nachlasses von Rodbertus«, en Artikel i »Monatsschrift für christliche Socialreform«, 1884), tildels ogsaa M. Schippel. Wagner indlader sig nemlig slet ikke paa nogen egenlig Imødegaaelse af sine Modstandere; han haaner dem blot og underlægger deres Kritik lave, egennyttige Motiver. Men det er næppe den heldigste Art Forsvar.

H. Wagener, aus Rodbertus's Nachlass. Herausgegeben und mit einen Nachwort versehen. Minden, J. J. C. Bruns Verlag. 1886. (58 S.). (Mk. 1,60).

Gehejmerraad Wagener har her udgivet dels nogle Breve til ham fra Rodbertus, dels nogle Kommentarer, som Rodbertus knyttede til det »socialt-konservative Program«, Wagener var med til at foreslaa i Begyndelsen af Halvfjerds-erne. Noget nyt erfarer man ikke; men den store Interesse, der knytter sig til Rodbertus's Navn, har bevæget W. til at udgive disse Smaaaidrag.

A. de Foville, le morcellement. Paris, Guillaumin & Cie. 1885. (283 S.)

Den ansete Chef for det franske Finansministeriums statistiske Bureau, der allerede ved sit Værk: la transformation des moyens de transport et ses consequences économiques et sociales, erhvervede sig et betydeligt Navn som Statistiker, har nu erhvervet sig yderligere Fortjenester

ved ovennævnte Bidrag til den økonomiske og statistiske Literatur vedrørende Grundejendommen. Han mener i dette Værk at have spurgt den franske Statistik om alt det, som den i den paagældende Sag overhovedet kan svare paa; forresten indeholder Værket ogsaa til Sammenligning lidt Statistik fra andre Lande, især naturligvis England — i Jorddelings-Spørgsmaalet som bekendt Frankrigs Kontrast. Foville indrømmer naturligvis, at der klæber Fejl ved de franske Tilstande; men i det Hele taget er han dem gunstigt stemt: han mener, at Jorddelingens Omsiggriben i Frankrig aldeles ikke hidtil har antaget foruroligende Dimensioner; tværtimod har man hidtil kun haft Anledning til at ønske, af økonomiske og sociale Grunde, at Delingen bliver ved. — Fovilles Værk er at anbefale alle dem, der beskæftiger sig med det paagældende Spørgsmaal.

A. Sartorius v. Waltershausen, Die nordamerikanischen Gewerkschaften unter dem Einfluss der fortschreitendem Productionstechnik. Berlin, Hermann Bahr. 1886. (352 S.)

Et meget lærerigt Værk over de nordamerikanske Fagforeninger. Det første Afsnit giver en Oversigt over deres Historie indtil 1886 og dvæler særligt ved »den formentlige Løsning af det industrielle Arbejderspørgsmaal ved Emission af Papirpenge 1864—74«, samt giver en Fremstilling af »Kampen om Maximalarbejdstiden 1825—86«. — I det andet Afsnit erkendes det vel, at Associationsvæsenet i Nordamerika har en frodigere Jordbund end noget andet Sted; sagkyndige Folk antager, at af 100 Nordamerikanere er de 99 Medlem af en eller anden Forening; særlig Dannelsen af Fagforeninger er bleven støttet ved forskellige Momenter, om end andre (f. Ex. Race- og Nationalitetskonflikter) har været hindrende; — men i den seneste Tid trækker en mørk Sky mere og mere truende op: den ny industrielle Teknik; Arbejderne erstattes af Maskiner; de lærte Arbejdere af ulærte, og Arbejdsdelingen antager saadanne Dimensioner og Former, at det snart bliver umuligt at tale om Fag. Det

bliver snart umuligt at faa Arbejderne grupperede efter Fag, eftersom den stærkt gennemførte Arbejdsdeling og Brug af Maskiner efterhaanden udvisker de Grænser, der tidligere bestod mellem Fagene. Dette gælder i Amerika ogsaa saadanne Virksomheder, som i Evropa dog endnu drives fortrinsvis som Haandværkerprofession. Denne Teknikens Forandring maa føre en Opløsning af Fagforeningerne med sig. Da Arbejderne paa den anden Side naturligvis ikke vil staa uden Organisation og Sammenhold ligeoverfor Arbejdsgiverne, maa Fagforeningerne erstattes af andre Foreninger, Foreninger af en mere almindelig Art. Forf. giver en Skildring af saadanne Foreninger, særligt af de i vor Tid noksom omtalte »Arbejdets Riddere«. — Bogens følgende Kapitler behandler de amerikanske Striker, det amerikanske Boycottingsvæsen, de amerikanske, industrielle Voldgiftsretter og øvrige Enighedsbestræbelser, Forsikrings- og Understøttelsesvæsen m. m., alt meget interessant. — Forf., Professor ved Universitetet i Zürich, helliger sig særligt Studiet af Nordamerikas økonomiske og sociale Tilstande og har bl. a. ved en længere Rejse i de forenede Stater i 1881—82 indsamlet Materiale hertil. I et Forord til det foreliggende interessante Værk pointerer han, hvilke Momenter særligt maa anbefale Evropæerne at studere det nordamerikanske økonomiske Samfund.

Dr. W. Cave Tait, die Arbeiterschutzgesetzgebung in den vereinigten Staaten. Tübingen, 1884. H. Laupp'sche Buchhandlung. (178 S.) (3 M.)

Før dette Skrift udkom, var det i Grunden kun i A. v. Studnitz's Værk »Nordamerik. Arbeiterverhältnisse«, at man fandt en Oversigt over den amerikanske Arbejderlovgivning. Nu har Dr. W. Cave Tait søgt at give en fuldstændigere og mere sammenarbejdet Fremstilling af dette i vor Tid saa vigtige Emne. Imidlertid er Fremstillingen ikke bleven saa fuldstændig, som dens Forfatter havde ønsket at gøre den: det viste sig umuligt at faa alt det fornødne

Materiale samlet. Opgaven vanskeliggøres jo ganske væsenlig derved, at Arbejderlovgivningen i de Forenede Stater hører ind under Enkeltstaternes Ressort, og de har paa en i højeste Grad ulige Maade beskæftiget sig med den. For hvad Forf. har samlet og ordnet — vedrørende den amerikanske Arbejderbeskyttelseslovgivning i Almindelighed, Arbejdernes Fordringer og Lovgivningens Indrømmelser, Fabriklovgivningen og Bjergværkslovgivningen — fortjener han dog al Paaskønnelse, og hans Bog maa ubetinget betegnes som en meget nyttig Bog.

A. P.-St.

J. Carlsen, Oplysninger om Levevilkaar, Sygelighed og Dødelighed paa Bornholm. (Særtryk af Ugeskrift for Læger.) Kbh., 1886. C. A. Reitzel. (104 Sider.)

Bornholm frembyder saa mange Mærkeligheder med Hensyn til Sundhedsforhold, at den vel kan fortjene en udførlig Monografi som det her nævnte Arbejde. Bornholm er saaledes det Amt i Danmark, der har den laveste Dødelighed, saa at det f. Ex. adskiller sig paafaldende fra Landdistrikterne i det østlige Jylland, skønt Bornholmerne ingenlunde leve efter Sundhedens Regler. Forfatteren har behandlet sit Materiale med megen Omhu og med en ikke almindelig Indsigt i Statistiske Methoder, og fraregnet en noget forvirrende Benyttelse paa enkelte Steder af Ordet »Middelfejl« (saaledes Side 52), der nu engang har faaet en bestemt Betydning, er Afhandlingen klart skrevet. — Ikke mindst Interesse frembyder Sondringen mellem Gaardmands- og Husmandsklassen.

H. W.

Sparekasserne og Rentefoden.

Af

Overretssagfører P. G. C. Jensen,
Direktør i Østifternes Kreditforening.

I Følge Sparekasseinspektørens Indberetning for 1883 —84 (Min. Tid. B. 1885. S. 988 flg.) var den hele i Sparekasserne her i Landet den 31. Marts 1884 inde-
staaende Kapital foruden Reservefondene ca. 366 Mil-
lioner Kroner, hvoraf henved Halvdelen (over 168
Mill. Kr.) var anbragt mod Prioritet i faste Ejen-
domme. Den Rente, der svares af disse Prioriteter,
er paa faa Undtagelser nær $4\frac{1}{2}$ pCt. af første og 5
pCt. af sekundære.

Under de nuværende Konjunkturer gøre Sparekas-
serne en særdeles god Forretning ved disse Udlaan.
Der er ikke noget almindelig anerkendt, rentebærende
dansk Papir, hvori de kunne anbringe deres Kapital
med saa stor Fordel. Saa godt som alle $4\frac{1}{2}$ pCt.s
danske Børspapirer staa over pari og Kursen paa de 4
pCt.s Papirer er saa høj, at disse dels ikke give fuldt
4 pCt., dels kun ubetydeligt derover i Rente af den
Pris, til hvilken de nu kunne købes. Store Kommune-
laan til $3\frac{1}{2}$ pCt. Rente ere jo endog i det sidste Halv-
aar afsluttede til Kurser, der meget stærkt nærme sig

Kursen paa Kreditforeningernes 4 pCt. Rente bærende Obligationer af aabne Serier.

Disse gunstige Forhold paa Pengemarkedet ere imidlertid endnu kun i aldeles forsvindende Grad komne Ejerne af faste Ejendomme til Gode ved Stiftelse af nye Laan paa 1ste Prioritet og dette kun forsaavidt de have faaet Laan af Kreditforeningerne, idet Kursen paa disses Obligationer er steget noget som Følge af den rigelige Efterspørgsel og for nogles Vedkommende Salg af ikke ubetydelige Poster til Tyskland. Derimod maa Laantagerne endnu fremdeles betale Sparekasserne $4\frac{1}{2}$ pCt. Rente for 1ste Prioritets Laan, baade nye og ældre, og denne Rente udredes ligeledes til Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871 og de allerfleste øvrige Institutioner, som anbringe en Del af deres Kapital mod Prioritet i fast Ejendom.

Den lovbestemte Rentefod af 4 pCt. for Laan i faste Ejendomme kendes snart kun af Navn. De gode Aar, der fulgte efter den fransk-tyske Krig, gjorde det forholdsvis let for Ejere, baade paa Landet og i Byerne, at udrede $4\frac{1}{2}$ pCt. eller derover af deres 1ste Prioritet, og Prioritetsrentens Stigning blev en naturlig Følge deraf. Nu stille Forholdene sig anderledes. Landejendomspriserne ere dalede stærkt, Produkternes Værdi sunken dybere og dybere, medens Byrderne, forsaavidt de ikke rette sig efter Kornpriserne, snarest ere stegne; men til Trods for det rigelige Pengemarked gør Prioritetsrenten ikke Tegn til at dale. Det viser sig her som overalt, at Chancerne for Varers Stigning altid strax gribes af de Handlende, medens Nedgang i Prisen er længe om at komme Forbrugerne tilgode.

*) Afhandlingen er skrevet i Juni Maaned d. A.

I det Øjemed at give Stødet til Nedsættelse af Renten for Sparekassernes Udlaan i faste Ejendomme er der sket Henvendelse til Bestyrelserne for nogle af de største Sparekasser om at nedsætte Indlaansrenten. Disse Bestræbelser ere strandede paa Modstand af Landets største Sparekasse, »Sparekassen for København og Omegn«. En Henvendelse fra Fyns Stifts patriotiske Selskab til Fyns Stifts Sparekasse om Udlaansrentens Nedsættelse er ogsaa bleven resultatløs. Sidstnævnte Sparekasses Bestyrelse har i Følge Beretning i Bladene besvaret Andragendet saaledes:

»I æret Skrivelse af 19. d. M. (30. April d. A.) har det patriotiske Selskab henstillet til Bestyrelsen for Fyns Stifts Sparekasse, om der ikke maatte være Anledning til i en nærmere Fremtid at nedsætte den nu i en Række af Aar med $4\frac{1}{2}$ pCt. aarlig opkrævede Rente af Udlaan mod Pant i faste Ejendomme.

Efter at denne Skrivelse er bleven forelagt den samlede Bestyrelse til Drøftelse og Afgørelse, skal Direktionen paa Bestyrelsens Vegne ikke undlade herved at bemærke, at den forudsatte Forventning blandt Laantagerne ved Sparekassen om Rentenedsættelse i ethvert Fald ikke er tilstede i det Omfang, som antydes i fornævnte Skrivelse; det maa meget mere hævdes, at saa godt som alle Institutets Debitorer betragte det som et stort Gode, i deres Ejendomme at have til en moderat Rente prioriteret Kapital, om hvilken det vides, at den ikke uden under aldeles forrykkede Forhold vil blive opsagt til Udbetaling, hvorhos det fremdeles skal bemærkes, at Begæringer om Laan af Sparekassens Midler vedvarende indkomme i samme Udstrækning som tidligere, hvilket næppe vilde være Tilfældet, dersom den fastsatte Udlaansrente efter den almindelige Mening maatte betragtes som værende for høj.

Sparekassens Hovedopgave er at forvalte de den anbetroede Midler paa en for Indskyderne aldeles

betryggende Maade; et Udlaansinstitut i egentlig Forstand, som de bestaaende Kreditforeninger, er Sparekassen ikke. Naar denne Hovedopgave kan naas for en væsentlig Del mod Udlaan af Prioritet, har Bestyrelsen altid ladet det være sig magtpaa-liggende at arbejde hen til, at Midlerne kunde komme Stiftets Ejendomsbesiddere tilgode, og af Hensyn hertil har det været den en Tilfredsstillelse at kunne imødekomme saa godt som samtlige Begæringer om Prioritetslaan, for hvilke de paagældende Ejendomme afgave en efter Bestyrelsens Anskuelse betryggende Sikkerhed. Heraf vil formentlig fremgaa, at det, som fortrinsvis bør være Bestyrelsens Rettesnor, er Hensynet til Institutets Kreditorer eller Indskydere, og til at nedsætte den Rente, som disse nu i mange Aar have oppebaaret, blot for at imødekomme enkelte Debitorer, kan Sparekassen, der formentlig ikke uden den mest tvingende Nødvendighed bør gøre Forandringer i Henseende til Rentefoden, i det mindste for Tiden ikke finde Anledning. For saa vidt Patriotisk Selskab i Forbindelse hermed udtaler sin Formening om Tilstrækkeligheden af det i Sparekassen opsamlede Reservefond, da skal Direktionen, afset fra, at dette Fond i Skrivelsen siges nærmest at have nominal Betydning, bemærke, at Spørgsmaalet om Reservefondets Tilstrækkelighed maa betragtes som et Sparekassen vedrørende indre Anliggende, hvis Bedømmelse maa overlades Bestyrelsen.

Idet Bestyrelsen saaledes for Tiden ikke kan finde sig foranlediget til at foretage nogen Forandring i den anførte Retning, skal den tilføje, at den selvfølgelig saavel paa dette som paa ethvert andet Institut vedrørende Omraade vil have sin Opmærksomhed henvendt paa Indtrædelsen af Forhold, der mulig kunde nødvendiggøre Modifikationer, for saa vidt disse kunne forenes med Hensyn til Indskydernes Sikkerhed.

I Forbindelse hermed kan nævnes en Udtalelse af Etatsraad, Godsforvalter Koch paa Vemmetofte i Till. til Nationaltidende Nr. 3535 for 5. Marts d. A., hvori det hedder:

Fr
Sp
ov
Me
hvi
om
Sp
hol
ren
øko
enh
sm
Fri

»Men naar Etatsraad Levy ... henviser til at søge Rentefoden nedsat — hvad vi maa erkende for fuldkommen rigtigt — og tildels tilskriver den Maade, hvorpaa Sparekasserne virke, den høje Rente-fod, og opfordrer os til, hver i sin Kreds at virke for en Nedsættelse i Sparekassernes Indlaansrente, da svarer vi, at denne Henvendelse har faaet en fejl Adresse. Det er ikke den ringere Stillede Sparestillinger, man bør begynde med at nedsætte Renten for, den er kun 4 pCt., det laveste, der nogetsteds i Landet faas, om den end kun gives, fordi den overvejende Del af Sparekassernes Bestyrere udføre deres Gærning og tage det dermed forbundne Ansvar uden Vederlag. Sparekassernes Udlaan gøres paa første Prioriteter til 4 à 4½ pCt. og for Pantelaan mod sekundær Sikkerhed og med Afdrag samt for Kavtionslaan betinges 5 pCt. Sparekasserne indsamle Spareskillingerne fra den Egn, hvor de virke, og hjælpe Egnens Folk med at laane dem det indsamlede paa rimelige Vilkaar. De ere nu et nødvendigt Led i vor hele økonomiske Udvikling, men desværre hverken tilstrækkelig paaskønnede eller understøttede af de større Pengeinstituter«.

Der er noget overordentlig bestikkende ved denne Fremhæven af »Sparernes« Tarv, »de ringere Stillede Sparestillinger«, og det fejler næppe, at mange ved en overfladisk Betragtning af dette hele Forhold have følt Medlidenhed med disse sparsommelige Mennesker, paa hvis tarvelige Indtægt der gøres Attentat ved Forslaget om Indlaansrentens Nedsættelse, og derimod have givet Sparekassebestyrelserne deres fulde Tilslutning, naar de holde deres Haand over den nu almindelige Indlaansrente. At spare anses med Føje som Betingelse for økonomisk Fremskridt og enhver Opmuntring dertil, enhver Lettelse i Adgangen til at lægge selv ganske smaa Beløb til Side paa et sikkert Sted for at fjerne Fristelsen til at forbruge dem og for at give dem Lej-

lighed til at voxe ved Tilskud og ved Forrentning fortjener Anerkendelse og Understøttelse.

Men hvorledes forholder det sig, nærmere beset, med disse »Sparere«, hvis Tarv Sparekasserne saaledes sætte over ethvert andet Hensyn?

I Følge Sparekasseinspektørens ovennævnte Indberetning for 1883—84 var den samlede Kapital, der forvaltedes af Sparekasserne (»Bikuben«, Landmandsbankens Sparekasseafdeling og lign. medregnede) den 31. Marts 1884 over 385 Millioner Kr., hvoraf Sparernes Tilgodehavende med Renter over 366 Mill. og Reservefondene omtrent 17 Mill. Kroner. Disse 366 Mill. Kr. vare fordelte paa 645,336 Konti, af hvilke 21,725 med en Kapital af over $19\frac{1}{2}$ Mill. Kr. (foruden Renter) henhørte til 2 Kasser, der ikke havde meddelt Oplysning om de forskellige Kontis Størrelse. De øvrige ca. 346 Millioner eller, naar tilskrevne Renter lades ude af Betragtning, ca. $343\frac{1}{2}$ Mill. Kr. vare fordelte saaledes:

270,846	Konti under 50 Kr. med Kapital ialt .	Kr. 3,492,912
129,315	— fra 50 Kr. til under 200 Kr., med	
	Kapital ialt	— 13,595,160
86,217	Konti fra 200 Kr. til under 500 Kr.,	
	med Kapital ialt	— 27,337,566
95,633	Konti fra 500 Kr. til under 2000 Kr.,	
	med Kapital ialt	— 95,426,019
<hr/> Ialt 582,011 Konti under 2000 Kr. med Kapital ialt		Kr. 139,851,657
medens 41,600 Konti paa 2000 Kr. og derover havde		
	Kapital ialt	— 203,667,259
<hr/> Ialt 623,611 Konti med Kapital ialt		Kr. 343,518,916

Ere nu alle disse Kontis Ejere virkelige »Sparere«? Og gælder dette navnlig om de 41,600, hvis Ejere kun

udgøre en Femtendedel eller mellem 6 og 7 pCt. af samtlige Indskydere, medens deres Indskud udgør langt over Halvdelen (omtrent 60 pCt.) af den hele egentlige Sparekassekapital? Om »Spareskillinger« kan der i alt Fald ikke tales med Hensyn til disse Indskydere, hvis Konti i Gennemsnit beløbe sig til ca. 5,000 Kr. Det turde vel endog være urigtigt, til de egentlige Sparere at henregne dem, der høre ind under 4de Klasse, Konti paa 500 til 1999 Kr. Fradrages disse, bliver Restantallet af Konti 486,378 med en Kapital af ca. 44 $\frac{1}{2}$ Mill. Kroner, d. v. s. den store Hær af smaa Indskydere udgør over 76 pCt. af samtlige Indskydere, men deres Kapital er ialt ikke en Gang 13 — tretten — pCt. af den hele Sparekassekapital.

I Sparekassen for København og Omegn var Forholdet følgende den 31. Marts 1885:

27,997	Konti under 50 Kr. med Kapital ialt ..	Kr.	308,427
12,980	— fra 50 til under 200 Kr., med		
	Kapital ialt	—	1,381,118
9,114	Konti fra 200 til under 500 Kr., med		
	Kapital ialt	—	2,895,557
11,409	Konti fra 500 til under 2000 Kr., med		
	Kapital ialt	—	11,562,068
7,303	Konti over 2000 Kr., med Kapital ialt.	—	40,307,868
Ialt 68,803	Konti med Kapital ialt.....	Kr.	56,455,038

og i Fyns Stifts Sparekasse paa samme Tid:

11,690	Konti under 50 Kr. med Kapital ialt ..	Kr.	225,645
7,468	— fra 50 til under 200 Kr., med		
	Kapital ialt.....	—	820,157
5,403	Konti fra 200 til under 500 Kr., med		
	Kapital ialt	—	1,596,208
6,708	Konti fra 500 til under 2000 Kr., med		
	Kapital ialt	—	6,534,593
3,353	Konti over 2000 Kr.....	—	15,512,413
Ialt 34,620	Konti med Kapital ialt	Kr.	24,689,016

Herefter udgjorde Antallet af Konti paa 2000 Kr. og derover i Sparekassen for København og Omegn mellem 10 og 11 pCt. af samtlige Indskydere og disse henimod 11 pCt. raadede over et Beløb, der udgjorde ca. 71 pCt. af samtlige Indskud. I Fyns Stifts Sparekasse udgjorde de store Konti mellem 9 og 10 pCt. af alle og deres Kapital ca. 63 pCt. af hele Kapitalen; ja dersom Konti paa 500 Kr. og derover medregnes til de større, var Antallet omtrent 29 pCt. med en Kapital af paa det nærmeste 90 pCt. af hele Beløbet. Det vil sige, at denne Sparekasse havde:

24,561	Interessenter med Konti under 500 Kr.,	
	tilsammen.....	Kr. 2,642,010
men 10,059	Interessenter med Konti paa 500 Kr. og	
	derover, tilsammen.....	— 22,047,008
Ialt 34,620	Interessenter med Kapital ialt.....	Kr. 24,689,016

Bikuben havde den 31. Decbr. 1885:

65,372	Konti under 10 Kr., til Beløb.....	Kr. 110,666
16,138	— fra 10 til under 50 Kr., til Beløb —	394,761
16,270	— - 50 - - 200 - - - -	1,693,798
9,519	— - 200 - - 500 - - - -	2,979,774
9,284	— - 500 - - 2000 - - - -	9,026,936
3,602	— paa 2000 Kr. og derover, - - -	17,183,444
Ialt 120,185	Konti med Kapital ialt.....	Kr. 31,389,379

Altsaa fordelte »Bikubens« Interessenter sig saaledes:

107,299	Interessenter med Konti under 500 Kr.	
	havde.....	Kr. 5,178,999
12,886	Interessenter med Konti paa 500 Kr.	
	og derover havde.....	— 26,210,380
Ialt 120,185	Interessenter med ialt.....	Kr. 31,389,379

Med disse Tal for Øje er det klart, at Etatsraad Kochs ovenfor gengivne Skildring af Forholdene ved Sparekasserne ikke er rigtig. Den kan maaske passe paa Tilstanden for 30—40 Aar siden. Da svarede Sparekasserne til deres Navn. Da var det i egentlig Forstand »Spareskillinger«, de indsamlede, og det især fra de ringere Stillede. Bestyrelserne betragtede sig som disses Tillidsmænd, de tog som oftest ingen Betaling for deres Arbejde, men det var rigtignok heller ikke betydeligt. Der var ude i Provinserne Sparekassেমode et Par Eftermiddagstimer en Gang om Maaneden, paa sine Steder vel en Gang om Ugen. Indlaansrenten var mindre end nu, flere Steder ikke over 3 pCt.; der beregnedes ikke Rente tidligere end fra den nærmest følgende Termin, højst fra den 11te i den nærmest følgende Maaned, og der var som Regel ikke Tale om at uddrage Beløb uden efter forudgaaet Opsigelse. Til nærmere Oplysning om disse Forhold skal her anføres (efter Sparekasseinspektørens Indberetning for 1881—82, Min. Tid. B. 1883, S. 682 flg.), at af 496 Sparekasser havde endnu i 1882 kun 105 daglig Kontortid, 138 derimod kun Kontortid en Gang ugentlig, 157 kun 2 Gange maanedlig og 55 kun en Gang maanedlig. Sparekassen for København og Omegn var først fra 1ste Maj 1856 aaben daglig 2 Timer. Endnu i 1859 var der i hele Landet kun 64 Sparekasser. Tilvæksten begyndte derimod stærkt i 1860 og i Aaret 1869—70 oprettedes 97 nye Sparekasser, i de følgende 10 Aar ikke mindre end 306, hvoraf 206 paa Landet. Der findes nu et betydeligt Antal Sogne-sparekasser, som for en stor Del kun have ganske ringe Indskud. Ikke mindre end 82 havde den 31te Marts 1884 ikke engang 10,000 Kr. i Indskud, 216 havde fra

10,000 til 50,000 Kr., 52 fra 50,000 til 100,000 Kr., derimod havde kun 71 over 1 Million Kr. og af disse kun 36 over 2 Millioner Kr. Fra den overvejende store Mængde diminutive Sparekasser kan der her ses bort. De kunne have deres økonomiske Betydning for det Sogn eller de Sogne, hvori de virke; men det er uden Indflydelse paa Landets økonomiske Forhold i det Hele, om de give og tage lidt mere eller mindre i Rente. Det er rimeligt nok, at deres Bestyrelser ere ulønnede, allerede af den Grund, at det ringe Overskud medgaar til Regnskabsførelse, som dog ordentligvis betales, og til Dannelse af Reservefond. Med de store Sparekasser er det anderledes. De have i det Store og Væsentlige ophørt at være Instituter, hvis Hovedopgave er at forvalte »Spareskillingerne«, og ere i Stedet herfor blevne Anstalter, hvis Formaal er at drive den størst mulige Forretning. De 5—6 største Sparekasser og maaske nogle flere have vel i en Aarrække haft daglig Kontortid, men adskillige Sparekasser af ikke ringe lokal Betydning have først i Løbet af den sidste Snes Aar udvidet sig saa vidt. Paa ikke faa Steder var det Konkurrencen med de i Begyndelsen af Halvfjerdserne oprettede Filialer af Landmandsbanken, der var afgørende. Den den Gang unge Bank ønskede at trække Kapital til sig. Den oprettede Sparekassekontorer eller modtog ved sine Filialer Indskud paa Sparekassevilkaar. En stor Del Kapitaler, som hidtil havde berot i Forretningsmændenes Pengeskabe for at være ved Haanden, saasnaart de skulde bruges, eller som paa de Steder, hvor der var Provinsbanker, vare indsatte i disse paa Folio til lav Rente, strømmede til Bankfilialerne for at vinde den højere Rente, som disse gave paa Sparekassevilkaar.

Da denne Rente udenfor København blev ansat til 4 pCt. ligesom i de stedlige Sparekasser, og da Banken frembød flere Fordele, navnlig i Henseende til Udbetaling uden Varsel af enhver Sum, der kunde bruges i Anvisning paa København, uden Hensyn til Summens Størrelse, men iøvrigt ogsaa i Henseende til kontante Uddrag af indtil 2000 Kr. daglig uden Varsel, begyndte Sparekasserne, der meget med Urette ansaa deres Udvikling for truet, at give sig i Lag med at konkurrere med Banken. Der blev strax udvidet, snart daglig, Kontortid; Sparekassernes Vedtægter bleve ændrede saaledes, at Udbetaling med visse Begrænsninger, som dog næppe altid overholdtes, kunde fordres til enhver Tid uden Varsel; der, hvor Forrentning først var begyndt en vis Tid efter Indskudsdagen, blev der indført Rente fra Indbetalingsdagen. Paa denne Maade lykkedes det Sparekasserne at holde paa deres store Kunder. Men selvfølgelig kostede de saaledes bragte Ofre Sparekasserne Penge. Ikke alene bleve Kontorudgifterne betydeligt forøgede, Bogholderiet kostbarere og Bestyrelsernes Lønninger bragte op, men Sparekasserne bleve tvungne til at have en langt større disponibel Beholdning end før for at kunne opfylde deres Forpligtelser til Tilbagebetaling uden eller dog med kort Varsel, hvorved de lede Rentetab. Dertil kom, at de hyppigt maatte søge Hjælp i Terminerne hos Nationalbanken og dette stundom ikke uden Tab, naar Udlaansrenten var høj. I Stedet for at have en sikker og rolig Kapital, hidrørende fra »Spareskillingerne«, have Sparekasserne nu faaet en for en meget stor Del urolig og upaalidelig Kapital, der aldeles ikke egner sig for dem og sikkert tidlig eller sent vil volde mange af dem store Vanske-

ligheder. Sparekasserne benyttes nu ligefrem som Pengekasse af en overordentlig stor Masse Mennesker, der indsætte, hvad de vide, at de i Løbet af de nærmeste Dage, Uger eller Maaneder ville behøve til deres personlige Forbrug, og de opnaa den af saadanne Penge urimeligt høje Rente af $3\frac{3}{5}$, $3\frac{4}{5}$ à 4 pCt. p. a. Men ikke nok dermed. I de senere Aar har Nationalbankens Diskonto stundom været $3\frac{1}{2}$ pCt., ja endog 3 pCt. saaledes som den er det nu, da dette skrives. Der er Exempler paa, at man har diskonteret Vexler i Banken og indsat Pengene i Sparekasse for at indvinde Renteforskellen. Under Forhold som de nuværende, da Kursene paa alle solide rentebærende Papirer ere meget høje, sælge Folk deres kongelige Obligationer og lign., tjene ret anseligt derpaa og indsætte Pengene i Sparekasserne med den Beslutning, at benytte den første Lejlighed til at tage Beløbet ud igen til et eller andet fordelagtigt Kapitalanlæg. I Mellemtiden, der efter Omstændighederne kan blive temmelig kortvarig, maa Sparekasserne forrente disse Penge, medens de have den største Nød med at gøre dem frugtbringende, saaledes at de slippe derfra uden Tab, eftersom der snart ikke er noget godt Papir, der kan købes uden at Chancen er størst for, at dets Kurs er højere end den kan holde sig. Den Kassebeholdning, Sparekasserne havde den 31. Marts 1884, var over $11\frac{1}{2}$ Million Kroner, og forudsat, at dette omtrent er Gennemsnit af Kassebeholdningen Aaret rundt — i Terminsmaanederne og den nærmest forudgaaende Tid er den sikkert meget større — koster dens Forrentning Sparekasserne mellem 400,000 og 450,000 Kr. aarlig, et Tab, som for den væsentligste Del lides netop af Hensyn til de 41,600 Konti med

Kapital henved 204 Mill. Kr., men som vel næppe vilde være en Tiendedel saa stort, dersom Sparekasserne kun administrerede de 582,011 Konti med Kapital ca. 140 Mill. Kr. — En god Illustration af Forholdet med Hensyn til disse »falske« Sparekassemidler giver den i Sparekasseinspektørens Beretning indeholdte Oplysning, at der i Sparekasserne fandtes Konti paa 98,000 Kr., 95,830 Kr., 91,700 Kr., 89,830 Kr. osv., — Kapitaler, som det paa ingen Maade burde tilstedes nogen at have indestaaende i en Sparekasse. I Følge Sparekasseinspektørens Indberetning for 1881—82 var der endog (i Fyns Stifts Sparekasse) en Konto paa 153,000 Kr. — Hermed hænger det ogsaa sammen, at Omsætningen ved Kasserne er saa enorm. I de københavnske Instituter blev der i Regnskabsaaret 1883—84 indbetalt paa Sparekassetilkaar ialt over 150 Mill. og udtaget lidt over 151 Mill. Kr., medens Regnskaberne begyndte med en samlet Kapital af $123\frac{1}{2}$ Mill. og — paa Grund af tilskrevne Renter — endte med en Kapital af $126\frac{7}{10}$ Mill. Kr. Der har altsaa i et Aar været omsat en Kapital, der er 27 à 28 Mill. Kr. større end det Beløb, der indestod ved Regnskabsaarets Begyndelse. Udenfor København er Forholdet vel ikke fuldt saa galt, men dog iøjnefaldende nok. Der blev i samtlige Sparekasser (udenfor København) paa Øerne indskudt 48 Mill. og udtaget 45 Mill. Kr. paa en samlet Kapital af 131 Mill. Kr. og i Jylland indskudt $41\frac{6}{10}$ Mill. og udtaget omtrent 40 Mill. Kr. paa en samlet Kapital af c. 92 Mill. Kr., hvilket vil sige, at henholdsvis $\frac{1}{3}$ og henimod Halvdelen af Kapitalen blev omsat i Aarets Løb. Det er selvfølgelig ikke »Sparere«, fra hvilke disse betydelige Omsætninger væsentligst hidrøre, men de skyldes

nærmest dem, der benytte Sparekasserne som Pengekasse.

Den lette Adgang, der nu i alle store Sparekasser er til at uddrage de indskudte Beløb og som gaar saa vidt, at man f. Ex. i Sparekassen for København og Omegn og Landmandsbankens Sparekasse og dens Filialer kan uddrage daglig 2000 Kr., skaffer ganske vist Kasserne en meget stor Kapital, men denne Kapital er meget for dyr, i alt Fald for de egentlige Sparekasser. Hver Omsætning paa en Konto medfører flere Bogføringer og en Renteberegning, og Resultatet af det hele er, at en stor Mængde Konti ved Aarets Udgang ikke have den fjerneste Lighed med en Sparekonto, hvormed man forbinder Forestillingen om en jævn Tilvæxt, men derimod ligne — hvad de ogsaa ere i alle andre Henseender end med Hensyn til Renten — Foliokonti, snart mer eller mindre vel forsynede, snart reducerede, Alt i en lystig Op- og Nedgang, ofte fra Dag til Dag. Publikum ynder selvfølgelig dette Forhold. De tilskrevne Renter, selv om de efter et helt Aars flittige Virksomhed med Indskud og Udtagning ikke løbe op til mere end en Bagatel, tager man gerne imod. Man har ganske vist nogen Ulejlighed med at bringe Pengene til Sparekassen og hente dem igen; men den Møje faar dog en rigelig Løn, og det uagtet man snarere burde betale Sparekasserne noget, fordi de tjene til Pengekasse og befri for Ulejligheden og Risikoen ved at gemme Pengene selv. Men naar vanskelige Tider komme, saasom Krigstilstand eller langvarige Kriser, saa ville Sparekasserne faa at mærke, hvad det betyder at have en slig urolig Kapital at trækkes med. Blot en for Børsens Vedkommende saa kortvarig Krise, som den, der

opstod i November ifjor ved Firmaet H. P. Hansen jun.s og kort efter Mohr & Kjærs Konkurs, medførte, at der i et af de københavnske Sparekasseinstituter udtoges i November og December Maaneder omtrent 2 Millioner Kr. mere end der indbetaltes, deraf alene i November Maaned $1\frac{1}{2}$ Mill.

Af det foregaaende vil det fremgaa, at Sparekassernes Interessenter kunne henføres til følgende 3 Klasser:

1. De egentlige Sparere, hvorved forstaas ubemidlede Folk, som igennem fortsat Opsparen af hvad de ved Tarvelighed og Nøjsomhed kunne lægge til Side, søge at samle sig en lille Kapital.
2. Kapitalister, større og mindre, som lade deres Kapital administrere af Sparekasserne og sædvanlig hæve deres Renter eller et omtrent dertil svarende Beløb i Aarets Løb.
3. De Personer, der benytte Sparekasserne som Pengekasse.

Den første Klasses Penge have deres rette Hjem eller Plejehjem i Sparekasserne; de andre ere Snyltegæster i disse. De første ere de henved 500,000 eller maaske 600,000 Mennesker, for hvis Skyld Sparekasserne ere oprettede, de andre ere de 40,000 til 130,000, som finde Lejligheden gunstig til at gøre sig Fordel.

Det er Hensynet til hine, de egentlige Sparere, der bør være det ledende for al Sparekassernes Idræt, og Spørgsmaalet er altsaa, hvad dette Hensyn kræver.

Der kan næppe være nogen Tvivl om, at det, de egentlige Sparere ønske at opnaa og som Samfundet maa ønske, at de opnaa, er, at de efterhaanden som de faa noget tilovers kunne overgive det til paalidelige og

uegennyttige Folks Forvaltning, saa at de kunne være sikre paa at faa det opsparede udbetalt, naar de have naat det Maal af Opsparing, som de have sat sig, eller naar de faa Brug for Pengene, men at Rentespørgsmaalet i Sammenligning med denne store Opgave ikke spiller nogen væsentlig Rolle. Ved Sparekassernes Virksomhed som Samlere, om vi tør bruge dette Udtryk, opnaas Adgangen til Sammenføjning af mange mindre Bidrag, saa at Indskyderen omsider kan have en for ham anselig samlet Sum til Raadighed, og ved Siden heraf, at utallige mindre Summer skaanes for at bortødsles, bortkastes, stjæles, tabes ved at overlades til upaalidelige Personer. Den Rente, der gives af disse Summer, er nærmest at betragte som en Præmie paa Sparsommeligheden, men Spareren spørger ikke, om denne Præmie er lidt større eller lidt mindre. Han er taknemlig, fordi andre uden Vederlag ville have den Ulejlighed at passe paa hans Penge for ham og ovenikøbet give ham noget derfor, men han tænker sædvanligt — der gives naturligvis Undtagelser — ikke paa Renten. Det er mangfoldige Gange hændet os, at Smaakaarsfolk f. Ex. ved Køb af en lille Ejendom have præsenteret en Sparekassebog, hvori der var indskudt nogle Hundrede Kroner, som havde henstaaet urørt i mange Aar, og henvist til, at de saaledes ejede denne Sum. De have ikke drømt om, at de i Virkeligheden, ved Hjælp af Renterne, der ikke vare tilskrevne, havde et Par Hundrede Kroner mere. Det vilde være en stor Misforstaaelse at antage, at den, der er Sparer, naar han kan faa 4 pCt. Rente, ikke vilde være det, naar han kun fik 3. Paa denne i Tusinder af Tilfælde næsten umærkelige Forskel beror det ikke, om en Person ud-

øver den Sparsommelighed, der er Betingelse for, at han kan lægge noget til Side.

Hvad den anden Klasse, Kapitalisterne, angaar, er der næppe nogen, der vil paastaa, at det skulde være Sparekassernes Opgave at administrere hines Kapitaler. De ere maaske ikke og have maaske aldrig været »Sparere«, men de ønske at undgaa Bryderi og Ulejlighed og de begive sig til Sparekasserne. Saadanne Kapitaler, som de ovenfor eksempelvis nævnte, paa et Hundrede Tusind Kroner eller deromkring, ere imidlertid i Almindelighed Sparekassernes allerkæreste, thi de forslaa noget til at gøre Forretning med, og derpaa sætte Sparekasserne megen Pris. Men det er dem, der paa den anden Side medføre Fare for Sparekasserne, og dersom de kun kunne bevares ved at give dem en Rente af 4 pCt., er der al mulig Grund til at lade dem gaa.

Den tredje Klasse har et langt større Omfang end Undviende tro. Under den høre mange forskellige Personer. Den, der lever af sine Rentepenge, sætter de oppebaarne Renter ind i Sparekassen for maanedlig eller oftere at udtage, hvad han behøver deraf til sit Forbrug indtil næste Rentetermin. Husejeren indsætter de maanedlige eller fjerdingaarlige Huslejeindtægter eller den ved Flyttedag forfaldende Leje for at have sine Prioritetsrenter disponible til Terminen, og Lejeren paa sin Side sætter sine maanedlige eller ugentlige Smaa-beløb ind for at have Halvaars- eller Kvartals-Lejen paa rede Haand. Mangfoldige, der oppebære en væsentlig Del af de Indtægter, hvoraf de skulle leve, en eller nogle Gange om Aaret, indsætte Beløbene for lidt efter lidt at tage dem ud igen. Desuden er der en stor Del

Handlende og andre Næringsdrivende, som benytte Sparekasserne til for ganske kort Tid at opbevare Penge, for hvilke der ikke i Øjeblikket er Brug. Alle disse Personer have fremfor Alting for Øje at sikre Beløbenes Tilstedeværelse, naar de skulle bruges. Men Hensynet til den Rente, der kan indvindes, er forsvindende, og de vilde utvivlsomt i ganske samme Omfang lade Sparekasserne nyde godt af deres Indskud, selv om Renten var mindre.

En Nedsættelse af Sparekassernes Indlaansrente synes saaledes at have gode Grunde for sig. Mod den synes intet som helst at kunne anføres for den 3dje Klasses Vedkommende. Den Rente, der indvindes af de herhen hørende Indskydere, maa betragtes som fundne Penge for dem, idet der ikke vilde være nogen som helst frugtbar Anvendelse for Beløbene, dersom der ikke fandtes Pengeinstituter, hvori de kunne indsættes. Beløbene høre naturligt hjemme paa Bankernes Folio-konti, hvor de kunne faa den for dem passende Rente af 1 pCt. p. a., og de ville vedblive at søge til Sparekasserne, selv om Renten blev nedsat til 3 pCt.

Derimod lader det sig ikke nægte, at en Del af de under 2den Klasse nævnte Kapitaler næppe vilde lade sig nøje med 3 pCt. Deres Ejere ville ofte behøve at faa de tilvante $3\frac{3}{5}$, $3\frac{4}{5}$ eller 4 pCt., som for dem repræsenterer en væsentlig Del af deres Indtægt, i ganske sjældne Tilfælde vel endog hele denne. Men saa lade man dem gaa! De ville vide at skaffe sig 4 pCt., enten ved Indkøb af gode rentebærende Obligationer eller ved Udlaan mod fortrinlig Prioritet i fast Ejendom, og det vilde være ganske urigtigt, om Sparekasserne antog, at de gøre disse Mennesker en virkelig Tjeneste, som de

Paagældende ikke kunde skaffe sig Erstatning for, der-
som Sparekasserne nægtede dem Ly eller gav en Rente,
hvormed de ikke vilde nøjes.

Tilbage bliver den første og talrigste Klasse, de
egentlige Sparere. Vi antage, som ovenfor anført, at
Rentespørgsmaalet er af ganske underordnet Betydning
for dem i Sammenligning med de store Fordele, Spare-
kasserne i øvrigt give dem. Men for at berolige dem,
der med en ovennævnt Forfatter maatte mene, at det
er de ringere Stilledes Spareskillinger, det vilde komme
til at gaa ud over, kunde der meget vel gøres en Und-
tagelse med disse, saa at Sparekasserenten for dem ved-
blev at være den samme som hidtil, medens den for
andre blev nedsat til 3 pCt. Vi vide vel, at der her-
imod vil blive indvendt, at der praktisk ikke lader sig
drage nogen Grænse mellem virkelige Sparere og dem,
der benytte Sparekasserne uden at høre til disse. Men da
det er oplyst, at over 76 pCt. af samtlige Indskydere
have Konti paa under 500 Kr., vilde formentlig ethvert
billigt Hensyn til hin Betragtning ske Fyldest, naar
disse Kontis Ejere vedbleve at nyde den samme Rente
som hidtil, saa at den nedsatte Rente kun kom til at
gælde alle Konti paa 500 Kr. og derover. Vilde man
gaa noget højere op med Hensyn til Kontoernes Stør-
relse, saasom til 2000 Kr. — hvad vi for saa vidt ikke
kunne billige, som vi finde, at de iblandt de »ringere
Stillede«, der eje en hertil grænsende Kapital, nærmest
maa kaldes velstaaende — saa vilde det blive over 84
pCt. af samtlige Interessenter, der ikke led nogen Af-
kortning. I intet af disse Tilfælde kunde der da længere
tales om, at der »begyndtes med de ringere Stilledes
Spareskillinger«.

Dersom Sparekasserne havde og fulgte en saadan Regel, vilde de naturligvis vide at væbne sig mod de Misbrug, som uundgaelig vilde blive forsøgte ved Deling af en Konto paa nogle Tusind Kroner i flere, der alle ere under det som Grænse satte Beløb, og desl. Saadanne og andre Misbrug ere alle Sparekassebestyrelser vel bekendte allerede nu. Der er Folk, som ikke undse sig ved at indsætte Beløb Dagen før Skærtorsdag for at udtage dem Dagen efter Paaske, overladende til Sparekasserne, om de kunne tjene noget med disse Penge i Helligdagene. Det hænder, at Næringsdrivende paa Grund af Bestemmelsen om, at der ikke paa en Bog kan hæves over 2000 Kr. daglig, tage en Bog for sig selv, en for deres Hustru og en for hvert af deres Børn, for paa denne Maade at kunne hæve daglig lige saa mange Gange 2000 Kr., som de have Bøger. Om Midlerne mod saadanne Misbrug finde vi det ganske overflødigt at belære de vedkommende Bestyrelser.

Er der da ingen andre Grunde, der kunne anføres mod Nedsættelse af Indlaansrenten? Vi henvise derom til den ovenfor meddelte Skrivelse fra Bestyrelsen for Fyns Stifts Sparekasse til Fyns Stifts patriotiske Selskab, hvori det hedder, at Sparekassen formentlig ikke uden den mest tvingende Nødvendighed bør gøre Forandringer i Henseende til Rentefoden. Dette kan næppe forstaas anderledes end, at Sparekassen ikke finder Grund til at nedsætte Indlaansrenten, saalænge dette ikke paabydes at den mest tvingende Nødvendighed, det vil sige, saalænge det er muligt at forvalte Midlerne paa en saadan Maade, at den nu gældende Rente kan gives Indskyderne og et passende Overskud indvindes. Dette Princip, at der ikke bør gøres Forandring i Hen-

seende til Rentefoden uden den mest tvingende Nødvendighed, har ikke altid været denne Sparekasses. Indtil 1869 var Sparekassens Indlaansrente kun $3\frac{1}{2}$ pCt. og dens Udlaansrente 4 pCt. (se Statshaandbogen for 1869*). Fra 11te Juni 1869 blev Indlaansrenten forhøjet til 4 pCt., dog kun for Kapitaler, som indestod mindst 6 Maaneder. Det betvivles meget, at der har været nogen Nødvendighed, endsige nogen tvingende, for den Gang at forhøje Indlaansrenten $\frac{1}{2}$ pCt. Men maaske spurgte man ikke om Nødvendigheden, naar der var Tale om Forhøjelse. Man havde jo altid Laantagterne til at betale Forskellen.

Det virkelige Forhold er formentlig det, at Sparekassernes Natur og egentlige Formaal i Tidens Løb er udvisket og glemt. Medens det oprindeligt og længe

*) Om Forandringer i Indlaansrenten for andre Sparekasser foreligger der kun sparsomme Oplysninger. I »Sparekassen for København og Omegn« var Indlaansrenten oprindelig 4 pCt., men den nedsattes til 3 pCt. fra 11te Maj 1830, paa hvilket Standpunkt den stod i næsten 28 Aar, idet den først fra 11te Januar 1858 forhøjedes til $3\frac{1}{2}$ pCt. Daglig Rente beregnedes først fra 11te Maj 1861, medens der tidligere kun beregnedes maanedlig Rente. Endelig blev den nugældende Rente $3\frac{4}{5}$ pCt. fastsat fra 11te Maj 1866. — Kun sjælden gøres der Forskel paa Renten af Indskud paa kort Tid og almindelige Sparekasseindskud. Det kan dog nævnes, at en saadan Forskel gøres i Sparekassen for Vordingborg og Omegn, hvor der tidligere var almindelig Sparekassereente 4 pCt., men for »temporære« Indskud kun 2 pCt. Nu er Forholdet i denne Sparekasse det, at de temporære Indskud forrentes med 3 pCt., almindelige Sparekasseindskud med den urimeligt høje Rente af $4\frac{1}{2}$ pCt. I Sparekassen for Helsingør og Omegn er der Indlaansrente $3\frac{1}{2}$ pCt. og 4 pCt.; i Faaborg Spare- og Laanekasse svares der 4 pCt. p. a. af Beløb, der indestaa mindst $\frac{1}{2}$ Aar, og ellers 3 à $3\frac{1}{2}$ pCt. p. a., og i Sparekassen for Storehedinge og Omegn varierer Renten fra $2\frac{1}{2}$ pCt. til $4\frac{1}{2}$ pCt.

var Opgaven at indsamle »Spareskillinger« og forvalte dem, er det nu for længe siden bleven Sparekassernes Maal »at gøre Forretninger«, at raade over den størst mulige Kapital, at tjene hvad tjenes kan og — at indrette Forretningsførelsen efter disse Principer. Heri frygter man for at lide Afbræk ved en Nedsættelse af Indlaansrenten, og man ser intet nødigere end, at Regnskabsafslutningen skal udvise et mindre Antal Millioner end før, at Reservefondets Tilvæxt ikke skal vise sig saa stor og at Administrationsudgifterne saaledes skulle fremtræde som forholdsvis betydeligere end før.

Hvorfor er det da saa vigtigt at tjene saa meget? Et Reservefond maa naturligvis have, men naar det har naat en passende Størrelse, hvorfor saa sætte al Kraft paa at forøge det? Der findes ingen Ejere til Sparekassernes Overskud. De henved 17 Millioner Kr., som Reservefondene for samtlige Sparekasser udgjorde den 31te Marts 1884, svare til omtrent 5 pCt. af hele Sparekassekapitalen. Men naar henved 87 Millioner af denne fradrages som henhørende til Banker, hvis Reservefond ikke er medregnet i de 17 Millioner, fordeler dette Beløb sig saaledes, at de større Sparekasser, som hver især have over 1 Million i Indskud, have i Gennemsnit $6\frac{1}{2}$ pCt. af deres Indskuds-Kapital i Reservefond for Øernes Vedkommende og ca. 6 pCt. for Jyllands Vedkommende. De 2 største Sparekasser, nemlig Sparekassen for København og Omegn og Fyns Stifts Sparekasse, havde den 31te Marts 1885 et Reservefond af henholdsvis ca. 10 pCt. og ca. 6 pCt. Det kan dog ikke være Meningen at lade Reservefondet voxe uden Grænse. Et betryggende Forhold maa uden Tvivl siges at være tilstede, naar Reservefondet ved en

Sparekasse udgør 5 pCt. af den indskudte Kapital, selv under Hensyn til den Maade, hvorpaa Børspapirers Værdi i Følge Lov af 28. Maj 1880 skal opgøres. Men i alt Fald vilde en Nedsættelse af Indlaansrenten, ledsaget af en endog forholdsvis mindre Nedsættelse af Udlaansrenten, paa ingen Maade medføre en Formindskelse af Reservefondet. Ved den mulige Udtræden af en Del af de større Indskydere, som jo ikke tage noget af Reservefondet med sig, vilde der strax opstaa et relativt endnu bedre Forhold, end der allerede er, mellem Indskudskapitalen og Reservefondet. Og om end Administrationsomkostningerne bleve relativt noget større end nu, vilde de dog kunne mere end dækkes af Reservefondets Renter, og der vilde ikke behøves nogen Indskrænkning i den Understøttelse til velgørende Selskaber og lign., hvortil en Del af Sparekassernes Overskud nu plejer at anvendes.

Dersom Sparekassernes Bestyrelser kunde faa et noget mere udvidet Syn paa deres Virksomhed end det, at deres Hovedopgave er at forvalte de indskudte Midler paa en for Indskyderne aldeles betryggende Maade — jfr. ovenanførte Skrivelse, der ved Siden af denne Hovedopgave aldeles fortier, hvilke andre Opgaver Sparekassen har —, saa vilde det første, de saa, uden Tvivl blive, at en Institution, som administrerer en Kapital af henved 400 Millioner Kroner, er i Stand til at udøve en betydelig Indflydelse paa Landets økonomiske Udvikling, og det selvfølgelig gennem den Maade, hvorpaa denne efter vore Forhold meget store Sum anvendes. Det vilde da ikke længere siges, at Spørgsmaalet kun var om at

imødekomme enkelte Debitorer, jfr. oftnævnte Skrivelse; men det vilde forstaaes, at der ikke er nogen Pengemagt i Landet, der er i Stand til at gøre, hvad Sparekasserne kunne, for en væsentlig Side af Kreditforholdene i det hele, nemlig Udlaan mod 1ste Prioritet i fast Ejendom. En ganske mærkelig Misforstaaelse er det, naar Bestyrelsen for Fyns Stifts Sparekasse støtter sit Afslag i Henseende Ønsket om Udlaansrentens Nedsættelse paa, at »Begæring om Laan af Sparekassens Midler vedvarende indkomme i samme Udstrækning som tidligere, hvilket næppe vilde være Tilfældet, dersom den fastsatte Udlaansrente efter den almindelige Mening maatte betragtes som værende for høj«. Dette Argument er meget nær beslægtet med det, der jævnlig høres, naar der er Spørgsmaal om Forhøjelse af daarligt aflagte Funktionærers Løn, nemlig at Lønnen næppe er for knap, eftersom der altid er Ansøgere nok om enhver Bestilling. Sagen er, at det vel ofte kan lade sig gøre for en Forretningsmand at opgive en eller anden Forretning, naar Renten af det dertil fornødne Laan er højere, end han kan være tjent med at give. Men den, der skal prioritere sin Ejendom, kan kun i yderst sjældne Tilfælde afslaa at tage imod Laan, selv om Renten er højere, end han kan taale. Efterspørgslen om første Prioritets-Laan i Sparekassen til $4\frac{1}{2}$ pCt. Rente viser derfor ikke, at nogen er glad ved eller tilfreds med at skulle give saa meget, men simpelthen, at han ikke véd, hvor han skal faa noget billigere. Det korrekte vilde være at sige, at Sparekassen let kan blive af med sine Penge til $4\frac{1}{2}$ pCt. i første Prioriteter og ønsker at tage, hvad den kan faa. Men det er det

samme som at sige, at Sparekassen kun betragter det som sin Opgave at gøre den bedst mulige Forretning uden at se paa, om den ikke kunde udrette noget til Gavn for den anden Kreds af sine Kunder, Laansøjerne. Den paaberaabte Hovedopgave bliver saaledes Sparekassens eneste Opgave, og det Særsyn fremtræder herved, at der arbejdes paa størst muligt Udbytte af »Sparernes« Penge, uden at disse have nogen som helst Fordel deraf eller Andel i Udbyttet.

Af Skrivelsens Slutning fremgaar det, at Bestyrelsen vil have sin Opmærksomhed henvendt paa Indtrædelsen af Forhold, der mulig kunde nødvendig-gøre Modifikationer. Dette stemmer ganske med det foranførte: Renten af Prioritetslaan vil først blive nedsat, naar Forholdene gøre det nødvendigt, og: naar Sparekassen ikke længere kan opnaa $4\frac{1}{2}$ pCt. Saa vilde imidlertid ingen takke Bestyrelsen derfor. Derimod vilde Bestyrelsen gøre sig fortjent af Samfundet og erhverve manges Tak, dersom den uden den haarde Nød, altsaa frivilligt, tog Initiativet til en Foranstaltning, som vilde være af stor Betydning, ikke blot for de Debitorer, som nu skyldte den 16—17 Millioner Kroner mod Pant i fast Ejendom, men til-lige som et værdigt Exempel til Efterfølgelse.

Af samtlige Sparekasser var der, som foran oplyst, den 31te Marts 1884 anbragt over 168 Millioner Kroner i faste Ejendomme til en Gennemsnitsrente af mindst $4\frac{1}{2}$ pCt. En Nedsættelse af $\frac{1}{2}$ pCt. vilde bringe Debitorerne en aarlig Mindreudgift af henved 850,000 Kr., en Sum af overordentlig

stor Betydning i disse Tider, hvor Ejendomsbesiddere, især paa Landet, daglig se deres Indtægter formindskes, men ikke kende til nogen Lettelse i de deres Ejendomme paahvilende Afgifter og Byrder. Sparekassernes Exempel vilde snart blive fulgt af Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871 med dens 27 Millioner Kroner i Prioriteter, af mangfoldige Stiftelser, Stamhuse osv., som ikke kunde være tjente med, at alle de bedste Panter gik fra dem, og dernæst af en Mængde Private, hos hvem den samme Betragtning vilde gøre sig gældende. Dette at bringe 1ste Prioritets Renten gennemgaaende ned til 4 pCt. er med andre Ord en Opgave, som Sparekasserne i Fællesskab kunde løse og som i det Hele og Store ikke kan løses uden deres Hjælp. Dersom det herimod skulde blive indvendt, at vi selv have forudsat Muligheden af, at en Del Kapitaler, og navnlig de store, vilde trække sig tilbage fra Sparekasserne, hvorved disse vilde faa meget mindre Beløb at virke med, skulle vi bemærke, at disse ledige Kapitaler jo maatte finde en Anvendelse og højst sandsynligt vilde søge den i fortrinlige Prioriteter til samme Rente, som Sparekasserne hidtil have givet dem, altsaa henimod 4 pCt. p. a. Dersom dette skulde være en Del af Ejerne imod, vilde den nærmest liggende Anbringelse være i Obligationer af en eller anden Kreditforening, og dette vilde ligeledes være til Laansøgernes Fordel, da Kursen maa antages at ville stige ved forøget Efterspørgsel.

Sluttelig skal det endnu (efter Statshaandbogen for 1886) bemærkes, at der dog er nogle Sparekasser,

som gøre Udlaan mod 1ste Prioritet til 4 pCt. p. a.,
 saasom den sjællandske Bondestands Sparekasse (Kapi-
 tal $13\frac{3}{10}$ Million Kroner), der dog foruden Renten
 forlanger et Administrationsgebyr af $\frac{1}{5}$ pCt. p. a.,
 Nyborg og Omegns Sparekasse (Kapital ca. $4\frac{3}{4}$ Million
 Kroner) og Langelands Sparekasse (Kapital ca. $5\frac{2}{10}$
 Million Kroner).

Den svenske Bankreform.

Af

Banksekretær, Dr. jur. J. Heckscher.

Vor Tid, som i det Hele taget viser en vis Tilbøjelighed til at vende tilbage til Monopoler og Centralisation, fører, hvad Bankpolitik angaar, øjensynligt i Retning af Enbanksystem og Afskaffelse af privat Seddeludstedelse. Beviser herpaa kunne med Lethed hentes fra de senere Aars Banklovgivning i saa godt som alle evropæiske Stater. Ved den bekendte Peelske Bankakt af 1844 bleve de private Seddelbanker i England satte paa fast Ration; man tildelte dem et Kontingent, der ikke under nogen Omstændighed maatte overskrides, og forbød (ligesom kort efter i Skotland og Irland) Oprettelsen af nye Seddelbanker. I de romanske Lande trængte Monopolsystemet igennem mere eller mindre definitivt, saa at nu baade Frankrig, Spanien og Belgien faktisk have Enbanksystem, medens Italien har opsagt Privatbankernes Seddeludstedelse til Udgangen af 1889. Den tyske Banklov af 1875 var saa tydelig dikteret af Forkærlighed for den nye Rigsbank, at de bestaaende Privatbanker med Rette følte sig gjorte overflødige som Seddelbanker og for en stor Del strax opgave Emissionsretten, medens

de Banker, der foretrak at beholde den, i alle Retninger, baade lokalt og materialt, fik snævre Baand at røre sig i. Med Undtagelse af Schweiz — hvis Føderativforfatning ligesom de forenede nordamerikanske Staters synes at være uforenlig med Enbanksystemet — og Portugal have de øvrige evropæiske Stater udenfor Norden kun én Seddelbank hver. Og af de nordiske Lande vil Finland snart høre til samme Klasse som Danmark og Norge, idet Regeringens Forslag om Ophævelse af privat Seddelemmission ifjor antoges af Stænderne og snart kan ventes at blive Lov.

Sverige indtager i denne Bevægelse en Særstilling. Dets gamle Rigsbank, et Udtryk for de lovgivende Stænders Uafhængighed af Kongemagten, for saa vidt Rigets Pengevæsen angaar, deler broderligt Retten til Seddeludstedelse med 27 Privatbanker (Enskilda Banker), for den allerstørste Del blomstrende Instituter, der selv af deres Modstandere erkendes at have været en vigtig Støtte for Landets Næringer*). Men den nyere evropæiske Bevægelse henimod Enbanksystemet har selvfølgelig brudt sig hæftigt imod denne Organisation. Og den har til Forbundsfælle faaet en Opinion af gammel Datum, der altid har set skævt til de private Seddelbanker, i hvis Emissionsret den fandt en Krænkelse af de lovgivende Stænders Indflydelse paa Statshushold-

*) Om disse henvises til min Afhandling »Sveriges private Seddelbanker« i nærværende Tidsskrifts XV. og XVI. Bind (1880), af hvilken enkelte Punkter ville blive paaberaabte i det Følgende. De nærmeste Kilder til nærværende Artikel ere Bankkomiteens Betænkning af 1883, Regeringens Forslag til og Forhandlingerne paa indeværende Aars Rigsdag. Jfr. ogsaa D. Davidson, Europas Centralbanker, Upsala 1886.

ningen eller — som det ogsaa er blevet udtrykt — en Beskatning af Befolkningen til Fordel for private Interessentskaber.

Det Forslag til Omorganisation af det svenske Bankvæsen, som nylig blev afgjort af indeværende Aars Rigsdag, og over hvis Resultater det er Hensigten her at give en Oversigt, er det sidste Led i en lang Kæde af Reformforslag. Næsten hver eneste Rigsdag i det sidste halvhundrede Aar har søgt at omkalfatre de private Seddelbankers Existensbetingelser, oftest dog uden Resultat af Betydning. Men lige saa villige Rigsdagens folkelige Elementer — det nuværende andet Kammer og tidligere Bonde- og Borgerstænderne — have vist sig til at lytte til Forslag om Indskrænkning af Privatbankerne, lige saa haardnakket have de holdt paa Rigsdagens Magtstilling som Rigsbankens Enehersker. I denne Omstændighed ligger sikkert den største Hindring for at bringe Spørgsmaalet til en lykkelig og endelig Løsning. Til at stille Rigsbanken i en Position, paa en Gang stærk og uafhængig nok til at udfylde en Monopolbanks ansvarsfulde Funktion, udfordres der en Samvirken af alle Statsmagter. Vanskelighederne fra den økonomiske Side ere store nok; skulle de oven i Købet mangfoldiggøres ved politiske Bihensyn, blive de let uovervindelige. Men som det hidtil har været, er Spørgsmaalet om den svenske Bankreform nok saa meget et Spørgsmaal om de forskellige Statsfaktoreres Magtforhold som om den hensigtsmæssigste Bankpolitik. Paa den ene Side er Forholdet dette, at Rigsbanken »forbliver under Rigsdagens egen Garanti og Opsyn« (Regeringsformen § 72), hvilket viser sig i, at Rigsdagen alene vælger dens Bestyrelse og fører Tilsyn med denne

dels gennem Statsrevisionen, dels ved Hjælp af et staaende Udvalg (Bankkøntskottet). Bestyrelsen vælges kun for 1 Aar ad Gangen og kan altsaa til enhver Tid sammensættes overensstemmende med Rigsdagsmajoritetens Smag. Afhængigheden mellem Rigsbankens Bestyrelse og Rigsdagen har sit adækvate Udtryk deri, at Direktørernes officielle Titel er »Bankfuldmægtige«; de skulle i Virkeligheden kun som Fuldmægtige udføre det Hverv, som gives dem af deres Mandant, Rigsdagen. Over Bankens Udbytte kan Rigsdagen frit raade; den overlader vel i Reglen Statskassen Overskuddet, men kan dog ogsaa i det Hele eller tildels reservere det for Bankens egne Formaal. Men er Regeringen altsaa udelukket fra al Indflydelse paa Rigsbanken, saa har den paa den anden Side grundlovmæssig Hjemmel til at holde Rigsdagen ude fra Privatbanklovgivningen.

Kongens saakaldte »økonomiske Lovgivningsmagt« (Regeringsformen § 89) levner i alle Spørgsmaal angaaende »Rigets almindelige Husholdning« kun Plads for »Forestillinger og Ønsker« fra Rigsdagens Side, hvilke Kongen tillægger den Betydning, »han finder nyttig for Riget«. Følgen af denne ejendommelige Kompetencefordeling er, at ethvert Forsøg paa at bringe Rigsbanken ind under den almindelige Lovgivningsmagt let vil støde paa uovervindelig Modstand hos Rigsdagen, og at Regeringen, skønt den gentagne Gange har givet Rigsdagen Lejlighed til at udtale sig om Privatbankens Ordning, dog, naar det kom til Stykket, ikke sjældent har fulgt sin egen Opfattelse herom i Strid med Rigsdagen.

Det er nødvendigt for Forstaaelsen af Reformens Historie at holde disse politiske Betragtninger in mente,

ellers vil det vise sig som en Gaade, hvorfor det store Arbejde, der har været nedlagt paa Ordningen af det svenske Bankvæsen, hidtil kun har baaret saa sparsomme Frugter, og hvorfor denne Ordning endnu stadig maa kaldes et aabent Spørgsmaal. Paa dette Sted vil der imidlertid ikke være Plads for yderligere Under søgelser om Reformens politiske Baggrund; der tilsigtes kun en orienterende Fremstilling af dens Udvikling og økonomiske Betydning.

I.

Der er i den stadigt tilbagevendende Trang til at omforme det svenske Bankvæsen Meget, som minder om en begyndende kronisk Sygdomsproces i et ellers kraftigt Samfundslegeme. Lider Samfundet virkeligt, saa lider det i alt Fald ubevidst; Sygdommen bestaar mere i, hvad der befrygtes end i allerede indtraadte funktionelle Forstyrrelser. Under saadanne Forhold er Diagnosen lige saa vanskelig som Behandlingen kan blive skæbnesvanger — intet Under, at Patienten nærer Mistro til altfor radikale Kurmetoder. Man har da famlet og søgt for at finde Ondets Rod: Er det Rigsbanken, der skal styrkes eller bringes i gunstigere Levevilkaar, eller skulde det være Privatbankerne, man skal tage under Behandling? Forholde disse Institutioner sig indbyrdes som tvende sideordnede Ytringer af et normalt økonomisk Liv, eller bør Diæten rettes paa en Nedstemmen af den Enes Funktioner for at udvikle den Andens Muligheder?

Mangfoldige ere de dødfødte Forsøg og de planløse Forslag, som denne Usikkerhed i Udgangspunktet har fremkaldt. Først efterhaanden synes den Overbevisning

at have arbejdet sig frem, at ingen Reform her er mulig, naar ikke Omsætningen som Helhed bringes i harmonisk Ligevægt, naar ikke Organisationens rettes paa en samtidig og klogt beregnet Afvejelse af de forskellige Kreditanstalters indbyrdes selvstændige Anlæg. I denne Henseende har den Reformbevægelse, som ved Rigsdagen 1886 har fundet sin foreløbige Afslutning, et afgørende Fortrin for alle de foregaaende Projekter. Den har bevidst lagt an paa at reformere baade Rigsbanken og Privatbankerne, og den har endog været forberedt med speciel Beregning om at bringe den latente Krise, der stadigt tyngede paa Omsætningslivets Sundhed, til et akut Udbrud, ligesom for at faa Symptomerne til at udtale sig tydeligere. Derfor havde Regeringen i de seneste Aar ikke villet fornye de »enskilda« Bankers Oktrojer efterhaanden som de udløbe for 10 Aar, som det ellers var sædvanligt, men kun til Udgangen af 1888. Den havde villet stille Repræsentationen for Øje, at det afgørende Valg mellem Enbank- og Flerbank-system før eller senere dog maatte træffes. Som Følge deraf tilkommer der dette sidste Forsøg en større Opmærksomhed end de foregaaende som Grundlag for Reformens fremtidige Gennemførelse.

For at faa et Indblik i, hvad man har tilsigtet, og hvorledes man tør vente, at et Resultat endnu vil kunne opnaas, er det dog nødvendigt at forfølge Reformens Historie tilbage i Tiden. Ser man da først paa den Side af dens Gang, som har været baaret af den Tanke, at det væsentligst gjaldt om at skabe en virkelig Centralbank, saa viser sig her flere Hovedretninger. Ældst af disse Forsøg er den Bestræbelse at gøre Rigsbanken til en Association mellem Staten og private Interes-

senter, en Tanke, som jo nu er realiseret i næsten alle europæiske Landes Centralbanker, men som ikke har kunnet gennemføres i Sverige, uagtet den allerede er fremsat af Rigsbankens Direktion i en Erklæring af 1756 og senere er optagen baade i Kommissionsbetænkninger og Lovforslag. Udførligst er denne Plan behandlet af en Kommission fra 1860, som foreslog en Deling af Rigsbanken i to Afdelinger, en Vexelbank og en Laanebank (i Lighed med Bank of Englands issue department og banking department), af hvilke den sidstnævnte skulde tilhøre Staten og private Interessenter i Forening. Men for Tiden maa Planen anses for aldeles skrinlagt, skønt ogsaa den sidste Kommission af 1881 havde taget den op som et Fremtidsperspektiv. Selvfølgelig ser en saadan Foryngelse af den ærværdige Rigsbank ved personligt driftige Deltagere tiltalende nok ud; men det synes dog, som om de Privates Indflydelse paa slige Anstalters Ledning i Reglen er mindre, end den lover at være, og vist er, at den svenske Rigsdag ikke for Tiden tænker paa at gaa ind paa noget Interessentskab af denne Art.

Mindre indgribende, men maaske nok saa virksom vilde da den Reform være, der lod Rigsdagen beholde sin Rigsbank, men gav Regeringen en vis Indflydelse paa Valget af dennes Bestyrelse, en Indflydelse, som jo de fleste Landes Centralbanker indrømme den udøvende Magt. En slig Medvirkning for Regeringen er allerede antydet som ønskelig af en Kommission fra 1822, og den er senere gentagne Gange optaget i Lovforslag, baade af Regeringen og ved det private Initiativ. Men ikke engang herfor er Tiden endnu moden; det sidste

Kommissionsforslag af 1881 er i dette specielle Punkt ikke blevet Rigsdagen forelagt af Regeringen.

I én Retning har dog Arbejdet paa at bryde Rigsbankens Vælde ikke været ganske uden Frugt, nemlig i Bestræbelsen paa at afskaffe Rigsbanksedlernes saakaldte »Tvangskurs«, deres Egenskab af legal tender. En Grundlovsforandring i denne Retning har nemlig været antagen af tvende paa hinanden følgende Rigsdage, 1834—35 og den næste. Disse vedtog et Tillæg til Bestemmelsen i Regeringsformens § 72 (om Rigsbankens Ret til at udstede Sedler, som bør anerkendes som Mønt) af følgende Indhold: »saa længe de efter deres Paalydende af Banken indløses ^{med} af Sølv.« Men saa hændte det mærkelige, at Regeringen, som paa disse Rigsdage havde været særdeles virksom for at tilvejebringe en ny Basis for Rigsbanken, nægtede at sanktionere Tillæget, rimeligvis af Misfornøjelse over, at dens egne Forslag faldt igennem. Imidlertid er Tvangskursen — skønt den praktisk set ikke har vist sig at medføre nogen Ulempe, da Bankens Kredit i nyere Tider er hævet over al Tvivl og de Betragtninger, der kunne anføres til Forsvar for dens Bibeholdelse, ere vægtige nok — stadig en Torn i Øjet paa Privatbankerne, som ideligt kræve den afskaffet. For at neutralisere dens Farlighed er det paalagt Rigsbanken paa Anfordring at indløse sine Sedler med Metal; denne Bestemmelse blev tilligemed Fastsættelsen af Rigsbankens Grundfond og flere mindre indgribende Regler ophøjet til Lov af Konge og Rigsdag i Forening (Lov 1. Marts 1830) og senere (1851) antaget som Grundlov ved Tillæg til Regeringsformens § 72. Sedlernes Egenskab af

lovligt Betalingsmiddel bestaar dog uafhængigt af denne Forpligtelses Overholdelse.

Som man ser, ere de Sejre, Rigsbankens Modstandere have vundet, ikke særligt afgørende. Meget har ikke været tilstræbt for at bryde dens Overhøjhed, endnu mindre er ført igennem. Saa meget mere omfattende og livlig er da den Bevægelse, der har været rettet for at reformere de seddeludgivende Privatbanker. Ikke saa snart var det lykkedes disse Associationer at arbejde sig op til nogen Betydning — dette paa Grundlag af den kgl. Kundgørelse af 14. Januar 1824, hvilken atter skyldtes et Ønske fra selve Rigsdagens Side om Lettelser for Oprettelsen af private Diskontoinstituter (jfr. Tidsskr. Bd. XV., S. 323) — saa begyndte Oppositionen imod dem. Allerede Ridsdagen 1834—35 antog et Lovforslag om at bringe dem ind under den almindelige Lovgivningsmagt, et Forslag, som dog ikke blev til Lov. Og siden den Tid høre private Forslag om de enskilda Banker til Rigsdagsmotionernes staaende Repertoire. Tror man imidlertid at kunne finde Plan og Sammenhæng i disse Bestræbelser, saa fører en nærmere Undersøgelse snart til, at Forsøget maa opgives; dertil er Billedet alt for broget. Der har været Rigsdage, hvis venlige Sindelag mod den private Seddeludgivelse ytrede sig i de mest forføriske Former; paa Rigsdagen 1856—58 fremsattes saaledes to Forslag om fuldstændig Frigivelse af Bankvirksomheden; Regeringens Stadfæstelse af Oktrojerne skulde være ufornødne og Bankerne selv skulde have Ret til at bestemme baade Sedlernes Valør og Emissionens Omfang. Men i Reglen har Vinden blæst fra den stik modsatte Kant; Forslag om fuldstændigt Ophør af private Seddelbanker

forekommer saaledes paa Rigsdagene 1844—45, 1847—48, 1868, 1869, 1870 og 1879.

Afset fra disse Yderligheder kan der dog ogsaa paavises en Række besindige Forsøg paa at bringe Privatbankernes Emissionsret ind under et rationelt System. Bestræbelserne herfor ere vel endnu staaende, men have i en og anden Henseende sat Frugt, for saa vidt Regeringen har taget Hensyn til dem dels ved Stadfæstelse af de enkelte Oktrojer, dels ved Affattelsen af de kgl. Kundgørelser af 9. Jan. 1846 og 12. Juni 1874, som endnu stadigt ere de enskilda Bankers modus vivendi. De nu gældende Forskrifter om Seddeldækning ved Hjælp af Værdipapirer og tildels subsidiært ved Portefeullen (se Tidsskr. Bd. XVI. S. 28 ff.) have saaledes faaet denne Affattelse efter Rigsdagens Ønske. Man vilde komme bort fra Dækning af Privatbanksedler ved Hjælp af Rigsbanksedler og hos Rigsbanken paa Folio indestaaende Midler; navnlig var det A. O. Wallenberg, der paa Rigsdagen 1874 tog Ordet for denne Forbedring og tillige fik slaaet fast, at Sedlernes Indløsning ved Hovedkontoret skulde ske i Guld i Stedet for med Rigsbanksedler. Derimod have flere Forslag om Indførelse af Tredjedelsdækning med Metal (saaledes paa Rigsdagene 1869 og 1874) ingen Tilslutning fundet og heller intet Resultat haft.

Mere Usikkerhed har der været i Bestræbelserne for at afskaffe de smaa Sedler; de have været dødsdømte flere Gange, uden at man dog ret har haft Mod til at exekvere Dommen. Den kgl. Kdg. af 1846 fastsatte Femkronesedlernes Levetid til Udgangen af 1850; senere gav man dem Frist henholdsvis til Udgangen af 1851 og 1854. Imidlertid havde Regeringen nedsat en

ny Kommission af 1852, hvis Forslag forelagdes Rigsdagen 1853—54, og i Henhold til denne Rigsdags overvejende Stemning — selve det af Rigsdagen vedtagne Banklovforslag nægtede Regeringen at sanktionere — bleve Femkronesedlerne for Fremtiden atter tilladte. Saa dukker Forslaget om deres Afskaffelse atter op paa Rigsdagen 1868—70 og 1874, indtil det ved Kdg. af 1874 § 27 bliver slaaet fast, at Privatbankernes Ret til at udstede Sedler paa 5 og 10 Kroner kun gælder »indtil Kongen anderledes forordner«. For Femkronesedlernes Vedkommende gjorde Regeringen omsider Brug af denne Myndighed ved Finansminister Forssells Kundg. af 20. Juni 1879, der afskaffede dem fra nævnte Aars Udgang; derimod kom denne Ministers Plan om at forbyde ogsaa Tikronesedlerne fra Udgangen af 1882 aldrig til Udførelse.

Paa Rigsdagen 1881 vedtoges det at opfordre Regeringen til at underkaste de gældende Bestemmelser for de ensk. Banker en Revision og at udfærdige Forslag til ny Lovgivning herom. Denne Opfordring fik da til Følge, at Regeringen nedsatte en Kommission, »Bankkommitteen«. Men denne skulde ikke blot tage de private Seddelbanker under Behandling, Kommissariatet omfattede — heri laa det store Fremskridt — ogsaa Forpligtelse til at afgive Forslag til Lov dels om Aktiebanker uden Seddeludstedelsesret, dels om saadanne Forandringer med Hensyn til Rigsbanken, som maatte vise sig ønskelige for det Tilfælde, at større eller mindre Indskrænkninger skulde foretages i den private Seddel-emission. Hvad Aktiebankerne angik, var dette vel ikke første Gang, at de for Alvor bragtes ind under legislative Overvejelser. Enkelte sporadiske Forslag om

disse have foreligget paa tidligere Rigsdage, og et saadant var endog antaget af Rigsdagen 1862—63; men i de senere Aar faldt dog alle Forsøg paa deres Lovordning regelmæssigt til Jorden. Regeringen har ved Stadfæstelsen af deres Statuter fulgt en nogenlunde ensartet Praxis, navnlig forbeholdt sig et vist Tilsyn med deres Virksomhed og Offentliggørelsen af deres maanedlige Balancer i Lighed med Seddelbankernes; men forøvrigt havde man overladt disse Anstalter saatemmelig til sig selv. Nu gjaldt det at skabe en Ordning, der omfattede alle tre Grupper af store Kreditinstituter i en Totalitet.

II.

»Bankkommitteen« var sammensat af 2 Rigsbankdirektører, 2 Direktører for Enskilda-Banker, 2 for Aktiebanker, 3 Rigsdagsmænd, en Højesteretsdommer og en Landshøvding som Formand. Den afgav sin Betænkning den 14. December 1883. Forslaget tilsendtes Banker og Myndigheder til Betænkning og lagdes derefter til Grund for Regeringens Forslag til indeværende Aars Rigsdag. Afgivelserne mellem Regeringens Forslag og Kommissionens ere vel ikke uden Betydning, men dog ikke flere, end at de kunne behandles i Forbindelse med en Redegørelse for selve Kommissionsforslaget.

Der lyder gennem Bankkommitteens Betænkning en alvorlig og indtrængende Advarsel mod Flerbanksystemets Farer for hele Samfundet. Der skildres, endog med stærke Farver, hvorledes de mange Smaabanker hver for sig maa forfølge deres egne Interesser, hvorledes den Forøgelse af Omsætningsmidlerne, som gennem

deres Seddelpresser tilføres Samfundet, virker hen til for stor Villighed i Kreditens Anvendelse i alle Næringsvirksomheder og driver Varepriser saavel som Arbejdspriser i Vejret, indtil den voxende Import, som heraf bliver en naturlig Følge, efterhaanden forrykker Handelsbalancen og tvinger til atter og atter at søge Laan i Udlandet for at skaffe Midler til at betale Importen. Paa den anden Side vises det, hvorledes en mægtig Centralbank, som ikke behøver at tænke paa Andet end Møntværdiens Opretholdelse og kan holde sig borte fra alle Foretagender, som kunde gribe forstyrrende ind i dens Beregninger herom, bliver en fint mærkende Maaler for Næringslivets Svingninger, altid i Stand til i et kritisk Øjeblik at yde de betrængte Samfunds-elementer et kraftigt Haandtag. Men ud fra disse Præmisser kommer Bankkommitteen dog ikke til det Resultat, der laa nærmest: Flerbanksystemets Ophævelse. Den har valgt den ganske ejendommelige Vej for sine Reformbestræbelser at opstille tvende alternative Forslag. Det sidste af disse indeholder en hel Lovgivning paa Basis af et virkeligt Enbanksystem, i hvilket Sveriges Rigsbank er Landets eneste Seddelforsyner; men dette henviser Kommitteen selv til en uvis Fremtid. Det første derimod, som efter dens Mening er af aktuel Natur, er langt mindre radikalt. Kommitteen gaar nemlig ud fra — og i den Henseende har Regeringen ganske delt dens Betragtning — at Landets Næringsliv for Tiden ikke vil kunne staa sig ved en Afskaffelse af de private Sedler. De enskilda Banker have omspændt Landet med et Næt af Afdelingskontorer, der besørge den allervæsentligste Del af den lokale Om-sætning, i alt Fald udenfor de egentlige Handelscentrer;

vilde man nu berøve dem Seddelemmissionen og altsaa tvinge dem til ved disse smaa, tildels afsides beliggende Kontorer at holde en kostbar Kasse af Rigsbanksedler og Mønt, saa vilde de efter al Rimelighed hellere finde sig i at opgive Afdelingskontorerne til stor Skade for Omsætningslivet. Regeringsforslaget er endog i en væsentlig Henseende varsommere overfor de ensk. Banker end Kommitteen. Medens nemlig denne vel ikke for Tiden troede at burde foreslaa Afskaffelsen af Tikronesedlerne, men dog bibeholdt den Ret, som bestaar, til ved kgl. Anordninger at ophæve dem naarsomhelst, har Regeringen ment, at denne Tilstand, der af Privatbankerne atter og atter beklages som højst ufordelagtig paa Grund af den Usikkerhed, den medfører for Bankernes fremtidige Livsvilkaar, burde afløses af mere stabile Regler. Og da man nu med Rette kan gaa ud fra, at Ophævelsen af Tikronesedlerne vilde være næsten det samme som Afskaffelsen af hele Seddeludstedelsesretten, har Regeringen villet give Afkald paa Retten til at inddrage Tikronesedlerne. Derimod søger Kommitteen at begrænse den private Seddeludstedelse ved Hjælp af Kontingentsystemet. Ifølge en statistisk Opgørelse er den kommen til det Resultat, at de ensk. Banker ikke have Brug for et større Beløb i udeløbende Sedler end 50 Mill. Kr., og denne Sum bør de da heller ikke have Ret til at overskride; ved Regeringsbeslutning bør der da tildeles hver Bank et Maximum indenfor det samlede Totalbeløb af Sedler. Denne Tanke har Regeringen sluttet sig til; kun har den i Privatbankernes Interesse villet aabne en Mulighed for dem til at gaa ud over Maximum mod Sikkerhed i Guld, hvorom strax nærmere. Foruden et Forsøg paa at normere Forholdet af

Tikronesedler indenfor den hele Seddelmængde, er dette al den Begrænsning, Regeringen har anset det for raadeligt for Tiden at undergive Seddelprivilegiets Omfang.

Med Hensyn til den Sikkerhed, der bør skabes for Seddelbankernes Kreditorer, vilde saavel Bankkommitteen som Regeringen afskaffe den solidariske Ansvarlighed hos Deltagerne, paa hvilken de private Seddelbanker nu ere baserede; de Stemmer blandt Privatbankernes Tilhængere, som have hævet sig for dens Bevaring, ere heller ikke mange. I Stedet opstillede Kommitteen et System, der i alt Væsentligt er accepteret af Regeringen, og som gaar ud paa Følgende: Deltagerne i en ensk. Bank hæfte for alle Bankens Forpligtelser foruden med Grundfonden tillige med et lige Beløb som hver Enkelts Andel i Grundfonden, samt desuden særskilt for Sedlerne med et tilsvarende Beløb. Foruden denne Tre-dobling af det personlige Ansvar er det nye Princip optaget, at de Sikkerheder, paa hvilke Seddeludstedelsen baseres, bliver specielt Pant for Sedlerne.

Selve Dækningsreglerne afvige derimod mindre fra de bestaaende Regler. Basis for Seddeludstedelse skal ligesom nu være et Hypothek af Værdipapirer, som sættes i Forvaring hos offentlig Myndighed (jfr. Tidsskr. Bd. XVI. S. 28); dette Hypothek skal for mindst 70 pCt. bestaa af Stats- eller Hypothekobligationer, for højst 30 pCt. af Prioriteter i fast Ejendom under Halvdelen af Vurderingssummen. Men Regeringen har desuden optaget Ret for Bankerne til at udstede Sedler mod Pant af lige Beløb i Guld udover Kontingentets Maximum, med det Vilkaar, at ogsaa dette Guld sættes i offentlig Forvaring, og at Banken yderligere har 50

pCt. af det saaledes deponerede Guld i Kasse ved Hovedkontoret. Seddeludstedelse mod Guld vil altsaa koste Banken $1\frac{1}{2}$ Gang Sedlernes Beløb i renteløs Kasse. Paa den anden Side skal den nu bestaaende Adgang til at udgive Sedler mod Portefeullen indtil Halvdelen af Grundfondens Beløb bortfalde. Til Grund for denne nye Bestemmelse om Seddeludstedelse mod Guld ligger den Betragtning, at en fast Kontingentering, navnlig holdt indenfor saa snævre Grænser som 50 Mill. Kr., ikke vilde sætte Bankerne i Stand til at benytte Emissionsretten i dens nuværende Omfang, dersom de behøvede at befrygte, at selv dens mindste Overskridelse vilde medføre Fortabelsen af Seddelprivilegiet; som Sikkerhedsventil bør der derfor skabes en Mulighed for dem til at gaa noget udover Grænsen, naar de ville bære de Ofre, der ere forbundne med Anskaffelsen af Guld som Dækningsmiddel.

En Følge af det Maadehold i Forhold til Privatbankernes Emissionsret, af hvilket dette Reformforsøg bærer Præget, er den, at der ikke bliver Opfordring til at røre meget ved Rigsbankens Stilling og Organisation, Bankreformens i konstitutionel Henseende ømmeste Sted. Et Forslag fra Bankkommitteen om Ret for Regeringen til at vælge Formand i Rigsbankens Direktion og om treaarig Valgperiode for dens Medlemmer er slet ikke blevet forelagt Rigsdagen af Regeringen. Derimod har den optaget Kommitteens Forslag til en ny Redaktion af Loven af 1. Marts 1830, hvorefter ogsaa Rigsbankens Dækningsregler skulle være afhængige af Konge og Rigsdag i Forening. Rigsbankens udækkede Seddelmængde fastsættes heri til 45 Mill. Kr. mod inden- og udenlandske Vexler, Statens, Hypothekbankens

og andre indenlandske Obligationer, som noteres paa udenlandske Børser, samt let sælgelige fremmede Statspapirer. Udover disse 45 Mill. Kr. fordres som Dækning for Rigsbanksedlerne (i temmelig nær Tilslutning til det nugældende Bankreglement) a) Bankens Forraad i Landet af Guld og i Henhold til den nordiske Møntkonvention præget Sølv, b) Guld, deponeret i Udlandet eller paa Vej derfra, c) Fordringer paa Folio hos Banker eller Handelshuse i Udlandet. Af den under a. nævnte Metalbeholdning skulle mindst $\frac{4}{5}$ udgøres af Guld.

III.

Det her refererede Reformforslag indbragtes for den nu afsluttede Rigsdagssamling, fordelte i 7 forskellige Love. Meningen med denne Udstykning var at give visse af Bestemmelserne, nemlig dem, som indeholdt Afvigelser fra den almindelige Privatret, Civillovs Egenskab, altsaa gøre deres Ophævelse eller Forandring afhængig af Konge og Rigsdag, medens de egentlige Organisationsforskrifter vedblivende skulde publiceres i Henhold til Kongens selvstændige Lovgivningsmagt, hvorved de bl. a. undroges Højesterets forberedende Prøvelse. Mod denne Splittelse var der allerede af Højesteret gjort Indsigelse, og den mødte ogsaa Modstand hos Rigsdagen, der ansaa det for naturligst, naar Regeringen alligevel vilde forpligte sig til kun at ordne Bankvæsenet i Overensstemmelse med Rigsdagens Beslutninger, da at gøre hele Lovarbejdet til Civillov. Forslaget henvistes til et Fællesudvalg, det sammensatte Bank- og Lovudvalg, fra hvilket det udgik som

Forslag til Civillov og med Modifikationer i væsentlige Punkter.

Om Aktiebankerne blev man forholdsvis let enig; der var vel nogen Dissens angaaende Minimum af deres Grundfond og om Forpligtelsen til at forøge Reservefondet til en vis Højde; men herom lykkedes det om-sider at komme til samme Resultat i begge Kamre, og denne Lov blev altsaa ført igennem. Nedenfor skal der gives et Referat af dens Indhold.

Det var om de enskilda Banker, at Kampen stod. Striden om deres Existens var det, der bragte Liden-skaberne i Bevægelse, deres nære Forhold til Landets hele Næringsliv og Kollisionen mellem deres Interesser og Rigsbankens Supremati skyldtes det, naar hele denne Debat i Varme og Omfang naaede op i Højde med de mest brændende Meningsbrydninger om Landets økonomiske Forhold fra de seneste Aar, Forhandlingerne om Toldlovene og Grundskatterne. Desværre kom hele Forslaget — som saa ofte før — for sent til Forhand-ling; ellers var det maaske virkeligt lykkedes at bringe dette Problem i det mindste til en foreløbig Løsning. Nu vare alle de energiske Bestræbelser herfor spildte.

Der var i Grunden kun to Punkter i Loven om Seddelbankerne, om hvilke Debatten drejede sig, men det var ogsaa de afgørende. Omfanget af Seddeludstedelsen og Spørgsmaalet om Seddelprivilegiets suksessive Indskrænkning. Om Afskaffelsen af den solidariske Ansvarlighed var det maaske lykkedes at opnaa Enig-hed, om Kontingenteringen som Princip og om Forholdet for den nærmeste Fremtid mellem Tikronesedler og den samlede Seddelmængde var der heller ikke nogen saa stor Dissens, uagtet der ganske vist forelaa

flere uensartede Forslag herom. Ja imellem Udvalgets Forslag om 60 Mill. Kr. som Maximum for den samlede Seddelmængde og Landmandspartiets Reduktion heraf til 40 Mill. Kr. laa Regeringens Forslag af 50 Mill. Kr. som en gylden Middelvej, der syntes fristende nok til at forene de stridende Parter. Men om det andet, væsentlige Stridspunkt: Skulde Seddelbankerne vedblivende bestaa som saadanne, indtil Regeringen engang maatte finde for godt at nægte dem fornyede Oktroyer? — derom var ingen Enighed mulig. Udvalget var heri gaaet et Skridt videre end Regeringen; medens denne havde indskrænket sig til den Forskrift, at Tikronesedlerne højst maatte udgøre $\frac{3}{5}$ af den hele, paa Værdipapirer grundede Seddeludstedelse, havde Udvalget ved Siden af nogle mindre afgørende Ændringer heri desuden givet en Bestemmelse om, at Tikronesedlerne fra 1894 til 1898 skulde formindskes med $\frac{1}{5}$ hvert Aar, saa at Retten til at udgive Tikronesedler helt ophørte med Aaret 1898. Men uagtet man ogsaa paa Rigsdagen almindeligt gik ud fra, at Ophøret af Retten til at udstede Tikronesedler var det samme som Ophævelse af al med Seddelprivilegiet forbunden Fordel, kunde dette ikke engang tilfredsstillende Modstanderne af de enskilda Banker. Det Forslag, der fra deres Side indbragtes, og som i andet Kammer fik Majoritet for sig, gik ud paa, at al Ret til at udstede Sedler for Privatbankerne skulde ophøre med Aaret 1898, og at Emissionen i Aarene 1889—98 skulde formindskes med $\frac{1}{10}$ hvert Aar. Men paa denne Afklipping af Privatbankernes Livstraad vilde Regeringen og første Kammers Majoritet ikke indlade sig; Regeringen betegnede endog Udvalgsfor-

slaget, der dog var langt mindre vidtgaaende, som uantageligt

Det er tydeligt, at Grunden til denne Holden tilbage fra Regeringens og første Kammers Side mod alle Forsøg paa at præjudicere Seddelbankernes fortsatte Existens til Trods for, at Reformen fra alle Sider erkendtes at burde gaa henimod et Enbanksystem, er at søge i Hensynet til, at Landet ingen egentlig Centralbank har, og at Garantierne for, at det vil kunne faa en, ere for svage. Den meget skaansomme Beskæring af Rigsdagens Myndighed overfor Rigsbanken, der indeholdtes i det ovenfor under II. nævnte Forslag om Forandring af Lov af 1ste Marts 1830, blev vel af første Kammer antagen med en Ændring; men selv om den var bleven til Lov, havde det jo dog kun været Dækningsreglerne, der vare slaaede fast af Lovgivningsmagten; Kravet paa alle de andre vigtige Kauteler, som bør stilles som Vilkaar, inden Rigsbanken staar i en fri, af vexlende Stemninger hos Repræsentationen uberrørt Stilling, vilde derfor lige godt være tilbage. Og Ingenting tyder paa, at det vil blive lettere i Fremtiden, end det hidtil har vist sig, at opnaa en slig Konsolidering af Rigsbanken. Det er jo endvidere saavel af Bankkomiteen som af Regeringen erkendt, at Faren ved en Afskaffelse af den private Seddelemmission især ligger i de ensk. Bankers Afdelingskontorer, der for en stor Del maatte inddrages, naar Sedlerne fratoges dem. Men til at erstatte disse Smaakontorer har Rigsbanken, der kun har 7 Filialer, alle i Stæder (Gøteborg, Malmø, Jönköping, Vexjö, Visby, Luleå og Østersund), ikke nok Expansionsevne, og der er vel at mærke slet ingen Grund til at tro, at man vilde give den Midlerne til at

erhverve den, hvis det blev til Alvor med Smaakontorernes Inddragelse. Der var netop paa sidste Rigsdag Tale om Oprettelse af nye Afdelingskontorer af Rigsbanken i flere Byer; men dette stødte paa en afgjort Modstand endog netop hos mange af dem, der arbejde henimod et Enbanksystem. Man ansaa ikke Rigsbankens Funktionærer for skikkede til en Stilling, der forudsætter en vis Uafhængighed i Dommen over Laanesøgerne; man frygtede for »en Splittelse af Rigsbankens Virksomhed i en Række smaa Laanekasser« og henviste til den private Næringsdrift som Erstatning for de Bankkontorer, der maatte gaa i Løbet ved Reformen. Det er indlysende, at denne Betragtningssmaaade, udtalt af indflydelsesrige Avtoriteter indenfor Rigsdagen, specielt Rigsbankens egne Direktører, ikke spaaer godt for Gennemførelsen af en Plan, der skal stille Rigsbanken som Enehersker over Møntrepræsentativerne; den vilde af lutter Forsigtighed let kunne skrue Landets Omsætningsliv adskillige Decennier tilbage i Tiden.

IV.

Som det eneste haandgribelige Udbytte af indeværende Aars store Reformforslag bliver som ovenfor udviklet tilbage: Loven om »Bankaktiebolag«, som er vedtagen af Rigsdagen og som formodes at blive sanktioneret af Kongen. En Lovgivning for Aktiebanker er i og for sig et saa vigtigt Arbejde, at det fortjener Opmærksomhed. Og for Sverige er en saadan Lovgivning ogsaa praktisk nok; thi Aktiebankerne, der udgøre f. T. et Antal af 16 med en samlet Omsætning af henved 188 Mill. Kr., deri ikke indbefattet de solidariske

»Folkebanker«, hvilke heller ikke ville falde ind under den nye Lovgivning. Hvad der imidlertid berører denne en Del af dens øjeblikkelige Interesse, er den af Rigsdagen udtrykkelige tilsatte Bestemmelse, at Loven ingen Anvendelse har paa Aktiebanker, oprettede i Henhold til en før den 1. Jan. 1887 meddelt Tilladelse, fra hvilken Tid Loven er bestemt til at træde i Kraft. Den er altsaa en Lov for fremtidigt opstaaende Interessentskaber, for de nu bestaaende kun for saa vidt det ved Udløbet af deres Oktrojer vil blive en Betingelse for disses Fornyelse, at man for Fremtiden underkaster sig den nye Lov.

Til Oprettelse af Bankaktiebolag udfordres kgl. Stadfæstelse, hvilken kun meddeles efter Prøvelse af Selskabets Statutter og for højst 20 Aar ad Gangen. Interessenterne skulle have svensk Borgerret og udgøre mindst 20. Om Stadfæstelsen og om Bankens Statutter skal behørig Kundgørelse udfærdiges. Interessenterne hæfte ikke med mere end deres Aktier.

Om Størrelsen af Aktiebankernes Grundfond var det forbundet med nogen Vanskelighed at komme til Beslutning. Under Aktiebankernes Kategori henføres nemlig Instituter af højst forskellig Betydning for Forretningslivet, dels store Bankforetagender, kendte baade i Indland og Udland, dels Smaabanker af ganske lokal og partikulær Betydning med en Kapital af 1—200,000 Kr. eller derunder. Satte man nu Kapitalgrænsen for høj, vilde man enten tilintetgøre Muligheden af slige Smaabanker, der dog ere af Vigtighed for Smaafolk, eller tvinge dem ind under Folkebankernes Klasse med solidarisk Ansvar for Deltagerne. Bankkomiteen havde som Følge deraf sat Minimum af Kapitalen til 100,000

Kr., dog med et subsidiært Ansvar udover Kapitalen af et lige saa stort Beløb for Banker med over 1 Mill. Kr. Kapital, af et dobbelt saa stort Beløb for Banker med Kapital under 1 Mill. Kr. Regeringen, som forkastede dette subsidiære Ansvar som uheldigt og for kritiske Tider endog farligt, foreslog 300,000 Kr. som Minimum. Rigsdagen enedes efter flere Ændringer om 200,000 Kr. som Minimum for Kapitalen. Denne skal indbetales sukcessive i Løbet af højst 1 Aar fra Bankens Aabning under Betingelse af, at Tilladelsen til Bankeus Drift i modsat Fald forbrydes. Det er ikke tilladt at forøge Kapitalen udover det dobbelte af det for hver Bank foreskrevne Minimum uden fornyet Prøvelse og Stadfæstelse af dens Statuter; man har frygtet for, at en for stor Frihed til uden Kontrol at udvide Omsætningen skulde medføre Farer for Næringslivet — en vistnok vel rigorøs Opfattelse af Statsmagtens Værgemaalsret.

Det andet Punkt i Loven, der frembød en Del Vanskeligheder, var Dannelsen af Reservefonden. Herom havde Bankkomiteen foreslaaet, at der af det aarlige Overskud skulde afsættes mindst 10 Procent til Reserven, indtil denne gik op til 20 pCt. af Grundfonden. Men Regeringen gik videre, den optog Forskriften som: mindst 20 Procent af Overskuddet, indtil Reserven naaede 50 Procent af Grundfonden. Med Rette fandt Rigsdagen et saadant Forslag for strængt mod Bankerne; man enedes dog til Slutning om 15 Procents Afsætning, indtil 50 pCt. af Grundfonden er lagt til Side. Selv i denne Form er Bestemmelsen unødvendig haard; det vil jo, selv om en Banks regelmæssige Overskud sættes saa højt som 10 pCt. af Kapi-

talen, vare længere end en Menneskealder, inden Af-sætningen til Reservefonden ophører, og i denne lange Tid maa Interessenterne afstaa en følelig Del af deres Udbytte, og dette vel at mærke uden at de kunne befri sig herfor ved større Tilskud til Grundfonden fra først af og uden mindste Hensyn til, hvorvidt Bankens Forpligtelser paa Grund af Indlaan maatte tale for en større Udstrækning af dens Kapitalstyrke.

Angaaende Omfanget af Aktiebankernes Forretninger indeholder Lovens 2det Kapitel nogle indskrænkende Bestemmelser. Blandt disse fremhæves, at Banken ikke maa eje anden fast Ejendom end den, der er bestemt til at afgive Lokale for Banken, og at anden fast Ejendom, som den kan være nødt til at overtage for Fordringer, skal sælges, saa snart dette kan ske uden Tab. Banken maa hverken erhverve eller som Sikkerhed modtage sine egne Aktier; den maa ikke udstede trykte eller graverede Gældsbreve, lydende paa Ihændehaveren (eller »til en vis Person eller Ordre«, hvilket efter svensk Ret medfører samme Retsvirkning).

Aktiebankens Bestyrelse skal udgøres af mindst fem Personer, hvilke vælges og afskediges af Generalforsamlingen. Revision skal foretages aarligt; Generalforsamlingen vælger Revisorerne, og Bestyrelsens Medlemmer maa ikke deltage i disses Valg; mindst hvertandet Aar skal en af Revisorerne ombyttes. Fra Regeringens Side er Bankens Forvaltning underkastet en regelmæssig Kontrol. Ikke blot skal Bestyrelsen strax efter hver Maanedes Slutning i Nærværelse af en offentlig Tilsynshavende oprette og til Finansministeriet indsende en nøjagtig Oversigt over Bankens

Aktiva og Passiva efter dertil udfærdiget Formular samt meddele Regeringen de Oplysninger om Banken, den maatte forlange; men den skal endog »naarsomhelst« holde Bankens Regnskaber og Dokumenter tilgængelige for Regeringens Befuldmægtigede og Bankinspektøren.

Om Bankens Opløsning indeholder Loven den Forskrift, at Bestyrelsen, naar ifølge sidste Balance Reservefonden og 10 pCt. af Grundfonden ere gaaede tabt, skal sammenkalde Generalforsamlingen ved speciel Tilsigelse til alle Interessenter og under udtrykkelig Tilføjelse, at Selskabet har lidt et sligt Tab; naar Forsamlingen da med $\frac{2}{3}$ af de afgivne Stemmer beslutter at gøre Tilskud for inden 3 Maaneder at bringe Grundfonden op til dens behørige Beløb, kan Driften fortsættes; i modsat Fald skal Selskabet træde i Likvidation. De Interessenter, som vægre sig ved at bære deres Del af det saaledes besluttede Tilskud, ere dog fritagne herfor; de øvrige, som tilskyde Beløbet, have Krav paa Refusion af Beløbet med 6 pCt. Rente p. a., inden noget Udbytte udbetales, samt, i Tilfælde af Selskabets Opløsning, paa Beløbets Tilbagebetaling uden Rente, førend Aktierne erholde Noget ved Realisation. Ved Selskabets Opløsning tilsætter Finansministeren en Tilsynshavende, som har at overvære Bestyrelsens Møder. Viser det sig, at man har uddelt et Udbytte til Aktionærerne, som har angrebet Reserve- eller Grundfonden, medfører dette eventuelt Forpligtelse for de Interessenter, der have oppebaaret et sligt Udbytte, til at tilbageføre samme, og for de Interessenter, der have deltaget i Beslutningen herom, til at erstatte det Tab, der kan opstaa ved en slig Tilbageførelse.

V.

Hvad Rigsdagen 1886 end har udrettet for Banklovgivningen, med Løsningen af de store Stridsspørgsmaal har den ikke været heldigere end sine Forgængere. Og paa det Punkt, hvortil Reformen nu er bragt, kan den ikke længe blive staaende. Da de enskilda Bankers Oktrojer om et Par Aar ere udløbne, staar man allerede nu Ansigt til Ansigt med disse Alternativer: Ophævelse af hele den private Seddelemmission eller Fornyelse af deres Oktrojer endnu for de næste 10 Aar. Begge disse Udveje synes paa Sagens nærværende Stadium lige trøstesløse. Derfor vil den næste Rigsdag sandsynligvis faa den Opgave at genoptage Striden og føre den til Afslutning.

Hvad der da først vil foreligge til Overvejelse, forudsat, at man holder fast ved Overbevisningen om, at Opgaven bør løses i Retning af et Enbanksystem, er det Spørgsmaal, om Afskaffelsen af de private Sedler virkelig vil medføre en saadan Forandring i Landets Forsyning med Bankanstalter, som man fra Bankkomiteens og Regeringens Side hidtil er gaaet ud fra. Dette Spørgsmaal er næppe endnu tilstrækkeligt belyst og kan vanskeligt besvares uden et nøjere Kendskab til de enkelte Bankers individuelle Forhold til deres Landsdele. Men nogen Vejledning kan dog her hentes fra Bankkomiteens statistiske Tabeller (Nr. 12—14, opgjorte paa Grundlag af Primæropgivelser fra Bankerne for Aarene 1877—81). Af disse synes man at kunne udlede følgende Resultater: Seddelbankernes Afdelingskontorer i Provinserne udlaane ikke saa lidt mere end de modtage til Forrentning udenfra; for de i Tabellerne opgivne Tidsrum er Forholdet mellem Filialernes Indlaan og

Udlaan omtrent som 86 til 100. Paa den anden Side har Filialernes Omsætning en aldeles afgørende Betydning for Seddelbankerne som Helhed; baade Indlaan og Udlaan ved samtlige Filialer gik efter Tabellerne til henved $\frac{9}{10}$ af Indlaan og Udlaan fra Hovedkontorerne, altsaa udgjorde næsten Halvdelen af Bankernes samlede Omsætning. Dette sidste Forhold er imidlertid meget forskelligt ved de forskellige Banker; hos 5 af dem, deriblandt to af de største, gik Filialernes indtil 80 pCt. af Bankens samtlige Indlaan, og i 4 Banker have Udlaanene hos Filialerne til visse Tider slugt over 80 pCt. af alle Udlaanene. Hvis disse Forhold skulde vise sig at være nogenlunde konstante, saa følger heraf: Filialerne ville gennemgaaende kun med Tilskud af betydelige Kapitaler kunne bestaa som selvstændige Instituter, naar Sedlerne inddrages; de maa for at tilfredsstille Kravene paa Udlaan, da disse ikke kunne fyldes ved de i Form af Indlaan tilbagestrømmende Beløb, holde en stor Kasse, medens denne (efter Tabellerne) for henved $\frac{4}{5}$ à $\frac{5}{6}$ nu bestaar af Bankernes egne Sedler. Paa den anden Side spiller Filialernes Forretning for Bankerne som Helhed og især for de største af dem en saa væsentlig Rolle, at de ikke efter nogen større Maalestok ville kunne opgives, selv om Sedlerne falde bort. Men ligesom de ville koste Bankerne mere end hidtil, saaledes vil der sikkert blive gjort Forsøg paa at indvinde det Tabte ved højere Udlaansrente osv., adskillige Pladser ville gaa glip af deres Bankkontorer og derved komme udenfor Kredsen af de Egne, der købe billigst og lettest faa Adgang til Kredit. Skulde det saa desuden virkelig være Rigsdagens Overbevisning, at Rigsbanken, som den nu er organiseret, ikke egner sig til at fylde dette Hul,

mener man vedblivende at burde afvente Oprettelsen af private Laaneanstalter i Provinserne under Aktiebankernes Form, saa burde det endmere fortjene at overvejes, om ikke ogsaa en slig Ordning, langt fra at trøste alle dem, der nu klage over den unaturlig høje Rente-fod hos Provinsbankerne, vil gøre Pengene paa afsides liggende Pladser endnu dyrere. Thi disse nye Aktiebanker, som sandsynligvis ikke kunne gøre Regning paa rigeligere Tilstømning af betroede Kapitaler end Seddelbankernes Filialer, ville være henviste til at skabe ret betydelige egne Fonder, og at saadanne ere et langt kostbarere Laaneapparat end en elastisk Seddelemissionsret, behøver næppe nogen Forklaring.

Betænkkelighederne ved Overgangen til et Enbanksystem ville altsaa sikkert vise sig at være mindst lige saa stærke, naar Spørgsmaalet paany foreligger til Afgørelse. Vejen til dette maa søges lige saa meget ved Reformer i Rigsbankens Forhold som ved Begrænsning af de private Sedler, og da først og fremmest i forandrede konstitutionelle Garantier for Opretholdelsen af en virkelig Centralbank.

Herom samler Hovedinteressen ved Reformen sig. I Detaillen er dens Løsning allerede godt forberedt ved det foreliggende Lovgivningsmateriale. Muligvis kan der dog være Et og Andet, som ved en Genoptagelse af Sagen kan blive at medtage, medens man hidtil har forbigaaet det. Det er saaledes stadigt noget utilfredsstillende, at de private Seddelbanker, saalænge de bestaa som saadanne, trods deres Forpligtelse til at indløse Sedlerne med Guld ikke skulle erholde et legalt Paalæg om at holde en vis minimal Metalbeholdning, men at Alt i den Henseende er overladt til Bankernes eget

Skøn, hvorved Byrden for Rigsbanken af at være Bankmetallets Forvarer forøges. En Tredjedels- eller Fjerdedelsdækning, som den kendes fra andre Lande, har dog, hvad man end maa indvende imod den, den gode Egenskab, at den indeholder en stadig Paamindelse til Bankbestyrelserne netop i de gode Tider, naar Fristelsen til at gøre Forretninger er størst; og den kunde jo her yderligere læmpes efter Forholdene. Maaske kunde det endvidere lykkes ved fortsatte Overvejelser at komme til en plausibel Ordning af Forholdet mellem Bankkapital og Indlaanssum, om end med en vis Bevægelighed, medens man nu baade i Bankkomiteen og fra Regeringens Side har maattet skyde dette Spørgsmaal til Side som umuligt at ordne ved Lov. At man er tilbøjelig til at erkende den Modsigelse, der ligger i at reglementere Seddeludstedelsen ved indviklede Dækningsforskrifter og samtidigt at overlade Bankerne selv at skaffe den Dækning, de behage, for den langt større Del af den dem betroede Kapital, som Indlaanene udgøre, fremgaar dog af de foreliggende Forhandlinger. Særlig har et Medlem af Højesteret i sit Votum, da Lovforslaget forelaa denne Ret til Betænkning, fremsat en interessant Plan til en Ordning af dette Forhold paa Basis af tvungne Tilskud til Reservefonden fra Interessenternes Side, disse beregnede efter den Norm, at Bankkapitalen altid bør udgøre mindst 20 pCt. af Bankens Passiva. Omend en Udførelse af denne Plan i den foreslaaede Form vistnok vil vise sig umulig, blandt Andet fordi en frem- og tilbage-svingende Bankkapital baade for Interessenter og Direktører vil vise sig uudholdelig og føre til mange Urime-ligheder, turde dog selve Tanken i Forslaget fortjene en fornyet Overvejelse af Fagmændene.

Meget staar altsaa endnu tilbage, inden den svenske Bankreform er et fuldbyrdet Faktum. Men to Ting kan man lære af dens Historie: den ene, at det Land, som paa Grund af naturlige og kommercielle Forhold er født til et Enbanksystem, bør prise sin gode Lykke, fordi det er gaaet fri for Brydninger og Kampe mellem offentlige og private Seddelproducenter — den anden, at et Land, hvori Flerbanksystemet hersker, ikke uden de største Vanskeligheder kan vende om; Smaabankerne rumme i sig en Mangfoldighed af private og offentlige Interesser, der fortjene en mildere Skæbne end at knuses under Principernes Jærnhæl, og en virksom Centralbank lader sig ikke skabe med et Pennestrøg.

Stockholm, i Maj 1886.

Rettelser.

S. 351 L. 2 læs: Banksutskottet.

- — L. 6 f. n. læs: Privatbankernes.

- 355 L. 13 f. o. læs: med Sølvs.

- 364 L. 13 f. o. læs: De her refererede.

Forholdstalsgrundsætningens Anvendelse ved Præmieuddelinger o. lign.

Overalt, hvor det gælder at fordele saa retfærdigt som muligt, og overalt, hvor den fordelende Retfærdighed udøves af flere Personer i Forening efter disses bedste fri Skøn, — der maa ogsaa Forholdstalsgrundsætningen kunne komme til Nytte, saaledes at baade Retfærdighedens Krav og Dommernes Frihed fyldestgøres bedre end ved de hidtil brugte Fremgangsmaader.

Saaledes vil de Præmier og Belønninger, som uddeles ved Udstillinger, Dyrskuer og lignende Lejligheder faa højere Værd og sandere Betydning. Og lærer man efterhaanden at indføre en mer ensartet Værdimaaling af udstillede Genstande, vil selve Udstillingerne blive til større Nytte for det frembringende og forbrugende Samfund, idet Statistiken faar bedre Midler i Hænde til at kunne sammenligne eller maale Fremskridtet fra den ene Udstilling til den anden. Men dette kan kun antydes, ikke nærmere udvikles her.

Det gælder her alene at anvende paa et nyt Omraade de bedste hidtil kendte Fremgangsmaader ved Udvælgelsen af Repræsentanter. Forholdstalsvalgmaaden har — saa vidt vides — hidtil kun været brugt ved Valget af de Personer, som paa den fuldkomneste Maade skulde repræsentere Vælgerne, saaledes at disses forskellige Meninger i de

rette indbyrdes Forhold blev udtrykte i den repræsenterende Forsamling. Men her gælder det egentlig ikke Valget af Personer, men af Ting, som er udstillede, stillede til Skue, og som nu skal »præmieres« paa en saadan Maade, at Almenheden faar den bedst mulige Vejledning til Bedømmelsen af, hvad der maa anses for særdeles fortrinligt. At man nævner Udstilleren eller Frembringeren af Tingen, altsaa dog Personen, forandrer ikke Sagen.

Dommen om udstillede Tings Fortrinlighed kan ikke være hos alle og enhver. Den almindelige Valgret spiller ingen Rolle ved slige Lejligheder. Det er den aldeles særlige Sagkundskab paa et meget indskrænket Omraade, som Dommen maa voldgives. Derfor dannes Bedømmelsesudvalg for de forskellige Fag eller endog for Grene af et Fag. At disse Udvalg sammensættes saa samvittighedsfuldt som muligt, er naturligvis af største Vigtighed. Allerede paa dette Trin kunde Reglerne for Forholdstalsvalg komme til Nytte. Men dette bliver et Spørgsmaal for sig. Her forudsættes Dommerudvalgene allerede sammensatte. Det er Dommerne, som i dette Tilfælde svarer til Vælgerne ved et almindeligt Repræsentantvalg.*)

Lad os antage, at der paa en Verdensudstilling findes et Dommerudvalg paa 5 Medlemmer for et bestemt, nøje afgrænset Fag, idet der ved Fag forstaas et vist Slags udstillede Genstande! Faget underafdeles naturlig i f. Ex. tre Grupper, der for Kortheds Skyld betegnes med A, B og C. Dersom Verdensudstillingen uddeler tre Præmier og et Hædersdiplom i hele Faget, vil i det højeste fire Udstillere i dette kunne gøre sig Haab om at belønnes; men det er muligt, at der i en eller flere af Grupperne ikke findes Udstillere, som overhoved kan anses værdige til at belønnes. Om saadanne findes, og da hvor mange der i det højeste kan blive Tale om, — maa først og fremmest

*) Se — til nærmere Forstaaelse af det Følgende — mit den 25. Januar 1886 i Folketinget indbragte Lovforslag om ny almindelige Regler for Forholdstalsvalg.

afgøres af Dommerne, og det for hver enkelt Gruppes Vedkommende. Det er denne Virksomhed, som svarer til Opstillingen af Kandidatlister ved et Repræsentantvalg. Ogsaa paa dette Trin kunde Reglerne for Forholdstalsvalg komme til Nytte; men dette bliver ligeledes en Sag for sig, hvortil ikke her kan tages Hensyn. Vi forudsætter derfor, at Dommerne er blevne enige om at indrømme hverandre, at der i alle tre Grupper findes enkelte Udstillere, som der overhoved kan være Tale om at belønne for, hvad de har udstillet. I Gruppen A findes saaledes 3 Udstillere, som mindst en af de fem Dommere vil have belønnet; i Gruppen B 2 og i C ligeledes 2, som er foreslaaede af en eller flere Dommere. De opstillede »Kandidatlister« bliver da:

A.	B.	C.
1. —	1. —	1. —
2. —	2. —	2. —
3. —		

Kun paa de foreslaaede 7 Udstilleres Navne, som skrives paa ovenstaaende 3 Lister, er det tilladt at stemme. Kun 4 af disse 7 kan opnaa Belønning. Afstemningen skal afgøre, hvilke 4 det bliver, og den Orden, hvori de vælges, skal bestemme, hvilken Belønning hver især af disse 4 skal have.

Da 4 Belønninger — 3 Præmier og et Hædersdiplom — skal uddeles, kan hver af de fem Dommere raade over 4 Stemmer. Dersom nogen Dommer anser kun en eneste af de syv Udstillere værdig til Belønning, har han Lov til at give alle sine 4 Stemmer til denne ene. Anser han kun to Udstillere for værdige, kan han enten fordele sine 4 Stemmer med 2 til hver, dersom han finder dem lige værdige, eller med 3 til den ene og 1 til den anden, dersom han finder hin tre Gange saa værdig som denne. Anser han kun tre Udstillere værdige, men den ene dobbelt saa værdig som hver af de andre, kan han give den første 2 og de andre hver 1 af sine 4 Stemmer. Saaledes bliver det enhver af Dommerne muligt — ligesom ved Karakter-

givning gennem »Points« — at udtrykke, i hvilken Grad han anser de foreslaaede værdige til at komme i Betragtning ved Præmieuddelingen. Kun over 4 Stemmer maa han imidlertid raade. Har han bortgivet flere, stryges disse ved Optællingen. Men paa den anden Side skal alle Dommerne ogsaa stilles lige ved Stemmegivningen i den Henseende, at dersom nogen har afgivet færre Stemmer, gentages under Optællingen den eller de afgivne saa ofte, indtil Tallet 4 naas. Dersom saaledes f. Ex. en Stemmeseddel kun indeholder Navnet paa A 2 (o: den 2den til Belønning foreslaaede Udstiller af Gruppen A), regnes dette for at være skrevet 4 Gange; eller: indeholder Stemmesedlen: C 2, A 3 og B 2, men intet 4de Navn, sættes C 2 paa dettes Plads, fordi Dommeren maa antages at foretrække C 2, hvem han har givet sin 1ste Stemme (C 2 faar altsaa 2 af hans Stemmer).

Naar Optællingen af Stemmesedlerne har fundet Sted, skrives til højre for hver af de foreslaaede Udstilleres Navne det Stemmetal, han har opnaaet, f. Ex.:

A.		B.		C.	
1.	6	1.	3	1.	2
2.	4	2.	2	2.	1
3.	2				
I alt 12		1 alt 5		I alt 3	

Havde nogen, som stod lavere paa en Liste, faaet flere Stemmer end nogen ovenfor, vilde Omordning efter Stemmetallene have fundet Sted.

Det viser sig, at de $5 \times 4 = 20$ afgivne Stemmer har fordelt sig paa Grupperne A, B og C henholdsvis saaledes: 12, 5 og 3. I samme Forhold skal altsaa de fire Belønninger fordeles paa Grupperne.

Belønningerne betegnes saaledes: I = 1ste Præmie, II = 2den Præmie, III = 3dje Præmie og IV = Hædersdiplom.

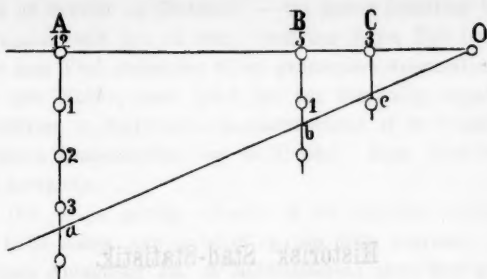
Fordelingen foregaar formaalstjenligst paa følgende Maade (den af Belgieren, Dr. jur. V. D'Hondt opfundne):

Deles	A	B	C		A	B	C	De præmiebelønnede Udstilleres Orden:
med 1	12	5	3	I.	12			I. A 1.
— 2	6	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	II.	6			II. A 2.
— 3	4			III.		5		III. B 1.
				IV.	4			IV. A 3.
					3	1	0	

I Tabellen til venstre deles de paa Gruppelisterne faldne Stemmeantal med 1, 2 osv., indtil der for hver Liste er frembragt saa mange Kvotienter, som den i det højeste kan vente Belønninger ved Fordelingen.

I Tabellen til højre ordnes Kvotienterne efter deres Størrelse. Den største (12) giver Listen, den tilhører, (A) Ret til 1ste Præmie (I); den næststørste (6), som er større end Stemmeantallet paa B (5), giver ligeledes A den 2den Præmie (II); derimod faar B 3dje Præmie (III). Derefter følger »Hædersdiplomet« (IV) til A, medens C ingen Belønning faar. De Belønninger, som saaledes tilfalder Grupperne, gives naturligvis til Udstillerne i disse i den Orden, de har faaet i Følge de opnaaede Stemmetal. De præmiebelønnede Udstillere betegnes ovenfor alene ved Gruppebogstav og Ordenstallet efter Afstemningen: A 1, A 2, B 1 og A 3.

Aldeles samme Udfald vilde man opnaa ved at bruge den grafiske Fremgangsmaade ved Fordelingen. Til at udføre denne let, hurtig og sikkert kan benyttes et Apparat omtrent i Form af en almindelig sort Skoletavle med hverandre skærende lod- og vandrette Linjer og med samme Afstand indbyrdes mellem to og to (man har jo Tavler med Nodestreger). En Lineal maa kunne fastgøres i et Skæringspunkt i Tavlens øverste Hjørne til højre, saa at Linealens nederste Rand vedbliver at skære dette, naar den omdrejes. Man kan ogsaa konstruere et vandret — paa et Bord liggende — Apparat. Konstruktionen er i begge Tilfælde den samme. Apparatets Brug tydeliggøres ved følgende Tegning. Paa denne Figur

er Punkterne A, B og C henholdsvis i Afstandene 12, 5 og 3 fra det faste Punkt O. Paa de lodrette Linier Aa, Bb og Cc er afsat saa mange lige store Stykker, som der højest kan ventes Belønninger til Grupperne A, B og C. *) Paa Grund af Læren om ligedannede Trekkanter har man: $OA: Aa = OB: Bb = OC: Cc$.

Drejes nu en Linial fra Stillingen OA omkring det faste Punkt O, vil dens Kant først naa Punkt A 1, dernæst A 2, saa B 1 og endelig A 3. Det vil sige: den Udstiller af Gruppen A, som har faaet det højeste Stemmetail, skal have 1ste Præmie; 2den Præmie tilkommer A 2, den 3dje B 1, og Hædersdiplomet A 3. Belønningerne uddeles altsaa til de samme Udstillere og i aldeles den samme Orden, naar den grafiske Fordelingsmaade bruges.

Aritmetiken og Geometrien samstemmer. Det er den matematiske Retfærdighed, der er tilvejebragt med Hensyn til Fordelingen af Belønningerne. Dommernes Retfærdighed ved selve Bedømmelsen forudsættes. Deres Frihed og Selvstændighed sikres ved Afstemningsmaaden.

Fredrik Bajer.

*) Ved at lægge et Stykke Silkepapir over et Stykke Millimeterpapir udfører man Konstruktionen meget let, sikkert og hurtigt. Man gennemprikker kun med en Naal.

Historisk Stad-Statistik.

Af

Marcus Rubin.

Die Volkszahl deutscher Städte zu Ende des Mittelalters und zu Beginn der Neuzeit. Ein Ueberblick über Stand und Mittel der Forschung von J. Jastrow. R. Gaertners Verlagsbuchhandlung. Berlin 1886. 219 S. 8vo.

Forfatteren til ovennævnte Værk har, som Titlen viser, ikke til Hensigt at give noget nyt Bidrag til den middelalderlige Stad-Statistik, men han vil samle og ordne de Fremstillinger, der indtil Dato have været spredte i historiske og statistiske Tidsskrifter.

Hans Hensigt har endvidere været at ordne Stoffet saaledes, at navnlig Historikerne kunne faa Indblik i det Materiale, Statistikerne paa dette Omraade have tilført den historiske Forskning, og han er den statistiske Videnskab meget taknemlig for, at den har taget Spørgsmaalet om Stædernes Indbyggerantal op til Behandling.

Forf. har, saavidt Anm. kan skønne, opnaaet sin Hensigt at faa samlet, hvad der hidtil er præsteret af den tyske historisk-statistiske Skole paa den historiske Stad-Statistik Omraade, og ikke blot Historikere, men ogsaa Statistikere ville læse Bogen med Udbytte. Dette skyldes mindre Forfatterens systematiske Inddeling af de hidtil gjorte Undersøgelser — efter Beregninger paa Grundlag af enkelte Dele af Befolkningen, saasom Antallet af Værnepligtige, eller Beregninger paa Grundlag af enkelte Begivenheder, saasom An-

tallet af Fødsler og Dødsfald — thi denne Inddeling byder i Grunden intet nyt ud over, hvad der ligger lige for, og giver kun Forf. Anledning til en gennemført Systematisering paa tysk Manér; men hvad der har Betydning ogsaa for Statistikere er Forfatterens Sammenholdelse af de forskellige Forskeres Undersøgelser og de Kritiker, disse have rettet mod hverandre.

Det er jo nemlig allerede en ret righoldig Literatur, der i de sidste Aar er voxet op paa dette Omraade. De tidligere Antagelser om, at Middelalderens store Byer skulde have Indbyggerantal, der paa nogen Maade ligne de moderne Byers, ere for længst slaaede til Jorden, og Fjærnelsen af de store Tal fra Fantasierne gør selve Undersøgelserne mere ædruelige og bringer Forfatterne til saa nært som muligt at knytte sig til deres Materiale og ikke jugere ud over, hvad Materialet giver stræng Anledning til.

Men naar det nu ved alle de forskellige Undersøgelser har vist sig, at Middelalderens eller Renæssanceperiodens store Byer kun har Tusinder og Titusinder, hvor Nutidens har Hundredtusinder og Millioner, og naar det endvidere er givet, at til noget nøjagtigt Kundskab om Byernes Størrelse naar vi dog ikke — og ville vi, ifølge Sagens Natur, stedse være afskaaret fra at naa — saa maa, efter Anmelderens Mening, for Fremtiden Opgaven mindre blive at stile alle Undersøgelser hen imod selve Folketallet, end at benytte det Materiale, der i saa Henseende maatte kunne skaffes tilveje, til et saa rigt Kulturbillede som muligt af vedkommende Stad.

Hvis Anmelderen turde tage som Exempel hans egen Undersøgelse om Københavns Befolkningsforhold i Hundredaaret 1630—1730 (Historisk Tidsskrift. 5. R., 3. B.), saa tillægger han selv de meddelte Folketal, der dog altid maa variere med en halv Snes Procent op eller ned, langt mindre Betydning — naar blot Byens omtrentlige Størrelse er konstateret — end de Bidrag, som Udskifterne af Kirkebøgerne have givet med Hensyn til Indvandringens Størrelse, Tyskernes og Militærrets Betydning for Byen, Reak-

tionen imod Pest- og imod Ildebrandsødelæggelser osv. Anm. mener, at paa disse Omraader, hvor man kan skabe sig et Billede af Forholdene, uden at have statistiske Data i moderne, exakt Betydning af Ordet, dér er det navnlig, at den statistiske Videnskab ved sine historisk-statistiske Undersøgelser og sin Methode har tilført Historien Oplysninger af Betydning, og paa dette Omraade er der endnu vide Marker at opdyrke.

Selv om man derfor gennem Talopgivelserne af Antallet af Huse, af Antallet af Skattepligtige, af Fattige, af Vaabenføre, af Fødsler, Ægteskaber og Dødsfald osv. ikke skulde kunne samle tilstrækkeligt Materiale til at bestemme Folketallet nøjagtigt, saa er det dog af megen Vigtighed at samle disse Data. Det er Forskellen imellem den Maade, hvorpaa Historikerne i Reglen ere gaaede frem, og den Methode, som Statistikerne anvende, der turde være det afgørende Udbytte, som Historikerne skal have af Statistikernes Bestræbelser. Har en Historiker tidligere skullet bevise, at i forrige eller forforrige Aarhundrede fulgte Daaben saa nær efter Fødslen som muligt, saa har han i Reglen nøjedes med at anføre en Række Citater fra Memoirer og Levnedbeskrivelser, han har omhyggelig udplukket her en Bemærkning i et trykt Værk, hist en Passus i et Brev — men han har mindre faldet paa at skaffe sig Massemateriale ved f. Ex. at gaa Kirkebøgerne igennem, og da behandle dette Materiale efter statistiske, rationelle Regler.

Det er aabenbart, at en saadan Fremgangsmaade ikke kan gennemføres, hvor der absolut intet Massemateriale foreligger. Men de tyske Statistikere have paavist, at der rundt om i Stads- og Provinsarkiverne i Virkeligheden foreligger rige Skatte, som det er Tiden til at hæve. De have allerede med Iver paabegyndt Arbejdet, og de have ved deres omhyggelige, indbyrdes Kritik gjort Begyndelsen til at skabe Metoder for Behandlingen af dette ejendommelige Stof: de for-moderne Materialsamlinger. Thi det forstaar sig af sig selv, at den Maade, hvorpaa man behandler Nutidsmaterialet, maa modificeres ved Behandlingen af

tidligere Tidens Materiale, og dette staar atter i Forbindelse med Undersøgelsernes Formaal, idet man, paa den ene Side, ved Beskæftigelse med Fortidens Materiale maa lægge Vægt paa Data, som ved Nutidsstatistik vilde have ringere Betydning, fordi man her ad langt lettere Veje kan faa de tilsvarende Forhold belyste, paa den anden Side ved Hjælp af dette Materiale kan belyse Tilstande, som man har langt vanskeligere ved at faa paalideligt Nutidsmateriale til, fordi de moderne Forhold ere mere indviklede og Befolkningens Leven og Færden er mere uregelmæssig og mindre underkastet Baand og Regler baade fra Sædvanens — Folkets egen — og fra det Offentliges Side (jfr. saaledes Betydningen af, at man i gamle Dage virkelig benyttede og var fuldstændig knyttet til den Sognekirke, hvor man boede, og derved til dens Kirkebøger, medens dette nu ikke er Tilfælde eller at Ind- og Udførsel af Varer fra en Stad og i det hele Stadens Forbrug var langt lettere at bestemme end nu, eller at Erhvervsstatistiken for en stor Del vilde kunne foretages paa Grundlag af Lavsprotokollerne osv. osv.).

Det foreliggende Arbejde, der har til Formaal at knytte Statistikere og Historikere sammen til fælles Løsning af de mange Opgaver, der foreligge paa dette Omraade, er derfor et meget fortjenstfuldt Arbejde. Selve dets Sammenstillinger af, hvad der hidtil er gjort og af det rigtige og det mindre vellykkede i de hidtil fremkomne Studier ere lærerige, og om end, som sagt, den systematiske Inddeling af de anvendte Metoder for at lære selve Folketallet at kende synes Anm. mindre frugtbringende, saa vil Bogen sikkert give mange Impulser til nye Studier af historisk-statistisk Art, og megen Vejledning til, hvilke Veje man skal gaa, hvilke Veje man skal undgaa, hvilket Maal man skal sætte sig, og navnlig hvilke Frugter man kan plukke paa Vejen.

Anm. er ganske enig med Forf. i, at det vilde have stor Betydning at gøre Kirkebøgerne til Genstand for omhyggelige Undersøgelser. For Danmarks Vedkommende gaa Kirkebøgerne tilbage til Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, og der findes sikkert rundt om i Landets

Købstadarkiver, Kirker og Præstegaarde endnu ret fuldstændige Samlinger af dem. Skulde det ikke være paa Tide, at der udtraktes en beskyttende Haand over dette uerstattelige Materiale? Naar man ser, hvormeget der anvendes paa arkæologiske Undersøgelser, paa smaa og store Fortidslevninger fra urgamle Tider, paa alskens Breve, Pergamentsamlinger og Tryksager helt op til Nutiden — hvorfor samler man da ikke i Tide sammen paa ét Sted eller indregistrerer de vigtigste Hjælpemidler til Kendskabet til Befolkningens Leven og Færden i de sidste 300 Aar, Fortegnelserne over dens Fødsels-, Ægteskabs- og Dødsforhold? Dette er Kulturmomenter, som der i Sandhed burde fredes om, og da nu Historikerne i de senere Aar jo delvis ere blevne Statistikere, og Statistikere efter Evne ogsaa giver sig af med historiske Undersøgelser, saa burde det i første Række blive dem en Fællesopgave at faa reddet, hvad reddes kunde, af det endnu tilstedeværende historisk-statistiske Materiale.

Ny Literatur.

Første Beretning fra den af den engelske Regering i 1884 nedsatte kgl. Kommission til at undersøge de arbejdende Klassers Boliger. Ved Dr. E. Hornemann og Docent Harald Westergaard. Særtryk af »Hygiejn. Medd.« 3 R. III. Kbhvn., Jacob Lund, 1886 (78 S.).

Den engelske Beretnings første Afsnit, særligt om de hygiejniske Forhold, har Dr. Hornemann resumeret og bearbejdet; — det andet Afsnit om de Midler, den engelske Kommission anbefaler til Ondernes Afhjælpning, har Prof. Westergaard bearbejdet; — til Slutning har han tilføjet en kort Oversigt over Beboelses- og Befolkningsforholdene i København, til Sammenligning med Forholdene i London og de større engelske Byer. — Alt meget læseværdigt. — D'Err. Bearbejdere slutter den lille Bog med at udtale det Haab, at det ikke er undgaaet de danske Avtoriteters Opmærksomhed, »at der under de sidste store Tumulter i London fra de fattige Arbejderes Side, hørtes det enstemmige Raab: »Skaf os bedre Boliger!« Og i Forordet siges det, at »Enhver, der bliver bekendt med Beretningen, lettere vil kunne forstaa Aarsagerne til de store Uroligheder, som i den senere Tid har hjemstøgt London og flere større engelske Byer«; men Bearbejderne haaber, at København vil blive forskaanet for lignende Uroligheder, takket være »Myndighedernes forebyggende Foranstaltninger.« Gid Fremtiden, og helst en nær Fremtid, maatte give Forff.

Ret i dette deres Haab, og gid deres Ønske om, at det af dem ydede Bidrag til Sagens Belysning maa bære Frugt, vil blive virkeliggjort.

Spanmålstullarne vid Riksdagen 1886. Utgifven af K. P. Arnoldson. Stockholm 1886. 470 Sider.

Danmarks Sendemand i Stockholm, Kammerherre F. Bille, har vel i dette Tidsskrift (S. 113—150) givet en udførlig og interessant Redegørelse for »Toldbeskyttelses-spørgsmaalet paa den svenske Rigsdag 1886«, — men ikke des mindre kunde vist mange danske Nationalekonomer ønske at have hele denne lærerige Forhandlingers Aktstykker ved Haanden, naar Sagen atter kommer for hos os. Og at den vil det, er der megen Udsigt til, naar man lægger Mærke til de protektionistiske Ønsker, som ogsaa her er komne tilsyne i den senere Tid.

Bogen indeholder saavel alle Rigsdagstalerne stenografisk gengivne som Bevillingsudvalgets Betænkning og Reservationer. Dertil er knyttet en Indholdsfortegnelse og en alfabetisk Liste over alle de Rigsdagsmænd i begge Kamre, som har udtalt sig for eller imod Toldbeskyttelsen, med Henvisninger til deres Ytringer. Saaledes bliver Sagen lettere at studere, end om man skulde manøvrere med alle Rigsdagstidendens Bind paa en Gang. Udgiveren har særlig søgt at gøre Bogens vigtige Indhold tilgængelig for saa mange som muligt derved, at han har sat Prisen meget lavt (2 Kr. 20 Øre), og at den kan bestilles som et Blad paa Posthusene.

Fredrik Bajer.

Émile de Laveleye, la péninsule des Balkans, I—II. Bruxelles, librairie européenne C. Muquardt. 1886. (360 og 435 S.)

Den vidtberejste Forfatter fortæller i disse to Bind om sine nyligt foretagne Rejser i de forholdsvis lidet bekendte Egne Kroatien, Bosnien, Serbien, Bulgarien, Rumelien, Tyr-

kiet og Rumænien. Det er, som man kunde vente, navnlig Notitser, Indtryk og faktiske Oplysninger af politisk, økonomisk og almindelig social Natur, som Værket indeholder, og fra de netop i økonomisk-social Henseende saa ejendommelige Egne er der meget at fortælle. Alt fortælles med Forf.s bekendte Aand og Liv. Der er meget at lære af denne Bog.

Handelskammersekretär Dr. F. C. Huber, die Ausstellungen und unsere Exportindustrie. Stuttgart, Verlag von Paul Neff. (384 S.) (M. 4,50).

Det smukt udstyrede Værk falder i tre omtrent lige store Dele. I den første fremstiller Forfatteren »Udstillingsvæsenets Theori«. Han optræder her imod den gængse Talemaade om, at de store internationale og universelle Udstillinger har udspilt deres Rolle. Han kritiserer den saakaldte »Udstillingstræthed«. Han viser Udstillingernes Betydning for Industrien, for hele Nationen og for de særlige Brancher, der er interesserede i Fremmedtrafiken. Han nedlægger endelig de vigtigste Grundsætninger for en »aktiv Udstillingspolitik«. — Den anden Del omhandler »Exportindustriens Konsolidering« ved Oprettelsen af staaende Udstillinger, kunstindustrielle Udstillinger, Handelsmusæer, Mønsterlagre af forskellig Art osv. — Den tredje Del bestaar af »Anlagen«, i hvilke forskellige af de i foregaaende Dele mere i Almindelighed fremdragne Punkter faar en Detailbehandling. — Man føler gennem det hele, meget anbefalelsesværdige Værk den sagkyndige Forfatter.

F. S. Leiter, die Steuer der Presse. Ein Beitrag zur Geschichte des Zeitungswesens. Wien und Neutitschein. Verlag von Rainer Hosch. 1886. (172 S.)

Østrig er snart den eneste civiliserede Stat, der endnu har Avisskat. For at bekæmpe den er denne Bog skreven. Dens første Fjerdedel giver en historisk Oversigt over, hvor-

ledes det er gaat Avisskatten udenfor Østrig, især i England, Frankrig og Tyskland. Bogens sidste tre Fjerdedele er helliget Østrig. Den østrigske, især den wienske Presse indtager i det hele et højt Standpunkt, forsaavidt Talen er om Bladenes Indholdsfylde, deres tekniske Produktion, Stoffets overskuelige Ordning, dets kvalitative og hurtige Bearbejdelse. Men hvad Bladenes Udbredelse angaar, er Østrig endel tilbage. Der kan vel nok være flere Grunde dertil end Avisskatten, — men utvivlsomt er Avisskatten en meget væsentlig Grund: den fordyrer Bladproduktionen i den Grad, at Forf. endog mener, at et østrigsk Blad i Almindelighed udkræver en 16—18,000 Abonnenter for at faa sine Udgifter dækkede. Slaar denne Beregning blot nogenlunde til, er det klart, at Avisskatten i en overordentlig Grad maa hæmme Bladudbredelsen i Østrig.

Soziale Zeitfragen. Sammlung gemeinverständlicher Abhandlungen. Herausgegeben von Ernst Henriet Lehnsmann. Minden i W. J. C. C. Bruns' Verlag. Hefte 1—16. 1885—86.

Hos J. C. C. Bruns i Minden udkommer der en Række socialvidenskabelige Afhandlinger under Fællestitlen »Soziale Zeitfragen«. Men hver Afhandling er et selvstændigt Hele, kan faas særskilt tilkøbs (til en Pris, der — efter Afhandlingens Omfang — varierer mellem 50 Pf. og Mk. 1,60), og uagtet der er en fælles Udgiver, Ernst Henriet Lehnsmann, er Afhandlingerne heller ikke knyttede sammen ved en fælles Tendens. Tværtimod findes der blandt Bidragyderne Mænd af meget forskellige socialpolitiske Anskuelser. Ganske vist lover Udgiveren noget mere, end han holder, naar han siger, at Repræsentanter for alle Partier uden Forskel »möglichst gleichmässig« skal faa Ordet: Tilhængerne af rodbertusske, henry-georgeske og andre socialistiske Retninger har aabenbart Overvægten over de liberalistiske Bidragydere; — men Repræsentanter for meget forskellige socialpolitiske Anskuelser findes der dog ubestrideligt blandt Bidragyderne. — Afhandlingerne maa gennem-

gaaende siges at være læseværdige. Vi nævner nedenfor Titlerne paa de 16 Hefter, der forligger for os.

Det første Hefte, under Titlen »die Mängel der christlich-sozialen Bewegung« (39 S.), skyldes den noksom bekendte »socialkonservative« Statsmand, Gehejmerraad H. Wagener. Han misbilliger det Misbrug, der i Politiken, og særligt af det »kristeligt-socialt Parti«, drives med det »Kristelige«; han advarer mod »at forsøge paa at sætte Ting, der slet ikke har noget at gøre med Kristendommen, i Kurs som kristelige Postulater. Om vi skal have Frihandel eller Beskyttelse, direkte eller indirekte Skatter, Tobaksmonopol eller Børsskat, Kornold osv., — alt det er meget vigtige socialpolitiske Spørgsmaal, men Spørgsmaal, som Kristendommen slet ikke giver noget Svar paa, og som man derfor ikke maa betegne som kristeligt-socialt, naar man ikke vil kompromittere Kristendommen alvorligt. Man ophører ikke med at være Kristen, selv om man sværmer for Frihandel, og man føjer ikke noget til sin Kristelighed, selv om man arbejder for Børsskatten ... Om Hinz eller Kunz skal vælges til Rigsdagen, derom vil man næppe faa noget at vide i Biblen, og man kommer paa beklagelige Afveje, naar man fra kirkelig Side behandler politiske Valg som staaende i Forbindelse med vor Sjæls Salighed.« ... Forf. udtaler sig mod Socialistloven og fremsætter en hel Del Enkeltbemærkninger af Interesse og Vægt; nogen Total-karakteristik af den »kristeligt-socialt Bevægelse« giver han imidlertid ikke; kun i det Enkelte Udsættelser paa den.

Det 2det Hefte har Prof. Reuleaux leveret. Den ininteressante Afhandling (i alt Fald interessant indenfor de snævre Grænser, der drages af Afhandlingens overdrevne Korthed, knap 24 S.) om »die Maschine in der Arbeiterfrage« er i det Væsentlige et Uddrag af Forfatterens bekendte »Kynematik«.

I 3dje Hefte, »Soziale Reform- und Verfassungstaats«, (76 S.) gør Richard Reuter de handelspolitiske, finansielle og sociale »Reformer« i Tyskland siden 1879 til Genstand for en yderst skarp Omtale. Paa det økonomiske

og sociale Omraade har disse saakaldte Reformere været ganske eller næsten ganske unyttige (tildels skadelige) eller virkningsløse; — derimod har de haft Virkninger paa det politiske Omraade: de har med betydeligt Resultat arbejdet i den politiske Reaktions Tjeneste, imod den konstitutionelle Stat, »Forfatningsstaten«, for de bureaukratisk-absolutistiske Bestræbelser. Det tyske Rige kan takke sin Gud for, at Bismarck dog ikke fuldt ud fik sine økonomiske og sociale Projekter gennemførte! — Som politisk Brochure er Afhandlingen ret læseværdig; nogen synderlig økonomisk Belæring giver den derimod ikke.

Den heterodoxe Forfatter Franz Stöpel skildrer i »Das Geld in der gegenwärtigen Volkswirtschaft« (51 S.) først kort den dominerende Rolle, Pengene spiller paa hele det sociale Omraade, og søger derefter at vise, hvorledes det moderne Kreditvæsen forgifter Handlen og overhovedet det økonomiske Liv, og i social Henseende bare gør Tilstanden værre, end den var i Forvejen, ved at gøre den Mægtige mægtigere og den Svage svagere. Vexel- og Hypothekret, Statsgældssystemet og Aktieselskaberne, det er den moderne Kreditøkonomis væsenligste Støtter. De skaffer Renten et Monopol, der, som alle Monopoler, bærer Spiren til uudholdeligt Tyranni i sig. I den private Omsætning kan Rentetagning imidlertid aldrig forhindres, og følgelig bør der ikke udstedes nogen Lov om Forbud mod Rente- tagning; — men man skal lade være at understøtte Rentetagning ved offentlige Love og Indretninger, og Vexelret, det lovordnede Hypothekinstitut, Stats- og Kommunal- laan bør fjernes ... Forf.s Kritik af disse Statens Indretninger og Love, der har uddybet den sociale Kløft, samlet Rigdom til de Rige og exploiteret de Fattige, som altsaa bærer Hovedskylden for den store Ulighed i de civiliserede Samfund, — kan paa Grund af sin ensidige Beskaffenhed ikke være afgørende; men den indeholder dog endel Momenter af Vægt. Det er ikke uden Interesse at se, hvorledes han søger at vise, at Krediten er et Onde — ganske vist et nødvendigt Onde — men dog et Onde, som de

sociale Organer skulde have modarbejdet, medens de faktisk har forværret det, — til Fordel for nogle enkelte Klasser, til Skade for de Mange. Derimod er hans positive Forslag, at Staten (og Kommunerne m. m.) skal ophøre med at optage Laan, og i Stedet derfor udstede Papirpenge, der ikke forrentes, er uindløselige, men uden Tvangskurs, — altfor magert begrundet, saa magert, at næppe mange Læsere ret vil faa Øje for de smukke, »ganske ny og imponante Perspektiver«, dets Gennemførelse skulde aabne.

I »Die sozial-politische Bedeutung der Bodenreform« (32 S.) anbefaler Dr. Stamm Jordens »Verstaatlichung«. Skriftet indeholder snarere en Samling bombastisk formulerede Sætninger, end det giver nogen Udvikling.

Dr. E. Friedemann giver en meget god, populær orienterende Fremstilling af den tyske Sygeforsikringslov under Titlen »Die Kranken-Versicherung« (48 S.).

Man fortæller, at Kineserne først lærte, hvor godt Flæskesteg smager, da et Hus, hvori der var et Svin, brændte; og i lang Tid troede de saa, at man maatte stikke et Hus i Brand, naar man vilde stege Svin; endelig kom der en klog Mand, der aabenbarede den Sandhed for dem, at man kan stege Svin paa en nemmere og billigere Maade, og siden den Tid brænder man ikke mere Husene af i Kina, naar man vil stege Svin ... Socialdemokraterne — siger M. Flürscheim, »Das Staatsmonopol des Grundpfandrechts als Weg zur Reform unserer wirthschaftlichen Verhältnisse« (44 S.) — synes at have lignende Anskuelser som Kineserne, inden den kloge Mand kom til dem. Socialdemokraterne mener, at det kapitalistiske Svin kun kan steges og sættes paa det arbejdende Folks Bord, naar hele den økonomiske Samfundsbygning brændes af; — men Flürscheim kommer som hin vise Mand med et langt billigere og nemmere Middel. Han giver Socialdemokraterne Ret i, at »Kapitalismen« er alle sociale Ulykkers Aarsag; men »Kapitalismen« — d. v. s. disse fra Generation til Generation stedse voxende Kapitallatifundier, som opstaar uden noget Arbejde fra Besiddernes Side — har ikke noget

at gøre med de i Industri, Handel og den landøkonomiske Drift anbragte Kapitaler, der tværtimod i Tidernes Løb flyder tilbage til det arbejdende Folk, — nej, den altædelæggende »Kapitalisme« kommer derfra, at Jorden er i Hænderne paa et forholdsvis ringe Antal Privatmænd, dels Folk, der baade af Navn og i Virkeligheden ejer Jorden, dels Folk, der vel ikke af Navn er Grundejendomsbesiddere, men som faktisk er det, fordi de er Ejere af Panteobligationer i Grundejendomme. Flürscheim — der skriver under Indflydelse af Rodbertus, Henry George og navnlig Dr. Stamm — anbefaler nu dette Forslag: En Lov skal udstedes, der indrømmer Staten Monopol paa at laane Penge til Grundbesidderne; Staten alene skal have Ret hertil; ja den skal endog være forpligtet til til enhver Tid at udlaane det fulde Beløb, som Objektet giver Sikkerhed for. Rentefoden skal være $4\frac{1}{2}$ pCt. Midlerne skaffes tilveje ved Udstedelsen af Pantebreve, som de paagældende Objekter hæfter for. De allerede bestaaende Hypoteker overtager Staten inden en vis Tid til den Rentefod, til hvilken de er kontraherede. Hvad Staten har laant, er uopsigeligt fra begge Sider; ligeledes er Rentefoden uforanderlig. Ad denne Vej vil Staten, mener Flürscheim, tilsidst blive Enebesidder af al Jord, og det paa den allerbilligste Maade. Den meget tillidsfulde og selvtillidsfulde Forfatter udmaler med de skønneste Farver Virkningerne af det nævnte Forslag, naar det bare vedtages. Men han mener, at alle Partier maa kunne enes om det: Manchestermænd, Statssocialister, Socialdemokrater osv. Socialdemokraterne vil gennem det kunne faa alle deres Ønsker realiserede. Tager de ikke imod Forslaget, saa viser de derved, at de ikke ønsker det sociale Spørgsmaal løst ad fredelig Vej, at altsaa netop den voldsomme Samfundsomstyrtning er det, hvorpaa det for dem kommer an; — men det vilde gøre Flürscheim ondt, — har han jo for et Par Aar siden udgivet en 500 Sider tyk Bog, kaldet »Auf friedlichem Wege, ein Vorschlag zur Lösung der sozialen Frage«.

Professor Emil Witte skriver om »Das Recht auf

Arbeit und seine Verwirklichung« (54 S.). Han har i Øvreschlesien (under Nøden i Vinteren 1879—80) set, hvorledes »Gennemførelsen af Retten til Arbejde i Stedet for Almissevæsenet var det Tryllemiddel, ved Hjælp af hvilket den schlesiske Befolkning overvandt en slem Tid uden at tage varig Skade.« Alligevel traadte han i en under Nøden offentliggjort Afhandling kun meget søngsteligt i Marken for Retten til Arbejde. »Jeg miskendte ikke de Farer, der kunde opstaa af en urigtig Anvendelse heraf. Jeg var og er af den Anskuelse, at det er bedre, om Hundredetusinder eller Millioner af Borgere for en Tid lider Nød, end at man ved en gal Gennemførelse af en rigtig Tanke leder den hele sociale Udvikling ind paa en falsk Vej.« I 1883 søgte han derefter i sit Skrift »Die soziale Krankheit« at vise, under hvilke Betingelser Retten til Arbejde kan realiseres. Han mener, at Maskinerne burde beskattes, fordi Efterspørgslen efter menneskelig Arbejdskraft derved vilde stige. Særligt burde der indføres en Jernbaneskat (eller, hvad der er det samme, en Forhøjelse af Jernbanetariferne) og en Kulskat, der vilde være den bedste indirekte Maskinskat. Begrundelsen af disse, i det virkelige Liv haabløse, Forslag har nogen theoretisk Interesse. Mere praktisk Betydning kunde maaske de af ham foreslaaede og motiverede »direkte Forholdsregler til Virkeliggørelsen af Retten til Arbejde« have. Forholdsreglerne bestaar i Hovedsagen i Indretningen af en Art officielle Arbejdsanvisningskontorer, Oprettelsen af Forplejningsstationer, Arbejderkolonier og Straffekolonier.

En kort, livligt skreven Kritik af den tyske Børsskat (Loven af 29. Maj 1885) har Dr. M. Heckscher leveret under Titlen »Die Börsensteuer« (18 S.).

Max Schippel: »Staatliche Lohnregulierung und die Sozialreformatrischen Bestrebungen der Gegenwart« (70 S.). En regelmæssig, periodisk Stigning af Arbejdernes Indkomst er nødvendig, naar den sociale Elendighed skal mildnes; — men »Nutidens socialreformatriske Bestræbelser« (Agrar-reformer, Beskyttelsestold, Kolonialpolitik, Arbejderforsikring,

Sparekasser, Fattighjælp, Ret til Arbejde, Normalarbejdsdag m. m.) gaar kun ud paa ad en Omvej at naa hen til denne Stigning af Arbejdernes Indtægter, — og naar i Virkeligheden ikke derhen. Derfor forholder Forfatteren sig blot kritisk til disse Bestræbelser. Nej, efter hans Mening er det nødvendigt, at Staten direkte griber ind for at regulere Arbejdslønnen paa en saadan Maade, at Arbejderen tilsidst faar hele Udbyttet af sit Arbejde. Skriftet er udarbejdet i nøje Tilslutning til de Rodbertus'ske Theorier; dog har dets Forf. ikke tænkt sig Statens Lønningsregulering udført netop paa den af Rodbertus foreslaaede Maade; hvorledes han da har tænkt sig Sagen gennemført, oplyser han ikke. Sine Udviklinger oplyser han af og til ved lidt Statistik.

Dr. Theod. Müller skildrer i »Kunstgewerbe und Handwerkerfrage« (42 S.) Haandværkerstandens Forfald og de Forslag, der tilsigte at frelse den. Alene Kunstindustrien er, hævder han, i Stand dertil.

F. W. Toussaint: »Der moderne Staat und das Judenthum« (52 S.). Et mod »Anti-Semiterne« rettet Skrift.

E. Ries: »Die Simultanschule« (17 S.). Et Forsvar for Simultanskolen.

Dr. K. Flesch: »Die Ursachen der Armuth und die Krankenversicherung.« (28 S.). Det store Emne kan naturligvis paa saa snæver en Plads ikke blive meget indgaaende behandlet; men den lille Afhandling er dog altid meget læseværdig, baade den første Del, hvor en Gruppering af de forskellige Fattigdomsaarsager opstilles og Statens Forhold til den belyses, og dens følgende Del, hvor den tyske Sygeforsikringslov karakteriseres.

Dr. G. Freudenstein: »Landwirthschaftliche Fragen der Gegenwart«. (84 S.) En i det Hele velbegrundet Imødegaaelse af de agrariske Paastande, der jo nu ogsaa er velbkendte i Danmark. Særligt behandles Paastandene — med de dertil sig sluttende Henvendelser til Statsmagten — om, at Landbruget bliver mere og mere forgældet, at Ud-

stykingen antager foruroligende Dimensioner, at den mobile Kapital udsuger Landbruget osv.

Medens Forfatterne til de ovenfor nævnte femten Afhandlinger for Størstedelen optræder kritisk, træffer vi i Handelskammersekretær J. Schlossmacher en hyperbegeistret Tilhænger af den »hohenzollernske Socialreform«. R. Reuters Belysning af den »sociale Reform« og Max Schipfels Karakteristik af »Nutidens socialreformatoriske Bestræbelser« faldt rigtignok ikke saa gunstig ud. Schlossmacher ser i den tyske Lov om Ulykkestilfældesforsikring »ein Tempel (!) der staatlichen Fürsorge für die Hülfbedürftigen«. Ganske vist trænger dette »Tempel« til en »Ueberwölbung«, som skal skaffes tilveje ved en af Staten organiseret Alderdoms- og Invalidforsørgelse. Naar den »oppositionelle Presse« nu og da har ytret Tvivl om Udsigterne for en Forsikring af Arbejderne mod Erhvervsløshed som en Følge af Alderdom og Invaliditet, saa minder Hr. Schlossmacher om, at i et Par kejserlige Budskaber er der blevet givet Løfte om, at Socialreformen skal blive fuldkommen-gjort ved en Alderdoms- og Invalidforsørgelse, — og »an einen Kaiserwort soll man nicht drehn noch deuteln.« — Det fraserige, men vistnok meget ærligt mente Produkt fremtræder under Titlen »Die öffentlich-rechtliche Unfallversicherung im Zusammenhange der Socialreform«. (28 S.)

A. P.-St.

Smaa Meddelelser.

Den svenske nationalekonomiske Forening.

I 1885 holdt den svenske nationalekonomiske Forening ialt syv Møder. Deraf var de tre optagne af Forhandlinger om den svenske Bankreform; Indledningsforedragene holdtes af Bankfuldmægtig Arnberg, vice Häradshöfding Westmann og Bankdirektør Wallenberg. Endvidere holdtes Foredrag af Redaktør Beckmann om et engelsk Forslag vedrørende Fattigbyrdens Aflysning, af Præsident Wærn om Klagerne over de daarlige Tider og om Spørgsmaalet om Toldforhøjelser, af vice Häradshöfding von Engeström om Formuevilkaarene i Sverig, og af Dr. Leffler om Kathedersocialismen. De fleste af disse Foredrag fremkaldte Diskussion. Diskussionen findes refereret og Foredragene meddelte i det Bind, som den svenske Forening nu har udsendt under Titlen: Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar. 1885. (Stockholm, 1886. 191 S.)

Detailhandelen og Varepriserne.

Af

Dr. Will. Scharling.

Det er et ret ejendommeligt Fænomen ved den i saa mange Henseender mærkelige økonomiske Situation, hvori vi for Øjeblikket befinde os, at, medens Producenter og Handlende enstemmigt — og med Føje — i høje Toner klage over det igennem en Aarrække fortsatte og særlig i det sidste Par Aar betydelige almindelige Prisfald, saa ere paa den anden Side Konsumenterne enige om, at de have mærket forbavsende lidt til dette store Prisfald og aldeles ikke kunne erkende, at Livet er bleven væsentlig billigere end før. Det skulde jo dog synes, at naar det fra saa godt som alle Sider erkendes, at Guldets Værdi, o: Købeevne er steget*), — naar engelske Prisberegninger (Economist og Hansard) gaa ud paa, at der for de vigtigste Varesorters Vedkommende er et gennemsnitligt Prisfald fra 1873—74 til 1884—85 af ca. 20—25 pCt. og naar selv en Forf. som

*) En Undtagelse i saa Henseende synes Dr. H. Forssell at være i den sidste Del af sin interessante Afhandling om »Guldbristen og de låga Vareprisen« i Nordisk Tidsskrift (Letterstedts), som jeg senere skal nærmere berøre.

Soetbeer, der ikke er tilbøjelig til at tilkende Guldets en forøget Købeevne, konstaterer et Prisfald for Aarene 1881—84 (tagne under ét) i Sammenligning imod 1871—75 af ca. 10 pCt. (fra 132,₉₀ til 119,₄₉), hvorved maa bemærkes, at Gennemsnittet af Aarene 1881—84 er højere end Priserne i 1884—85, da det er notorisk, at det netop er i Løbet af Aarene 1881—84 og da særlig fra Begyndelsen af 1884 af, at et betydeligere Prisfald har fundet Sted, — saa maatte der være indtraadt en væsentlig Forbedring i de Klassers Kaar, hvis Pengeindtægt ikke er bleven formindsket i dette Tidsrum, og da fornemmelig for »Folk med faste Indtægter«, blandt hvilke atter Embedsmændene indtage den første Plads. Thi selv »Rentiers« ville, naar de ikke netop have anbragt deres Kapital udelukkende i faste Prioriteter eller Sparekasser, dog i alt Fald for en Del gennem formindsket Aktieudbytte, Rentekonverteringer o. desl. have faaet ringere Indtægt end før, medens Arbejderne, selv hvor Arbejdslønnen ikke er bleven nedsat, dog for en stor Del have i alt Fald en mindre sikker Indtægt end før og i mange Tilfælde en kortere Arbejdstid med deraf følgende Afgang i Indtægten. Det ses da ogsaa, at der allerede i den tyske Rigsdag er fremkommen Udtalelser om, at der vel snart maatte blive Tale om Nedsættelse af Embedsmændenes Løn, da »der igennem Guldets stigende Værdi er forskaffet dem en langt større Købeevne end tidligere, eftersom der jo ciftermæssig kan paavises en Forbedring af 22 pCt.«

Overfor en saadan Opfattelse og saadanne Udtalelser, der vidne om en kolossal Misforstaaelse af de fremkomne »ciftermæssige« Data, er der al Grund til at henvise til Dr. H. Forssell's Udviklinger i den sidste

Del af den ovennævnte Afhandling (gjengivet i »Nationaltidende« ved Etatsraad M. Levy), der giver mindre sagkyndige Læsere væsentlige Bidrag til en rigtig Forstaaelse af de fremkomne statistiske Undersøgelser af Stigningen i »Guldets Købeevne« og i alt væsentligt stemme med den korte Forklaring af dette Udtryk, som jeg strax gav i min første Afhandling om »Forretningsløsheden og Guldet« (Nationaløk. Tidsskr. f. 1885 S. 283 *). Denne korte Forklaring (— »Det er maaske ikke overflødigt udtrykkeligt at bemærke, at de her meddelte Tal kun angive, hvor meget Pengenes Købeevne er steget paa de vigtigste Omraader af det almindelige Varemarked*), og at der er andre Livs-

*) Jeg udhæver her disse Ord for at betone, at jeg i alt Fald ikke har gjort mig skyldig i — eller givet Anledning til — den Misforstaaelse af Udtrykket »Guldets stigende Værdi«, som Dr. Forssell fremhæver og bekæmper; men jeg antager rigtignok, at de fremragende Statistikere, der dele min Opfattelse af den foreliggende Situation, ligeledes have været sig klart bevidste, at al Prisstatistik efter Sagens Natur maa begrænses til de generelt bestemte Varer, for hvilke der noteres Priser paa det almindelige Varemarked, medens der selvfølgelig aldrig kan blive Tale om at sammenligne forskellige Tiders Priser for »en Hat« eller »et Par Støvler« eller »et Bord« eller lign. Begreber, der ikke betegne nogensomhelst bestemt Varekvalitet. For mit eget Vedkommende skal jeg endnu tilføje, at jeg yderligere, for at forebygge Misforstaaelser, i den tyske Gengivelse af min Afhandling, som udkom i August 1885 (i Conrad's »Jahrbücher«) udtrykkelig tilføjede følgende Anmærkning: »Det er ikke min Mening, at disse Tal fra en meget ufuldkommen Statistik (— eller, som det i en følgende Anm. siges: der kun ere de arithmetiske Middeltal af Pris-Forholdstallene for de nævnte Varer uden alt Hensyn til den Betydning, som hver af dem har for Varemarkedet) skulle betragtes som et nøjagtigt Udtryk for Prisnedgangens Omfang; men de godtgøre tilstrækkelig, at der har fundet en Prisnedgang Sted for alle vigtigere Varers

omraader, som ligge helt udenfor denne Opgørelse, men spille en lige saa vigtig Rolle ved Bedømmelsen af det Spørgsmaal, hvorvidt det er bleven billigere at leve —) turde der nu være Anledning til at give en yderligere Udvikling, ikke blot overfor de Misforstaaelser, som den statistiske Paavisning af Guldets stigende Købeevne viser sig i forskellig Retning at have givet Anledning til, men særlig fordi en saadan Udvikling mulig vil kunne fjerne det Indtryk af en tilsyneladende Modstrid imellem Kendsgerninger, som det ovenfor fremhævede Fænomen, den ringe Fordel, som de nedadgaaende Priser have bragt Konsumenterne og de store Tab, som de have paaført Producenterne, utvivlsomt har fremkaldt hos Mange. For dem, der vedblivende har den Anskuelse, at det er Konsumenternes Mangel paa Evne til at betale højere Priser paa de almindelige Forbrugsartikler, der har fremkaldt Prisnedgangen og stadig er til Hinder for en Prisopgang, er der dobbelt Opfordring til at belyse det berørte Fænomen nærmere, da det vil tjene til at forklare Sammenhængen imellem Penge- mængden og Varepriserne.

Det vil da først være nødvendigt at klare sig, hvilken Rolle Indkøbene af de paa Varemarkedet omsatte almindelige Forbrugsartikler spiller for de almindelige Forbrugere i Sammenligning med de øvrige Udgiftsposter paa deres Budget. At denne Rolle er temmelig forskellig, eftersom de Paagældendes Indtægter ere store eller smaa og eftersom det er en talrig eller en mindre talrig Familje, er en Selvfølge; vi holde os

Vedkommende og betegne tillige Bevægelsens større eller mindre Intensitet i de enkelte Aar.«

derfor til en Familje af Middelstørrelse (Mand og Hustru med 3 à 4 Børn) og med en saadan Indtægt, som kan have af Borgere, tilhørende den jævne Middelklasse, eller — hvad der jo særlig er Grund til at dvæle ved — Embedsmænd, der ere nogenlunde vel stillede uden at høre til de højeste Klasser. Vi have derhos fortrinsvis Forholdene i København for Øje, der vel i det Hele kunne tjene til Exempel paa Forholdene i større Byer. Selv om de faktiske Forhold andetsteds kunne stille sig noget forskelligt, ville dog de her fremhævede Momenter principielt gøre sig gældende paa lignende Maade, om end med mindre Modifikationer i det Enkelte.

Den første større og nødvendige Udgift af stabil Natur, som vi møde, er da Huslejen. Skönt det altid er vanskeligt med nogen Bestemthed at konstatere en almindeligere Stigning eller Nedgang i Huslejen, tør det dog sikkert antages, at den i København — og vel ogsaa i vore Købstæder i det Hele taget — i alt Fald indtil 1885 inclus. ikke er gaaet ned, idet Antallet af ledige Lejligheder jo endnu i 1885 ikke var væsentlig højere end i Gennemsnit for 1877—80 (1686 mod 1344, hvad der i pCt. af det hele Antal Lejligheder endog er en Nedgang fra $2\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{4}$ pCt.), om end noget højere end i 1881—84 (939), hvad der dog nærmest kun gælder om 1 og 2 Værelseslejligheder, og om end Antallet i 1886 er endel større (3250 eller $4\frac{1}{4}$ pCt.), er det dog vistnok tvivlsomt, om det allerede har kunnet fremkalde en almindelig Nedgang i Huslejen. Det er jo nemlig bekendt nok, at Prisen paa Husrum kun langsomt forandrer sig i nedadgaaende Retning, fordi den enkelte Familje i Almindelighed

foreløbig, indtil Overflødigheden af Husrum er bleven tilstrækkelig notorisk, kun kan opnaa Besparelse i denne Udgift ved at flytte, hvad der er forbunden ikke blot med Ulejlighed og anden Ubehag, men tillige med en Bekostning, der let sluger den vundne Besparelse for nogen Tid. Skønt det derfor er meget muligt, at Lejere i Øjeblikket kunne finde billigere Lejlighed ved at flytte, navnlig til et lidt fjærnere Distrikt, ligesom »de daarligere Tider« utvivlsomt have formindsket Antallet af dem, der have Raad til at bebo særlig kostbare Lejligheder og derfor maaske have trykket disses Pris noget, saa har der dog vistnok i det Hele og Store endnu ingen almindelig Nedgang i Huslejen fundet Sted i den Klasse af Lejligheder, som her nærmest haves for Øje (4—6 Værelser). Men Huslejen spiller, særlig for ikke meget store Indtægter, en betydelig Rolle paa Budgettet, idet den for Indtægter paa imellem 2 og 6000 Kr. omtrent kan ansættes til 20 pCt. I Købstæderne er vel tildels Huslejen lavere end i København, men til Gengæld ere da de kommunale Skatter i de fleste af dem — særlig for Folk med faste Indtægter — saa meget højere, at Fordelen tildels opvejes herved.

Den sidstnævnte Udgiftspost, Skatter, har i de senere Aar i København uforandret udgjort 3 pCt. af Indtægterne, i adskillige af Købstæderne have de endog været stigende. Og i Forbindelse med Husleje og Skatter — foruden den forholdsvis ringe Udgift til Assurance — nævnes Gas som en Artikel, der ikke er falden i Pris, og som i Lejligheder, hvor Gas er indlagt og Familien engang er vænnet til — og indrettet paa — at bruge Gas næppe vil blive opgivet, fordi andre Belysningsartikler, særlig Petroleum, falde i Pris.

I nær Forbindelse med Skatter kan endvidere nævnes en betydelig Udgiftspost, der særlig for Embedsmændene hører til de nødvendige, men som for enhver forsynlig Familjefader med nogenlunde tilstrækkelig Indkomst frembyder sig som en nødvendig Udgift, og i hvert Fald, hvor den først er indgaaet paa Budgettet, ikke bliver mindre, nemlig Enkeforsørgelse og Overlevelsesserter for Børn, særlig Døtre.

Da Tyendeløn ikke vides at være falden i København, vil Udgiften hertil saavel som til Rengøring og Vask ved fremmed Hjælp (en Vaskerkones Dagløn) ligeledes være uforandret, og det Samme gælder for en anden, for Familjer med flere Børn langt betydeligere Udgiftspost, Skolepenge med Tilbehør af Skolebøger, der heller ikke ere blevne billigere, for ikke at tale om Extra-Udgifter til særlig Undervisning, navnlig i Musik. Skolepengene med Tilbehør spiller naturligvis en meget forskellig Rolle i de forskellige Familjer, men der skal ikke høre meget til, at Skolepenge og Tyendeløn lægge Beslag paa 12 à 15 pCt. af Familjens Indtægt.

Som Udgiftsposter, der — om end i meget forskelligt Omfang — ofte findes paa de fleste lidt mere velstillede Familjers Budget og som i saa Fald ikke ere undergaaede nogen Forandring, kunne endvidere nævnes Lægehonorar og Udgift til Medicin samt efter Omstændighederne forskellige Honorarer og Udgifter, som mere lejlighedsvis forefalde, saasom ved Barnedaab, Konfirmation eller Begravelser, Udgift til Gravstedes Erhvervelse eller Vedligeholdelse osv. Saa er der endvidere endel hver for sig ubetydelige Smaa-udgifter, som dog tilsammen ikke ere uden Betydning, saa-

som til Haarskærer og Barber, til Badning o. a. m., til Korrespondance (Frimærker); ligeledes ere hverken Sporvogne eller Drosker blevne billigere, og forsaavidt der er Raad til Søndagsudflugter ad Jærnbanen eller lidt større Udflugter og Rejser i Ferietiden, har der ikke paa Grund af Prisnedgangen fundet Nedsættelse af Jærnbanetaxterne Sted.*) Heller ikke Theaterpriserne ere blevne nedsatte, og har man Raad til at være Medlem af en eller anden Forening, en Klub, et Læseselskab el. desl., eller har man tegnet Aars-Bidrag til en Understøttelsesforening, et Asyl eller et eller andet af de mangfoldige velgørende Selskaber og Instituter, vil der heller ikke paa disse Konti være nogen Besparselse at notere for den, der ikke netop ved en Indtægtsnedgang nødsages til at indskrænke slige Udgifter.

Det vil selvfølgelig være umuligt at anstille nogen egentlig Beregning over, hvor stor en Rolle alle de her nævnte Udgiftposter, der hver for sig ere upaavirkede af det almindelige Prisfald paa Varemarkedet, tilsammen tage spille for en Familie af Middelkaar, da de for en stor Del afhænge af Familjens Størrelse og Sammensætning (Skolebørn), af Vaner og Tilbøjeligheder m. m. Man vil dog næppe gøre sig skyldig i Overdrivelse ved at antage, at de for Familjer af de foran betegnede Klasser og andre med dem ligestillede, saasom en stor

*) At Priserne paa de sjællandske Jærnbaner efter disses Overgang til Staten ere undergaaede en — for Persontaxternes Vedkommende kun ringe — Modifikation, har Intet med den almindelige Prisnedgang at gøre. For de her berørte Smaaudflugter vil derhos Forandringen være umærkelig (for Klampenborgbanen er der saaledes ingen Nedgang).

Del private Funktionærer med fast Løn, Driftsbestyrere, Handelscommis'er, højere Kontorbetjente o. a. (lad os sige Folk med en Indtægt af 3—6000 Kr.) hyppigst ville lægge Beslag paa ca. 40 pCt., sjældent paa mindre end 30 pCt., og ikke sjældent endog paa Halvdelen af Indtægten, idet det særlig maa bemærkes, at adskillige af de faste Udgiftsposter netop ville have Tilbøjelighed til at voxe med Indtægten og altsaa udgøre en forholdsvis større Kvota af en større end af en mindre Indtægt.*)

Det vil allerede heraf være klart, at den for det almindelige Varemarked konstaterede Stigning i Guldets Værdi paa ingen Maade er enstydig med en tilsvarende Forbedring af de Familjers Stilling, hvis Indtægter ikke eo ipso som Følge af Prisfaldet ere gaaede ned. At tale om, at den »ciftermæssig« konstaterede Stigning i Guldets Værdi paa Varemarkedet er lig med en Forbedring af Embedsmændenes Løn med 22 pCt., røber

*) For en Arbejderfamilje eller en med den omtrent lige stillet Familje (Bestillingsmand), der ikke holder Tyende, ikke betaler fuld Skat og som benytter Kommunens Skoler, ville de ovenfor anførte faste Udgiftsposter spille en langt mindre Rolle og ville vel i det Hele under de nævnte Forudsætninger for Indtægter paa indtil 2000 Kr. næppe kunne anslaas til mere end ca. 15 à 20 pCt., idet særlig Huslejen næppe kan regnes til mere end ca. 10 à 12 pCt. (en 2 Værelsers Lejlighed koster gennemsnitlig ca. 180 Kr. aarlig), jfr. »Arbejderskemaerne« af 1874, hvorefter 4 københavnske Arbejderfamiljers »faste Udgiftsposter« udgjorde henholdsvis 12, 13, 16 og 17 pCt. af den samlede Aarsudgift, medens de derimod for »en paalidelig og vellønnet Typograf« i Odense med 2 Skolebørn (Skolepenge 38 Kr.) udgjorde ca. 20 pCt., for en Skibsbyggerfamilje paa 6 Personer i Korsør, hvis Skolepenge kun udgjorde 4 Kr. om Aaret, ca. 13 à 14 pCt. Paa Landet, hvor Huslejen i Alm. er meget lav og hverken Skatter eller Skolepenge betales, ville de »faste Udgiftsposter« vel endog knap naa 10 pCt.

derfor en fuldstændig Mangel paa Forstaaelse af de paagældende Forhold*). Thi det vil være klart for Enhver, der tænker nærmere derover, at en Stigning af Guldets Købeevne paa Varemarkedet med 20 pCt., selv om den fuldt ud kom Forbrugerne til Gode, dog kun vilde være en Bedring af disses Kaar med 12 à 13 pCt., naar 35 à 40 pCt.***) af deres Indkomst er beslaglagt for Udgifter, der hidtil ere upaavirkede af Prisfaldet.

Men derhos holder den Forudsætning, at selve Prisfaldet for Varer i sin hele Udstrækning skulde komme Forbrugerne til Gode, paa ingen Maade Stik. Først maa det erindres, at Prisfaldet jo ingenlunde er lige stort for alle Varer — der gives endog Varer, som ere stegne i Pris, hvorom nærmere nedenfor —, og at det derfor maa undersøges, om det »ciftermæssig konstaterede« gennemsnitlige Prisfald ogsaa er enstyndigt med Prisfaldet paa de for en Husstand almindelige

*) For de danske Embedsmænds Vedkommende maa det særlig erindres, at deres Lønninger gennemgaaende ere fastsatte før Prisstigningen i 70'erne, og at de altsaa langt mere ere beregnede paa Priser omtrent af den Højde, som nu igen ere indtraadte, end paa de foregaaende Aars højere Priser.

**) En i sin Tid i »Dagbladet« af en Kontorchef i København meddelt Redegørelse for et Udgiftsbudget paa 4300 Kr. (jfr. Nat. Tidsskr. for 1880, S. 232 ff.) viser, at af det nævnte Beløb anvendtes 1510 Kr. til de ovenfor nævnte Udgiftsposter, altsaa netop 35 pCt., hvorved maa bemærkes, at Skolepenge kun beløb sig til 280 Kr. og Husleje til 600 Kr., hvilket for en saadan Indtægt og en Husstand paa 7 Personer snarest er lavere end det almindelige. Derhos er der slet Intet beregnet til saadanne Udgiftsposter som Theater, Smaaflugter, Sporvognskørsel, Foreningsbidrag osv., saa at de »faste« Udgiftsposter kun indgaa med en forholdsvis lille pCt. i dette Budget.

Forbrugsgenstande. Men nu vil en nærmere Undersøgelse af Tallene strax vise, at Prisfaldet netop er størst for en Del Varer, som aldeles ikke høre til de almindelige Forbrugsartikler, om end Prisfaldet paa dem indirekte kan have Betydning for Forbrugerne. Metaller høre saaledes til de Varer, der ere faldne stærkest i Pris, — men dette Prisfald spiller aldeles ingen Rolle for de almindelige Forbrugere, lige saa lidt som det betydelige Prisfald paa Indigo og Cochenille, paa Guano og Harpax, paa Beg og Tjære osv. Prisfaldet paa alle saadanne Artikler har selvfølgelig Betydning for de Producenter (o: Industridrivende), der ere de specielle Forbrugere deraf; men for de almindelige Husholdninger faar det kun Betydning, dersom det fører til et Prisfald ogsaa for de af disse efterspurgte Genstande. Saa længe Huslejen holder sig uforandret, har det saaledes ingen Betydning for Beboerne, at Tømmer og Jærn, Kalk og Cement m. v. synker i Pris; det er først, naar dette Prisfald har ført til Opførelsen af nye Huse i saa stort Omfang, at det trykker den almindelige Husleje ned, at Prisfaldet kommer »Forbrugerne« til Gode.

Vil man derfor danne sig en Forestilling om, i hvilket Omfang det almindelige Prisfald paa Varemarkedet har bragt de almindelige Forbrugere og særlig Folk med faste Indtægter Fordel, maa man da allerførst indskrænke Undersøgelsen til de Genstande, der virkelig ere Forbrugsartikler i den almindelige Husholdning, — og man maa dernæst ikke blive staaende ved det arithmetiske Gennemsnit af Priserne for disse Artikler, men tillige tage Hensyn til, hvilken Betydning de enkelte Artikler have for den almindelige Husholdning. Man vil da finde, at enkelte af de Varer, der netop have

størst Betydning for Forbrugerne, saasom Kød og Mælk, ere forblevne temmelig konstante i Pris. Og det maa herved erindres, hvad Dr. Forssell træffende paapeger, at et Fald i Prisen paa The af 25 pCt., naar det gaar sammen med en Stigning i Kødprisen af 20 pCt., i Virkeligheden ikke repræsenterer en forøget, men tværtimod en formindsket Købeevne for Forbrugere, der bruge 100 Pd. Kød for hvert Pund The. *) En saadan

*) Det er dog utvivlsomt at gaa for vidt, naar Dr. Forssell deraf og af de i Forbindelse hermed anførte Betragtninger synes at ville drage den Slutning, at der overhovedet ikke kan opstilles nogen Prisstistik, som har nogen virkelig Betydning og særlig drager i Tvivl, at der kan siges at have fundet et »almindeligt« Prisfald Sted i de senere Aar. Med alle de Ufuldkommenheder, der ifølge Sagens Natur — jfr. foran — klæbe ved enhver Prisstistik, har denne dog sin store Betydning til at belyse den økonomiske Udvikling og dennes Bevægelse i et givet Tidsrum. At man ikke maa blive staaende ved et enkelt Gennemsnitstal og tillægge dette for stor Betydning, men derimod tillige fæste Blikket paa de enkelte Faktorer for at se, om Gennemsnittet har virkelig Betydning, er fuldkommen rigtigt; men dette er en almindelig statistisk Regel, som gælder om alle Gennemsnitsangivelser. Dersom man f. Ex. vilde karakterisere en Forsamling af 10 15-Aars Dreng og 10 65-aaarige Mænd som en Forsamling af 20 Personer i gennemsnitlig 40-Aars Alder, vilde dette være overordentlig misvisende. Dersom det »almindelige Prisfald« kun var konstateret derved, at Gennemsnittet af 100 Varepriser for Perioden 1871—85 viste en nedadgaaende Bevægelse, kunde der være fuld Føje til at tvivle om, at der herved virkelig var konstateret en stigende Købeevne for Guldet paa det almindelige Varemarked. Men naar den aldeles uvilligt af Dr. Soetbeer foretagne Gruppering af disse 100 Handelsartikler i 7 forskellige Grupper efter Varernes forskellige Art udviser, at Gennemsnittet for hver enkelt Gruppe (undt. Sydfrugter og Vin) er nedadgaaende, — naar det endvidere ses, at saa vigtige og for Varemarkedet betydningsfulde Artikler som: Kornvarer og Frembringelser af Korn (alene med Undtagelse af Boghvode og Malt) — Jærn

Undersøgelse vil imidlertid ganske sikkert ogsaa fra dette Udgangspunkt konstatere et virkeligt Prisfald paa det almindelige Varemarked for de Artikler, der have direkte Betydning for de almindelige Forbrugere, om end maaske et noget mindre end det, der forekommer som arithmetisk Gennemsnit for samtlige de Artikler, hvis Pris overhovedet regelmæssig noteres paa Verdensmarkedet. Men Spørgsmaalet bliver da dernæst — og det er dette Spørgsmaal, vi netop her skulle undersøge nærmere —, om nu ogsaa dette Fald i en gros-Priserne for de almindelige Forbrugsartikler virkelig fuldt ud er kommet Forbrugerne til Gode eller kun med en saadan Brøkdels, som gør Fordelen for dem temmelig forsvindende.

Her møder os da strax et Moment af væsentlig Betydning, nemlig, at saa godt som alle de Varer, der udgøre de almindelige Forbrugsartikler, maa passere et Mellemlid for at naa til Forbrugernes Hænder. Dette Mellemlid er et dobbelt: dels maa Varerne undergaa en Bearbejdelse og altsaa gaa igennem Haandværk-

og alle andre Metaller — Stenkul — Salt — Sukker — Kaffe — The — Uld og Bomuld — kort sagt: saa godt som alle Verdensmarkedets store Artikler udvise en bestemt Nedgang i Pris, saa kan man dog fornuftigvis næppe tvivle om, at der er et almindeligt Prisfald paa Verdensmarkedet, om der end ved Siden deraf kan opregnes ikke faa Artikler, hvis Prisbevægelse er dels svingende, dels svagt stigende, deriblandt nogle enkelte af virkelig Betydning, saasom Kød.

Det kan endnu bemærkes, at de af Dr. Soetbeer foretagne Beregninger slet ikke belyse den Prisnedgang, som har fundet Sted igennem Aarene 1881—85, idet 1885, i hvilket der notorisk har været et ret betydeligt Prisfald, slet ikke er medtaget, og Aarene 1881—84 ere sammenregnede som en Helhed, medens der netop i dem er foregaaet en Bevægelse, som et samlet Gennemsnit for dem mere tilslører end oplyser.

ernes Hænder, dels gaa de, for saa vidt en saadan Bearbejdelse ikke er nødvendig, fra Grossisterne over til Detailhandlerne, før de naa Konsumenterne. Lad os betragte hver af disse Klasser for sig.

De Varer, der kræve en Bearbejdelse, før de kunne bruges, ere fornemmelig dels Beklædningsgenstande, dels nogle af de vigtigste Fødemidler, Brød og Kød, idet Kornet maa passere Møllerens og Bagerens, Kreaturerne Slagterens Hænder, for at blive egentlige Forbrugsartikler i Husholdningen. Betragte vi da først Klæder og Skotøj, da er det klart, at Sy-lønnen indgaar som en væsentlig Bestanddel i deres Pris, og at de derfor, saa længe Arbejdslønnen ikke er falden, paa ingen Maade kunne synke i Pris i samme Forhold som de Stoffer, hvorefter de forarbejdes. Dersom saaledes Sylønnen (incl. Skræderens Fortjeneste), udgør Halvdelen af en Klædnings Pris, saa vil den Omstændighed, at Tøjet er falden t. Ex. 20 pCt. i Pris, kun kunne formindske Klædningens Pris med 10 pCt.)* Og Forudsætningen herfor er endda, at vedkommende Haandværksmester lader Stoffets Prisfald fuldt ud komme Kunderne til Gode og ikke benytter Lejligheden til at skaffe sig en noget større Fortjeneste end før. I saa Henseende vil hans Stilling omtrent være den samme som Detailhandlerens, og hvad der vil blive bemærket om dennes Magt til at holde Detailpriserne oppe, vil i alt Væsentligt gælde ogsaa de Haandværk-

*) Det kan eksempelvis bemærkes, at medens ifølge Soetbeers Tabeller Prisen paa Bomuld er sunket 28,8 pCt., paa Bomuldsgarn 27,8 pCt., er Prisen paa Strømper og Sokker kun faldet 11,8 pCt., altsaa ikke engang halv saa meget.

ere, der tillige ere Forhandlere af deres egne Frembringelser.

Hvad der gælder om Beklædning og Skotøj, gælder ligeledes om Anskaffelse eller Fornyelse — end mere Reparation — af Bohave. Saa længe Snedkeren betaler sine Svende samme Løn og derfor ogsaa beregner sig samme Mestørsalær, kunne Møblernes Pris ikke synke i samme Forhold som Træets Pris, men kun med en Brøkdel af dette Prisfalds Procent. Det gælder, om end i mindre Grad, fordi Arbejdet her spiller en forholdsvis mindre Rolle, om Brændsel, saa længe Arbejdslønnen for Savning og Hugning, Kørsel og Opbæring er uforandret. Forholdet kommer meget klart frem ved Kokes paa Københavns Gasværk; Prisen paa en Tønde uknuste Kokes er dalet fra 175 til 135 Øre, altsaa 22,8 pCt.; men dertil kommer den uforandrede Betaling for Knusning (25 Øre), Kørsel (mindst 10 Øre, nemlig naar der tages 20 Tdr.) og Opbæring (12 Øre), — saa at Prisen for Forbrugeren dog kun er dalet fra 222 til 182 Øre eller kun 18,0 pCt. Og dog er Arbejdslønnen her kun en ringe Del af den samlede Pris.

Noget lignende gælder om saa vigtige Forbrugsartikler som Brød og Kød. Saa længe Malepenge til Mølleren og Bagersvendenes og Slagtersvendenes Løn saa vel som Mesterens Fortjeneste er uforandret, kan Prisen paa Brød ikke synke i samme Forhold som Prisen paa Korn og Prisen paa Kød ikke i samme Forhold som Kreaturenes Pris.*) Men Forbrugerne

*) For Møllernes Vedkommende synes dog Forholdet at stille sig noget anderledes, efter at Mølle drift for en stor Del er gaaet over over til at blive Fabriksdrift (Dampmøller) og derved er bleven en gros-Handelens Vilkaar underkastede. I

vilde dog have al Grund til at være glade, dersom der ikke skete større Afdrag og selve Materialets Prisnedgang iøvrigt i sin Helhed kom dem til Gode. Af talrige Klager i Aviserne og nærmere Redegørelser for det Forhold, hvori henholdsvis Korn- og Brødpriserne have forandret sig, er det tilstrækkelig bekendt, at dette ikke er Tilfældet.*) Thi ogsaa her gælder det, at baade Bagere og Slagtere tillige ere Forhandlere af deres Frembringelser, og at deres Virksomhed som saadanne sætter dem i Linje med Detailhandlere, hvis Forhold vi nu skulle betragte lidt nærmere.

Man tør paa Forhaand gaa ud fra, at Detail-

København synes i alt Fald Priserne paa Hvedemel og Rugmel at være faldne i samme Forhold som Hvede- og Rugpriserne, — hvad der maaske ogsaa kan skyldes den forbedrede Mølle drift, som bringer mere fint Mel ud af samme Kvantum Korn.

- *) I en Artikel i »Avisen« for 12. Decb. 1885 paavises det, at Prisen paa 200 Pd. Rug den 5. Jan. 1882 var 1575 Ø., d. 5. Decb. 1885 derimod 955 Ø.; Prisen var altsaa falden 38,7 pCt. Det i et 8 Pds. Rugbrød indeholdte Kvantum Rug formentes da at koste henholdsvis 49,2 og 29,8 Ø. Gaar man nu ud fra den konstaterede Pris af 65 Ø. for et 8 Pds. Rugbrød 1. Jan. 1882, maatte der altsaa, dersom Møllers og Bagers Løn og Fortjeneste skulde være uforandret, ogsaa i 1885 tillægges ca. 15,8 Ø. pr. Brød, hvorefter Brødprisen selv i nøjeste Overensstemmelse med Rugprisen kun kunde falde til 45½ Ø., d. v. s. 30 pCt. imod et Prisfald af 38,7 pCt. af selve Rugen. Faktisk var imidlertid Brødprisen kun gaaet ned til 50 Ø., altsaa kun dalet 23,1 pCt., saa at knap 60 pCt. af Prisfaldet paa Rug kom Forbrugeren til Gode. — Det fremhævedes endvidere, at Prisen paa Hvededråb var forbleven temmelig uforandret, uagtet Prisen paa 100 Pd. Hvede var falden fra 1030 til 590 Ø., altsaa over 42 pCt. — Af Soetbeers Tabeller fremgaar det, at selv ved de Hamburgske Forvaltningsgrenes Anskaffelse af Brød en gros ved Licitation er Prisnedgangen for Rugbrød kun omtr. ⅔ (68,9 pCt.) af Prisfaldet af Rug.

handlerne ville være tilbøjelige til at drage den størst mulige Fordel af den Omstændighed, at en gros-Prisen paa de af dem indkøbte Varer synker, og at de kun nødtvungent ville give deres Kunder Adgang til at dele denne Fordel med dem. Det er da ogsaa den almindelige Mening, at det er den indbyrdes Konkurrence, som nødsage dem hertil og man paaberaaber sig i saa Henseende ofte Nationaløkonomiens Lære om den frie Konkurrences Magt. Dette Sidste er imidlertid en Misforstaaelse, som der fra Nationaløkonomernes Side er al Anledning til at protestere imod. Deres Lære om den frie Konkurrence gaar aldeles bestemt ud fra den Forudsætning, at der er Tale om to modstaaende, indbyrdes forhandlende, Parter, som begge for sig have baade Vilje og Evne til at paasé og forfægte deres Interesser og i deres Samhandel lade sig bestemme af, hvad disse Interesser tilsige. Dette er Tilfældet i en gros-Handelen, hvor Forretningsmand staar overfor Forretningsmand, og det er ligeledes Tilfældet, hvor Detaillisten staar overfor Grossisten; men det er kun i meget ringe Grad Tilfældet, hvor de private Kunder staa overfor Detailhandleren. De færreste Kunder kunne og ville skænke disse daglige, hvert for sig ubetydelige, Indkøb, hvor det ofte kun drejer sig om nogle Ører, den stadige Opmærksomhed, som er den første Betingelse for at gøre en selvstændig Interesse gældende, og som den Handlende nødsages til at skænke sine Indkøb, fordi hans hele Fortjeneste, ja hans Existens, afhænger deraf. Den Ulejlighed, som en stadig Jævnførelse af Priserne hos forskellige Handlende af samme Art medfører, vil man i Almindelighed ikke underkaste sig, hvor den hele Fordel, der kunde opnaas herved, tilsyneladende —

nemlig for saa vidt man kun betragter de enkelte, eller en kortere Tids, Indkøb — drejer sig om nogle Ører. Meget ofte overlades disse Indkøb derhos til et Tyende eller et Bud, som ingen særlig Opfordring føler til at gøre Herskabets Interesser gældende. Men hertil kommer, at de fleste Detailhandlere indtil en vis Grad have et lokalt Monopol. Hvor Talen er om daglige Smaa-indkøb af Brød, Mælk, Urtekramvarer o. lign. kan der fornuftigvis ikke være Tale om at gaa langt bort fra Hjemmet for at opsøge en fjærnt boende Handlende, der sælger til 1 Øre billigere pr. Pund, og navnlig vil der for de mere velstaaende Familjer, der lade deres Tyende besørge disse Indkøb, ikke kunne være Tale om at sende dem ret langt ud over den nærmest boende Bager eller Høker eller Urtekræmmer, og for hvert Kvarter begrænses derved i Virkeligheden Konkurrencen til et meget lille Antal af Handlende, — saa lille, at det ikke falder vanskeligt at forenes om at holde en vis Pris, uafhængig af de vexlende eller endog jævnt dalende en gros-Priser.

I den senere Tid er ganske vist dette Forhold blevet noget forandret derved, at de Handlende i større Omfang end tidligere sende deres Kunder Varerne hjem endog i temmelig lange Distancer, hvorved disse blive mere uafhængige af de nærmestboende Handlende, men den større Konkurrence, som herved opstaar, modvirkes da, som strax nærmere skal berøres, af et andet Moment, som fortjener Opmærksomhed. Men forinden maa det bemærkes, at selv Betydningen af denne skarpere Konkurrence svækkes endel ved den Vanemæssighed, som i saadanne Forhold behersker Mange, den naturlige Utilbøjelighed til at bryde en tilvant Forbind-

else med en Handlende for mulig at opnaa en lille Fordel, som man dog føler sig temmelig sikker paa at opnaa om lidt kortere eller længere Tid ogsaa hos sin egen Kræmmer. Thi der er jo ikke her Tale om at forlade ham for at gaa til en anden, som permanent sælger billigere, — i saa Henseende afholdes man ofte ved den Formening, at de billigere Varer næppe heller ere fuldt saa gode —, men kun om at opsøge En, der lader de dalende Priser gøre sig lidt tidligere gældende.

Det er disse Omstændigheder, som gøre det muligt — og tildels indeholde en Opfordring for Detailhandlerne til — ikke at forhaste sig med at lade et Fald i Varernes en gros-Pris komme Kunderne til Gode. Enhver, som har en bestemt Kreds af Kunder, véd, at det Samme er Tilfældet med hans nærmeste Rivaler og at han derfor paa den ene Side ikke har stor Udsigt til at forøge sin Kundekreds paa disses Bekostning ved at sælge lidt — og ved jævnt dalende Priser er der jo kun Tale om lidt — lavere Priser, paa den anden Side ikke løber synderlig Risiko for at miste Kunder ved foreløbig at ignorere den stedfundne Prisnedgang. Han har jo tilmed sit Lager, som han har købt til højere Pris end Dagens Notering og som han naturlig i hvert Fald vil søge at faa udsolgt til den ved dets Indkøb paaregnede Pris. Prisnedsættelsen vil derfor under alle Omstændigheder først indtræde endel langsommere i Detailhandelen end i en gros-Handelen og skal i Almindelighed først have naaet et saadant Omfang i denne, at den har faaet en vis Notorietet, inden den vil vise sine Virkninger i hin.

En begyndende Prisnedgang vil saaledes, navnlig naar den er langsom og jævn, ubetinget være til Fordel

for Detailhandlerne, der en Tidlang ville være i Stand til at holde de hidtil gældende Priser og dernæst, naar de nødsages til at lade ogsaa Detailpriserne gaa ned, stedse kun gøre dette bagefter, at de have været i Stand til at forsyne sig til lavere Priser. Desuagtet vilde det vistnok være en Fejltagelse at tro, at en saadan fortsat Prisnedgangs-Periode, som vi nu have kendt den i flere Aar, vedblivende er til Fordel for Detailhandlerne, om det end tør siges, at Forbrugerne aldrig naa at faa den fulde Fordel af den paa Varemarkedet en gros indtraadte Prisnedgang. Aarsagen hertil er netop for en ikke ringe Del den, at Detailhandlerne faktisk ikke ere i Stand til at lade Prisen dale i samme Forhold uden selv at lide Tab, og selv med denne reducerede Prisnedsættelse vil en fortsat Prisnedgangs-Periode som den nærværende bringe ogsaa Detailhandlerne i en trykket Stilling ved af formindske deres Omsætning.

Det maa nemlig først erindres, at Prisen paa en stor Del af de i Detailhandelen solgte Varer, særlig Kolonialvarer, dannes af to — eller rettere tre — Bestanddele, af hvilke kun den ene paavirkes af Prisfaldet. Til den betalte en gros-Pris maa nemlig først lægges Tolden, der forbliver uforandret og — tilligemed de med Fortoldningen forbundne Omkostninger (Tidsspilde, Rentetab osv.) — falder forholdsvis tungere paa de lavere en gros-Priser. Naar saaledes t. Ex. en gros-Prisen paa ufortoldet Rio-Kaffe i København er falden fra 79 Øre i 1875 til 36 Øre i 1885 eller med 54,4 pCt.*), saa vil allerede Tillæget af Tolden (12 Øre) bevirke, at Prisfaldet kun kan blive fra 91 til 48 Øre eller kun 47,2 pCt. Men hertil kommer saa endvidere

*) Det maa ikke overses, at de anførte Priser gælde Rio-Kaffe, medens her vistnok almindeligst bruges Java-Kaffe.

Detailhandlerens egne uforandrede Udgifter til Butiksleje, Gas, Folkehold m. v. saa vel som Betaling for hans eget Arbejde, — Altsammen Omkostninger, der, saa længe Omsætningen ikke forøges, maa blive den samme for hvert Pund Kaffe, han sælger. Gaar man ud fra, at disse Omkostninger i 1875 yderligere fordyrede Kaffens Detailpris med f. Ex. 20 Øre, saa vil det ses, at Prisfaldet kun kan blive fra 111 til 68 Øre eller kun 38,7 pCt. istedenfor 54,4 pCt. — d. v. s. $\frac{2}{3}$ af Prisfaldet en gros er i saa Fald det Højeste, der kan komme Forbrugerne til Gode. Men der er al Grund til at betvivle, at Forbrugerne virkelig have faaet en saa stor Andel i Prisfaldet, og at de i Almindelighed maa være glade, om de i Detailhandelen ligesom ved Køb af Rugbrød naa op til 60 pCt. af Nedgangen i Varens (Raastoffets) en gros-Pris.*)

Det maa nemlig ikke tabes af Sigte, at i Tidsrummet 1871—85, der er Genstand for de fleste prisstatistiske Sammenligninger, har Detailhandelen i alt Fald i København — vel ogsaa for en Del i Provinserne — undergaaet en Udvikling, som i høj Grad har forøget de med samme forbundne Omkostninger, der selvfølgelig maa bæres af Konsumenterne. Enhver vil kunne bevidne, at der nu stilles betydelig større Fordringer til Butikslokalerne end ved Periodens Begyndelse; betragte vi saaledes særlig Brødudsalgene, er der i dette Tidsrum bleven indrettet, dels i Nybygninger,

*) Da de fleste Forbrugere købe Kaffen brændt og malet, bliver Prisfaldet endnu mindre end her forudsat. Medens saaledes en-gros-Prisen paa bedste Java-Kaffe (blaa) er falden fra ca. 93 Øre i 1875 til ca. 53 Ø. eller 40 Ø. = 43 pCt., er et π brændt og malet Kaffe af samme Kvalitet kun dalet fra 160 til 140 Ø. eller 20 Ø. = 12 $\frac{1}{2}$ pCt.

dels ved Omdannelser, en hel Række af elegante Udsalgssteder, ligesom disses Antal er voxet ret betydeligt. Det er i Etableringen af saadanne Udsalg (enten direkte for Vedkommendes egen Regning eller indirekte gennem selvstændige Forhandlere, der selvfølgelig ogsaa skulle have deres Profit) samt i en i forskellige Retninger mere imødekommende Behandling af Kunderne, saasom Varernes Indpakning, Hjembringelse m. v., at Detailhandlernes indbyrdes Konkurrence ytrer sig langt mere end i Bestræbelserne for at sælge billigere, ja, tildels staa hine Bestræbelser endog afgjort i Vejen for denne. Det er jo nemlig klart, at alt, hvad der saaledes gøres for at imødekomme Kundernes virkelige eller formentlige Ønsker, maa betales af disse og følgelig bliver et Tillæg til Detailprisen, som maaske hidtil ikke er bleven positivt mærket, fordi den har kunnet kompenseres af Nedgangen i Varens en gros-Pris, der imidlertid netop herved er helt forsvunden for Forbrugerne. Man tænke blot lidt over, hvad man ser hver Dag paa Gaderne: for at Forbrugerne — eller deres Bud — kunne faa den kortest mulige Vej at gaa til deres daglige Indkøb, maa der ikke blot etableres et ret betydeligt Antal Udsalgssteder, t. Ex. af Brød, der atter kræve en eller to Jomfruers Betjening (det kan bemærkes, at Antallet af »kvindelige Medhjælpere« for Bagere, hvilke formentlig nærmest benyttes i Udsalgene, fra 1870—80 i København er voxet til det Tredobbelte, fra 37 til 114), men en Række af Vogne maa tillige holdes i Gang for stadig at forsyne disse Udsalg med frisk Brød. Ligeledes ses en Række Ølvogne i uafbrudt Bevægelse, idet de større Forhandlere søge at raade Bod paa det stærkt begrænsede lokale »Opland« ved at kapre Kunder

i de fjærneste Bydele; paa Vesterbro ser man Vogne, hjemmehørende paa Øster- og Nørrebro og omvendt — og man har ondt ved at værges sig mod den Tanko, at disse gensidige Kapringsbestræbelser omtrent maa neutralisere hinanden og at de paagældende Handlende til Syvende og sidst vilde staa sig lige saa godt ved at afskaffe al denne Kørsel og hver nøjes med sit Hjemmedistrikt. Paa samme Maade ses nu en Række af Handlende, fra hvilke Kunderne tidligere selv hjembragte de Varer, som de købte, eller som højst holdt en Karl til at hjemsende de større Pakker, holde Hest og Vogn og Kusk og Karl for at omsende de indkøbte Varer — Galanterihandlere, Modehandlere, Smørhandlere osv. osv. Al denne Kørsel og Hjembringen er i Virkeligheden en helt ny Industri, der har udviklet sig som et nødvendigt Appendix til Detailhandelen, og som, da den ikke særskilt betales, helt maa bæres af denne; men Enhver vil kunne sige sig selv, at det ikke er Detailhandlerne, men Kunderne, der i sidste Instans betale det, og naar man tænker lidt nærmere over Omfanget af hele dette Apparat og derhos betænker, at Antallet af Handlende mindst er voxet i samme Forhold som Befolkningen, saa at der kun kommer det samme uforandrede Antal Familjer paa hver Handlende, vil man kunne vide, at Udgiften hertil — i Forbindelse med forøget Udgift til Butiksløje, til Gas, til Avertissementer o. a. — maa udgøre et saa stort Beløb for hver enkelt Familie i Kundekredsen, at det for adskillige Varers Vedkommende skal være godt, om det deraf flydende nødvendige Tillæg paa Varernes Detailpris har kunnet dækkes ved det successive Fald i disses en gros-Pris, og at der for adskillige andre ikke har kunnet blive ret meget af

dette tilovers, som har kunnet komme Forbrugerne til Gode. Hvorvidt al denne tiltagende Luxus i Detailhandelen i Virkeligheden er de Penge værd, som den koster Kunderne, kan henstaa som et aabent Spørgsmaal; at det i alt Fald i mange Tilfælde mere er Tjenestepigerne end Herskaberne, som have Fornøjelse deraf, turde være utvivlsomt.

Under alle Omstændigheder vil vistnok det her Anførte selv uden nærmere statistiske Bevisdata godtgøre, at det snarest vil være for højt regnet at antage, at Halvdelen af det paa Varemarkedet en gros stedfundne Prisfald er kommen Forbrugerne til Gode ved deres Detail-Indkøb. Tages nu endvidere i Betragtning, at Beregningen af selve Prisfaldet maa indskrænkes til de Varer, som virkelig ere personlige Forbrugsgenstande, og at der tillige maa tages Hensyn til det større eller mindre Omfang, hvori de enkelte Varer forbruges i Husholdningen, hvorved det spiller en meget betydelig Rolle, at enkelte af netop de vigtigste Forbrugsartikler saa godt som ikke eller i alt Fald først i den allerseneste Tid ere faldne i Pris, saasom Kød og Mælk*), — saa vil det vistnok være et Spørgmaal, om der, selv om der virkelig maatte kunne paavises en gennemsnitlig Prisnedgang af 22 pCt. paa det almindelige Varemarked, tør paaregnes saa meget som en Besparelse af

*) Ifølge Soetbeers Tabeller vare de af Hamburg'ske Forvaltningsgrene for Indkøb af Kød og Mælk (altsaa egentlig en gros) betalte Priser gennemsnitlig for:

	1871—75.	1881—84.
Oxekød pr. Kilogr.....	115 Pf.	116 Pf.
Kalvekød - —	124 —	149 —
Svinekød - —	109 —	111 —
Mælk pr. Liter.....	12 —	12 —

10 pCt. for de private Forbrugeres Indkøb af Husholdningsgenstande, Beklædningsartikler, deres Vedligeholdelse af Bohave m. v. Og erindres det da videre, at ca. 35 à 40 pCt. af en Middel-Indtægt (maaske noget mindre for de ringere, men snarest noget mere for de større Indkomster) falde paa Udgiftsposter, der ere ganske upaavirkede af Prisfaldet, saa vil man komme til det Resultat, at dette for Forbrugere med en fast Indkomst af det nævnte Beløb kun kan repræsentere en Besparelse lig 5 à 6 pCt. af deres samlede Indtægt.

Naar jeg saa udførligt har omhandlet det her fremdragne Spørgsmaal om den Betydning, som Prisfaldet paa Varemarkedet har haft for Folk med faste Indtægter, har Øjemedet hermed ikke saa meget været, at faa selve dette Spørgsmaal opklaret, skønt det ganske vist ogsaa fortjener Opmærksomhed, som derigennem at faa givet et yderligere Bidrag til Belysning af det Forhold, som der bestaar imellem Varepriserne og Konsumenternes Indtægter og atter imellem disse sidste og Pengemængden. Det er nemlig en af de Indvendinger, der ere blevne fremsatte imod den Opfattelse af den nærværende økonomiske Situation, som jeg i Overensstemmelse med forskellige fremragende Økonomer og Statistikere har søgt at gøre gældende, at den Forminskelse, som Pengemængden er undergaaet i Løbet af Aarene 1881—86, i hvert Fald har været altfor ubetydelig til, at den kunde bevirke et saa stort Prisfald som det, der i disse Aar efterhaanden har fundet Sted

paa Varemarkedet. Det gøres nemlig gældende, at der jo dog, selv om Guldproduktionen i disse Aar har været aftagende, dog altid har fundet en ikke saa ringe aarlig Produktion Sted, saa at i hvert Fald det industrielle Forbrug har kunnet tilfredsstilles heraf og Slid m. v. erstattes; at derfor en Aftagen af den aarlige Guldproduktion ikke er enstydig med en Formindskelse af Guldsmængden, men kun betyder, at denne ikke forøges i det sædvanlige Forhold, samt at dette har saa meget mindre at betyde, som det for Haanden værende Forraad af Guld er saa stort, at det ingen væsentlig Rolle spiller, om det i nogle Aar ingen Forøgelse modtager. Man synes endog tilbøjelig til at mene, at netop den Omstændighed, at Guldsmængden i Løbet af den nærmest forudgaaende Aarrække er bleven saa betydelig forøget, gør, at man nu saa meget lettere i nogle Aar kan bære en Standsning af Tilførslerne.

Overfor hele denne Betragtning skal jeg først i Forbigaaende bemærke, at jeg betragter det som en given Sag, at en Standsning i Guldtilførslerne tvært imod netop vil føles desto stærkere, jo større disse have været i den forudgaaende Tid; desto føleligere bliver nemlig Modsætningen. Det forholder sig jo ikke med Guld som t. Ex. med Korn, at ved et enkelt Aars særdeles rige Produktion kun en Del deraf kommer paa Markedet, medens Resten gemmes for at raade Bod paa det næste Aars mulig ringere Produktion, men alt det producerede Guld kommer strax frem. Det er derfor saa langt fra Tilfældet, at nogle Aars usædvanligt rige Guldproduktion stiller Trangen til Guld for længere Tid, at den tvært imod snarere fremkalder en forøget Trang til Guld ogsaa i Fremtiden. Og dernæst

skal jeg henvise til, hvad jeg alt tidligere her i Tidsskriftet har fremhævet (S. 159 ff.), at det paa ingen Maade gaar an at betragte »den civiliserede Verden« eller »Kulturlandene« som Helhed og sammenligne Guld-mængden i denne Helhed til forskellige Tidspunkter; thi det overses herved, at der indenfor denne Helhed har fundet en saadan Omfordeling Sted, at Lande, der tidligere saa godt som intet Guldforraad havde (Amerika og Italien) i Aarene 1879—83 have trukket betydelige Guld-mængder til sig fra de andre Lande, saa at der i disse Lande, tagne som Helhed, o: hele Nordvest-Europa, utvivlsomt har fundet en Afgang i Guldbeholdningen Sted.*) Og denne Afgang er bleven saa meget føleligere, som der derefter i disse samme Lande har fundet en positiv Formindskelse af den udækkede Seddel-mængde Sted, saaledes som jeg oftere har paavist. Jeg skal imidlertid ikke her dvæle yderligere ved disse Kendsgærninger; jeg skal gerne erkende, at den Formindskelse, der saaledes har fundet Sted i Nordvest-Europas samlede Pengemængde (o: Mønt og Barrer samt udækkede Banksedler og Statspapirpenge) er forholdsvis ringe overfor den umaadeligt store, forud eksisterende, Beholdning af disse Omsætningsmidler. Thi den foranstaaende Undersøgelse viser nu — og dette er formentlig dens væsentlige Betydning —, at selv en forholdsvis ringe Formindskelse af Befolkningens eller nogle Samfundsklassers Indtægt, — der, som det strax skal vises, staar i nøjeste Sammenhæng med Pengemængden, ja, vil blive Følgen af en endog blot relativ Formindskelse af denne, d. v. s. en

*) Jvf. foran S. 159 ff. (2.—3 Hæfte).

Stillestaaen af Pengemængden overfor en jævnt tiltagende Befolkning, hvorved der kommer færre Penge paa hver Haand —, efter de foran skildrede Forholds Natur vilde øve en betydelig Virkning paa Varemarkedet, selv om dette iøvrigt var forbleven uforandret, og ved en samtidig Forøgelse af Vareudbudet, der i og for sig fremkalder en Prisnedgang*), vil bidrage til at forstærke

-
- *) Naar Prof. Falbe-Hansen i sit Tilsvar til mig, hvis hele Form og Tone jeg meget paaskønner, forstaar min Udtalelse om, »at det ikke egentlig er fra selve Guldets, men derimod fra Varerne, at Bevægelsen er udgaaet«, som enstydig med, »at Guldets kun har haft en eventuel og subsidær Indflydelse paa Varepriserne«, og derfor mener, at jeg kommer i Modstrid med mig selv ved desuagtet at hævde, »at Guld mangelen og dens Indvirkning paa Priserne ikke blot har været eventuel, men faktisk har gjort sig gældende«, synes der heri at være en uheldig Misforstaelse af mine Ord. Thi min Anerkendelse af, at »det er fra Varerne, at Bevægelsen er udgaaet«, betyder aldeles ikke, at Guldets Indflydelse kun vilde være eventuel og subsidær, men jeg har dermed kun villet gøre opmærksom paa, at min Hovedpaastand stadig har været den, at »Aarsagen til de nedadgaaende Priser maa søges i et indtraadt Misforhold« imellem Vareudbudet og Pengeudbudet, og at dette er fremkommen derved, at Vareproduktionen er tiltagen saa overordentlig, uden at Guldproduktionen er bleven forøget (tvært imod snarest formindsket), saa at der er fremkommen en (— mulig endog absolut, men i hvert Fald —) relativ Guld mangel (jvf. Tidsskr. for 1885, S. 276). Med Ordene: Bevægelsen er udgaaet fra Varerne, har jeg da villet betegne, at det er paa Varernes Side mere end paa Guldets, at der har fundet en Forandring Sted. Men det vil let ses, at min Paastand omfatter to Momenter: 1) Vare mængden er bleven stærkt forøget, og 2) Pengemængden er ikke bleven forøget, og at det er disse to Momenter i deres Forening, som fremkalder det paa pegede Misforhold og dermed de dalende Priser. Stødet til disse er for saa vidt udgaaet fra Varerne; men Guldets Indvirkning paa Priserne er derfor lige fuldt faktisk og virkelig, ikke blot eventuel og subsidær. Thi naar to Momenter netop ved deres Forening, deres samtidige Forekomst, frembringe et vist Resultat, saa ere de

denne meget betydeligt og give den et flere Gange større Omfang.

Drager man nemlig Konklusionerne af den foranstaaende Undersøgelse ved at følge denne saa at sige tilbage i omvendt Orden, da bliver disse følgende: Naar en Familjes — og altsaa ogsaa et stort Antal Familjers Indtægt formindskes noget, saa vil den desuagtet, saa længe Nedgangen kun er forholdsvis ringe og ikke saa betydelig, at den fremtvinger helt forandrede Livsvilkaar, staa overfor en Række af Udgiftposter, der kunne betragtes som givne og — foreløbigt — uforandrede og som forlods afholdes, d. v. s. hvortil der i hvert Fald skal skaffes Penge: Husleje, Tyendeløn, Skolepenge m. v. (jvf. foran). Indtægtsnedgangen maa derfor gaa ud over de øvrige Udgifter; disse maa indskrænkes og Familjens Efterspørgsel efter de paagældende Forbrugsartikler altsaa begrænses og blive mindre effektiv. Indtægtsnedgangen falder altsaa foreløbig med sit hele Tryk paa disse Udgiftposter; udgjorde den altsaa t. Ex. 5 pCt. — og en (absolut eller relativ) Formindskelse af Pengemængden med 1 à 2 pCt. vil, naar den udelukkende virker til at formindske nogle enkelte Klassers Indkomst, let for disse virke en gennemsnitlig Nedgang af 5 pCt. (jfr. nedenfor), — medens de nysnævnte uforandrede Udgifter lægge Beslag paa en Tredjedel af Indtægten, saa vil den øvrige, til Indkøb af Klæder, Husholdningsgenstande m. v. disponible Del af Indtægterne

begge lige nødvendige og lige aktive Faktorer, og at betegne den ene af dem som kun virkende »eventuelt og subsidiært« vilde — for at bruge et Udtryk af Stuart-Mill — være det Samme som at spørge, »hvilket Blad i Saxen der klipper mest.«

være formindsket med $7\frac{1}{2}$ pCt. Dersom nu paa denne Maade en talrig Klasse af Forbrugernes Indtægt formindskes i Gennemsnit med 5 pCt. og altsaa deres Betaling for de nævnte Genstande maa formindskes med $7\frac{1}{2}$ pCt., ville de Mellemmænd, Handlende eller Haandværkere, der modtage denne Betaling og deraf skulle, som paavist, udrede en hel Del faste Udgifter til Butiks- og Værkstedsløje, til Løn for Medhjælpere, til Varetransport, osv. osv., samt derhos foreløbig stræbe at bevare deres eget Mestersalær eller Profit uforandret, være nødsagede til at lade hele Formindskelsen af deres Bruttoindtægt falde paa det Beløb, de kunne betale Groshandlerne for Varer eller Raastoffer. En Formindskelse af deres Omsætning med blot et Par pCt. — thi det er jo kun en Del af deres Kunder, hvis Efterspørgsel forudsættes formindsket — vil da let formindske dette Beløb med 3—4 pCt., og Formindskelsen vil let, naar Efterspørgselen atter gaar igennem 1 à 2 Groshandleres Hænder, før den naar Producenten, overfor denne naa op til 5 pCt. Saaledes vil en forholdsvis lille Nedgang i Pengemængden falde med dobbelt eller mere end dobbelt Vægt paa Varemarkedet, en Formindskelse af hin med 1 à 2 pCt. virke som en Formindskelse af Efterspørgslen paa dette med 3 à 4 pCt. Dersom der da samtidig hermed finder en Forøgelse Sted af Tilførslerne til Varemarkedet og dermed af Tilbudet paa dette, der allerede overfor en uforandret Efterspørgsel vilde trykke Priserne, vil dette Tryk nu blive forstærket til det Dobbelte, og der behøves saaledes paa en Tid, da en i de fleste Retninger forhøjet Produktionskraft vedblivende bevirker en Forøgelse af Udbudet paa Varemarkedet, kun i Løbet af faa Aar en fortsat,

absolut eller relativ, Nedgang i Pengemængden — ikke engang Aar for Aar en Nedgang af 1 pCt. — for i et Tiaar at trykke en gros-Priserne gennemsnitlig 20 pCt. ned eller mere.*)

*) Uden at ville polemisere med min ærede Kollegas Udviklinger i dette Tidsskrift S. 279 ff. tror jeg at burde gøre en Bemærkning overfor den S. 292—93 opstillede Beregning over den Cirkulationsmasse, der henholdsvis i April 1881 og April 1886 her hjemme har staaet til Detailhandelens Disposition og været i Stand til at bære dens Omsætninger, hvorefter den i April 1881, da »Forholdene vare gunstige, der var Liv i al Forretning og Arbejdsfortjenesten god«, saa at det var »et Maximumspunkt for Detail-Omsætningen«; kun cirkulerede ca. 274,000 Kr. mere i Sølvmønt og Ti-Kronesedler end i April 1886, hvilket Beløb i Forhold til den samlede Cirkulationsmasse af Sølv og Ti-Kronesedler (ca. 44 Mill. Kr.) kun udgør ca. $\frac{2}{3}$ pCt.

Jeg skal hertil først bemærke, at jeg ikke tror det muligt at beregne Mængden af Sølvmønt med tilstrækkelig Sikkerhed til at gøre en saadan Sammenligning, dels fordi vi have Møntunion med Sverige og Norge og det altsaa er umuligt bestemt at vide, hvor stor en Del af den samlede Skillemontsbeholdning der til ethvert Tidspunkt befinder sig i hvert af Rigerne, og dels fordi Guldsmede og Juvelerer utvivlsomt af og til bruge Sølvmønter til Udarbejdelsen af mindre Smykker — noget, der særlig faar Betydning paa en Tid, da Sølvsmykker have været stærkt i Mode. Tages endelig i Betragtning, at det ikke vides, hvor mange Sølvmønter der forsvinde af Omsætningen ved Ildsvaade, Skibbrud o. lign. Hændelser, for ikke at tale om, hvad der henligger »paa Kistebunden«, og saaledes faktisk gaar ud af Omsætningen, tør Muligheden af, at Nedgangen i Beløbet af Sølvmønt har været betydelig større end de 424,000 Kr., hvortil den er beregnet, næppe benægtes.

Af langt større Betydning er det imidlertid, at man ikke tør indskrænke Betragtningen til Ti-Kronesedlerne, da der jo her er Tale om Detailhandel i Betydning af Mellemed imellem Forbrugerne paa den ene Side, Producenterne og Grosisterne paa den anden Side. Men Antallet af Forbrugere, der benytte baade 50- og 100-Kronesedler til Betalinger af deres Mellemværende med Skrædere, Snedkere o. a. Haand-

At nu store og vigtige Klasser af »Forbrugere« i de senere Aar have lidt en betydelig Nedgang i deres Indtægter og som Følge deraf have maattet indskrænke deres Efterspørgsel efter adskillige Vareklasser, er tilstrækkelig notorisk. Man behøver blot at pege paa Landbrugerne i saa godt som alle Evropas Lande. For Englands Vedkommende har Sir James Caird beregnet Landbrugets samlede Indtægtsnedgang i de senere Aar, der rigtignok for en Del skyldes særlig daarlige Høstaar, til ikke mindre end 200 Mill. Kr. i Sammenligning med, hvad den var i Begyndelsen af 70'ne, og Landejendomsbesidderne have været nødsagede til at indskrænke alle de Udgifter, som overhovedet kunne indskrænkes, til det mindst mulige. Andetsteds, hvor Høsten har været bedre, har Tabet naturligvis ikke været fuldt saa betydeligt og har først senere ladet sig

værkere eller med Urtekræmmere, Vinhandlere, Slagtere m. Fl. er utvivlsomt ikke saa ringe, at man helt kan se bort fra disse Omløbsmidler, ligesom Guldmonter dog ogsaa maatte tages med i Betragtning. Thi det er vistnok netop paa de Omraader og i de Kredse, hvor disse Omløbsmidler benyttes, at en ikke saa ringe Indskrænkning i Forbruget har fundet Sted.

Men selv om man turde gaa ud fra, at den opstillede Beregning svarede til den faktiske Virkelighed, maa det erindres, at Befolkningen fra 1881—86 maa antages at være forøget med c. 5 pCt. og at altsaa de ca. 44 Mill. Kr. i samme Tidsrum skulde være forøgede med ca. $2\frac{1}{2}$ Mill. Kr., for at der fremdeles i 1886 kunde være det samme Beløb pr. Ind. som i 1881. Istedet herfor har der været en paaviselig Nedgang af over $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. og der vilde saaledes nu paa hvert Individ kun komme 20₉₂ Kr. imod 22₁₁ i 1881, d. v. s. 5₄ pCt. mindre. Hertil kommer, som Prof. Falbe-Hansen rigtig fremhæver, at »i Tider, hvor Detail-Forretningen gaar godt, løbe Pengene hurtigere om imellem Folk end i daarlige Tider«, saa at altsaa selv den forholdsvis uforandrede Penge- mængde vilde være mindre effektiv nu end i 1881.

mærke; men de fleste Steder have Landbrugerne dog i de sidste Aar sét sig nødsagede til at indskrænke deres Efterspørgsel efter saa vel Produktionsfornødheder som personlige Forbrugsartikler. At ligeledes Skibsrhederne have lidt saa betydelige Tab, at det for Adskillige endog har været lig med slet ingen Indtægt, er tilstrækkelig bekendt, bl. A. af de forskellige Aarsopgørelser for Aktieselskaber, hvis Medlemmer aldeles intet Udbytte have modtaget. Alle, der have Andele eller Aktier i saadanne Foretagender, have i hvert Fald derigennem lidt et Tab i Indtægter. At ogsaa mangfoldige Industridrivende — navnlig de større Fabrikanter — og Groshandlere have lidt ret betydelig Nedgang i deres Indtægter, vil heller Ingen nægte. Thi den almindelige Klage over »daarlige Tider« betyder jo netop, at Fortjenesten er ringere end før, og det er i langt højere Grad denne Mangel paa Fortjeneste ved de enkelte Forretninger end en Formindskelse af selve disses Antal og Mængde, der karakteriserer Forholdene i de sidste Aar.*)

*) Ifølge Berl. Tid. gaar den engelske »Trade-Depression-Committee«s Konklusion ud paa, at »Kommissionen ikke har fundet noget som helst Bevis for Nedgang i Handel, for saa vidt slig Nedgang skulde være ensbetydende med Begrænsning i Handelsforetagender. Tværtimod er den engelske Handel tiltagen i Overensstemmelse med Tilvæksten i Befolkning, og den almindelige industrielle Tilstand i Landet betegnes som tilfredsstillende. Som det eneste Udtryk for Nedgang i Handelen anfører Kommissionen lave Priser og den deraf følgende ringere Gevinst.« Dog maa hertil bemærkes, at der i 1886 synes at være indtraadt Nedgang ogsaa i Omsetningens Omfang, idet der i 1885 sammenlignet med 1884 og atter i Jan.—Apr. 1886 i Sammenligning med Jan.—Apr. 1885 har fundet en ikke ubetydelig Nedgang Sted i Jernbanernes Trafik.

At der saaledes paa mange Hold har fundet en Nedgang i Indtægten Sted, der nødvendig maa føre til en Indskrænkning af Udgifterne paa saadanne Poster, hvor en Indskrænkning vilkaarlig kan gøres, ville utvivlsomt de Fleste erkende. Men hvad man ikke vil eller kan sé, — og hvad der ganske vist ogsaa er betydeligt vanskeligere at faa Øje paa —, det er den nøje og nødvendige Sammenhæng, der er imellem Folks Indtægter og den cirkulerende Pengemængde, og at en Formindskelse af denne sidste maa føre til en Formindskelse af de Indtægter, der maales med og udtrykkes i Penge — og udbetales de Paagældende ved Hjælp af de cirkulerende Penge. Og dog vil, som alt tidligere paapeget, Enhver let kunne sige sig selv, at de langt større Penge-Indtægter, som Folk gennemgaaende nu have imod for 50 Aar siden, hænge nøje sammen med og ere en umiddelbar Følge af, at der i disse 50 Aar er kommet saa mange flere Penge frem for Dagens Lys. Men Betingelsen for, at de rigelige Indtægter kunne vedblive, er da ogsaa den, at der, efterhaanden som der kommer flere Individuer til, vedblivende finder en Tilførsel af nye Penge Sted, og Enhver vil ligeledes kunne sige sig selv, at, naar disse Tilførsler stoppe og den engang eksisterende Pengemængde skal fordeles paa flere Hænder, saa kommer der lidt mindre paa hver Haand. Man henviser ganske vist til, at, da Pengene jo ikke forblive paa den Haand, hvor de komme som Indtægt, men gaa videre og cirkulere, saa at de samme Penge successive komme til Indtægt for Mange, tjene til at udbetale en stor Mængde Indtægter, saa kan den manglende Tilførsel erstattes derved, at Pengecirkulationen bliver raskere, at Pengene hurtigere gaa fra

Haand til Haand. Det er ganske rigtigt, at der er en vis abstrakt Mulighed herfor; men ser man paa den konkrete Virkelighed, saa forholder det sig anderledes. Man savner i alt Fald hidtil enhver Paaavisning af, at det forholder sig saaledes, thi Spørgsmaalet er jo dette: vil selve den Omstændighed, at de samme Penge skulle fordeles paa flere Hænder, indeholde en Opfordring til at lade dem cirkulere raskere, og der er paa Forhaand al Grund til at tro, at snarere det Modsatte er Tilfældet. Tænke vi os nemlig et Samfund, der uden Opfordring fra dets egen Side og uden bestemt Trang dertil modtager en Tilvæxt ved Indvandring fra et andet Sted, vil det saaledes forøgede Udbud af Arbejdskraft have en naturlig Tendents til at trykke Lønnen for den paagældende Art af Arbejde, og Overførelsen af en Del af den cirkulerende Pengemængde paa disse ny tilkomne Hænder skér da netop derved, at en Del af de alt eksisterende Samfundsmedlemmer faa en ringere Indtægt end før. Paa samme Maade synes det at maatte forholde sig i andre Tilfælde, naar Befolkningen faar en Tilvæxt, medens Pengemængden forbliver uforandret. Det er ganske vist ikke sagt, at Indtægtsnedgangen for de ældre Medlemmer netop svarer til de ny tilkomne Medlemmers Indtægt, saa at Samfundets samlede Indtægt forbliver uforandret; tvært imod vil denne sidste nok blive noget forøget, og dette er i saa Fald et Vidnesbyrd om, at der virkelig har fundet nogen Forøgelse af Pengecirkulationens Hastighed Sted; men der er i de nævnte Forhold Intetsomhelst, der berettiger til den Antagelse, at de fremmede Medlemmers Tilkomst skulde give den en saa meget større Hastighed, at de ældre

Medlemmers Pengeindtægt forblev uforandret til Trods for den Konkurrence, som de ny Tilkomnes Udbud af Arbejdskraft paa et Tidspunkt, da der ikke har været følt Trang hertil, paafører dem. Da nu netop Befolkningens normale Tilvæxt foregaar uden alt Hensyn til, om der just i Øjeblikket er Trang til flere Producenter, vil den naturlige Følge deraf sikkert, for saa vidt der ikke samtidig finder en Forøgelse af Pengemængden Sted, ligeledes være den, at Fordelingen af den samme Pengemængde paa flere Hænder, selv om den faar en noget raskere Cirkulation end før, dog vil medføre, at der paa forskellige Hold finder en Formindskelse af den hidtidige Pengeindtægt Sted. Denne Nedgang behøver naturligvis ikke strax og i første Linje at ramme den egentlige Arbejderklasse; den vil ramme der, hvor en Forøgelse af de for Tiden virkende Personers Antal har fundet Sted, uden at der har været egentlig Trang til flere Hænders Virksomhed, det være sig Fabrikanter eller Grosserere, Haandværkere eller Detailhandlere, og det kan saaledes meget vel blive disse Klasser, som i første Linje tage Stødet af for Arbejderne, saa at deres formindskede »Profit« foreløbigt gør det muligt at holde den egentlige Arbejdsløn uforandret, om det end er sandsynligt, at i Længden Nedgangen ogsaa vil ramme denne. Hvor meget man derfor end anerkender den abstrakte Mulighed af, at en forøget Cirkulationshastighed kan bringe den samme Pengemængde til at strække længere, ja, anerkender, at den faktisk vil gøre den saa meget mere effektiv, at den ikke behøver at trykke de Enkeltes Pengeindtægt i et voxende Samfund ned netop i samme Forhold, som dette voxer, hvorved Samfundets samlede Indtægt maatte forblive uforandret, saa maa

man dog utvivlsomt erkende det for den rimeligste og naturligste Følge af Befolkningens Forøgelse uden nogen Forøgelse af Pengemængden, at der paa forskellige Hold gennem en skærpet Konkurrence fremkommer en Nedgang i den tilvante Pengeindtægt og dermed en Formindskelse af de Paagældendes Efterspørgsel efter visse Forbrugsartikler. Og det er i det Foregaaende paavist, at denne Nedgang i Pengeindtægten, da den fortrinsvis øver sin Virkning paa nogle enkelte Omraader af de Paagældendes Udgiftsbudget, ikke behøver at være ret stor for at fremkalde en dog altid følelig Indskrænkning af Købeevnen paa disse Omraader, og at dette i sig selv lette Tryk paa Efterspørgselen ved at gaa gennem Detailhandlerne og Haandværkerne som Mellemed virker som Trykket paa en uligearmet Vægtstang og forplanter sig med fordoblet Styrke eller mere til en-gros-Varemarkedet og derfra yderligere forstærket til de Producenter, der forsyne dette.

Men hermed er Betragtningen af Forholdet imellem Samfundets cirkulerende Pengemængde og de Enkeltes Indtægter samt Virkningen deraf paa Varemarkedet ikke udtømt. Vi skulle nu sé, hvad der skér, naar i et Samfund med uforandret Pengemængde forbedrede Produktionsforhold og Kommunikationsmidler bevirke en almindelig forøget Produktion og dermed et forøget Vareudbud. Ogsaa i dette Tilfælde kan man sige: en forøget Omløbshastighed kan gøre Pengene saa meget mere effektive, at der ikke er nogen Nødvendighed for, at Varepriserne skulle gaa ned. Men ogsaa her maa man da spørge: er det rimeligt og sandsynligt, at de saaledes forandrede Forhold ville give Pengene en i

samme Grad forøget Omløbshastighed? Og ogsaa her vil Svaret sikkert blive benægtende.

Enhver véd, at en usædvanlig rig Høst af Korn eller Kaffe eller Bomuld strax trykker Prisen paa disse Varer ned. Men paa den anden Side, siger man, ville de lavere Priser indeholde en Opfordring til et forøget Forbrug og den saaledes tiltagende Efterspørgsel vil atter hurtig bringe Prisen op igen. Der er noget Sandt heri, men denne Sandhed er dog begrændset. Det udvidede Forbrug forhindrer maaske Prissfaldet fra at blive saa stort, som det ellers vilde blive, Priserne synke altsaa ikke netop i samme Forhold, som Udbudet er bleven forøget. Der maa altsaa for saa vidt have fundet en Forøgelse af Pengenes Omløbshastighed Sted, der gør det muligt, at der med den samme Penge-mængde kan blive omsat en større Varemængde end før, uden at denne Varemængdes samlede Værdi er forbleven uforandret. Men Spørgsmaalet er dette: er det sandsynligt, at Varemængdens samlede Værdi kan stige saa meget, at Priserne atter naa det gamle Punkt, uagtet Vareudbudet er saa meget større? Vil Pengenes Omløbshastighed forøges i dette Forhold? Det er ikke let at sé nogen Grund hertil. For de fleste Forbrugere ville synkende Priser, der sætte dem i Stand til at forsyne sig med et større Kvantum end hidtil for de samme Penge, snarest være en Anledning til at udgive Pengene langsommere, medens det er de stigende Priser, der nødsage dem til at udgive det samme Beløb med kortere Mellemrum — eller, som Prof. Falbe-Hansen siger, »i Tider, hvor Detailforretningen gaar godt« (o: opadgaaende Konjunkturer, Tider med stigende Priser), »løbe Pengene hurtigere om mellem

Folk end i daarlige Tider« (c: Tider med nedadgaaende Konjunkturer). Lad os sætte, at en Familie hidtil hver tiende Dag har givet et 10-Kronestykke ud til Kolonialvarer og at disses Pris paa Grund af et forøget Udbud synker saaledes, at den for sit 10-Kronestykke faar saa meget, som den har været vant til at bruge i 11 Dage. Selv om nu Virkningen ikke bliver den, at den fremtidig kun giver det nævnte Møntstykke ud hver 11te Dag til disse Fornødenheder, er der ikke Nogetsomhelst, som gør det sandsynligt, at Familien nu paa Grund af de lavere Priser vil købe for 10 Kr. hver 9de Dag, men det Videste, der kan ventes, er sikkert, at den lige som før køber for 10 Kr. hver 10de Dag og altsaa udvider sit Forbrug i samme Forhold som Prisfaldet. Nok saa sandsynligt er det dog, at den benytter en Del af, hvad den indvinder ved Prisfaldet, til andre Indkøb, at den altsaa t. Ex. udgiver 20 Kroner til Kolonialvarer hver 21de Dag og anvender den besparede Krone f. Ex. til at købe mere Kød. Den forøgede Efterspørgsel efter Kød vil da maaske drive Prisen herpaa noget op og derved give Kød-Forhandlerne og mulig-Producenterne en forøget Fordel og Indtægt, — og igennem disses herved fremkaldte større Efterspørgsel efter forskellige Forbrugsartikler, hvoriblandt Kolonialvarer, frembyder sig i Virkeligheden den eneste Mulighed for at en Del Penge kunne faa en større Omløbs-hastighed, der dog næppe vil kunne forslaa til at holde Priserne for de Varer, hvis Udbud er stærkt forøget, paa det tidligere Standpunkt; thi det er forholdsvis faa, hvem dalende Priser skaffe en forøget Pengeindtægt. Det er da ogsaa notorisk nok, at de ved en rig Høst fremkaldte lave Priser i Almindelighed vedblivende

holde sig lavere end sædvanligt i hele det Tidsrum, for hvilket Høsten gælder.

Det maa saaledes vistnok erkendes, at, om der end er en abstrakt Mulighed for, at der jævnsides med en Tilvæxt i Befolkningen eller et forøget Vareudbud kan gaa en saaledes forøget Omløbshastighed for Pengene, at den samme, uforandrede Mængde af disse kunde strække til at give den større Mængde Personer hver især den samme Pengeindtægt som før de Færre og til at give den større Varemængde en saa meget forøget Værdi, at hvert enkelt Varekvantum beholdt sin tidligere Pris, saa indeholde de nævnte Momenter i og for sig paa ingen Maade nogen Opfordring til en saa meget stærkere Omløbshastighed, at de tvært imod efter deres Natur snarere maa paa flere Hold fremkalde et langsommere Omløb, og at derfor Resultatet af disse Momenters Fremkomst i sin Helhed faktisk vil blive det, at der bliver Indtægtsnedgang for et større eller mindre Antal Personer og Prisnedgang for et større eller mindre Antal Varer.

Det er nu netop de her fremhævede Momenter, vi, der tale om »Guldangel«, opfatte som dem, der særlig karakterisere de senere Aars Udvikling og ere den væsentlige Aarsag til den nærværende økonomiske Situation. Hvad vi gøre gældende, er:

1) At der faktisk og notorisk har fundet en stadig, jævn Tilvæxt i den nordvest-europæiske Befolkning Sted, der tør anslaaes til gennemsnitlig ca. 1 pCt. p. a., eller i Alt for Tidsrummet 1881—86 til ca. 5 pCt.

2) At der i Løbet af det sidste Tiaar dels paa Grund af forbedrede Produktionsmetoder, dels formedelst forbedrede Kommunikationsmidler, der have

bragt rige og vidtstrakte Landomraader indenfor det europæiske Varemarkeds Rækkeevne, har fundet en meget betydelig Forøgelse af Udbudet paa dette Marked Sted i Sammenligning med det tidligere sædvanlige; og

3) At der siden 1881, — dels paa Grund af den aftagende aarlige Guldproduktion i Forbindelse med det stigende Forbrug af Guld i Kunstindustriens Tjeneste, dels paa Grund af, at Guldet ved Amerikas og siden Italiens Overgang til en virkelig Guldmonetirkulation er bleven fordelt over et større Territorium end før, dels endelig paa Grund af, at det nordvestlige Europas ledende Banker fra 1881 til 1883 ikke have forøget og i 1884—86 notorisk have formindsket deres Seddelmængde, — i hvert Fald ikke har fundet nogen Forøgelse Sted (vistnok endog snarest en Formindskelse, hvorpaa vi imidlertid ikke lægge væsentlig Vægt) af den cirkulerende Pengemængde (o: Mønt, Barrer, udækkede Banksedler og Statspapirpenge) i det nordvestlige Europa, hvilket Omraade er den naturlige Genstand for de fremkomne Undersøgelser.

Af disse ubestridelige Fakta drage vi da følgende Slutninger:

1) Den umiddelbare Følge af disse tre Momenter Samtidig har været i første Instans dels en igennem den med Befolkningens Tilvæxt følgende skærpede Konkurrence fremkaldt Nedgang i forskellige Samfundsklassers — i Penge angivne — Fortjeneste eller Indtægt med den deraf følgende Indskrænkning i deres — ligeledes i Penge udtrykte — Efterspørgsel efter visse Klasser af Forbrugsartikler, dels en ved det forøgede Vareudbud fremkaldt Prisnedgang, der i og for sig har medført Tab for Adskillige, — og dernæst formedelst

den Vexelvirkning, disse to Forhold øve paa hinanden, en stadig fortsat jævnt fremadskridende yderligere Dalen af Varepriserne gaaende jævnsides med et stedse mere om sig gribende Tryk paa Producenter og Handlende;

2) Da Forøgelsen af Vareudbudet har sin Grund i forbedrede Produktionsvilkaar og lettede Samfærdsels- og Transportforhold, er den ikke noget Forbigaaende, men derimod et naturligt Udtryk for Udviklingen og for Befolkningens nuværende Produktionsevne og betegner derfor den normale Tilstand for Fremtidens Varemarked, hvilket yderligere fremgaar deraf, at denne Tilstand nu alt har holdt sig i flere Aar og at et ikke ringe Antal af Striker og Lockouts, saa vel som Indskrænkninger i Arbejdstiden og Begrænsning af Arbejdertallet i mangfoldige Virksomheder, ikke have formaaet at faa Bugt med den saa kaldte »Overproduktion« eller at faa de store Varelagre til at blive væsentlig mindre;

3) Da de lavere Varepriser gøre nye industrielle Anlæg betydeligt billigere end de i en dyrere Tid anlagte, vil en vedblivende vilkaarlig Indskrænkning af Produktionen ikke let være mulig, men tvært imod de ældre Fabrikanlæg stadig, saa længe Prisnedgangen fortsættes eller i alt Fald de nuværende lave Priser holde sig, være udsatte for en stedse skarpere Konkurrence, som truer dem med yderligere Tab;

4) Den hidtil væsentlig til Varemarkedet begrænsede Prisnedgang vil efterhaanden brede sig til andre Omsætningsomraader, til Prisen paa Arbejdskraft (Arbejdsløn), paa Husrum m. m., men vil til Gengæld, naar dette skér, maaske kunne tabe noget af sin Intensitet paa selve Varemarkedet;

5) En Standsning af Prisfaldet vil først da kunne ventes, naar det nu bestaaende Forhold imellem Vareudbudet og den til Vareomsætningen fornødne Pengemængde ikke længere forrykkes ved en fortsat Udvidelse af Vare-Produktionen uden nogen Forøgelse af denne Pengemængde, og en almindelig Prisstigning vil kun kunne komme tilstede som Følge af en saadan Forøgelse.

Det er denne Opfattelse, som kortelig betegnes ved det Udtryk, at »Guldangel« er en Hovedaarsag til Prisfaldet og derigennem til hele det økonomiske Tryk, hvorunder der for Tiden arbejdes og leves; men det maa bestemt fastholdes, at Paastanden om »Guldangel« ikke just er enstydig med eller bestemt knyttet til en Paastand om, at der absolut taget har fundet en Formindskelse af Pengemængden Sted i det nordvestlige Europa (skønt der er al Sandsynlighed for, at dette er Tilfældet), men i sit Væsen gaar ud paa, at der er fremkommen en relativ Guldangel, en Forstyrrelse af det tidligere bestaaende Forhold imellem Pengeudbudet og Vareudbudet, for hvilket Prisfaldet netop er det naturlige og nødvendige Udtryk.

Denne Paastand, at et notorisk Prisfald for alle de egentlig store, ledende Varegrupper paa en-gros-Varemarkedet kun kan have sin Grund i et forandret Forhold imellem den udbudte Varemængde og den udbudte Pengemængde, — og at det, naar det er notorisk, at der har fundet en betydelig Forøgelse af Vareudbudet Sted, er et absolut Vidnesbyrd om, at Pengemængden, selv ved Hjælp af den større Omløbshastighed, som den er i Stand til at modtage, har været utilstrækkelig til at omsætte de fremkomne forøgede Varemængder til de hidtil gældende Priser, synes i sig selv saa indlysende

og saa ubestridelig, at det unægtelig falder vanskeligt at forstaa den Modstand, der fra saa mange Sider gøres imod Anerkendelsen af disse simple Fakta. Der kunde derfor være Grund til kortelig at betragte de Indvendinger, som fra temmelig forskellige Standpunkter ere blevne fremsatte imod den her forfægtede Opfattelse og af hvilke flere ere fremkomne, siden min første Afhandling (»Forretningsløsheden og Guldet«) blev offentliggjort. Et Par af dem har jeg alt i senere Artikler havt Lejlighed til at omhandle og skal derfor her kun berøre dem ganske kort under Henviisning til mine tidligere Udviklinger; naar jeg ikke helt forbigaar dem, er det fordi et samlet Overblik over de fremkomne Indvendinger, saa vidt jeg har haft Lejlighed til at blive bekendt med dem, vistnok vil bidrage til at stille selve Hovedspørgsmaalet i et klarere Lys.

To Indvendinger, som saaledes alt oftere ere imødegaaede, men som stadig ere dukkede frem paa Ny, knytte sig saa nøje til de særlig i det Foregaaende berørte Forhold, at det falder naturligst strax at nævne dem her. Den ene er den, at der er »Guld nok«, eftersom Bankerne ere vel forsynede og Diskontoen er lav. Til hvad der tidligere er anført herom, — nemlig, at Diskontoen er Udtrykket for Forholdet imellem Udbud af og Efterspørgsel efter Kapital, at det jo fra alle Sider erkendes, at der er meget store Varelagre o: Kapitalforraad, og at Diskontoens lave Stand simpelt hen hidrører fra, at der ingen særlig Lyst er til at

paabegynde nye Spekulationsforetagender og at derfor Efterspørgselen efter Kapital er forholdsvis svag, hvad der naturlig fører til en lav Diskonto, — skal her endnu føjes et Par Bemærkninger, foranledigede ved de senere fremkomne Indvendinger imod denne Argumentations Betydning.

Det gøres nemlig gældende, at det, som der her særlig er Tale om, ikke er Laanekapital i al Almindelighed, men særlig Bankkapital og Bankrente; at Bankkapitalens Størrelse væsentlig afhænger af Gulddepotets Størrelse og at dettes Overførelse fra Bank til Bank hænger sammen med de Vexeloperationer, hvorigennem den internationale Vareomsætning formidles, — at derfor de ledende Banker, naar der er Knapthed paa Guld, for at sikre sig et tilstrækkeligt Guldforraad jævnlig nødsages hver især til at forsvare sig imod en Export af Guld ved Forhøjelse af Diskontoen, hvad der fører til hyppige Diskontoforandringer, men at Saadant netop ikke har været Tilfældet i de senere Aar i Sammenligning med Femaaret 1871—75, samt at særlig Bank of Englands Diskonto for bedste Handelsvexler er en sikker Maalestok for dens Følelse af Tryghed eller Utryghed med Hensyn til dens Guldreserve og at følgelig dens lave Diskonto i de senere Aar er et afgørende Bevis paa, at der ingen Guldangel har været eller er tilstede.

Overfor hele denne Argumentation maa det her for ikke at blive for vidtløftig være tilstrækkeligt at fremsætte Følgende: Den store Uro, som herskede i Bankforholdene i 1871—78 og gav sig Udtryk i hyppige Diskontoforandringer, hængte nøje sammen med den Overgang til Guldfoden, som da fandt Sted i Tyskland, og med Frankrigs Bestræbelser efter at genindføre en

Møntcirkulation istedenfor Papirspengene fra Krigens Tid. Der herskede derfor en sand »Kamp om Guldet« imellem de ledende Banker, og derfra stammede for den væsentligste Del (saa vel som fra Krisen i 1873) den hele Uro i Bankforholdene, disse Forsøg paa at forsvare Gulddepotet ved Diskontoforhøjelser og den dermed følgende Hyppighed af Diskontoforandringer. Men fra Slutningen af 70'ne var der kommen mere Ligevægt og Stabilitet i disse Forhold, Landenes gensidige Bestræbelser for at trække Guld fra hinanden til Møntoperationernes Gennemførelse sagtnede, og dermed kom der større Ro i Bankernes Bevægelser. Efter at det ekstraordinære Begær efter Guld til Møntoperationer foreløbigt var standset — og siden 1880 er der, som bekendt, Intet af Betydning bleven møntet i Nordvest-Europa*) — er det kun overfor de af de ordinære Omsætningsforhold flydende, fra en »ugunstig Handelsbalance« hidrørende Krav, at Bankerne have havt at værge sig, og det almindelige Tryk paa Omsætningen og de dalende Priser have bidraget til at formindske disse Krav. Man har derfor heller ikke behøvet at vogte saa ængstelig paa sin Guldbeholdning. Hvad særlig Bank of England angaar, viser da ogsaa blot et flygtigt Blik paa dens Guldbeholdning, at det ikke er

*) Der udmøntedes ifølge Soetbeer henholdsvis i 1872—78 og 1879—84

I Alt	Tyskl. Mill. Rmk.	Frankr. Mill. fr.	Storbritt. Mill. £	Belgien Mill. fr.	Skand. Mill. Kr.	Tils. Mill. Kr.
1872-78	1672 ₇	876 ₂	28 ₂	354 ₂	81 ₅	2966 ₀
1879-84	249 ₃	30 ₅	7 ₉	10 ₄	12 ₁	406 ₄
Aarl. Gjennemsnit						
	Mill. Rmk.	Mill. fr.	Mill. £	Mill. fr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
1872-78	238 ₉	125 ₃	4 ₁₀	50 ₅	11 ₅	423 ₇
1879-84	41 ₅	5 ₁	1 ₃	1 ₇	2 ₀	67 ₇

Guldreservens Rigelighed, som har sat den i Stand til at holde Diskontoen lavere og roligere i de senere Aar; thi medens den ved Udgangen af Aarene 1876—79 var henholdsvis

28 — 24 — 28 — 27 Mill. L. St.

var den ved Udgangen af Aarene 1881—85 henholdsvis

20 — 20 — 21 — 20 — 20 Mill. L. St.

Disse Tal godtgøre tilstrækkeligt, at det ogsaa med Hensyn til den særlige »Bankrente« gælder, at det nærmest er Mangelen paa Efterspørgsel efter Bankkapital, som fremkalder den lave Diskonto, og det er da ogsaa notorisk, at der i de senere Aar jævnlig klages over, at det er vanskeligt for Bankerne at faa et tilstrækkeligt Antal af første Klasses Vexler til Anbringelse af deres Kapital.

Den anden Bemærkning, jeg skal fremsætte overfor de her berørte Forhold, er et Tankeexperiment (som jeg skylder Em. de Laveleye). Lad os sætte, at den cirkulerende Pengemængde pludselig formindskedes til det Halve — hvad vilde saa ske? Ganske simpelt, at der vilde blive et nyt, betydeligt Prisfald og at Virkningen deraf vilde være, at Alle skyndsomt vilde stræbe at realisere saa meget af deres Varelagre som muligt, at Enhver vilde indskrænke sine Opkøb saa meget som muligt, og at Alle vilde sige: ethvert Varelager udsætter mig for Tab, den eneste Vare, som der er Fordel ved at forskaaffe sig til Disposition, er Guld — og Alle vilde indskrænke deres Virksomhed og Handelsomsætninger for at kunne sætte Guld i Bankerne. Virkningen af Pengemængdens notoriske Formindskelse til det Halve vilde saaledes netop blive den, at Bankerne i endnu højere Grad fik »Guld nok« og at Diskontoen vilde

gaa endnu lavere, fordi Begæret efter »Guld« d. v. s. Bankkapital til Handelsoperationer blev endnu svagere.*)

En anden Indvending, som stadig paa Ny dukker op, er den, at den her forfægtede Opfattelse tillægger Guldet en altfor stor Betydning, idet den cirkulerende Pengemængde i Virkeligheden er forsvindende i Sammenligning med de Kreditmidler, der bruges i Om sætningens Tjeneste, og at dette har saa meget mere at sige, som det jo netop er Kreditens Betydning, at den erstatter Brugen af rede Penge og gør dem overflødige. Overfor denne Indvending skal jeg her ikke udførligt gentage, men kun henvise til, min tidligere Paavisning (»Forretningsløsheden og Guldet«, Nat. Tidsskr. f. 1885, S. 26 ff.) af, at Kreditmidler og Penge i egentlig Forstand have hver sin Sfære, i hvilken de formidle Om sætningen og som ganske vist have en nøje Sammenhæng med hinanden, saa at de kunne gaa over fra den ene Sfære til den anden, men at det dog i denne Henseende forholder sig med Kreditmidlerne omtrent som med den ovenfor omhandlede Faktor, Pengeomløbets Hastighed: der er rent abstrakt taget Mulighed for, at Kreditmidler kunne udfylde det Hul, som opstaar

*) Man jævnføre med dette Tankeexperiment følgende Linier i Neumann-Spallarts »Uebersichten« f. 1881—82 (S. 34—35): »Wir sehen, dass die Menge der Geldsurrogate von 1869—73 um 1679 Mill. Rmk. zugenommen hat, dass hierauf bis zum Jahr 1879 eine Abnahme derselben um 2350 Mill. Rmk. und zusammenhängend damit eine Anhäufung unverwendet liegender Baarbestände in einem Umfange erfolgte, wie er wohl niemals vorher in der Geschichte verzeichnet werden konnte, denn die »Hoards« der Banken thürmten sich seit dem Beginne des wirthschaftlichen Niederganges um mindestens 1100 bis 1200 Mill. Rmk. Gold und Silber auf.«

ved en (absolut eller relativ) Formindskelse af Pengemængden, men faktisk have de saa langt fra Tilbøjelighed til at gøre dette, at tvært imod en (relativ) Formindskelse af Pengemængden, d. v. s. dalende Priser, have en naturlig Tendens til at indskrænke Brugen af Kredit. Opadgaaende Konjunkturer \circ : stigende Priser, der stille en let og hurtig Fortjeneste i Udsigt ved Opkøb og Gensalg af forskellige Varesorter, gøre det let for Spekulanter at iværksætte saadanne Opkøb ved Hjælp af Kredit; nedadgaaende Konjunkturer \circ : dalende Priser, der medføre Tab ved Realisation af de ophobede Varelagre, fremkalde Mistillid og Indskrænkninger af den tilstaaede Kredit. Kreditmidlernes Evne til at erstatte Brugen af Penge bestaar derfor væsentlig deri, at de muliggøre Fortsættelsen af en begyndende Prisstigning, for hvilken ellers selve Pengemængden vilde sætte snævrere Grænser; til at standse og modvirke en begyndende Prisnedgang have de ikke Evne, saaledes som det tidnok har vist sig i Krisetider. En sund Kredit bygger paa de egentlige Penge som sin naturlige Basis; naar denne Basis indskrænkes, kan Krediten ikke uden Fare for at vælte overende udvides. Faktisk viser det sig da ogsaa, at Brugen af Kreditmidler voxer, naar Pengemængden forøges, og aftager, naar den indskrænkes*). At Kreditmidlerne udgøre et

*) Man jævnføre saaledes t. Ex. Bevægelsen i Clearing-Houses' Virksomhed og i de vigtigste Bankers (Bk. of England, Bq. de France, de tyske Seddelbankers og den østrig-ungarske Bk.s) Vexelporfeuille med det notoriske Faktum, at den udækkede Seddelmængde i Nordvest-Europa (\circ : Storbritanniens, Frankrigs, Belgiens, Hollands, Tydsklands og Skandinaviens udækkede Banksedlers samt Statssedler) fra 1874—78 var nedadgaaende, fra 1879—81 blev forøget med 835 Mill. Rmk., fra 1881—84 var omtrent stillestaaende, medens der i disse Aar gik over 500 Mill. frcs. i

mange Gange større Beløb end de egentlige Penge, har derfor kun lidet at sige, naar det dog er disse sidste,

Guld til Italien, og derefter har været nedadgaaende. Om-sætningen ved Londons, Manchesters, Paris' og Wiens Clearing-Houses var (ifølge Dr. H. Rauchberg: Die Entwicklung des Clearing-Verkehres, i Bulletin de l'Institut International de Statistique, Tome I, Roma, 1886) følgende (i Mill. fres.):

	Clearing-Houses i				Tils. (Mill. fres.)	England, Frankrig, Tysklands og Østrigs		
	London	Manchester	Paris	Wien		Vexel- portefeuille Mill. Rmk.	udløskede Sedler Mill. Rmk.	Nordvest-Europas
1874:	151,662	1,919	1,005	625	155,201	2185	2250	
1875:	136,377	2,045	1,106	568	140,096	2045	1815	
1876:	122,903	2,049	1,284	561	126,797	1761	1358	
1877:	127,784	2,166	1,099	659	131,708	1737	1554	
1878:	123,208	2,161	1,314	664	127,347	1790	1224	
1879:	132,814	2,124	1,611	617	137,166	2041	1248	
1880:	149,057	2,572	2,042	596	154,267	2226	1625	
1881:	160,978	2,737	2,272	597	166,584	2613	2059	
1882:	156,097	2,897	2,079	552	161,625	2384	1738	
1883:	147,245	2,989	2,109	644	152,987	2380	2074	
1884:	143,661	2,989	2,071	653	149,374	—	1982	
1885:	137,776	2,609	—	—	ca. 143,000	—	1611	

som bestemme begges Bevægelse. Og Grunden hertil er ganske simpelt den, at Kreditmidlernes Omsætningsfære er den store Handel, medens Detailhandelen o: Varernes Overgang til Forbrugerne, væsentlig iværksættes ved Hjælp af Penge, — og det er i sidste Instants Forbrugernes Penge-Efterspørgsel efter Varer, ikke Grossisters Kredit-Efterspørgsel efter Varer til Omsætningsbrug, der bestemmer Varernes definitive Pris.

Kun i én Henseende har derfor Henvisningen til det store Beløb af Kreditmidler og deres Evne til at erstatte Brugen af Penge virkelig Betydning, nemlig for saa vidt det kan paavises, at det enten i større Omfang end før er bleven Skik for »Forbrugerne« at betale deres Forbrugsartikler med Kreditmidler, eller at den tiltagende Brug af Kreditmidler i den egentlige Handelsomsætning (t. Ex. den oftere paaberaabte Indførelse af checks i Tyskland) frigør et Beløb af de Penge, som tidligere have været beslaglagte af denne, og stille dem til Disposition for Detailhandelen. At denne virkelig ad denne Vej kan have faaet en Forøgelse af sine

Jvf. ogsaa Fortsættelsen af det ovenfor anførte Citat efter Neumann-Spallart, hvor det efter Fremhævelsen af, at Papirspengenes Mængde fra 1869—73 forøgedes med 1679 Mill. Rmk. og i 1874—79 formindskedes (inclus. Amerika) med 2350 Mill. Rmk., siges, at Vexelkreditten i den førstnævnte Periode blev udvidet med næsten 2 Milliarder, men fra 1874 atter blev stadig indskrænket med i Alt ca. 1200 Mill. Rmk., hvorefter det tilføjes: »De fleste af disse Symptomer slaa nu siden 1879 over i den modsatte Retning: de største Bankers Papirspenge-Cirkulation tager atter til, Metalbeholdningerne begynde at formindskes og Vexelportefeuillerne svulme atter op.« For saa vidt man skulde ville sige, at Seddelmængden netop indskrænkedes, fordi der ikke var Brug for flere Omsætningsmidler, og omvendt forøgedes, da Omsætningen voxede, maa det erindres, at Varepriserne sank 1875—78, steg 1879—81 og derefter atter have været synkende.

Omsætningsmidler, benægtes heller ikke, men det tør paa-
 staas, at denne Forøgelse ikke har været tilstrækkelig
 til ikke blot at raade Bod paa den Afgang, som ved
 Guldets Udvandring til Amerika og Italien og ved
 Bankernes Indskrænkning af deres udækkede Seddel-
 mængde har fundet Sted, men til endog til Trods herfor
 at forøge Detailhandelens Omsætningsmidler i samme
 Forhold som Udbudet af Varer. Thi det notoriske
 Faktum bliver i hvert Fald staaende, at selv
 med Hjælp af alle til Raadighed staaende
 Kreditmidler og med Benyttelse af disses
 Evne til at erstatte Brugen af Penge, er der
 indtraadt en saadan Forandring i Forholdet
 imellem Omsætningsmidler og Varer, at
 disse ikke have kunnet holde deres tidligere
 Pris, men at de fleste og vigtigste Varesorter, de, der
 spille Hovedrollen i den store Verdenshandel, kun have
 kunnet omsættes til jævnt og stadig dalende Priser.

Dette Faktum lader sig jo ikke bestride, men der-
 imod bestrider man det her forudsatte Aarsagsforhold,
 idet man siger: Priserne ere ganske vist faldne — men
 ikke fordi der ikke har været Penge nok til, at
 Priserne kunde være højere; tvært imod er det netop
 den Omstændighed, at Priserne ere faldne, der har
 gjort det muligt at nøjes med en mindre Pengemængde
 til Vareomsætningerne. Denne Forklaring, — der imidler-
 tid, som det strax skal nærmere berøres, selv trænger
 til en Forklaring af, hvorfor da Priserne ere dalede
 — støtter sig særlig til den Indvending, at Prisfaldet
 er saa højest uligeligt for de enkelte Varesorter; var det
 Pengenes begrænsede Mængde — Guld mangelen —,
 der var Aarsag til Prisfaldet, saa, siger man, maatte
 jo Prisfaldet være ens for alle Varer. Denne Ind-

vending, der er et Udslag af den ellers nu almindelig opgivne »Kvantitetstheori«, og hvis Urigtighed jeg alt tidligere her i Tidsskriftet (S. 171—74) har havt Lejlighed til at paavise, beror paa en Forvexling af to forskellige Tilfælde, to forskellige Tilstande, af hvilke den ene tilmed kun kan tænkes at indtræde. Tænke vi os nemlig en pludselig og betydelig Forandring af Pengemængden, der umiddelbart ytrer sine Virkninger paa Varemarkedet, saa vil Virkningen ganske rigtig blive den, at alle Varepriser maa paavirkes ligeligt deraf. Forholdet maatte blive som ved Overgangen fra Rigsmønt til Kronemønt d. 1. Jan. 1875 — alle Priser bleve det Dobbelte i Kronemønt af, hvad de havde været i Rigsmønt. Men en til denne rent nominelle Forandring af Penge-Enhed svarende Forandring af Pengemængde forekommer ikke let i det virkelige Liv. Hvor der derfor, saaledes som her, er Tale om en igennem en Aarrække jævnt og stadigt fortsat Formindskelse af Pengemængden, der vil Virkningen blive en ganske anden. Selv om de forskellige Varers Produktionsforhold tænktes helt uforandrede, vilde Virkningen af en saadan jævnt fremskridende, og i Begyndelsen altsaa kun lidet betydelig, Formindskelse af Pengemængden, som det vil fremgaa af den Undersøgelse, der er stillet i Spidsen for denne Afhandling, først kun blive den, at en Indskrænkning af Efterspørgselen efter nogle Varer, de lettest undværlige, fandt Sted, medens man derimod saa længe som muligt søger at tilfredsstille visse andre Fornødenheder i det tilvante Omfang og altsaa ikke indskrænker sit Forbrug deraf og sin Efterspørgsel derefter. Virkningen bliver da altsaa den, at nogle Varer synke stærkt i Pris, andre mindre stærkt, atter andre slet ikke. Men naar Bevægelsen

derhos vedvarer i længere Tid, kan man selvfølgelig ikke se bort fra den selvstændige Bevægelse og Udvikling, som de enkelte Vareproduktioner udvise ved Siden af den stedfindende Bevægelse i Pengemængden. Det ene Aars Høst er ikke som det andets, og Høsten af Korn og Vin, af Kaffe og Bomuld falder ikke ens ud. Det vilde derfor allerede af denne Grund være højst mærkeligt, om Gennemsnitspriserne for to paa hinanden følgende Aar, i hvilke en Formindskelse af Pengemængden har fundet Sted, skulde udvise den samme procentvise Forandring. Men fortsættes Bevægelsen nu gennem flere Aar, ville endvidere selve Produktionsforholdene ikke forblive uforandrede. I nogle Produktioner finder der Forbedringer Sted, der formindske Omkostningerne, i andre ikke; Forbedringen af Kommunikationsmidler har større Betydning for nogle Varesorter end for andre, af nogle Varer kan Produktionen og Udbudet hurtigere udvides eller indskrænkes end af andre osv. osv. Paastanden om »Guld-mangel« d. v. s., et forandret Forhold imellem Pengemængden og Vareudbudet i dets Helhed, anerkender jo fuldt ud disse Forandringer i det Enkelte indenfor dettes Omraade. Det er jo da ogsaa, som tidligere fremhævet, notorisk, at der i de Perioder, da der efter Alles Formening har fundet en almindelig Prisstigning Sted paa Grund af en Forøgelse af Pengemængden — 1850—56 paa Grund af Guldopdagelserne, 1871—74 paa Grund af Milliardbevægelsen og Fremkomsten af over 2 Milliarder udækkede Sedler i Frankrig —, har Prisstigningen været højst uligelig for de enkelte Varer, ja, der har endog været Varer, som sank i Pris. Desuagtet indrømmer man, at der fandt en almindelig Prisstigning Sted, ligesom vi nu paastaa, at der er et

almindeligt Prisfald, uagtet nogle Varer ikke ere faldne synderligt i Pris, andre endog stegne.

Men medens vi saaledes ikke kunne tillægge de fremkomne Indvendinger mod vor Opfattelse af den nærværende økonomiske Situation og dens Aarsager nogensomhelst Betydning, maa vi derimod bestemt gøre gældende, at det ikke er lykkedes Modstanderne af denne Opfattelse at paavise nogen anden Aarsag, som har kunnet fremkalde Prisfaldet. Man har ganske vist paa-peget og fremhævet endel forskellige Momenter til Forklaring af dette, som i og for sig have deres Rigtighed og have bidraget til at skærpe den ved Guldmanngelen fremkaldte Tilstand og gøre den mere følelig; men intet af dem — saa lidt som alle i Forening — vilde være i Stand til at fremkalde et saadant igennem en Aarrække fremadskridende, stadigt vedvarende, Prisfald, som det, hvortil vi for Tiden ere Vidner. Jeg skal her kortelig berøre nogle af dem.

En Betragtning, som jeg i og for sig kun kan tage til Indtægt for min Opfattelse, er den, at hele den nærværende Tilstand og de senere Aars Udvikling kun er Reaktion mod den forcerede og opskruede Prisstigning i Begyndelsen af 70'ne. Da det nemlig tør betragtes som notorisk, at denne Prisstigning, som nys nævnt, væsentlig var fremkaldt ved den uhyre Forøgelse af Pengemængden i Europa, som skyldtes Forøgelsen af den udækkede Seddelmængde i Frankrig med over 2 Milliarder francs og den derved bevirkede Udstrømning af Guld over det øvrige Europa, særlig Tyskland, hvis Pengemængde forøgedes med ca. 30 pCt., saa indeholder Paastanden om en Reaktion herimod Anerkendelsen af, at det er den efter 1874 stedfindende Tilbagegang i Pengemængden, som er Hovedaarsag til

Prisfaldet. Men naar man ved at betone Ordet »Reaktion« synes at ville betegne, at det var Priserne i 1871—74, der vare abnorme, medens de nuværende Priser netop maa betegnes som mere normale, idet man henviser til, at de omtrent stemme med Priserne i 1861—70, saa maa det hertil bemærkes, at det for os aldeles ikke kommer an paa, om det ene Prisniveau er mere »normalt« end det andet, og at Henvisningen til 1861—70 forekommer os temmelig misvisende. Thi at der engang har været et Prisniveau, der omtrent stemmer med det nuværende, er temmelig ligegyldigt; gik man tilstrækkelig langt tilbage, t. Ex. til Tiaaret 1821—30, vilde man endog uden Vanskelighed kunne paa-pege, at Producenterne nu kunne glæde sig ved betydeligt højere Priser paa de fleste Omraader. Det, som for os har Betydning, er aldeles ikke de absolute Tal; lave Priser kunne i og for sig være lige saa gode som høje Priser; men hvad det kommer an paa, det er Bevægelsen fra et Prisniveau til et andet. Selve Vareomsætningen foregaar lige saa godt ved lave som ved høje Priser, og den, som sælger billigt, kan til Gengæld ogsaa købe billigt. Men for den, som har købt eller forpagtet en Landejendom eller anlagt en Fabrik i dyrere Tider og nu maa betale det samme uforandrede Beløb af Renter eller Forpagtningsafgift, maaske ogsaa samme Arbejds løn, uagtet hans Frembringelser sælges til en langt lavere Pris end forudsat, — for ham er Prisfaldet en Ulykke, og det er kun ringe Trøst for ham, at der har været Tider, da Priserne vare lige saa lave som nu. Og selv den, der har købt eller bygget i hine billigere Tider, vil føle Prisfaldet som en økonomisk Modgang, dels fordi han dog som

oftest i de »gode« o: dyrere Aar har foretaget Udvidelser og Forbedringer, dels fordi hans hele Levesæt har uddannet sig under Forudsætningen om en Indtægt, som han nu ikke kan naa, uden at hans Udgift, som foran paavist, formindskes i samme Forhold som Prisfaldet. Thi det maa erindres, at det foran brugte Begreb »Forbrugerne« jo ogsaa omfatter alle Producenter i Forhold til alle andre Frembringelser end deres egne.

Den Hovedaarsag til Prisfaldet, som Fornægterne af »Guld mangelen« i Almindelighed angive, er den store Udvidelse af Produktionen, som har fundet Sted i de senere Aar, og de tildels som Følge af de forbedrede Kommunikationsmidler fremkomne store Varelagre. For saa vidt denne Produktionens Forøgelse betegnessom »Overproduktion«, skal jeg ganske henholde mig til mine tidligere Paavisninger af det Uheldige i dette Udtryk og Umuligheden af en »almindelig Overproduktion«, og iøvrigt henvise til Leroy-Beaulieus fortræffelige Udvikling heraf i *Revue des deux Mondes* for 15de Maj d. A.*), hvor det træffende bemærkes, at der egentlig kun er en eneste Ting, hvoraf en Overproduktion i stræng Forstand, d. v. s. en Produktion, der overstiger den menneskelige Forbrugsevne, er mulig, nemlig — Ligkister**). At der derimod af enkelte Genstande har fundet en relativ Overproduktion Sted, der gaar ud over den almindelige Forøgelse af Produk-

*) La baisse des prix et la crise commerciale dans le Monde, Afsnit II, S. 403—09.

**) Der er her kun Tale om egentlige personlige Forbrugs-genstande; af Genstande, der bruges som Biting i en Produktion, kan der naturligvis tænkes frembragt mere, end der kan anvendes i de bestaaende Produktionsvirksomheder.

tionen paa andre Omraader, er noget Andet. At der overhovedet selv ved en nogenlunde ligelig Udvidelse af de forskellige Produktionsgrene — ligelig i Forhold til Efterspørgselen — vil kunne hengaa nogen Tid, før Befolkningen vænner sig til det større Vareudbud og det derved muliggjorte større Forbrug, og at der derfor kan fremkomme en kort Overgangstid, inden Producenterne vænne sig til at blive Købere i samme Omfang som Sælgere, skal ogsaa gerne indrømmes, om det end maa tilføjes, at en saaledes i 10—12 Aar fortsat Forstyrrelse af Balancen imellem Køb og Salg, imellem Udbud og Efterspørgsel, kun er tænkelig under én Forudsætning, nemlig den, at det Redskab, der skal iværksætte Formidlingen, selve Omsætningsmiddelet, ikke strækker til over for den forandrede Opgave. Men naar man simpelt hen peger paa den forøgede Produktion og de større Varelagre som Aarsag til Prisfaldet, — naar saaledes Leroy-Beaulieu tiltræder og billiger følgende Udtalelse af en Handlende: »Det er utvivlsomt, at det er Uldproduktionens Størrelse, som er den store Regulator for (Uld-) Priserne, og at Ulden lige saa lidt som Korn og Kaffe o. a. har kunnet modstaa den stærke, regelmæssige Forøgelse af Produktionen, som har reduceret deres Salgs-værdi«, — og naar han til Støtte herfor paaviser, at Produktionens Forøgelse har været størst for de Varer, der ere faldne mest i Pris, — saa maa det hertil siges, at Varernes forskellige Prisfald selvfølgelig hænger sammen med de paagjældende Produktioners ulige Forøgelse (hvorved rigtignok maa tilføjes: i Forhold til Efterspørgselen), men at der ikke paa nogen Maade kan

være Tale om, at alle de ledende Vareklasser skulde kunne synke i Pris, blot fordi der produceres mere af dem, men at der hertil nødvendigt udkræves, at Pengemængden forbliver uforandret, eller i alt Fald ikke forøges i samme Forhold som Vareudbudet. Der er dog vel ingen, som vil benægte, at der ogsaa i Aarene 1850—56 og 1871—74 fandt en meget betydelig Forøgelse af Produktionen Sted — men Priserne sank desuagtet ikke, tvært imod, de steg — fordi der fandt en endnu større Forøgelse Sted af Pengemængden end af Vareudbudet. Og der kan ingen Tvivl være om, at det samme til Trods for den saa stærkt udraabte Forøgelse af Produktionen paa alle Omraader ogsaa nu vilde være bleven Tilfældet, dersom Pengemængden var bleven forøget i et lignende Forhold som i de nævnte to tidligere Tidsrum. Det er netop dette, at Pengemængden over for den stærke Forøgelse af Vareudbudet ikke har været tilstrækkelig til at opretholde den tidligere Tids Priser, som vi kalde »Guldmangel«, og det er da ogsaa ret karakteristisk, at Leroy-Beaulieu, der lige saa bestemt afviser Tanken om »Guldmangel« som Forestillingen om Overproduktion, dog uvilkaarligt havner i ganske den samme Konklusion som jeg — at det ikke er Konsumenter, der savnes, men Købere o: Konsumenter, der baade kunne og ville betale de hidtidige Priser*).

*) Jfr. l. c. S. 408: »l'embarras, le défaut d'écoulement . . . viennent non pas de ce que l'on a trop produit, mais de ce que l'on a produit trop chèrement, de façon que la population, tout en ayant le désir d'acheter, n'en a pas les moyens . . .« og S. 414: »la formule si usitée d'excès de production« veut simplement dire, que l'on produit trop chèrement pour les moyens d'achat des consommateurs . . .« (Udhævelserne ere foretagne af mig).

Noget større Betydning synes ved første Øjekast den Betragtning at have, at de dalende Priser ere et Udtryk for aftagende Produktionsomkostninger. »Den hele Verden er bleven langt mere gennemforsket (exploré) end for tyve Aar siden, saa at alle naturlige Rigdomme, de bedste Jorder, de rigeste mineralske Lejer ere bedre kendte; Kapitalerne, som ere blevne rigeligere ved større Opsparen og ved den tiltagende Velstand i alle Befolkningens Lag, ere nu til Dags mere bevægelige, dristigere, mere oplagte til at forflytte sig og hurtigere transportable end for fem og tyve Aar siden, saa at den simple Bebudelse af, at der er opdaget en ny Naturrigdom paa et hvilket som helst Sted af Verden næsten umiddelbart fremkalder Forsøg paa at gjøre den frugtbringende. Fra dette Synspunkt har Aktieselskabernes Opkomst haft en Betydning, som man knapt nok er begyndt at gøre sig Regnskab for . . . Industriens Fremskridt, som aabenbarer sig paa hundrede Maader, ved Opfindelser, Opdagelser eller blot ved simple Forbedringer i Produktionsmaader, disse lette Modifikationer, som Arbejderne kalde smaa Kunstgreb (tours de main), have bidraget og bidrage fremdeles hver Dag til denne Produktionens uophørlige Udvikling og Prisernes Dalen. Endelig er den sidste og ikke mindst virksomme Faktor Transportvejenes, særlig Søvejens, Fuldkommengørelse i de sidste 15 Aar*).

Medens alle Enkeltheder i denne Skildring ere fuldt ud rigtige — og deres Rigtighed er for mit Vedkommende fra første Færd fuldt anerkendt —, saa er den Slutning, der drages deraf, og som ved første Øje-

*) Leroy-Beaulieu l. c. S. 399-400.

kast synes saa klar og rigtig, nemlig at Varerne ere blevne billigere, fordi deres Produktion er bleven lettere og de dermed forbundne Omkostninger mindre, fuldstændig intetsigende. En Vare falder for det første ikke ubetinget i Pris, fordi der gøres en Opfindelse, som formindsker dens Produktionsomkostninger, eller fordi man opdager en frugtbarere Jord eller en righoldigere Mine; den første Virkning heraf vil hyppigt kun være den, at vedkommende Opfinder eller Opdager høster større Fordel end de andre Producenter, og dette vil vedblive, saa længe disses Produktion ikke kan undværes, men er nødvendig til Menneskets behørig Forsyning. Først naar Opfindelsen eller Opdagelsen forøger Udbudet af den paagældende Vare saa stærkt, at man kan undvære Producenter, der arbejde med større Omkostninger, falder dens Værdi — og denne hele Betragtning løber saaledes i Virkeligheden ud paa ét med den foregaaende, at Varerne ere dalede i Pris, fordi der produceres saa meget mere af dem, og den maa altsaa falde tillige med hin. Men dernæst maa det yderligere erindres, at det, som Produktionsomkostningerne bestemme, ikke er Varernes Pris, men derimod deres indbyrdes Værdiforhold. At sige, at Varernes Pris synker, fordi deres Produktionsomkostninger ere blevne formindskede, vil saaledes kun sige, at deres Værdi i Forhold til Guldet synker, fordi dettes Produktionsforhold ikke er undergaaet den samme Udvikling som de fleste andre Varers — og fører saaledes i Virkeligheden netop til den af os forfægtede Forklaring, at det er Forholdet imellem Vareudbudet og Guld- (Penge-) Udbudet, som er bleven forandret. Og enhver vil da ogsaa kunne be-

vidne, at netop de forannævnte Perioder, i hvilke der fandt en almindelig Prisstigning Sted, i høj Grad karakteriseres ved Fremskridt paa Produktionens og Kommunikationsmidlernes Omraade, og at særlig Dampkraftens Anvendelse og Benyttelsen af Jernbaner og Dampskibe gjorde mægtige Fremskridt i hine Aar. Men i ingen Industri kunde der peges paa saa store Fremskridt som i Guldproduktionen efter Opdagelsen af de rige Guldlejer i Kalifornien og Australien, hvor enhver med de simpleste Redskaber kunde producere Guld blot ved at »vaske« det ud af Jorden — og derfor faldt Guldets Værdi mere end Varernes, og disses Pris steg.

Endelig peger man paa endnu et Moment, der skulde kunne forklare den nærværende økonomiske Misère: Mangelen paa Spekulation i de senere Aar. »Spekulationen har tabt Modet, den arbejder ikke mere«, siger Leroy-Beaulieu *). »Spekulationen er lige saa nødvendig for Handelen som Akilles for Hellenernes Hær; det er den, som giver Bevægelse, som opretholder Priserne, som giver Hjærtet Haab; uden den sygner alt hen. Der vil ikke komme nogen alvorlig Genoptagelse af Forretningerne, før end den saa taabelig forbandede Spekulation vil gaa frem af sit Telt ligesom den vrede Akilles og komme igen, styrket og tillidsfuld, for at tage Del i Kampen«. Der er heri utvivlsomt en fuldstændig Miskendelse af den Rolle, som Spekulationen spiller i det økonomiske Samfund. Thi det skal ganske vist erkendes, at den almindelige Modløshed og den dermed følgende Tilbøjelighed til at deponere Kapital-

*) L. c. S. 403.

erne i Banker og Sparekasser i Steden for at tage fat paa nye Foretagender eller i øvrigt paa en eller anden Maade selv anvende dem produktivt bidrager til at lægge en Dæmper paa Forretningslivet og gøre Stillingen endnu vanskeligere for de Virksomheder, der ikke arbejde for det umiddelbare personlige Forbrug, men derimod for andre Produktioner, saaledes t. Ex. Maskinfabrikationen; men det er i hvert Tilfælde klart, at de, der mene, at Grunden til den nuværende Misère er den almindelige Forøgelse af Produktionen, ikke kunne vente sig nogen Bedring af denne Art Spekulation, der jo vilde bidrage til yderligere at forøge Produktionen. Der er imidlertid vistnok ogsaa ved »Spekulationen« nærmest tænkt paa Handels-Spekulationer, der ved Opkøb hæve Priserne i Vejret. Men i saa Fald maa man da vel spørge, hvorfor denne Spekulation er bleven modløs og har indstillet sin Virksomhed? Ganske simpelt, fordi Forholdenes Magt har været den for stærk og alle dens Forsøg paa at løfte Priserne kun have ført til Skuffelser og Tab. Enhver vil da ogsaa kunne sige sig selv, at dersom der ikke behøvedes andet for at faa Fabrikanter og Handlende ud af den nærværende trykkede og pinlige Tilstand, end at man foretog »Spekulationer« og derved bragte de lave Priser, der ere deres Fortvivlelse, til at stige, saa maatte samtlige Forretningsmænd være nogle store Taaber, naar de ikke benyttede et saa simpelt Middel. Men Sagen er den, at det ikke er Spekulationen, der skaber »opadgaaende Konjunkturer«, men omvendt opadgaaende Konjunkturer, d. v. s. en begyndende Prisstigning, som kalder Spekulationen til Live. Vi underkende aldeles ikke den Betydning, som »Spekulationen« eller den almindelige »Mening« har

paa den økonomiske Situation, i hvilken det psykologiske Moment overhovedet spiller en større Rolle, end der ofte tillægges det fra Nationaløkonomernes Side, og vi erkende derfor ikke blot, at Spekulationen kan forstærke en begyndende opadgaaende Bevægelse, men endog at den, naar overhovedet Betingelserne for en saadan ere til Stede, kan gøre den effektiv ved at bringe ud over et »dødt Punkt« i Forretningslivet; men den kan ikke skabe disse Betingelser, hvor de ikke ere til Stede. Thi til syvende og sidst er det ikke et blot og bart subjektivt, men et objektivt Moment, der bestemmer Prisforholdene i deres Helhed. Og Betingelsen for en opadgaaende Prisbevægelse — ikke for en enkelt Vare, men for den hele Række af ledende Artikler — er først og fremmest den, at Forbrugerne sættes i Stand til at betale de højere Priser. Men Spekulation og Kreditmidler sætte dem ikke i Stand hertil — dertil udfordres en Forøgelse af selve Pengemængden, om ikke af Guldmønt og Barrer, saa af udækkede Banksedler*) og — for en

*) Over for min Paavisning af, at den betydelige Indskrænkning i de udækkede Sedlers Mængde i 1884—86 som i 1875—78 har en meget væsentlig Andel i den nærværende trykkede Tilstand, og at en Forøgelse af denne Seddelmængde derfor vil være det hensigtsmæssigste og lettest anvendelige Middel til atter at bringe bedre Tilstande til Veje, er der af en Kritiker fremsat den Indvending, at det slet ikke staar i Bankernes Magt vilkaarlig at forøge deres Seddelmængde. Denne Indvending viser et vist doktrinært Kendskab til abstrakte økonomiske Theorier, parret med Mangel paa Kendskab til de virkelig faktiske Forhold, saaledes som disse vise sig i Bankernes Historie. Indvendingen har nemlig nærmest kun Gyldighed, hvor en Flørhed af frie Banker staa over for hinanden og gensidig neutralisere hinandens Bestræbelser for at udvide deres Seddelcirkulation; men selv under saadanne Forhold viser de engelske Provinsbankers Historie før 1844, at de meget vel kunne øve en ikke ringe Indflydelse paa Seddel-

Del — af større Sølvmonter som Skillemønt, der ved en mere udstrakt Anvendelse frigør en Del af Guldet

cirkulationen, og det var jo for en stor Del netop Hensynet til deres utilbørlige Forøgelse af denne, der fremkaldte Peels Akt af 1844. Men særlig gælder denne Indvending ikke over for en enkelt monopoliseret Seddelbank, naar denne er saa frit stillet og spiller en saadan Rolle som Banque de France. Det kan maaske være rigtigt her udtrykkeligt at bemærke, — hvad der rigtignok burde være overflødigt at sige —, at jeg i alt, hvad jeg har skrevet om den nærværende økonomiske Tilstand, selvfølgelig aldeles ikke har haft vor Nationalbank og dens Ledelse for Øje. Nationalbanken er jo ved sine Funderingsbestemmelser bunden til en vis Mængde af udækkede Sedler (30 Mill. Kr.), hvilket Beløb altsaa ikke vilkaarligt kan forøges. Hvad der kunde blive Spørgsmaal om, var i hvert Fald kun, om der ikke var Grund til, saaledes som det er sket i 1847, 1854 og 1877, at rykke Grænsen op og forøge Beløbet af udækkede Sedler. Uden at komme nærmere ind derpaa skal jeg imidlertid strax bemærke, at det for hele den nærværende Situation selvfølgelig ikke vilde have den ringeste Betydning, om vor udækkede Seddelmængde forøgedes med et Par Mill. Kroner. Langt mere Betydning vilde dette Spørgsmaal have over for Bank of England, hvis udækkede Seddelbeløb endnu stadig er det samme, som normeredes i 1844, og over for Deutsche Reichsbank, der kun kan overskride det i 1875 normerede Beløb under en Betingelse, som faktisk ikke har været til Stede i de sidste 3-4 Aar, nemlig en Diskonto, der overstiger 5 %. Men slige Begrænsninger gælder ikke over for Banque de France, og Erfaringen viser da ogsaa tilstrækkeligt, at den uden mindste Vanskelighed kan forøge sin Seddelmængde meget betydeligt. Jeg sigter ikke herved til Aarene 1871—73, hvor jo ganske særlige Forhold gjorde sig gældende; men i 1879 imødekom Banque de France den da efter en lang Depression begyndende Spekulation ved i Løbet af ca. to Aar at forøge sin Seddelmængde med over 600 Mill. frcs. samtidig med, at den lod ca. 300 Mill. frcs. strømme ud af sin Metalbeholdning og skabte derved Betingelserne for den Prisstigning, som fandt Sted i 1879—81. Jeg nærer ikke den mindste Tvivl om, at Banque de France, der efter den Tid har søgt at »styrke sin Position« ved at forøge sin Metalbeholdning med 3-400 Mill. frcs., nu, hvad Øjeblik det skulde være, uden Vanskelighed kunde gentage, hvad den gjorde i 1879—81, især naar det erindres, at en

fra Omsætninger, som meget vel kunne besørges ved saadanne Mønter. Saa længe dette ikke sker, kan ganske vist en af Bank-Kredit og Kreditmidler fremhjulpen Spekulation fremkalde en midlertidig Prisstigning i den store Handelsomsætning; men den vil kun kunne faa

Forøgelse af den udækkede Seddelmængde kan foregaa ikke blot ved en Forøgelse af den absolute Seddelmængde, men ogsaa ved at lade Guldet gaa ud af Bankens Beholdning uden at formindske Seddelmængden, og det vilde ganske sikkert ikke frembyde den ringeste Vanskelighed for Banque de France at lade nogle hundrede Millioner frcs. gaa ud af sin Guldbeholdning uden at nogen Indskrænkning af Seddelmængden fandt Sted. Og for saa vidt man vil gøre gældende, at det i 1879 var Forholdene selv, der fremkaldte en Forøgelse af Seddelmængden, og ikke denne, der gav Stødet til det Opsving i Forretningslivet, der gjorde sig gældende, saa længe denne Udvidelse af Seddelcirkulationen gik for sig, maa hertil svares, at Forholdene netop i 1879 frembød den allerstørste Lighed med de nuværende Forhold, — hvorom jeg henviser til min i Jan. 1879 udarbejdede Afhandling: Aarsagerne til de daarlige Tider (Nat. Tidsskr. for 1879), — kun at Trykket paa Forretningslivet nu synes endnu mere intensivt, end det var den Gang. Man betragte blot følgende Bevægelse i Bankens udækkede Seddelmængde (i Mill. frcs. ved Aarets Slutning):

1879	1880	1881	1884	1885	Spt. 1886
373	689	961	947	675	181

Der er ingen Tvivl om, at dersom B. de Fr. i 1879 ligesom i 1884—86 havde »værnet om« sin Guldbeholdning og vægret sig ved at forøge sin Seddelmængde, saa vilde den begyndende opadgaaende Bevægelse og den hele »Spekulation« være bleven lige saa fuldstændig knust i Spiren som enhver Begyndelse til »Bedring« er bleven det i de sidste Aar. At det derfor ogsaa nu maaske vil falde noget mindre let end i 1879 at komme ud over det døde Punkt, fordi Mistilliden til Fremtiden og Mistvivlen om Muligheden af en Bedring nu har slaat langt dybere Rødder, skal gerne erkendes; men »Spekulationen« har dog utvivlsomt endnu stedse saa megen Spændighed og Livskraft, at de fornødne objektive Betingelser for dens Virken blot behøve at komme til Stede, for at den skal udføre sin »Mission«.

en forbigaaende Karakter, fordi den vil strande paa Konsumenternes Uformuenhed til at betale disse Priser med de for Haanden værende virkelige Penge (incl. Sedler), og det vil gaa, som det er gaaet, hver Gang vi i de senere Aar have læst om en begyndende Bedring saa i en og saa i en anden Industri. Saadanne Beretninger ere jævnlig fremkomne og have vist, at Spekulationen dog ikke er saa fuldstændig død; men efter nogle Maaneders Forløb har det stadig vist sig, at de »lovende Udsigter« ikke blev til noget, og at Spekulationen ikke var i Stand til at drive dem op til de »opadgaaende Konjunkturer«, hvorefter der er en saa almindelig Længsel.

Det økonomiske Liv er, ligesom Livet overhovedet, saa mangesidigt og paavirket af saa mange forskelligartede Faktorer, der atter gensidig øve Indflydelse paa hverandre, at det selvfølgelig ikke er og aldrig har været min Mening at ville paastaa, at der kun er en eneste Faktor, som har fremkaldt og vedblivende behersker den nærværende økonomiske Situation. Jeg anerkender derfor fuldt ud, at de forskellige Momenter, som fra forskellige Sider ere fremhævede som Aarsager til denne, have bidraget til at øve Indflydelse paa den og til Dels til at forværre den og gøre det vanskeligere at tilvejebringe en Bedring. Jeg anerkender saaledes, at der ved en saa stærk Udvikling af Produktionen, som — særlig under Indflydelse af Kommunikationsmidlernes Forbedring — har fundet Sted i det sidste Tiaar, let kommer en Disharmoni til Stede, som det

tager Tid at bringe til at forsvinde; — jeg anerkender, at de uheldige politiske Forhold, hvorunder vi for Tiden leve — i Danmark »Visnepolitik«, i England en faktisk Stilstand i Lovgivningsvirksomheden paa Grund af det irske Spørgsmaal, i Frankrig Republikens finansielle Forsyndelser —, bidrage til at skærpe Trykket; — jeg anerkender, at den stærkere Gennemførelse af Beskyttelsespolitikken, hvortil Tysklands Toldreform af 1879 har givet Stødet, har forværret Tilstanden, — og jeg anerkender, at det næsten fuldstændige Ophør af Spekulationslysten, den Modløshed, der har grebet saa mange, og den dermed følgende Utilbøjelighed til at give sine Kapitaler en selvstændig produktiv Anbringelse, der vilde virke som en forøget Efterspørgsel over for nogle af de store Varelagre, yderligere bidrager til at brede Forretningsløsheden. Men jeg paastaar, at intet af disse Momenter i og for sig — ej heller de alle i deres Forening — har været i Stand til at tilvejebringe en igennem Aaringer fortsat, jævn og stadig, Prisnedgang for alle de vigtigste Artikler paa Verdensmarkedet og det heraf ifølge Forholdenes Natur flydende stærke Tryk paa Producenter og Handlende, — og af omvendt Fjernelsen af disse Momenter vel kan bringe nogen Lindring i Tilstanden, gøre Trykket mindre haardt, Tabene mindre følelige, men ikke vil formaa at bringe Prisniveauet til at stige igen, saa længe der ikke finder en Forøgelse af Pengemængden Sted i den ene eller anden Skikkelse. En Begrænsning af den almindelige Produktionsvirksomhed, en Indskrænkning af Virksomheden paa nogle af de større Industrigrenes Omraade, vil ganske vist kunne medføre højere Priser; men der kan ingen Tvivl være om, at selve disse højere Priser ville indeholde en saa

stærk Opfordring til atter at udvide Produktionen til det Omfang, som de for Haanden værende Midler gøre det muligt at give den, at den kunstige Begrænsning og med den de højere Priser igen falder bort. Derimod er det snarere tænkeligt, at en Indskrænkning i Vareproduktionen og i Udbudet af umiddelbare Forbrugs- genstande kunde fremkomme derved, at en Del af de produktive Kræfter og Kapitaler førtes i en anden Retning, til Arbejder af ikke direkt frembringende Natur, Bygge- foretagender, Jernbane- og Kanal-Aulæg o. desl. Ligeledes er det ikke usandsynligt, at Prisfaldets Udstrækning til flere Livsomraader, som det endnu ikke har naaet eller dog kun begyndt at berøre, vil gøre det muligt, at det fore- løbigt ikke faar videre Fremgang paa selve Varemarkedet, idet der ved en Indskrænkning af de faste Udgifts- poster til Husleje o. a. levnes mange en større Sum til Efterspørgsel af andre personlige Forbrugsartikler end hidtil. Men det maa herved dog ikke tabes af Sigte, at der med den saaledes fremkommende Fordel for nogle er forbundet Tab for andre; at hvad Lejeren vinder, det taber Husværten, og hvad Husbonderne vinde ved en Nedgang i Tyendelønnen, det taber Tyendet, hvad Arbejdsgiverne vinde ved en Nedsættelse af Arbejds- lønnen, det tabe Arbejderne, — og det bliver saaledes vanskeligt nok paa Forhaand at sige, hvilken Indflydelse der vil gøre sig mest føleligt gældende. Et virkeligt Opsving i Forretningerne vil næppe blive Resultatet af disse industrielle Omfordelinger af de pekuniære Tab, som ere en uundgaaelig Følge af en — absolut eller relativ — Formindskelse af Pengenes Mængde.

Fabrikinspektør-Beretninger.

I.

De østrigske.

I Østrig indførtes Fabrikinspektorat-Institutet ved Lov af 17. Juni 1883. Loven bemyndigede Handelsministeren til efter Samraad med Indenrigsministeren at udnævne en Central-Fabrikinspektør (»Central-Gewerbeinspektør«) og det nødvendige Tal af Fabrikinspektører eller rettere Industriinspektører (»Gewerbeinspektoren«)*). »En Fabrikinspektørs Virksomhed omfatter i Regelen alle industrielle Foretagender (»alle gewerblichen Unternehmungen«) i et eller flere Distrikter (»Bezirke«).« Undtagelsesvis kan enkelte Industriegrene udelukkes fra den almindelige Inspektion og derimod stilles under Special-Inspektørers Tilsyn. »Ligeoverfor Arbejdsgiverne og Arbejderne bestaar Fabrikinspektørernes Opgave i Tilsynet med Efterlevelsen af Lovbestemmelserne vedrørende: 1. de Indretninger, som Forretningsindehaverne er forpligtede til at træffe til Beskyttelse af Arbejdernes Liv og Sundhed saavel i Arbejdslokalerne som i Beboelsesrummene, forsaavidt de sørger for saadanne; — 2. Anvendelsen af Arbejderne, den daglige Arbejdstid og de periodiske Arbejdsafbrydelser; — 3. Førelsen af Arbejderfortegnelser og Tilstedeværelsen af Tjenesteordninger, Lønningsbetalingen; — 4. de unge Hjelpearbejders industrielle Uddannelse.«

*) Vi benytter i det følgende den gængse, men ikke ganske adækvate Benævnelse »Fabrikinspektør.«

Ligeoverfor Autoriteterne fungerer Inspektørerne som kontrollerende, refererende, raadgivende Fagorganer; særligt anbefales det de saakaldte »Gewerbebehörden« ved Ansøgninger om Oprettelsen af ny industrielle Etablissementer eller Forandringer af alt bestaaende, at indhente Inspektørernes Betænkning, forsaavidt der bliver Spørgsmaal om Hensyn til Arbejdernes Liv og Sundhed. Inspektørerne skal ikke blot »ved en velvil- ligt kontrollerende Virksomhed« søge at sikre Arbejderne de Velgærninger, Loven har villet yde, men de skal »ogsaa taktfuldt understøtte Forretningsindehaverne i Opfyldelsen af de Fordringer, som Loven stiller til dem«; de skal, støttende sig til deres Fagkundskaber og Erfaringer, »med Billighed søge at mægle mellem Forretningsindehavernes Interesse paa den ene og Arbejdernes paa den anden Side«; de skal overhovedet bestræbe sig for at indtage »en Tillidsstilling, saavel lige overfor Arbejdsgiverne som overfor Arbejderne, en Tillidsstilling, der vil sætte dem i Stand til at bidrage til Bevarelsen eller Oprettelsen af et godt Forhold mellem de to Kategorier.« Inspektørerne skal hvert Aar afgive en udførlig Beretning om deres Virksomhed og Iagttagelser, med Oplysninger om de passerede Ulykkestilfælde og dissers Aarsager, med Forslag om administrative og legislative Forholdsregler i Industriens og Arbejdernes Interesse ...

I 1883 var Østrig blevet delt i 9, i 1885 deltes det i 12 Tilsynsdistrikter, med det tilsvarende Antal Inspektører. Det største af disse Distrikter (Galizien og Bukowina) har et Areal, der er adskilligt mere end to Gange større end Danmark, og en Befolkning paa $6\frac{1}{2}$ Mill. Indb.! Det næststørste Distrikt (Tyrol, Vorarlberg og Kärnten) er i Areal lidt større end Danmark, og har $1\frac{1}{4}$ Mill. Indb. Det tredje største Distrikt (Oesterreich u. d. Enns — med Undtagelse af Wien — Oesterreich o. d. Enns og Salzburg) er saa stort som Danmark og har næsten $1\frac{1}{2}$ Mill. Indb. Et fjerde Distrikt (Steiermark og Krain) er vel i Areal lidt mindre, men har $1\frac{3}{4}$ Mill. Indb. Et femte Distrikt (Triest med Kystlandet og Dalmatien) har Danmarks halve Størrelse og noget over 1 Mill. Indb. Sex andre Distrikter (mellem hvilke Böhmen, Mähren og Schlesien er fordelte) har Størrelser omtrent som en Tredjedel af Danmark og Befolkninger paa 1 à $1\frac{3}{4}$ Mill. Indb.

Endelig danner Wien et Distrikt for sig — 1,8 Mill. Indb. — Allerede denne korte Oversigt vil give en Følelse af, at det i det Mindste for adskillige af Inspektørerne vil være umuligt at føre Tilsyn med »alle industrielle Foretagender« i det paagældende Distrikt; — men en yderligere Forøgelse af Inspektørernes Tal er da ogsaa paatænkt.

Over Inspektørerne staar en Central-Inspektør. Det er hans Sag at vaage over, at det Offentliges Tilsyn med de industrielle Arbejdssteder saavidt muligt bliver ensartet i Rigets forskellige Dele. De Industridrivende forlanger med god Grund en ensartet Behandling; de vil stilles lige for Loven; ellers bliver Konkurrencebetingelserne det ene Sted lettere, det andet Sted vanskeligere, altsaa forrykkede paa en Maade, der avler Uvilje og Misundelse; — en Centralisation af Fabrikinspektionen er en nødvendig Forudsætning for Inspektionens Ensartethed. I England er man derfor ogsaa i Tidernes Løb gaaet over til at centralisere Inspektionen, og i Tyskland, hvor Centralisation mangler, er det netop ogsaa en Hovedanke mod den dér bestaaende Inspektion, at den ganske bliver det, som den enkelte Inspektør gør den til: det ene Sted slap, det andet Sted skarp. Den østrigske Centralinspektør har da den Opgave at kontrollere Inspektørerne, at vejlede dem, at indpuste den samme Aand i dem. I dette Øjemed instruerer han dem ikke blot skriftligt, men han rejser ideligt omkring i Rigets forskellige Dele for med egne Øjne at se. Den nuværende, meget virksomme Centralinspektør er Ministerialraad Dr. Migerka.

De Beretninger, de østrigske Inspektører afgiver, offentliggøres*). Centralinspektøren afgiver en »almindelig Beretning«, i hvilken han fremsætter saadanne selvstændige Bemærkninger, han maatte finde Anledning til; tillige søger han at sammenfatte Enkeltoberetningers Hovedresultater, og endelig udpeger han i sin almindelige Beretning saadanne Enkeltheder i de andre Beretninger, som han ganske særligt ønsker at henlede Opmærksomheden paa.

*) Bericht der k. k. Gewerbe-Inspektoren über ihre Amtsthätigkeit im Jahre 1884. Zweite unveränderte Auflage. Wien, 1885. (340 S.)

Bericht der k. k. Gewerbe-Insp. üb. ihre Amtsth. im J. 1885. Wien, 1886. (508 S.)

Disse østrigske Beretninger tør man nok betegne som Europas bedste Fabrikinspektør-Beretninger, uagtet der i de schweiziske (og ogsaa i enkelte tyske) ofte er præsteret meget Godt. De østrigske Inspektører indskrænker sig ikke til at afgive tørre, rent skematiske Oversigter over Fabrikinspektionen; nej, deres Beretninger er skrevne med øjensynlig Interesse; det er hele Afhandlinger, og anerkendelsesværdigt i høj Grad er det, at alle disse omfangsrige Beretninger afgives saa prompt, at det tykke, meget tæt trykte Bind, i hvilket de samles, kan udkomme allerede et Par Maaneder efter Beretningsaarets Slutning. Disse Beretninger vidner om, at de østrigske Inspektører har taget det alvorligt, naar deres Instrux udtrykkeligt paalagde dem: »at skaffe sig nøje Kendskab til Industriens og Haandværkets Tilstand, nøje Kendskab til Driftens lokale Ejendommeligheder, nøje Kendskab til Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder.« De tør betegnes som meget vigtige Bidrag til Oplysning om de industrielle, ja de alment sociale Tilstande i de Egne, de refererer sig til. Det er mere, end man tør sige om Fabrikinspektør-Beretningerne i visse andre Lande.

En Fabrikinspektør har den Opgave at føre Tilsyn med, at de vedkommende Love, »Fabriklove«, eller hvad de nu kaldes, efterleves. Naturligvis giver Beretningerne Oplysning om, hvad der er forefaldet i den Henseende. — Men Inspektørerne har ogsaa den Opgave at henlede de administrative og legislative Myndigheders Opmærksomhed paa ønskelige Ændringer i den bestaaende Arbejderlovgivning og overhovedet paa saadanne Forholdsregler, der bør gennemføres enten i de Industridrivendes eller i Arbejdernes Interesse; — er denne Opgave ikke udtrykkeligt nævnt i Loven eller i Inspektørens Instrux, saa forstaar den sig dog i ethvert Fald af sig selv; — i Østrig er den forøvrigt udtrykkeligt nævnt i Loven. Da de østrigske Inspektører indtil nu kun har fungeret et Par Aar, er det begribeligt, at de hidtil har holdt deres Reformforslag noget tilbage; — alligevel er Centralinspektøren allerede nu i Stand til at nævne en hel Række af legislative og administrative Reformforslag. — Endelig har Inspektørerne den Opgave — og de har den, hvadenten den udtrykkeligt er blevet dem betydet, eller ej —: at »vinde en Tillids-

stilling, saavel ligeoverfor Arbejdsgiverne som overfor Arbejderne«, en Tillidsstilling. »der sætter dem i Stand til at befæste eller oprette et godt Forhold mellem begge Parter«; Arbejdsgiveren skal vide, at Inspektøren ikke uden Nødvendighed vil begrænse Industriens Frihed; Arbejderen skal vide, at Inspektøren ikke er en Slave af Lovens Bogstav, men at han ogsaa i saadanne Forhold, som Loven har ladet uomtalte, efter Evne vil virke for Arbejdernes Vel. Hvad de østrigske Beretninger indeholder om den i denne Retning udfoldede Virksomhed, er maaske det, der giver dem deres Hovedinteresse. I den Skrivelse, hvorved Centralinspektøren oversendte den sidste Beretning til den østrigske Handelsminister, Friherre Pino von Friedenthal, skrev han: »... ved den lykkelige Bilæggelse af opstaaede Differencer mellem Arbejdsgivere og Arbejdere ryddedes mangel en Spire til Forstyrrelse af den sociale Fred bort; ofte havde Arbejderne Lejlighed til at erfare, at Inspektørerne staar ved deres Side som velmenende Raadgivere og Hjælpere, men at de ogsaa som saadanne føle sig kaldede og forpligtede til at sige Sandhedens alvorlige Ord; — mange for Arbejderen ugunstige Forhold viser sig nu at være fjærnede, og omvendt er adskilligt indført og forberedt, der er i Stand til at forbedre Arbejderens Kaar.«

Som Prøve paa, hvorledes en østrigsk Fabrik-inspektør-Beretning er beskaffen, skal der blive meddelt nogle Uddrag; — mere end forholdsvis smaa Uddrag kan ikke gengives her: Beretningernes betydelige Omfang umuliggør, at nogen af dem meddeles in extenso. Naar vi gengiver nogle Uddrag af Fabrikinspektør Arnulf Nawratils Beretning om Galizien og Bukowina, er det fordi disse Egne frembyder saa ejendommelige Tilstande, at det vil interessere at høre noget om dem fremfor om Egne med mindre karakteristiske Tilstande, Industrilande er Galizien og Bukowina rigtignok paa ingen Maade; knap nok er de evropæiske, i alt Fald

ikke moderne Kulturlande, tværtimod kun »halvasiatiske« Lande; — men at deres Tilstande er af en saa ejendommelig Beskaffenhed, forhindrer ikke, at Beretningen om dem kan afgive Prøve paa, hvorledes man i Østrig forfatter Fabrikinspektions-Beretninger.

Store nok er Landene: Galizien er netop to Gange større end Danmark og har en tre Gange større Befolkning; Bukowina er saa stort som Sjælland og Fyn tilsammen, men har kun ca. 600,000 Indb. Industri er der imidlertid meget lidt af: i Galizien er der kun én Fabrikby (Biela, — der endda kun har 7 à 8000 Indb.), og »de enkelte Fabrikforetagender ligger spredte som Oaser i Ørkenen«; med Bukowinas Industri er det endog endnu tarveligere bevendt. Nawratil, der i 1884 og 1885 har inspiceret vel ikke alle, men dog næsten alle større Etablissementer i Galizien, har blandt dem kun fundet 1 med ca. 1300 Arbejdere, 1 med 500, 22 med over 100 og 37 med mellem 50 og 100 Arbejdere, — navnlig Teglværker, Dampmøller og Savværker, desforuden et Par Papirfabriker, en Sukkerfabrik, en større Maskinfabrik og nogle Jernbanereparaturværksteder. I Bukowina er der kun 1 Etablissement, der beskæftiger over 100 Arbejdere, og 6 med en Arbejdstyrke paa lidt over 50 Mand.

De Forretninger — beretter nu Nawratil —, der drives virkeligt industrimæssigt, er i Reglen godt indrettede, og mangler end Adskilligt til Beskyttelse af Arbejdernes Liv og Sundhed, saa finder man dog imødekommende Forstaaelse for Fordringer om Sikkerhedsmidlers Indførelse. Et sandt Mas har derimod Inspektøren med saadanne Arbejdsgivere, der som blotte Empirikere driver Forretningen, uden teknisk Fordannelse, og som har en afgjort Foragt for, hvad de betragter som unyttig Theori. Mange industrielle Etablissementer ejes desuden af Godsejerne, men bortforpagtes til den Højstbydende. I Reglen bestemmes det i Forpagtningskontrakten, at de større Forandringer i Etablissementet skal ske paa Ejerens, de mindre Udbedringer derimod paa Forpagterens Bekostning. Hvilket Spillerum for Stridigheder om, hvem der skal gennemføre Inspektørens Anordninger! Til denne Art Etablissementer hører de talrige smaa Vandmøller, Savværker, Ølbryggerier og Brændevinsbrænderier, der alle hører til de slettest holdte Industrietablissementer.

Her exploiteres ogsaa Arbejdskraften særligt stærkt. Men der er ogsaa en Kategori Driftsherrer (især i Træ-, Petroleum- og Jordvoxindustrien), der anlægger Forretningen saa billigt som vel tænkeligt, kun for en begrænset Tid, i hvilken det saa gælder at drage den størst mulige Nytte af den i Forretningen anlagte Kapital. Alt, hvad der staar i Forbindelse med denne Art Industri, udpines, og at Arbejderen ikke her skaanes, forstaar sig af sig selv. Myndighedernes Forskrifter ringeagtes og Loven omgaas, hvad der er saa meget lettere, fordi denne Art Forretningers oftest afsides Beliggenhed vanskeliggør Kontrol; og kommer det til Sagsanlæg, trækkes Sagen om muligt saa længe ud, at naar Dommen endelig falder, er Forretningen opløst ...

Haandværksindustrien er saavel i Galizien som i Bukowina gaaet stærkt tilbage. Kun i de større Byer, især i Hovedstæderne Krakau, Lemberg og Czernovitz, finder man Haandværkere, der beskæftiger flere Svende og Lærlinge. Forøvrigt arbejder Mestrene kun med 1 à 2 Svende eller kun med Lærlinge, men oftest alene, og hyppigt træffer man hos saadanne Folk en saadan Nød, at man bliver nødt til at give Almisse i Stedet for Anordninger ...

Den egenlige Arbejderklasse er kun meget svagt repræsenteret i Galizien og Bukowina. Med Undtagelse af Haandværkssvendene og -lærlingene, en Del Arbejdere i Textilindustrien, nogle faa Arbejdere paa Maskinfabrikerne og Bogtrykkerierne, der udelukkende lever af deres industrielle Fortjeneste, tages de øvrige Arbejdere blandt Bønderne. Saalænge Bonden er velhavende, giver han sig kun nødt af med industrielle Arbejder; men i de senere Tider er det gaaet meget tilbage for ham og ofte rejser han milevidt bort for at finde Arbejde. Den vestgaliziske Bonde er mere arbejdsom end den østgaliziske, er ogsaa forstandigere og benyttes derfor gjerne til Arbejde. Bonde-Arbejderen er villig, lydig, yderst nøjsom, betragter sin Arbejdsgiver som en Velgører, modtager den ofte svært fortjente Løn formelig med Taknemlighed, og lader sig, naar han behandles nogenlunde godt, bruge til Alt. Men han er meget uvidende, kan i Almindelighed hverken læse eller skrive, har intet rigtigt, eller rettere sagt: slet intet Begreb om Loven og de Rettigheder, Loven giver

ham, og véd navnlig ikke, hvorledes han kan komme til sin Ret. At saadanne Arbejdere ofte exploiteres utilbørligt, er begribeligt.

Mange Arbejdsgivere aner ikke, hvori Fabrikinspektørens Bestilling bestaar; andre lader, som om de ikke vidste det. »Jeg kan ikke paastaa at kunne glæde mig over i nogen særlig Grad at nyde Arbejdsgivernes Tillid; mange, selv ganske dannede Arbejdsgivere, var hidtil af den Mening, at alle de Spørgsmaal, Fabrikinspektøren stiller til dem, hovedsagelig har en fiskal Bagtanke, — selv om man nok saa meget gør dem opmærksomme paa, at det udtrykkeligt staar i Loven, at Finansforvaltningen ikke i nogensomhelst Retning maa benytte Fabrikinspektørerne. Det er gentagne Gange hændet mig, at Arbejdsgiverne ligefrem gav sig ud for at være Arbejdere og foregav, at Driftsherren ikke var tilstede. Først naar de ved at tale med mig kom til den Overbevisning, at jeg ikke havde noget med Skatter og Sligt at gøre, demaskerede de sig pludselig som Driftsherrer. I adskillige Forretninger træffer man, især naar man kommer ganske uventet, et større Antal Arbejdere, — der efterhaanden forsvinder, endog gennem Vinduerne, — og saa er kun Arbejdsgiveren og en eller to Arbejdere tilbage: Arbejdsgiveren frygter, at Skatteavtoriteterne, naar de bragte i Erfaring, at han beskæftiger et større Antal Arbejdere, vilde sætte ham i højere Skat. I andre Forretninger, hvor jeg traf et større Antal Arbejdere, og spurgte om, hvormange der var, lød Arbejdsgiverens Svar, at disse var hans Slægtninge, der blot var komne i Besøg, og at hine var Arbejdernes Slægtninge, og paa den Maade reduceres det store Antal Arbejdere til to eller tre Lærlinge! . . . Som oftest opgives Lønnen urigtigt, og jeg er overbevist om, at alle de Opgivelser, jeg har samlet, — især fra Forretninger, hvor Arbejdsgiveren og Arbejderne var Jøder —, er ganske værdiløse. At henvise til Lovens Bestemmelser om Straf for falske Angivelser, nytter ikke meget, naar der hersker en saadan Forstaaelse mellem Arbejdsgiver og Arbejdere, som i disse Forretninger. Heldigvis finder dette Forhold dog kun Sted i Smaaforretningerne; i de større, især de fabrikmæssige, gives der dog visse Holdepunkter, ved Hjælp af hvilke man i værste Tilfælde kan komme i alt Fald til halvvejs Klarhed over det virkelige Sam-

menhæng. Men i Almindelighed gives der kun meget faa Arbejdsgivere, der er til at stole paa, og man maa ofte ligefrem anstiller Krydsforhør for nogenlunde at erfare Sandheden. Og er Arbejdsgiveren tilstede, er Arbejderne meget tilbageholdende: de siger ikke meget, eller slet intet. Er Arbejdsgiveren ikke tilstede, udtaler Arbejderen sig vel mere aabent, ja fremfører Klager mod Arbejdsgiveren, — som han dog øjeblikkelig tilbagekalder, naar Arbejdsgiveren viser sig, enten fordi hans Klager er overdrevne, eller fordi han frygter at miste sin Plads. Den jødiske Arbejder svarer næsten altid, at han overhovedet ikke véd noget, og at kun Arbejdsgiveren er i Stand til at give de fornødne Oplysninger vedrørende hans Person.[«]

Af Arbejdslokalernes Indretning giver Inspektøren en særdeles udførlig Skildring, som vi her kun kan give nogle faa Prøver paa.

Han omtaler først Savværkerne. Nogle af dem er meget godt indrettede og administrerede; det er dem, hvor Skovejeren driver et rationelt Skovbrug og forarbejder det ved den aarlige Hugst vundne Træ til Handelsprodukt; disse Savværk er godt indrettede og godt bestyrede, netop fordi de staar i nøje Forbindelse med Skovbruget og er beregnede paa en lang Existens. Daarligt staar det derimod til, naar Skovejeren ikke selv driver Savværket, men har bortforpagtet det; Forpagteren bekymrer sig kun lidet om Værkets Istand-sættelse; men da denne Art Savværker i Almindelighed kun beskæftiger et yderst ringe Antal Arbejdere og i det Hele er ganske smaa, bliver Faren for Ulykkestilfælde kun ringe. Men saa er der den tredje Art Savværker: de, der anlægges af Spekulanter og kun er beregnede paa at arbejde en vis Tid, en 8—15 Aar. Spekulanterne opkøber her hele Skove, som de hugger om hurtigst muligt. Allerede den Omstændighed at Værkerne kun skal holde en vis Tid, foranlediger en saadan Driftsherre til kun at anvende en saa lille Kapital som overhovedet muligt til Anlægget. Værkerne indrettes slet, om Reparationer, Beskyttelsesindretninger og anstændig Omsorg for Arbejderne er der slet ikke Tale. Naar Værket har arbejdet et Par Aar, er det i en Forfatning, som om det skulde brydes op den næste Dag, og derfor staar Ulykkestilfælde her permanent paa Dagsordenen. Dertil kommer, at den tekniske Drift er

saa jammerlig som muligt, og Arbejderne exploiteres paa den mest oprørende Maade; men det er stakkels Folk, der ikke engang tør give Fabrikinspektøren Besked om, hvorledes det staar til, af Frygt for at miste den Smule Fortjeneste, de dog har. Værkerne er paa den mest uforsvarlige Maade udsatte for Ildsvaade. I elendige Rum, fyldte med Savspaaner, spaserer Værkførerne om, med Tobakspiben i Munden, eller de tænder sig endog Cigaretter derinde og kaster skødesløst den endnu ulmende Tændstik hen i Spaanerne, — trods de overalt opslaaede Plakater: »Tobaksrøgning er paa det strengeste forbudt i Savværkerne.« ... »Uagtet de fleste Savværker ligger spredte i Bjergegnene og uagtet et hyppigere Tilsyn med dem foraarsager megen Ulejlighed og Tidsspilde, vil jeg dog ikke undlade ogsaa fremtidigt at hellige dem min særlige Opmærksomhed, og saa ofte det blot er mig muligt, skal jeg ikke undlade at besøge dem og gøre alt muligt for dog endelig at bringe Orden i denne Industrigren, forsaavidt det gælder de der beskæftigede Arbejderes Sikkerhed.«

Af de talrige Møller gives ogsaa en grupvækkende Skildring. Kun ét Firma, som Inspektøren nævner ved Navn, har sine Møller i god Orden.

»Jeg maa ogsaa tale om Bagerierne i mit Distrikt. Med faa Undtagelser er de slet indrettede, navnlig mangler de Plads, og til Arbejderne tages der slet intet Hensyn. Særlige Stuer, hvor de kunde opholde sig i Arbejdspavserne, findes næsten intetsteds; ligeledes mangler Vaskeindretninger, skønt Arbejderne bestandig arbejder i Dejg, og allerede af Hensyn til Forretningen burde vaske sig oftere hver Dag. Paa Grund af den høje Temperatur, Dampen, den gærende Dejgs Uddunstninger osv. er de hygiejniske Forhold i højeste Grad ugunstige: Ventilationsindretninger savnes og Urenlighed hersker overalt. Arbejdsrummene, som Arbejderne oftest ogsaa sover i, skures sjældent, Væggene renses aldrig, Gulvet er ofte bedækket med et klæbrigt Stof, og Alt er saa væmmeligt, at jeg ikke betvivler, at mangan Bager vilde miste sine Kunder, naar de kunde kaste et Blik ind i hans Bageri. Hvor slem Urenligheden end er, saa kunde den dog let fjernes; men Mangelen paa Plads er et kronisk Onde, der ikke let skaffes bort. I disse Forretninger skulde man dog tillige tage Hensyn til det konsumerende Publikum, for hvilket det dog

ikke kan være ligegyldigt, at Varerne produceres under Omstændigheder, der maa betage Enhver Lyst til at nyde dem ...»

Af Bryggerierne, Svovlstikfabrikerne, Bygningsindustrien, Petroleums-, Paraffin-, og Ceresinraffinerierne gives en Skildring, der heller ikke er lystig. Saaledes hedder det: »I hele Galizien og Bukowina er der kun i 6 af de talrige Petroleums-Destillaturer ansat Kemikere som Driftsbestyrere; i alle de andre fungerer for Størstedelen Folk, der slet ingen tekniske Kundskaber har, som kun rent empirisk har lært Forretningen, og som ofte ikke kan læse og skrive. Naar man nu betænker, hvilken Forsigtighed der er nødvendig ved Ledelsen af en saadan Petroleumsfabrik, hvor man dog har at gøre med saa brandfarlige Produkter og med Stoffer, der — som koncentreret Svovlsyre og kaustisk Soda — ved uforsigtig Omgang kan foraarsage farlige Saar, saa vilde det være paa sin Plads, om det strengt blev paalagt Driftsherrerne at de til Bestyrelsen af saa farlige Forretninger kun benyttede Folk, der er teknisk uddannede dertil; faktisk er det, at mange Ulykkestilfælde har deres Aarsag i den ukyndige Ledelse af Driften. En kyndig Bestyrelse er saa meget mere nødvendig, fordi den skulde modvirke den Indolens og Uforstand, som Arbejderne viser ligeoverfor den store Fare, de bestandig er udsatte for. Med den største Uforsigtighed omgaas Arbejderne med Svovlsyren, begiver sig ind i Rum, der er fyldte med Petroleumsdampe osv. En Arbejder vilde tænde sig sin Pibe; hans Hænder og Klæder var vaade af Petroleum, og i et Øjeblik stod hele Personen i lys Lue. I en anden Fabrik vilde en Arbejder tænde sig en Cigaret; han strøg Svovlstikken af, og i samme Øjeblik tændtes den Petroleumsgas, der havde samlet sig i Værelset; ikke blot den Arbejder, der havde foranlediget Explosionen, men ogsaa tre andre fik Ild i deres Klæder, — og som brændende Fakler styrtede de ud i det Fri: en brændte helt op paa Stedet, en anden døde efter et Par Dage, de to andre slap med svære Saar; — hele Fabriken nedbrændte ved den Lejlighed. Men havde der i alle disse Tilfælde været et strengt og sagkyndigt Tilsyn med Forretningen, vilde Ulykkerne ikke være skete.»

Men ikke blot er Arbejderne udsatte for at komme ved Explosioner og andre Ulykkestilfælde;

deres Sundhed er bestandig udsat for skadelige Indflydelser. I Petroleum- og Jordvoxfabrikerne er det især Hudsygdomme, dog ogsaa Øjensygdomme, der grasserer. Inspektøren beretter, hvad han har gjort for at modvirke disse Farer. De kan nemlig meget godt modvirkes, og Inspektøren giver en Skildring af en stor Petroleumfabrik — tilhørende Stanilaus Ritter v. Prus Szczepanowski i Peczenizyn —, vistnok en af Evropas bedstindrettede Fabriker, der viser, at selv i saa farlige Forretninger som Petroleumsraffineringen, kan en god Indretning og kyndig Bestyrelse reducere Faren til en forholdsvis meget lille. Inspektørens Beretning udviser, at han har været meget virksom og, at han gør alt, hvad der staar i hans Magt, for at betrygge Arbejdernes Liv og Sundhed; men Forbedringernes Indførelse koster ofte mange Penge, hvilket begribeligvis er en stor Hindring; en yderlig Hindring ligger i den mangelfulde Understøttelse, Inspektøren finder hos Autoriteterne, og paa hvilken han giver mange Exempler; og endelig har man at kæmpe med selve Arbejdernes Sløvhed og Ligegyldighed: »de fleste af dem betragter enhver Beskyttelsesindretning med skæve Øjne«.

I den øvrige Del af Beretningen fortæller Inspektøren om: Benyttelsen af Kvinder (i Almindelighed ikke meget hyppig, men af og til af en utilbørlig Beskaffenhed: højtfrugtsommelige Koner ser man benyttede til at slæbe store Byrder op paa Stilladserne ved Opførelsen af Bygninger), Benyttelsen af Børn og unge Mennesker, Arbejdsdagens Længde (i Fabrikerne i Almindelighed fra Kl. 6 Morgen til 7 Aften, med $1\frac{1}{2}$ Times Pavse, altsaa en effektiv Arbejdstid paa $11\frac{1}{2}$ Time, — skønt Loven foreskriver en Normalarbejdsdag paa 11 Timer — enkelte Steder arbejdes endog 15—16 Timer uden Pavser), om Overholdelsen af Søn- og Helligdage (Overtrædelserne af Forbudet mod Søndagsarbejde er forholdsvis ikke hyppige, dog ikke af Agtelse for Loven, men fordi Arbejderne af religiøse Grunde i Almindelighed ikke vil indlade sig paa at arbejde om Søn- og Helligdage; — de jødiske Arbejdere holder ogsaa strengt over Sabbathshvilen, men arbejder til Gengæld, aabenlyst eller for lukkede Døre, om Søndagen: Konkurrencen med de Kristne vilde jo ogsaa blive dem yderst vanskelig, naar de baade skulde overholde de kristne og de jødiske Helligdage). Endvidere Beretning om Ar-

bejdsordningen, Lønningen, de unge Arbejderes tekniske Uddannelse, Arbejdernes økonomiske Forhold i Almindelighed, deres slette Boliger og slette, overvejende vegetabiliske Kost, deres Brændevinsdrikken, den ringe Udvikling af Sparekasser og Sygekasser osv. Ogsaa her fremhæves Szczepanowskis Petroleumsfabrik som en Oase i Ørkenen: den har en Sygekasse, sin egen Læge, et Sygehus, et Bibliothek og en Læsestue for Arbejderne m. m. Enkelte andre, af Inspektøren ved Navn nævnte Driftsherrer gør jo ogsaa noget for deres Arbejdere i Retning af »Wohlfahrtseinrichtungen«, — men det er dog kun sjældne Undtagelser. »Saavidt det stod i min Magt har jeg i alle Retninger opmuntret til Dannelsen af Sygekasser, og bl. a. har jeg ogsaa anmodet Ridder von Gorayski, den højtfortjente Formand for den galiziske Petroleumsforening, til at foranledige Indehaverne af Petroleums-Destillaturerne i Gorlitzer Distriktet til at danne en Sygekasse for samtlige Petroleumsarbejdere i dette Distrikt, eftersom de enkelte Driftsherrer paa Grund af Arbejdernes forholdsvis ringe Tal ikke hver for sig kunde danne en saadan Kasse med heldigt Resultat. Ridder von Gorayski har ogsaa paa den mest forekommende Maade udsendt Indbydelser i dette Øjemed til de enkelte Driftsherrer; men ikke en eneste har villet tiltræde en saadan Forening; tværtimod har de fleste afslaaet Indbydelsen, idet de foregav, at deres Arbejdere ikke vilde høre Tale om Sygekasser, ja endog erklærede, at de, hvis man vilde tvinge dem ind i Sygekasser, vilde forlade Arbejdet. Efter at saavel mine som Hr. Gorayskis Bestræbelser for at faa en almindelig Sygekasse dannet saaledes er strandede, har jeg opfordret hver enkelt Driftsherre til enten at oprette en Sygekasse eller til at tiltræde en alt bestaaende, og jeg vil, hvis ej heller denne min Opfordring skulde frugte, anraabe Avtoriteterne om Understøttelse.«

Til sin Beretning har den galiziske Inspektør føjet to Tillæg.

I det ene giver han en gruopvækkende Skildring af Arbejdsforholdene i de betydelige Petroleums- og Jordvoxgruber i Boryslaw og Wolanka. Han tillader sig det Spørgsmaal: »hvorledes er det muligt, at Tilstande, der ligefrem maa faa Haarene til at rejse sig paa Hovedet, saalænge er blevne taalte?« Grubearbejdernes Tilstand er her i enhver Retning saa ejendommelig, at

noget Lignende hverken findes andetsteds i Østrig eller overhovedet i Evropa. Arbejderne mishandles i enhver Retning. Man behøver blot at kaste et Blik ind i et Arbejderherberge, hvor der i en snæver Stue ofte ligger 60—70 Personer af begge Køn, Krop mod Krop, saa klods op ad hverandre, at de ofte ikke kan vende sig, — og man vil forstaa Boryslawer Arbejdernes materielle og moralske Forfald. Det er ogsaa en sjælden Slags Mennesker, fra alle mulige Lande, yderst forkomne, og som Mennesker behandles de overhovedet ikke. Om en Arbejder knækker Halsen, er ganske ligegyldigt; der er altid andre Ulykkelige, der kunne træde i hans Sted, og det er Hovedsagen; Arbejderen har som et Trækdyr kun Værdi, saalænge han har Kraft til at arbejde. Værst faren er Arbejderen, naar han bliver alvorlig syg eller kommer til Skade; paa den grusomste Maade prisgives han sin Skæbne, eller hængseligt skaffes han bort fra Egnen, for at Driftsherren ikke skal faa Ulejlighed med ham. Til Hospitalet i Drohobycz kommer syge Arbejdere ofte ganske nøgne.« Osv.

I det andet Tillæg giver Inspektøren en Skildring af Smede-Husindustrien i Swiatniki. Man ser deraf, at Inspektøren ikke udelukkende holder sig til Fabrik- og Haandværksindustrien, men at han ogsaa søger at give Bidrag til Belysning af Husindustri, — Bidrag af megen social Interesse.

Et Par Mil fra Krakau ligger Landsbyen Swiatniki gorni. Der bor her omtrent 1800 Personer. De smaa Jordbrugere har i Reglen kun 1 à 2 Tønder Land, og begribeligvis kan en hel Familie ikke leve deraf. Som Bierhverv driver Bønderne da Smedehaandværk. Navnlig Hængelaase forfærdiges. Men der arbejdes i et saa daarligt Materiale, med saa daarligt Værktøj og i Et og Alt paa en saa primitiv Maade, uden al virkelig fagmæssig Oplæring, at Produktet bliver yderst tarveligt, og hvad der tjenes ved Arbejdet derfor overordenligt lidt. Et Par Exempler kan karakterisere det Hele: »Peter Lenczowski forarbejder fra Kl. 4 om Morgen til Kl. 8 om Aftenen 6 Hængelaase. Et Dusin sælger han for fl. 1,20. Materialet hertil koster 70 kr.; følgende tjener han paa et Dusin 50 kr., naar der ikke trækkes noget fra for Sliddet paa Værktøjet, altsaa 25 kr. for en daglig Arbejdstid paa 16 Timer. Han har Kone og 3 Børn, ejer et lillebitte forfaldent Hus med $\frac{1}{4}$

Tønde Land. Elendigheden er grænseløs; der findes ikke engang Senge i Huset; Beboerne sover paa Træbænke ... Stanislaus Kozkowski, gift, Fader til 3 Børn, Ejer af et lille Hus med en eneste Stue, $\frac{1}{2}$ Tønde Lands Jordtilliggende, forfærdiger smaa Hængelaase, arbejder med Kone og Børn, forfærdiger et Dusin i en Arbejdsdag paa 12 Timer, sælger det for 62 kr., Materialet koster 40 kr., hele Familjens Fortjeneste 22 kr. pr. Dag.« I den Stil saa godt som helt igennem. Kun en enkelt Swiatniker, der virkelig har lært Smedehaandværket, og som har ordenligt Værktøj, kommer bedre fra det. Situationen forværres derved, at næsten alle Swiatnikerne i Stedet for at sælge direkte til Forhandlerne, maa benytte Melleghandlere, der aldrig betaler med rede Penge, men kun med Raamateriale og Viktualier. Deraf følger, at det aldrig bliver dem muligt at samle selv den mindste Driftskapital, og desuden bliver de snydt, da de maa modtage Raamaterialet og Viktualierne til de Priser, der dikteres dem. Gaar Swiatnikeren til Krakau for der at sælge sine Varer, kan han vel realisere en lidt højere Pris, men taber saa en hel Dag derved. Til Forbrugere i Landet selv sælges vel endel, men der produceres dog altid saa meget, at Overskudet maa søges afsat udenfor Egnens Grænser. Men Konkurrencen bliver vanskeligere og vanskeligere: dels konkurrerer Fabriksprodukter, dels Haandværksprodukter, der er produceret under bedre Forhold end Swiatnikerprodukterne. Det lille Bierherv, som Swiatnikerne, hvor ynkeligt det end er, dog ikke kan undvære, synes at gaa sin Undergang imøde. Hele denne sørgelige Situation udmaler Inspektøren i sin Beretning.

Andre af Beretningerne opruller lysere Billeder. Er Beretningerne end udarbejdede efter en ensartet Plan og omhandler de end for Størstedelen de samme Sager, saa bestaar der dog imellem dem store Forskeligheder, — begribeligvis eftersom den østrigske Stat er sammensat af saa yderst forskelligtartede Bestanddele. Men Beretningernes forskellige Farver — undertiden, som den ovenfor citeredes, meget mørke, undertiden ogsaa ganske smilende — hidrører ikke udelukkende

fra selve Forholdenes Forskelligtartethed; selvfølgelig gør Inspektørernes Individualiteter sig ogsaa stærkt gældende. Det er, for Exempel, tydeligt nok, at naar Beretningen fra Tyrol, Vorarlberg og Kärnten fremstiller Forhold, der ser saa overordenligt gunstige ud i Sammenligning med de galiziske Forhold, saa er Grunden ikke udelukkende den, at Forholdene i Tyrol, Vorarlberg og Kärnten i Virkeligheden er meget bedre end de i Galizien og Bukowina, men for en Del maa Forklaringen aabenbart søges i de respektive Inspektørers Individualiteter.

Inspektøren i det Distrikt, der omfatter Tyrol, Vorarlberg og Kärnten (Jos. v. Rosthorn) har i det Hele fundet ganske gode Forhold, megen Imødekommen og god Forstaaelse. »Overalt, hvor jeg kom hen, saa jeg, at de Raad, jeg ved mine tidligere Besøg havde givet, allerede var bragt til Udførelse; overalt mødte jeg den mest tillidsfulde Imødekommen hos de Industridrivende; ligesom i det foregaaende Aar fandt jeg heller ikke i dette en eneste Gang Anledning til at fremsætte en Klage; tværtimod anmodedes jeg af flere Industridrivende, hvis Etablissementer jeg endnu ikke havde besøgt, om Raad; i adskillige Egne fandt jeg hos Fabrikejerne den hæderlige Ærgærrighed: at overtræffe de andre i Indførelsen af hygiejniske Forholdsregler, Beskyttelses- og Velfærdsindretninger.«

Af Arbejdslokalernes Indretning giver den tyrolske Inspektør i det Hele en tiltalende Beskrivelse. Vel er det saa, at de ældre Fabriker lader meget tilbage at ønske; men mange af de gamle Fabrikers Ejere arbejder dog med stor Energi og betydeligt Held paa at faa dem forbedrede, saa at de kan tilfredsstille alle rimelige Fordringer, og hvad angaar »de i en nyere Tid opførte Fabriker, kan de for største Delen betegnes som sande Mønstre paa Fuldkommenhed. Blandt dem glimrer i første Række det store, lige fuldendte Bomuldsspinderi, der tilhører Getzner, Mutter & Co. i Bludenz (Vorarlberg).« Inspektøren giver saa en lille Beskrivelse af den Fabrik, »et non plus ultra af Fuldkommenhed«, og nævner ogsaa andre Mønster-Fabriker, hvor der ligeledes er »tænkt paa Alt, hvad der kan bidrage til Arbejdernes Sundhed og Sikkerhed«. »Saadanne Exempler virker fremspirende paa de andre Industridrivendes Ærgærrighed, og jeg nærer den Overbevisning, at jeg ogsaa

fra andre Dele af mit Distrikt vilde have lignende at berette, naar der der i den seneste Tid var bleven opført ny Fabriker af nogen Betydning.«

Efter at have skildret Arbejdslokalerne gaar Inspektøren over til at berette om de forefaldne Ulykkestilfælde og om, hvad der er gjort baade for at forebygge saadanne og for at afværge sundhedsskadelige Indflydelser. Lejlighedsvis giver han her de kommunale Autoriteter paa Hovedet, fordi de, — formodenlig fordi de intet Begreb har om Betydningen af en Ulykkestilfælde-Statistik — i Almindelighed undlader at sætte Inspektøren i Kundskab om forefaldne Ulykkestilfælde. Af mest Interesse i dette Afsnit er forøvrigt Beretningen om, hvorledes Inspektøren — i Erkendelsen af, at han har en videre Opgave end blot at paase, at det i Loven udtrykkeligt Paabudte efterleves — i Klagenfurt har faat oprettet en permanent Udstilling af Modeller til Beskyttelsesindretninger. Inspektøren bemærker, at man ikke kan forlange, at de Industridrivende skal kende alle de Beskyttelsesindretninger, der kan være Tale om at anbringe i Fabrikerne, men at man derimod er berettiget til at forlange, at Inspektørerne kender dem, saa at de kan give de Industridrivende Raad med Hensyn til saadanne Indretnings Anbringelse; men Inspektørernes Raad og Vejledning vil faa mere Vægt, naar de kan henvise de Industridrivende til permanente Modelsamlinger, hvor de kan gøre sig bekendt med de hensigtsmæssigste Konstruktioner.

I Afsnittet om Arbejdstiden fremhæves det, at de mere fremragende Industridrivende har erklæret, at de ikke ser noget for deres Interesser Betænkeligt i den 11 Timers Normalarbejdsdag, den østrigske »Gewerbe-novelle« af 1885 har indført, »naar blot deres indenlandske Konkurrenter uden Undtagelse forpligtes til at overholde den samme Arbejdstid«, — en meget rimelig Fordring. Inspektøren indlader sig i dette Afsnit paa en udførligere Redegørelse for den sydttyrolske Silke-industris prekære Situation, som han har gjort til Genstand for særlige Undersøgelser, og han omtaler ogsaa udførligt den betydelige fabrikmæssigt drevne Broderi-Industri i Vorarlberg. Om Arbejdstiden i Kunstmøllerne anfører han følgende: »Her herskede hidtil den gamle Skik med vekslede 24-Timers-Arbejdshold. I fulde 24 Timer betjente Møllersvendene Maskinerne, hvilte der-

paa i 6 Timer, beskæftigedes derefter i 6 Timer med forskellige mindre Arbejder, og nød saa 12 Timers Hvile; derefter begyndte han forfra med sine 24 Timer osv. I 48 Timer havde han altsaa 30 Arbejds- og 18 Hviletimer. For den Kammerat, der afløste ham, gjaldt den samme Tidsinddeling; kun begyndte han paa sine 24 Timer, naar hans Forgænger var bleven færdig med dem. Paa Spørgsmaal om, hvorfor en saadan Tidsinddeling benyttedes, fik jeg altid det Svar, at uden den størst mulige Udnyttelse af Arbejdskraften vilde det være den alpine Mølleindustri absolut umuligt at konkurrere med de ungarske Møller. Men dette Argument holder ikke Stik; thi der er i mit Distrikt flere meget store og blomstrende Møller, hvor der vexles med 12 Timers Arbejdshold, og hvis Ejere har tjent betydelige Formuer. Idet jeg støttede mig paa denne Omstændighed, forlangte jeg, at ogsaa de andre skulde opgive deres 24 Timers Arbejdshold.«

I den tyrolske Inspektørs Beretning fortjener ogsaa de ret betydelige lønningsstatistiske Bidrag at fremhæves, saavel som adskillige meget interessante Oplysninger om, hvorledes Arbejderne i hans Distrikt overhovedet lever. Beretningen slutter med Oplysninger om Arbejderbibliotheker, Sygekasser, Forbrugsforeninger, Fabrikskøkkener og andre Indretninger til Arbejdernes Bedste.

Bestaar der saaledes end store Forskelligheder mellem Beretningerne, saa gælder det dog om dem alle, at de i god systematisk Orden bringer et meget betydeligt Stof. Særligt indgaaende behandler de alt, hvad der refererer sig til de ved Arbejdet passerede Ulykkestilfælde: man faar en Beskrivelse af de enkelte Tilfælde, Oplysninger om hvilke Indretninger, der er trufne eller bør træffes for at forebygge Ulykkestilfælde. Mindre indgaaende er de saakaldte »Berufsskrankheiten« behandlede, rimeligvis fordi den medicinske Viden er mindre stærk end den tekniske hos Inspektørerne. Mange Bidrag til en Lønningsstatistik og overhovedet til Belysning af Arbejdernes Kaar gives ogsaa. I enkelte Beretninger findes særdeles fyldig Besked om det tekniske

Undervisningsvæsen. Det hele Arbejderforsikringsvæsen fremdrages ogsaa. Af og til gives ogsaa lidt Oplysning om, hvorlænge Arbejderne har arbejdet paa samme Sted. I det Foregaaende er der jo anført Exempler paa, hvad man vil finde i Beretningerne, — men ogsaa kun Exempler, paa ingen Maade nogen udtømmende Opregning. Saa meget er vist, at Socialforskere, de lovgivende og de administrative Myndigheder kan lære overordentligt meget af de østrigske Beretninger. Ogsaa selv de Industridrivende kan af dem øse mangan nyttig Lære. Og de ikke blot kan lære af dem; de gør det faktisk. »Da jeg inspicerede Gebrüder Thonets Møbel-fabrik i Bistritz«, saaledes hedder det f. Ex. i en af de mähriske Inspektørers Beretninger, »saa jeg, at man dér netop var i Begreb med at forsyne samtlige Save, Fræse- og andre Træforarbejdningsmaskiner med hensigtsmæssige Beskyttelsesindretninger. Som Rettesnor havde man taget sig de østrigske Fabrik-inspektørers Beretninger fra 1884, og man bestræbte sig for at fjerne alle de i dem dadlede Mangler ved Maskinerne«. Dette er kun et enkelt Vidnesbyrd; et mere almindeligt Vidnesbyrd om, hvormeget Beretningerne læses, ligger deri, at det tykke Bind, der indeholder Beretningerne fra 1884, maatte udkomme i andet Oplag. Der er vist de Lande, hvor man ikke behøver at udgive Fabrikinspektør-Beretningerne i andet Oplag, og hvor de Industridrivende sandelig heller ikke vilde lære noget, om de overhovedet indlod sig paa at læse dem.

Hvad forøvrigt de Industridrivendes Forhold til Inspektionen angaar, findes der i de ovenfor meddelte Uddrag nogle Antydninger. Mange Industridrivende kommer Inspektørerne imøde med den største Tillid, betragter dem som Venner og paalidelige Raad-givere. Andre er mere mistroiske, ja ser endog undertiden Fjender i dem, som det gælder om muligt at værgе sig imod. Karakteristisk er det, hvad flere Inspektører fortæller, at Fabrikterne ofte bliver ilde tilmode, naar Inspektørerne spørger om Arbejderstyrkens Størrelse, Lønningerne osv., eller naar de dvæler noget længere ved en eller anden Maskine, eller naar de taler med Arbejderne osv.! I det Hele synes den

østrigske Inspektion med Fasthed at hævde sine Fordringer ligeoverfor Arbejdsgiverne.

Arbejderne synes i enhver Henseende at have Grund til at være fornøjede med Inspektørerne. Vel fortæller Inspektøren for Steiermark og Krain, at Arbejderne dér ofte mener, at den fulde Nytte af Institutionen vil de først faa, naar Inspektørerne tages af selve Arbejdernes Klasse. Derom lader der sig dog sige adskilligt, ikke blot *pro*, men ogsaa *contra*. En Hovedfordring til Inspektørerne, naar de skal virke med Held, er en almen social Dannelse; desforuden maa de naturligvis være i Besiddelse af adskillige specielle Kundskaber. I Østrig synes Inspektørerne allerede at have udrettet saa meget, at Arbejderne kan stole paa dem. Faktum er da ogsaa, at Arbejderne mere og mere henvender sig til dem. Det vil sige: udenfor Fabrikerne; — i Fabrikerne maa Arbejderne være yderst tilbageholdende: udtaler de sig med andet end Ros og Lovprisning om Forholdene i Fabriken, sættes de paa Gaden; — det beretter flere af Inspektørerne, og Arbejdsgiverne underser sig ofte ikke ved offentligt at tilstaa, at det forholder sig saaledes. Men udenfor Fabrikerne paakalder Arbejderne i stedse større Omfang Inspektørernes Hjælp, anmoder dem ikke blot om at skride ind mod Ulovligheder, som Arbejdsgiverne gør sig skyldige i, men anmoder dem ogsaa om at mægle, hvor der opstaar Differencer mellem Arbejdsgiver og Arbejder, eller om at tilskynde Arbejdsgiverne til til Arbejdernes Bedste at gøre Ting, der vel ikke kan forlanges af dem, men som dog er ønskelige og rimelige. Men, paa den anden Side: at Arbejderne af deres Arbejdsgivere kun tør forlange, hvad der er billigt og rimeligt, — det søger Inspektørerne ogsaa bestandigt at gøre dem indlysende. Den Virksomhed, Inspektørerne har udfoldet udover, hvad der udtrykkeligt er paalagt dem, er overordenlig betydelig, og ved Læsningen af Beretningerne faar man det sikre Indtryk, at Inspektørerne hverken sparer paa Tid eller Arbejde, naar det gælder at komme Arbejderne til Hjælp paa den ene eller anden Maade.

De Pligter, der paahviler Inspektørerne, er i og for sig ikke lette. De er vanskelige, fordi det overhovedet altid er vanskeligt at rette paa Forhold, der er voxede fast. Men Vanskelighederne forøges ved en Modstand

paa et Sted, hvor der tværtimod burde findes Støtte. Herved sigtes ikke til den Modstand, Arbejdsgiverne ofte kan gøre; thi den Modstand var at vente: den er sædvanligvis forklarlig, og ofte meget undskyldelig. Men der sigtes til den Uvilje, den i alt Fald dvaske Lige-gyldighed, de kommunale Avtoriteter paa adskillige Steder, vistnok især i de mindre Kommuner, viser Fabrikinspektionen.

I den Skrivelse, hvorved Centralinspektøren over- sendte Beretningerne til den østrigske Handelsminister, taler han om Inspektørernes »durch Berufstreue ge- tragene Eifer« og om deres »von Liebe zu dem schönen Wirkungskreise beseelte Hingebung«. At disse Ord er mere end pæne Ord, derom vil Enhver føle sig overbevist, der læser Beretningerne.

Aleksis Petersen-Studnitz.

»Agrarhistoriske Studier«.

C. Christensen (Hørsholm): Agrarhistoriske Studier. I. Danske Landboforhold førend Enevælden. (298 + CX Sider). I Hovedkommission hos J. H. Schuboths Boghandel. København. 1886.

At Agerdyrkning, og hvad dermed nærmest staar i Forbindelse, altid har været den egenlige Hovednæringsvej i Danmark, det faar man just ikke en Forestilling om af vor historiske Literatur. Medens forskellige tekniske Forhold i den senere Tid har faaet en mønsterværdig historisk Behandling, er den historiske Literatur, der behandler de agrariske Forhold, yderlig fattig. At dette er uheldigt, kan der ikke være Tvivl om, thi agrariske Studier viser os, at mange Forhold, der nu staar som tvivlsomme, efter at man i lang Tid har været aldeles sikker paa dem udi egne Tanker, træffer man ret fornuftigt bedømte af Fortiden. Saaledes er det ikke lang Tid siden, at man i landøkonomiske Skrifter saa bredbladede Væxter omtalte som Væxter, der ved deres Dyrkning tilførte Jorden større Kraft. 100 Aar før forbøde Forpagtningskontrakterne Dyrkning af Ærter, da de aldeles udpinte Jorden, osv. — Den praktiske Landmand vil ikke fortryde at give sig af med de historiske Studier over hans Næringsvej. — Men ogsaa for alle, der i det hele har Interesse for Historien, har Fremstillingen af Folkets daglige Arbejde ikke saa lidt tiltrækkende.

Ganske vist har vi just ingen Mangel paa topografiske Arbejder; men disse give sig i Reglen af med for mange Ting til at gøre noget til Gavns, og desuden er den Kreds, Forf. af disse har iagttaget, saa snæver, at man maa være yderligt varsom med derfra at slutte til Forholdene i det Hele. Det kan derfor ikke nægtes, at der har været meget berettiget i den ublide Medfart, »Historisk Tidsskrift« har skænket den Art Literatur. Skade kun, at Kritiken blot har været negativ, thi det er slet ikke saa svært at sige, at noget er galt, men at gøre det bedre, er noget andet, og uden grundige agrariske Studier kommer Bygningen af den almindelige politiske Historie til at svæve vel meget i Luften.

Foreliggende Arbejdes Forfatter har tidligere ydet os et meget fortjenstligt topografisk Værk, hvori navnlig den Del, der behandlede de agrariske Forhold, nød Paaskønnelse selv fra den Side, der dømte haardest om den Literatur. — I dette Værk har han gjort hele Landets agrariske Forhold til Genstand for en indgaaende Behandling, der naar til 1660, hvilket Aar ret vel kan siges at danne et Vendepunkt. De mange herhenhørende Kilder har han behandlet med megen Flid og Sagkundskab, og hans Fremstilling er, saavidt jeg har kunnet prøve den, i det Hele meget paalidelig. Paa enkelte Punkter give Kilder, der ikke synes at have staaet til Forfatterens Raadighed, nogle Oplysninger, der dog ikke væsenlig forrykke Forf.s Synspunkter.

Efter en kort Indledning fremstiller han 1) Landhusholdningen, 2) Besiddelses- og Brugsforholdene, 3) Skatterne, og dertil er føjet 4) Bilag af Arkiverne.

S. 18 kan tilføjes: Landsbyerne anlagdes ogsaa ofte ved Aaløbene for Engenes Skyld; manglede Engene, lagdes de gerne paa den letteste Jord, der egnede sig bedst til Dyrkning med ufuldkomne Redskaber.

Adelens Deling af Jordegodset ved Arv gik lettest, før de store Herregaarde og Jordbrug fandtes. Forskellen paa en Herregaard og en Bondegaard var ikke stor, og det

skete ofte, at en Herregaard for længere Tid blev dreven af Bønder (Bryder?), medens omvendt Bøndergaarde bleve beboede af Adel. I femtende Aarhundrede var Hvedholm ved Faaborg brugt af 2 Bønder, Stensgaard sammesteds ligesaa, Arreskov af en Bryde, Langesø af en Bonde; dens Landgilde var 1501 2 $\frac{1}{2}$ Td. Smør.

Fra Hedenold til Enevældens Dage anvendtes den overvejende Del af Jorden til Græs og Høslet, siger Forfatteren. Dette er fuldstændigt rigtigt. I mange Egne — Skovegne — synes Kornavl slet ikke at have fundet Sted, hvorfor Landgilden der var Ved, Kul og Smør. Efterhaanden, som Skovene svandt, og Vildtet vel med, dyrkedes Jorden, og fra det skovrige Gudme Herred i Fyn indløber i Kristian den Fjerdes Tid Klager over, at Bønderne maa købe Kul og Ved, og de ansøge om at maatte betale med Korn eller Penge.

Trevangsbruget var vistnok det almindeligste; men mange Byer havde ogsaa Marker, for hvilke særskilte Vedtægter bestemte en anden Drift, saaledes at der »leydedes« i 4, 6, ja 8 Aar og brugtes i 2. — Efter Misvæxtaar forandredes stundom Driften, saa at en Mark, der havde vist sig upaalidelig, udlagdes til en mildere Drift, og en anden optoges. Disse mindre Vedtægter, der naturligvis skulde godkendes af Herskaberne, forekommer oftere i Tingbøgerne og er meget interessante.

Til det meget indholdsrige Afsnit om Hesteavl (S. 37—44), kan føjes, at Bylovene indeholdt Bestemmelser, der forbød Bønderne at holde Hingste under en vis Værdi.

Øxne brugtes ogsaa som Trækdyr, foruden at de gennem Aarhundreder var Landets vigtigste Handelsartikel samt et almindeligt Betalingsmiddel. I Kong Hans's Tid nævnes 1600 Øxne som Købesummen for en Gaard i Baag Herred (Fynske Saml. 8. Bind 98), 8 Øxne som Livsfæste af en Gaard (s. Sted 108), 2 Øxne for Tilladelse til at have en Aalegaard, 200 Øxne som en passende Bøde for en Herredsfoged, der ved uredelig Færd havde fortjent Galgen (s. S. 113). Som Trækdyr benævnedes de vistnok

Stude. I nævnte Herredsfogeds Bo nævnes 13 Øxne, 8 Køer, 1 Kvie, 6 Kalve og 4 Stude. — De opkøbtes ogsaa her i Landet af fremmede Købmænd. Arendt Dude, Ørenkøbmand i Bremen, lyser $\frac{5}{3}$ 1656 paa Fynbo Landstthing efter en »Fellisen« med 850 Daler i, som var ham frakommen mellem Odense og Gribsvad.

Mejeriet var indtil langt hen i det 16. Aarhundrede ubetydeligt efter Forfatterens Undersøgelser. Naar Skovene undtages, slaar det ogsaa til. Derimod har han mod Midten af 16de Aarhundrede fundet store Mejerier i Sjælland. I Fyn indtraadte Forandringen tidligere, omtrent samtidig med Oprettelsen af de store Jordbrug og Opførelsen af de nye Herregaarde. Det var Hollændere, der stod for det, og i Skifteprotokollerne i Amtsarkivet i Svendborg har jeg fundet dem i flere Slægtled. Hverken bleve de eller Herskaberne rige ved den Forretning. De havde Mejerierne i Forpagtning, men havde ofte Grund til Klage over Foderets Slethed. Hvad Bønderne aarlig samlede af Smør, var næppe meget mere, end der skulde ydes i Landgilde. Forbruget af Kød og Flæsk var saa stort, at der ikke kunde blive Brug for Smør som Husholdningsartikel i den daglige Landbohusholdning.

Om Skovene og disses Brug eller Misbrug har Forfatteren samlet mange interessante Oplysninger. Egen havde Overvægten, men allerede i Begyndelsen af 16de Aarh. har Bøgen været ret godt med, som det ses af Thingsvidner fra den Tid. Imod Midten af 17de Aarh. er det ikke let at afgøre, hvilken af de to der havde Forspringet. Ellen havde ganske anderledes Betydning end nu. Haslen anvendtes til Krudt. Krudtbrændere fandtes i 17de Aarhundrede, i det mindste paa Fyn i ethvert af Kronens Len. — Træernes Frugt og Anvendelsen deraf til Svinefedning var nok endda det væsentligste Udbytte af Skovene. I Kronborg og Frederiksborg Len udgjorde Kronens Indtægt af Skovenes Olden 1582: 1736 gamle Svin og 495 Daler, hvad der vil sige, at Skovene der i nævnte Aar havde afgivet Fedeæmne til 20,000 Svin.

I Afsnittet om Folkeholdet findes flere mærkelige Oplysninger om Bondens Afhængighed af Tyendet og om dettes Ulyst til at tage fast Tjeneste, hvilken Omstændighed faar Kong Kristian IV til at gribe til ekstraordinære Forholdsregler, der dog næppe hjalp. Grunden var nok den, at det offentlige Liv: Thingene med de mange Bestillinger, der knyttes dertil, Stævneforhandlingerne, de mange Kørsler for Krone og Adel, Bavnvagterne i Krigstid, Kystvagten baade i Krig og under Smitsøer i Udlandet, alt dette gjorde, at Bonden næsten aldrig var hjemme, saa Karlene bleve ene-raadige.

Om Bryder og Landboer har Rønninge Bylov en ret mærkelig § (21): Ved Gilderne møder Bryden selvferde, Landboen selvanden; tage de flere med, betale de for dem som andre Gæster. — Maalsbønder vare ikke Arvefæstere, men Selvejere, der besad deres Gaarde saa godt som afgiftsfri; der ydedes blot nogle Skilling under Navn af Maalspenge. I Krigstider skulde de møde paa det af Kronens Slotte, der laa nærmest, og gøre Tjeneste som Portvagt. De kunde fri sig for denne Tjeneste ved Overskomst med Lensmanden, som da holdt en Karl i deres Sted. — Gaarden Eskelund i Gislev Sogn under Lykkesholm er en saadan gammel Maalsgaard, hvis samtlige Maalsbreve fra Valdemar Atterdags Tid til 1660 jeg fandt i Afskrift i Svendborg Amtsarkiv, hvilket gjorde, at Ejeren drog Omsorg for, at den atter fik sit gamle Navn.

Det Begreb, man har haft om Selvejerbønder, har været meget uklart. Det var paa en Maade en anset Stand. Domsmagten var i dens Haand, ikke just Herredsfogderiet, thi i dette anbragtes gerne en af Lensmandens Fogder, der fik en Bondegaard i Retskredsen; men saa var der den betydelige Bestilling som Sandemand og Nævning, Poster, der gav meget Arbejde og stort Ansvar, men ringe Indtægt; de afgave ogsaa Befalingsmænd til Bavn- og Kystvagten. Selvejergaardene vare større end Fæsternes, men saa gave de ogsaa dobbelt Skat mod Fæstebønder, ydede Landgilde og gjorde Hovning til Kronen eller den Jorddrot, der havde

Herlighedsretten i Gaarden. Jeg har for mig en Vurdering af en Selvejergaard i Højby under Odensegaard af Dato 19. Decbr. 1644; den ansættes til 500 Sldr. med Huse og Grund, og af denne Gaard blev der i Vinterens Løb udredet: 10 Langægter, 9 Tærskedage, 2 agendes Hovdage, pløjet i 3 Dage til Kongsgaarden, gærdet sammesteds i 2 Dage, givet i Skat 4 Rd. $4\frac{1}{2}$ Mk., givet til Dragonheste 9 Mk., holdt 31 Vagter ved Middelfart i Løbet af Vinteren, en saadan Vagt regnedes — 1 Rd. — Sandemændene vare dog fritagne for Hoveri.

Der holdtes omhyggelig over, at Selvejergaardene udelte gik over i Slægtens Eje. Blev en Ejendomsgaard for Gæld udlagt en anden, beholdt Slægten Indløsningsret og kunde gøre denne gældende selv efter længere Tids Forløb.

Naar Bønderne bleve indkaldte til Rigsdagen, læstes Indkaldelsen paa Thinget, saa valgte hvert Sogn i Herredet en Valgmand. Herredsfogden skulde altid møde, men 3 andre skulde de vælge blandt Herredets bedste menige Mænd. Naar Rejsen gik over Vand, fik de Rejsepenge af øvrige Herredsmænd, paa hvis Knaphed de bødede ved at slaa en Handel under Vejs. — Ved Prins Kristians Hylding i Odense $^{10}/_9$ 1655 mødte af Aasum Herred Herredsfogden, 4 Sandemænd og 3 jordegne Bønder.

Efter 1660 med Forandringerne i Skattevæsenet var der egentlig ingen Grund til at holde paa Selvejergodset. Øvrigheden gjorde det dog, men Selvejerne gjorde det ikke, hvor de kunde se deres Fordel ved at blive Fæstere.

Forfatterens Skildring af Herremænd (135—65) stemmer paa det nøjeste med, hvad der kan uddrages af de Kilder, der har staaet til min Raadighed. Kun bemærkes, at Adelen's Indflydelse paa og Deltagelse i Retsplejen ikke var meget stor. Før 1660 toges Landsdommerne af Adelen. Kristian IV. klager dog over, at det var vanskeligt blandt den hele fynske Adel at finde en brugbar Mand dertil. I Landsdommernes Forfald var det ikke, som man kunde formode, en anden Adelsmand, der blev beskikket som Sætte-

dommer, men Byfogden eller en Herredsfoged. Saaledes sidde den $15/9$ 1652 Hans Due i Odense og Kristen Nielsen i Heden, Herredsf. i Salling Herred, i Dommernes Sted paa Fynbo Landsting. I alle Livs- og Gods-Sager havde Landsdommerne jo ogsaa kun at udstede i Thingsvidneform, hvad Sandemændene havde paadømt.

Det er et mørkt Billede, Forfatteren giver af Kristian IV. og Tidens Adel i deres Færd som Jordbrugere og Forhold mod Bonden. — »At Kongens Exempel har udøvet en betydelig Indflydelse, især paa en saa degenereret Slægt, som Flertallet af det 17. Aarh.s Adel var, er ret rimeligt, og det kan derfor ikke forundre, at Lovlydigheden i det Hele taget var ringe«. Det er Billedets ene Side; den anden: »Statsomvæltningen 1660 knuste fuldstændig den gamle danske Adel, Enevælden og dens Tjenere traadte den i Støvet, og mangen gammel Æts sidste Skud døde i Fattighusene.«

Medens der i det 16. Aarh. havde været ført en skarp Kontrol med Lensmændenes Styrelse, hvad der var saa meget vigtigere, som Krongodset udgjorde $2/3$ af hele Rigets Areal, men disse i Enkelthederne havde den ønskeligste Frihed, saa var Kristian IV. netop stærk i at prøve dem i disse, sløvede derved deres Ansvarsfølelse. Da de kun havde Lenene i Følge Kongens Naade, søgte de at gøre sig dem saa nyttige, som det stod i deres Magt, hvilket særlig gik ud over Bønderne og Skovene. Rigsraadet bestræbte sig altid for at værgе Landalmuen, »af hvem de andre Stænder havde deres Indkomme«, imod nye Paalæg, men uden Virkning (S. 175).

Det umaadelige Hoveri, Kong Kristian forlangte af sine Bønder ikke blot til at drive det meget udvidede Jordbrug, men ogsaa til Vej- og Brobygning og til de mange Bygninger, han lod opføre, er vel endda det mørkeste Punkt af hans Styrelse. Sællænderne lede vist mest derved; men de andre Provinser fik det ogsaa ganske godt at mærke. Som Kongen gik foran, gjorde mange af Adelen bagefter. Misnøjet med sine Foretagender, der kostede umaadeligt af

Penge og Arbejde og gav ringe Udbytte, kunde han vel have Grund til at mene, at det gik »sælsomt« til i hans Landbohusholdning. Han bortforpagtede saa sine store Avlsbrug, og Adelen fulgte ham trolig efter. Efter Forfatterens Fremstilling, der næppe kan afkræftes paa noget Punkt, nedes man til at indrømme, at det er tvivlsomt, om det var Kong Kristians kortsynede Politik eller hans hensynsløse og ubetænksomme Landbohusholdning, der blev til mest Skade for hans Rige, og endda faar man nok svært ved at værgе sig mod Beundring af den Energi, han i alle Retninger udfoldede.

Om Vornedskabet giver Forfatteren fortræffelige Oplysninger, og hans Theori (Side 219), at Vornedretten bandt Bonden til Jorden, ikke til Jorddrotten, er vistnok aldeles rigtig.

Det 3dje Afsnit: Skatterne, handler om Værnepligten, Gæsteri, Innæ, Tienden og Extraskatterne. Det ses, at der paa Ringstedkloster har været øvet et storartet Gæsteri. 1585 var der af Fremmede fortæret 41,993 Maaltider og paa deres Heste opfodret c. 400 Tdr. Havre; men de adelige Herrer rejste da ogsaa med et Følge af 15—31 Personer og bleve liggende der i flere Dage.

Ved Innæ forstodes oprindelig de Arbejdsydelse, Almuen skyldte Kronen i Statsejemed, som Anlæg og Udbedring af Fæstninger, Veje o. a. I den senere Tid anføres Exempler paa, at denne Arbejdspligt overdroges Adelen, naar Kongen ikke havde Brug derfor.

Af Værkets righoldige Bilag fortjener især Bilag C. megen Opmærksomhed, ligeledes Bilag G., der vel egentlig burde have været indlemmet i Teksten.

S. Jørgensen (Kistrup).

Ny Literatur.

C. Nyrop: Fra Roskilde Smedelavs Lade. Nogle Meddelelser. København 1886. (72 Sider.)

Som man vil erindre, afholdtes der i Sommer en Fest i Roskilde til Minde om, som det blev sagt, det der værende Smedelavs 400aarige Bestaaen. Om Jubelaaret just var i Aar, var yderst tvivlsomt, og Festen havde ogsaa kun Betydning ved den samtidige Fremdragen af forskellige Kuriositeter fra ældgammel Tid. — Jubilæet gav imidlertid Anledning til Fremkomsten af ovennævnte Skrift, for hvis Udgivelse man kun kan være Roskilde Smedelav taknemlig. Dette Skriffs Betydning rækker nemlig vidt ud over Sommerløjerne i Roskilde, idet det nemlig er lykkedes Forfatteren paa en underholdende og anskuelig Maade at hæve de fremdragne Kuriositeter til Symbolets Rang — Symboler paa vigtige Faser i vore industrielle Arbejderforholds Udvikling, som netop i denne Arbejderassociationens Tid have særlig Interesse. Forfatterens store og grundige Kendskab til vore gamle Lavsforhold har sat ham i Stand til at tegne sin raske, lille Skitse af Roskilde Smedelavs Udvikling op imod en historisk Baggrund, som giver Bogen en særlig Værdi, og hvori der dæmrer saa mange Antydninger af andre karakteristiske Billeder fra vore Lavs ældste Tid, at man uvilkaarlig længes efter at se disse nærmere udført af den samme kyndige Haand.

J. Sch.

Vital Statistics: A memorial Volume of Selections from the Reports and Writings of William Farr. Edited by Noel A Humphreys. London 1885. XXIV + 563 Sider. (30 sh.)

William Farr har spillet en meget stor Rolle i Statistikens Historie, og den engelske Befolkningsstatistik skylder ham særdeles meget. Han var ligesom Quetelet en frugtbar Forfatter, men hans Arbejder ere for en stor Del spredte omkring i statistiske Beretninger, som de færreste have Adgang til, navnlig i den lange Række af Aarsberetninger om Vielser, Fødsler og Dødsfald i England. Det er derfor en god Idé at samle det bedste af disse Afhandlinger i et enkelt Bind, hvorved man saa at sige faar et samlet Overblik over et væsentligt Afsnit af Statistikens Historie; men det foreliggende Værk vil ganske vist paa Grund af sin Kostbarhed være næsten ligesaa utilgængeligt som de Bøger, hvoraf det er uddraget. For den, der er bekendt med den engelske statistiske Literatur, indeholder Værket ikke noget nyt, og man bliver forsaavidt skuffet ved at læse det, som de mange spredte Bidrag ikke have ladet sig samle til et organisk Hele; men hvis i kommende Tider de statistiske Bureaus Beretninger skulle blive lige saa talrige som nutildags, ville Værker som det foreliggende være meget tidsbesparende for dem, der ville studere Statistikens Udviklingshistorie, og forsaavidt maa man være taknemlig for, at dette Værk er fremkommet.

H. W.

L. J. Brandes (Professor, Overlæge v. Alm. Hosp.), Smaa populære Arbejder. Ny Række. I. Hverdagserfaringer. II. Om Oprettelsen af et Arbejder-Invalidefond ved Hjælp af en forhøjet Brændevinsafgift. Kbhvn., C. A. Reitzel. 1886. (25 Ø.)

»Hverdagserfaringer« refererer sig til Brændevinsforbruget; — den anden Artikels Titel betegner tilstrækkeligt dens Indhold: Brændevinsafgiften foreslaas forhøjet til 20 Øre pr. Pot, og Statens Merindtægt ved denne Forhøjelse skal for en Del anvendes til Oprettelsen af et Arbejder-

invalidefond, medens en anden Del skal overlades Kommunerne. Man kan nu mene om Forf.s Forslag eller dets Enkeltheder, hvad man vil; — det fortjener i ethvert Fald at tages under Overvejelse.

Forf. minder om, at han for ikke mindre end tyve Aar siden i Forening med Kmh. E. Emil Rosenørn foreslog Oprettelsen af et Arbejder-Invalidefond. »Forslaget vandt imidlertid ikke Bifald«, fordi man mente, »at det var ikke Statens Opgave at vise Velgørenhed, og navnlig ikke mod en enkelt Samfundsklasse«; — mere almindeligt udtrykt: fordi man dengang ansaa det for Statens Pligt at forholde sig som ligegyldig Tilskuere ligeoverfor det sociale Spørgsmaal. Men — siger Forf. med Sandhed — »siden den Tid har Forholdene forandret sig endel«, og han vil da prøve, om Forslaget »ikke maaske nu kunde finde Tilslutning.« Ja, tilvisse er Omslaget i Opfattelsen af Statens sociale Opgaver siden 1865 betydeligt!

Hvert Blad i den lille, fordringsløse Bog bærer en menneskekærlig Aands Præg.

Dr. K. von Scherzer, das wirthschaftliche Leben der Völker. Ein Handbuch über Produktion und Konsum. Leipzig, Verl. v. Alphonse Dürr. (756 S.) (M. 18,50.)

De første sexhundrede Sider af dette store Værk er optagne af en, væsenlig statistisk, Fremstilling af de forskellige Varers Produktion, Ind- og Udførsel samt Forbrug. De sidste halvandethundrede Sider medgaar til en, ligeledes statistisk, Fremstilling af de mekaniske Drivkræfter, af Penge-, Kredit- og Kommunikationsmidler, samt af de enkelte Staters Del i Verdenshandlen. Værket er, som denne Indholdsangivelse viser, beslægtet med Neumann-Spallarts bekendte »Oversigter«; men det adskiller sig dog ogsaa i flere Henseender væsenligt derfra. Neumann-Spallart er udmærket omhyggelig i sine Kildeangivelser; Scherzer citerer overhovedet ingen Kilder, hvilket ubestrideligt er en væsenlig Mangel ved hans Værk. Imidlertid har han

unægteligt benyttet et overordenligt stort Materiale, og han har i sin Fremstilling inddraget et særdeles stort Antal Varer, som Neumann-Spallart har holdt ude fra sine »Oversigter«. Man vil i Scherzers Haandbog faa Oplysning om alle vigtigere, og mange forholdsvis mindre vigtige Varer, og selv dens høje Pris tør ikke udelukke den fra en Plads i de større økonomisk-statistiske Bibliotheker.

F. Stöpel, Soziale Reform. Beiträge zur friedlichen Umgestaltung der Gesellschaft. Leipzig, Verlag von Otto Wigand. 1886. (9 M.)

En Samling sammenhæftede Afhandlinger om Kapitalen, Pengeherrerømmets Afskaffelse og Arbejdets Befrielse, Befolkningsspørgsmaalet, Retten til Arbejde og Fattigplejens Reform, Grundbesiddelsen, særligt i Tyskland, Arbejder- og Haandværker-Associationer i Nutid og Fremtid, Statens og Kommunernes sociale Opgaver, Beskatningens Theori og Praxis, særligt i Preussen, Bismarcks økonomiske og sociale Politik. Med Undtagelse af Afhandlingen om Grundbesiddelsen, der er ca. 150 Sider stor, er Afhandlingernes Størrelse en 60, 70 Sider. De er alle helt populært holdte. Den uforfærdede Forfatter gaar sine egne Veje: Hypothek-, Vexel- og Aktieret, det bestaaende Statslaanssystem giver han en Hovedskyld for Indkomstens ulige Fordeling. For at sand økonomisk Frihed kan komme til at udfolde sig, forlanger han den økonomiske Lovgivning grundig omkalfatret.

Catalogue of the library of the Statistical Society. 1884. London, Edward Stanford. (573 S.)

Index to the subject-matter of the works contained in the catalogue of the Statistical Society. Completed to the 31. December 1883. London. 1886. (372 S.)

Disse Kataloger kan i bibliografiske Øjemed være til stor Nytte. De er udarbejdede med stor Udførlighed.

Under Ordet »Statistical Society, London, Journal« finder man f. Ex. en fuldstændig Fortegnelse over alle de i Selskabet læste Afhandlinger, der findes optagne i Tidsskriftet. Paa samme Maade er andre engelske, sociale og statistiske Selskaber behandlere. Fortegnelsen over de engelske »Parliamentary Papers« strækker sig over 46, store, dobbelt-spaltede, tættrykte Sider. Under Navne som Guy, Farr osv. finder man en Fortegnelse over de respektive Forfattere i forskellige Tidsskrifter spredte Afhandlinger. Man vil overhovedet i disse Kataloger finde langt mere Oplysning, end man turde vente. Det udmærkede Bibliothek tæller 20,000 Bind: den engelske statistiske Literatur er her enestaaende fyldigt repræsenteret; men af amerikansk statistisk Literatur og Literatur fra mange forskellige evropæiske o. a. Lande er her ogsaa en værdifuld Samling.

A. P.-St.

Mindre Meddelelser.

Vort Valutaforraad.

Naar Beholdningen af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet, der ved Udgangen af Maj Maaned 1886 fandtes i de københavnske Banker og i Finansministeriet, opgøres og sammenholdes med de tidligere Aars Resultater (se tidligere Aargange af Tidsskriftet), viser der sig følgende Forhold:

31te Maj 1880	Kr.	80,759,000.
— — 1881	—	97,902,000.
— — 1882	—	77,527,000.
— — 1883	—	81,395,000.
— — 1884	—	69,443,000.
— — 1885	—	62,690,000.
— — 1886	—	81,655,000.

Det sidste Aar viser altsaa til Trods for vor Exports trykkede Tilstand en ikke ringe Forøgelse. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at dette skyldes den fortsatte Udførsel til Udlandet af danske Værdipapirer, navnlig Statsobligationer, Kreditforeningsobligationer o.l. En meget betydelig Rolle spiller ogsaa Stiftelsen af Københavns Kommunes ny Laan paa 15 Millioner, der næsten ganske overtoges af Udlandet, og Landmandsbankens Udvidelse af sin Aktiekapital med 12 Millioner Kroner, der for den langt overvejende Dels Vedkommende tegnedes i Udlandet.

L.

Nogle Bemærkninger om Landbrugskredit.

(Realkrediten — Driftskrediten — det Raiffeisenske System.)

Af

Cand. polit. **Jul. Schovelin.**

I.

Den Strøm, der gaar igennem den moderne, europæiske Literatur om Landkrediten, bevæger sig tydeligt nok bort fra Realkrediten og i Retning af Personalkrediten. Det er Navne som Conrad, Goltz, Held, Kraus, Nasse, Ruhland, Schmoller, Marchet, Vogel-sang, Courcelle-Seneuil osv. — De Reformforsøg, der ske paa dette Omraade, styre aabenbart den samme Kurs; det er den amerikanske Homestead-Lov, det er de Raiffeisenske Kasser, de østerrigske Bestræbelser, de ungarske Planer.

Man kunde forme denne Tanke paa en noget anden

*) Nærværende Afhandling falder i det væsentlige sammen med et Foredrag, der blev holdt som Indledning til en Diskussion i Nationaløkonomisk Forening den 8. Novbr. d. A. Da jeg imidlertid ved denne Lejlighed maatte begrænse mit temmelig store Stof forholdsvis stærkt af let forstaaelige Hensyn, der imidlertid i mindre Grad have været til Stede ved den skriftlige Udarbejdelse til Tidsskriftet, er omstaaende Behandling noget fyldigere end Foredragets, men Tidens Knap-hed har dog forhindret mig fra at gøre den saa meget fyldigere, som jeg af mange Grunde kunde have ønsket, navnlig i Betragtning af de Opfordringer, der i den Retning skete til mig under den efter Foredraget stedfundne Diskussion. Jeg forbeholder mig derfor muligvis ved Lejlighed at vende tilbage til Æmnet for at gøre nærmere Rede for enkelte Punkter.

Maade. Det gamle Spørgsmaal om Landkredit har for Tiden to Faser: paa den ene Side drejer Spørgsmaalet sig om, hvorledes Landbrugernes Personalkredit bør organiseres; paa den anden Side er Spørgsmaalet i sin Grund og Kærne ikke saa meget et Spørgsmaal om Kredit, om Stiftelsen af Laan og Gæld, som meget mere en anden, moderne Form af det gamle Problem om, hvorledes man befrier Landejendommene for Grundbyrder.

Disse to ifølge deres hele Natur saa forskelligartede Spørgsmaal lade sig ikke fuldstændig skille, men ere i dette Øjeblik knyttede sammen gennem Kreditens ydre Form: Hypotheket. Denne formelle, juridisk-historiske Sammenhæng gør enhver Drøftelse af Landbrugets Kredit vanskelig og usikker, forvirret og famlende. Ord, der have den samme Klang, betegne det ene Øjeblik det ene, det andet Øjeblik det andet. Begreber, der pege i stik modsat Retning, ere fuldstændig nittede sammen gennem de overleverede Retsformer, og leve dog, skønt saaledes sammenvoxede, hver for sig sit eget Liv som de siamesiske Tvillinger.

For nærmere at faa set, hvad der i denne Sammenhæng blot er Form og Skal, og hvad der er Indhold og Kærne, for at faa Rede i dette sammenfiltrede Garnnøgle, som Tiderne have vundet og spundet og vævet sammen til et Virvar, maa vi vikle det op Traad for Traad, maa vi analysere de enkelte Begreber. Som Udgangspunkt for Undersøgelsen vælge vi da Begrebet Realkredit.

Det viser sig da ved første Øjekast, at dette Ord rummer forskellige Betydninger, dækker over forskelligartede Begreber. For det første betegner det blot en vis ydre Form for Kredit, betegner blot den Omstændighed, at der for et Laan er stillet Pant, givet en real Sikkerhed, taget Prioritet i en Ejendom. Det er da aabenbart ikke bort fra Realkredit i denne Betydning af Ordet, at Strømmen gaar, det er ikke imod, hvad man maaske med et andet Ord kan kalde Prioritetskredit, at den moderne Kritik rettes. Intet Menneske tænker paa at foreslaa Prioriteternes Afskaffelse eller, rettere sagt, da udenlandske Theoretikere ganske vist undertiden have haft slige slemme Planer: intet Menneske tænker for Alvor paa at sætte et saadant Forslag under Debat som en praktisk

Mulighed i det Herrens Aar 1886 i Kongeriget Danmark.

Det er da altsaa ikke dette at give Pant, som man i og for sig har noget imod; men naar fremragende Forfattere i Nutiden se en Fare i Realkrediten, saa er det fordi denne Form saa let lader sig misbruge, idet den muliggør en urigtig Benyttelse af Kredit derigen- nem, at den tillader, ja frister til, at man ved Laan- givningen skyder de personlige Garantier for Laanets rette Anvendelse til Side og ene tager Sigte paa Real- sikkerheden. »Realkredit« kan altsaa ikke blot betegne den ydre Form, men naar man særlig adskiller Real- kredit fra al anden Kredit, tænker man derved ofte paa en Kredit, hvor Synspunktet for Bedømmelsen og Af- gørelsen af, hvor vidt Laan i det enkelte Tilfælde bør gives eller ikke, udelukkende bestemmes af Hensynet til, om der kan bydes Laangiveren en real Sikkerhed, et Pant, og om dette Pant har den tilstrækkelig høje Bytteværdi. Hvad der er sket paa Landbrugskredit- ens Omraade er da netop dette, at man efterhaanden i Tidens Løb har ladet Landkreditens Brug beherskes og ledes af den Maxime: er dit Pant tilstrækkelig fint, falder Prioriteten indenfor en rimelig Grænse af Taxa- tionsværdien, kan du faa Kredit lige saa meget og lige saa galt, du vil. Derved er imidlertid det oprindelige og rette Synspunkt for Kreditgivningen fuldstændig for- rykket, Tyngdepunktet er flyttet fra et Væsensmærke til en tilfældig ydre Form, og de Normer og Grænser, som Samfundet maa sætte for Kreditens rette Brug, ere efterhaanden forvitrede og have forskudt sig eller ere blevne erstattede med andre Normer og andre Grænser, der ere bestemte af helt andre Hensyn end dem, som Samfundet fornuftigvis maa og bør tage, hvis det tve- æggede Sværd, som man kalder Kredit, ikke skal saare og skade i Stedet for at gavne og glæde.

Spørge vi nu, hvad der da er det rette Synspunkt i denne Sammenhæng, da maa Svaret blive dette: den samfundsnyttige Kredit, den Kredit, der har Krav paa Samfundets Beskyttelse, er kun den, der betyder Overladelse af Kapital til produktiv Brug. Kun i det Øjeblik, Kapitalen forbruges i Produktionen til Hjælp og Støtte for det produktive Arbejde, kan der være Tale om, at Kapitalen fornys, endsige da giver Udbytte. Betingelsen for, at

en Skyldner kan betale den laante Kapital tilbage med Renter, er saaledes i Regelen udelukkende den, at han har Evne og Vilje til at anvende Kapitalen paa en økonomisk Maade, saaledes at den frugtbargør hans Arbejde, ved hvilken Samvirken af Kapital og Arbejde et Udbytte først vindes, Kapitalen reproduceres og kommer igen med Renter. Den faktiske Forudsætning for Kreditens Nødvendighed og Grunden, hvorfor man har indført den, er simpelt hen Adskillelsen imellem Kapital og Arbejde, at nogle have Kapital uden selv at kunne frugtbargøre den, andre have Arbejdskraft uden at være i Besiddelse af den nødvendige Kapital til at udnytte deres tekniske Duelighed paa behørig Maade, og Opgaven for en fornuftig Ordning af Krediten er da netop at tilvejebringe en frugtbar Forbindelse imellem disse tvende Kategorier i saadanne Former, som betrygge begges Interesser.

Alt dette er simple økonomiske Sandheder, nationaløkonomisk A-B-C, men af disse elementære Sætninger lader der sig med fuldkommen Paalidelighed uddrage den for denne Sag saa vigtige Følgesætning, at Sikkerheden for Krediten udelukkende er at søge i den laante Kapitals forstandige (produktive) Anvendelse. Naar Kapitalen forødes, enten af den ene eller anden Grund, enten fordi den svires eller kludres bort, er Muligheden for en ordinær Tilbagebetaling og Rente ydelse borte; naar Laantageren derimod har Lyst og Evne til at »arbejde med« Kapitalen, er dermed Sikkerheden af Laanet af sig selv given. Dette vil altsaa med andre Ord sige, at Sikkerheden altid er af ren personlig Art, altid er at søge i Laantageren selv, da selvfølgelig kun levende Personer og ikke døde Ting kunne producere, og de rette Garantier for Laanets forstandige Anvendelse og dermed for Laanets Sikkerhed maa altsaa, nærmere bestemt, altid først og fremmest gaa ud paa, at denne enkelte bestemte Person er i Stand til og villig til at anvende Kapitalen produktivt.

Pantet har da ogsaa oprindelig kun haft den Betydning og Bestemmelse at tilvejebringe en slig personlig Garanti, idet man til Pant valgte Genstande af en saadan Natur, som Personen satte megen Pris paa, nødvendig vilde miste af rent subjektive Grunde, for derved igennem at lægge et rent personligt Pres paa Laantag-

eren, saa at han satte al sin Flid og Energi ind paa at generhverve, hvad der var ham kært og dyrebart, hvad der jo kun kunde ske ved en saa forstandig Brug af Kapitalen, at han kunde tilbagebetale Laanet. Det kommer saaledes ikke an paa Hensynet til Pantets Bytteværdi, æstimatio qvanta omnibus valet, men paa dets Værdi for Besidderen, æstimatio qvanti alicujus interest, hvorfor i tidligere Tid endogsaa Genstande, som aldeles ikke vare sælgelige — res quarum non est commercium — men kun havde en ren Affektionsværdi. ere blevne brugte som Pant, f. Ex. de ægyptiske Familjegrave*).

Den Kredit, hvis produktive Anvendelse ikke saaledes direkte eller indirekte er sikret ved personlige Garantier**), er ikke alene uøkonomisk, den er værre endnu, den er umoralsk og fordærvelig. Den Laantager, der laaner Penge til Luxus og Unytte, er en letsindig Ødeland, og den Laangiver, der forsyner Ødelanden med Midler til Svir og Sværm, vel vidende, hvad Pengene ville gaa til, men maaske stolende paa rige Slægtninge, senere Arv eller saa, er simpelt hen en Aagerkarl. En saadan Kredit har ikke alene intet Krav paa Samfundets Beskyttelse, men det er netop omvendt en af de vanskeligste Opgaver for den moderne Lovgivning at finde Maaden, hvorpaa saadanne Udvæxter paa Krediten kunne bortskæres.

Det vil utvivlsomt efter denne Udvikling være let forstaaelig, at naar man, som det kan ske ved Realkrediten, aldeles skyder det økonomisk vigtige Hensyn til Kapitalens forsvarlige Anvendelse til Side, og gør Hensynet til den rent subsidiaire Sikkerhed: Pantet, og det oven i Købet dets Bytteværdi, til den eneste Rette-snor for Ydelsen og Optagelsen af Laan, saa skaber man i Virkeligheden derved et Kreditinstrument, »der vipper og vender, som Kniven i Barnets legende Hænder«, og

*) Jfr. Ruhland: Agrarpolitische Versuche vom Standpunkt der Socialpolitik. Tübingen 1883. S. 12.

**) Foruden ved Pant kan Laan ogsaa indirekte sikres ved Kav-tion, hvilket altsaa vil sige, at naar Laangiveren ikke per-sonlig kender Debitor tilstrækkelig godt nok til at vide om ham, hvor vidt han vil gøre sig Umage for Laanets Tilbage-betaling, indestaa andre Mænd for ham, som have dette per-sonlige Kendskab, denne Forvisning om Kapitalens forstand-ige Brug.

hvorom det en Gang med Rette er blevet sagt, at det kunde og maatte være en Pantekreditor ligegyldigt, om denne tveæggede Kniv blev brugt af Skyldneren til at skære Halsen over paa sig. Den naturlige, instinktmæssige Følelse for, hvad der er det rette Forhold i denne Sammenhæng, vil vel i mangfoldige private Forhold af sig selv tvinge det rigtige Synspunkt frem, og derved have heldigvis Ulæmperne ved de nuværende Former for Realkreditsystemet f. Ex. her i Landet vist næppe været større, end at Prioritetslaanene i et særdeles stort Antal Tilfælde maa antages at have faaet en produktiv Anvendelse; men en saadan systematisk Forsyndelse mod de økonomiske Krav hævner sig imidlertid stedse, har hævnnet sig og vil maaske gøre det endnu mere i Fremtiden, og som altid ved en misforstaaet Benyttelse af Kredit, vil dette kunne ses paa tvende Maader, i Forholdet til Kreditorerne og i Forholdet til Debitorerne.

For Laangivernes Vedkommende viser det sig bedst, paa hvor usikker en Grund de bygge, naar de saaledes blot stole paa Ejendommenes Værdi, hver Gang de store Ejendomskriser med visse Perioders Mellemrum drage hængende hen over Evropa, og netop de aller-sidste Aaringer ere vel skikkede til at vække Tvivl hos Prioritetsejerne, om virkelig ogsaa den hellige Grav er vel forvaret, naar blot Pantets Taxationsværdi i det Øjeblik, Laanet stiftes, er betydelig højere end Laanesummen. — Interessant er det ogsaa at se, at selv om Kapitalisten nok saa meget vil skyde Undersøgelsen af det personlige Moment fra sig under Paaskud af, at det personlige er noget altfor løst og forgængeligt, er altfor udsat for Omskiftelser, og selv om han nok saa meget søger at klamre sig til det objektive, til Andenmands Ejendom i Kraft af det gamle Ord, at »alting forgaar, men Svinelæder bestaar«, saa kan han dog paa ingen Maade slippe for det subjektive, den personlige Hensyntagen, men Nissen flytter med og stikker med et Hovedet op af Bøtten. Bøtten, der skjuler Nissen, er i dette Tilfælde »Taxationsværdien«; thi hvorledes bestemmes nemlig denne? Kan det vel undgaas, eller er det vel ikke meget snarere selvfølgeligt, at en Ejendom taxeres under Hensyn til Ejerens forstandige Brug af Ejendommen, under Hensyn til, hvad en jævn, flittig og dygtig Mand er i Stand til at bringe ud af Gaarden

ved sædvanemæssig Drift? Og, hvad vil dette vel sige andet, end at Sikkerheden for, at man faar sine Renter paa en skikkelig, ordinær Maade, ligger i Ejeren's Brug af Ejendommen og ikke i Ejendommens Salgs-værdi?

Hvis man herimod vilde indvende, at en Gaard har sin Værdi ganske uden Hensyn til, om den drives rationelt eller ikke, at selv den forsømte Gaard har en Værdi i og for sig, og at denne vel er lavere end Taxationsværdien, men at man derfor ogsaa holder sig indenfor en Grænse af $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{5}$ af Taxationsværdien, saa er det klart, at hvis Sikkerheden virkelig skulde bero paa denne Værdi, maatte dette være enstydigt med, at en Prioritetsejer saa at sige maatte være forberedt paa, at komme til at stille Laantagerens Ejendom til Avktion, eller at dette i alt Fald ikke kunde staa for ham som en afskrækkende og ubehagelig Mulighed. Under normale Forhold staaar denne Eventualitet imidlertid som noget overordentlig pinligt og ekstraordinært for den almindelige Kapitalist, som en Nødhjælp, man kun griber til i yderste Øjeblik, og ejendommeligt vilde det ogsaa unægtelig være, hvis Samfundet beskyttede og begunstigede Laaneformer, under hvilke det var normalt og regelmæssigt, at Vejen til at skaffe Kapitalen tilbage, gik over ruinerede Existenser. Ubevidst vil den hæderlige Laangiver i alle Tilfælde altid stole paa, at Kapitalen bliver anvendt forstandig, og i Pantet kun se en Betyggelse imod det uforudsete og uventede.

For en økonomisk Betragtning maa det desuden siges at være aldeles vilkaarligt at sætte en rimelig Begrænsning af Kreditten til Summer, der holde sig indenfor $\frac{3}{5}$ af Taxationsværdierne. Den rette Grænse ligger naturligvis der, hvor Kapitalanvendelsen paa Ejendommen ophører at være produktiv, at betale sig, men hvor denne Grænse ligger, lader sig selvfølgelig ikke bestemme efter en ren formel, talmæssig Norm, men er forskellig i ethvert enkelt konkret Tilfælde.

For Laantagernes Vedkommende indeholder ogsaa den Omtændighed, at Opnaaelsen af Kredit kun er afhængig af, hvorvidt de ere i Stand til at byde en fin Realsikkerhed, en let paaviselig Fare, idet derved hele Synspunktet for, hvornaar der bør optages Laan, bliver fuldstændig forrykket. Naar man saaledes forholdsvis billig kan faa saa mange Penge, man vil, hvis

man blot kan give en god Prioritet i Sikkerhed, uden at man iøvrigt behøver at gøre Rede for Anvendelsen, uden at stilles under nogen som helst Kontrol og uden nogen som helst Antydning af et generende Spørgsmaal om, hvor Pengene senere ere blevne af, saa ligger der heri en Fristelse til i flotte Perioder at benytte sig af den gunstige Lejlighed til at indlade sig paa Udvidelser og afholde Udgifter af en saadan Natur, som mere have Karakteren af Luxus end af Økonomi. Man bygger elegantere og større end egentlig nødvendigt, holder flere Heste, mageligere Køretøjer og indretter sig i det hele rummeligere og bekvemmere. Selv om saadanne Udgifter kun delvis have Præget af Luxus, selv om de ske paa Omraader, hvor Grænsen herimellem er flydende og vanskelig at drage, saa er det dog saa, at under vanskelige og trykkede Tider finder man denne Grænse forholdsvis let, i gode Tider, hvor Kreditens Kilde flyder rigelig, er det forklarlig, at den bliver dragen videre, end heldigt er. Den megen Tale om Betydningen af »billige Penge« har derfor altid en Hage ved sig; i og for sig ere »billige Penge«, hvad enten de ere til 3 pCt. eller til 4 pCt., intet Gode; de blive det kun, naar der er Trang og Evne til at anvende dem i Produktionen med ædruelig Iagttagelse af den rette Begrænsning.

Hvis det er sandt — hvad det vistnok i alt Fald delvis er — naar det ofte gøres gældende, at Landbrugets nuværende Misère for en stor Del kan føres tilbage til, at Landmændene i de flotte Dage fra Slutningen af 60erne til Midten af 70erne paa en altfor pludselig og overdreven Maade søgte at hæve hele deres sociale og økonomiske Niveau, saa ligger det overmaade nær at sætte dette Udsagn i Forbindelse med en anden Paastand, som man ligeledes ofte hører praktiske Folk fremsætte, og som gaar ud paa, at Landbrugets Ulykke har været en altfor let Adgang til Kredit. Denne Adgang til Kredit kan nemlig i Virkeligheden ikke betyde andet end Adgang til Realkredit, som Landmanden netop har haft siden 50erne i større Omfang end nogensinde tidligere, og medens den virkelig produktive Optagelse af Kapital vel aldrig kan betegnes som en Ulykke, saa lade disse Paastande sig netop fortræffelig rime sammen, naar man erindrer den Mangel paa Hensyntagen til Laanets produktive Anvendelse, som just

Prioritetskrediten tillader. Saa meget er i alt Fald vist, at Kreditforeninger og andre lignende Institutioner i denne Periode have øst Millioner ud til Landbruget med begge Hænder*), uden at bryde sig det fjærneste om, hvor Pengene blev af eller hvortil de gik, naar blot Prioriteten laa indenfor Halvdelen af den tvivlsomme Taxationsværdi. Hvis det tør antages, at det gamle Ord om den Stolthed, som Bonden i fordums Dage satte i at have sin Gaard gældfri og kunne overgive den til sin Søn kvit og fri, virkelig har noget paa sig, saa at der her har været en vid, udyrket Mark for Realkrediten, saa aabner unægtelig de senere Aars Forøgelse i Landejendommenes Gældsbyrde — fra 1867—82: ca. 600 Mill. Kr. — sammenholdt med disse mange Historier om Bønder, der havde 2 Fortepianoer i én Stue for Symmetriens Skyld, og om Proprietærernes Champagnegilder og Luxusheste, et ret ejendommeligt Perspektiv over Realkreditens gode Virkninger og giver mindre Anledning til at rose dens Fortræffelighed end Lyst til at faa undersøgt, hvor stor en Andel denne ofte saa højst priste »lette Adgang til Kredit« har haft i, at Gaardene ere blevne belastede paa en uheldig Maade.

I nærværende Sammenhæng vil det imidlertid være tilstrækkelig at slaa den Mulighed fast, der theoretisk er til Stede, for at Realkrediten kan muliggøre, at der i flotte Tider optages letsindig Kredit, og som Modstykket hertil staar paa den anden Side den lige saa uheldige Eventualitet, at naar de daarlige Tider bag efter komme, og man for at imødegaa det stigende Tryk ved større Intensitet i Driften, ved at producere mere og bedre, trænger til Forøgelse af sin Driftskapital, saa brister Realkrediten, strækker ikke til længer eller fordyres i alt Fald, fordi Realsikkerheden nu er delvis forskertset.

Hvor meget eller hvor lidet man nu end tror sig berettiget til at skrive paa det omtalte Forholds Regning, saa er det dog udenfor al Tvivl, at den omtalte uhyre Forøgelse i Landbrugets Gældsbyrde saare langt fra kan forklares heraf, ja end ikke udelukkende kan stamme fra Kapitalanbringelser overhovedet, hvad enten nu disse ere produktive eller uproduktive. I »Danmarks

*) I Aarene 1869—75 oversteg alene de nyindtegnede Prioriteter de udslattede med over 250 Mill. Kr.

Statistik 2det Bind, S. 248—49, gør Prof. Falbe-Hansen da ogsaa opmærksom paa, at naar Landejendommene ere behæftede med Prioriteter, saa betyder det ikke alene Optagelse af Kapital, men er »for største Delen kun et Udtryk for det Omfang, i hvilket de tidligere Ejere eller Medarvinger ikke ere udløste fra deres Forhold til Ejendommene«, eller med andre Ord: »den overvejende Del af Gælden er Rester af Købesummer eller Arv«. — »Prioritetsrenterne ere saaledes hovedsagelig et Tilskud, som Landbruget aarlig maa yde til de andre Samfundsklasser.«

Dette vil jo med andre Ord sige, at Realkrediten er en Form, der ej alene, som vi have set, muliggør en urigtig Benyttelse af Krediten, men ogsaa tillader, at der under Navn af Kredit indsmugles en Kontrebande, som i Virkeligheden ikke er Kredit. — Denne Kvasikredit bærer ikke desto mindre ofte særlig Navn af »Realkredit«, er Realkredit i Ordets snævrere Forstand, skønt den, som sagt, i de fleste Tilfælde snarere har Karakteren af en Grundbyrde end af en Kredit i dette Ords moderne tekniske Forstand (jfr. ovfr.). Hvad der sker ved en Prioritering af denne Art, er altsaa en Slags Mobilisering af den faste Ejendom; Pantebrevets Udstedelse er en Maade, hvorpaa man har kunnet drage Stykker af Ejendommen ind i den almindelige Omsætning, og hvorved man, saa at sige, har kunnet slaa Ejendomsretten i Stykker, medens Gaardens Brug dog bevaredes samlet. Det Spørgsmaal, der ligger bag ved denne, den egentlige Realkredit, er altsaa ikke et Spørgsmaal om Maaden for Laans Optagelse, Maaden at tilføre Jorden Kapital paa for at gøre den produktivere, men et andet og i Grunden dybere Spørgsmaal, nemlig dette: skulle de, der besidde og bruge Jorden og frugtbar gøre den ved deres Arbejde, i Virkeligheden ogsaa eje denne Jord.

At begynde et Landbrug med Gaarden behæftet med Rester af Købesummer eller Arvegæld, er jo nemlig aabenbart det samme som kun delvis at eje sin Gaard og delvis at bestyre den paa den tidligere Ejers eller paa Medarvingers Vegne. Ofte illuderer nu imidlertid det rent juridiske Forhold Ejeren og frister ham ind paa at indrette hele sin Husholdning og Livsførelse, som om han virkelig ejede det hele. Hvor tidt er ikke Sønnen, der har arvet en større Gaard, men for

at udbetale Broderen hans Halvdel strax har maattet optage en Prioritet, mangfoldig Gange flottere end Faderen, der dog ejede dobbelt saa meget? Men selv om det faktiske Forhold staar Landmanden fuldkomment klart, vil Muligheden for nogen Sinde at slippe denne Byrde ofte være den nuværende Ejer afskaaren, fordi han i sin Tid har overtaget og maatte overtage Ejendommen til for høj en Pris eller har købt den for dyrt. Det er jo nemlig saa, at naar man købte en Landejendom for nogle Aar siden, var man saaledes vænnet »til Tanken om, at Landejendomme vedblivende maatte stige i Pris, at man uden videre som noget ganske selvfølgeligt tog Prisstigningen med i Betragtning. Man betalte Ejendommen ikke alene efter dens nuværende Værdi, men kapitaliserede ogsaa til en vis Grad den forventede Prisstigning.«*) Dette Surplus have i Regelen de tidligere Ejere inddraget i Form af en Prioritetsfordring paa den nuværende Ejer, og denne Hypothek er i alt Fald en Grundbyrde, som det er umuligt at komme af med under de senere Aaringers nedadgaende Prisbevægelse og som altsaa repræsenterer en stadig staaende Fordring paa Ejers Arbejdskraft. Naar man derfor saa ofte lader Landmændene høre, at naar de have haft de gode Aar, saa maa de ogsaa finde sig i de magre Aar, saa forglemmer man derved ofte, at Forholdet i alt Fald delvis er dette, at de, som have skummet Fløden i de gode Aar, nu ikke længere ere Landmænd, men sidde som Prioritetsjere i Byerne.

Det er imidlertid ikke alene den Omstændighed, at Rester af Købesummer og Arvegæld fra først af tynde som en værdiforringende Grundbyrde paa Besiddelsen, der gør Stillingen vanskelig for de Landmænd, der have overtaget deres Gaarde i Slutningen af de gode Aar, men det er tillige klart, at en saadan Landbruger, der begynder med en større Førsteprioritet i sin Gaard, for at faa Driftskapital meget hurtigt nødsages til at optage sekundære Prioriteter.**)

*) Danm. Stat. II. Side 257.

**) »Det er indlysende, at denne voxende Afkastning maa bidrage til at forringe Landmændenes pekuniære Stilling og gøre det vanskeligere for dem at rejse Kapital til at gennemføre alle de Forbedringer og Fremskridt, som maatte være ønskelige, og for saa vidt skader den Landbruget.« Danm. Stat., II. Bd. Side 250.

Vi komme her endnu til en Side af den nuværende Realkredit, som er yderst uheldig, idet nemlig det overvejende Antal af de sekundære Prioriteter gives i en for Landmanden ganske særlig byrdefuld og uheldig Form, idet de ere opsigelige og ikke-amortisable. — At Kapitalen er opsigelig til enhver Tid kan jo i Virkeligheden give Anledning til de uheldigste Forhold, idet Landmanden jo netop derved overmaade let kan risikere en Opsigelse paa de ubelejlige Tidspunkter, maaske midt i den Rotation, hvori den laante Kapital er anvendt, og altsaa førend Kapitalreproduktionen er færdig, ja, han vil endogsaa med Sikkerhed kunne vente en Opsigelse i de allervanskeligste Perioder, hvor alle og altsaa ogsaa Prioritetsejeren har Brug for Penge, men hvor det naturligvis ogsaa kniber haardest for Landmanden, og han maa da være glad til, om han faar Lov til at beholde Kapitalen mod at svare en betydelig forhøjet Rente og Provision, hvad der yderligere svækker Muligheden for Amortisation. Naar Laanets saaledes er opsigeligt, er jo Landmanden netop derved fuldstændig afhængig af Kapitalmarkedets Rentebevægelser; hver Gang, Renten stiger, kan Forholdet nemlig ligge saaledes, at han for ikke at faa Prioriteten sagt op, maa finde sig i at svare højere Rente, medens Udbyttet af hans Jord kun er det samme. Han kan med andre Ord tvinges til paa Grund af hans Produktion uvedkommende Omstændigheder — Rentestigningen paa Kapitalmarkedet — med ét at udlevere sine Prioritetshavere en større Andel af sit Arbejdsudbytte end oprindeligt stipuleret, uden at hans Ejendoms Produktivitet er bleven det allermindste forøget. At Ejerens Udsigt til at blive af med sin Prioritet herved rykkes endyderligere ud i det uvisse, er jo ganske øjensynlig, men selv om den faar Lov til at blive indestaaende til den oprindelige Rente, og selv om Laanet i sin Tid virkelig er optaget til en Grundforbedring, saa kan dog en saadan Prioritet alligevel ofte gaa over til at blive en Grundbyrde, fordi Gælden ikke er tvungent amortisable. Ifølge hele Landbrugets Produktionsmaade vil det Tilfælde yderst sjældent indtræffe, at Landmanden kan betale hele den laante Kapital tilbage paa én Gang, og naar Landmanden paa Forhaand intet véd om, hvor længe Kapitalen kan faa Lov til at blive indestaaende, vil en Plan over, hvor meget han aarlig maa lægge til

Side for paa den Maade selv at opspare Kapitalen, savne ethvert Holdepunkt. Kommer der saa til trykkede Tider med vigende Priser, saa ville saadanne Sparemidler være de første, der gaa, idet man da overfor Prioritetsgælden trøster sig med Haabet om, at den nok aar Lov til at blive staaende, og at man derfor foreløbig ikke behøver at skøtte videre om den end blot at klare de paaløbende Renter. Det kan saaledes meget let ske, at naar den produktive Kraft, som Laanet har tilført Jorden, forlængst er udtømt, hviler Gælden endnu bestandig paa Ejendommen, medens altsaa Produktionsmuligheden for Tilbagebetaling er forspildt, og Gælden faar herved den fuldstændigste Karakter af en Grundbyrde.

Det nuværende Realkredit-System med dets uproductive Førsteprioriteter, der paa Grund af deres Oprindelse fra Køb, Arv osv. i sig selv ere Grundbyrder, og dets tyngende Sekundærprioriteter, der paa Grund af deres uheldige Form tendere hen imod at blive Grundbyrder, rummer saaledes Muligheder for, at Ejendomsretten sagte og umærkelig glider bort mellem Hænderne paa de nuværende Ejere, og at disses Arbejdskraft efterhaanden bliver mere og mere tributpligtig til Kapitalisten, saa at der under Skjul af juridiske Former sker en stadig Overgang til Fæste.

Der har allerede rundt omkring i Evropa lydt Røster om, at den eneste Maade, hvorpaa vi igen kunde faa sunde økonomiske Tilstande i Landbruget, var ved atter at faa sunde Ejendomsforhold, og hertil var da kun Vejen den, at man rolig lod de nuværende Ejere gaa deres Ruin imøde, lod Prioritetshaverne, Bykapitalisterne overtage Gaardene, og saa atter fik et fornuftigt Fæstesystem. Bevægelsen kan imidlertid ogsaa ske paa en anden Maade, idet Ejerne vedblive nominelt at være Ejere; men idet Gældsbyrden voxer efterhaanden, reduceres lidt efter lidt til faktisk at blive Pantteejernes Fæster.

Der er saaledes en Tendens i den nuværende Udvikling, der tydelig nok ad en ny Omvej igen gaar i Retning af Fæste, i Retning af Samfundstilstande, hvorunder den, der driver Jorden, kun delvis faar Udbytten af sit Arbejde, men maa aflevere en Del af dette til den fremmede Ejer i Staden (Absentisme). Det er i Virkeligheden kun det samme, der her gentager sig,

som man saa ofte har set i Historien, at der fra andre Samfundsklassers Side strækkes graadige Fingre ud efter Jorden; snart er det Kirken, snart Herremanden og for Tiden Pengekapitalisten, der vil nyde Frugten af Bondens og Landmandens Arbejde.

Det er i Virkeligheden kun en Anerkendelse af, at Udviklingen gaar i denne Retning, naar tyske Økonomer som Schöffle og Ruhland have foreslaaet, at man lige saa godt strax kunde lade Bønderne gaa over til at blive Fæstere*), men vel at mærke af lokale Landmandskorporationer eller af Kommunerne. Man skulde kun tillade Gaardes Overgang til Selvejendom imod fuldstændig kontant Udbetaling og naar denne ikke kunde præsteres, skulde vedkommende Korporation eller Kommune overtage Gaarden til en af den selv fastsat Værdi og saa fæste den bort.

Om denne Forholdsregel vilde nytte noget, hvad der i sig selv er meget tvivlsomt, skal man imidlertid ikke her gaa nærmere ind paa, dels paa Grund af Tankens hele utopiske Karakter, dels fordi det ikke i nærværende Undersøgelse er Meningen at fordybe sig i hele det store Spørgsmaal om Jordens rette Fordeling. Vi have kun fundet det nødvendigt og nyttigt lige at tangere det, for at vise, i hvor høj Grad disse Spørgsmaal om Landkreditens rette Ordning vanskeliggøres ved deres Sammenhæng med store og vidtrækkende Problemer, der bunde i saadanne Dybder som Befolkningslæren, Jordrentespørgsmaalet osv.

Saa meget vil imidlertid allerede kunne indses af det udviklede, at naar saaledes den stigende Befolkningsforøgelse og Prioritetsforholdenes Ordning stiller os overfor en Udvikling, der rummer Tendenser til at føre os hen imod Tilstande, hvor Jordbrugernes Selvejendom faktisk Stykke for Stykke gaar over til Panteejerne, da er det aabenbart, at vi her overfor i Tide maa træffe

*) Den Mand, der sidder med opsigelige Prioriteter op i Skorstenen, er jo nemlig langt, langt uheldigere stillet end en hvilken som helst Fæster, thi over dennes Forhold er der dog Ro og Tryghed; han kan dog ikke med ét risikere et Forlangende om, at han skal udbetale sin Fæsteafgift kapitaliseret, og det maaske paa det uheldigste Tidspunkt. En Ejer som den nævnte er derimod prisgiven sine Prioritets-havere i en Grad, der tager aldeles det tillokkende bort ved at kunne kalde sig »Ejer«.

vort Valg. Enten maa vi lade den nuværende Udvikling uforstyrret fortsættes, og da er det naturligt, at den Dag vil komme, da man for Alvor vil drøfte fantastiske Planer som Schöffles, der fuldstændig stride mod vore nedarvede Begreber om den individuelle Selvejendoms Betydning; eller vi maa give alle Baand paa Ejendommen løs og standse vore hidtidige Bestræbelser for at opretholde de middelstore Jordbrug; eller ogsaa maa vi — og det er den sidste Vej, der forekommer Forf. den naturligste — søge i Tide at modarbejde de farlige Tendenser i den nuværende Ordning af Realkrediten. Dette vil kun være i fuld Overensstemmelse med vore nationale Traditioner, med vore gamle Skikke og Sædvaner og vor hele agrarpolitiske Lovgivning, og vilde kun være en virksom Fortsættelse af den betydningsfulde sociale og økonomiske Udvikling, der har skabt vort Landbrugs Trivsel, og som i Fremtiden nok skal vise sig at være det bedste Bolværk mod den sociale Revolution.

En saadan Bestræbelse maa aabenbart gaa i dobbelt Retning: paa den ene Side er der Tale om at vanskeliggøre den egentlige »Realkredit« i snævrere Forstand, en Opgave, der i alt Fald for en stor Del kun lader sig løse gennem Arvelovgivningen*), og som vi derfor ikke her skulle komme nærmere ind paa; paa den anden Side er Maalet imidlertid dette: i Tide at afstikke den rette Vej for en fornuftig Udvikling af Landbrugskrediten. — Det vil indirekte og modsætningsvis af det foregaaende fremgaa, hvilke Fordringer man maa stille til en virkelig rationel Landbrugskredit, en Driftskredit i Ordets

*) Arveforordningen af 22de Novbr. 1837, om Selvejerbønders Testationsret, er forøvrigt allerede inde paa det rigtige, idet den giver en uhindret Tilladelse til at bruge Testamentet til Gunst for en enkelt Arving. — Det er aabenbart, at denne Forordning er udsprungen af en Aandsretning, der anser det for naturligt, at Staten griber særlig ind for at værne om den socialt heldigste Fordeling af Grundejendommen som den mægtigste nationale Faktor i vor Produktion — saa vist som det ogsaa altid har været Såd i Danmark at anse Familjens Forhold til Grundejendommen for et andet og inderligere end det, hvori man ellers træder til en almindelig »Vare«, som man køber, naar den er billigst, og sælger, naar den er dyrest.

videste Forstand. Hovedfordringen maa jo være, at der skaffes Sikkerhed for den økonomiske Anvendelse af den laante Kapital. Denne Sag har en subjektiv og en objektiv Side. Krediten maa for at opfylde dette Krav for det første være personlig, der maa tages Hensyn til, om denne enkelte bestemte Person har Evne og Vilje til at anvende Kapitalen produktivt; man maa kende sin Mand og kunne følge hans Færd. Krediten maa dernæst tage et objektivt Hensyn til Produktionens Natur; den maa rette sig efter den forskellige Karakter af Kapitalens Anvendelse i Produktionen. Som en almindelig Betingelse for alle Tilfælde kan det nævnes, at Laanet maa være uopsigeligt indenfor den Periode, som Produktionen repræsenterer; saa længe som den produktive Anvendelse varer, hvortil Laanet er givet, maa Producenten have Ro over sine Forhold. Denne Periode er imidlertid meget forskellig selv indenfor Landbruget. Kortere Laan ere derfor ikke udelukkede i Landbruget; men i Almindelighed maa dets Driftslaan selv i snævrere Forstand dog være forholdsvis lange, hvorfor Vexlen ogsaa i de allerfleste Tilfælde er et uheldigt Kreditinstrument for Landmanden, idet Rotationerne ofte strække sig endogsaa over flere Aar. Da Landbruget, ifølge sin Natur, desuden saa at sige aldrig reproducere den anvendte Kapital paa én Gang, men kun efterhaanden, bør Laanets Tilbagebetaling ske afdragsvis, gennem mindre aarlige Afdrag *).

Hvad Sikkerheden angaar, da skal denne jo i første Linje ligge i Laanets Individualisering efter Personen og Anvendelsesmaaden i det enkelte Tilfælde; men da der tillige maa kræves en objektiv Sikkerhedsstilling for uforudsete Tilfældes og bristende Forudsætningers Skyld, saa kan der jo selvfølgelig særdeles godt tages Prioritet i Ejendommen, idet jo en saadan^u Pantsættelse ikke vil kunne komme til at medføre saa-

*) Naar det ofte siges, at en solid og dygtig Landmand for Tiden med Lethed kan faa gode og billige Laan, naar han enten kan byde en nogenlunde anstændig sekundær Prioritet eller stille to gode Kavtionister, da er Sagen jo den, at den første Laaneform, som vi have set, i Regelen er afgjort uheldig, medens Kavtionslaanene i Almindelighed hverken ere tilstrækkelig lange, ej heller, hvad der er det vigtigste, amortisable.

danne Ulemper som de ovenfor omtalte, naar der er tilstrækkelige, personlige Garantier til Stede for Kapitalens økonomiske Anvendelse, og naar Laanet i det hele er afpasset efter Landbrugets Produktionsmaade ved at have den tilbørlige Varighed og ved at være uopsigeligt og amortisabelt. Naar Krediten er rationelt indrettet, vil Pantet netop have den rette subsidære Natur ved kun at virke betryggende og ikke forandrende Kreditens Natur. For at gentage det, er det jo nemlig selvfølgelig ikke Prioritetsformen i og for sig, men kun visse Misbrug, der let kunne klæbe ved dens Benyttelse, som har givet Anledning til Angrebene paa Realkrediten*).

Som Forholdene ligge for Tiden, maa det vel nærmest antages, at en saadan Driftskredit dels vil komme til at udfylde den Plads indenfor Prioritetskrediten, som de sekundære Prioriteter nu indtage, dels vil komme til at erstatte de uheldige Former af svævende Gæld, som Landmanden netop i de senere Aar er blevet betyngtet med i en uforholdsmæssig Grad. Man vil altsaa, i alt Fald delvis, kunne udtrykke Tanken saa-

*) Naar Direktør P. G. C. Jensen under Diskussionen i Nationaløkonomisk Forening troede at finde en Modsigelse mellem Prof. Falbe-Hansens Bemærkninger og mit Standpunkt, fordi Prof. F.-H. følte sig tiltalt af Tanken om at give Drifts-laan en særlig fin Realsikkerhed, endogsaa forud for Førsteprioriteten, medens jeg formentlig kun lagde Vægt paa det personlige Moment i Krediten, saa er dette mig kun en Bekræftelse paa, hvorledes Forvekslingen af det formale og det reale i denne Sammenhæng ligger snublende nær selv for ellers skarpsindige Mænd. — I Virkeligheden er nemlig den af Prof. Falbe-Hansen fremsatte Tanke ganske den samme som den af mig hævdede, nemlig at naar den laante Kapital virkelig faar en produktiv Anvendelse, saa er Sikkerheden for Laanets Tilbagebetaling dermed given, fordi den produktiv anvendte Kapital forøger Ejendommens Udbytte og derigennem dens Værdi. Om Kapitalisterne saa selv ere saa indsigtsfulde at ville lade sig nøje med en sekundær Prioritet, Kavtion el. lign., eller om Staten nødsages til, fordi Kapitalisterne ikke forstaa det korrekte Synspunkt, at friste dem til at give Drifts-laanene ved at tillade Landmanden at skyde en Prioritet ind foran de tidligere Prioriteter i Erkendelse af, at dette er uden Betænkelighed for de tidligere Prioritetsejere, — det bliver, begrebsmæssig set, kun en Forskel af rent formel Natur, som ikke vedrører Sagens Kærne, der i begge Tilfælde er den: at Laan til kontrolleret produktiv Brug ere sikre, fordi de forøge Produktionsudbyttet og derved Debtors Betalingssevne.

ledes, at Formaalet er at give de sekundære Prioriteter de samme Fortrin, som Kreditforeningerne for Tiden give Førsteprioriteterne.

Hvorledes er det nu imidlertid muligt at indføre dette personlige Moment i Kreditgivningen paa en for Kreditor betryggende Maade? Hvorledes vil man kunne afpasse Laanene efter de enkelte Forbedringsers forskellige Natur og Perioder? Det er klart, at der hertil vil kræves særlige Institutioner, og som et Exempel paa, hvorledes saadanne kunne tænkes indrettede, nævne vi de Raiffeisenske Laaneforeninger, saaledes benævnte efter deres Stifter Raiffeisen.

II.

Karakteristisk er allerede den Maade, hvorpaa disse Foreninger opstod. Efter at Høsten i 1847 var slaaet fejl i Tyskland, indtraadte der paa mange Egne en stor Nød, og i Vinteren 1847—48 dannede da nogle velstaaende Mænd i Westerwald paa den højre Rhinbred en mindre Forening, der væsentlig sørgede for at skaffe Omegnens Bønder godt og billigt Sædekorn, Læggekartofler osv. — De følgende Foreninger i Flammersfeld og Heddesdorf havde et lignende Præg, og først efterhaanden gik man over til en regulær Udlaansvirksomhed. Først efter 1864 tog Bevægelsen rigtig Fart og er siden da stadig gaaet frem, men stødvis og i Spring, særlig takkende de mindre gode Aar for sit Omfang og sin Styrke.

Den første store Ejendommelighed ved disse Kasser er deres snævre lokale Begrænsning. Hver Forening omfatter kun 1, højst 2 Landkommuner. Dette er i Virkeligheden Hemmeligheden ved Systemets gunstige Virkninger, denne ligesaa geniale som simple Tanke, at saaledes som Forholdene ligge i Landvæsenet, hvor hele Bedriften og til Dels Mandens hele Liv og Færden saa at sige ligger aaben for alles Øjne i den paagældende Egn, og hvor enhver kyndig Mand blandt Naboer og Genboer Aar for Aar kan se, hvorledes Markerne drives, Jorden behandles, Kvæget passes osv., er det netop muligt

gennem den stærke Lokalisering af Laangivningen at tilvejebringe det personlige Kendskab til og den indgaaende Kontrol med Laansøgernes personlige Dygtighed, som er Nerven i hele dette Forhold. Naar de fleste og bedste Landmænd indenfor et Sogn ere Medlemmer af en saadan Forening, saa betyder dette, at Foreningen er i Stand til i ethvert enkelt Tilfælde at erhverve sig det nøjeste Kendskab til Laansøgernes Personer, til deres Dygtighed og Flid og føre en paalidelig Kontrol med Laanets forstandige Anvendelse, og det ikke under nogen ubehagelig og indiskret Form eller nogen bureaukratisk Indgriben, men under det daglige Livs jævne Gang.

Da det saaledes har været nødvendigt at gøre Foreningerne saa smaa som muligt, har den naturlige Følge været den, at Medlemmerne for at skaffe Kassen Indlaan, have maattet hæfte solidarisk med hele deres Formue overfor Tredjemand for alle Foreningens Forpligtelser, da dette navnlig i Begyndelsen var et nødvendigt Vilkaar for overhovedet at kunne skaffe en saa lille Forening Kredit. Det var endogsaa fra først af ikke tilstrækkeligt, at Laantagerne alene hæftede solidarisk, men for at overvinde Kapitalisternes Betænkeligheder er det blevet almindelig Skik og Brug i de Egne, hvortil Kasserne ere udbredte, at de velhavende Mænd i vedkommende Egn ere traadte ind som Medlemmer af Foreningerne og derved have paataget sig den uindskrænkede solidariske Hæftelse sammen med de øvrige Medlemmer, uden altsaa som disse at trænge til Laan*). Dette Forhold har ikke alene direkte været af Betydning for Kassernes Kredit, men ogsaa indirekte fordi denne Solidaritetsforpligtelse bevirker, at Medlemmerne og Bestyrelsen i deres egen Interesse passe paa at vise Forsigtighed ved Bevillingen af Laan og kontrollere hverandre nøje indbyrdes. Solidariteten er altsaa ogsaa en Garanti for Laanenes forsvarlige Anvendelse. Denne vidtgaaende Forpligtelse har derfor aldrig kostet noget Medlem en Øre og har altsaa saaledes vist sig fuld-

*) Ifølge den tyske Genossenschaftsgesetz af 1868 § 51—52 betyder den solidariske Hæftelse ikke, at en utilfredsstillet Kreditor strax kan vende sig mod den af Medlemmerne, han lyster, men Foreningens Tab skal først søges ligelig fordelt paa alle Medlemmerne.

stændig farefri. Forøvrigt har den jo ogsaa kun aktuel Betydning ved Begyndelsen af en Kasses Liv, da Kassen nemlig forholdsvis hurtig opsparer sig en Reservefond, og denne skal altid være udelelig og maa ingen Sinde anvendes til andet end Dækning af Foreningens mulige Tab. Opløses Foreningen, skal dens opsparedede Formue deponeres i Rigsbanken og kan da kun komme til Anvendelse paany, naar der danner sig en ny Kasse paa samme Sted.

Foreningernes Organisation er fuldstændig demokratisk. Generalforsamlingen vælger en Bestyrelse paa 5 Medlemmer af sin Midte, og denne bevilger Laanene, kontrollerer deres Anvendelse og er iøvrigt pligtig at bistaa Medlemmerne med Raad og Daad, navnlig i landbrugsteknisk Henseende. Den maa herfor ikke modtage nogensomhelst Løn, Dividende eller lign., men Hværvet skal betragtes som et Æreshværv. Derimod modtager Regnskabsføreren, der ikke maa være Medlem af Foreningen, men derimod skal overvære Bestyrelsens Møder og give alle de Oplysninger, han er i Stand til, et moderat Vederlag for sit Offer af Tid og Arbejde. I Almindelighed beklæder Skolelæreren i vedkommende Kommune denne Post. — Ved Siden af Bestyrelsen staar der i Regelen et kontrollerende »Verwaltungsrath«.

Laanene, der gives, ere i Regelen Driftsloan i Ordets videste Betydning, altsaa Penge til Anskaffelse af Gødning, Kvæg, Maskiner, Grundforbedringer, Opførelsen af Stalde, Svinehuse osv. Laanene gives enten paa kortere Frister indtil 1—2 Aar eller paa længere Tid indtil 10 Aar. Hvert Fjerdingaar bliver samtlige Debitorers Forhold prøvede, og hvis Bestyrelsen finder, at Laanesummen ikke anvendes forsvarlig og i nøje Overensstemmelse med den Plan, som enhver Laansøger maa forelægge Bestyrelsen over Laanets Anvendelsesmaade, kan Laanet opsiges med 4 Ugers Varsel. Laanene tilbagebetales selvfølgelig afdragsvis, og Amortisationsmaaden og Laanetidens Længde er i ethvert enkelt Tilfælde Genstand for særlig Aftale mellem Laantageren og Bestyrelsen under Hensyn til, hvad Kapitalen skal bruges til. — Laanenes Størrelse er højst forskellig, varierende fra et Par Hundrede til en 7—8000 Kr.*)

*) Udlaansrenten er i Reglen $4\frac{1}{2}$ —5 pCt.

Som Sikkerhedsstillelse fordres enten Hypothek, Deponering af Værdipapirer eller Kavtion. Der gives selvfølgelig ogsaa Laan paa sekundære Prioriteter, men da Realsikkerheden indenfor en passende Grænse jo særdeles ofte er udtømt, ere de fleste Laan Kavtionslaan. — Den væsentligste Sikkerhed søges i vedkommende Laansøgers personlige Dygtighed og Flid, og det skarpt gennemførte Laaneprincip er, anskueligt udtrykt, dette, at den flinke og respektable Mand, der maaske sidder haardt i det med høje Prioriteter i Gaarden, faar Laan, medens den Mand, der mangler Dygtighed og Flid, nægtes enhver Kredit, selv om han har en gældfri Ejendom, og selv om han har Millionærer til Kavtionister.

Spørges der nu, hvorledes Kasserne skaffe Pengene til Veje, da maa det først bemærkes, at dette i Begyndelsen havde store Vanskeligheder, og at Midlerne fra først af væsentlig kom fra rige Filantroper og formuende Velyndere. Efterhaanden som det imidlertid viste sig, at disse regelmæssig fik deres Renter og Afdrag og intet som helst Tab led, kom Tilliden efterhaanden til Stede af sig selv, og Pengene flød stedse rigeligere ind i Kasserne. Da der i Midten af 70erne i Rigsdagen blev rejst hæftige Angreb paa disse Kasser som formentlig farlige for Kreditorerne, blev Opmærksomheden stærkt henvendt paa dem, der skete offentlige Undersøgelser af deres Virksomhed, og da disse viste, at Foreningerne hidtil havde vist sig fuldstændig betryggende, slog Stemningen endelig fuldstændig om, fordi man lidt efter lidt fik Øje for, at Grunden til, at disse Kasser aldrig led Tab, var den, at de Laaneprinciper, som ledede deres Virksomhed, i Virkeligheden vare særlig rationelle.*) Siden den Tid ere disse Foreninger blevne egentlige smaa Sparekasser, som Omegnens Folk altsaa betro deres Spareskillinger imod en Rente af $3\frac{1}{2}$ — $3\frac{3}{4}$ pCt. og en Opsigelsesfrist paa 6

*) Naar Direktør P. G. C. Jensen i Nationaløkonomisk Forenings Møde troede at kunne betegne det Raiffeisenske System som et System, hvori der var mere Filantropi end Økonomi, saa er Sandheden jo meget mere den, at dette System, fordi det gennem Lokaliseringen muliggør den indgaaende Hensyntagen til Laantagerens Person og den nøjagtige Kontrol med Laanets Anvendelse, netop er i særlig fortræffelig Overensstemmelse med den økonomiske Videnskabs Fordringer (jfr. Økonomer som Held, Nasse, Schmoller osv., Forhandlingerne i Verein für Socialpolitik f. 1884).

Maaneder. Ad denne Vej faa Foreningerne i dette Øjeblik saa mange Penge, at de ofte ikke have Anvendelse for dem alle.

Efterhaanden som imidlertid de mere tekniske og forretningsmæssige Momenter vandt Overhaand over de mere tilfældige og filantropiske, følte de mange smaa Foreninger mere og mere Trang til en organisk Sammenknytning, en Centralinstitution. Denne kom til Stede 1876 i Neuwied som en Slags Aktiebank, hvori de enkelte Foreninger ere Aktionærer, idet hver ejer 5 Aktier à 1000 Mk., hvoraf de 10 pCt. ere indbetalte. Denne Bank modtager Overskudet fra saadanne Kasser, der have Overflod paa Indlaansmidler, og udlaaner dem til Kasser, som endnu ikke have tilstrækkeligt med Penge. Hertil knytter sig saa det saakaldte »Anwaltschaftsverband«, hvoraf de enkelte Foreninger ere Medlemmer, der gennem Delegerede vælge det saakaldte »Antwalschaft«, som har til Opgave at organisere nye Foreninger, give Raad og Vejledning i alle Retninger til de bestaaende, saavel i kreditteknisk som landboteknisk Henseende, udbrede landøkonomisk Oplysning til Foreningernes Medlemmer osv. osv. En særlig Betydning har dette Anwaltschaft ved at besørge Fællesindkøb af Produktionsfornødenheder, navnlig Kunstgødning og Kvægfoder, for Foreningernes Medlemmer, hvorved der sikres disse baade billige og gode Varer. Endelig skal dette Raad nu til aarlig at udsende Revisorer til de enkelte Foreninger, og disse skulle da ved en indgaaende Prøvelse undersøge vedkommende Forenings Principer for Udlaan, gennemgaa dens Bogholderi og Regnskabsvæsen, prøve de enkelte Laans Anvendelse og saaledes i det hele taget øve et særlig kyndigt Tilsyn med Kassernes Virksomhed baade i Henseende til Kreditgivning og Fremme af den landøkonomiske Udvikling.

Til Centralinstitutionen i Neuwied have de rhinske, hessiske og elsassiske Foreninger sluttet sig. Kasserne i Westfalen og Baiern danne derimod Kredse for sig.

Disse Kassers gode Virkninger ligge ifølge deres Organisation ikke alene i, at de have befriet Landbruget i de paagældende Egne i Tyskland for Aager og skaffet det en forholdsvis billig Driftskredit, men ogsaa i, at de i en væsentlig Grad have bidraget til at forbedre Driften. De have i den Henseende den betegnende Grundsætning, at det ikke nytter noget at belære Folk

om, hvorledes de skulle bære sig ad med at bringe mere ud af deres Jord, naar man ikke samtidig kan skaffe dem de pekuniære Midler til at føre Theorien ud i Praxis; men at det paa den anden Side nytter ligesaa lidt, at man laaner Folk Penge, naar man ikke samtidig sørger for, at de ere i Stand til at bruge dem fornuftig. Det hedder udtrykkelig i disse Foreningers Statuter, at Laanet kun er et Middel, men at Maalet er Forbedring af Medlemmernes hele økonomiske Status, og der udfoldes derfor en rig og frugtbar Virksomhed, for at Kreditgivningen kan komme til at gaa Haand i Haand med selve det landbrugstekniske Fremskridt. De Midler, der i saa Henseende anvendes, ere Oplysning og Kontrol. Ved enhver Generalforsamling skal der afholdes landøkonomiske Foredrag, og Medlemmerne have den videst mulige Adgang til at kræve Raad og Vejledning i første Række af den lokale Bestyrelse, i anden Række af Anwaltschaft'et, der iøvrigt ogsaa uden direkte Henvendelser stadig søger igennem Foredrag, Smaaaskrifter, Plantningsforsøg osv. at udbrede Oplysning blandt Medlemmerne. Denne Raadgivning og Vejledning, som Bestyrelserne og Anwaltschaft'et er forpligtet til at yde Laantagerne, er imidlertid kun den ene Side af en Medaille, hvis Revers er en stadig samtidig Kontrol med Laantagernes Driftsmaade, og de Vink, der gives om den teknisk rigtigste Maade at anvende Laanet paa, faa særlig Vægt, fordi de 4 Ugers Opsigelsesfrist i Virkeligheden staar bagved.

Disse Foreninger have da ogsaa opnaaet at fremme Landbruget ved baade at forøge Landmandens Indtægt og formindske hans Udgift. De have i første Linje sørget for en bedre Behandling af Jorden, for Gennemførelsen af en fuldstændig Erstatningsdrift, særlig ved at lære Bønderne at passe paa og være omhyggelig for den naturlige Gødning og dernæst ogsaa at anvende Kunstgødning. De have endvidere bidraget til at forbedre Kvægbesætningen i høj Grad ved at faa Haand i Hanke med hele Kvæghandelen, sætte Landmændene i Stand til at købe kontant under kyndige Folks personlige Vejledning og »under Garanti« — saa at Handelen gaar tilbage, naar Kvæget ikke opfylder visse Betingelser —, dernæst ved at oprette Tyreforeninger, lokale Kvægforsikringsforeninger med en skarp Kontrol af Egnens Kvægbestand osv.

Igennem de store Fællesindkøb af Kraftfoder, Kunstgødning osv. spare de tillige Landbrugere for mange Penge og skaffe dem garanterede Varer. Disse Køb foregaa saaledes, at der aarlig sker offentlige Licitationer, hvorved Prøver undersøges af Kemikere og Fagmænd, og de største Handelshuse kappes her om at faa Leveringen, da de vel maa sælge til en lav Pris, men strax faa kontant Betaling og slippe for Ulejligheden med Opkrævningen af deres Tilgodehavende hos de enkelte Landbrugere.

Ogsaa i mangfoldige andre Retninger have Foreningernes Virksomhed strakt sig. I flere Egne have de med Held grundet Fællesmejerier og Winzervereine, Produktionsforeninger af smaa Vinbønder, hvis Vine nu ere fine Exportvine, medens de tidligere vare »herbe« Landvine. De have sørget for at trænge Realkrediten tilbage, hjulpet Folk skikkelig fra deres Tvangsavktioner, sørget for Livsforsikrings Udbredelse, og endelig bidraget til at fremme Solidaritetsfølelsen imellem store og smaa Landbrugere.

Naar disse Kasser saaledes paa saa mangfoldige Maader have virket til Gavn og Glæde for Landboere, og i mange af de Egne, hvor de have virket længst, have skabt sande sociale Idyller, saa kan det ikke nægtes, at disse gode Virkninger for en væsentlig Del skyldes den brændende Aposteliver, hvormed Ideens oprindelige Forkæmpere have baaret Sagen frem. Der har aabenbart været en dyb religiøs Understrøm, ikke af konfessionel Natur, ikke katholsk, ikke protestantisk, men almenkristelig, og dette har selvfølgelig givet Bevægelsen en særlig Spænsthed og Styrke. Efterhaanden som Kasserne imidlertid ere blevne mer og mer teknisk fortræffelige, og efterhaanden som Udviklingen har bredt sig til større og større Kredse, er imidlertid dette religiøsfilanthropiske Moment stedse traadt mere og mere i Skygge, og paa Steder som i Westfalen og Baiern er det fuldstændig forsvundet. Den yngre Slægt, som er voxet op, har vel ikke mindre varme Hjærter for Sagen, men kolder Hoveder, den interesserer sig mere for det teknisk fortræffelige, det økonomisk fine, det rationelle og dygtige i disse Kassers Organisationsmaade.

Spørge vi nu om Muligheden for disse Institutioners Overførelse paa dansk Grund, da er det jo klart, at Bettingelserne i mange Henseender ere yderst gunstige, da Ideen om Sammenslutning jo allerede er frugtbar udviklet i vore talrige og dygtige Landboforeninger, medens det dog paa den anden Side er givet, at Systemet ved en saadan Overførelse paa en ny national Jordbund maatte undergaa Modifikationer i forskellige Retninger. Vi skulle imidlertid ikke ved denne Lejlighed gaa nærmere ind derpaa, saa meget mindre som vi senere haabe at kunne vende tilbage til dette Æmne. Det har ikke her været Meningen at komme med Reformforslag i positiv Udformning, men kun »at sætte Problemer under Debat«, kun at bidrage til at kalde Interessen til Live for et Spørgsmaal, der ikke blot er noget Døgns spørgsmål, et Spørgsmaal om i Dag og i Morgen, men et Spørgsmaal om Landbrugets Fremtid, og som ikke er et Spørgsmaal om »Højre« og »Venstre«, men i dybeste Forstand et nationalt Spørgsmaal.

Nationaløkonomisk Forening.

Mandagen den 8de November afholdtes den aarlige Generalforsamling, paa hvilken Bestyrelsen genvalgtes. Derefter holdt cand. polit. **Schovelin** Foredrag om **Landbrugskredit**. Jfr. foranstaaende Afhandling. Dertil knyttede der sig en Forhandling mellem Kreditforeningsdirektørerne Bilsted, Hein og P. G. C. Jensen, Etatsraad Levy, Lærer ved Landbohøjskolen Maar, Professor Falbe-Hansen og Indlederen.

Direktør **Bilsted** troede, at den af Kand. Schovelin anviste Vej kunde medføre store Fordele for Landbruget, og at det Raiffeisenske System indeholdt Vink, som navnlig vore Kreditforeninger burde følge. Herhjemme behandlede man alle Arter af Laan ens; hvad enten der blev budt fineste første Prioritet eller sekundær Sikkerhed, enten Pantet var en københavnsk Ejendom eller en Landejendom, en Husmandslod eller et Gods, altid var Laanets Amortisationstid i Modsætning til nævnte System den samme, ligesom ogsaa Administrationsbidraget var det samme. Man var for at lette Trykket paa Landbruget nu begyndt paa at byde billigere Laanevilkaar ved at forlænge Amortisationstiden for enhver Slags Laan. Det var en forkastelig Fremgangsmaade, Amortisationstiden maatte staa i Forhold til Sikkerheden. Derimod kunde man godt blive indenfor en bestemt Ramme og ovenikøbet gøre Amortisationstiden endnu længere, naar man saa vilde forlange regelmæssige Tilbagebetalinger i Obligationer, indtil Sikkerheden kunde siges at

være tilstrækkelig fin. En Reform ikke alene af vor Lovgivning paa dette Omraade var nødvendig, men fuldt saa meget af den Maade, hvorpaa Kreditforeningerne lededes. Afslutningen i Serier havde saaledes kun tjent til at fordyre Laanenes ekstraordinære Tilbagebetaling. Naar en Mand i en Række af Aar havde været Interessent i en Kreditforening og trængte til Driftskapital, gjorde han den bekendte Beregning, at han kunde tjene saa og saa meget uden at forøge den aarlige Renteydelse ved at indfri sit Laan og optage et nyt. Men i Virkeligheden havde disse almindelige Transaktioner kostet Landbruget enorme Summer, idet man var nødt til at tilbagebetale i Obligationer, hvis Kurs paa Grund af Seriens Slutning var højere end de Obligationers, hvori det nye Laan blev ydet. Dertil kom saa Provisioner af forskellig Art m. m., ikke at tale om den tilfældige Kursforskel, der ofte var meget stor. Det solidariske Ansvar burde indskrænkes til Restgælden, og Hovedstolene kunne nedskrives. At Reservefondene ikke vilde blive saa overfyldte, som de nu mange Steder vare, vilde der ingen Ulykke være i; de vare i Forvejen for store.

Lærer ved Landbohøjskolen, cand. polit. **Maar:** Det vil ved Spørgsmaalet om de Raiffeisenske Kassers Indførelse i Danmark have Interesse at sammenligne danske Forhold med Forholdene i de Egne, hvor de Raiffeisenske Kasser ere fremkomne og udviklede, og der turde i saa Henseende navnlig være to Punkter at henlede Opmærksomheden paa. I Provinsen Rhinpreussen var Realkrediten under de nævnte Kassers Udvikling længe mangelfuldt ordnet, navnlig fordi man ikke havde lette Midler til sikkert at afgøre Ejendommens Behæftelse og Ejendomsforholdene. Den blotte Viljes-Overensstemmelse mellem Kontrahenterne var nemlig tilstrækkelig til at sikre alle tinglige Rettigheder ved Ejendomsoverdragelser og behøvede ikke dertil at indføres i offentlige Registre. Desuden kunde den blotte retlige Anerkendelse af en Gældsfordring udstyre denne med Panterettigheder til Skade for tidligere Panthavere. Disse

Forhold i Forbindelse med flere andre Mangler gjorde en Tid Laan i Landejendomme meget dyre, selv hvor der kunde være meget god Sikkerhed. Hvad der fremdeles har bidraget til den store Udbredelse af de Raiffeissenske Kasser i Rhinpreussen, er det store Antal af ganske smaa Jordbrug i disse Egne. Den stærke Udpacellering og den ofte spredte Beliggenhed af det enkelte Jordbrugs Parceller forøger yderligere Vanskeligheden ved at faa Røde paa, hvad der med nogenlunde Sikkerhed kan udlaanes i en Landejendom. Der anføres et Exempel, hvor et Areal paa noget over 1500 Tdr. Land var delt i henved 25,000 Parceller, af hvilke mere end 24,000 vare under $\frac{1}{4}$ Td. Land.

Prof. **Falbe-Hansen** fremhævede Betydningen af den Sag, som Schovelin her havde fremdraget for Diskussionen. Landbruget var det vigtigste af vore Erhverv, ja vigtigere end alle Landets øvrige Erhverv tilsammen, og for Landbruget var det et brændende Spørgsmaal at skaffe sig en bedre Ordning af Driftskrediten. De Raiffeissenske Laaneforeninger havde udrettet meget godt i Vesttyskland, og det ikke blot i Rhinprovinsen, men ogsaa i andre Dele af Tyskland, saaledes i Westfalen, i Hessen-Darmstadt, og adskillige Steder i det østlige Tyskland; ogsaa til Østrig-Ungarn sagdes de at have fundet Vej. Disse Foreninger fortjente sikkert at blive prøvede ogsaa her i Landet, men de maatte voxer op fra nederen af som frie Selvhjælpsforeninger uden omkring i Landet. Staten kunde foreløbig kun støtte dem ved Oplysning og Vejledning, først naar de vare voxede frem til noget mere betydeligt, kunde der være Tale om en Organisation fra oven af. De Raiffeissenske Foreninger passede nærmest kun for de smaa og maaske for de mellemste Landbrug. De større Landbrugs Krav paa Driftskredit burde imødekomes paa anden Maade. Taleren henlede Opmærksomheden paa, at man i Udlandet havde brugt den Fremgangsmaade at give Laan, der stiftedes for at gennemføre Grundforbedringer, der paa mere varig Maade forøgede Ejendommenes Produktivitet, Prioritet forud for alle andre ogsaa ældre Prioritetslaan. Det var beret-

tiget, thi disse Laan forøgede jo Ejendommenes Værdi, og gav derved de ældre Laan større Sikkerhed. Taleren skulde iøvrigt ikke nærmere indlade sig paa at argumentere for Berettigelsen af en saadan Foranstaltning, men kun hen-vise til, at den var bleven anvendt af et saa konservativt Land som England, og i den nyere Tid ogsaa af Preussen ved en Lov af 13. Maj 1879 om Oprettelsen af »Landes-kritiv-Rentenbanken«.

I Anledning af Spørgsmaalet om Kreditforeningernes Ordning, vilde Taleren bemærke, at i Udlandet syntes Ud-viklingen at gaa i Retning af at gøre dem mere bøjelige og mere bevægelige, saa at de gav Laan under flere for-skellige Former for derved at imødekomme Laantagernes forskellige Ønsker. Man varierede saaledes navnlig Amor-tisationsmaaden og begrænsede den solidariske Hæftelse.

Efter at Etatsraad **Levy** kortelig havde henvist til Ønskeligheden af at faa nøjere Oplysning om de Kapitaler, de Raiffeisenske Kasser anbragte i Ejendommene, og efter at Kand. **Schovelin** havde repliceret, udtalte

Direktør **Hein**, at han glædede sig over Professor Falbe-Hansens og Direktør Bilsteds Udtalelser om, at der burde gives Kreditforeningerne større Frihed i deres Virksomhed. Dette stemmede nemlig med det af ham for 6 Aar siden som Grundlag for Dannelsen af den af ham nu bestyrede Københavns Kreditforening foreslaaede Princip, at Kreditforeningerne bør forlade den Ensartethed, hvormed de hidtil behandlede alle Laan uden Hensyn til den tilbudte større eller mindre Sikkerhed, og sættes i Stand til ved hvert enkelt Laan at tage Hensyn til det enkelte Pants Beskaffenhed ved Bestemmelsen af Afdragsmaade og Bidrag til Reservefond. Den Gang havde Ministeriet dog kun været lidet tilbøjelig til at gaa ind herpaa, saa at Københavns Kreditforening vel i nogle Retninger kunde tage Hensyn til Panternes Beskaffenhed, men i andre Retninger var den endog undergivet strammere Baand end de ældre Kreditforeninger. Nu da det er en almindelig anerkendt Opgave at tilvejebringe billige Prioritetslaan, maatte man

derimod haabe, at Indenrigsministeriet vilde sætte Kreditforeningerne i Stand hertil ved at gaa ind paa hint Princip.

Direktør i Østift. Kreditf., Overretssagf. **Jensen** fremhævede, hvorledes Modsætningerne mødes, idet Indlederen tilsigter at skaffe Landmanden Driftslaan ved hensigtsmæssig indrettet personlig Kredit, medens Prof. Falbe-Hansen vil skaffe i alt Fald visse Driftslaan ved at indrømme dem Prioritet i Ejendommen endog forud for al Pantegæld. Dette sidste var jo forsøgt i andre Lande og det lod sig ikke nægte, at der kunde anføres gode Grunde for en saadan Ordning i visse Tilfælde, navnlig med Hensyn til Dræning, forudsat at der kunde skaffes Sikkerhed, ikke alene for, at Pengene anvendes i det bestemte Øjemed, men ogsaa for, at Arbejdet udføres rationelt. Hvad de Raiffeisenske Kasser angaar, spillede det philanthropiske en væsenlig Rolle, i alt Fald fra Begyndelsen, og fra dette Standpunkt kunde man kun sympathisere med dem. Taleren savnede imidlertid Oplysning om flere Punkter, saasom hvad Laanene kostede, om Renter og Afdrag gik ordentlig ind, hvilke Tab der var lidt osv. Om et lignende System havde Udsigt til at gøre Gavn hos os og om der trængtes dertil, var maaske tvivlsomt. Paa Grund af Sparekassevæsenets stærke og tiltagende Udvikling her til Lands var der en meget let Adgang til at faa Laan paa rimelige Vilkaar baade i Henseende til Renter og Afbetaling, saa at det kunde siges, at den Mand, der var bekendt i sin Kreds for at være dygtig og stræbsom og derfor kunde skaffe Kavtionister, ikke vilde have Vanskelighed ved at faa Laan til 5 pCt. Rente p. a. og med Afbetaling i 5 Aar eller mere. Men det maatte erkendes, at det ofte var altfor trykkende at tilbagebetale et Driftslaan i 5 Aar; Dræning gav f. Ex. ikke den tilsigtede Fordel, før Rotationen var ude. Af Vigtighed vilde det derfor være, at Laanene efter Omstændighederne kunde faa en passende Løbetid. Vor Lovgivning medførte iøvrigt, at den personlige Kredit i Landbruget var vanskelig stillet. Som be-

kendt kan man pantsætte Besætning, Inventarium, Avl og Afgrøde i Forbindelse med Ejendommen, hvad der er hensigtsmæssigt som styrkende Realkrediten. Men dette medfører paa den anden Side Fare for den personlige Kredit. Naar Ejendommen med alt Tilbehør gaar til Dækning af Panthavere, bliver der ikke andet end Landmandens Indbøt til Dækning af hans løse Gæld, og dette har til Følge, at der i de fleste Tilfælde i de mindre Jordbrugeres Konkursboer intet bliver til personlige Kreditorer. I Anledning af de faldne Ytringer om Kreditforeningerne fandt Taleren at maatte indskrænke sig til at tage al Reservation, thi Tiden vilde ikke tillade ham at komme ind paa disse forskellige Spørgsmaal, der, saavidt han saa, heller ikke vedkom den Sag, der forelaa, nemlig Spørgsmaalet om hensigtsmæssig Ordning af den personlige Kredit i Landbruget.

Kand. **Schevelln** bemærkede overfor Maar, at Hypothekforholdene i Rhinprovinsen i de senere Aaringer, hvis Taleren ikke tog meget fejl, vare ordnede paa lignende Maade som i det øvrige Tyskland. — Det var vel sandt, at Jordbrugene gennemgaaende vare smaa i Kassernes oprindelige Hjemstavn, den sydlige Rhinprovins, men Systemets seneste Udvikling, dets Udbredelse til andre Egne af Tyskland, til Norditalien og Østerrig, havde tilfulde godtgjort, at Systemet særlig hurtig slog Rod i og i eminent Forstand egnede sig for Egne med mellemstore Landbrug, altsaa med Jordbrug, hvis gennemsnitlige Størrelse svarede til Størrelsen af Flertallet af de danske Proprietær- og Bøndergaarde. At Systemet maatte modificeres ved Overførelse paa endnu større Ejendomme, var vel sandsynligst; men det var dog Taleren uforstaaeligt, at man overfor disse skulde maatte anvende helt andre Systemer. — Overfor Dir. Jensen vilde han bemærke, at han ikke kunde faa Øje paa den af denne omtalte Modsætning imellem Prof. F.-H.s og Talerens Standpunkt. Begge vare de enige om Driftskreditens Betydning, Nødvendigheden af dens Fremme og dens værdiforøgende Evne; hvilken Form det blev nødvendigt at ty til, var i Sammenligning hermed et under-

ordnet Spørgsmaal, og Taleren vilde kun herom sige, at han for sit Vedkommende ikke var særlig forelsket i de sekundære Prioriteter eller Kavtionslaanene; kunde der skaffes fin Realsikkerhed for Driftslaanene, var det udmærket, da Pantsættelsen ved virkelige Driftslaan aldrig vilde kunne medføre lignende Ulæmpesom det nuværende Realkredit-system. I begge Tilfælde var imidlertid Sagen den samme: det var Laanets forstandige, kontrollerende Anvendelse, der frembød Sikkerheden, og ikke Pantets »Finhed« i og for sig, hvorimod dette sidste Moment kunde have Betydning overfor et Pengemarked af Kapitalister, der endnu levede i den fejlagtige Opfattelse, at det alene var Pantet, hvorpaa Sikkerheden beroede. Forøvrigt maatte han betone, at ved de af Prof. F.-H. omtalte Dræningslaan havde Kontrollen været af en ganske særlig indgribende, generende og »bureaukratisk« Art, hvorimod den kontrollerende Virksomhed i de Raiffeisenske Kasser foregik paa en langt mere jævn, naturlig og venskabelig Maade, Mand og Mand imellem.

Fabrikinspektør-Beretninger.

II.

De engelske, tyske, schweiziske.

Fabrikinspektorat-Institutet i England staar, som bekendt, i Alder forrest i Rækken og har ogsaa i stort Omfang tjent de andre Lande som Mønster. Efter de engelske Fabrikloves Kodificering og Konsolidering ved »the Factory and Workshop Act, 1878«, er den engelske Fabrikinspektion stærkt centraliseret. Tidligere havde Forholdet været et noget andet: De første, den 1. Januar 1834 indsatte Fabrikinspektører, fire i Tallet, var hverandre sideordnede; — de følte dog Nødvendigheden af en ensartet Optræden, samledes aarligt til fælles Raadslagning, og afgav ved Siden af de særlige Beretninger om de respektive Distrikter en fælles, sammenfattende Beretning. Senere traadte to ligestillede Inspektører i Spidsen for Inspektionen; — de afgav hver for sig halvaarlige Beretninger, men forsynede dem med en kort, fælles Indledning, der indeholdt rent statistisk Materiale*). Nu, efter 1878, er Hovedtrækene i Inspektionens Organisation disse**): I Spidsen for Inspektionen (der sorterer under »the Home Departement«, og for hvis Gennemførelse »H. M. Principal Secretary of State for the Home Departement« er an-

*) Adler i Jahrb. für N. O. u. St. N. F. VIII. (1884) S. 209 og 204.

**) l. c. S. 204 fgg.

svarlig) staar *H. M. Chief Inspector*, der direkte refererer til Statssekretæren. The Chief Inspector assisteres af nogle *Superintending Inspectors*, under hvilke atter *the Inspectors* fungerer. Ifølge Loven bestemmer Statssekretæren disse Embedsmænds og deres Medhjælperes Tal; — ifølge den Beretning, som Dr. Victor Adler afgav om den Studierejse, han i 1883 foretog i England, fandtes der 5 *Superintending Inspectors* og 39 *Inspectors*, mellem hvilke de 39 Inspektionsdistrikter var fordelt. Disses Størrelse er meget forskellig: i nogle findes knap 1000, i andre over 3000 Forretninger at inspicere, i de fleste dog mellem 1000 og 1500. Inspektørerne i de 10 største Distrikter har hver en *Junior Inspector* til Medhjælper. Lønningerne er rundelige: ifølge Budgettet for 1883—84 fik *H. M. Chief Inspector* 1200 £, en *Superintending Inspector* mellem 500 og 700 £, en *Inspector* mellem 300 og 500 £, og en *Junior Inspector* mellem 200 og 300 £ i aarlig Gage; desforuden rigelig Erstatning for Rejsendgifter o. lign. De gode Lønningsforhold og den høje sociale Anseelse, Stillingen som Fabrikinspektør nyder, gør denne Stilling meget søgt: Mænd af alle Samfundsklasser optræder som Ansøgere, i den senere Tid især Embedsmænd og Officerer, tidligere især Læger; af Teknikere findes der derimod paafaldende faa blandt Inspektørerne. Hvad man fremfor alt forlanger af en Inspektør, er, at han er en fuldendt »Gentleman«, dernæst, at han har »common sense.« Derimod lægges der ingen særlig Vægt paa teknisk eller hygiejnisk Fordannelse, — ja ofte betragtes specielle (tekniske eller hygiejniske) Fagkundskaber nærmest med Uvilje, da man befrygter, at de Paagældende let paa Grund af disse deres specielle Fagkundskaber kan forfalde til Ensidighed, — en karakteristisk engelsk Opfattelse. I de senere Aar har man ogsaa begyndt at imødekomme Arbejdernes Forlangende om, at Fabrikinspektørerne ogsaa tages af Arbejderklassen. — Inspektørerne assisteres ogsaa af Fabriklægerne, »*Certifying Surgeons*«, der imidlertid ikke lønnes af Staten, men af Fabrikanterne, og derved let kommer i et Afhængighedsforhold til disse, hvorafter følger, at deres Kontrol med Fabrikbørnenes Alder, Arbejdsduelighed m. m. let bliver rent formel.

Inspektørerne har hver Uge at afgive en nøjagtig

Beretning om deres Virksomhed til the Chief Inspector. Desforuden afgiver de en aarlig Beretning. The Chief Inspector aflægger for Statssekretæren en aarlig Beretning, der offentliggøres ved Trykken og udkommer i Bogform til en billig Pris. I disse Beretninger finder man altid visse Spørgsmaal særligt behandlede og belyst ved Citater af Breve fra Inspektørerne. Sagen er den, at the Chief Inspector hvert Aar fremhæver endel Spørgsmaal, som han ønsker, at de ham underordnede Inspektører særligt skal rette deres Opmærksomhed paa. »Saaledes danner Inspektørerne en permanent Enquête til Studiet af de paagældende Spørgsmaal, og deres Chef er paa en vis Maade Ordfører.« »Denne i og for sig fortræffelige Indretning har dog ogsaa sin Skyggeside. Eftersom the Chief Inspector alene forfatter Beretningen og ubetinget forføjrer over det Materiale, hans Underordnede har leveret ham, kan man af Beretningerne egenlig kun lære den enkelte Mands Anskuelse at kende. Af Inspektørernes Beretninger tager han maaske kun det, der tjener til at støtte hans Anskuelse, og tager intet Hensyn til det øvrige. Klager derover kan man ofte høre fra Inspektørerne.« Faren ved Centraliseringen er jo netop Ensidsigheden, Manglen paa tilstrækkelig Hensyntagen til alle de Momenter, der burde komme i Betragtning. Men i det Hele er jo dog Fordelene ved Fabrikinspektionens Centralisering overvejende: den er en Betingelse for, at alle de det Offenliges Tilsyn undergivne Arbejdssteder behandles ligeligt — hvilket netop er den første Fordring, der maa stilles til en Fabrikinspektion —, og den letter Bearbejdelsen af de under Inspektionen indsamlede Erfaringer. Uden Centraliseringen vilde de engelske Fabrikinspektører næppe være komne til at øve saa stor Indflydelse paa Lovgivningen, som den, de faktisk kom til at øve: til den enkelte Inspektørs individuelle Anskuelser vilde der næppe være blevet taget det Hensyn som det, der maatte tages til den samlede Inspektions.*)

Ifølge det ovenfor Anførte maa man vente i de forskellige Aars Beretninger at finde forskelligtarterede Spørgsmaal særligt fremdragne. Den af the Chief Inspector sidst afgivne Beretning (til 31te Oktober

*) Adler, l. c. passim.

1885)*) er ikke særlig interessant, men den kan altid benyttes som Prøve paa, hvorledes Beretningerne nu ser ud:

Den præsenterer sig som en lille Bog i almindeligt Oktavformat, paa 159 Sider, og sælges for 10 d. Den allerstørste Del af Bogen (de 136 Sider) er optaget af en tabellarisk Oversigt over alle de Sager for Overtrædelser af Fabrikloven, der er forfaldne i det forløbne Aar. Der angives her Navnene paa de Personer, mod hvem Sagerne var anlagte, Stedet, hvor Sagerne forefaldt, Lovovertrædelsens Art, den idømte Straf og de særlige Bemærkninger, der kan være Anledning til.

Sin Beretning for 1885 aabner the Chief Inspector, Alexander Redgrave, med nogle Uddrag af Inspektørernes Beretninger til Belysning af den økonomiske Situation, »the condition of trade«. Her en enkelt Prøve:

Mr. Coles, Superintending Inspector for Manchester og de store Industribyer i Lancashire beretter om Bomuldsindustrien: »I Oldham og dets Omegn stod Bomuldsspinderierne næsten stille i 13 Uger paa Grund af en Strike, som Spørgsmaal om Arbejdslønnen havde fremkaldt. 144 Fabrikker havde standset, 80 Aktieselskaber og 64 Enkeltfirmaer. Forraadene af Garn maa ved Strikens Begyndelse have været meget store; thi skønt omtrent syv Millioner Tene stod stille, steg Prisen næppe, og jeg hørte, at selv da Striken ophørte, var der paa nogle Steder store Forraad tilovers. Dette beviser uden Tvivl, at paa Grund af den store Mængde nystiftede Fabrikker i Oldham og Omegn er Produktionen voxet for stærkt, uden at ny Markeder er blevne aabnede: Produktionen har, kort sagt, været større end Efterspørgslen. Hvis ny Markeder ikke aabnes, vil Bomuldsforretningen ikke trives; alle Anstrængelser skulde, uden politiske Hensyn, gøres for at aabne saadanne Markeder, hvor muligt. Oldham-Fabrikkerne har genoptaget Arbejdet med tarvelige Udsigter. Efter officielle Beretninger er der for Tiden 56 Bomuldsspinder-

*) Report of the Chief Inspector of Factories and Workshops to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department, for the Year ending 31st October 1885. London 1886.

ier i Oldham og Omegn med Underskud paa 85,111 Pd. St. Før jeg forlader dette Emne, maa jeg tilføje, at Striken i Oldham forløb i Fredelighed, og Arbejderne fortjener stor Ros for deres ordenlige Opførsel, især de Arbejdere, som, uden at faa Strikebetaling, bar deres Savn, og de maa have været store, med saa stor Ro og Taalmod ...« Lignende Uddrag af Beretningerne fra de forskellige Inspektionsdistrikter anfører the Chief Inspector adskillige af: undertiden har disse Uddrag mere den økonomiske Situation i Almindelighed til Genstand, undertiden tjener de til udførligere at belyse specielle Industrigrænes Forhold; ofte er de ledsagede af endel Statistik. Forøvrigt holder Beretningen sig overvejende til Omtalen af de forefaldne Ulykkestilfælde.

Tager man Beretningen for dette enkelte Aar for sig, vil man faa et temmeligt tarveligt Indtryk; af Beretninger for andre Aar kan man have mere Udbytte, og tager man en hel Samling af de engelske Beretninger, vil man i den finde et stort Materiale til Belysning af de sociale og økonomiske Tilstande i England. Det er en bekendt Sag, hvorledes Karl Marx forstod at benytte dette Materiale. Hans store Værk er et Vidnesbyrd om, i hvilken Gæld den sociale Viden-skab staar til den engelske Fabrikinspektions praktiske Mænd. Som tidligere anført her i Tidsskriftet*) lod Rodbertus i et Brev til Rudolf Meyer falde den Ytring, at de »engelske Fabrikinspektører ikke har hjulpet Arbejderne«, men blot »leveret Marx Materiale«, — af hvilken Grund Marx »holdt saa meget af dem«. Der er for det første en Modsigelse i at sige: at Inspektørerne »ikke har hjulpet Arbejderne«, men blot hjulpet Marx med at skrive »das Kapital«, — thi dette Værk har utvivlsomt været »en Hjælp« i Arbejderspørgsmaalet, og for saa vidt har Inspektørerne da i alt Fald indirekte hjulpet Arbejderne**). Det er for det andet

*) Aarg. 1885, S. 473.

**) Her kan der maaske mindes om, at da man i Norden begyndte at arbejde for Indførelsen af en Fabriklovgivning, da det første nordiske Industrimøde i 1872 havde Sagen for, appellerede Dr. Hornemann, der indledede Diskussionen om denne Sag, særligt til Marx, — med hvis Tendens han forøvrigt ikke kunde mistænkes at sympathisere. Gennem Marx som Mellemand fandt de engelske Erfaringer Vej ogsaa til os.

urigtigt at betegne denne Hjælp til Socialforskningen som ringe. Det er tværtimod en meget betydelig Gerning. Og for det tredje har Inspektørerne og deres Beretninger været en stor Hjælp for Arbejderne — længe inden »das Kapital« saa Lyset. De Skildringer af Arbejdernes Kaar, som Inspektørerne udkastede i deres Beretninger, gjorde mægtigt Indtryk paa den offentlige Mening og dens Repræsentanter i det engelske Parlament. Der maatte tages Hensyn hertil, og den Udvikling af Fabriklovgivningen, der fra 1833 — efter at Fabrikinspektionsinstitutionen var bleven indført — fandt Sted i England, skyldes hovedsagelig netop Fabrikinspektørerne og deres Beretninger. Men Englands Exempel har virket bestemmende for adskillige andre europæiske Stater. Hvis man da overhovedet billiger den moderne Fabriklovgivning og erkender, at den er i Arbejdernes Interesse, maa man ogsaa indrømme, at Inspektørerne, idet de aabent og tydeligt fremlagde deres Erfaringer og Iagttagelser for Offenheden, hjalp Arbejderne, — og sikkert adskilligt mere end den Art »Lønningsinspektører«, som Rodbertus drømte om, vilde kunde gøre det, — og de engelske Arbejdere har atter, som Marx udtrykker det*), overhovedet været den moderne Arbejderklassens »Preisfechter«.

Hvad sluttelig angaar det industrielle Omraade, hvorfra de engelske Inspektører kan indhente deres Erfaringer, saa er ifølge Loven saagodtsom hele Industrien underkastet det Offenliges Tilsyn, nemlig ikke blot »factories«, men ogsaa »workshops«, ja endog »domestic workshops«. Faktisk reduceres Omraadet dog betydeligt, dels fordi der er for faa Inspektører til at overskue hele dette kolossale Omraade, dels fordi Vanskeligheder af forskellig Art stiller sig i Vejen, især ved Tilsynet af de smaa og de hjemlige Værksteder: en virkelig Inspektion er vel kun »factories« og de større Værksteder underkastede. Men selv saaledes indskrænket, er Omraadet dog altid saa stort, at de Erfaringer, der kan indsamles fra det, bliver af meget betydelig Rækkevidde.

*) Marx, »das Kapital« I, S. 294. (Udg. af 1883.)

Medens den engelske Fabrikinspektion rækker tilbage til 1833, altsaa er mere end et halvt Aarhundrede gammel, indførtes den tyske først ved Loven af 17de Juli 1878. Ganske vist havde allerede en Lov af 16de Maj 1853 om Børns og unge Menneskers Arbejde i Fabriker for Preussens Vedkommende indført Fabrikinspektør-Institutet; ganske vist havde endog Love af ældre Dato givet Bestemmelser om et offentligt Fabriktilsyn, ja endog fra 1723, 1724 og følgende Aar kendte Preussen Fabrikinspektører;*) — men Beretninger fra disse Fortidens Fabrikinspektører er ikke blevne offentliggjorte (med Undtagelse af nogle faa fra Halvfjerds-erne), og obligatorisk blev Institutionen (som ogsaa Baden og Sachsen havde adopteret i Begyndelsen af Halvfjerds-erne) i hele Tyskland (med et Par ganske ubetydelige Undtagelser) først ved den nævnte Lov af 1878. (• Gewerbe-Ordnung, § 139 b.)

Men foruden Aldersforskellen bestaar der andre, meget vigtige, Forskelligheder mellem den engelske og den tyske Fabrikinspektion. Der bestaar baade Forskelligheder med Hensyn til det Omraade, hvorover Inspektionen strækker sig, og med Hensyn til dens Organisation. Og selvfølgelig træder disse Forskelligheder tilsyne i Beretningerne.

Den engelske Fabriklovgivning har, som bekendt, arbejdet sig frem Skridt for Skridt: fra kun at have omfattet et snævert afgrænset Omraade, har den bredet sig over stedse større Omraader og givet stedse fyldigere Bestemmelser, og nu er den naat frem til at omfatte næsten hele Industrien, omend i forskellig Grad. Vel er der nu ingen Tvivl om, at Inspektionen for en stor Mængde Arbejdssteders Vedkommende er ganske ufuldstændig; — alligevel kan dog de engelske Inspektører af og til faa Lejlighed til at gøre lagttagelser — og altsaa til i deres Beretninger at fremdrage dem for Offenheden — paa Omraader, hvorfra f. Ex. de tyske Inspektører er ganske udelukkede. De tyske Inspektører har at holde sig til Fabriker og fabriklignende

*) Thun, Beiträge zur Geschichte der Gesetzgeb. u. Verwalt. zu Gunsten der Fabrikarbeiter in Preussen, i Zeitschr. d. kgl. preuss. statist. Bureaus, 1877; — og Elster, die Fabrikinspektionsber. u. die Arbeiterschutzgesetzgeb. in Deutschl., i Jahrb. f. N. O. u. St., N. F. XI (1885) p. 396.

Værksteder, Værfter o. lign. Paa dette Omraade har de dels den Opgave at paase, at Lovens Forskrifter vedrørende Børns, unge Menneskers og Kvinders Arbejde overholdes, dels virker de med ved Tilsynet med de Indretninger, der skal træffes for saavidt muligt at sikre Arbejdernes Liv og Sundhed mod Fare. Forsaa-vidt angaar Arbejdet i Bjergværker, underjordiske Gruber o. lign. er Inspektørernes Kompetence noget mere begrænset; og Tilsynet med Arbejdet her er overladt til særlige Embedsmænd, henhørende under Bjergværks-administrationen.

Hvad der i Tyskland særligt ankes over, er imidlertid Inspektionens Uensartethed og Mangelen paa Centralisation. Allerede et Blik paa de cirka 50 Inspektionsdistrikter, som det tyske Rige er delt i, vil give Anelser om, at Inspektionen kun meget ulige kan gennemføres paa de forskellige Steder. Ikke faa Distrikter er ikke saa store som Fyn, og har Befolkninger paa kun 100-, 200-, 300-, 400- og 500,000 Indb.; — men der er adskillige andre Distrikter, hvis Areal er omtrent saa stort som hele Danmarks, med Befolkninger, der er adskilligt større end hele den danske, og hvis Fabriker udgør et Tal, der er adskillige Gange større end Tallet paa samtlige danske Fabriker. I saa store Distrikter bliver det ikke muligt for en enkelt Inspektør at gennemføre mere end en partiel Kontrol, og hans Beretninger kommer da ogsaa til at lide derunder: den giver intet fuldstændigt Billede, kun Stumper og Stykker. Men ikke blot afstedkommer Distrikternes meget forskelligartede Beskaffenhed megen Ulighed i Tilsynet; ogsaa Manglen paa Overledelse og paa Samarbejden har denne Virkning. Rigtignok er den tyske »Gewerbe-Ordnung« en Rigslov; — men Tilsynet med dens Fabriklovbestemmelser er ikke overdraget til Rigs-Embedsmænd, men til Enkeltstaternes Embedsmænd. Hvad der fra Rigets Side gøres, indskrænker sig til, at »das Reichshandelsamt« samler alle de indløbne Beretninger — tildels kun uddragsvis — i et Bind, og at det forsyner dette Bind med en fælles Indholdsoversigt. Om noget Fællesarbejde mellem Inspektørerne er der (tildels bortset fra Sachsen) for Størstedelen ikke Tale. I den ene Del af Tyskland opfatter Inspektøren sin Bestilling paa én Maade, i den anden Del paa en anden Maade. I Württemberg besørges Inspektionen af en

»Geheimer Ober-Regierungsrath«, der har mange andre Ting at passe, og som maaske kun kan ofre 8—14 Dage om Aaret til Inspektionen; kun en meget lille Del af Landets Fabriker faar han overhovedet Tid til at inspicere; — i Preussen arbejder de saakaldte »Gewerberräthe« ganske anderledes. Og selv i den samme Stats forskellige Provinser kan Inspektørerne indtage en meget forskellig Stilling (saaledes i Preussen). Gennemgaaende fører Løsheden i Organisation og Manglen paa Enhed med sig, at det der bringes ud af Inspektionen, ganske beror paa Inspektørernes individuelle Skøn.*)

Efter det Ovenstaaende vil man forstaa, at de tyske Beretninger er saa uensartede, at det for det større Publikum bliver umuligt ved Hjælp af dem at danne sig noget Totalbillede af de paagældende Forhold i det hele Rige; — men skal Rigets »Arbejderbeskyttelseslovgivning« forandres, hvad jo ofte nok er blevet anbefalet i og udenfor Rigsdagen, vilde det jo netop være af stor Betydning, om Beretningerne kunde sætte hele det store Publikum, der har Indflydelse paa Rigsdagens Beslutninger, i Stand til at danne sig et samlet Billede. For Lægfolk er dette, som sagt, nu umuligt, og for Fagmænd i Grunden ogsaa, om det end maa indrømmes, at f. Ex. Elster i den citerede Afhandling ud af Beretningerne har vidst at drage en Række interessante Bidrag til Belysning af Spørgsmaalene om en eventuel Forandring af Arbejderbeskyttelseslovgivningen. Men er det end saa, at det ikke ret vel lader sig gøre ud af de uensartede Beretninger at faa noget Samlet, der har Gyldighed for det hele Rige, saa vil Beretningerne, tagne enkeltvis, dog meget ofte kunne læses med Nytte.

Der er nu for Exempel de bayerske Beretninger. Bayern, der i Areal er to Gange saa stort som Danmark, og har $2\frac{1}{2}$ Gange flere Indbyggere, er blandt de tyske Stater særligt stifmoderlig behandlet, forsaavidt angaar Tallet paa Fabrikinspektører. Det har kun tre. Disses Beretninger udgør — for Aaret 1885 — tilsammen en Bog paa 132 Sider, der sælges til den noget høje Pris M. 2,20, og offentliggøres for sig paa det bayerske Indenrigsministeriums Foranstalt-

*) Jfr. Adlers og Elsters ovenanf. Afhandlinger.

ning.*) Vi tager af disse Beretninger den af Münchener-Inspektøren afgivne for os. Dens Ordning er denne:

I. »Allgemeines«. Derunder findes Bemærkninger om den industrielle Situation og om den af Inspektøren i det paagældende Aar udfoldede Embedsvirksomhed, betragtet som Helhed. — II. »Jugendliche Arbeiter, Arbeiterinnen und Arbeiter im Allgemeinen«. A. Herunder nogle statistiske Data vedrørende de unge Arbejdere, Bemærkninger om Lovens Overholdelse, og andre Bemærkninger, Inspektøren maatte finde Anledning til. I Beretningen for 1885 fremsætter Inspektøren saaledes særligt nogle Bemærkninger om det »Lehrlingsausbeuterei«, der almindeligt gaar i Svang. B. Paa samme Maade fremstilles her de kvindelige Arbejders Forhold, og under C. Arbejdernes overhovedet. I Beretningen for 1885 dvæler Inspektøren her særligt udførligt ved Arbejdstiden, og — vel at mærke — han indskrænker sig ikke til blot at anføre de tørre Fakta, men fremsætter ogsaa sine subjektive Formeninger med Hensyn til den Indflydelse, som en større eller en kortere Arbejdstid i de forskellige Fag har paa Arbejdernes Sundhed saavel som paa deres Arbejdsevne. De faktiske Oplysninger refererer sig ikke udelukkende til hele industrielle Grupper eller Fag, men ofte gives der ogsaa Oplysninger om enkelte Fabriker. Exempelvis omtales, at i nogle store bayerske Papirfabriker, hvor der arbejdes 12 Timer hver Dag, Søndag medregnet, og hvor Arbejderne altsaa aldrig vilde faa en hel Søndag fri, er der truffet den Ordning, at med visse Mellemrum arbejder Arbejderne saa mange Timer ud over de reglementerede 12 — indtil 24 Timer i Træk —, at de kan faa hveranden Søndag helt fri. — III. »Schutz der Arbeiter vor Gefahren«. Først berettes om Ulykkestilfældene, og hvad der gøres for at forebygge dem, dernæst om sundhedsskadelige Indflydelser. Ogsaa her ikke blot statistiske Oplysninger, men ogsaa Raad og Vejledning. — IV. »Schutz der Nachbarn genehmigungspflichtiger Anlagen«. — V. »Wirthschaft-

*) Die Jahresberichte der k. bayerischen Fabrik-Inspektoren für das Jahr 1885. Mit einem Anhang betr. den Vollzug d. Gewerbe-Ordn. beim Bergbau. München, Theodor Ackermann, 1886.

liche und sittliche Zustände der Arbeiterbevölkerung; Wohlfahrtseinrichtungen; Verschiedenes. — Beretningen slutter med diverse tabellariske Oversigter. Det ses af dem bl. a., at Tallet paa de inspicerede Fabriker i 1885 var 364 med c. 23,000 Arbejdere (hvoraf ca. 200 Børn mellem 12 og 14 Aar, og 1450 unge Mennesker mellem 14 og 16 Aar); — men i Distriktet antoges der at være over 1700 Fabriker med over 54,000 Arbejdere (hvoraf c. 40,000 mandlige). I hele Danmark, der netop har samme Areal og næsten samme Indbyggerantal som det bayerske Distrikt, stod i 1885 under det Offenliges Tilsyn 739 Arbejdssteder med ca. 25,000 Arbejdere (hvoraf ca. 2500 Børn fra 10—14 Aar og ca. 2600 unge Mennesker fra 14 til 18 Aar).

De andre Inspektørers Beretninger er ordnede efter samme System som den her eksempelvis fremdragne; men den Udførlighed, hvormed Skemaets enkelte Rubriker er udfyldt, er meget forskellig; og naturligvis har den ene Inspektør gjort Iagttagelser af en Art, den anden af en ganske anden; eller den ene finder Anledning til at dvæle ved andre Forhold end den anden. Om den ydre Ordning end er ens, bliver Indholdet dog forskelligt.

Det tyske FabrikinspektoratInstitut strækker sig ikke over et saa stort industrielt Omraade som det engelske; det er udrustet med utilstrækkelige Kræfter og dets hele Organisation er, som ovenfor antydet, mangelfuld. De Beretninger, der offentliggøres, er ikke nær saa fyldige som de østrigske, — men, naar Alt kommer til Alt, nægtes kan det dog ikke, at Socialforskeren ogsaa i dem vil finde et overordenligt rigt Materiale.

Netop ét Aar før Fabrikinspektorat-Institutet gjordes obligatorisk for hele det tyske Rige, blev det i Schweiz udvidet fra kun at have bestaaet i enkelte Kantoner til at omfatte det hele Edsforbund: den 23de Marts 1877 udkom den schweiziske Forbundslov angaaende Arbejde i Fabriker og den 1ste Januar 1878 traadte den i Kraft.

Ifølge Lovens § 17 paahviler Lovens Gennemførelse Kantonernes Regeringer. Disse er forpligtede til at meddele Forbundsraadet de nødvendige statistiske Oplysninger om de Fabriker, der findes i de respektive Kantoner. De har ogsaa til Forbundsraadet at afgive Beretning om deres Virksomhed vedrørende Lovens Gennemførelse, om de derved bemærkede Fremtoninger, om Lovens Virkninger osv.

Om Fabrikinspektionen hedder det i § 18: »Forbundsraadet øver Kontrol med Lovens Gennemførelse. Til dette Øjemed udnævner den Inspektører, og fastsætter disses Pligter og Rettigheder. Forbundsraadet kan desuden, hvis det anser det for nødvendigt, anordne Specialinspektører med Hensyn til enkelte Industrigrene eller Fabriker.«

For Tiden er Schweiz delt i 3 Inspektionskredse, hver med sin Inspektør. Disse Inspektører er sideordnede og sorterer hver for sig direkte under det schweiziske Handels- og Landbrugsdepartement. »Skønt saaledes ingen bureaukratisk Overordnelse finder Sted, behersker dog en enkelt Mands Aand den hele Institution, — Fabrikinspektør i 1ste Kreds, Fridolin Schulers. Denne Mand, der i mange Aar var Læge i Mollis, overtog allerede i 1867 Fabrikinspektionen i sit Hjemsteds-kanton, Glarus, hvor han har opnaaet de bedste Resultater. Da Forbundet skulde udarbejde en Lov, var det atter Schuler, der i første Række medvirkede ved Udarbejdelsen, og da det gjaldt at gennemføre Loven, henvendte Regeringen sig til ham, som den Eneste, der var i Stand til at gribe ind med fornøden Sagkundskab. Han beviste sit Fædrelandssind ved at opgive sin indbringende Praxis for at overtage Inspektionen.« Han skildres overhovedet som en for sin Stilling aldeles usædvanligt skikket Personlighed; det er ham, der har hævet den schweiziske Fabrikinspektion til et saa højt Standpunkt, — ham, der overhovedet har gjort den til, hvad den er, og Adler, der i de varmeste Ord udtaler sig om hans Forstand, Kundskaber og Takt, bemærker, at den schweiziske Inspektion, derved at denne enkelte Personlighed faktisk behersker den, har opnaaet det Væsenlige ved Centralisationen, omend Formen mangler.*)

*) Adler, l. c. p. 228 fg. Om Lønningsforholdene oplyser

Som ovenfor anført foreskriver Loven, at Kantonalregeringerne til Forbundsraadet skal indsende Beretning om Lovens Gennemførelse, dens Virkninger osv. Disse Kantonalregeringernes Beretninger offentliggjordes første Gang i 1883, omfattende de fem Aar 1878—82. Anden Gang udkom de i 1885, omfattende de to Aar 1883 og 1884. Meningen er nu, at de skal udkomme hvert andet Aar; de udgives af det schweiziske Handels- og Landbrugsdepartement. Men ogsaa Inspektørerne afgiver naturligvis Beretninger. Ogsaa disse udkommer hvertandet Aar, gældende for to Aar. Regeringsberetningerne og Inspektionsberetningerne skifter saaledes med hverandre: det ene Aar den ene Art Beretninger, det næste Aar den anden.

Den sidst offentliggjorte Samling Regeringsberetninger er forsynet med en tabellarisk Oversigt over Antallet af de Etablissementer, der ved Udgangen af 1884 var underkastede Fabrikloven, og over Antallet af de i dem beskæftigede Arbejdere, fordelte dels mellem de forskellige Kantoner, dels mellem de forskellige Grupper af Industrigrene. Det fremgaar deraf, at paa det nævnte Tidspunkt stod i Schweiz ialt næsten **3000** (nøjagtigt 2969) Etablissementer under Fabrikloven, med godt og vel **140,000** (nøjagtigt 141,737) Arbejdere. Det kan maaske have nogen Interesse ligeoverfor disse Tal fra det lille Schweiz at stille de tilsvarende Tal fra det ganske vist endnu mindre Danmark: i hvert af de to sidste Aar (o: 1884 og 1885) henhørte under Arbejds-tilsynet i Danmark c. 730 Arbejdssteder med c. 25,000 Arbejdere. Medens altsaa i Schweiz 5 pCt. af hele Landets Totalbefolkning er undergivet det offentlige Fabriktilsyn, er Forholdstallet for Danmarks Vedkommende kun c. $1\frac{1}{4}$ pCt. Ja selv om man vilde sammenligne det schweiziske Forholdstal med Forholdstallet fra det Sted i Danmark, hvor Industrien hovedsagelig er koncentreret, København, vilde hint Tal fra det hele Schweiz rage betydeligt højere op end det københavnske Forholdstal. Mellem de enkelte schweiziske Kantoner er der imidlertid store Forskelligheder: medens i Uri,

Adler, at Inspektørernes Gage er 6000 fr. om Aaret, hvorhos de for hver Rejsedag faar 5 fr., for hver udenfor Hjemmet tilbragt Nat 7 fr. og desforuden Erstatning for de effektive Rejsedgifter.

Wallis, Obwalden og Freiburg kun mellem 0,3 og 0,8 pCt. af Befolkningen er under Tilsyn, medens i Graubünden, Tessin, Nidwalden, Luzern, Waadt, Neuenburg, Bern, Genf, Schwyz og Appenzell J.-Rh. kun mellem 1 og 3,3 pCt. er under Tilsyn, findes der i de øvrige Kantoner følgende Forholdstal:

	pCt. af Befolkn. under Fabr. Tilsyn
Basel-Land	5,3
Aargau	6,6
Schaffhausen	6,6
Appenzell A-Rh.	8,0
Solothurn	8,1
Zug	8,5
Thurgau	8,8
Zürich	9,9
St. Gallen	10,0
Basel-Stadt	15,1
Glarus	25,1

Dette er Forholdstal, som man ikke mange Steder træffer Magen til.

De største absolute Tal paa Arbejdere og Fabriker findes i følgende Kantoner:

	Arbejdere	Fabriker
Kanton Zürich	31,343	432
— St. Gallen	21,003	733
— Aargau	13,098	248
— Bern	13,000	215
— Basel-Stadt	9,859	117
— Thurgau	8,748	312
— Glarus	8,591	73

Man ser, at det ovenfor anførte paafaldende Forholdstal for det lille Glarus skyldes Tilstedeværelsen af nogle faa store Fabriker. Men man ser ogsaa, at St. Gallen (hvis Befolkning er $\frac{1}{10}$ af Danmarks) har ligesaa mange Fabriker under Tilsyn (med næsten ligesaa mange Arbejdere) som hele Danmark. Og i Kanton Zürich (hvis Befolkning er mellem $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{7}$ af Danmarks) er det Antal af Arbejdere, som det Offentlige faar Tilsyn med, endog betydeligt større end det tilsvarende Tal for hele Danmark.*)

*) Folkemængden i de 25 schweiziske Kantoner (resp. Halv-

De Industrigrupper, hvorunder forholdsvis de fleste Fabriker og Arbejdere hører, er Væverier og Spindierier, Broderifabriker, Metalindustri, Ur-, Bijouteri- samt Spilledaasefabriker: Af de ca. 3000 Fabriker og c. 140,000 Fabrikarbejdere i Schweiz faldt nemlig

	pCt. af Fabrikerne	pCt. af Arbejderne
paa Spindierier og Væverier.....	18 ₁₀	39 ₁₇
— Broderifabriker.....	35 ₄	13 ₉
— Metalindustri.....	8 ₁₅	11 ₁₀
— Ur-, Bijouteri- og Spilledaasefabr.	4 ₉	7 ₁₅

Derefter fulgte Farverier, Papirindustri samt Bogtrykkerier. Tobaksindustrien osv. Men mellem de forskellige Kantoner er der naturligvis store Forskelligheder: Spindierierne og Væverierne findes især i Zürich, Glarus, Basel, St. Gallen, Aargau; — Broderierne aldeles overvejende i St. Gallen, dernæst i Thurgau og Appenzell, medens de andre Kantoner enten ganske eller dog næsten ganske mangler denne Industri; — Metalfabrikerne findes navnlig i Zürich; — Ur- og Bijouteri- samt Spilledaasefabrikerne især i Bern, Solothurn, Neuchâtel og Genf.

Imidlertid maa man jo ved Bedømmelsen af Tal som de ovenanførte være paa det Rene med, hvad der forstaas ved Fabrik. Den schweiziske Lov siger (§ 1), at som »Fabrik«, paa hvilken Fabrikloven finder Anvendelse, maa »enhver industriel Anstalt betragtes, hvor der samtidigt og regelmæssigt beskæftiges et Fler-tal af Arbejdere udenfor deres Boliger i sluttede Rum«. Men denne Definition er just ikke af en saadan Beskaffenhed, at den udelukker Tvivl, — tværtimod! — og i den citerede Paragraf tilføjes det da ogsaa meget viselig, at »naar der hersker Tvivl, om en industriel

kantoner) var den 1. Decbr. 1880 følgende: Kanton Bern 532,000, Zürich 318,000, Waadt 239,000, St. Gallen 210,000, Aargau 199,000, Luzern 135,000, Tessin 131,000, Freiburg 115,000, Neuchâtel 104,000, Genf 102,000, Wallis 100,000, Thurgau 100,000, Graubünden 95,000, Solothurn 80,000, Basel-Stadt 65,000, Basel-Landschaft 59,000, Appenzell A. R. 52,000, Schwyz 51,000, Schaffhausen 38,000, Glarus 34,000, Uri 24,000, Zug 23,000, Unterwalden o. d. W. 15,000, Appenzell J.-R. 13,000, Unterwalden n. d. W. 12,000. (Hele Schweiz 2₁ Millioner.)

Anstalt er at betragte som Fabrik, saa afgøres Sagen definitivt af Forbundsraadet, efter at Beretning fra Kantonalregeringen er bleven indhentet.*

Da Loven i 1878 var traadt i Kraft, foretog de tre Inspektører først i Fællesskab en Række Inspektionsrejser over hele Edsforbundet; de vilde, under Schulers Ledelse, se at sætte sig saaledes ind i deres Bestilling, at de paa en ensartet Maade kunde varetage den. Om disse fælles Inspektionsrejser afgav de udførlig Beretning*), og det første Spørgsmaal, de i denne Beretning tager for sig, er Spørgsmaalet om, hvilke industrielle Anstalter der skal betragtes som Fabriker. Noget Svar paa Spørgsmaalet i Almindelighed finder man rigtig nok ikke her, kun en Anerkendelse af den Sætning, at »fremfor Alt skal Hensyn til Arbejdernes Liv og Sundhed være afgørende«; — derimod prøves det med Hensyn til nogle specielle Industriegrene, Møller, Bryggerier, Blegier, Bogtrykkerier m. m. Med Hensyn til Statens industrielle Anstalter fremhæves det her, hvor urigtigt Staten vilde handle, om den unddrog dem fra Inspektørernes Tilsyn. — I Beretningerne dukker Spørgsmaalet atter og atter op. Inspektøren for 2. Kreds oplyser i sin Beretning for 1880: »I de med Fabriklovens Gennemførelse betroede Kredse er det grundigt blevet diskuteret, om den paagældende Industris Art eller dens Farlighed eller Forretningens Omfang eller Tallet paa de deri beskæftigede Arbejdere skulde være afgørende ved Spørgsmaalet, om en industriel Anstalt falder ind under Loven . . . Som Regel er følgende Grundsætning bleven opstillet: Som »Fabriker« er at betragte saadanne Anstalter, hvor der anvendes Motorer og Transmissioner, hvor der drives sundhedsskadelige Industrier, hvor der anvendes Kvinder og unge Mennesker under 18 Aar, hvor der arbejder over 5 Arbejdere, og hvor forøvrigt de i Fabriklovens § 1 nævnte Betingelser er tilstede. I Forretninger, der ikke er farlige for Sundheden, hvor der hverken findes Kvinder eller unge Mennesker eller Motorer, antages et Minimum af 25 Arbejdere som det afgørende ved Spørgsmaalet, om Forretningen falder ind under Loven.« Men dette er kun »Reglen«; —

*) Bericht der eidgenössischen Fabrikinspektoren über ihre gemeinsamen Inspektionsreisen. Bern, 1879.

der er altsaa Undtagelser. I Beretningerne findes en Mængde Exempler anførte paa, hvorledes de Industri-drivende anspænder deres Opfindsomhed for at finde Udveje til at slippe bort fra Fabrikloven. Imidlertid bemærker Inspektøren i 1. Kreds i sin Beretning for 1884—85, at »nu er der saa temmeligt blevet gjort Ende paa de evindelige Indvendinger mod Betegnelsen som Fabrik.«

Inspektørernes sidst offentliggjorte Beretninger*) fylder en Bog paa 135 Sider. Afsnit I indeholder »Allgemeines«, dels almindelige Bemærkninger om den udfoldede Inspektionsvirksomhed, dels Bemærkninger om Industriens Forhold i Almindelighed eller om enkelte vigtige Industrigrenes. I Afsnit II skildres Fabriklokalernes Beskaffenhed, deres Luftrum, Belysning, Ventilation, Renligholdelse osv. — Afsnit III omhandler de Farer, Arbejdernes Liv og Sundhed er udsat for, de forefaldne Ulykkestilfælde, Maskinernes Indhegning o. lign. — Afsnit IV behandler Forhold vedrørende Arbejderlister, Fabrikordninger, Lønningsbetalinger og Arbejdstiden. — Kvinde- og Børnearbejdet omhandles særskilt i Afsnit V. — I Afsnit VI omhandles Lovens Gennemførelse ved Avtoriteterne. — Endelig omhandles i Afsnit VII, hvad der er gjort for Tilvejebringelsen af Arbejderboliger, Syge- og Sparekasser, Spiseanstalter, Forbrugsforeninger, Aftenskoler m. fl. »Velfærdsindretninger« — Det fortjener at fremhæves, at Beretningerne er forsynede med Illustrationer: af Arbejderboliger, Beskyttelsesindretninger ved Maskiner m. m. findes adskillige Afbildninger.

Inspektørernes Beretninger suppleres af Kantonal-regeringernes**). Disse 25 Beretninger er saavel kvalitativt som kvantitativt meget forskellige: i 1883—84 leverede St. Gallen den udførligste Beretning (ca. 30 Sider), dernæst Bern og Zürich. De øvrige var for Størstedelen meget magre. I Beretningen fra St. Gallen er der f. Ex. en detailleret Redegørelse for alle de

*) Berichte über die Fabrikinspektion in der Schweiz 1884 u. 1885. Aarau (H. R. Sauerländer), 1886.

**) Bericht der Kantonsregierungen über die Ausführung des Bundesgesetzes betr. die Arbeit in den Fabriken, 1883 u. 1884. Aarau (H. R. Sauerländer), 1884.

Ulykkestilfælde, der i Beretningsaaaret forefaldt i Kantonet, — det vil sige, forsaavidt de kom til Myndighedernes Kundskab, hvilket rigtignok kun gælder om maaske en Tredjedel af de virkelig forefaldne Ulykkestilfælde. Der anføres her Ulykkestilfældets Tid og Sted, hvad der foraarsagede det, den Tilskadekomnes Alder og Arbejde, Legemsbeskadigelsens Art, hvorlænge den Tilskadekomne var arbejdsudygtig, hvad Følgen af Ulykkestilfældet blev, og hvilken Erstatning den Tilskadekomne fik. Her et Exempel: den 23de Maj 1884 fandt i Tablat i en Tegifabrik ved et Svinghjul et Ulykkestilfælde Sted; den Tilskadekomne var født 1864, var Fyrbøder, den lille Finger paa den højre Haand reves af og fjerde Finger kvæstedes; i 43 Dage var han fuldstændigt, og i 14 tildels ude af Stand til at arbejde; han helbrededes med Tab af den lille Finger, og fik 1700 Francs udbetalt i Erstatning; men Skadeserstatningsspørgsmaalet maatte afgøres af Domstolene, og de i den Anledning fremsatte Argumenter *pro* og *contra* refereres i Beretningen. — Disse Kantonsregerings-Beretninger er ogsaa i den Henseende af Interesse, at de indeholder endel Oplysninger om den Stemning, den schweiziske Fabriklov møder i forskellige Kredse. De kantonale Regeringsavtoriteter er ingenlunde alle Loven gunstigt stemte; Arbejdsgiverne er det naturligvis heller ikke, og om selve Arbejderne paastaas det, at de ofte har kun lidet sympathetiske Følelser for denne Lov, hvor velment den end erkendes at være. Adskillige af Regerings-Beretningerne søger at motivere disse mindre velvillige Følelser.

Ifølge Loven har de schweiziske Inspektører at holde sig til et mere begrænset industrielt Omraade end de engelske og de østrigske; thi medens Loven for disse har aabnet næsten hele Industrien, fastsætter den schweiziske Lov visse Grænser, navnlig den, at der i de det Offenliges Tilsyn underkastede Arbejdssteder samtidigt og regelmæssigt skal arbejde — udenfor deres Bolig! — et »Flertal af Arbejdere«, (3: i Praxis, som vi saa ovenfor, enten over 5 eller over 25 Arbejdere). Men trækker i Schweiz Loven saaledes visse Grænser — der helst ikke burde være dragne! —, saa medfører paa den anden Side de schweiziske Forholds Lidenhed, at hele det Omraade, der ligger indenfor

de af Loven stukne Grænser, virkeligt kan blive taget under Observation. Hvad saa Loven end siger, har Inspektørerne i de smaa Lande i Kraft af de faktiske Forhold den Fordel fremfor Inspektørerne i de store Lande, at de kan overskue hele det Omraade, der er aabnet for dem. I Østrig og England har Loven aabnet et uhyre stort Omraade for Inspektørerne; men de faktiske Forhold forbyder, at det Hele tages under Inspektion. I flere Retninger er det langt lettere for de smaa Lande at anstille socialstatistiske Undersøgelser, — naar de bare vil det. Af flere sociale Forhold er det de smaa Lande muligt at give et langt fuldstændigere Billede, end de store Lande kan det. De schweiziske Inspektører har erkendt dette. De har forstaaet, at naar der forlanges Beretninger af dem, og naar disse Beretninger skal offentliggøres, maa Meningen aabenbart være, at Beretningernes Form, Omfang og Indhold skal være af en saadan Beskaffenhed, at det store Publikum virkelig kan læse dem — med Nytte. Det forslaaer ikke at nedskrive nogle faa tørre Tal, som i det Højeste kun en enkelt Fagmand er i Stand til at bringe noget ud af. De lagttagelser, Inspektørerne gør i Embedsmedfør, skal meddeles i Beretningerne, — ogsaa selv om de ikke kan udtrykkes i Tal; Inspektørerne skal ikke være bange for at meddele, hvad de har set paa en livlig og anskuelig Maade, paa en Maade, der kan gøre Indtryk paa det store Publikum, der har Interesse af at komme til en klar Erkendelse af Industriens og de industrielle Arbejderes Forhold. De schweiziske Inspektører vidste, hvad deres engelske Kolleger havde udrettet gennem deres Beretninger, hvorledes de i en iøjnefaldende Grad havde støttet Lovgivningsarbejdet, og hvorledes de havde samlet rigt Stof for Socialforskerne. De schweiziske Inspektører satte sig for at levere Beretninger, der kunde være lige saa nyttige, som de engelske havde været det. Og naar de schweiziske Inspektører nu ser, hvilke udmærkede Beretninger deres Kolleger i Østrig i de sidste to Aar har leveret, saa vil de ogsaa bestræbe sig for at komme op i Højde med dem; — derfor borger den overlegne Aand, der behersker den schweiziske Inspektion. Endelig erkender de schweiziske Inspektører, at da

nu deres Land er saa lille, at dets industrielle Forhold og Arbejderforhold kan overskues, saa bør denne Omstændighed ogsaa drages til Nytte paa en saadan Maade, at deres Beretninger bliver fuldstændigere, end Beretningerne fra de store, vanskeligt overskuelige Distrikter rimeligvis vil kunne blive.

Aleksis Petersen-Studnitz.

Landbefolkningens Dødelighed.

Landbefolkningens Dødelighed i Fyns Stift. Et Bidrag til en
Dødelighedsstatistik for Kongeriget Danmark.

Af Marcus Rubin og Harald Westergaard.

København. P. G. Philipsen. 1886.

Anmeldt

af

Th. Sørensen.

Foruden den videnskabelige Interesse, der er knyttet til denne Undersøgelse, tilsigter den eventuelt at tjene som Vejledning ved Behandlingen af Spørgsmaalet om Arbejder-Forsikring. Stødet til dens Fremkomst gav den Forhandling af Regeringens Forslag til en Alderdomsforsørgelse for Arbejdere, som i 1884 fandt Sted i Nationalekonomisk Forening. Under Forhandlingen fremhævedes det nemlig fra flere Sider, at man kun kendte lidt til Dødeligheden i Arbejderklassen, hvilket gjorde det meget vanskeligt for Tiden at ansætte en passende Præmie for en given Forsikrings Indtræden ved en given Alder. I Forening med Kontorchef Rubin tilbød da Professor Westergaard paa Mødet, at de vilde forsøge paa at tilvejebringe nogle af de i saa Henseende nødvendige Oplysninger. Det er Indfrielsen af dette Løfte, som her foreligger, støttet pekuniært ved redbon Imødekommen af forskellige Privatmænd.

Da Forff. tog fat paa deres Forsøg paa at skabe et Bidrag til en rationel Fremstilling af Dødelighedsforholdene i de forskellige Samfunds-

klasser her i Landet, dels forelaa der, dels var der under Arbejde en Række Undersøgelser af Anmelderen, som i Hovedsagen havde taget Sigte paa en lignende Opgave. Saavel af Hensyn hertil, som fordi Vanskeligheden ved at sikre sig tilforladelige Resultater er større ved Bybefolkningen end ved Landbefolkningen, bestemte Forff. sig til udelukkende at holde sig til denne sidste. At tage hele vor Landbefolkning op til Undersøgelse paa engang, viste sig imidlertid snart uoverkommeligt paa Grund af den Omhu, der anvendtes paa at skaffe et saa paalideligt og homogent Materiale som muligt. De maatte derfor yderligere begrænse sig til Fyns Stift. Men kunne da Dødeligheds-kvotienter fra dette Stift direkte overføres paa det øvrige Land? Herom kan der, som Forff. gøre opmærksom paa, ikke godt være Tale, »dels fordi Befolkningen ikke er ensformigt lagdelt efter Erhverv i Fyn og i det øvrige Land, dels fordi Dødeligheden i Fyn som Helhed er forskellig fra Dødeligheden i det øvrige Land«. Det er paa dette sidste Moment, at Hovedvægten forekommer mig at maatte lægges. Men paa den anden Side have de vistnok Ret i, »at man nok kan drage analoge Slutninger om Forholdet mellem de forskellige Samfundslags Dødelighedsstyrke«.

Forff.s praktiske Erfaring, statistiske Sans og videnskabelige Dygtighed lod paa Forhaand vente, ikke alene at det indsamlede Materiale vilde blive saa godt, som det overhovedet lod sig tilvejebringe, hvor man var ude af Stand til at gennemføre den individual-statistiske Methode, men ogsaa at Materialet blev benyttet med den fornødne Indsigt og Kritik. Et nærmere Bekendskab med Skriftet bekræfter fuldt ud Forudsætningen. Have de end ikke formaaet at gennemføre den ideelt heldigste Methode: Individual-Statistiken, er dog noget af denne optaget i Undersøgelsen. For de levendes Vedkommende dannede nemlig Folketællingslisterne (Folketællingen 1880), og for de døde Vedkommende Dødsattesterne i Forbindelse med Udskrifter af Kirkebøgerne (Tidsrummet 1876—83) Grundlaget for Inddelingen i Erhvervsgrupper (22). Men overalt, hvor

der var den mindste Tvivl om, til hvilken Gruppe en Person skulde henføres, overalt hvor Folketællingslisternes eller Ligsynsattesternes Angivelse syntes utilstrækkelig, forhørte de sig direkte i det paagældende Sogn hos vedkommende Skolelærer, der jo saa godt som altid kendte eller havde kendt Personen. Herved er selvfølgelig Materialets Paalidelighed bleven forøget, om det end alligevel langt fra har været muligt at undgaa Fejkilder. Disse, for hvilke Forff. gøre udførlig Rede, skulle senere blive omtalte.

De 22 Erhvervsgrupper, hvortil levende og døde bleve henførte, vare: Embedsmænd, Skolelærere, andre Bestillingsmænd, Handlende, Haandværkere, Sømænd og Fiskere, Godsejere og Proprietærer, Gaardmænd og Bolsmand, Husmænd med Jord, Husmænd uden Jord og Indsiddere, Tyende, Kapitalister, pensionerede Embedsmænd, pensionerede Skolelærere, andre Pensionister, Haandværkere paa Aftægt, Gaardmænd paa Aftægt, Husmænd med Jord paa Aftægt, Husmænd uden Jord paa Aftægt, Fattiglemmer, Huslærere og Elever, Børnehjem. De fleste af Grupperne omfattede foruden de Erhverv, der udtrykkeligt ere anførte, adskillige andre mindre væsentlige Erhverv, beslægtede med hine. Efter Alderen ere Individuerne i hver Gruppe henførte til 11 Aldersklasser fra det 5te Aar og opefter, hvoraf de 4 første ere femaarige, de øvrige tiaarige. Hvert af de to Køn er betragtet for sig.

Oversigten, som Forff. under Afsnittet: Erhvervsforholdene give over den paagældende Landbefolknings Fordeling efter de anførte Erhverv, frembyder paa flere Punkter ikke ringe Interesse. Dels er der her i højere Grad end ved den i Statistisk Tabelværk fulgte Inddeling lagt Vægt paa en Gruppering efter formentlig ensartede sociale Vilkaar, dels faar man her et Indblik i, hvorledes de enkelte Aldersklasser af Befolkningen fordele sig paa de forskellige Erhverv. Hvad der navnlig tildrager sig Opmærksomhed, er dog Tilgangen eller Afgang, som de paa hinanden følgende Aldersklasser vise indenfor hver enkelt

Erhvervsgruppe. Det er med andre Ord Udvekslingen mellem Land og By samt Vandringerne fra den ene Gruppe til den anden, der her afslører sig. Har det end været ugørligt at holde disse to Aarsager til Gruppernes skiftelise Udvidning og Sammentrækning ude fra hinanden, er det dog i enkelte Tilfælde tydeligt nok den først nævnte, som maa spille Hovedrollen, i andre derimod den sidst nævnte. Med Fare for at komme ud over Grænserne for en Anmeldelse, skal der her i Hovedtrækkene blive gjort Rede for disse Vandringer.

Mellem det 5te og det 20de Aar kan der fra Aldersklasse til Aldersklasse konstateres en Formindskelse af Individernes Antal i saa godt som alle Grupper, naar undertages Tyendet, hvor det omvendte finder Sted. For de Grupper Vedkommende, der omfatte den velhavende Del af Befolkningen, maa Formindskelsen skyldes Udvandring til Byerne af Individuer, som der skulle opløses. For de øvrige Grupper Vedkommende kan den tildels skyldes det samme Moment i Forbindelse med Optagelse paa Folkehøjskolerne, men væsenligst skyldes Formindskelsen dog her Rekrutteringen af Tyendeklassen. Medens nemlig denne i Aldersklassen 5—10 Aar kun omfatter 0,15 pCt. af Befolkningen, omfatter den i Aldersklassen 10—15 Aar over 16 pCt., og i Aldersklassen 15—20 Aar henimod 57 pCt. Følgende Oversigt, ved hvilken der kun er taget Hensyn til de Grupper, fra hvilke Tyendet nærmest tør antages at blive rekruteret, vil bedst illustrere Vandringerne:

	Mandkøn			Kvindekøn		
	5—10 Aar	10—15 Aar	15—20 Aar	5—10 Aar	10—15 Aar	15—20 Aar
Gaardmænd og Bols- mænd m. fl. }	2432	2486	1715	2514	2399	1771
Husmænd med Jord..	2135	1642	236	1920	1790	435
Husmænd uden Jord og Indsiddere m. fl. }	1951	1362	72	1857	1538	322
Tils.	6518	5490	2023	6291	5727	2528
Tyende	15	1623	4898	19	999	4833

Omend Aldersklasserne mellem det 20de og det 55de Aar vise mere Stabilitet indenfor de enkelte Erhvervsgrupper, kan der dog i alt Fald i den første Del af denne Periode, nemlig indtil det 35te Aar, paavises Vandringer af ikke ringe Omfang. Men disse foregaa næsten gennemgaaende i modsat Retning af den ovenfor konstaterede. Nu er det Tyendeklassen, som giver fra sig de store Bestanddele af Befolkningen, den har modtaget i de foregaaende Aldersklasser, hvilke hovedsagelig drage tilbage til Husmandsklassen med og uden Jord. Det gælder begge Køn. Efter det 35te Aar kommer der derimod saa godt som overalt Ro i Forholdene; fra nu af og indtil det 55de Aar synes der i det væsentlige ikke at foregaa anden Forandring i Individantallet end den, Døden fører med sig. Forff. benytte derfor Lejligheden til at fastslaa Befolkningens Fordeling paa de forskellige Erhvervsgrupper i det paagældende Tidsrum af Livet.

Fra det 55de Aar begynde imidlertid Vandringerne paany. Den Gruppe, som fra nu af suger Befolkningen til sig, er nærmest Aftægtsgruppen, der jo omfatter Ejendomsbesiddere, som have solgt — eller overdraget til et af Børnene — deres Ejendom for en Sum, hvori er indbefattet Bolig samt fuldt eller delvis Underhold for Resten af Livet. Konstateringen af Aftægtsforholdets Hyppighed hører til de mest betydningsfulde blandt Resultaterne ved denne Del af Skriftet, idet den er foregaaet langt omhyggeligere — ved Hjælp af Individualundersøgelser —, end det tidligere har kunnet finde Sted.

Betingelsen for at erhverve denne Livrente er jo, som sagt, Besiddelsen af Grundejendom. Naar Forff. for Haandværkernes Vedkommende synes at antage, at Salget af Virksomhed, omend ikke som Regel saa dog i enkelte Tilfælde, kan betinge den, turde dette vistnok være fejlagtigt. Naar nu Grundejendommen kun er et Hus uden Tilliggende af mere Jord end en Haveplads, er det klart nok, at den paa Landet kun undtagelsesvis formaar at bære fuld Aftægt til en eller to Personer, og aldeles ikke, naar den er

prioriteret i noget videre Omfang. Vi se derfor ogsaa, at Aftægtsforholdet, idetmindste relativt, ikke naar nogen betydelig Udstrækning hos Haandværkere eller Husmænd uden Jord. Imidlertid er det dog selv ved disse to Grupper ikke saa sjældent, som man paa Forhaand skulde vente. Mon Forklaringen ikke kunde ligge deri, at den betingede Aftægt her som Regel turde bestaa alene i fri Bolig? Anmelderen kender i alt Fald flere Exempler herpaa. At en Søn ved Overtagelse af et Hus maaske desforuden frivillig paatager sig at yde Forældrene Underhold for Resten af Livet, vedrører jo ikke dette Forhold, eftersom det i saa Tilfælde ikke er en Forpligtelse, der følger med Ejendommen, naar den skifter Hænder.

Anderledes stiller det sig hos Gaardmænd og Husmænd med Jord. Her faar Aftægtsforholdet en ganske anden stor Betydning. For at faa et Overblik over Forskellen, ville vi give en Fremstilling af, hvor mange pCt. Antallet af Personer paa Aftægt udgjorde af det hele Personantal indenfor hver af de ældre Aldersklasser i de nedenfor anførte Erhvervsgrupper:

	Mandken					Kvindekken				
	55-65 Aar	65-75	75-85	85 og derover de 4 Al- derskl.tils.		55-65 Aar	65-75	75-85	85 og derover de 4 Al- derskl.tils.	
Gaardmænd og Bolsmænd m.fl.	3,7	27,9	62,8	77,2	20,7	10,9	46,5	71,8	85,8	33,6
Husmænd med Jord	5,2	29,6	65,7	77,5	23,9	12,9	48,4	75,3	81,7	36,0
Husmænd uden Jord og Ind- siddere m. fl.	1,6	9,7	28,7	57,1	6,4	3,8	16,8	34,9	63,3	11,1
Haandværkere m. fl.	2,6	12,5	32,7	66,7	8,3	3,6	20,8	39,0	46,7	11,5

Før det 55de Aar var der kun et ringe Antal Aftægtsfolk, spredte i de forskellige Grupper. I de resterende Aldersklasser viste derimod Fyns Landbefolkning ialt 5653

Aftægtsfolk eller over 18 pCt. af samtlige i disse Aldersklasser levende (31159).

Men Vandringerne efter det 55de Aar foregaa dog ikke alene over til Aftægtsgruppen. Ogsaa Fattiglemmernes Rækker blive særligt fra dette Tidspunkt Genstand for en Tilstrømning. Denne Gruppe, som i Aldersklasserne under 15 Aar repræsenteredes af et ikke ringe Antal Børn, hvilke den imidlertid i de nærmest derpaa følgende Aldersklasser afgav til den almindelige Befolkning (Tyendeklassen), modtager nu efter det 55de Aar — den Periode af Livet, hvor Arbejdskraften svækkes eller tabes — paany et Kontingent navnlig fra Husmænd uden Jord, tildels vel ogsaa fra Haandværkere og Tyende. Hvor stor en Rolle Fattiglemmernes Gruppe spiller i Samfundet, faar man et andet Sted i Skriftet, under Omtalen af Dødelighedsforholdene, et Indtryk af ved at se, at »hvert tolvte Dødsfald af de 18,000, der laa til Grund for Undersøgelsen, fandt Sted i Fattiggaarde eller blandt Personer, der forsørges paa anden Maade af Fattigvæsenet; af Dødsfaldene over 65 Aars Alderen var det Tilfælde med mindst en Ottendedel«. Sammesteds er der paa Grundlag af Dødsfaldene forsøgt en Beregning af, hvor store Chancer den besiddelsesløse Arbejder har for at ende under Fattigvæsenet. Som Følge af, at Materialet ikke var tilstrækkeligt omfangsrigt eller paalideligt, kunde denne Beregning dog kun anstilles tilnærmelsesvis. Resultatet gaar ud paa, at over en Fjerdedel af Husmandsklassen uden Jord — Husmænd, Indsiddere m. fl., saavel af Mandkøn som af Kvindekøn — skulde ende under Fattigvæsenet. Forff. tilføje, at man ved at tage Udgangspunktet for sin Beregning fra de højere Aldersklasser, f. Ex. 65 Aars Alderen, nærmest faar et ugunstigere Resultat. »Man tør da vistnok paastaa, at Tredjedelen, snarest maaske Halvdelen, af de jordløse ældre Landarbejdere dø som Fattiglemmer«.

Man vil forhaabenlig af det foregaaende have faaet det Indtryk, at det nok lønner sig at søge til Skriftet selv, for at blive nærmere bekendt med Gangen i disse Vand-

ringer. For Forff. have de imidlertid næppe været Anledning til ublandet Fornøjelse. De have nemlig lagt Sten i Vejen for Undersøgelsens væsenligste Opgave: Paavisningen af Dødelighedsforholdene, idet de afgive Fejkilder ved Beregningen af Dødeligheden i de fleste Erhvervsgrupper.

Den Gruppe, hvor man maa befrygte de største Fejl, er jo Tyendeklassen, ved hvilken Udvidningerne og Sammentrækningerne fandtes at være af størst Omfang. Forff. gøre i saa Henseende opmærksom paa den nærliggende Mulighed — som allerede Anmelderen fremhævede ved sin Undersøgelse af Bybefolkningen —, at mange Tjenestefolk kunne flytte hjem til deres Familje, naar de blive syge, navnlig vel naar de angribes af kroniske Sygdomme, og at de da maaske ved indtrædende Dødsfald ikke opføres paa Dødsangivelsen som Tyende, men som Barn af den og den. Finder dette Sted, bliver den for Tyendet fundne Dødelighed ikke til at stole paa, idet den maa fremtræde som langt mindre, end den i Virkeligheden er. Det viser sig da ogsaa, at baade Anmelderen og Forff. fandt en mistænkelig lav Dødelighed hos den paagældende Samfundsklasse, respektivt i By og paa Land. Men paa den anden Side blive under denne Forudsætning de Erhvervsgrupper, fra hvilke Tyendeklassen navnlig rekruteredes, belastede med Dødsfald, der ikke rettelig burde henføres til dem, eller med andre Ord den for dem fundne Dødelighed bliver for stor. Fejlen maa i begge Tilfælde fremtræde særligt i de yngre Aldersklasser. Forff. have for de sidst nævnte Grupper Vedkommende forsøgt at korrigere det oprindeligt fremkomne Resultat. De have nemlig senere til hver af Grupperne tilbageført det Antal Individer, der kunne formodes at være udvandrede til Tyendeklassen, sammen med det paa disse faldende Antal af døde og »beregne døde« (jfr. nedenfor »de beregnede dødes Methode«). Heldigere end denne Korrektion forekommer det mig at have været, om man havde set helt bort fra Aldersklasserne indtil det 35te Aar. Ogsaa til Fejkilder, som kunne skyldes andre

Vandringer f. Ex. til Fattighusene, er der taget Hensyn, men i Sammenligning med den ovenfor anførte have disse mindre Betydning.

Som Følge af, at det til Beregningen af Dødeligheden foreliggende Materiale var temmelig begrænset ved enkelte Erhvervsgrupper, er gennemgaaende anvendt »de beregnede dødes Methode«, hvorved det bliver muligt at sammendrage flere Aldersklasser, idet nemlig Alderens Indflydelse er elimineret. Da der som Maalestok for den »beregnete« Dødelighed — i Modsætning til den »virkelige« — er benyttet Dødeligheden i den fynske Landbefolkning, faar man altsaa at vide, om Dødeligheden ved en Erhvervsgruppe er over eller under den for hele Befolkningen gennemsnitlige. Afvigelsen er gennemgaaende vurderet i Forhold til Middelfejlens Størrelse. Endnu kan anføres, at Fordelingen af Individuer indenfor de ældre Aldersklasser er udjævnet ved Interpolation, af Hensyn til, at i den ældre Alder kunne Befolkningsforskydningerne virke særligt forstyrrende, idet Dødeligheden her jo stiger stærkt fra Aldersaar til Aldersaar.

Skønt Fremstillingen af Dødelighedsforholdene hos de forskellige Grupper af den fynske Landbefolkning helt igennem frembyder større eller mindre Interesse, skal jeg dog lade mig nøje med at give en Oversigt over de ved de vigtigste af Grupperne fundne Resultater, idet jeg kun for enkeltes Vedkommende forbeholder mig en nærmere Omtale. Til Oversigten er benyttet Tegnene $+$, \div og $=$ i Stedet for de af Forff. anførte Tal. Ved $+$ angives, at Dødeligheden i det paagældende Erhverv tør betragtes som større end den for den respektive Landbefolkning gennemsnitlige; ved \div , at den tør betragtes som mindre end den gennemsnitlige; ved $=$, at den ikke tydeligt manifesterer sig som værende over eller under Gennemsnittet:

	Mand- køn	Kvinde køn
Embedsmænd m. fl.	=	=
Skolelærere m. fl.	=	=
Andre Bestillingsmænd m. fl.	=	=
Handlende m. fl.	=	÷
Haandværkere m. fl.	÷ ^{*)}	÷ ^{*)}
Søtmænd og Fiskere	÷	÷
Kapitalister	÷	=
Godsejere og Proprietærer m. fl.	=	=
Gaardmænd og Bolsmand m. fl.	= ^{*)}	+ ^{*)}
Husmænd med Jord	= ^{*)}	+ ^{*)}
Husmænd uden Jord og Indsiddere m. fl.	+ ^{*)}	+ ^{*)}
Tyende	÷ ^(?)	÷ ^(?)
Fattiglemmer	+	+

Da Gruppen: Handlende m. fl. omfatter en stor Del Smaafolk, saasom Høkere, Kromænd o. s. v., faar man næppe her noget tydeligt Billede af Dødeligheden hos Handelsstanden.

Haandværkerklassen viser gennemgaaende gunstige Dødelighedsforhold, naar undtages Alderen 15—35 Aar hos Mandkønnet, hvor Dødeligheden er udtalt større end den gennemsnitlige — med og uden Korrektion. Aarsagen til det sidst nævnte Fænomen indlade Forff. sig ikke paa at søge. Det skyldes imidlertid næppe Beskæftigelsen, men vistnok snarere en Tilstrømning af svagelige (tuberkuløse) unge Individuer til disse Erhverv, der for største Delen (Skrædere, Skomagere o. s. v.) hverken kræve fysisk Anstrængelse eller udsætte for Vejrligets Paavirkning.

Skønt Kapitalister af Mandkøn i det Hele have gunstige Dødelighedsforhold, vise de dog i de yngre Aldersklasser en paafaldende stor Dødelighed, medens denne er lav i de ældre. Forff. mene, at den store Dødelighed i hine beror paa, at Gruppen for denne Alders Vedkommende ofte rekruteres af Personer, der navnlig af Helbredshensyn trække sig tilbage fra deres Virksomhed. Mon det ikke

*) Resultatet bliver det samme, hvad enten vi benytte Tallene med eller uden Forff.s Forsøg paa Korrektion.

ligesaa meget kunde afhænge af, at Gruppen i de yngre Aar for en stor Del turde være repræsenteret af Individuer, der ere fødte som Kapitalister? At dømme efter Dødeligheden i Pairsskabet (Westergaard: Die Lehre von der Mortalität und Morbilität Pag. 254 o. flg.), vise hine nemlig i de Aar, hvor Fristelserne til at nyde Livet ere særligt store, dels ugunstige, dels mindre gunstige Dødelighedsforhold, udenfor disse Aar derimod gunstige.

At Dødeligheden hos Godsejere, Proprietærer m. fl. skulde være omtrent den gennemsnitlige, er maaske, som Forfatterne gøre opmærksom paa, ikke ganske paalideligt. Da nemlig endel Godsejere ved Folketællingen tør forudsættes at have været bortrejste (København eller maaske Udlandet), vil Dødeligheden herved let fremtræde som større, end den i Virkeligheden er.

Saavel for Gaardmænd, Bols mænd m. fl., som for Husmænd med Jord gælder det, at Dødeligheden hos Mandkøn er omtrent den gennemsnitlige, naar man betragter Individuer i Virksomhed og paa Aftægt under et. Søndres derimod disse to Kategorier ud fra hinanden, finder man ved begge Grupper, at Aftægtsmænd have udtalt større Dødelighed end den gennemsnitlige, medens Individuer i Virksomhed have udtalt (Husmænd) eller antydte (Gaardmænd) mindre Dødelighed end den gennemsnitlige.

Aftægtsforholdet kendes, som omtalt, saa godt som ikke før det 55de Aar, og det er navnlig fra 55—75 Aars Alderen, at man her træffer de ugunstige Dødelighedsforhold. Efter Forf.s Mening skulde Resultatet finde sin Forklaring deri, at en Del Gaardmænd og Husmænd med Jord af Svagelighedshensyn trække sig tilbage i en forholdsvis ung Alder. Anmelderen skal gjerne underskrive dette, naar man vil erindre, at »Svageligheden« i mange Tilfælde turde hidrøre fra Misbrugen af Alkohol, der har til Følge, at Vedkommende, hvis der ikke i Længden skal indtræde Fare for, at Ejendommen sættes overstyr, maa før Tiden gaa paa Aftægt, frivilligt eller halvvejs tvungen af Familien. I et

Skrift af en dansk Forf. *) er for nogle Aar siden Opmærksomheden bleven henledet paa, om de mange Selvmord blandt Aftægtsmænd ogsaa virkelig ere Selvmord, om der ikke af og til kunde foreligge Misligheder fra Aftægtsyderens Side. Hvis man vil indskrænke »Mislighederne« til at gælde Begunstigelse af en hos Aftægtsmanden i Forvejen tilstedeværende Tilbøjlighed til Drik, turde de maaske ikke være uden Betydning, ikke alene overfor Selvmordene, men overfor Dødeligheden i det Hele. Fra sin Praxis som Læge har Anmelderen i alt Fald set Exempler herpaa, dog kun hvor Aftægtens Yder og Nyder ikke var i Familie.

For Kvindekønnets Vedkommende gælder det ved disse to Grupper, at Dødelighedsforholdene ere ugunstige, naar man slaar Individuer i Virksomhed og paa Aftægt sammen. Skilles de ud fra hinanden, finder man, at hos Individuer i Virksomhed er Dødeligheden udtalt (Husmandsklassen) eller antydnet (Gaardmandsklassen) større end den gennemsnitlige. Hos Aftægtskvinder er den derimod intet af Stederne tydeligt afvigende fra den gennemsnitlige.

Denne Forskel mellem Dødeligheden hos Aftægtsmænd og Aftægtskvinder kunde ogsaa tyde paa, at de første maa omfatte en Del Individuer, der have ødelagt deres Helbred ved Misbrug af Alkohol, thi de to Køn leve jo dog under fuldstændigt ens Vilkaar.

Husmænd uden Jord, Indsiddere m. fl. vise hos Mandkønnet udtalt større Dødelighed end den gennemsnitlige. Udskiller man Individuer i Virksomhed, findes Dødelighedsforholdene hos disse vedvarende ugunstige, dog stammer dette kun fra Barneaarene og de højere Aldersklasser, thi Perioden fra 15—65 Aars Alderen, altsaa den egentlige produktive Alder, er ikke præget af nogen abnorm Dødelighed. Forff. bemærke i denne Anledning: »Det kan ikke ligge i selve Beskæftigelsen, naar Dødeligheden i visse Aldersklasser er stor blandt de jordløse Husmænd, men derimod i fattige Kaar, daarlig Sundhedspleje o. s. v., og

*) »To Samfundsonder« af Overauditor Wolff.

disse ville ikke saa meget gøre sig gældende overfor den voxne Arbejder, som blandt den øvrige Del af Familjen, der oftest faar en ringere Kost end Forsørgeren. Anmelderen, som selv i sin Tid har gjort opmærksom paa denne Forskel i Kosten, skulde ogsaa for dette Moments Vedkommende være villig til at slutte sig til Forklaringen, hvis ikke et hos Kvindekønnet fremtrædende Fænomen (jfr. nedenfor) syntes at staa i Modstrid dermed.

Hos Aftægtsmænd af denne Gruppe er Dødeligheden ikke tydeligt afvigende fra den gennemsnitlige. Taler dette nu ikke imod den Henvisning til Drankere, hvori der ovenfor blev søgt Forklaringen af den abnormt store Dødelighed hos Aftægtsmænd blandt Gaardmænd og Husmænd med Jord, thi der er dog fornuftigvis næppe nogen, der vil gaa ud fra, at Misbrug af Alkohol skulde være mere almindelig i disse Grupper end hos Husmænd uden Jord? Nej! paa ingen Maade. Er nemlig en jordløs Husmand fortrukken, faar han snart sin Smule Ejendom gældbunden, og ender derfor ikke paa Aftægt, men paa Fattiggaarden.

For Kvindekønnets Vedkommende gælder det ved denne Gruppe, at Dødelighedsforholdene ere udtalt ugunstige hos Individuer i Virksomhed, udtalt gunstige hos Individuer paa Aftægt, men for dem begge i Forening udtalt ugunstige. Ved Individuer i Virksomhed er det atter ligesom hos Mandkønnet Barnealderen og den gamle Alder, hvorfra den abnorme Dødelighed stammer, medens Alderen fra 35—65 Aar synes at frembyde omtrent gennemsnitlig Dødelighed. Her kan en Forskel i Kosten imidlertid ikke tjene som Forklaring, thi for Kvindekønnet af den paagældende Gruppe er denne vistnok ens gennem hele Livet, med mindre det da skulde være mere almindeligt paa Fyn end i Jylland, at Landarbejderens Kone ogsaa udenfor Høstens Tid arbejder ude, ligesom han selv med Kosten som Del af Lønnen.

Ved at gøre sig bekendt med Tabellerne i selve Skriftet vil man se, at saavel hos Gaardmænd som hos Husmænd med og uden Jord ere Dødelighedsforholdene

ugunstigere for Kvindekøen end for Mandkøen. Forff. bemærke, at dette forklarer, hvorledes Dødeligheden blandt yngre voxne Kvinder kan være større paa Landet end i Byerne, i Modsætning til, hvad der ellers viser sig. Vedrørende denne sidste Abnormitet kunde Anmelderen dog ønske at fremdrage en Henstilling, han andetsteds har gjort, nemlig om ikke Vandring af syge Tjenestepiger fra Byerne til deres Hjem paa Landet kunde spille en Rolle herved, thi særligt hos den kvindelige Del af Tyendet fandtes der i Byerne en urimelig lav Dødelighed. Finder der en saadan Vandring Sted af Betydning, bliver det jo problematisk, om Dødeligheden virkelig i nogle Aldersklasser er større hos Kvinder paa Land end i By, eller idetmindste i hvilket Omfang den er det

Overhovedet indvirke Vandringerne uafbrudt forstyrrende ved Undersøgelser af denne Art, særligt naar man, som her er sket, kommer ind paa at adskille de Grupper af Befolkningen, mellem hvilke de navnlig foregaa. Destoværre er det meget vanskeligt at omgaa disse Fejlkilder. Den af Forff. forsøgte Korrektion af Tallene har, som de selv indrømme, sine Mangler. Anmelderen vilde have foretrukket, ved Siden af at meddele Resultatet for alle Aldersklasser, særskilt at fremdrage det, man faar ud ved at holde sig alene til den Periode af Livet (35—55 Aar), hvor Vandringerne kun have forsvindende Betydning. Dette have vel Forff. ogsaa gjort sine Steder, men man savner i alt Fald et Overblik over Resultatet. Tilvejebringes dette, viser det sig, at i Alderen 35—55 Aar (forøvrigt ogsaa i Alderen 35—65 Aar) er Dødeligheden den gennemsnitlige hos Individer i Virksomhed baade af Mandkøen og Kvindekøen saavel af Klassen: Gaardmænd, Bolsmænd m. fl. som af Klasserne: Husmænd med Jord og Husmænd uden Jord, Indsiddere m. fl. Herfra er alene undtaget Kvindekønnet af Husmandsklassen med Jord, hvor Dødeligheden er udtalt større end den gennemsnitlige. Det er ganske interessant at se, at i denne Alder, hvor altsaa Vandringerne forstyrrende Indvirkning er saa godt som udelukket, fremkommer det samme Resultat, som ved min Undersøgelse af Dødeligheden i de

første Aar af Livet, hvor Vandringerne endnu mindre kunne antages at have synderlig Betydning, i alt Fald for Landdistrikternes Vedkommende. Jeg fandt nemlig, at Børnedødeligheden (0—5 Aar) var omtrent den samme hos Gaardmænd, Bolsmænd, Haandværkere m. fl. som hos Husmænd, Indsiddere m. fl. Med andre Ord: der er ikke ringe Sandsynlighed for, at dersom man ved sin Undersøgelse kunde udelukke Fejlkilder gennem alle Aldersklasser, vilde man finde, at Agerbrugerne fra Gaardmanden af nedad frembyde nogenlunde de samme Dødelighedsforhold. Konklusionen af denne indskudte Sammenstilling bliver imidlertid den samme som den, Forff. til Slutning uddrage: »at den ringe Afvigelse mellem den jordbesiddende og den jordløse Klasse ikke betyder, at den sidst nævnte er gunstigt stillet, men den tyder netop omvendt paa, at der i Bondestanden som Helhed maa herske adskillige sundhedsfarlige Aarsager, som med de Midler, der staa denne Klasse til Raadighed, burde være lette at fjerne, og der kan næppe være Tvivl om, at der ved kraftige hygiejniske Forholdsregler i Landdistrikterne vil kunne spares overordenlig mange Menneskeliv«. Fremfor alt gælder det vel om, at den jordbesiddende Klasse lærer at indse Betydningen af Hygiejne i Hjemmet (Luft, Vand osv.).

Naar Forff. hovedsageligt have haft deres Opmærksomhed henvendt paa Agerbrugerne, skyldes dette nærmest den Omstændighed, at de paagældende Grupper afgav et forholdsvis stort Materiale, hvortil imidlertid kommer, at deres Dødelighedsforhold tidligere kun vare lidt kendte. Her er det da ogsaa lykkedes dem at fremdrage meget nyt af Interesse f. Ex. ved Aftægtsforholdet, men i endnu højere Grad gælder dette dog maaske for Fattiglemmernes Vedkommende, hvor de have haft et hidtil saa godt som udyrket Omraade af Dødelighedsstatistiken at bearbejde. Det fremgaar af Undersøgelsen, at i Alderen 5—15 Aar ligesom ogsaa i Alderen over det 65de Aar skulde Dødeligheden være omtrent den gennemsnitlige hos begge Køn af Fattiglemmer, medens den i Aldersklasserne mellem det 15de og 65de Aar er udtalt større end den gennemsnitlige, hvilket navnlig er frem-

trædende hos Mandkønnet. Der henvises til, at den abnorme Dødelighed i den sidst nævnte Del af Livet »skyldes dels den Omstændighed, at en Del Individuer paa Grund af Sygelighed maa opgive Kampen for Tilværelsen, dels at der i den paagældende Alder findes en Del Drikfældige.« I Henseende til Betydningen af det sidste Moment citeres »Beretning til Finansministeriet om Drikfældighedsforholdene i Danmark.« Erfaringerne tyde saaledes nærmest paa ganske gode Forhold i Fattiggaardene, omend Dødeligheden hos alle Aldersklasser tilsammen er udtalt større end den gennemsnitlige.

Til Slutning skal jeg gentagende opfordre Enhver, der interesserer sig for de sociale Spørgsmaal, til at gøre sig bekendt med Skriftet i sin Helhed. Det fortjener at blive læst langt udover Kredsen af de faa, for hvem Synet af Talrækker ikke er en tilstrækkelig Grund til strax at lægge en Bog til Side.

Ny dansk Literatur.

A. Leigh-Smith: Om Ordningen af Landbrugets Kreditforhold. København, 1886. Forl. af G. E. C. Gad. (70 S.)

Denne Bog er en frejdig Idealists Værk. Alt, hvad vi herhjemme have set i Retning af »agrarisk« Bevægelse, er her fuldstændig overtrumpet. Forf. fordrer først og fremmest, at Staten skal forøge Statsgælden med Hundreder af Millioner ved at garantere Panteobligationerne (Kreditforningsobligationerne) og endvidere fremtidig garantere Landmændene Driftslaan i et tre Gange saa stort Omfang, som Amtskommunerne og Private ville gøre det. Landmændene skulle endvidere fritages for at betale en Del af deres Gæld tilbage, og det tør saaledes vistnok antages, at selv de ærgærrigste Forhaabninger fra Agrarpartiets Side i alt Fald foreløbig kunde blive tilfredsstillede.

Er Skriftet end saaledes, praktisk set, noget utopisk, har det derfor lige fuldt en ikke ringe theoretisk Interesse og er i det Hele et smukt og fornøjeligt Vidnesbyrd om, hvorledes man fra forskellige Sider begynder at faa Interesse for Kreditsagen og Syn paa dens Betydning for hele vor Landbostands fremtidige økonomiske og sociale Udvikling. Forf. nærer øjensynlig en Kærlighed til Æmnet, der har bragt ham til at sysle med Opgaven med megen Samvittighedsfuldhed, Alvor og Grundighed; men uheldigvis synes hans Studier at have ført ham ind paa en dialektisk Tumlen med Abstraktioner, hvorved hans Behandling tilsyne-

ladende vinder i Klarhed, men i Virkeligheden fører ud i den underligste Forvirring.

Hvad Forf. saaledes skriver om Anlægskredit i Betydningen »Besitzkredit« (Knies), er yderst mærkeligt. Gennem en gammel, troskyldig Jord-Theori, der er frisket lidt op med fransk Pynt, og hvorefter en vis Del af Jorden ikke er noget »Produkt af tidligere Kapitaldannelser«, kommer han til den Slutning, at den Del af Udbyttet, der skyldes den nævnte Del af Jorden, »er en bestemt uforanderlig (hvorfor uforanderlig?) Størrelse, en stadig tilbagevendende Nytteafkastning«, og heraf drages da atter den Slutning, at den Gæld, der stammer fra Ejerskifte, og som altsaa kun »er en Overførelse af Kapital fra den ene Haand til den anden«, umulig nogensinde kan fordres helt tilbagebetalt, hvoraf da sluttelig skal følge, at Kreditforeningerne kun maa fordre en delvis Amortisation af deres Laantagere.

Det behøver næppe nogen nærmere Udvikling, at denne Udvikling skyder over Maalet. Meget Omsvøb er unødvendigt for at paavise, at Landbruget ifølge sin Natur delvis maa siges kun at give »en stedse tilbagevendende Nytteafkastning« og kun sjældent reproducerer de anvendte Kapitaler hurtigt, saa at Landbruget altsaa næsten aldrig kan betale sin »Anlægskapital« tilbage paa en Gang. Men netop derfor er jo ogsaa Amortisationen indført, hvorved Tilbagebetalingen fordeles over en lang Række af Aar. Hvis det saa desuagtet i visse givne Tilfælde er umuligt at svare et saadant lille aarligt Afdrag paa Købesummen, saa lader det sig i Almindelighed simpelt hen — uden snilde theoretiske Sondringer — forklare ved, at Ejendommen er erhvervet for dyrt, saa at den i Landbruget anbragte Laanekapitals Rentabilitet derved er for lille. Selv om det derfor maa indrømmes, at Amortisationen af Prioritetsgælden under den voxende Befolkningsforøgelse og Ejendommens stigende Bebyrdelse med Rester af Købesummen og Arvegæld i mangfoldige Tilfælde kan være yderst vanskelig for Ejere, der have købt eller overtaget deres Gaarde under en

Svindelperiodes anspændte Ejendomspriser, saa synes det dog at ligge nærmere at komme bort herfra ved at gaa den Vej, som den betydeligste Del af den moderne Kreditliteratur peger i Retning af: at søge forhindret. at Landmændene optage og nødes til at optage Gæld, som de ikke kunne betale tilbage til Trods for, at Tilbagebetaling er læmpet efter Produktionens Natur, i Stedet for med nærvær. Forf. at lade Landmanden slippe for Opfyldelsen af de af ham selv frivilligt paatagne, privatekonomiske Forpligtelser.

Medens Tidens Bestræbelser derfor ellers gaar ud paa at modvirke Landbrugets stigende »Verschuldung«*) for at vinde Selvejet tilbage, gaar Forf. den stik modsatte Vej og afskærer endogsaa den formelle Mulighed for Landmanden til nogensinde at blive fuldt ud Selvejer. Det er da forstaaeligt, at der ikke i dette Skrift findes en eneste Straale af det blændende Lys, som den moderne tyske Forskning har kastet over hele Arvespørgsmaalet — Ejendommens Befrielse fra »Arvesynd«, som Kaufmann kalder det — og over Taxationsspørgsmaalet, Spørgsmaalet om, hvorledes man undgaar de opskruede Ejendomspriser. Forf.s Standpunkt er derved blevet mere frejdigt, mere selvstændigt og originalt, men maaske vil han netop derfor komme til at vandre »sin dunkle Vej alene«.

J. Sch.

*) Jfr. saaledes særlig Goltz i Schönberg: Handb. d. polit. Oekonomie. Sidste Udgave.

Amerikansk Literatur.

1. Proceedings of the National Convention of Chiefs and Commissioners of State Bureaus of Statistics of Labor, held at Columbus, Ohio, Septbr. 26. 1883. Jefferson City, Mo. 1883. (45 S.)
2. National Convention of the State Labor Statistical Bureaus, held at St. Louis, June 9—11, 1884. Columbus, Ohio, 1884. (28 S.)
3. Proceedings of the Third Annual Session of the National Convention of the various Bureaus of Statist. of Labor, held at Boston, June 29—30, and July 1, 1885. Boston, 1885. (143 S.)
4. Proceedings of the Fourth Annual Session of the National Convention of etc., held at Trenton, New Jersey, June, 1, 2 and 3, 1886. Des Moines, Iowa 1886. (69 S.)

Der findes nu i femten af de Forenede Stater »Bureauer for Arbejdsstatistik«, enkelte af disse Bureauer dog med en noget anden Titel. Deres Organisation og Virkemaade er vel ikke ganske ens, og de Love, ved hvilke de er blevne oprettede, har forskellig Ordlyd, men en Hovedopgave for dem alle er det dog: »at indsamle Oplysninger om Arbejderspørgsmaal, om Arbejdets Forhold til Kapitalen, om Arbejdstiden, om Arbejdernes Fortjeneste, om Midlerne til at fremme Arbejdernes materielle, sociale, intellektuelle og moralske Velfærd«; — med disse Ord betegner Loven Opgaven for det, den hele Union omfattende Bureau for Arbejdsstatistik, der blev oprettet i 1885. Det ældste Bureau er det, der blev oprettet i Massachusetts i 1869; i

1872 oprettedes det i Pennsylvania, i 1873 det i Connecticut (der rigtignok opløstes i 1875, men retableredes i 1885), i 1877 det i Ohio, i 1878 det i New Jersey, i 1879 det i Missouri, det i Illinois og det i Indiana, i 1883 det i New York, det i California, det i Michigan og det i Wisconsin, i 1884 det i Iowa og det i Maryland og i 1885 det i Kansas. Dertil kommer saa, som det sextende, Unions-Bureauet i Washington. Dette Bureau indsamler ikke blot sit Materiale fra den hele Union, men det kan tillige komme til at virke i visse Retninger som et Bindeled mellem de enkelte Staters Bureauer. Et Sammenknytningsmiddel er forøvrigt den »National Convention«, som Bureauerne er blevne enige om at afholde en Gang hvert Aar. Her diskuteres Spørgsmaal af fælles Interesse for Bureauerne, Spørgsmaal om de bedste Metoder og om Ensartethed i Metoderne osv. De ovennævnte »Proceedings« indeholder Referat af Forhandlingerne. De meddeler tillige *in extenso* nogle lærerige Foredrag, der er blevne holdte ved disse aarlige Sammenkomster, saaledes om Opfindelsernes Indflydelse paa Civilisationen, om Forbrugsstatistik, om Canadas Industristatistik, om det ny Unions-Bureau, om Arbejderboliger, om Skoleundervisningen i Forhold til Arbejdsspørgsmaalet, om Jernbanestriken i Kansas 1886 osv. De gengiver ogsaa Lovene angaaende Oprettelsen af Bureauer for Arbejdsstatistik i de forskellige Stater.

For en stor Del er Bureauerne henviste til at skaffe sig deres Materiale ved Udsendelsen af specielle Agenter, der har at henvende sig paa saadanne Steder, hvor der er Rimelighed for, at de ønskede Oplysninger kan faas fyldige og paalidelige. Er der Tale om at skaffe Oplysning om Arbejdsløn, f. Ex., er det klart, at det er umuligt at faa at vide, hvilken Arbejdsløn der udbetales i enhver Forretning, til hvert enkelt Arbejder, paa hver enkelt Dag. Bureauerne maa nøje sig med »repræsentative Fakta«, med Fakta, der kan antages at være gennemsnitlige. Disse Gennemsnit, saaledes som de er blevne konstaterede af Bureauerne, har været Genstand for adskillig Kritik; —

men Bureauerne forsvare sig med, at Gennemsnit maa benyttes i Spørgsmaal som Spørgsmaal om Arbejdsløn: den samlede Sum af Arbejdsløn, der udbetales i hele Landet, er det umuligt at faa oplyst, og selv om den kunde faas oplyst, vilde Oplysningen ikke være til stor Nytte, hvorimod Gennemsnitstallet kan være af stor Interesse. Saaledes forsvare Bureauerne sig, — men den Kritik, som f. Ex. Richmond Mayo Smith har udøvet ligeoverfor Massachusetts-Bureauets Arbejdsløn-Beregninger er dog ikke dermed afkræftet.

En Hovedvanskelighed, som de fleste af Bureauerne har at kæmpe imod, er — utilstrækkelige Pengemidler. Nogle af Bureauerne kan kun disponere over nogle faa Tusinder af Kroner, — og dermed kan der naturligvis ikke udrettes store Sager. Bedst udstyret er (— bortset fra Bureauet i Washington, der kan disponere over 25,000 Dollars aarligt —) Bureauet i Massachusetts, hvis Udgifter varierer mellem 10 og 15,000 Dollars. Bureauet i Michigan giver sine to øverste Embedsmænd henholdsvis 2000 og 1500 Dollars i aarlig Gage, og kan desforuden ofre indtil 5000 Dollars. Noget lignende er Forholdet i New Jersey, hvor Chefen faar 2500 Doll. i aarlig Gage, Sekretæren 1200 Dollars, og 3000 Dollars gaar til andre Udgifter; ligesaa i New York. Men det er ogsaa de bedst udstyrede Bureauer; de fleste andre er kun tarveligt aflagte, og kan allerede af den Grund ikke præstere betydeligere Arbejder.

En anden Vanskelighed, der i Amerika kunde tænkes, er af politisk Art. Paa det »nationale Konvents« tredje Aarsmøde meddeltes det, at de tidligere Chefer for Bureauerne i Missouri og Ohio ikke mere kunde møde, fordi de havde maattet vige deres Plads for andre af den Grund — at et andet politisk Parti var kommet til Magten i de respektive Stater. Konventets Vicepræsident udtalte, at fra intet Sted burde de politiske Indflydelser holdes mere borte end fra de statistiske Bureauer: deres Embedsmænd burde vælges i Kraft af deres statistiske Dygtighed, og

disse Embedsmænds personlige politiske Anskuelser burde være ganske ligegyldige; skulde der ogsaa i de statistiske Bureauer drives Partipolitik, vilde deres Rolle være udspildt. Rigtigheden af denne Betragtning synes de fleste andre Stater dog ogsaa at være tilbøjelige til at anerkende; i alt Fald har hidtil de fleste andre Chefer hævdet deres Pladser, uanset deres politiske Standpunkt.

The first Annual Report of the Commissioner of Labor. March, 1886. Industrial Depressions. Washington: Government Printing Office. 1886. (496 S.)

Under 27. Juni 1884 stadfæstede den nordamerikanske Præsident en Kongresakt, ved hvilken Oprettelsen af et »Bureau of Labor«, omfattende den hele nordamerikanske Union, besluttedes. I Spidsen for dette sættes i 1885 under Titel af »Commissioner of Labor« den fra sin mangeaarige Ledelse af Bureauet for Arbejdsstatistik i Massachusetts højt ansete Carroll D. Wright. Med megen Sans for, hvad der i Øjeblikket interesserer, valgte den nævnte Statistiker som det ny Bureaus første Opgave det meget omdebatterede Tidsspørgsmaal om »de daarlige Tider«, — »industrial depressions«. Rigtignok et Spørgsmaal, der ikke ligger særligt for Statistiken! Fem Agenter udsendtes til Storbritannien, Frankrig, Belgien, Tyskland, Schweiz og Italien; femten Agenter berejste de Forenede Stater. De skulde indsamle Oplysninger, og det lykkedes dem ogsaa at indsamle et betydeligt Materiale. Huller er der rigtignok i det, da adskillige Industridrivende nægtede deres Medvirken: er Tabellerne over Arbejdsløn og Produktionsomkostninger ufuldstændige, saa bærer de Industridrivende selv Skylden. Alligevel lykkedes det Bureauet at bygge et meget værdifuldt Værk paa det indsamlede Materiale.

Først gives en Oversigt over »industrial depressions« i det halve Aarhundrede 1837—86 i Storbritannien, Frankrig, Belgien og Tyskland og i de Forenede Stater 1837—78. Det er en kort Oversigt (ca. et halvthundrede

Sider), der ikke bringer ukendte Fakta, men som dog kan være adskillige Læsere ganske velkommen. Des udførligere er Redegørelsen for de trykkede økonomiske Tilstande i de Forenede Stater i 1882—86 (tre- à firehundrede Sider).

Først og fremmest maa det komme an paa at bestemme Trykkets Omfang. Det er tydeligt nok, at der virkelig hviler et Tryk paa Industrien, — men det er vanskeligt at angive dets Dimensioner. Man kan være vis paa, at saa store som Publikum, navnlig det industridrivende, angiver dem at være, er de ikke! I den Slags Sager overdriver Folk altid. I Beretningens Indledning anføres et Par pudsige Exempler paa, hvorledes man i gamle Dage gjorde sig unødige Sorger, hvorledes man maledes Skyerne paa den økonomiske Himmel aldeles urimeligt sorte, — men denne Tilbøjelighed til at male sort florerer i vore Dage ligesaa stærkt som blandt vore Forældre, Bedste- og Oldeforældre, og akkurat de samme Jeremiader, som man hører nu, hørte man ogsaa dengang. Under det økonomiske Tryk, der ogsaa i 1878 følte, hed det sig i Amerika i Almindelighed, og blev ogsaa almindeligt troet, at 3 Millioner Industriarbejdere (*»mechanics«*) var arbejdsløse i de Forenede Stater, og i Massachusetts alene endog 300,000. Enhver, der blot havde den yderst elementære statistiske Viden at kende Tallet paa Massachusetts Folkemængde, og som vilde gøre sig den Ulejlighed at tænke sig om, vilde kunne sige sig selv, at »300,000« var en Absurditet: det Tal af Arbejdere, der overhovedet regelmæssigt beskæftigedes af *»the mechanical industries«* i Massachusetts, løb ikke op til mere end 318,000, — og en Optælling af de Arbejdsløse, der foretages først i Juni, og dernæst gentoges i November 1878, kom ikke højere op end til 29,000. Den ene Fjer blev til en hel Hønsesgaard; de 29,000 blev til 300,000.

Saadan gaar det altid: det er ikke saa slemt, som Folk siger det at være; — men slemt nok er det dog. Bureauet antager, at i 1885, da Trykket var haardest, gik der i de Forenede Stater 1 Million arbejdsløse Arbejdere,

omtrent $7\frac{1}{2}$ pCt. af hele Arbejderstyrken; — men det maa erindres, at selv i de saakaldte gode Aar er i Almindelighed 2 à $2\frac{1}{2}$ pCt. af Arbejderne uden Arbejde. 1 Million Arbejdsløse betyder en daglig Svækkelse af Landets Forbrugsevne paa mindst 1 Million Dollars, — adskiligt over 300 Millioner Dollars i Aarets Løb. Dette er en saa betydelig Svækkelse, at Producenterne nok skal føle den; — alligevel viser det sig, at »the volume of business« ikke er bleven svækket i samme Grad som Forbrugsevnen. Bureauet anfører lidt Fallitstatistik, der ganske vist ikke stiller 1882—85 i det bedste Lys, men dog i et langt bedre end 1872—78. Bureauet anfører ogsaa lidt Produktionsstatistik: Produktionen af Staal- og Jernskinner tog noget af i Aarene efter 1881, men Produktionen af Bessemer-Staal var i 1885 større end nogensinde. Produktionen af Jern var i Firserne (især i 1882—83) langt større end nogensinde tidligere; Priserne var rigtignok daarlige i Sammenligning med 1870—73, men ganske gode i Sammenligning med 1877 og -78. Kulproduktionen var i 1885 nok lidt over 2 Mill. Tons lavere end i 1884, men den var ligesaa stor som i 1883 og 10 Mill. Tons større end i 1882 (i 1885 97 Mill., i 1882 87 Mill. Tons), — og »Jern og Kul er de store ledende Raa- og Hjelpestoffer, der angiver den øvrige Industris Velfærd.« Bureauet anfører ogsaa nogen Ud- og Indførselsstatistik: i 1885 havde Udførslen samme Værdi som i 1884, nemlig lidt over 740 Mill. Dollars; i 1880—82 var Værdien unægteligt endel højere; men i Aarene før 1880 var den lavere, endog meget betydeligt lavere; Indførslens Værdi var i 1885 ca. 580 Mill. Dollars, hvilket nok er noget lavere end i 1880—84 og 1872—73, men højere end i Slutningen af Halvfjerdsene, for ikke at tale om længere tilbage liggende Aar. Tog man Ud- og Indførslens Kvantitet, i Stedet for Værdien, vilde man se Stigning paa de vigtigste Punkter. Nedgangen i de Værdier, hvormed den internationale Handel figurerer, skyldes jo hovedsagelig en Pris-Nedgang. Sparekassestatistiken er ikke afgørende, men hvad den

siger, lyder gunstigt. Det er unægteligt, at Arbejderstanden har haft det haardt i de sidste Aar, og Overskudet til Producenter og Købmænd har ogsaa været knapt (undertiden Nul), — men Produktion og Ind- og Udførsel har ikke vist nogen tilsvarende Tilbagegang. Saadan er det i Amerika, — og Amerika og Evropa er nu i økonomisk Henseende solidariske paa de fleste Punkter, hvad Beretningen ikke undlader at fremhæve.

Det er ikke nogen let Sag for Statistiken at angive Trykkets Omfang, — men det er endnu vanskeligere at angive dets Aarsag. Bureauets Agenter spurgte rundt omkring om, hvad man antog for Aarsagen, og Beretningen giver en Oversigt over de givne Besvarelser. Der er nok at vælge imellem: der er noget for enhver Smag. De Industridrivende fandt Aarsagerne i Overproduktion, Fabriklovgivningen, Arbejdernes urimelige Fordringer, den socialdemokratiske Agitation; — Arbejderne henviste til Fabrikanternes Uvillighed til at imødekomme Arbejderfordringerne; — Ikke-Kapitalister saa Grunden i Begunstigelser af Kapitalen, for ringe Skat paa Kapitalen; — Kapitalisterne svarede, at Kapitalen netop var for stærkt beskattet; — Handelsfolk henviste til Forhold vedrørende Omsætningsvæsenet; — Skolemestrene klagede over Oplysningens Utilstrækkelighed; — Præsterne kom med bibelske Argumenter, ligervis som hin vendsysselske Præst, der nylig søgte Aarsagen til Oldenborre-Plagen i Vendelboernes Ugudelighed. Det, at Svaret som oftest er givet ved den Svarendes tilfældige Livsstilling, gør det imidlertid noget mindre vægtigt for hvem, der ikke netop har samme Livsstilling. Den hyppigst anførte Grund er dog de lave Priser, de lave Priser, der trykker Arbejdslønnen, Renten og Driftsherregavinsten, de lave Priser, der gør Producenterne bange og faar dem til at tro, at det aldrig har set saa galt ud for Landets økonomiske Velfærd som netop nu. Men naar der saa spørges om Aarsagerne til de lave Priser, er Uenigheden der igen, — og vi er lige vidt.

Efter nogle Notitser om den kolossale Grad, i hvilken

Maskinerne har overflødiggjort menneskelig Arbejdskraft, følger en overordenlig lang Række af tabellarisk ordnede Detajloplysninger om Produktionsomkostningerne, Udgifter til Arbejdskraft, til Raastof, til Administration m. m. Oplysningerne stammer fra 759 Forretninger, hvoraf 189 kun gav Oplysning om Arbejdsløn, 177 kun om Produktionsomkostningerne, og 393 baade om Arbejdsløn og Produktionsomkostninger. Oplysningerne om Arbejdsløn kom altsaa ialt fra 582 Forretninger med næsten 150,000 Arbejdere, eller gennemsnitligt pr. Forretning 256 Arbejdere. Disse Oplysninger om Arbejdsløn og Produktionsomkostninger udgør Beretningens Hovedbestanddel; de andre Forhold, der staar i Kausalforbindelse med den industrielle Situation, behandles kun flygtigt.

Beretningen giver ogsaa en Oversigt over de forskellige Midler, der er blevne foreslaaede for at hjælpe paa Trykket.

I et Tillæg meddeles der 82 Arbejder-Husholdningsbudgetter fra Italien, England, Belgien, Tyskland og Schweiz. — I et andet Tillæg angives Hovedbestemmelserne i Arbejderbeskyttelseslovgivningen i hver enkelt af de amerikanske Forenede Stater, — et nyttigt Supplement til A. von Studnitz's og Cave Taits Fremstillinger heraf.

Political Science Quarterly. Edited by the Faculty of Political Science of Columbia College. Vol. I. Number 1, 2, 3. March, June, September 1886. Boston, Ginn and Co.

Efter hvad de tre første Hefter (tilsammen udgørende over 500 Sider) lover, vil dette ny Fjerdingaarsskrift blive et Tidsskrift af første Rang. Artiklerne i disse Hefter opfylder baade videnskabelige Krav og Læsernes Krav paa en behagelig Fremstillingsform. Tidsskriftet vil, efter hvad Udg. erklærer, ikke indtage noget Partistandpunkt, hverken i politisk eller i økonomisk Henseende; det staar aabent for alle Anskuelser; men saa forlanges der naturligvis ogsaa, at Bidragyderne skal underskrive deres Artikler med

Navn. Det udgives af Columbia College's Fakultet for politiske Videnskaber, og Bidragyderne til de tre foreliggende Numre er ogsaa for Størstedelen Professorer i dette Fakultet, saaledes dets Direktør Munroe Smith, Professor i Romerret, J. W. Burgess, Prof. i Statsret, Richmond Mayo Smith, Prof. i Nationaløkonomi, de Leon, Prof. i Diplomati, Edwin R. A. Seligmann, Prof. i økonomisk Theori, F. W. Whitridge, Prof. i politisk Historie, F. J. Goodnow, Prof. i Forvaltningsret m. fl. De foreliggende Hefter indeholder ikke faa meget velskrevne økonomiske Artikler. Saaledes: en kort historisk Oversigt over »Bimetallismen i de Forenede Stater«, der vil vise, at Erfaringen ogsaa i Amerika Gang efter Gang har godtgjort Rigtigheden af »Greshams Lov« (at »bad money drives out good money«, hvad der end staar i den skrevne Lov), at »the Bland Bill« er en stor Dumhed, og at de amerikanske Politikere og Økonomer i deres bimetallistiske Bestræbelser just ikke har vist sig som Genier. Fremdeles en i arbejdsvenlig Aand skreven Artikel mod »Beskatningen af Arbejdet«, — en noget skarp Kritik af de amerikanske Bureauer for Arbejdsstatistik, — en Artikel om det amerikanske Toldoprævnings-system, — en temmelig udførlig Artikel om de oftomtalte »Christian Socialists« i England, — en Artikel om »war-financering« (Skatter, eller Laan. eller Skatter og Laan som Middel til at dække Krigsudgifter) med Exemp-ler fra Amerika. Desuden indeholder Hæfterne flere meget oplysende Artikler af politisk og politisk-historisk Indhold, saasom en Artikel om Andrew Jacksons politiske Indflydelse, den ægyptiske Konflikt, Forfatningskampen i Norge, Berliner-Konferencen om det vestafrikanske Spørgs-maal m. fl. Artikler. Endelig flere meget velskrevne mindre Anmeldelser af nyudkommen amerikansk og evropæisk, økonomisk og politisk Literatur.

Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science. Herbert B. Adams, Editor. Baltimore, N. Murray, Publication Agent.

Siden 1883 udgaar fra Johns Hopkins University i Baltimore, blandt flere periodiske Publikationer, disse »Studies«. Hver Aargang (»Serie«) omfatter tolv Numre, hvert indeholdende sin Afhandling. Aargangenes Størrelse har varieret mellem noget under 500 og noget over 600 Sider, og Prisen pr. Aargang er 3,50 à 4 Dollars. Afhandlingerne har til Genstand Institutioner og Forhold enten i den amerikanske Union som Helhed eller (og navnlig) i enkelte af dens Stater. Adskilligt heraf er af lokal Interesse eller vil udenfor Amerika i alt Fald kun interessere et ringe Tal af Specialister; men Adskilligt er ogsaa af almindelig Interesse.

I den første Serie (1883) fandtes bl. a. en almindelig Indledning til de amerikanske Institutioners Historie (ved E. A. Freemann), en Afhandling om Ny-Englands Towns Germaniske Oprindelse (ved H. B. Adams), Afhandling om den lokale Regering i Illinois, i Michigan osv. osv. — Den anden Serie (1884) aabnedes med en længere Afhandling om det historiske Studiums Methode, hvorunder bl. a. de tyske »Seminarieøvelser« og deres Efterligning ved J. H. Univ. i Baltimore fandt udførlig Omtale. Derefter følger en Afhandling om den politiske Økonomis »Past and Present« (ved R. Ely), en Afhandling om Samuel Adams, »the man of the town-meeting«, en Mand, der nu rigtignok er næsten glemmt, men »hvem dog Plutarch, hvis han blot havde levet sent nok, med Glæde vilde have indlemmet i sit Galleri af Stormænd, — en Mand, der i den amerikanske Revolutions Historie kun staar tilbage for Washington«; en Afhandling om Beskatningen i de Forenede Stater i Tidsrummet 1789 — 1816; en meget pikant lille Afhandling om »institutionals beginnings« (for ikke stort mere end et halvthundrede Aar siden!) i en af Veststaterne (Jowa); en Afhandling om den ejendommelige Rolle »Indian money« (wampun!) har spillet for Ny-Englands Civilisation ligetil Begyndelsen af det 18.

Aarhundrede; en Afhandling om »Rudimentary Society among Boys»: det rudimentære Dreng-Samfund, Forf. har for Øje, er en Landbrugsskole i Nærheden af Baltimore; Forf. gennemfører den originale Ide, — under stadig Jævnførelse med Værker som Laveleye, de la propriété primitive, Maine; Early History of Institutions, Village Communities etc. — at skildre de forskellige Former, Ejendomsbegreberne, Forestillingerne om Retsordningen etc. iførte sig blandt Drengene. — Tredje Serie (1885) er hovedsagelig optagen af Afhandlinger om lokale Institutioner i Maryland, Virginia, New Jersey, Washington. Af mere almindelig Interesse er navnlig en særdeles interessant Fremstilling af, hvorledes Forholdet mellem de tre Statsmagter (den lovgivende, den udøvende, den dømmende) i Løbet af et Aarhundrede har formet sig i de amerikanske Forfatninger. Interessant er ogsaa Ely's Afhandling om »Recent American Socialism». Forf. henviser først til Amerikanernes praktiske Anlæg: intetsteds følger Praxis saa nær efter Theorien som i Amerika, og dette gælder ogsaa om de sociale Bevægelser: hvor ung Amerika end er, har det dog allerede i høj Grad været den praktiske Tumbleplads for en Række socialistiske Sværmerier, og med Hensyn til social Experimentering er Amerika langt forud for alle andre Lande. Han kaster her et flygtigt Tilbageblik paa de ældre socialistiske Forsøg i Amerika, der nu nærmest har Kuriositetens Interesse. »Dog har denne tidlige amerikanske Kommunisme udrettet meget godt og kun gjort liden Skade. Dens Førere drevs af ædle Motiver, var ofte Mænd langt over deres Kammerater i Moral og Forstand, og ønskede kun at gavne Menneskeheden. Den vilde hæve Menneskene, og den arbejdede ad Fredens Veje. Dens Historie kan ikke læses uden en vis trist Følelse, og vi forlader den med et mildt requiescat in pace!« Saa vender Forf. sig til den moderne Socialisme i Amerika. Han omtaler den overordenlige Indflydelse, Henry George's noksom bekendte Værk har haft paa den. Det amerikanske Socialdemokrati er forøvrigt egentlig kun et Ekko af det tyske: ogsaa Førerne er for

Størstedelen Tyskere, og af de særdeles mange socialdemokratiske Blade, der udkommer i Amerika, skrives de fleste paa Tysk. Naar den socialdemokratiske Bevægelse begyndte i Amerika, lader sig ikke sige med Bestemthed; sikkert er det, at den ikke skriver sig fra den ældre amerikanske Kommunisme, som den kun har meget lidet tilfælles med; i Treserne sporedes noget til den, og da Internationales Generalraad i 1872 forlagdes til New York, fik den et Stød fremad. Forf. skildrer udførligt dens to Hovedfremtrædelsesformer: det anarkistiske Parti, Dynamit-Partiet, de »Røde«, der kalder sig »*International Workingmen's Association*«, og det mere moderate Parti, de »Blaa«, »*Socialistic Labor Party*«. Han anser det førstnævnte Parti for det stærkeste, og tror, at der fra det kan rejse sig mange Farer for det amerikanske Samfund. — I den fjerde Serie (1886) findes en værdifuld (181 Sider stor) »*History of the Land Question*« i de Forenede Stater, Afhandlinger om de Hollandske Landsbyfællesskaber ved Hudson-Floden, og om den lokale Styrelse i forskellige nordamerikanske Stater og Stæder.

A. P.-St.

Tysk Literatur.

August Meitzen, Geschichte, Theorie und Technik der Statistik. Berlin, 1886, Verlag v. Wilh. Hertz. (214 S.) (M. 4,60).

Denne Bog, hvis Udgivelse har været imødeset længe, vil vistnok tilfredsstille de fleste Ønsker med Hensyn til en Lærebog i Statistikens Theori og Anvendelse. Uden at være trættende i Fremstillingen giver den paa en forholdsvis ringe Plads en Mængde positivt Stof, historiske og bibliografiske Meddelelser; og mange Lærere i Statistik ville vistnok kunne bruge Bogen som Grundlag for deres Forelæsninger. Saa langt som Fremstillingen gaar, skifter den godt Sol og Vind mellem de forskellige modstridende Theorier og Definitioner, der efterhaanden ere blevne til; og naar fraregnes enkelte uheldige Trykfejl (saaledes gennemgaaende Format i Stedet for Fermat), synes Bogen ogsaa at være paalidelig. Skulde man med faa Ord angive dens Plads i den statistiske Literatur, kunde man betegne den som en Statistikens Propædeutik, idet Læseren føres saa langt frem, som man kan komme uden at gaa dybere ind paa »Loven for de store Tal«, der altid maa være Knudepunktet i Statistikens Theori, idet man kun ved en klar Forstaaelse af denne »Lov« kan undgaa Vilkaarligheder i Behandlingen af statistisk Materiale. Paa dette Punkt nøjes Forfatteren imidlertid væsentlig kun med et lidet udtømmende Referat af Bernoullis Sætning og med nogle

almindelige Bemærkninger om Regelmæssigheden i de sociale Fænomener, medens man savner en Redegørelse for, under hvilke Betingelser og med hvilke Begrænsninger Loven for de store Tal kan anvendes. En saadan Redegørelse burde snarere have Krav paa at kaldes Statistikens Theori end det foreliggende Værk; men denne Indvending mod Bogens Titel kan selvfølgelig ikke formindske Værdien af det, der er givet i Bogen.

H. W.

W. Schaefer, die Nationalökonomie und die neuere deutsche Gesetzgebung. Von der phil. Fakultät d. Univers. Breslau gekrönte Preisschrift. Hannover, Schmorl u. von Seefeld. 1886. (95 S.) (Mk. 1,50.)

I 1883 udstedte Breslau-Universitetets filosofiske Fakultet følgende Prisopgave: »hvilken Indflydelse har den videnskabelige Nationaløkonomis nyere Udvikling øvet paa Lovgivningen i Tyskland i de sidste Tiaar?« Der indkom (— jfr. Fakultetets Censur, aftrykt i Jahrb. f. N. u. St. 1886, II, Side 257 fg.) sex Besvarelser. En af dem var et Opus paa — 1594 Sider; men Prisen opnaaede den ikke. Fire andre var til Gengæld Bagateller paa — 4 eller 8 smaa Sider. De duede nu slet ikke. Den paa de 8 Sider førte det noget farlige Motto: »Auf eines Schafes Fell da schrieb Homer die Iliade; heut machen Schafsgedanken auf Velinpapier Parade.« — Belønnet blev (det vil dog sige med Minimumsprisen) Docent ved den tekniske Højskole i Hannover, Dr. W. Schaefers ovennævnte Afhandling. Medens den store Afhandling paa de 1600 Sider havde ført Mottoet »Wissenschaft, du sollst dem Leben Weihe und Vollendung geben!«, førte Schaefers omvendt dette Motto: »Die Wissenschaft soll nicht das Leben meistern, sondern von demselben lernen.« Forf. titulerer det ene af Bogens to Hovedafsnit: »den videnskabelige Nationaløkonomis nyere Udvikling i Tyskland«; men nogen fyldigere Karakterisering af de forskellige nationalekonom-

iske Retninger findes ikke paa disse ca. 30 Sider; derimod nævnes der nok en hel Del Forfatternavne. I det andet Hovedafsnit, om »de socialpolitiske Reforme i Tyskland«, lidt over 40 Sider, fremhæves, at den nyere »katheder-socialistiske« Nationalekonomi har influeret stærkt paa den Retning, i hvilken den socialpolitiske Lovgivning er bleven ført i den sidste halve Sues Aar; derimod har det ikke været Videnskabens Sag at blande sig i Lovgivningens Enkeltheder, og Forf. indlader sig da heller ikke paa nogen Belysning af dem. I Almindelighed kan man sige om Bogen, at den er altfor flygtigt udarbejdet, og at dens Titel lover mere, end den holder. Fagmanden finder ikke noget nyt i den, og Lægfolk har ikke meget Udbytte af saa lidet fyldige Udviklinger. Men dens Forfatter er aabenbart en dannet og belæst Mand, som forstaar at gøre træffende Bemærkninger, og de mange Forfatternavne, Bogen indeholder, kan ogsaa henlede Fagmandens Opmærksomhed paa Et eller Andet, som han maaske ikke i Øjeblikket havde i Tanken.

Dr. G. Adler, die Geschichte der ersten socialpolitischen Arbeiterbewegung in Deutschland, mit besonderer Rücksicht auf die einwirkenden Theorien. Ein Beitrag zur Entwicklungs-geschichte der sozialen Frage. Breslau 1885, Verl. v. Eduard Trewendt. (333 S.) (9 M.)

De Arbejderbevægelser, der i Dr. Georg Adler har fundet en meget dygtig Historieskriver, er de Bevægelser i Tyskland og Schweiz, der begyndte saa smaat i Trediveerne og endnu i Halvtredserne havde nogle svage Efterdønninger, men hvis Bølger dog egenlig kun i Fyrreerne slog højt. »Den sociale Arbejderbevægelses Historie formede sig«, skriver Forfatteren i sit Forord, »i det Store og Hele til en historisk Fremstilling af den socialistiske Bevægelse.« Ja, det er der ikke noget forbavsende i! Hvor Arbejderne optræder selvstændigt, hvor de tager Del i Diskussionen om offentlige Anliggender, hvor de i sociale

Spørgsmaal søger at kaste deres Lod i Vægtskaalen, gør de det sædvanligvis — som Socialister, omend Udtryksmaaden ofte er forskellig. De Arbejdere, der i offentlige Anliggender ikke optræder socialistisk, plejer at være dem — der overhovedet ikke befatter sig med saadanne Anliggender. Nu er der vel ingen, der tør bestride, at de Arbejdere, der viser offentlige Anliggender Interesse, gennemgaaende hører til de intelligenteste. Man kommer da til det Resultat, at hvis »Socialismen er Bedrageri«, saa er det særligt de mest opvakte, der lader sig fange deraf, — et meget mærkeligt Resultat, der trænger til Forklaring. Men sagtens er Meningen med det i og for sig vrøvlagtige Udtryk blot den, at det skal agere som Stikord. Man vil vel ikke bilde oplyste Mennesker ind, at selve Socialismen er »Bedrageri«, men vistnok er der dem, der gerne vilde have Folk til at tro, at dens Ordførere er egennyttige Subjekter, »Bedragere«. Er der noget Menneske med Hjerte i Livet, som tror derpaa? I sin »Geschichte der revolutionären Bewegungen in Russland« har Alfons Thun gjort opmærksom paa, at kun faa af de russiske ledende Revolutionsmænd har overskredet det 30. Aar: Georg Adler gør nu opmærksom paa, at det samme gælder om de socialistiske Arbejderbevægelser i Tyskland, som han fortæller om. Og der er intet overraskende i det af Thun og Adler paa-pegede Faktum. Men hvad betyder det? Thun siger, at »Revolutionsmændenes Ungdom paatrykker hele Bevægelsen et Præg af Umodenhed, ja Drengagtighed«, og Adler taler paa samme Maade om »den til det Tænkeliges yderste Grænse gaaende, om slem Umodenhed vidnende Optimisme hos saa mange Socialister, der faar dem til at tro alt, hvad der blot ligger indenfor deres Ønskers Omraade.« Men det anførte Faktum har ogsaa en anden Side: At Ungdommen er umoden, er Medaljens Bagside; paa Medaljens Forside staar Ungdommens Begejstring for, hvad den anser for Ret og Sandhed, dens Mod, dens Offervillighed. Det er ikke blandt de gamle Familjefædre, bundne, som de er, med Lænker om Benene, at man plejer at finde den Slags Dyder.

Med Alderen bliver Menneskene fejge, egennyttigt beregnende, demoraliseres overhovedet. Er de socialistiske Arbejdere de mest opvakte, saa er Socialismens Mænd ogsaa gennemgaaende i moralsk Henseende Nationens Blomst, — fordi de er de unge. Alligevel skal enten Socialismen være »Bedrageri« eller dens ledende Mænd være »Bedragere!« Ja, efter den Behandling, de rundt omkring har været Genstand for, skulde man jo rigtignok tro, at de baade er Bedragere og Tyve og Banditter. Adler gør opmærksom paa, at i den af ham behandlede Periode forfulgte alle tyske og schweiziske Regeringer — uden Hensyn til Partifarve, uden Hensyn til, om de var monarkiske eller republikanske — Socialdemokraterne med lige Skarphed. Mente en enkelt Regering ikke tilstrækkeligt at kunne hjælpe sig med de bestaaende Love, der dog naturligvis meget sindrigt »fortolkedes«, lavedes strax en særlig Undtagelseslov: den første mod den extreme Socialisme rettede Undtagelseslov udgik fra en Republik (Zürich). »Trier'sche Zeitung« skrev derom (1846): »Bourgeoisiet har ved denne Lov sanktioneret sit Herredømme ad legal Vej og ved konsekvent Anvendelse af Loven gjort enhver social Forbedring umulig, ja endog Ønsket derom strafbart. Ved denne Lov har man opnaaet til Undertrykkelse af ildesete Anskuelse at indskrænke Presse- og Foreningsretten, den fri Ytring og Udvikling af Tanken, — uden at maatte krænke Formen. Tilhængerne af det Bestaaende beholder jo Friheden ubeskaaren. Men denne Frihed findes ogsaa i de allermest despotiske Stater; dér undertrykker man jo ogsaa kun det Ildesete, hvad der gaar det Bestaaende imod, Oppositionen kort sagt. Men et Samfund, der ikke er i Stand til at taale nogen Opposition, skulde billigvis ikke prale af sin fri Forfatning.« I Henhold til af Magthaverne fortolkede Love dømtes Magthavernes Modstandere, — eller endnu bedre, i Henhold til Love, som Magthaverne lod fabrikere med det bestemte Motiv at komme Opponenterne tillivs. En herlig Maade at pleje Retten paa! Og disse Opponenters dømtes som Tyve og Bedragere ind i Tugthuset

eller joges ud af Landet; deres økonomiske og sociale Existens ødelagdes; de, deres Hustruer og Børn prisgaves til Elendigheden. Hvad havde de gjort? Gaaende ud fra, at den store producerende Masse ikke af Samfundet faar Ækvi- valent for, hvad den yder Samfundet, medens de Faa oppe paa Samfundsstigens øverste Trin ikke blot faar de af dem ydede Tjenester godtgjorte, men endog uden nogen tilstrække- lig Modydelse inkasserer af Andre producerede Værdier, havde de med Overbevisningens Varme, med Troens Ild, hævdet den Opfattelse, at denne Samfundsordning er uretfærdig, og at Retfærdigheden forlanger, at de producerede Værdier udleveres til Producenterne. Dette var deres Brøde, — og i deres Øjne, som vilde tabe ved en Ænd- ring af den bestaaende sociale Ordning, af alle tænkelige Synder den mest utilgivelige. Adler, der er en meget moderat Mand, skriver: »Hundreder og atter Hundreder styrtedes i Elendighed! Hvad de end i det enkelte kan have syndet, hvor store end deres Illusioner og Vildfarelser kan have været, hvor ofte end den ved Forfølgelserne frem- kaldte Bitterhed i Sindet kan have ledet dem i Stedet for den rene Hensyntagen til det almindelige Bedste, og kan have ført dem paa Afveje, — i det store og hele har de dog stridt og lidt for det hele Samfunds Vel, for Forestil- lingen om en bedre Fremtid for det tyske Folk.«

Det har været overordenligt vanskeligt at samle Ma- terialet til denne Bog, og det maa have været drøjt at pløje alle de gamle Aviser og Brochurer gennem. Forf. kan da desmere glæde sig over det smukke Udbytte af Ar- bejdet. De optrædende Hovedpersoner og deres Theorier helliger han indgaaende Opmærksomhed; men i Forbigaaende stifter Læseren ogsaa Bekendtskab med en meget stor Mængde Bipersoner.

H. Dietzel, Karl Rodbertus. Darstellung seines Lebens und seiner Lehre. Erste Abtheilung. Darstellung seines Lebens. Jena, Verlag von Gustav Fischer. 1886. (92 S.) (2 M.)

Den her foreliggende »første Afdeling« optræder som

en Art Indledning til den kritiske Fremstilling af Rodbertus's Lære, som Prof. Dietzel agter snart at udgive. R.'s Optræden som Politiker, især i 1848—49, behandles navnlig udførligt. Om R.s rent personlige Forhold, Privatliv, Familieforhold o. lign. fortælles derimod Intet. R.s Karakter som Menneske forsøger Forf. heller ikke at belyse; »Farver og Linjer« til en Skildring heraf havde han maattet tage af R.s Brevvexling med Rudolf Meyer; men den stammer fra en Tid, da Sygdommen havde lagt sin Haand paa R. og ofte forbitrede hans Sind. Tidsskriftets Læsere vil vide det fra den udførlige Omtale, denne Brevvexling har været Genstand for i Tidsskriftet. Interessen knytter sig altsaa til Skildringen af R.s »politiske Virken og Stræben«; her har Dietzel samlet en stor Mængde hidtil ukendte eller ikke almindeligt kendte Data; denne hans, med megen Dygtighed gennemførte Skildring fortjener han i høj Grad Tak for, saa meget mere fordi Kozak, Adler og de Andre, der har skrevet om R., næsten ikke meddeler noget om ham som Politiker.

Dietzel søger at forsvare R. imod Beskyldningen for politisk Vendekaaberi. I 1837, da R. skrev sin første Afhandling, — den, som Augsburger Allgem. Zeitung vægrede sig ved at optage! — vilde han ikke være med til en »politisk Anerkendelse« af de arbejdende Klasser; en halv Snes Aar senere optraadte han som Demokrat og forlangte »Folketilvælsens Regering«; i 1863 modsatte han sig atter Arbejdernes Forlangende, gennem Lassalle, om Valgret, og tyve Aar senere synes han, i alt Fald til sine Tider, at sværme for Socialdemokraterne, — Socialdemokraterne, ikke blot Socialisterne. Var han da ikke en politisk Vejrhane? Dietzel svarer: Det sociale Problems Løsning var ham Maalet, Politiken kun et Middel; det politiske Parti, der i Øjeblikket syntes at have størst Chancer for at naa Maalet, havde hans Sympathi, ligegyldigt hvad det saa hed. Denne Opfattelse er vist rigtig. For at naa det store Maal bekvemmede R., den ikke blot ifølge sin sociale Stilling, men ogsaa ifølge sin Natur fornemme Personlighed,

sig til at arbejde sammen med politiske Partiretninger, der i Grunden stod ham fjærnt.

»Som en af de første i Tyskland har han set den »sociale Sfinx« i Øjet; den eneste mente han at være, som havde løst dens Gaade. Men Sfinxen styrtede sig ikke i Afgrunden, og hans Samtidige troede ikke paa Seerens dunkle Ord. Vil senere Generationer dømme gunstigere om hans Plan til det sociale Spørgsmaals Løsning?»

Man mene herom, hvad man vil. Han var dog »en ærlig Apostel for det sociale Fremskridt og den sociale Fred, der — uden at lade sig lede bort fra sin Vej ved Misforstaaelse og Miskendelse — i fuld Følelse af at forfægte en god Sag, forblev sit Maal tro fra hint første mandende Ord i 1837 indtil sit sidste Aandedrag.«

Charles de Garmo, Beitrag zur Lösung der Frage über die Beitragspflicht zur Unterhaltung der Elementarschulen. Historische und socialpolitische Studie der Unterrichtsverhältnisse in Deutschland, England und Amerika. Jena, Verl. von Gustav Fischer. 1886. (99 S.) (M. 2,40.)

Den amerikanske Forfatter undersøger i dette, i det Conrad'ske nationalekonomiske Seminarium i Halle udarbejdede Skrift Spørgsmaalet om, hvorvidt det Offenlige eller Forældrene, Staten eller Kommunerne skal underholde Elementarskolerne. Som Fundament for Undersøgelsen tjener Undervisningsforholdene i England, Amerika og Tyskland. Da imidlertid Forholdene i de enkelte Lande kun kan forstaas, naar de ses i Belysning af den historiske Udvikling, har han forud for sin theoretiske Undersøgelse skikket en historisk Oversigt. Om Tyskland fortæller han dog ikke synderlig meget, da han har ment, at de tyske Undervisningsforhold i Literaturen har faaet en saa udførlig Behandling, at det vilde være spildt Ulejlighed, om ogsaa han vilde levere en historisk Forklaring af dem. Derimod behandler han de engelske Forhold forholdsvis udførligt. Ogsaa de amerikanske Forhold søger han historisk

at forklare. — Hvadenten man tiltræder Forf.s Anskuelser eller ej, maa man indrømme, at han har samlet ikke saa lidet Stof og forstaaet at behandle det paa en interessant og instruktiv Maade.

Dr. A. Wirminghaus, das Unternehmen, der Unternehmergewinn und die Beteiligung der Arbeiter am Unternehmergewinn. Jena, Verl. v. Gustav Fischer. 1886. (60 S.) (M. 1,50.)

Spørgsmaalet om Driftsherregevinsten er jo i de senere Aar blevet behandlet af Pierstorff, Mataja, Gross, Schroeder, Kleinwächter og Mithoff; men der mangler meget i, at det er tilstrækkeligt belyst, og det foreliggende Arbejde, udgaaet fra det Conrad'ske nationalekonomiske Seminarium, fortjener al Paaskønnelse. Først forsøges Begrebet »Unternehmen«, dernæst Begrebet »Driftsherregevinst« bestemt. Sluttelig paavises det, at kun i Undtagelsestilfælde kan der med Grund og Nytte indrømmes Arbejderne nogen Andel i Driftsherregevinsten.

W. Roscher, System der Finanzwissenschaft. Ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende. 2. Aufl. Stuttgart, Verl. d. J. G. Cotta'schen Buchh. 1886. (699 S.) (10 M.)

Værket er 1ste Afdeling af 4de Bind af »System der Volkswirtschaft«. 2den Afd. skal omhandle Fattigvæsenet. Og dermed vil det berømte Værk være ført til Ende. Metoden i det her foreliggende Bind er ganske den samme som i de foregaaende tre Bind. Bindet kom os i Hænde lige ved Afslutningen af Heftet, hvorfor vi foreløbig maa indskrænke os til at henlede Læsernes Opmærksomhed paa den ny Berigelse, den tyske Nationalekonomis Nestor har tilført Literaturen.

A. P.-St.

